วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร
ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2566

AJNU

ART AND ARCHITECTURE JOURNAL
NARESUAN UNIVERSITY

ISSN 2697-6560 (Online)
ISSN 3027-7043 (Print)
Volume 14 No.2
July - December 2023

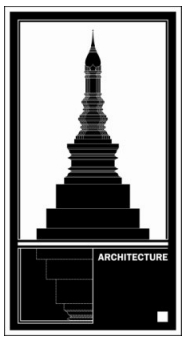

วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Art and Architecture Journal Naresuan University

ISSN: 2228 – 8120 ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

1.ที่ปรึกษา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยนเรศวร

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ

รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

หัวหน้าภาควิชาสถาปัตยกรรม

หัวหน้าภาควิชาศิลปะและการออกแบบ

ผู้อำนวยการสถานการออกแบบทางศิลปะและสถาปัตยกรรม

2. คณะทำงานวารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

2.1 บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช	สุดสังข์	มหาวิทยาลัยนเรศวร

2.2 กองบรรณาธิการจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

ศาสตราจารย์กิตติคุณวัฒนะ	จูฑะวิภาต	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ ดร.ปานฉัตท์	อินทร์คง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.เกษร	ธิตะจารี	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์	เลาหะเพ็ญแสง	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์ ดร.ธิติ	เฮงรัศมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.พิพัน์ธ์	วิเชียรน้อย	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.รัฐไท	พรเจริญ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รองศาสตราจารย์อวิรุทธิ์	ศรีสุธาพรรณ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คัทลียา	จิรประเสริฐกุล	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฐวี	อารยภานนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริพรณ์	ปิเตอร์	Southwestern Oklahoma State University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สรนาถ	สินอุไรพันธ์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสักก์	สินธุภัค	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์คมกริช	ธนะเพทย์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.3 กองบรรณาธิการจากผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

ศาสตราจารย์ ดร.จิรวัฒน์	พิระสันต์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ภณ	วชิระนิเวศ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.วิติยา	ปิดตังนาโพธิ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมาส	เฮงรัศมี	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์สุทัศน์	เยี่ยมวัฒนา	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันต์	จันทร์สมศักดิ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร

2.4 ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นายชาญานิน	อุดพ้วย
นางสาวศรีอุรา	เสือทะยาน

2.5 รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาบทความในวารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ศาสตราจารย์ ดร.สมพร	ธุรี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ศาสตราจารย์เดชา	วราชุน	ข้าราชการบำนาญ
รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติศักดิ์	อารยะเครือ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
รองศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์	เลาหะเพ็ญแสง	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์ ดร.เจนยุทธ	ศรีหิรัญ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ชูพงษ์	ทองคำสมุทร	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช	สุดสังข์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ทรงวุฒิ	เอกวุฒิวงศา	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์ ดร.ธวัช	พะยิ้ม	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
รองศาสตราจารย์ ดร.นิวัตร	พัฒนะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรินทร์	จินต์วุฒิ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.วิติยา	ปิดตังนาโพธิ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ภณ	วชิรนิเวศ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ศศิมา	เจริญกิจ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชาย	สิกขา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.สืบศิริ	แซ่ลี้	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.รจนา	ชื่นศิริกุลชัย	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.อุไรวรรณ	ปิติมณียากุล	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์ ดร.อัษฎา	โปราณานนท์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ศุภกิจ	ยิ้มสรวล	มหาวิทยาลัยนเรศวร
รองศาสตราจารย์สถาพร	บุญมี ณ ชุมแพ	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
รองศาสตราจารย์สุรศักดิ์	กังขาว	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
รองศาสตราจารย์อุดมศักดิ์	สาริบุตร	ข้าราชการบำนาญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐา	เรืองวรรณศักดิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กันยาพร	กุณฑลเสพย์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชมจันทร์	ดาวเดือน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ช่อเพชร	พานระลึก	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นัฏฐิกา	นวพันธุ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์	เปล่งดีสกุล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประทุมทอง	ไตรรัตน์	ข้าราชการบำนาญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา	สุวรรณศรี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สะมาภรณ์	คล้ายวิเชียร	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไสยเพ็ญ	เฉิดเจิม	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิพงษ์	เพิ่มพิทักษ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อภิสักก์	สินธุภัค	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังกาบ	บุญสูง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชโรธรณ์	ทิพย์อุปถัมภ์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดารณี	ธนวัฒน์	สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พัชรวัฒน์	สุริยงค์	มหาวิทยาลัยนเรศวร
ดร.นลินณัฐ	ดีสวัสดิ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ดร.มธุรส	เวียงสีมา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
ดร.วรอัญญู	ณรงค์เดชา	มหาวิทยาลัยนเรศวร

3. ออกแบบปก : กองบรรณาธิการวารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

เจ้าของ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร
เลขที่ 99 หมู่ 9 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000
โทรศัพท์ 055-962459 โทรสาร 055-962554

กำหนดออก : ออกปีละ 2 ฉบับ ตั้งแต่เดือนมกราคม – มิถุนายน , เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม

วัตถุประสงค์ : เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานวิชาการ บทความวิจัย บทความวิชาการ ให้แก่คณาจารย์ นิสิต และนักวิชาการทั้งในและนอกสถาบัน

เว็บไซต์ : https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ajnu/index

อีเมล์ : sriuras@nu.ac.th.

- สาขาวิชาที่เปิดรับบทความ
  - ศิลปะและการออกแบบ ได้แก่ วิจิตรศิลป์ และศิลปะประยุกต์
  - ประวัติศาสตร์ ทฤษฎี และการออกแบบทางสถาปัตยกรรม
  - การผังเมือง การออกแบบชุมชน เคหะการและภูมิสถาปัตยกรรม
  - ศิลปะสถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมไทย และพื้นถิ่น
  - เทคโนโลยี นวัตกรรม และการบริหารจัดการทางสถาปัตยกรรม

- บทความวิชาการและวิจัยทุกเรื่องได้รับการพิจารณากลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายนอกมหาวิทยาลัย จำนวน 3 ท่าน (Double-blinded)

- บทความ ข้อความ ภาพประกอบ และตาราง ที่ลงตีพิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป และไม่มีส่วนรับผิดชอบใด ๆ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ได้รับความสนใจจากคณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิตระดับมหาบัณฑิตและดุษฎีบัณฑิต ส่งบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฯเป็นอย่างดีมาโดยตลอด ทำให้วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร อยู่ในฐานข้อมูล TCI (Thai journal Citation Index Centre) กลุ่ม 1 มีค่า impact factors 0.095 นับว่าเป็นการพัฒนาวารสารวิชาการอย่างต่อเนื่อง วารสารฉบับนี้ได้ดำเนินการเข้าสู่ปีที่ 14 ของการจัดทำวารสารและมีช่วงเวลาการตีพิมพ์เผยแพร่ ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เดือนมิถุนายน และฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม – เดือนธันวาคม โดยเปิดรับบทความวิชาการและบทความวิจัยตลอดปี ในวารสารออนไลน์ Thai Journals Online (ThaiJO) ที่ https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ajnu/index ผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดอ่านบทความทั้งเล่มหรือเลือกตามบทความฉบับสีได้ตามความสนใจ วารสารฉบับใหม่นี้มีบทความวิจัยที่น่าสนใจหลายบทความ อาทิ การมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม ,การออกแบบผนังบล็อกเซรามิกเพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณี ศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย , ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย เป็นต้น โดยทุกบทความได้ผ่านขั้นตอน กระบวนการพิจารณาจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประเมินผลและพิจารณาบทความแล้วส่งกลับไปยังผู้เขียนเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ และหวังว่าผู้อ่านจะได้นำบทความในวารสารไปใช้อ้างอิงในการอ้างอิงในโอกาสต่อไป

ในนามกองบรรณาธิการ ใคร่ขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกท่านที่ให้เกียรติในการส่งบทความ ขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาสละเวลาในการพิจารณาตรวจสอบและกลั่นกรองบทความให้มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับ

รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช สุดสังข์
บรรณาธิการ

สารบัญ

รายชื่อบทความ	หน้า
1. อีโค่ ปริ้นท์ติ้ง: การศึกษาคุณภาพการติดสีจากวัสดุและสารช่วยติดสีจากธรรมชาติ..... รัฐ ชมภูพาน/ ชนากานต์ เรืองณรงค์	1-10
2. การใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก..... โอภาษจรัส นันทวัน	11-21
3. การพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหินตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล..... ศศิธร วิศพันธุ์	22-34
4. การมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม..... กชพร วงษาเนาว์/ วัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน	35-49
5. การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่..... ศักดิ์สิทธิ์ บำรุง / กีรติญา สอนเนย / กุลชญา สิ่วหงวน / จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง	50-58
6. การศึกษาคุณสมบัติการป้องกันความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นประเภทงานจักสานและงานทอในจังหวัดนครราชสีมา..... ศาสตรา ตั้งใจ	59--75
7. การศึกษาด้านการใช้พื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจรในพื้นที่เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัยในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ..... เทอดพงศ์ บุญพันธ์ / ชัญญรัชต์ นิธิธีรพัชร์ / กัญจนีย์ พุทธิเมธี	76-89
8. การศึกษาเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว..... ณัฐพล นุกูลคาม / ตติยา เทพพิทักษ์	90-101
9. การศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขยะในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบางชัน ตำบลบางชัน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี..... เข็มชาติ เชยชม/ จุฑาทิพย์ นามวงษ์ / นาวี เปลี่ยวจิตร / สามารถ จันทนา /วิมลิน สันตจิต	102-115
10. การออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของสินค้าวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์..... วันฉัตร กันหา	116-128

11. การออกแบบผนังบล็อกเซรามิกเพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณี ศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย..... ธนสิทธิ์ จันทะรี / นรากร พุทธโฆษ์	129-145
12. การออกแบบพัฒนาสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุในสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม..... โสรัจ พฤฒิโกมล	146-166
13. การออกแบบลวดลายผ้าทอบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา..... ปวีณ์กร สุรบรรณ์ / อารีนา อีสามะ /พรเพ็ญ ประกอบกิจ	167-178
14. การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค สำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ..... ธนัง ชาญกิจชัญโญ / วรีรัตน์ สัมพัทธ์พงศ์ / ณัฐพงค์ จันจุฬา	179-193
15. ผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน หลังการระบาดของไวรัสโคโรนา..... พรนภา พรพันธุ์ไพบูลย์	194-202
16. การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ผลิตภัณฑ์สีเขียวจากเส้นใยต้นข่าของกลุ่มชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงนิเวศ..... ฉวีวรรณ เจิดศักดิ์ / ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา	203-220
17. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย..... สุธิดา มาอ่อน	221-244
18. การศึกษาการผลิตสีผงจากขมิ้นเพื่อใช้ในงานประดิษฐ์..... วิจิตร สนหอม / วินัย ตาระเวช/ ณัฐมล เลี้ยงสำอางค์ / ชุลีพร ไตยมูล / สโรชา โอภาษี	245-252
19. การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม: ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง อำเภอศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย..... สมหมาย มาอ่อน	253-276
20. การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน ของกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม..... แมนฤทธิ์ เต็งยะ	277-285

อีโค่ ปริ้นท์ติ้ง: การศึกษาคุณภาพการติดสีจากวัสดุและสารช่วยติดสีจากธรรมชาติ

รัฐ ชมภูพาน[1] และ ชนากานต์ เรืองณรงค์[2*]

Eco-printing: The study of color fixing quality from natural raw material and natural mordant

Rath Chombhuphan[1] and Chanakarn Ruangnarong[2*]

[1-2] คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

[1-2] Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

* Corresponding author E-mail address: chanakarn@rmutt.ac.th

Received: October 15,2021; revised: April 29,2022; accepted: October 19,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณภาพการติดสีของผ้าฝ้ายที่ย้อมสีด้วยวัตถุดิบธรรมชาติและสารช่วยย้อมต่างชนิดกัน ปัจจัยที่ศึกษาคือ ชนิดของใบไม้ และสารช่วยติดสี โดยมีใบไม้ที่ต้องการศึกษา จำนวน 4 ชนิด คือ ใบหูกวาง ใบสัก ใบเพกา และใบยูคาลิปตัส และสารช่วยติด จำนวน 3 ชนิดคือ น้ำสารส้ม น้ำปูนใส และน้ำมะขามเปียก โดยใช้เทคนิคการพิมพ์ผ้าจากวัสดุธรรมชาติ จากนั้น นำผ้าที่ได้ไปทดสอบวัดค่าสีระบบซีแลบ ผลการศึกษาพบว่า ใบไม้ทั้ง 4 ชนิดให้สีที่แตกต่างกัน ค่า L* ทั้ง 3 ชนิด อยู่ในระดับ 57.48-73.60 ค่า a* เป็นบวกแสดงถึงสีแดง และค่า b* เป็นบวกแสดงถึงสีเหลือง จัดเป็นกลุ่มโทนสีวรรณะร้อน คือกลุ่มโทนสีเหลือง เหลืองอมเขียว ให้ความรู้สึกแข็งแรงมีพลัง มีความน่าเชื่อถือ อีกทั้งยังให้ความรู้สึกอบอุ่น ความสนุกสนาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าใบเพกาเป็นใบไม้ที่ให้สีที่ชัดเจนที่สุด ลักษณะของลายพิมพ์และสีมีความแตกต่างกันในแต่ละใบ เมื่อใช้สารช่วยติดสีที่แตกต่างกัน ลายพิมพ์ผ้าโดยใช้น้ำสารส้มเป็นสารช่วยติดจะมีสีสันสดใส ลายพิมพ์ผ้าโดยใช้น้ำปูนใสเป็นสารช่วยติดจะให้สีเอิร์ทโทน ลายพิมพ์ผ้าโดยใช้น้ำมะขามเปียกเป็นสารช่วยติดจะให้สีหม่นและมืดลง โดยผ้าแต่ละผืนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่เมื่อเปรียบเทียบความชัดเจนของลวดลาย พบว่า ลายพิมพ์ผ้าที่ใช้สารช่วยติดเป็นน้ำปูนใส มีลักษณะของลวดลายที่ชัดเจนของใบไม้ทั้ง 4 ชนิด

คำสำคัญ: ลายผ้า เทคนิคการพิมพ์ผ้า วัสดุธรรมชาติ สารช่วยติดสี

ABSTRACT

This research aims to study the quality of cotton fabric using natural raw materials and different mordants. The core factors of this study are different types of leaves and mordants. Four samples of leaves were chosen for the study; Indian Almond, Teak, Indian trumpet flower and eucalyptus; while the particular types of mordants used for this study are alum water, limewater and tamarind juice for eco-printing techniques from natural materials on fabric. The dyed fabric was then tested using CIELab color system. The results reveal that each types of leaves produced diverse colors; three L* values are between 57.48-73.60 with the a* value on the positive scale resulting the magentaish color and the b* value, similarly on the positive scale, resulting the yellowish color. The colors produced from this process is categorized as a warm tone; yellow and yellowish-green colors. These colors coveys energetic, lively, strong, positive, solid and pleasant feelings. The colors from Indian trumpet flower leaves are the brightest and most intense. The shapes and colors on dyed fabric differ from leaf to leaf. When using different mordants, the fabric fermented in alum water displays the most vivid colors; while limewater mordants produced earth tone colors. Printed fabric using tamarind juice as a mordants demonstrates duller and strong chroma colors. Each fabric has its own unique characteristics,

however, when comparing the clarity and intensity of natural dye on each fabric, it is found that the limewater-fermented fabric illustrates the most clearest and intense colors of all four leaves.

Keywords: Pattern, Eco-printing, Natural raw materials, Mordant

บทนำ

ปัจจุบันทั่วโลกได้ตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมและผลิตภัณฑ์ที่เป็นพิษจากสีสังเคราะห์ ทำให้เกิดกระแสการศึกษากระบวนการสกัดสีธรรมชาติทดแทนสีสังเคราะห์ขึ้น เพื่อลดการใช้สารเคมีที่ทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายในระบบทางเดินหายใจ ก่อให้เกิดโรคมะเร็ง โรคผิวหนัง ที่เกิดจากการสะสมของสารเคมีในกระบวนการย้อมผ้า หากผู้ย้อมมีอาการแพ้สารเคมี ก็จะทำให้เกิดอาการวิงเวียนศีรษะเฉียบพลันขึ้นได้ (วีระศักดิ์ ศรีลารัตน์ และณัฐสิมา โทขันธ์, 2564) จากข้อมูลที่มีการบันทึกไว้ถึงผู้ป่วยที่ได้รับสารอันตรายจากภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตรกรรม มีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 1,868 คน ในปี พ.ศ. 2551 เป็นจำนวน 1,926 คน ในปี พ.ศ. 2552 (สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) แม้ว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอสามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และโรงงานอุตสาหกรรมในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้น กิจการดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม แต่อย่างไรก็ตามน้ำทิ้งที่เกิดจากอุตสาหกรรมประเภทนี้มีปริมาณมาก เนื่องจากต้องอาศัยน้ำเป็นตัวกลางในกระบวนการผลิตเกือบทุกขั้นตอน กระบวนการย้อมสี และการพิมพ์ จะมีสีเพียงบางส่วนที่ซึมเข้าสู่เนื้อผ้า และบางส่วนเมื่อใช้เสร็จก็ถูกปล่อยออกมาเป็นน้ำทิ้ง และเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ผลกระทบที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือทำให้สมดุลของระบบนิเวศในน้ำเปลี่ยนแปลง มีการประเมินว่ากิจกรรมย้อมสี และจัดการสิ่งทอปล่อยมลพิษทางน้ำราวร้อยละ 20 ของมลพิษทางน้ำจากอุตสาหกรรมทั่วโลก จากปัญหาการใช้สารเคมีในกระบวนการทางสิ่งทอ แสดงให้เห็นผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย สิ่งแวดล้อม และความปลอดภัยของบุคคล

การย้อมสีธรรมชาติ เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านพบได้ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยที่กำลังจะสูญหายไป พร้อมกับการพัฒนาของอุตสาหกรรมสิ่งทอซึ่งใช้สารเคมีในการย้อม แม้ยังคงหลงเหลือผู้รู้สืบสานอยู่บ้างในแต่ละท้องถิ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ (ปาเจรา พัฒนถาบุตร, 2551) ที่ให้ความสนใจในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม การย้อมสีโดยใช้วัสดุจากธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นถือว่าเป็นงานหัตถกรรมความรู้ดั้งเดิมและภูมิปัญญาที่เกิดจากการสร้างสรรค์งานศิลปะที่สืบทอดกันมาจากอดีต เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบธรรมชาติมาย้อมผ้า เช่น การย้อมสีจากโคลน ดินแดง ผลมะเกลือ คราม ใบยูคาลิปตัส ใบหูกวาง ใบเพกา เป็นต้น ทำให้ลักษณะสีที่ได้มีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับคุณภาพของวัตถุดิบนั้น ๆ เมื่อนำมาย้อมผ้าทำให้ผ้ามีลักษณะสีที่เฉพาะตัว นอกจากการย้อมสีแล้วยังมีการศึกษาวิธีการสกัดสีธรรมชาติในวิธีอื่น ๆ โดยการพิมพ์สีเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่เริ่มมีการศึกษาเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีกระบวนการไม่ซับซ้อนและลายพิมพ์ที่ปรากฏบนผืนผ้าแสดงลวดลายของต้นกำเนิดสีอย่างชัดเจน เช่น สีจากใบไม้ ดอกไม้ เป็นต้น ทำให้ผืนผ้าดูมีลวดลายที่โดดเด่น เป็นที่สะดุดตาของผู้พบเห็นเมื่อนำมาตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกาย (ชญตว์ อินทร์ชา, 2562)

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมไม่ทำลายธรรมชาติ โดยเลือกศึกษาการใช้นวัตกรรมสิ่งทอสีเขียว (Eco-innovative textiles) เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอการย้อมสี หรือเพิ่มลวดลายให้เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าสูงขึ้นการพิมพ์ผ้าโดยไม่ใช้สารเคมี หรือการพิมพ์ผ้าจากวัสดุธรรมชาติ (Eco-printing) ถือว่าเป็นเทคนิคที่น่าสนใจ แปลกใหม่ และยังไม่เป็นที่รู้จักมากในประเทศไทย มาพิมพ์บนผ้าฝ้ายเพื่อศึกษาลักษณะของสีและลวดลายที่ได้จากการพิมพ์ โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น เป็นพืชให้สีที่หาได้ง่าย เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และปลูกกันแพร่หลายเนื่องจากชุมชนประกอบอาชีพรับทำไร่ไม้ เช่น ใบหูกวาง ใบสัก ใบยูคาลิปตัส และใบเพกา เพื่อสร้างแนวทางในการเพิ่มความโดดเด่นให้กับผืนผ้า แสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับชุมชนในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณภาพการติดสีของผ้าฝ้ายที่ย้อมสีด้วยวัตถุดิบธรรมชาติและสารช่วยย้อมต่างชนิดกัน

วัสดุ-อุปกรณ์

1. ผ้าฝ้ายร้อยละ 100 จากชุมชนวังตะเคียน จังหวัดปราจีนบุรี
2. สารส้ม
3. ปูนใส
4. มะขามเปียก
5. ใบหูกวาง
6. ใบสัก
7. ใบยูคาลิปตัส
8. ใบเพกา
9. หม้อสำหรับต้ม
10. แก๊สหุงต้ม
11. พลาสติก
12. เชือกปอ

วิธีการศึกษา

การศึกษาคุณภาพการติดสีของผ้าฝ้ายที่ย้อมสีด้วยวัตถุดิบธรรมชาติและสารช่วยย้อมต่างชนิดกัน มีขั้นตอน 2 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการพิมพ์ผ้าจากวัสดุธรรมชาติ และขั้นตอนการทดสอบค่าสีด้วยระบบซีแลบ ดังนี้

1. ขั้นตอนระหว่างการพิมพ์ผ้าจากวัสดุธรรมชาติ

1.1 ต้มผ้าฝ้ายในน้ำสะอาด เพื่อทำความสะอาดผ้าเป็นเวลา 1 ชั่วโมง ดังแสดงในภาพ 1 จากนั้นนำผ้าฝ้ายที่ได้ต้มในสารช่วยติดสีต่างชนิดกัน จำนวน 3 ชนิด ซึ่งเป็นสารช่วยติดที่ชุมชนสามารถจัดหาได้ และสะดวกต่อการนำมาใช้งานคือ สารส้ม น้ำปูนใส และน้ำมะขามเปียก โดยมีอัตราส่วนคือ สารส้มจำนวน 1 กรัม น้ำปูนใส จำนวน 1 ลิตร และน้ำมะขามเปียก จำนวน 1 ถ้วย ต่อน้ำปริมาณ 1 ลิตร สำหรับผ้าฝ้าย จำนวน 1 เมตร แช่ผ้าเป็นเวลา 1 ชั่วโมง ก่อนนำมาวางใบไม้ ดังแสดงในภาพ 2

ภาพ 1 การทำความสะอาดผ้าก่อนนำมาพิมพ์ผ้า

ภาพ 2 การแช่ผ้าด้วยสารช่วยติดสี ผสมน้ำเปล่า เป็นเวลา 1 ชั่วโมง

1.2 จัดเรียงใบไม้บนผืนผ้าที่ผ่านการต้มสารช่วยติดแล้ว วางลวดลายตามความต้องการดังแสดงในภาพ 3

ภาพ 3 จัดเรียงใบไม้บนผืนผ้า

1.3 กดคลึงไม้ไผ่ลงบนแผ่นพลาสติกใสทับใบไม้เพื่อให้เกิดสีติดกับผ้าที่เรียกว่าการพิมพ์ลายบนผ้า ดังแสดงในภาพ 4

ภาพ 4 การกดใบไม้เพื่อให้เกิดลวดลาย

1.4 ม้วนผ้าแล้วมัดด้วยเชือกจากนั้นนำไปนึ่ง เป็นเวลา 1 ชั่วโมง ดังแสดงในภาพ 5 จากนั้นนำผ้าไปซักด้วยผงซักฟอกแล้วตากแดดให้แห้ง

ภาพ 5 การนึ่งผ้าที่ม้วนลวดลายแล้ว

2. นำผ้าที่ได้จากการย้อมทดสอบค่าสีบนผืนผ้า

การวัดสีระบบซีแลบ (CIE L* a* b) เป็นระบบการวัดสีหรือการบอกลักษณะของสี (ณภัทร ยศยิ่งยง, 2557) เพื่อให้เป็นที่เข้าใจในระดับสากล เนื่องจากการรับรู้สีเป็นการรับรู้จากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งตีความออกมาแตกต่างกัน จึงมักพบว่าแต่ละคนอธิบายสีของสิ่งเดียวกันแตกต่างกัน จึงได้มีการพัฒนาการวัดสีในระบบที่ระบุตัวเลข ที่สามารถบอกความแตกต่างของสีได้อย่างสม่ำเสมอโดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์หรือความคิดของมนุษย์ในการวัดสี ปัจจุบันสมการที่ใช้ในการระบุสีที่เป็นที่นิยมคือซีแลบ (Cielab) 1976 (มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม) ซึ่งมีลักษณะการกำหนดค่า ดังนี้

L* ใช้กำหนดความสว่าง (Lightness) ของสี

ถ้า L* มีค่า เท่ากับ 0 หมายถึง สีดำ ถ้า L* มีค่า เท่ากับ 100 หมายถึง สีขาว

a* ใช้กำหนดความเป็นสีแดงหรือเขียว (Redness - Greenness)

ถ้า a* เป็นค่าบวก หมายถึง ความเป็นสีแดง ถ้า a* เป็นค่าลบ หมายถึง ความเป็นสีเขียว

b* ใช้กำหนดความเป็นสีเหลืองหรือสีน้ำเงิน (Yellowness - Blueness)

ถ้า b* เป็นค่าบวก หมายถึง ความเป็นสีเหลือง ถ้า b* เป็นค่าลบ หมายถึง ความเป็นสีน้ำเงิน

อาจจะกล่าวได้ว่าการมองเห็นสีของมนุษย์และการวัดค่าสีจากเครื่องวัดจะต้องอาศัยปัจจัย 3 อย่าง คือ แหล่งกำเนิดแสง วัตถุมีสีและการอ่านค่าสี (วัลภา แต้มทอง และสุธีลักษณ์ ไกรสุวรรณ, 2560)

ผลการศึกษา

คุณภาพการติดสีของผ้าฝ้ายที่ย้อมสีด้วยวัตถุดิบธรรมชาติและสารช่วยย้อมต่างชนิดกัน โดยใช้เทคนิคการพิมพ์ผ้าจากวัสดุธรรมชาติ ขั้นตอนการพิมพ์ชิ้นงานจะมีส่วนคล้ายกับกรรมวิธีภาพพิมพ์เทคนิคแม่พิมพ์วัสดุโดยการสร้างแม่พิมพ์จากปะติดวัสดุ (Collagraph) ทดสอบด้วยการวัดค่าสีด้วยระบบซีแลบ ปรากฏค่าสีของใบไม้ชนิดต่างๆ โดยใช้สารช่วยติดสีที่แตกต่างกัน ดังแสดงในตาราง 1 และลายพิมพ์บนผ้า ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 1 ค่าสีของใบไม้ชนิดต่าง ๆ โดยใช้สารช่วยติดสีที่แตกต่างกัน

สารช่วยติด	ค่าสี											
	ใบหูกวาง			ใบสัก			ใบเพกา			ใบยูคาลิปตัส		
	L*	a*	b*	L*	a*	b*	L*	a*	b*	L*	a*	b*
น้ำสารส้ม	57.48	1.14	32.16	72.7	4.04	32.83	71.34	10.57	43.39	73.60	3.43	29.34
น้ำปูนใส	66.50	5.24	33.08	70.52	4.53	24.57	58.38	0.91	28.07	63.61	5.73	22.88
น้ำมะขามเปียก	69.29	1.84	19.86	68.35	4.62	16.24	67.10	2.14	19.97	65.89	4.50	12.06

จากตาราง 1 ใบหูกวางมี ค่า L* ค่าความสว่างของสี พบว่า สารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีค่าความสว่างน้อยที่สุด คือ 57.48 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำปูนใส คือ 66.50 ค่า a* ค่าความเป็นสีแดง-เขียว พบว่า ค่า a* มีค่าบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีความเป็นสีแดงน้อยที่สุด คือ 1.14 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำมะขามเปียก คือ 1.84 ค่า b* ค่าความเป็นสีเหลือง-น้ำเงิน พบว่า ค่า b* มีค่าเป็นบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำปูนใส มีความเป็นสีเหลืองมากที่สุด คือ 33.08 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม คือ 33.08

ใบสัก มีค่า L* ค่าความสว่างของสี พบว่า สารช่วยติดจากน้ำมะขามเปียก มีค่าความสว่างน้อยที่สุด คือ 68.35 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำปูนใส คือ 70.52 ค่า a* ค่าความเป็นสีแดง-เขียว พบว่า ค่า a* มีค่าบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีความเป็นสีแดงน้อยที่สุด คือ 4.04 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำปูนใส คือ 4.53 ค่า b* ค่าความเป็นสีเหลือง-น้ำเงิน พบว่า ค่า b* มีค่าเป็นบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีความเป็นสีเหลืองมากที่สุด คือ 32.83 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำปูนใส คือ 24.57

ใบเพกา มีค่า L* ค่าความสว่างของสี พบว่า สารช่วยติดจากน้ำปูนใส มีค่าความสว่างน้อยที่สุด คือ 58.38 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำมะขามเปียก คือ 67.10 ค่า a* ค่าความเป็นสีแดง-เขียว พบว่า ค่า a* มีค่าบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำปูนใส มีความเป็นสีแดงน้อยที่สุด คือ 0.91 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำมะขามเปียก คือ 2.14 ค่า b* ค่าความเป็นสีเหลือง-น้ำเงิน พบว่า ค่า b* มีค่าเป็นบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีความเป็นสีเหลืองมากที่สุด คือ 43.39 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำปูนใส คือ 28.07

ใบยูคาลิปตัส มีค่า L* ค่าความสว่างของสี พบว่า สารช่วยติดจากน้ำปูนใส มีค่าความสว่างน้อยที่สุด คือ 63.61 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำมะขามเปียก คือ 65.89 ค่า a* ค่าความเป็นสีแดง-เขียว พบว่า ค่า a* มีค่าบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีความเป็นสีแดงน้อยที่สุด คือ 3.43 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำมะขามเปียก คือ 4.50 ค่า b* ค่าความเป็นสีเหลือง-น้ำเงิน พบว่า ค่า b* มีค่าเป็นบวก โดยสารช่วยติดจากน้ำสารส้ม มีความเป็นสีเหลืองมากที่สุด คือ 29.34 รองลงมาสารช่วยติดจากน้ำปูนใส คือ 22.88

ตาราง 2 ลายพิมพ์บนผืนผ้าจากใบไม้ชนิดต่าง ๆ

สารช่วยติดสี	ใบหูกวาง		ใบสัก	
	ลายเส้นและสีที่ได้จากการพิมพ์	คำอธิบาย	ลายเส้นและสีที่ได้จากการพิมพ์	คำอธิบาย
สารส้ม		สีค่อนข้างชัด ให้สีเขียวอมเหลือง ลายใบไม่ค่อยชัด		สีค่อนข้างสว่าง ให้สีชมพูอมแดง เห็นลายใบชัด
น้ำปูนใส		สีชัดระดับกลาง ให้สีเหลืองอมน้ำตาล เห็นลายใบค่อนข้างชัด		สีชัดระดับกลาง ให้สีเหลืองอมน้ำตาล ลายใบค่อนข้างชัด
น้ำมะขามเปียก		สีค่อนข้างจาง ให้สีเขียวเทาอมคราม ลายใบไม่ค่อยชัด		สีค่อนข้างชัด ให้สีเทาอมชมพูจางๆ ลายใบไม่ค่อยชัด

สารช่วยติดสี	ใบเพกา		ใบยูคาลิปตัส	
	ลายเส้นและสีที่ได้จากการพิมพ์	คำอธิบาย	ลายเส้นและสีที่ได้จากการพิมพ์	คำอธิบาย
สารส้ม		สีค่อนข้างชัด ให้สีเหลืองส้มอมน้ำตาล ลายใบค่อนข้างชัด		สีค่อนข้างสว่าง ให้สีเหลืองอมส้ม ลายใบไม่ค่อยชัด
น้ำปูนใส		สีค่อนข้างชัด ให้สีเขียวอมเทา ลายใบค่อนข้างชัด		สีค่อนข้างชัด ให้สีเขียวขี้ม้า ลายใบค่อนข้างชัด
น้ำมะขามเปียก		สีชัดระดับกลาง ให้สีเทาอมเขียว ลายใบไม่ค่อยชัด		สีชัดระดับกลาง ให้สีเทาอมน้ำเงิน ลายใบไม่ชัด

จากตาราง 2 แสดงลายพิมพ์บนผืนผ้าโดยใช้สารส้มเป็นสารช่วยติด พบว่า ลายพิมพ์จากใบไม้ที่ต่างชนิดกันปรากฏสีบนผืนผ้าต่างกัน กล่าวคือ ใบหูกวางให้สีเขียว สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภัทรานิษฐ์ และคณะ, 2557) กล่าวว่า ใบหูกวางให้สีเขียว ลักษณะลายไม่ค่อยชัดเจนมากนัก ใบสักให้สีชมพูอมแดง และเห็นลายใบชัด ใบเพกาให้สีเหลืองส้มอมน้ำตาล ลักษณะลายปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน และใบยูคาลิปตัสให้สีเหลืองอมส้ม ลายใบไม่ค่อยชัด

ลายพิมพ์บนผืนผ้าโดยใช้น้ำปูนใสเป็นสารช่วยติด พบว่า ลายพิมพ์จากใบไม้ที่ต่างชนิดกันปรากฏสีบนผืนผ้าต่างกัน กล่าวคือ ใบหูกวางให้สีเหลืองอมน้ำตาล สอดคล้องกับงานวิจัยของ (อมรรัตน์ และคณะ, 2560) กล่าวว่า ใบหูกวางให้สีเหลืองเขียว ใบสักเหลืองอมน้ำตาล และเห็นลายชัด ใบเพกาให้สีเขียวอมเทา ลักษณะลายค่อนข้างชัด และใบยูคาลิปตัสให้เขียวขี้ม้า ลักษณะลายค่อนข้างชัด

ลายพิมพ์บนผืนผ้าโดยใช้น้ำมะขามเปียกเป็นสารช่วยติด พบว่า ลายพิมพ์จากใบไม้ที่ต่างชนิดกัน ปรากฏสีบนผืนผ้าต่างกัน กล่าวคือ ใบหูกวางให้สีเขียวเทาอมคราม ลายไม่ค่อยชัด สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุวิมล หงษ์สาม และคณะ, 2557) กล่าวว่า ใบหูกวางให้สีเขียวขี้ม้า ลายไม่ค่อยชัด ใบสักให้สีเทาอมชมพูจาง ๆ และเห็นลายไม่ค่อยชัด ใบเพกาให้สีเทาอมเขียว และใบยูคาลิปตัสให้สีเทาอมน้ำเงิน และลายไม่ค่อยชัด

ลวดลายพิมพ์จากวัสดุและสารช่วยติดธรรมชาติบนผืนผ้าปรากฏให้เห็นลวดลายดังนี้ ลายพิมพ์ผ้าโดยใช้น้ำสารส้มเป็นสารช่วยติดจะมีสีสันสดใส (ดังแสดงในภาพ 6) ลายพิมพ์ผ้าโดยใช้น้ำปูนใสเป็นสารช่วยติดจะให้สีเอิร์ทโทน (ดังแสดงในภาพ 7) ลายพิมพ์ผ้าโดยใช้น้ำมะขามเปียกเป็นสารช่วยติดจะให้สีหม่นและมืดลง (ดังแสดงในภาพ 8) ซึ่งจะเห็นได้ว่าใบหูกวาง ใบเพกา ใบยูคาลิปตัส ให้สีในโทนที่ใกล้เคียงกัน คือ สีเหลือง น้ำตาล เขียว ซึ่งจะเห็นได้ว่าใบเพกาเป็นใบไม้ที่ให้สีที่ชัดเจนที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ (สมชญา และคณะ, 2563) กล่าวว่า เพกา เป็นพืชที่มีค่าดัชนีการใช้ประโยชน์ (Use Value: UV) เป็นลำดับที่ 3 รองจากมะเกลือ และประดู่ป่า โดยเพกาสามารถนำมาสกัดสีได้ทั้งเปลือก ใบ ซึ่งสามารถให้เฉดสีในกลุ่มวรรณร้อนและเย็นที่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ภัทรานิษฐ์ และคณะ, 2557) กล่าวว่า เฉดสีธรรมชาติที่ย้อมได้จะแปรเปลี่ยนไปตามแต่ชนิดของสารช่วยติดสี ในส่วนลักษณะของลายพิมพ์มีความแตกต่างกันในแต่ละใบ เมื่อใช้สารช่วยติดที่แตกต่างกัน โดยผ้าแต่ละผืนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่เมื่อเปรียบเทียบที่ความชัดเจน พบว่า ลายพิมพ์ผ้าที่ใช้สารช่วยติดเป็นน้ำปูนใส มีลักษณะของลวดลายที่ชัดเจนของใบไม้ทั้ง 4 ชนิด

ภาพ 6 ลายผ้าพิมพ์สีธรรมชาติหลังซักน้ำสะอาด 2 ครั้ง โดยมีสารส้มเป็นสารช่วยติดสี

ภาพ 7 ลายผ้าพิมพ์สีธรรมชาติหลังซักน้ำสะอาด 2 ครั้ง โดยมีน้ำปูนใสเป็นสารช่วยติดสี

ภาพ 8 ลายผ้าพิมพ์สีธรรมชาติหลังซักน้ำสะอาด 2 ครั้ง โดยมีน้ำมะขามเปียกเป็นสารช่วยติดสี

บทสรุป

คุณภาพการติดสีของผ้าฝ้ายที่ย้อมสีด้วยวัตถุดิบธรรมชาติและสารช่วยย้อมต่างชนิดกันโดยใช้เทคนิคการพิมพ์ผ้าจากวัสดุธรรมชาติ ขั้นตอนการพิมพ์ชิ้นงานจะมีส่วนคล้ายกับกรรมวิธีภาพพิมพ์เทคนิคแม่พิมพ์วัสดุโดยการสร้างแม่พิมพ์จากปะติดวัสดุ (Collagraph) พบว่า ใบไม้ทั้ง 4 ชนิดให้สีที่แตกต่างกัน ค่า L* ทั้ง 4 ชนิด อยู่ในระดับ 57.48-73.60 ค่า a* เป็นบวกแสดงสีแดง และค่า b* เป็นบวกแสดงสีเหลือง จัดเป็นกลุ่มโทนสีวรรรณะร้อน คือกลุ่มโทนสีเหลือง เหลืองอมเขียว ให้ความรู้สึกแข็งแรงมีพลัง มีความน่าเชื่อถือ อีกทั้งยังให้ความรู้สึกอบอุ่น ความสนุกสนาน ซึ่งจะเห็นได้ว่าใบเพกาเป็นใบไม้ที่ให้สีที่ชัดเจนที่สุด ในส่วนของลักษณะของลายพิมพ์มีความแตกต่างกันในแต่ละใบ เมื่อใช้สารช่วยติดสีที่แตกต่างกัน โดยผ้าแต่ละผืนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่เมื่อเปรียบเทียบที่ความชัดเจนของลวดลาย พบว่า ลายพิมพ์ผ้าที่ใช้สารช่วยติดเป็นน้ำปูนใส มีลักษณะของลวดลายที่ชัดเจนของใบไม้ทั้ง 4 ชนิด

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป จากการศึกษาสมบัติของใบไม้แต่ละชนิด ทำให้ทราบว่าใบยูคาลิปตัส มีคุณสมบัติเด่นเพิ่มเติมในหลายสมบัติ เช่น การนำใบไปสกัดน้ำมันหอมระเหยที่เรียกว่า น้ำมันยูคาลิปตัส (สุวิมล อุทัยรัศมี, 2560) ซึ่งสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในหลายด้าน ทั้งในทางการแพทย์เพื่อช่วยลดอาการหลอดลมอักเสบ บรรเทาอาการหวัดคัดจมูก อาการหลอดลมอักเสบ บรรเทาอาการหวัดคัดจมูก อาการไอไซนัส ลดอาการปวดศีรษะจากความเหนื่อยล้าใช้ในอุตสาหกรรมน้ำมันหอมและแต่งกลิ่น รวมถึงใช้เป็นสารป้องกันและกำจัดแมลง และหนอนที่ทำลายผลผลิตทางการเกษตร นอกจากนี้ ยังมีคุณสมบัติในการป้องกันยุงและกำจัดลูกน้ำของยุงได้ จึงควรศึกษาสมบัตินี้เพิ่มเติมว่าหลังจากกระบวนการย้อมยังมีสมบัติบางอย่างอยู่หรือไม่ ถ้ามีจะสามารถนำผืนผ้าไปใช้ประโยชน์ในด้านการแพทย์ และสิ่งทอเทคนิค เป็นการเพิ่มรูปแบบการใช้งานที่แตกต่างกันออกไปนอกความความสวยงามของลวดลายผ้าจากการพิมพ์ หรือทำวิจัยเรื่องคุณภาพของสีและสารช่วยติดโดยทดสอบความคงทนของสีต่อการถู และความคงทนของสีต่อเหงื่อเพื่อนำไปพัฒนาและปรับใช้วัสดุ และสารช่วยติดจากธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมต่อไป (โสภาพรรณ ซอหะซัน, 2562)

เอกสารอ้างอิง

ชญตว์ อินทร์ชา. (2562). การศึกษาศิลปะภาพพิมพ์เทคนิคเพลทแม่พิมพ์เจลลาตินด้วยการใช้สีธรรมชาติในท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี**, 8(2), 109-124.

ณภัทร ยศยิ่งยง. (2557). **การพัฒนาของสีและเฉดสีของผ้าฝ้ายที่ย้อมด้วยวัสดุสีธรรมชาติ** (รายงานการวิจัย). สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2564, จาก https://dspace.rmutk.ac.th/handle/123456789/1506

ปาเจรา พัฒนถาบุตร. (2551). **กระบวนการย้อมสีธรรมชาติ.** นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปกร

ภัทรานิษฐ์ สิทธินพพันธ์ พริยะ แก่นทับทิม และประเทืองทิพย์ ปานบำรุง. (2557). การพัฒนาลวดลายผลิตภัณฑ์ต้นแบบผ้ามัดย้อมด้วยการย้อมจากสีธรรมชาติ**. Interdisciplinary Research Review.** 9(1) 81 - 89

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. **การวัดสีและความเข้มสี** (ภาคผนวก). สืบค้นเมื่อ 10 มิถุนายน 2564, จาก https://research.psru.ac.th/files/res_che2553/resche_files/402_appendix.pdf

วัลภา แต้มทอง และสุธีลักษณ์ ไกรสุวรรณ. (2560). ผลของไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ต่อค่าดัชนีความขาวและความแข็งแรงของเปลือกข้าวโพด. **วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี)**, 9(17), 127-136.

วีระศักดิ์ ศรีลารัตน์ และณัฐสิมา โทขันธ์. (2564). การเพิ่มมูลค่าบัวหลวงด้วยภูมิปัญญาผ้าฝ้ายมัดย้อมสีธรรมชาติ. **วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**, 9(2), 205-212.

สมชญา ศรีธรรม และคณะ. (2563). ความหลากชนิดของไม้ต้นและการใช้ประโยชน์ด้านการให้สีย้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษา ป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์. **วารสารเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี**, 1(2), 17-32.

สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2554**. กรุงเทพมหานคร.

สุวิมล หงษ์สาม ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา และพิชัย สดภิบาล. (2557). ศึกษาและพัฒนากระบวนการเพิ่มจำนวนเฉดสีย้อมธรรมชาติบนผ้าฝ้ายด้วยห้อมเพื่อประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์สิ่งทอ. **วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 5(2), 72-85.

สุวิมล อุทัยรัศมี. (2560). ปริมาณและองค์ประกอบทางเคมีของน้ำมันหอมระเหยจากใบยูคาลิปตัส 9 สายต้น ที่ปลูกในประเทศไทย.**วารสารวนศาสตร์**, 36(1), 1-10.

โสภาพรรณ ซอหะซัน. (2562). **การพัฒนาสารกั้นสีธรรมชาติจากแป้งเมล็ดขนุนสำหรับผ้าบาติก วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต** (คศ.ม). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์ พีรพงษ์ หนูแดง บุณฑริกา ปริมาณ สถาพร จิรบูรณ์ และศุภาสี วงษ์ทองดี. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกด้วยเทคนิคผสมโดยใช้สีธรรมชาติ. **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**, 4(2), 207-222.

การใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก

โอภาษจรัส นันทวัน

Art therapy for “Post-Traumatic Stress Disorder: PTSD” In veterans

Ophascharas Nandawan

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
School of Architecture, Art, and Design - King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang
*Corresponding author. E-mail address: dhapranee.nee@gmail.com
Received: February 1,2022; revised: October 20,2022; accepted: October 21,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง การใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด 2. เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด และ 3. เพื่อศึกษาผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัดงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ศึกษาพฤติกรรม สภาวะอารมณ์และประวัติผู้ป่วย โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การเฝ้าสังเกต 2. ออกแบบเครื่องมือทางศิลปะสำหรับบำบัด 3. เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่มีอาการ PTSD เข้าร่วมโครงการ 40 คน และ 4. วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก ผลงานวิจัยพบว่า 1.อาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด สามารถรับรู้เรื่องราวความทุกข์ใจ สิ่งที่อยู่ในจิตใจ ปัญหาที่เป็นรากเหง้า ผู้ป่วยไม่กล้าแสดงออก 2. กระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน โดยขั้นแรกสนับสนุนความคิดเชิงบวกให้แก่ผู้ป่วย ขั้นที่ 2 การทำศิลปะบำบัดทำให้ผู้ป่วยกล้าเปิดใจเปิดตัวเอง การคิดเชิงสร้างสรรค์ และ การบำบัดผ่านชิ้นงานศิลปะ 3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด ผู้ป่วยสามารถสร้างผลงานศิลปะออกมาเป็นรูปธรรม ผู้ป่วยมีความสุขในการทำงานศิลปะ ที่ไม่คิดว่าตัวเองจะทำได้รู้สิ่งใหม่ ลดการบาดเจ็บในจิตใจ และเกิดความภูมิใจในชิ้นงานของตนเองสร้างความภูมิใจ มีความสุขสนุกสนานในการเข้าร่วมกิจกรรมศิลปะบำบัด ทั้งนี้จึงแสดงให้เห็นว่า ศิลปะบำบัด มีความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และมีความเป็นประโยชน์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งผลการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจอยู่ในระดับดีมากเทียบได้ 100 %

คำสำคัญ: PTSD สภาวะป่วยทางจิต ศิลปะบำบัด

ABSTRACT

The research on art therapy for “Post-Traumatic Stress Disorder: PTSD” in veterans had three objectives: 1.to study a symptom of PTSD in veterans by art therapy, 2. to study a therapy process for PTSD in veterans by art therapy, and 3. to study a confirmation of art therapy for PTSD in veterans. The descriptive research and qualitative research were applied for this study process. There were 4 steps of this research: 1. study with an in-depth interview on the behavior and emotional by individual monitoring the veterans, 2. applied the art therapy process while observing their response, 3.collecting the data from those sample, and 4. analyzing and summary the finding of art therapy for PTSD in veterans. The findings of this study were as follows: 1.The symptoms of veterans beyond art therapy, they were able to understand their upset and unhappiness, which

in-depth in their mind, and also understand root of their problems. The veteran's patients were scared to behave, stress, and distracted the others. 2. The therapy process for PTSD in veterans by art therapy had 3 steps. First, supporting positive thinking to the patients. Second, applied art therapy to the patients for opening their mindset and creative thinking, and third therapy with artwork. 3.The confirmation of art therapy for PTSD in veterans shown that the patients could create artwork. They fill happy with their work even they didn't think that they could do it. They could learn a new thing and decrease their heard pain, and they could fill appreciate, happy with art activities. This circumstantial shown that art therapy was accuracy, appropriately, possibility, and utility while the sample were satisfied at a high level.

Keywords: PTSD, Mental illness, Art therapy

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ศิลปะบำบัดได้รับการยอมรับมากขึ้นเรื่อย ๆ เป็นรูปแบบการดูแลแบบบูรณาการและส่งเสริมสำหรับผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่ได้รับผลกระทบจากการบาดเจ็บในหน้าที่การงาน อย่างไรก็ตามไม่ค่อยมีคนรู้จักเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ศิลปะบำบัดสำหรับการบาดเจ็บที่ถูกกระทบจิตใจส่งผลสภาวะเกิด โรคเครียดหลังมีบาดแผล สภาวะป่วยทางจิตใจ โดยการศึกษานี้มุ่งเน้นไปที่ศิลปะบำบัดกับทหารผ่านศึกที่ทุพพลภาพ และผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่มีอาการ Post-traumatic stress disorder: PTSD คือสภาวะป่วยทางจิตใจ (Levy, Spooner, Lee, Sonke, Myers, & Snow, 2018) จากกรณีศึกษานี้นำเสนอกระบวนการบำบัดด้วยศิลปะในกรณีของทหารอาวุโสที่มีอายุ 45-62 ปี ที่ต้องรักษาตัวในโรงพยาบาลทหารผ่านศึกตลอดชีวิตในรูปแบบของการดูแลรักษาเสริม การแพทย์ภาวะป่วยทางจิตจากเหตุการณ์รุนแรงหลังเหตุการณ์ทารุณ ร้ายแรง คือ ความวิตกกังวลที่เกิดขึ้นได้หลังจากสัมผัสเหตุการณ์ที่น่ากลัว หรือเหตุการณ์รุนแรงต่อเนื่อง เช่น การต่อสู้ Car bomb การระดมยิงการป้องกันตัว ทำให้เกิดความกลัว หมดหนทาง หรือสยองขวัญ เป็นเรื่องปกติของทหารแนวหน้า ในรูปแบบของความทรงจำ ฝันร้าย ความคิดที่น่ากลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ต้องเผชิญกับบาดแผลที่ย้ำเตือน (สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ: ด้านสุขภาพจิต โรงพยาบาลทหารผ่านศึก)

ทั้งนี้ทุกครั้งในวันครบรอบเหตุการณ์นี้ มักมีอาการชาในอารมณ์ นอนไม่หลับ ความน้อยเนื้อต่ำใจ ปัญหาชีวิต ปัญหาเศรษฐกิจ กระทบกระเทือนจิตใจ อาจนำไปสู่ความเดียวดายในสังคม ความพิศวง การได้เคารพ ไม่อยากรบต่อสู้แต่ต้องต่อสู้ถ้าไม่ได้ สวมชุดยุทโธปกรณ์ ก็ต้องไปทำอาหาร ด้วยทหารผ่านศึกรุ่นเก่าที่กลับจากการสู้รบตามชายแดนประเทศไทย ประเทศจึงควรมีหน้าที่ ทำทุกอย่างที่ทำได้เพื่อปรับปรุงการดูแลโรคเครียดหลังการสู้รบ แม้ว่าศิลปะบำบัด จะได้รับการศึกษากับทหารไม่เพียงพอ ในบริบทของการรักษาร่วมกับการแพทย์ในโรงพยาบาล การรักษาสำหรับทหารผ่านศึกทางจิตใจควรเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด โครงการขอแนะนำให้รักษาแบบตัวต่อตัวและรายกลุ่มด้วยกันความกังวลด้านสุขภาพของทหารผ่านศึกเป็นกรณีที่ซับซ้อนทหารผ่านศึกอาจไม่ได้รับการรักษาทางใจอย่างแท้จริง พวกเขาจะได้รับการรักษาแบบผู้ป่วย ไปเผชิญกับการรักษาแบบให้ยาทั่วไป การให้ศิลปะบำบัดเป็นเช่นเดียวกับการให้ยาทางเลือก เป็นการบูรณาการรักษาด้วยยาและศิลปะบำบัดทางใจ ดังนั้นการให้ศิลปะบำบัดจึงเป็นการสร้างแบบจำลองที่เป็นบทบาทสำคัญอย่างยิ่งยวดในการรักษาความบาดเจ็บทางกายและทางใจ (สัมภาษณ์กลุ่มผู้ป่วย: โรงพยาบาลทหารผ่านศึก, กุมภาพันธ์ -มีนาคม 2564)

ปัญหาของการวิจัย

จากความผิดปกติของความเครียดหลังจากการบาดเจ็บ พิการ เป็นความผิดปกติของความวิตกกังวลที่สามารถเกิดได้หลังจากสัมผัสเหตุการณ์ที่น่ากลัว เช่น การปะทะ การต่อสู้ การยิงระเบิด ซึ่งเกิดอันตรายร้ายแรงต่ออวัยวะ ชีวิต ทำให้เกิดความน่าสะพรึงกลัวหรือสยดสยอง เกิดความรู้สึกตอบสนองที่ทำให้ตกใจกลัวเกินจริง ฝันร้ายเป็นเรื่องปกติของทหารผ่านศึกผู้ที่เป็นโรคเครียด หรือมีความทรงจำที่น่ากลัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเผชิญกับการเตือนถึงความบอบช้ำทางจิตใจ วันครบรอบเหตุการณ์สามารถกระตุ้นอาการทางอารมณ์ รบกวนการนอนหลับ ความโกรธ น้อยเนื้อต่ำใจ และปัญหาชีวิตที่เกิดจากการรับคำตักเตือนที่กระทบกระเทือนจิตใจ ประสบการณ์ซ้ำ ๆ ซึ่งนำไปสู่ความโดดเดี่ยวทางสังคมที่อาจจะบานปลาย ความรู้สึกผิดอย่างรุนแรง หรือการเกลียดชังตนเอง อาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจมักจะกลายเป็นเรื้อรัง (สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ: ด้านสุขภาพจิต โรงพยาบาลทหารผ่านศึก , กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2564)

จากที่กล่าวมานี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก เพื่อช่วยบำบัดผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่มีอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจ โดยการนำศิลปะบำบัด ในประเทศไทยยังมีผู้สนใจงานศิลปะบำบัดน้อยมากส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนสอนพิเศษเกี่ยวกับการวาดภาพ แต่การสอนยังไม่ลึกเข้าไปในเรื่องการบำบัด อีกทั้งในประเทศไทยยังไม่มีผู้ทำวิจัยศิลปะบำบัดกับผู้ป่วยทหารผ่านศึกเลย ทั้งการเป็นผู้รับการบำบัด ผู้ให้การบำบัด หน้าที่นี้ใครเป็นผู้สันทัด แพทย์ทำศิลปะบำบัดไม่ได้เพราะไม่มีสอนในคณะแพทย์ ศิลปินทำไม่ได้เพราะไม่มีสอนศิลปะบำบัดในคณะหรือภาคศิลปกรรม ไม่มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านสุขภาพ สุขภาวะสนับสนุนเกี่ยวกับวิธีการศิลปะบำบัดให้กว้างขวางเพิ่มวิธีการรักษาที่มีคุณภาพ นอกเหนือจากการใช้ยาคลายเครียด งานวิจัยนี้ยังเป็นอีกหนึ่งทางเลือกในการบำบัดรักษา เป็นการช่วยเหลือผู้ป่วยทหารผ่านศึก และเป็นการช่วยเหลือสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด
2. เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด
3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด

คำถามของการวิจัย

1. อาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัดเป็นอย่างไร
2. กระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัดเป็นอย่างไร
3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัดเป็นอย่างไร

สมมติฐานของการวิจัย

เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการกำหนดสมมติฐานของการวิจัยดังต่อไปนี้ การศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด กระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด และผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัดมีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์

กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดของการวิจัยเรื่อง การใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก ผู้วิจัยได้บูรณาการจากแนวคิด หลักการ ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual framework) ดังภาพ 1

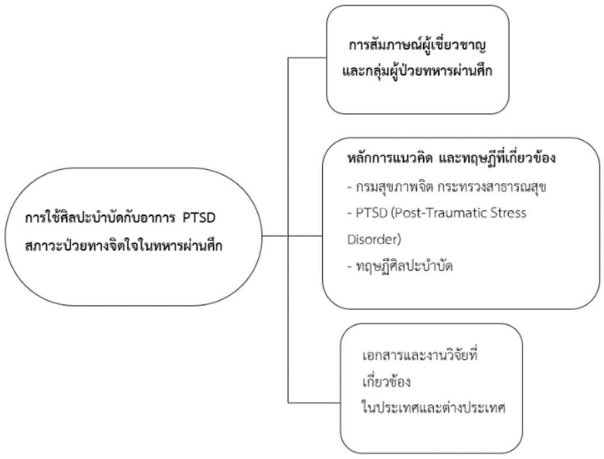

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

PTSD คืออะไร

PTSD เป็นสภาวะป่วยทางจิตใจ หลังจากต้องเผชิญกับเหตุการณ์กระทบกระเทือนใจอย่างรุนแรง เหตุการณ์ร้ายแรงต่าง ๆ ที่ไม่คาดฝัน สถานการณ์อันตรายที่คุกคามต่อชีวิตของผู้นั้นหรือคนอื่น ๆ ที่ต้องตกเป็นผู้เผชิญโดยตรง หรืออาจเป็นพยานรับรู้เหตุการณ์เหล่านั้นไม่ใช่อาการสูญเสียทั่วไป แต่เป็นเหตุการณ์รุนแรงเกินปกติ อาทิเช่นแผ่นดินไหว สงคราม ถูกทำร้ายร่างกาย สูญเสียอวัยวะ ความตาย ภายหลังเหตุการณ์เลวร้ายต่าง ๆ ผ่านไปแล้ว เกิน 4 สัปดาห์แล้วยังมีความทรงจำอยู่ส่งผลเชื่อมโยงกับอาการของโรคสมองเสื่อม (Dementia) เป็นภาวะที่สมองมีอาการแย่ลง จนส่งผลถึงชีวิตประจำวัน ประกอบด้วยกลุ่มอาการหลงลืมง่าย คิดเงินไม่ถูก หาของไม่เจอ หลงทางที่คุ้นเคย (กรมสุขภาพจิต: อาการโรค PTSD) รวมทั้งยังสามารถเชื่อมโยงกับโรค BPSD (Behavior and Psychological Symptoms of Dementia) ซึ่งเป็นปัญหาของโรคด้านพฤติกรรม อารมณ์จิตใจ ผู้ป่วยสมองเสื่อมในผู้สูงอายุ มีการศึกษารูปแบบของการระบายสีต่อทหารผ่านศึกที่ประสบกับ PTSD โดยพบว่า 1. ความวิตกกังวลของผู้เข้าร่วมการบำบัดลดลงเมื่อ ผู้เข้าร่วมระบายสีในกรอบภาพที่ให้ (Structured coloring) แต่ตรงกันข้ามกับการวาดภาพระบายสีอย่างอิสระ ที่ไม่ลดความวิตกกังวลของผู้เข้าร่วม 2. ความเครียดของผู้เข้าร่วมการบำบัดลดลงจากการระบายสีทั้งสองรูปแบบ แต่อย่างไรก็ผลลัพธ์ของการศึกษาครั้งนี้ยังไม่ถือว่าเป็นการทำศิลปะบำบัด (Rodak, Alloway, & Rizzo, 2018)

ศิลปะบำบัดคืออะไร

ศิลปะบำบัด (Art therapy) หมายถึงการบำบัดโดยการใช้การทำงานศิลปะ เป็นการบำบัดอยู่เหนือการให้เสียงของความรู้สึกที่ผู้ป่วยเคยคิดว่าไม่มีคำพูดใด ๆ อธิบายและศิลปะบำบัดเป็นเวลาสำหรับผู้ป่วยที่จะใช้ศิลปะ เพื่อสำรวจความหลากหลายของปัญหาที่เกิดขึ้นกับความเจ็บป่วย การทำศิลปะบำบัดช่วยเมื่อผู้ป่วยเจ็บปวดหรือเครียด เพราะประสบการณ์การเจ็บป่วยเหล่านี้มักจะถูกเก็บไว้ในส่วนที่สมองไม่สามารถทำให้เขาสร้างคำพูดบอกเล่าได้ สมองจะถูกทำให้มีความพร้อม ในการทำหน้าที่ ที่ยากขึ้น ในการคิดวิเคราะห์ หรืออยู่ในสภาวะที่ทำเรื่องเดิมที่เคยยาก และใช้พลังงานมาก เปลี่ยนเป็นให้ มันง่ายขึ้น และใช้พลังงานน้อยลง เมื่อนักบำบัด และผู้ได้รับการบำบัด ทำศิลปะบำบัดขณะนั้น นักบำบัดจะเน้นเจาะไปที่ความเจ็บปวดหรือเหตุการณ์ที่เคยเกิดความเครียด มันสามารถทำให้สมองเปลี่ยนแปลงการจัดเรียงและประมวลผลในระดับที่ลึกขึ้น ต่อมาในการเปรียบเทียบตามระยะเวลาที่ผู้ป่วยจะเอ่ยถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ในความหมายของการบำบัด ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงในระดับลึกที่จะเข้าใจเรื่องราวของตน และประสบการณ์ของตน ด้วยสิ่งนี้จึงทำให้ ศิลปะบำบัดไม่เหมือนกันกับทำงานศิลปะของศิลปิน การทำศิลปะบำบัดสื่อสารและแสดงออกผ่านการสร้างสรรค์ศิลปะมากกว่าการทำศิลปะเพื่อความงามเพื่อขายเลี้ยงชีพสร้างฐานะทำหากิน เพื่อชื่อเสียงของตนเอง (ทวีศักดิ์, 2564)

ศิลปะบำบัด สำหรับใคร มีประโยชน์อย่างไร คาดหวังอะไร

คนส่วนใหญ่คิดว่า ศิลปะต้องเรียนตั้งแต่เด็ก หรือจากมัธยม ไม่มีความสามารถทางนี้ ซึ่งนั่นคือ ประสบการณ์ทางลบในครั้งอดีต ศูนย์ศิลปะบำบัด Swedish Cancer Institute, Art therapy foundation อยากให้คนป่วยมั่นใจว่า พวกเขาไม่ต้องมีทักษะทางศิลปะมาก่อน หรือต้องมั่นใจมาก่อน ศิลปะบำบัดไม่มีผิด ไม่ต้องกะเอาไว้ก่อน ถึงภาพวาดจะออกอะไรมาหรือว่าผู้ป่วยควรวาดอะไร ศิลปะบำบัดคือ ท่าทีกริยาแสดงออกที่รวมเอาการทำศิลปะและการให้คำปรึกษาพูดคุยกับผู้ให้การบำบัด ใครก็ตามก็สามารถเข้าร่วมการบำบัดได้ ทางศูนย์ Swedish Cancer Institute, Art therapy foundation อยากได้ช่วยเหลือผู้ป่วยที่เคยมีความเจ็บปวด หรือความเครียดซึ่งทางศูนย์เข้าใจได้ ศูนย์ฯ ได้คอยสนับสนุนให้ผู้ป่วยทดลองเล่นกับอุปกรณ์ทางศิลปะต่าง ๆ ที่ทำให้ความรู้สึกของพวกเขารู้ว่าเป็นความรู้สึกที่ยอดเยี่ยมในการเรียนรู้ว่าเป็นการบริการ เปิดให้ผู้ป่วยและสมาชิกในครอบครัวได้รับบริการ และค้นหาความรู้สึกที่กำลังยากลำบากที่ต้องเผชิญเรื่องราวทุกอย่าง (Edwards, 2004) ทั้งนี้การบำบัดด้วยศิลปะยังไม่ได้รับการวิจัยอย่างกว้างขวางในต่างประเทศพบว่ามีศิลปะบำบัด เช่น การบำบัดแบบกลุ่ม การแสดงละคร Drawing การบำบัดด้วยศิลปะ และการ Collage คาดการณ์ว่ามีประสิทธิภาพเพราะมันทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่น่าพึงพอใจร่วมกับการเปิดรับเนื้อหาที่ยากลำบาก เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติประมวลผลเนื้อหาที่กระทบจิตใจ โดยครุ่นคิดมากกว่าทางวาจาหรือถ้อยคำที่ยากเข้าถึง ของบุคคลที่มีปัญหาในการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับบาดแผลที่สอดคล้องกันกับคำพูด การสร้างงานศิลปะ นั้นเป็นรูปแบบการสื่อสารที่ไม่ใช้คำพูดซึ่งอาจเหมาะสมกว่าในการรวบรวมความทรงจำที่กระทบจิตใจ ยกตัวอย่างเช่นถ้าเห็นวัสดุที่กระทบจิตใจเป็นของส่วนหนึ่งประวัติศาสตร์ของบุคคลนั้น ๆ (Adrian Hill.,1940) โดยผลจากการสัมภาษณ์ผู้ป่วยทหารมักมีความทรงจำที่โหดร้าย การสู้รบ การต้องแยกจากครอบครัว ความกลัว ความเครียด หดหู่ใจ การสูญเสียอวัยวะ การไม่มีปฏิสัมพันธ์กับแพทย์ พยาบาล อาจเป็นสาเหตุที่ต้องเผชิญกับความยากลำบากข้างใน หน่วยทหารส่งตัวพวกเขากลับ โดยที่ปราศจากการบำบัดก่อนกลับสู่สังคม ประเทศไทยจึงยังขาดการบำบัดในเชิงศิลปะจริงจังโดยมีข้อตกลงโดยรวมว่าต้องพัฒนาให้มีความปลอดภัยทางอารมณ์ การรับรู้ ความสามารถของตนเองและคุณค่าในตนเอง ทหารผ่านศึกจำเป็นต้องมีอิสระในการควบคุมตนเอง ทำให้พวกเขาสามารถจัดการอารมณ์ที่เกิดขึ้น กิจกรรมศิลปะคนได้รับการแนะนำให้ทำแบบจับแพะชนแกะ ควรใช้วัสดุที่ทนทาน เช่นดินสอ กระดาษหนา ๆ ใช้งานได้จริง เพื่อผลลัพธ์ที่ผู้ป่วยทหารผ่านศึกสามารถคาดเดาได้ สำหรับการแสดงอารมณ์รุนแรงหรือท่วมท้น สีน้ำที่ไหลได้มักจะให้ผลลัพธ์ที่ประหลาดใจ (สัมภาษณ์กลุ่มผู้ป่วย: โรงพยาบาลทหารผ่านศึก กุมภาพันธ์-มีนาคม 2564)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด
2. เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด
3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การเฝ้าสังเกตการณ์ โดยมีผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่มีอาการ PTSD สมัครใจเข้าร่วมโครงการ จำนวน 40 คน เป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis) รวมทั้งการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ด้านสุขภาพจิตโรงพยาบาลทหารผ่านศึก จำนวน 5 ท่าน ผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนดำเนินการวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้ ขั้นตอนวิจัย 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

1. ศึกษาพฤติกรรม และสภาวะอารมณ์ ประวัติผู้ป่วยทหารผ่านศึก โดยการเฝ้าสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงประวัติความพื้นฐานครอบครัวการทำงานบทบาทหน้าที่ ความประทับใจในชีวิต ความเสียใจผิดหวัด ปัญญาในชีวิต รวมทั้งสิ่งที่คาดหวังในจิตใจ

2. ออกแบบเครื่องมือทางด้านศิลปะสำหรับบำบัดผู้ป่วยทหารผ่านศึก โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเฝ้าสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกเชื่อมโยงการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ

3. เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่เข้าร่วมโครงการ จากการส่งเสริมให้ผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่เข้าร่วมโครงการสร้างงานศิลปะ สร้างชิ้นงานที่ทำด้วยความสบายใจ รวมทั้งการวาดถึงสิ่งที่พวกเขาไม่สามารถพูดออกมา สิ่งที่มืดและแข็งกระด้างในจิตใจ ผ่านงานศิลปะ

4. วิเคราะห์ข้อมูลพิจารณาจากการสร้างชิ้นงานทางศิลปะ พร้อมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึก ในสิ่งที่สร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ รวมทั้งการเฝ้าสังเกตการณ์สภาวะอารมณ์ พฤติกรรม และแบบสอบถามความคิดเห็น

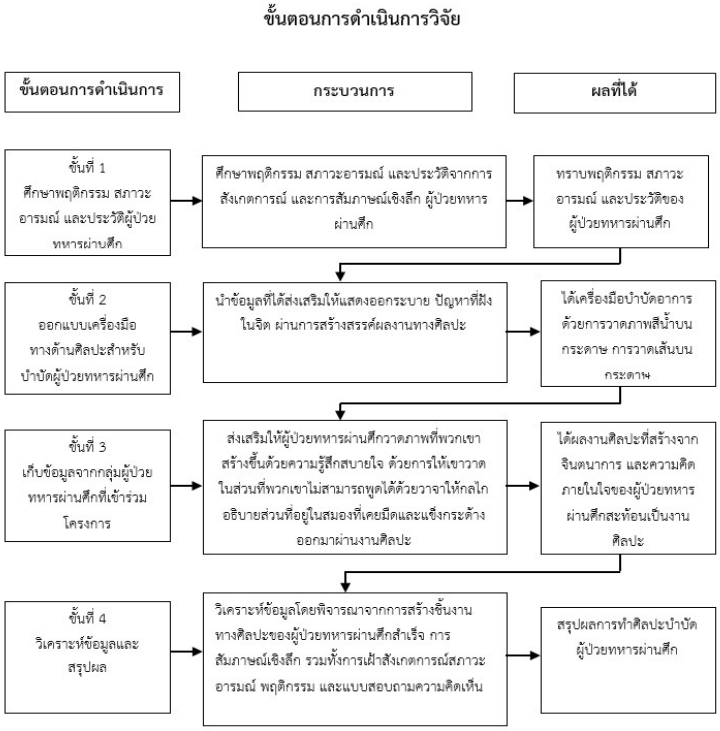

ภาพ 2 ระเบียบวิธีวิจัย

กลุ่มตัวอย่างประชากร

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ทหารอาวุโสที่มีอายุ 45-62 ปี ที่ต้องรักษาตัวในโรงพยาบาลทหารผ่านศึกตลอดชีวิต โดยคัดเลือกจากความสมัครใจยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อแสดงถึงการยินยอมเข้าร่วมโครงการ จำนวน 40 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured interview)
2. ชุดวาดภาพสีน้ำ และชุดวาดภาพลายเส้น กลุ่มตัวอย่างมีความคุ้นเคยจึงเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยผ่านมาตรฐานการอบรมจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ ทั้งนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทำการเก็บด้วยตนเอง ซึ่งระยะเวลาการทำศิลปะบำบัดคือ 3 เดือน 12 ครั้ง ผลงานศิลปะที่สร้างจากจินตนาการ สภาวะอารมณ์ในจิตใจ และความคิดภายในของผู้ป่วยทหารผ่านศึกสะท้อนเป็นงานศิลปะ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่เข้าร่วมโครงการ สามารถสร้างชิ้นงานทางศิลปะที่สื่อออกมาจากส่วนลึกภายในจิตใจ โดยใช้งานศิลปะที่ตนเองสร้างขึ้นมาเป็นตัวเชื่อมโยง ออกมาเป็นรูปธรรม

2. ผลจากการพิจารณาชิ้นงานศิลปะเชื่อมโยงแนวคิดด้านศิลปะบำบัด (Art therapy) ที่ผู้ป่วยสร้างขึ้นรวมทั้งควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์ เฝ้าสังเกตการณ์ร่วมกัน ผู้ป่วยทหารผ่านศึกที่เข้าร่วมโครงการสามารถบรรยายถึงงานศิลปะของตนเอง สภาวะอารมณ์ในจิตใจ สิ่งที่อยู่ในส่วนลึกภายในใจไม่อาจพูดออกมาได้ และการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นในงานวิจัยครั้งนี้

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีโดยมีวัตถุประสงค์ 1.เพื่อศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด 2. เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด และ 3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ แบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด ในการวิเคราะห์ อาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด จากการสัมภาษณ์ผู้ป่วย การเฝ้าสังเกตการณ์ จำนวน 40 คน สามารถสรุปได้ว่า อาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก ผู้ป่วยมีความกดดัน เครียดได้ง่าย ไม่กล้าแสดงออก มีความคิดในเชิงลบ จากการนำศิลปะบำบัดมาใช้สามารถรับรู้เรื่องราวความทุกข์ใจ สิ่งที่อยู่ในจิตใจ ปัญหาที่เป็นรากเงา ของผู้ป่วย

ตอนที่ 2 ศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด

ขั้นที่ 1 คือ พูดคุยการแนะนำตัวเอง ลดความตึงเครียด สร้างความเป็นธรรมชาติ และ อิสระทางความคิด ลดอาการถูกเร้าอารมณ์ เพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเองทางอารมณ์กระตุ้นให้เกิดอารมณ์เชิงบวก เพื่อสร้างความปลอดภัยทางอารมณ์และความผูกพันทางสังคมในหมู่ทหารผ่านศึก เพื่อเป็นรากฐานสำหรับการบำบัดต่อไป

ขั้นที่ 2 คือ มุ่งการสัมภาษณ์เชิงลึก เฝ้าสังเกตการณ์ พฤติกรรม อาการต่าง ๆ มุ่งเน้นการประมวลผลความทรงจำในเชิงลบและเชิงบวก ในอารมณ์ที่กระทบจิตใจ ผ่านการแสดงออกที่ไม่ใช้คำพูด แต่ใช้สัญลักษณ์ผ่านการวาดภาพลายเส้น และชุดสีน้ำ ทั้งนี้ผู้ป่วยสามารถบอกเรื่องราวความทรงจำที่ถูกกู้คืนเป็นเรื่องราวด้วยวาจาได้ หรือด้วยภาพวาดที่บุคคลเป็นเจ้าของภาพวาดรับรู้และถูกมองว่าเป็นอดีตของบุคคลนั้น

ขั้นที่ 3 คือ ให้สมาชิกในกลุ่มบำบัดช่วยเหลือกันโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยน นำความเข้าใจใหม่ ๆ เข้ามาในชีวิตมีข้อตกลงที่สำคัญในหมู่ผู้สอนว่าด้วยศิลปะบำบัด ต้องมีมุมมองทางการแพทย์ ร่วมด้วยและการบำบัดโดย ศิลปะบำบัดการสร้างรูปแบบแนวคิดใหม่การออกมาสู่โลกใหม่ โลกแห่งความจริงที่มีทั้ง บวกและลบ แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้เป็นสังคมใหญ่ ผลงานที่ออกมาและการสนทนาอธิบายว่าศิลปะบำบัดสามารถลดอาการเครียด เหงา สามารถปลดปล่อย ใส่ที่เป็นรากเงาในจิตใจ ของผู้ป่วย

ตอนที่ 3 ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด จากการทำชิ้นงานศิลปะได้ออกมาเป็นรูปธรรม และการสนทนา การทำแบบสอบถาม พบว่า ผู้ป่วยมีความพึงพอใจมากในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ ได้ร้อยละ 100

ภาพกิจกรรม

เทคนิคเหล่านี้ เรียกว่า Changing Affect

คือการ Changing Affect ในบางสิ่ง การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกที่อยู่ภายใน อะไรที่รู้สึก อารมณ์ข้างใน

ภาพ 3 การลงมือปฏิบัติชิ้นงาน ศิลปะบำบัด

ภาพ 4 ชิ้นงานศิลปะบำบัด

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการใช้ศิลปะบำบัดกับอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกวัตถุประสงค์ 1.เพื่อศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด 2. เพื่อศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด และ 3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยในลักษณะของระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method research) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) โดยมีผู้ป่วยทางจิตในในทหารผ่านศึกที่ต้องรักษาตัวในโรงพยาบาลทหารผ่านศึกตลอดชีวิต เป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of analysis)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึก พบว่า 1. จากการศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด สามารถรับรู้เรื่องราวความทุกข์ใจ สิ่งที่อยู่ในจิตใจ ผู้ป่วยมีความกดดัน เครียดได้ง่าย ไม่กล้าแสดงออก มีความคิดในเชิงลบ จากการนำศิลปะบำบัดมาใช้สามารถรับรู้เรื่องราวความทุกข์ใจ สิ่งที่อยู่ในจิตใจ ปัญหาที่เป็นรากเงา ของผู้ป่วย 2. จากการศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด มี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 คือ พูดคุยการแนะนำตัวเอง ลดความตึงเครียด สร้างความเป็นธรรมชาติ และ อิสระทางความคิด ลดอาการถูกเร้าอารมณ์ เพื่อพัฒนาการรับรู้ความสามารถของตนเองทางอารมณ์กระตุ้นให้เกิดอารมณ์เชิงบวก เพื่อสร้างความปลอดภัยทางอารมณ์ และความผูกพันทางสังคมในหมู่ทหารผ่านศึก เพื่อเป็นรากฐานสำหรับการบำบัดต่อไป ขั้นที่ 2 คือ มุ่งการสัมภาษณ์เชิงลึก เฝ้าสังเกตการณ์ พฤติกรรม อาการต่าง ๆ มุ่งเน้นการประมวลผลความทรงจำในเชิงลบและเชิงบวกในอารมณ์ที่กระทบจิตใจ ผ่านการแสดงออกที่ไม่ใช้คำพูด แต่ใช้สัญลักษณ์ผ่านการวาดภาพลายเส้น และชุดสีน้ำ ทั้งนี้ผู้ป่วยสามารถบอกเรื่องราวความทรงจำที่ถูกกู้คืนเป็นเรื่องราวด้วยวาจาได้ หรือด้วยภาพวาดที่บุคคลเป็นเจ้าของภาพวาดรับรู้และถูกมองว่าเป็นอดีตของบุคคลนั้น และขั้นที่ 3 คือ ให้สมาชิกในกลุ่มบำบัดช่วยเหลือกันโดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนนำความเข้าใจใหม่ ๆ เข้ามาในชีวิตมีข้อตกลงที่สำคัญในหมู่ผู้สอนว่าด้วยศิลปะบำบัด ต้องมีมุมมองทางการแพทย์ ร่วมด้วย และการบำบัดโดยศิลปะบำบัด การสร้างรูปแบบแนวคิดใหม่การออกมาสู่โลกใหม่ โลกแห่งความจริงที่มีทั้ง บวกและลบ แต่สามารถอยู่ร่วมกันได้เป็นสังคมใหญ่ ผลงานที่ออกมาและการสนทนาอธิบายว่าศิลปะบำบัดสามารถลดอาการเครียด เหงา สามารถปลดปล่อย ใส่ที่เป็นรากเงาในจิตใจ ของผู้ป่วย และ 3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด

จากการทำชิ้นงานศิลปะได้ออกมาเป็นรูปธรรม และการสนทนา การทำแบบสอบถาม พบว่า ผู้ป่วยมีความพึงพอใจมากในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ ได้ร้อยละ 100

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัดการสัมภาษณ์เชิงลึก การให้ระบายความรู้สึกในใจที่ไม่อาจบอกใคร โดยการสนับสนุนความคิดเชิงบวกให้แก่ผู้ป่วย การทำศิลปะบำบัดยังทำให้ผู้ป่วยกล้าเปิดใจ เปิดตัวเองเรียนรู้สิ่งใหม่ สอดคล้องกับ (Hunter, 2019) กล่าวว่า การคิดเชิงสร้างสรรค์ ผ่านชิ้นงานศิลปะ มีความสุขในการทำงานศิลปะ ที่ไม่คิดว่าตัวเองจะทำได้ ได้เรียบรู้สิ่งใหม่ ลดการบาดเจ็บในจิตใจ รวมทั้งเกิดความภูมิใจในชิ้นงานของตนเอง สอดคล้องกับ (Bowen-Salter et al., 2021) กล่าวว่า การใช้ศิลปะบำบัดต่อทหารผ่านศึกประสบกับโรค PTSD ทั้งรูปแบบกลุ่มและรายบุคคล ซึ่งผลลัพธ์ที่ออกมาเป็นรูปธรรม ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมมีแนวโน้มที่ดีขึ้น ช่วยให้ทำใจกับการบาดเจ็บทางจิตได้ ช่วยลดความรู้สึกผิด ความเศร้า และสูญเสียลงได้ ซึ่งมีการทบทวนและเรียบเรียงอยู่ในรายงานมากมาย สอดคล้องกับ (Conard et al., 2016) กล่าวว่าโรค PTSD อันเนื่องมากจากการเป็นเหยื่อของความโหดร้าย และ/หรือแม้แต่เป็นผู้กระทำความโหดร้ายเองจำเป็นต้องรักษาสภาวะจิตใจในเชิงบวกและใช้ระยะเวลาต่อเนื่อง

2. การศึกษากระบวนการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด มีการแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 การพูดคุยการแนะนำตัวเอง ลดความตึงเครียด สร้างความเป็นธรรมชาติ และ อิสระทางความคิด ลดอาการถูกเร้าอารมณ์ สอดคล้องกับ (Edwards , 2004) กล่าวว่า ศิลปะบำบัด ช่วยลดความตึงเครียด สร้างความเป็นธรรมชาติในตัวตนออกมา ทำให้ผู้ป่วยมีความกล้าเผชิญในโลกของความเป็นจริง ขั้นที่ 2 มุ่งการสัมภาษณ์เชิงลึก เฝ้าสังเกตการณ์ พฤติกรรม อาการต่าง ๆ มุ่งเน้นการประมวลผลความทรงจำในเชิงลบและเชิงบวก ในอารมณ์ที่กระทบจิตใจ เพื่อพัฒนาการรับรู้การใช้ศิลปะบำบัด สอดคล้องกับ (Hacmun, Regev & Salomon, 2021) กล่าวว่า การพูดคุยการเฝ้าสังเกตพฤติกรรม สามารถช่วยในการรับรู้ตัวตนของบุคคลนั้นได้ ขั้นที่ 3 การพูดคุยแลกเปลี่ยนนำความเข้าใจใหม่ๆ เข้ามาในชีวิตมีข้อตกลงที่สำคัญในหมู่ผู้สอนว่าด้วยศิลปะบำบัด ต้องมีมุมมองทางการแพทย์ร่วมด้วย และการบำบัดโดย ศิลปะบำบัด การสร้างรูปแบบแนวคิดใหม่การออกมาสู่โลกใหม่เพื่อช่วยบำบัดการบาดเจ็บทางจิตใจของแต่ละบุคคล ที่ซึ่งไม่สามารถบรรยายด้วยคำพูดได้ สอดคล้องกับ (Lobban and Murphy., 2019) และ (Schnitzer, Holttum, & Huet, 2022) กล่าวว่า ผลกระทบของการทำศิลปะบำบัดต้องมีรูปแบบระบบในการรักษา กลุ่มทหารผ่านศึกที่ประสบโรค PTSD ต้องมีความเข้าใจบุคคลเหล่านี้ ส่งเสริมสนับสนุนร่วมกันบำบัดรักษา ให้บุคคลเหล่านี้รู้สึกได้รับพื้นที่ปลอดภัย ซึ่งสำหรับการเข้าถึงบาดแผลทางจิตใจที่ไม่สามารถบรรยายด้วยคำพูดได้ ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่ควบคุม ผลงานศิลปะที่ถูกสร้าง อาจเป็นสะพานเชื่อมเพื่อการสื่อสารประสบการณ์ภายในต่อไป

3. ผลยืนยันการบำบัดอาการ PTSD สภาวะป่วยทางจิตใจในทหารผ่านศึกด้วยศิลปะบำบัด จากการทำชิ้นงานศิลปะได้ออกมาเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับ (ทวีศักดิ์, 2564) กล่าวว่า การทำศิลปะบำบัดช่วยเมื่อผู้ป่วยเจ็บปวดหรือเครียด เพราะประสบการณ์การเจ็บป่วยเหล่านี้มักจะถูกเก็บไว้ในส่วนที่สมองไม่สามารถทำให้เขาสร้างคำพูดบอกเล่าได้ สอดคล้องกับ (Jones, Drass, & Kaimal, 2019) กล่าวว่า สมองจะถูกทำให้มีความพร้อม ในการทำหน้าที่ที่ยากขึ้น การใช้ศิลปะบำบัดเป็นหนึ่งในการปรับความคิดในเชิงบวก สอดคล้องกับ (Kaimal,Jones, Dieterich-Hartwell, Acharya & Wang, 2019) กล่าวว่า ผลงานการสร้างสรรค์ทางศิลปะ ก่อเกิดความอ่อนโยนในจิตใจ การปลดปล่อยจินตนาการให้ออกมาในรูปชิ้นงานศิลปะสามารถ ลดอาการป่วยในจิตใจได้ ทั้งนี้จากการคิดวิเคราะห์ และการสนทนา การทำแบบสอบถาม พบว่า ผู้ป่วยมีความพึงพอใจมากในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้และเป็นประโยชน์ ได้ร้อยละ 100

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผู้วิจัยขอนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ภาครัฐควรส่งเสริมการนำศิลปะบำบัดเข้ามาบูรณาการรักษาร่วมกับผู้ป่วยให้ครอบคลุม กลุ่มผู้ป่วยที่มีอาการ PTSD เพื่อเป็นอีกหนึ่งทางเลือกและเป็นการพัฒนาสังคม ช่วยขจัดปัญญาด้านทรัพยากรมนุษย์ และงบประมาณในการดูแลรักษา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ นักศิลปะควรสนับสนุนส่งเสริม ให้ความสำคัญและสนใจในการทำวิจัยและร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมศิลปะบำบัดให้เกิดการแพร่หลาย เป็นการช่วยเหลือสังคม แล้วยังเป็นการสร้างคุณค่าในผลงานต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. **อาการโรค "PTSD" บาดแผลทางใจที่ต้องเยียวยา คุณเข้าข่ายหรือไม่?** เข้าถึงเมื่อ 1 มกราคม 2565 จาก https://www.dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=31736

กรมสุขภาพจิต, กระทรวงสาธารณสุข. **คู่มือเยียวยาจิตใจ**. เข้าถึงเมื่อ 1 มกราคม 2565 จาก https://dmh.go.th/search/search_result.asp?cof=FORID%3A11&cx=001360930190496801044%3A4x4-ywjjkg4&q=ptsd

ทวีศักดิ์ สิริรัตร์เรขา. (2564). **ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด จิตแพทย์เด็กและวัยรุ่น.** เข้าถึงเมื่อ 1 มกราคม 2565 จาก https://www.happyhomeclinic.com/alt02-arttherapy_artandscience.htm

Adrian Hill**,** London Art Therapy Centre. **, Tuberculosis and Art Therapy.** https://bit.ly/2ZomsJ3

Bowen-Salter, H., Whitehorn, A., Pritchard, R., Kernot, J., Baker, A., Posselt, M., .Boshoff, K. (2021). Towards a description of the elements of art therapy practice for trauma: a systematic review. **International Journal of Art Therapy**, 1-14. doi:10.1080/17454832.2021.1957959

Conard, P. L., Armstrong, M. L., Young, C., Lacy, D., & Billings, L. (2016). Person-centered older military veteran care when there are consequences. **Nurse Education Today***,* 47, 61-67. doi:https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.01.014

Edwards,D. (2004). **Art Therapy**. (Thousand Oaks: SAGE Publications

Edwards D. (2004). **Art therapy**. London: SAGE publications.

Hacmun, I., Regev, D., & Salomon, R. (2021). Artistic creation in virtual reality for art therapy: A qualitative study with expert art therapists. **The Arts in Psychotherapy***,* 72, 101745. doi:https://doi.org/10.1016/j.aip.2020.101745

Hunter, S. R. (2019). Drawing soldiers out of post-traumatic stress disorder. **Military Medical Research***,* 6(1), 5. doi:10.1186/s40779-019-0195-8

Jones, J. P., Drass, J. M., & Kaimal, G. (2019). Art therapy for military service members with post-traumatic stress and traumatic brain injury: Three case reports highlighting trajectories of treatment and recovery. **The Arts in Psychotherapy***,* 63, 18-30. doi:https://doi.org/10.1016/j.aip.2019.04.004

Kaimal, G., Jones, J. P., Dieterich-Hartwell, R., Acharya, B., & Wang, X. (2019). Evaluation of long- and short-term art therapy interventions in an integrative care setting for military service members with post-traumatic stress and traumatic brain injury. **The Arts in Psychotherapy**, 62, 28-36. doi:https://doi.org/10.1016/j.aip.2018.10.003

Levy, C. E., Spooner, H., Lee, J. B., Sonke, J., Myers, K., & Snow, E. (2018). Telehealth-based creative arts therapy: Transforming mental health and rehabilitation care for rural veterans. **The Arts in Psychotherapy**, 57, 20-26. doi:https://doi.org/10.1016/j.aip.2017.08.010

การพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน กลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหินตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล

ศศิธร วิศพันธุ์

Development of Muslim dolls from natural dyed fabric : case study of sewing community enterprise in Ban Bo Hin, Khaokhaw, La-ngu, Satun

Sasithorn Wisapan

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จังหวัดสงขลา
Faculty of Fine and Applied Arts, Songkhla Rajabhat University
*Corresponding author. E-mail address: pew_littlemonkey@hotmail.com
Received: April 4,2022; revised: April 27,2023; accepted: July 10,2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน 2. เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมธรรมชาติให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล และ 3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย คือ 1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้อง 2. วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบเพื่อกำหนดขอบเขตในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยพัฒนาของที่ระลึกตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ รูปแบบของชุดตุ๊กตามีที่มาจากชุดแต่งงานของชาวมุสลิม 3. การออกแบบ ร่างแบบตามแนวคิดในการออกแบบ 4. การคัดเลือกแบบ เลือกแบบร่างที่เหมาะสมและสามารถผลิตได้จริง 5. พัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เริ่มจากการพัฒนาสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน และพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ผลการวิจัย พบว่า 1. วัสดุธรรมชาติในชุมชน คือ เปลือกสนทะเล ให้สีน้ำตาล ใบจำปาดะ ให้สีน้ำตาลอ่อน และดินหินปูน ให้สีชมพูอมส้มอ่อน 2. ผลการถ่ายทอดความรู้ พบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน มีความรู้ ความเข้าใจในการทำสีย้อมจากธรรมชาติ การออกแบบลวดลายผ้ามัดย้อม และสามารถนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อจำหน่ายได้ 3. ผลการศึกษาความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ พบว่า ผู้ผลิตมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.85 โดยมีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ เป็นลำดับที่ 1 ส่วนผู้บริโภค พบว่า มีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 โดยมีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน เป็นลำดับที่ 1 กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ สีสันและลวดลายสวยงาม รูปแบบน่าสนใจ สะท้อนความเป็นท้องถิ่นจังหวัดสตูล เหมาะสมในการนำไปใช้งาน และผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้

คำสำคัญ: ตุ๊กตามุสลิม ผ้ามัดย้อม สีย้อมธรรมชาติ

ABSTRACT

For the objectives of the research: 1. To develop Muslim dolls from natural dyed fabric by using natural dye from natural materials in the community. 2. To pass on knowledge of natural dyed fabric to the Ban Bo Hin sewing community enterprise in Ban Bo Hin, Khaokhaw, La-ngu, Satun. 3. To study the satisfaction of Muslim dolls made of naturally dyed fabric.The research methods are: 1. The study of basic related information. 2. Data analysis use for design, identify and scope the product development of Muslim dolls as souvenir made from natural dyed fabric, the design of Muslim dolls is inspired by Muslim wedding dresses. 3.

The design was drafted from a design concept 4. Pattern selection,that are appropriate and actually produce 5. Product prototype development, starting from natural dyed fabric development in the community and develop prototype products. Data analysis by average and standard deviation. The results found that 1. The natural materials in the community: All natural materials are distilled into different colors, She-Oak is brown, Artocarpus leaf is light brown and limestone soil is light coral. 2. The result of knowledge transfer found that sewing community enterprises in Ban Bo Hin have high knowledge and understanding of natural dye colors and the design of fabric pattern using fabric dye techniques. They are able to use this knowledge to develop new products for distribution. 3. The study result of Muslim dolls' product satisfaction showed that the overall level of producer satisfaction at the highest level was for Muslim dolls made from Artocarpus leaves natural dyed fabric at an average of 4.85. The result of consumer showed that the overall product's highest satisfaction is for Muslim dolls made from limestone soil natural dyed fabric at an average of 4.72. The product can be a souvenir of local culture, different colors with beautiful patterns and an interesting design to represent the local culture in Satun province. The product is also suitable for use. Furthermore, producers in the local community can develop this knowledge and ability to use it for commercial production.

Keyword: Muslim dolls, Tie dye, Natural dye

บทนำ

เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative economy) เป็นแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ การศึกษา การสร้างสรรค์งาน และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรม เน้นการนำทรัพยากรในชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตเป็นสินค้าชุมชน การผลิตบนฐานการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรม รวมถึงการสร้างสังคมผู้ประกอบการเพื่อต่อยอดการผลิตและบริการเพื่อพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืน สอดคล้องกับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล ที่ต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน โดยก่อตั้งกลุ่มเมื่อปี พ.ศ.2539 มีสมาชิกเป็นสตรีในชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่ผลิต ได้แก่ ตุ๊กตามุสลิม ผ้าคลุมผมสตรีมุสลิม กระเป๋าผ้า ชุดสไตล์แฟชั่นต่าง ๆ ชุดพละ ชุดนักเรียน เป็นต้น ด้วยฝีมือการตัดเย็บที่สวยงามและประณีต ทำให้กลุ่มได้ยกระดับเป็น SME ของจังหวัดสตูล ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นทางกลุ่มต้องการที่จะพัฒนาของที่ระลึกตุ๊กตามุสลิมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและทางกลุ่มต้องการที่จะผลิตผ้าได้เองสำหรับใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างอัตลักษณ์และความแตกต่าง เพราะปัจจุบันใช้ผ้าสำเร็จรูปที่มีขายในท้องตลาดมาใช้ในการผลิต โดยทางกลุ่มมีความสนใจและต้องการทำสีย้อมธรรมชาติ แต่เนื่องจากไม่มีความรู้และไม่เคยทำมาก่อน ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญและปัญหาข้างต้นจึงมีแนวคิดที่นำเอาวัสดุธรรมชาติในชุมชนมาพัฒนาเป็นสีย้อมผ้า ซึ่งการทำสีย้อมจากวัสดุตามธรรมชาตินับเป็นภูมิปัญญาไทยที่มีการสืบทอดกันมาแต่อดีต ปัจจุบันผู้บริโภคให้ความสนใจผลิตภัณฑ์ที่เป็นธรรมชาติมากขึ้น เนื่องจากมีความปลอดภัยต่อสุขภาพและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ได้จากธรรมชาติจึงส่งผลดีต่อตลาดและความต้องการที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาของที่ระลึกตุ๊กตามุสลิมโดยใช้สีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชนมาสกัดสีสำหรับย้อมผ้า สร้างลวดลวดผ้าโดยใช้เทคนิคการมัดย้อม แล้วนำมาพัฒนาเป็นตุ๊กตามุสลิมเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกให้กับผู้ผลิตในชุมชน เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมจากธรรมชาติ ให้กับกลุ่มเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ไปพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์สร้างจุดเด่นและอัตลักษณ์ในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม และผลิตในเชิงพาณิชย์ต่อไปในอนาคต ซึ่งเหมาะสมกับกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในปัจจุบัน และตอบสนองนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน
2. เพื่อถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมธรรมชาติให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เป็นการศึกษาข้อมูลทั่วไปและความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล เพื่อกำหนดแนวทางและขอบเขตในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และศึกษาวัสดุธรรมชาติในชุมชนที่สามารถนำมาทำสีย้อมผ้าได้

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสอบถามความต้องการด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์จากสมาชิกวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล เพื่อกำหนดแนวทางและขอบเขตในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาของที่ระลึกตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน โดยรูปแบบของชุดตุ๊กตามีที่มาจากชุดแต่งงานของชาวมุสลิม นำมาประยุกต์ ตัดทอน ออกแบบเป็นตุ๊กตามุสลิมผู้ชายและผู้หญิง ส่วนวัสดุธรรมชาติในชุมชนที่พบมากและสามารถนำมาทำสีย้อมได้ คือ เปลือกสนทะเล ใบจำปาดะ และดินหินปูนในชุมชน

3. การออกแบบ หลังจากที่ได้ข้อสรุปในการพัฒนาของที่ระลึกตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ผู้วิจัยได้ใช้ความคิดสร้างสรรค์และประมวลความคิดจากข้อมูลที่รวบรวมออกแบบและร่างแบบตามแนวคิดในการออกแบบ จำนวน 10 แบบ

4. การคัดเลือกแบบ หลังจากที่ได้ออกแบบร่างตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ตามแนวคิดในการออกแบบ จำนวน 10 แบบ ผู้วิจัยได้นำแบบร่างไปให้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล คัดเลือกรูปแบบที่เหมาะสมและสามารถผลิตได้จริง จำนวน 3 แบบ

ภาพ 1 แบบร่างตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่คัดเลือก
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

5. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ ผู้วิจัยได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เริ่มต้นจากการพัฒนาสีย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน โดยใช้เปลือกสนทะเล ใบจำปาดะ และดินหินปูนในชุมชน มาสกัดเป็นสีย้อมผ้า สร้างลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อมสีธรรมชาติ แล้วนำมาตัดเย็บเป็นชุดตุ๊กตามุสลิม และนำผลิตภัณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้น ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบประเมินคุณภาพความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์ในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย

6. การถ่ายทอดความรู้ เป็นการถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมจากธรรมชาติ การออกแบบลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อม ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล

ภาพ 2 การถ่ายทอดความรู้การทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ
ที่มา: ผู้วิจัย ,2564

7. การประเมินผล หลังจากที่ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ผู้วิจัยได้นำมาศึกษาความพึงพอใจจากสมาชิกกลุ่มและผู้บริโภค

ผลการวิจัย

ผลการพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

1.1 ผลการพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน

การพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน โดยนำวัสดุธรรมชาติที่พบมากในชุมชนมาสกัดเป็นสีย้อมผ้า พบว่า เปลือกสนทะเล ใบจำปาดะ และดินหินปูน สามารถนำมาสกัดเป็นสีย้อมผ้าได้ โดยเปลือกสนทะเล ให้สีน้ำตาล ใบจำปาดะและเปลือกผลจำปาดะ ให้สีน้ำตาลอ่อน และดินหินปูน ให้สีชมพูอมส้มอ่อน สารช่วยติดสี คือ สารส้ม หลังการย้อมแช่ในน้ำปูนใสทำให้สีเข้มขึ้นและสนิมเหล็ก ทำให้สีเข้มและเปลี่ยนเป็นสีเทาดำ

ตาราง 1 ผลการพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน

พืช/ส่วนที่ให้สี	ภาพประกอบ	สารช่วยติดสี	สีที่ได้
เปลือกสนทะเล		สารส้ม เกลือ	น้ำตาล
ใบจำปาดะ		สารส้ม เกลือ	น้ำตาล อ่อน
ใบจำปาดะ		สารส้ม เกลือ หลังการย้อมล้างด้วยน้ำปูนใส	น้ำตาล แดง
ใบจำปาดะ	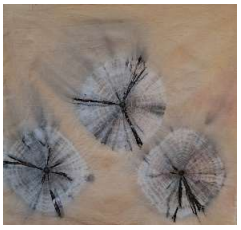	สารส้ม เกลือ สนิมเหล็ก (มัดลายด้วยตะปูขึ้นสนิม)	น้ำตาล อ่อน เทา ดำ
ใบจำปาดะ		สารส้ม เกลือ สนิมเหล็ก (มัดลายด้วยตะปูขึ้นสนิม) หลังการย้อมล้างด้วยน้ำปูนใส	น้ำตาล แดง เทา ดำ

ตาราง 1 ผลการพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน (ต่อ)

พืช/ส่วนที่ให้สี	ภาพประกอบ	สารช่วยติดสี	สีที่ได้
เปลือกผล จำปาดะ		สารส้ม เกลือ หลังการย้อมแช่ในน้ำปูนใส บางส่วนทำให้ได้สีน้ำตาลเข้ม	น้ำตาล อ่อน
ดินหินปูน		สารส้ม เกลือ	ชมพูอม ส้มอ่อน
ดินหินปูน		สารส้ม เกลือ สนิมเหล็ก (มัดลายด้วยตะปูขึ้นสนิม) หลังการย้อมล้างด้วยน้ำปูนใส	ชมพูอม ส้มอ่อน น้ำตาล

1.2 ผลการพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

การพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน รูปแบบของชุดตุ๊กตามีที่มาจากชุดแต่งงานของชาวมุสลิม นำมาประยุกต์ ตัดทอน ออกแบบเป็นตุ๊กตามุสลิมผู้ชายและผู้หญิง ได้จำนวน 3 รูปแบบ คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ และตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน

ภาพ 3 ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล ชุดตุ๊กตาผู้ชายเสื้อมีลวดลายด้านหน้าและด้านหลัง แขนเสื้อมีการไลโทนสีเข้มอ่อน กางเกงและหมวกใช้ผ้าสีพื้น ตกแต่งเสื้อและหมวกด้วยริบบิ้น ส่วนชุดตุ๊กตาผู้หญิงเสื้อและกระโปรงมีลวดลายมีการไลโทนสีเข้มอ่อน โดยเสื้อมีสีอ่อนและกระโปรงมีสีเข้ม มีการตกแต่งจีบระบายที่เอวและชายกระโปรง ผ้าคลุมผมใช้ผ้าสีพื้น ตกแต่งชุดด้วยริบบิ้นและลูกปัด

ภาพ 4 ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ ชุดตุ๊กตาผู้ชายเสื้อมีลวดลายด้านหน้า กางเกงและหมวกใช้ผ้าสีพื้น ตกแต่งเสื้อและหมวกด้วยริบบิ้น ส่วนชุดตุ๊กตาผู้หญิงเสื้อใช้ผ้าสีพื้น ตกแต่งชายเสื้อด้วยริบบิ้นและลูกปัด กระโปรงมีลวดลาย ตรงส่วนลายจะมีสีเข้ม มีการตกแต่งโบสีอ่อนที่เอว ตกแต่งผ้าคลุมผมด้วยริบบิ้น

ภาพ 5 ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน ชุดตุ๊กตาผู้ชายเสื้อมีลวดลายด้านหน้าและด้านหลัง แขน กางเกงและหมวกใช้ผ้าสีพื้น ตกแต่งเสื้อและหมวกด้วยริบบิ้น ส่วนชุดตุ๊กตาผู้หญิงเสื้อใช้ผ้าสีพื้น กระโปรงมีลวดลาย ตกแต่งจีบระบายสองชั้นและโบที่เอว ผ้าคลุมผมมีลวดลายด้านหลัง ตกแต่งชุดด้วยริบบิ้นและลูกปัด

1.3 ผลการประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากผู้เชี่ยวชาญ

การประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ ในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า ผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.67 โดยตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน มีความเหมาะสมเป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 5.00 ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.63 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.38 กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์สะท้อนความเป็นท้องถิ่นจังหวัดสตูล ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น มีความสวยงาม รูปแบบน่าสนใจ สีสันและลวดลายสวยงาม มีความเหมาะสมในการนำไปใช้งาน ผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ และผลิตภัณฑ์สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้

2. ผลการถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมธรรมชาติ ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล

การถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมธรรมชาติ และการออกแบบลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อมให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน พบว่า สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจในการทำสีย้อมจากธรรมชาติ และการออกแบบลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อม สามารถนำมาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กับกลุ่มเพื่อจำหน่ายได้ โดยผลิตภัณฑ์ชิ้นแรกที่ทางกลุ่มได้ทดลองพัฒนาขึ้น คือ เสื้อมัดย้อมสีธรรมชาติจากขมิ้น และได้ออกแบบชุดจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ส่งเข้าร่วมประกวด ได้รับรางวัลชนะเลิศ โครงการ CDD Young designer contest และทางกลุ่มก็ได้ทดลองทำสีย้อมธรรมชาติจากพืชอื่น ๆ เช่น ปลีกล้วย ยางกล้วย และใบมะม่วง นำมาทำผ้ามัดย้อมแล้วตัดเย็บเป็นชุดตุ๊กตาบ่าวสาว เพื่อต้องการสร้างจุดเด่นและอัตลักษณ์ในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม

ภาพ 6 ผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่กลุ่มพัฒนาขึ้นหลังได้รับการถ่ายทอดความรู้
ที่มา: วิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน, 2564

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

3.1 ผลการประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้ผลิต

การประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จากกลุ่มผู้ผลิต ในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า กลุ่มผู้ผลิตมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.85 โดยมีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ เป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.97 ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.90 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.70 กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์สะท้อนความเป็นท้องถิ่นจังหวัดสตูล ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น มีความสวยงาม รูปแบบน่าสนใจ สีสันและลวดลายสวยงาม ผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ ผลิตภัณฑ์สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้

3.2 ผลการประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้บริโภค

การประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จากกลุ่มผู้บริโภค ในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า กลุ่มผู้บริโภค มีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.72 โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ เป็นลำดับที่ 1 โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.75 ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.72 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.69 กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ สีสันและลวดลายสวยงาม รูปแบบน่าสนใจ สะท้อนความเป็นท้องถิ่นจังหวัดสตูล เหมาะสมในการนำไปใช้งาน และผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน

1.1 ผลการพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน การพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน พบว่า เปลือกสนทะเล ใบจำปาดะ และดินหินปูน สามารถนำมาสกัดเป็นสีย้อมผ้าได้ โดยเปลือกสนทะเล ให้สีน้ำตาล ใบจำปาดะและเปลือกผลจำปาดะ ให้สีน้ำตาลอ่อน และดินหินปูน ให้สีชมพูอมส้มอ่อน สารช่วยติดสี คือ สารส้ม หลังการย้อมแช่ในน้ำปูนใสทำให้สีเข้มขึ้น และสนิมเหล็ก ทำให้สีเข้มและเปลี่ยนเป็นสีเทาดำ ซึ่งสอดคล้องกับจักร พิชัยศรทัต (2563) ที่กล่าวว่า สารส้ม เป็นสารช่วยย้อมที่เป็นพิษน้อ และไม่เปลี่ยนแปลงสีของสีย้อมมากนัก ช่วยจับยึดสีกับเส้นด้าย และช่วยให้สีสดสว่างขึ้นมักใช้กับการย้อมสีน้ำตาล เหลือง

และเขียว ส่วนสนิมเหล็กจะช่วยให้สีติดเส้นด้ายและช่วยเปลี่ยนเฉดสีธรรมชาติเดิมจากพืช เป็นสีโทน เทา–ดำ ขึ้นอยู่กับว่าพืชชนิดนั้นมีแทนนินมาก น้อยแค่ไหน แต่ไม่ควรใช้ในปริมาณที่มากเกินไปเพราะเหล็กจะทำให้เส้นด้ายเปื่อย

1.2 ผลการพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ การพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ มีแนวคิดและขอบเขตในการออกแบบผลิตภัณฑ์ คือ พัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน โดยรูปแบบของชุดตุ๊กตามีที่มาจากชุดแต่งงานของชาวมุสลิมนำมาประยุกต์ ตัดทอน ออกแบบเป็นตุ๊กตามุสลิมผู้ชายและผู้หญิง ได้จำนวน 3 รูปแบบ คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ และตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน และผลการประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า ผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.67 โดยตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน มีความเหมาะสมเป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 5.00 เนื่องจากดินหินปูนให้สีชมพูอมส้มอ่อน ซึ่งเป็นโทนสีอ่อนหวานที่เหมาะสมกับรูปแบบของชุดตุ๊กตามุสลิมที่มีที่มาจากชุดแต่งงาน ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.63 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.38 โดยสีจากใบจำปาดะและเปลือกสนทะเลให้โทนสีน้ำตาล แต่มีหลายเฉดเนื่องจากใช้สารช่วยย้อมเป็นตัวทำปฏิกิริยาที่จะมาช่วยเพิ่มให้สีเข้มขึ้นและเปลี่ยนสีเป็นสีอื่น ๆ ในโทนสีเดิม คือ สีน้ำตาลอมแดง สีน้ำตาลอมเหลือง และสีเทาดำ สอดคล้องกับผลการวิจัยของภัทรา ศรีสุโข ณภัค แสงจันทร์, ธนกฤต ใจสุดา และกรชนก บุญทร (2562) ที่ได้ศึกษาสีธรรมชาติจากพันธุ์พืชป่าชายเลน ตำบลบ่อ อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี ที่สามารถนำมาย้อมสีธรรมชาติได้ เพื่อพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาการย้อมสีผ้าธรรมชาติจากพืชในท้องถิ่น พร้อมกับพัฒนาสีย้อมธรรมชาติจากทรัพยากรในท้องถิ่นตำบลบ่อให้ได้เฉดสีต่าง ๆ โดยใช้สารช่วยติดสีเป็นสารช่วยย้อมเคมี ใส่สารช่วยติดสีระหว่างย้อม คือ เกลือกับสารส้ม และทำการปรับเฉดสีหลังย้อมด้วยสารช่วยติดสีหลังย้อม คือ น้ำสนิม น้ำสารส้ม น้ำด่างขี้เถ้า น้ำปูนใส และน้ำโคลนป่าชายเลน โทนสีที่ได้จากพืชทางชายทะเลเป็นโทนสีน้ำตาล แต่มีหลายเฉดเนื่องจากใช้สารช่วยย้อมเป็นตัวทำปฏิกิริยากับผ้าฝ้ายที่จะมาช่วยเพิ่มและเปลี่ยนสีสันให้หลากหลายโดยได้สีเข้มขึ้น หรือจางลงหรือเป็นสีอื่น ๆ ในโทนสีเดิม คือ สีน้ำตาลอมแดง น้ำตาลอมเหลือง และน้ำตาลอมเขียว โดยตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นทั้ง 3 รูปแบบ มีความสวยงามน่าสนใจ สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ และผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของกิตติกรณ์ บำรุงบุญ และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์ (2562) พบว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกต้นแบบ 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบไปด้วย 1. ผลิตภัณฑ์พวงกุญแจ 2. ผลิตภัณฑ์กระเป๋า และ 3. ผลิตภัณฑ์เสื้อ เป็นแนวทางส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่เป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นมหาสารคามเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการผลิตและผลักดันให้สินค้ามีรูปแบบที่หลากหลายตรงตามความต้องการของลูกค้า ได้รับมาตรฐานการผลิตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. ผลการถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมธรรมชาติ ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล

การถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมจากธรรมชาติ และการออกแบบลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อม ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล พบว่า วิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำสีย้อมจากธรรมชาติ และการออกแบบลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อม สามารถนำความรู้มาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กับกลุ่มเพื่อจำหน่ายได้ นอกจากนี้ทางกลุ่มก็ได้ออกแบบชุดจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติส่งเข้าร่วมประกวดโครงการ CDD Young Designer Contest ได้รับรางวัลชนะเลิศ และนำผลงานจัดแสดงในงาน OTOP CITY ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพคเมืองทองธานี อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยทางกลุ่มก็ได้ทดลองทำสีย้อมธรรมชาติจากพืชอื่น ๆ ในท้องถิ่น นำมาทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติแล้วตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งแต่เดิมทางกลุ่มใช้ผ้าสำเร็จรูปในการตัดเย็บ ยังไม่เคยผลิตผ้าขึ้นมาเอง และไม่เคยทำสีย้อมธรรมชาติมาก่อน แต่เนื่องจากต้องการสร้างจุดเด่นและอัตลักษณ์ในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิมจึงใช้ผ้ามัดย้อมสีจากธรรมชาติ โดยผลการวิจัยในครั้งนี้ ทางกลุ่มสามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ และสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ (สมหญิง พงศ์พิมล และสรัญญา ภักดีสุวรรณ ,2562) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากผ้าของกลุ่มหัตถกรรมผ้าและของฝากภูเวียง ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่มหัตถกรรมผ้าและของฝากภูเวียงสามารถนำผลการวิจัยเป็นข้อมูลในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคได้

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

3.1 ผลการประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้ผลิต การประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จากกลุ่มผู้ผลิตในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า มีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.85 โดยมีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ เป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.97 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผลิตภัณฑ์สะท้อนความเป็นท้องถิ่นจังหวัดสตูล ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น มีความสวยงาม รูปแบบน่าสนใจ สีสันและลวดลายสวยงาม ผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำผลิตภัณฑ์ไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้ สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ ในระดับมากที่สุดเท่ากัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 5.00 รองลงมาคือ ผลิตภัณฑ์มีความเหมาะสมในการนำไปใช้งาน ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.67 อาจเป็นเพราะว่าจำปาดะเป็นผลไม้ที่ขึ้นชื่อที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดสตูล และมีจำนวนมากหาได้ง่ายในท้องถิ่น สามารถนำส่วนต่าง ๆ ของต้นจำปาดะ เช่น แก่นลำต้น ใบ และเปลือกผลจำปาดะ ที่เดิมใช้เป็นอาหารให้กับแพะก็สามารถนำมาทำสีย้อมได้เช่นกัน ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.90 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.70 ซึ่งตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นทั้ง 3 รูปแบบ สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ และผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้

3.2 ผลการประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้บริโภค การประเมินความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ จากกลุ่มผู้บริโภค ในด้านอัตลักษณ์ท้องถิ่น ด้านความสวยงาม และด้านประโยชน์ใช้สอย พบว่า มีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.72 โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน เป็นลำดับที่ 1 โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.75 ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบ อาจเป็นเพราะว่าดินหินปูนให้สีชมพูอมส้มอ่อน ซึ่งเป็นโทนสีอ่อนหวานเหมาะสมกับรูปแบบของชุดตุ๊กตามุสลิมที่มีที่มาจากชุดแต่งงานของชาวมุสลิม เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผลิตภัณฑ์สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.82 รองลงมา คือ ผลิตภัณฑ์ใช้วัสดุธรรมชาติที่มีในท้องถิ่น และมีสีสันสวยงาม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.78 เท่ากัน ผลิตภัณฑ์มีความสวยงาม และมีลวดลายสวยงาม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.76 เท่ากัน ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.72 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.69 ซึ่งใบจำปาดะและเปลือกสนทะเลให้โทนสีน้ำตาลเช่นเดียวกันแต่คนละเฉดสี ทั้งนี้ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่พัฒนาขึ้นทั้ง 3 รูปแบบ สามารถเป็นของที่ระลึกที่เป็นตัวแทนท้องถิ่นได้ สีสันและลวดลายสวยงาม รูปแบบน่าสนใจ สะท้อนความเป็นท้องถิ่นจังหวัดสตูล เหมาะสมในการนำไปใช้งาน และผู้ผลิตในชุมชนสามารถนำไปต่อยอดในการผลิตเชิงพาณิชย์ได้

ผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นประโยชน์กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล ต้นแบบผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติที่ได้พัฒนาขึ้น สามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกให้กับกลุ่มได้ในการนำไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ (สมหญิง พงศ์พิมล และสรัญญา ภักดีสุวรรณ ,2562) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากผ้าของกลุ่มหัตถกรรมผ้าและของฝากภูเวียง ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น พบว่า กลุ่ม หัตถกรรมผ้าและของฝากภูเวียงสามารถนำผลการวิจัยเป็นข้อมูลในการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคได้ นอกจากนี้วิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน มีความรู้ความเข้าใจการออกแบบลวดลายผ้ามัดย้อม และกระบวนการทำสีย้อมธรรมชาติจากการนำเอาวัสดุธรรมชาติในชุมชนมาใช้ประโยชน์เป็นการเพิ่มมูลค่าและเพิ่มศักยภาพในการผลิตให้กับกลุ่มในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อจำหน่ายได้ การวิจัยในครั้งนี้ส่งผลดีในด้านเศรษฐกิจเป็นการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ให้กับกลุ่มถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาการย้อมสีธรรมชาติที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเกิดการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนต่อไป และในอนาคตในด้านการวางแผนประชาสัมพันธ์ด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ทางกลุ่มควรจะเพิ่มช่องทางการขายออนไลน์ด้วยอีกทางหนึ่ง ซึ่งการขายสินค้าออนไลน์ไม่ต้องใช้ต้นทุนเยอะ ไม่ต้องมีหน้าร้าน เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้บริโภค ไม่ต้องเดินทางมาถึงสถานที่ขายสินค้า ช่วยประหยัดเวลาให้ลูกค้า และเพิ่มจำนวนของกลุ่มลูกค้าต่างจังหวัด ซึ่งแนวทางการประชาสัมพันธ์ด้านการตลาดดังกล่าวสามารถเพิ่มจำนวนกลุ่มลูกค้าให้มากขึ้นและผู้บริโภครู้จักผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมากขึ้น

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน

1.1 ผลการพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน การพัฒนาสีย้อมจากวัสดุธรรมชาติในชุมชน พบว่า เปลือกสนทะเล ใบจำปาดะ และดินหินปูน สามารถนำมาสกัดเป็นสีย้อมผ้าได้ โดยเปลือกสนทะเล ให้สีน้ำตาล ใบจำปาดะและเปลือกผลจำปาดะ ให้สีน้ำตาลอ่อน และดินหินปูน ให้สีชมพูอมส้มอ่อน สารช่วยติดสี คือ สารส้ม หลังการย้อมแช่ในน้ำปูนใสทำให้สีเข้มขึ้น และสนิมเหล็ก ทำให้สีเข้มและเปลี่ยนเป็นสีเทาดำ

1.2 ผลการพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ การพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ได้จำนวน 3 รูปแบบ คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ และตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน

1.3 ผลการประเมินคุณภาพผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ มีความเหมาะสมในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.67 โดยตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน มีความเหมาะสมเป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 5.00 ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.63 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.38

2. ผลการถ่ายทอดความรู้การทำสีย้อมธรรมชาติ ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล

การถ่ายทอดความรู้ให้กับวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน พบว่า ทางกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจในการทำสีย้อมจากธรรมชาติ และการออกแบบลวดลายผ้าด้วยเทคนิคการมัดย้อม สามารถนำมาสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้กับกลุ่มเพื่อจำหน่ายได้ โดยผลิตภัณฑ์ชิ้นแรกที่ทางกลุ่มได้ทดลองพัฒนาขึ้น คือ เสื้อมัดย้อมสีธรรมชาติจากขมิ้น และได้ออกแบบชุดจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ ส่งเข้าร่วมประกวด ได้รับรางวัลชนะเลิศ และทางกลุ่มก็ได้ทดลองทำสีย้อมธรรมชาติจากพืชอื่น ๆ เพื่อต้องการสร้างจุดเด่นและอัตลักษณ์ในรูปแบบที่แตกต่างจากเดิม

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจผลิตภัณฑ์ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ

3.1 ผลการประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้ผลิต พบว่า กลุ่มผู้ผลิตมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.85 โดยมีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีใบจำปาดะเป็นลำดับที่ 1 มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.97 ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีดินหินปูน มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.90 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีเปลือกสนทะเล มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.70

3.2 ผลการประเมินความพึงพอใจจากกลุ่มผู้บริโภค พบว่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.72 โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ เป็นลำดับที่ 1 โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.75 ลำดับที่ 2 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.72 และลำดับที่ 3 คือ ตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.69

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาตุ๊กตามุสลิมจากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล สำเร็จลุล่วงด้วยดีเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาจากวิสาหกิจชุมชนกลุ่มตัดเย็บบ้านบ่อหิน ที่ให้ความอนุเคราะห์ และอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำงานวิจัย ตลอดจนให้คำแนะนำ แนวคิดและข้อสังเกตอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์หลักสูตรการออกแบบทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิจัย และขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ พี่และเพื่อน ๆ ทุกคน ที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือตลอดระยะเวลาที่ทำงานวิจัย ท้ายที่สุดผู้วิจัยขอบคุณคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

กิตติกรณ์ บำรุงบุญ และปิยลักษณ์ โพธิวรรณ์. (2564). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น จังหวัด มหาสารคามเพื่อยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจ. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2564, จาก https://hujmsu.msu.ac.th/pdfsplit.php?p=MTYyMzIz Mzc4MS5wZGZ8Ny0yNA==

คณิน ไพรวันรัตน์. (2562). การศึกษาเทคนิคการทำลวดลายผ้ามัดย้อมเพื่อสร้างอุปกรณ์สร้างลวดลายใหม่ของผ้ามัดย้อม. **Research and Development Journal Suan Sunandha RajabhatUniversity**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2564, จาก https://www.thaiscience.info/Journals/Article/RDSS/10991946.pdf

จักร พิชัยศรทัต. (2563). **การย้อมผ้าด้วยสีจากธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ: สถาบันสรรค์งานศิลป์.

จักร พิชัยศรทัต. (2564). **มหัศจรรย์สีสันจากธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ: สถาบันสรรค์งานศิลป์.

พอหทัย ชุ่นสั้น. (2564). การออกแบบลายผ้ามัดย้อมและพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเพื่อสร้างอัตลักษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ท่องเที่ยวตำบลภูเขาทอง อำเภอสุคิริน จังหวัดนราธิวาส. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2564, จากhttps://so04.tci-thaijo.org

ภัทรา ศรีสุโข, ณภัค แสงจันทร์, ธนกฤต ใจสุดา, กรชนก บุญทร. (2562). การศึกษาสีธรรมชาติจากพันธุ์พืชป่าชายเลน ตำบลบ่อ อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี**. สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2564, จาก http://www2.rbru.ac.th/news/attach/2019-08-30-36380.pdf

ยุพินศรี สายทอง. (2555). **มัดย้อม : การออกแบบลวดลายบนสิ่งทอ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สมหญิง พงศ์พิมล และสรัญญา ภักดีสุวรรณ. (2562). การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกจากผ้าของกลุ่มหัตถกรรมผ้า และของฝากภูเวียง ตำบลภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น.**สืบค้นเมื่อ 15 กุมภาพันธ์ 2564, จาก http://journal.feu.ac.th/pdf/v2562i3t3a8.pdf

Mayusoha, C. (2015). The art of designing, fabric pattern by tie-dyeing with natural dyes. **Procedia - Social and Behavioral Sciences**. Retrieved from February 20, 2021, from https://pdf.sciencedirectassets.com/277811/1-s2.0-S1877042815X0036X/1-s2.0-S1877042815040914/main.pdf?

Priyanka, P., Aksiya, A., & Sucharitha, R. (2018). Application of Shibori Tie Dyeing Using Natural Dyes on Cotton Fabric. **International Journal of Management, Technology And Engineering**. Retrieved from February 20, 2021, from http://ijamtes.org/gallery/351.%20oct%20ijmte%20-%20as.pdf

การมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม

กชพร วงษาเนาว์[1*] และ วัฒนพันธุ์ ครุฑะเสน[2]

Foresight of space design for forests temples: A case study of Tan Yai Forests Temple, Nakhon Phanom province

Kotchaphorn Wongsanao[1*] and Watanapun Krutasaen[2]

[1-2]คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

[1-2]Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

*Corresponding author. E-mail address: info.kotchaphorn@gmail.com

Received: May 3,2022; revised: September 19,2022; accepted: October 10,2023

บทสรุป

บทความวิชาการ การมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม เป็นบทความที่มีที่มาจากการตระหนักถึงยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การผลักดันให้มีสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในทุกจังหวัดของประเทศไทย ซึ่งในบทความนี้มุ่งศึกษาการผลักดันให้มีสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนผ่านการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า โดยใช้แนวทางการมองอนาคตที่เริ่มต้นด้วยการสร้างความคิดและจินตนาการเพื่อให้ได้ภาพหรือมโนทัศน์อนาคตที่ชัดเจน ซึ่งเมื่อศึกษาข้อมูลต่าง ๆ และนำมาสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ ด้วยภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์จะได้ 4 ฉากทัศน์ ได้แก่ ฉากทัศน์ที่ 1 บทบาทของวัดป่าและเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด ฉากทัศน์ที่ 2 การเปลี่ยนแปลงของบทบาทและกฎเกณฑ์ ฉากทัศน์ที่ 3 การพัฒนาที่ยังคงเดิม และฉากทัศน์ที่ 4 บทบาทที่คงที่และกฎเกณฑ์ที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้ง 4 ฉากทัศน์นี้จะทำให้การออกแบบพื้นที่วัดป่าทราบถึงทิศทางที่ควรจะดำเนินการ โดยไม่ได้อิงเพียงแค่ความสวยงามจากการออกแบบเท่านั้น แต่มุ่งเน้นถึงความเป็นไปได้ บทบาทหน้าที่ ผลกระทบจากการออกแบบ กฎเกณฑ์ และสิ่งอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และในอนาคตการออกแบบในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบสิ่งใดก็ตาม อาจจะต้องใช้ศาสตร์การมองอนาคตมาเป็นเครื่องมือก่อนการออกแบบซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะส่งผลให้หลังการออกแบบประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง นอกจากนี้วัดป่าที่ให้ความสนใจการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่าอาจนำกรณีศึกษานี้ไปใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษาก่อนการออกแบบพื้นที่ หรือการปรับปรุงพื้นที่ภายในวัดนั่นเอง

คำสำคัญ : การมองอนาคต การออกแบบฉากทัศน์ พื้นที่วัดป่า

SUMMARY

The academic article foresight of space design for forests temples: a case study of Tan Yai forests temple, Nakhon Phanom province, this article is based on the awareness of the 20 years' national strategy that focuses on sustainable development. Pushing for a sustainable environment in all provinces of Thailand. This article aims to study the push for a sustainable environment by looking at the future of forest temple area design. By using a futuristic approach that starts with creating ideas and imagination to get a clear picture or concept of the future. When studying various data and using it to create and analyze the future perspective, a case study of Tan Yai forests temple with future history, 4 scenarios will be obtained, that is scenario 1, the role of the forest temple, and the assessment criteria for temple development standards. scenario 2, a change in roles and rules. scenario 3, The development remains as ever. And scenario 4, the constant role and the changing rules. These 4 scenarios

will make the temple area design know the direction that should be taken, not just based on the beauty of the design only but will focus on possibilities, roles, design implications, rules, and other relevant elements. And in the future, design in various ways no matter what design May need to use futuristic science as a tool before design, which is important to result after the design is truly successful. In addition, forest temples that are interested in looking at the future of the forest temple area design may use this case study as an example in a pre-design study or improving the area within the temples.

Keyword: Foresight, Design of scenario, Space of forests temples

บทนำ

บทความวิชาการนี้ผู้เขียนได้ตระหนักถึงยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการผลักดันให้มีสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในทุกจังหวัดของประเทศไทย ด้วยการประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ทั้งป่าเพื่อการอนุรักษ์และเพื่อเศรษฐกิจไม่น้อยกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศไทย (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2563) เพื่อให้ครบตามที่กำหนดไว้ ปัจจุบันมีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศใน ปี พ.ศ. 2561-2562 จำนวน 102,484,072.71 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 31.68 ของประเทศ ได้ลดลงจากปี พ.ศ. 2560-2561 จำนวน 4,229.48 ไร่ จากตัวเลขดังกล่าวบ่งบอกได้ว่าปริมาณของป่ามีจำนวนลดลงอย่างเห็นได้ชัด แม้ว่าตัวเลขที่ลดลงนี้ยังไม่ส่งผลกระทบต่อผู้คน แต่เมื่อคำนวณระยะเวลาในอีก 10 ปี หรืออีก 20 ปีข้างหน้า หากมีการลดลงของป่าในทุก ๆ ปี ตัวเลขนี้จะเป็นตัวเลขที่ส่งผลกระทบต่อผู้คนอย่างแน่นอน

วัดป่า วัดสาขาหนึ่งของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ซึ่งพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทหรือเป็นที่รู้จักกันอีกชื่อหนึ่งว่าพุทธศาสนานิกายฝ่ายใต้ซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่ได้รับการนับถืออย่างแพร่หลายตลอดทั่วทั้งประเทศไทย (วัดอภัยคีรี, 2564) เป็นสถานที่ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธไม่ต่างจากวัดบ้าน เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย โดยสละกิเลสตัณหาและใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายภายในป่า เป็นที่ที่ให้ความรู้สึกร่มเย็นทั้งทางกายและทางจิตใจ อีกทั้งวัดป่ายังเป็นทั้งเขตอภัยทานแก่ป่าไม้นานาพันธุ์ รวมทั้งสรรพชีวิตที่อาศัยป่า และเป็นดินแดนแห่งการปฏิบัติธรรมเพื่อสันติภาพ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ทุกคนสามารถเข้าไปสัมผัสได้ในวัดป่าสายปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากนี้ วัดป่ายังเป็นวัดที่ส่วนใหญ่นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนก ประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก มีพระสงฆ์เหล่าอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเข้าพรรษา และจะมุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลดฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อย ๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์จะไม่มีการสร้างในวัดป่า (สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี, ม.ป.ป.) วัดป่าจึงสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการส่งเสริมฟื้นฟูให้เป็นวัดที่มีป่าสมบูรณ์และมีจำนวนวัดมากขึ้น เพราะวัดป่าเพียงวัดเดียวสามารถทำหน้าที่ได้ถึง 2 ประการในเวลาเดียวกันคือ ประการที่ 1 วัดป่าทำหน้าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าไปศึกษาปฏิบัติธรรมในวัดป่าได้ดังที่ปฏิบัติกันอยู่ในหลายวัดปัจจุบัน การปฏิบัติธรรมจะช่วยให้คนรู้จักความจริงของชีวิตตน รู้จักชีวิตคนอื่นคือสังคม และรู้จักโลกคือสิ่งธรรมชาติแวดล้อม แล้วปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมกับชีวิตตน กับสังคม และกับสิ่งแวดล้อม เป็นการอบรมจิตใจคนให้มีสติสัมปชัญญะในทุกพฤติกรรมและตัดสินปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตด้วยเหตุผลมากกว่าอารมณ์ความรู้สึก สร้างให้เป็นคนดีมีความสุข เป็นการพัฒนาทางจิตโดยตรง และประการที่ 2 วัดป่าทำหน้าที่รักษาป่าไม้ ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญยิ่งของโลก ความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าจะช่วยรักษาความชุ่มชื้น ช่วยให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และช่วยรักษาหน้าดินไม่ให้พังทลาย เป็นการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อให้เกิดความสมดุลในระบบนิเวศ การรักษาป่าจึงเป็นการพัฒนาทางกายภาพโดยตรง ดังนั้นคงไม่ผิดถ้าจะกล่าวว่าวัดป่าเป็นสถานที่ที่สร้างความสมดุลให้แก่สรรพชีวิตและแก่โลกอย่างแท้จริง (ประโชค ชัยสุวรรณ์ และผกาเพ็ญ จรูญแสง 2562) จะเห็นได้ว่าวัดป่ามีความสัมพันธ์กับป่าเป็นอย่างมากรวมถึงผู้คน เพียงแต่หน้าที่ของวัดป่าทั้ง 2 ประการนั้นมีความย้อนแย้งกัน ประการแรกการที่วัดป่าทำหน้าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าไปศึกษาปฏิบัติธรรมในวัดป่าได้ดังที่ปฏิบัติกันอยู่ในหลายวัดปัจจุบันนั้นก็จริงอยู่ แต่หารู้ไม่ว่าการที่มีผู้คนหลากหลายเข้าไป วัดป่าศึกษาปฏิบัติธรรมจนเกิดความเสื่อมใสและนำไปสู่การทำบุญการบริจาคย่อมเป็นสิ่งที่ดี แต่อาจทำให้วัดป่านั้นถูกรุกล้ำด้วยการทำบุญโดยไม่รู้ตัว การบริจาคเงินเพื่อการก่อสร้างพื้นที่ต่าง ๆ ภายในวัดป่าเพื่อปฏิบัติธรรม เช่น การสร้างลานซีเมนต์เพื่อนั่งสมาธิอาจส่งผลกระทบทางอ้อมต่อหน้าที่ของ

วัดป่าประการที่สอง วัดป่าทำหน้าที่รักษาป่าไม้ ผู้คนอาจมีแนวความคิดว่าการก่อสร้างพื้นที่ต่าง ๆ ภายในวัดป่าเป็นการพัฒนาวัด แต่ควรจะระลึกไว้เสมอว่าการพัฒนาวัดป่านั้น ควรจะไม่กระทบต่อพื้นที่ป่าเลย หรือกระทบพื้นที่ป่าน้อยที่สุด หรือกระทบได้ในขอบเขตที่สมควร แต่เมื่อปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ จะช่วยให้วัดพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ เหล่านี้และป่าควรจะมีความสมดุลกัน มิเช่นนั้นหน้าที่ของวัดป่าดังกล่าวข้างต้นจะผิดวัตถุประสงค์หน้าที่โดยสิ้นเชิง

จากข้อมูลบทความนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่าเพื่อนำเสนอแนวทางก่อนการออกแบบพื้นที่ และแก้ไขปัญหา ณ ปัจจุบันด้วยการมองเห็นภาพอนาคตของสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในวัดป่าที่มีผลกระทบต่อธรรมชาติต่อบริบทของพื้นที่วัดป่า ส่งผลให้ความเป็นธรรมชาติของวัดป่าและความเป็นวัดป่าตามจารีตลดน้อยลง และเหตุผลในการเลือกกรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม เนื่องด้วยจังหวัดนครพนมนี้มีข้อมูลอ้างอิงเมื่อปี พ.ศ. 2561-2562 ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือครอบคลุมพื้นที่ 20 จังหวัด ได้แก่ มุกดาหาร เลย ชัยภูมิ อุบลราชธานี สกลนคร นครราชสีมา นครพนม หนองบัวลำภู ศรีสะเกษ ขอนแก่น กาฬสินธุ์ อุดรธานี อำนาจเจริญ บุรีรัมย์ ยโสธร สุรินทร์ หนองคาย บึงกาฬ ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม มีจำนวนป่าไม้ 15,751,998.42 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 15.03 จะเห็นได้ว่ามีพื้นที่ป่าคิดเป็นร้อยละน้อยที่สุด โดยจังหวัดนครพนมหนึ่งในจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้เป็นจังหวัดที่พบจำนวนป่าไม้ 493,340.20 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 14.00 ของพื้นที่จังหวัด ซึ่งสภาพพื้นที่ป่าไม้โดยรวมของจังหวัดมีจำนวนลดลงถึง 7,657.83 ไร่ หรือร้อยละ 1.53 ในรอบปีที่ผ่านมา (สำนักจัดการที่ดินป่าไม้กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2562) โดยจำนวนนี้เป็นจำนวนที่มีการลดลงของจำนวนป่ามากที่สุดใน 20 จังหวัด ดังนั้นผู้เขียนจึงสนใจและกำหนดขอบเขตด้านพื้นที่เป็นพื้นที่ของวัดป่าจังหวัดนครพนม โดยจากข้อมูลระบุว่าพบพื้นที่ป่าไม้ในทุกอำเภอของจังหวัดนี้ จึงเลือกใช้วิธีแบบเจาะจงในการพิจารณาเลือกพื้นที่เขตอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน โดยผู้เขียนเลือกพื้นที่เขตอำเภอนาหว้า ตำบลนาหว้า หมู่บ้านตาล ซึ่งเขตพื้นที่นี้มีวัดป่าเพียงหนึ่งวัดคือ วัดป่าตาลใหญ่ ในเขตตำบลนาหว้า อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยแยกประเด็นการศึกษา 4 ประเด็น ได้แก่

1. ประเด็นที่หนึ่ง หลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า
2. ประเด็นที่สอง การออกแบบพื้นที่วัดป่า
3. ประเด็นที่สาม มาตรฐานการพัฒนาวัด และอนาคตในการออกแบบพื้นที่วัดป่า
4. ประเด็นที่สี่ การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคตของวัดป่าด้วยภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์

หลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า

ลักษณะของอนาคต

ในทางอนาคตศาสตร์ความเป็นไปได้ที่นอกเหนือจากสถานการณ์ปัจจุบันคืออนาคตซึ่งมาจากแนวคิดที่ว่า อนาคตเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว ไม่แน่นอนและไม่คงที่ ซึ่งสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า อนาคตสามารถมีได้หลากหลายรูปแบบ มีความเป็นพหูพจน์ เนื่องจากอนาคตตามหลักอนาคตศาสตร์มีได้หลากหลาย และลักษณะของอนาคตจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. อนาคตจากการคาดการณ์ (Projected future) คือ อนาคตที่มีสภาพเหมือนกับสถานการณ์ปัจจุบัน (Business as usual) หรือสามารถคาดการณ์ได้จากข้อมูลในอดีตและในปัจจุบัน ข้อสังเกตคืออนาคตจากการคาดการณ์จะเป็นเอกพจน์ (Singularity) เกิดจากสมมติฐาน อนาคตจะไม่เปลี่ยนแปลงไปจากปัจจุบัน

2. อนาคตที่มีความเป็นไปได้ (Probable futures) คือ อนาคตที่มีความเป็นไปได้สูงที่จะเกิดขึ้นจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณหรือเชิงสถิติแต่ระดับความเป็นไปได้ไม่สูงเท่ากับอนาคตจากการคาดการณ์ (Projected futures) จึงทำให้การนำเสนออนาคตที่มีความเป็นไปได้มักนำเสนอเป็นรูปพหูพจน์โดยระบุช่วงค่าความเชื่อถือเชื่อมั่น (Confidence Interval)

3. อนาคตที่สามารถเกิดขึ้นได้ (Plausible futures) หมายถึง อนาคตที่คิดว่าอาจเกิด ขึ้นได้ (Could happen) จากทฤษฎีและองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน

4. อนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้ (Possible futures) หมายถึง อนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้แต่ยังไม่มีทฤษฎีหรือองค์ความรู้ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเพื่อยืนยันโอกาสที่อนาคตนั้นอาจจะเกิดขึ้น

5. อนาคตที่เป็นไปไม่ได้ (Preposterous futures) หมายถึง อนาคตที่ไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริงและไม่มีโอกาสเกิดขึ้น ยกตัวอย่างเช่น เทคโนโลยีที่ทำให้มนุษย์ล่องหนได้หรืออากาศที่หนาวเย็นจนหิมะตกที่กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

6. อนาคตที่พึงปรารถนา (Preferable futures) หมายถึง อนาคตที่ควรจะเกิดขึ้น (Should or ought to happen) เป็นแนวคิดเชิงปทัสถาน (Normative Idea) หรือการออกแบบ (Design) แตกต่างจากแนวคิดอนาคตที่กล่าวมาข้างต้นซึ่งเป็นแนวคิดที่เกิดจากกระบวนการคิด (Cognitive process) ยกตัวอย่างเช่น สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่พึ่งพาเทคโนโลยีและองค์ความรู้ที่ประหยัดพลังงานและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น (สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (IFI) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562)

การมองอนาคตระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาว สำหรับในระยะเวลา 3-5 ปีนับจากปัจจุบัน หรือ ระยะสั้นรูปแบบอนาคตที่เราต้องเผชิญ คือ อนาคตจากการคาดการณ์ (Projected future) และอนาคตที่มีความเป็นไปได้ (Probable futures) เนื่องจากในช่วงระยะเวลา 3-5 ปี ยังสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่มีหรือสามารถเก็บรวบรวมได้อย่างไม่ยากลำบากหลังจากนั้นในระยะเวลา 6-10 ปีข้างหน้า หรือระยะปานกลาง (Middle term) รูปแบบอนาคตที่ต้องเผชิญนอกจากอนาคตจากการคาดการณ์ (Projected future) และอนาคตที่มีความเป็นไปได้ (Probable futures) คืออนาคตที่สามารถเกิดขึ้นได้ (Plausible futures) ซึ่งสามารถใช้ทฤษฎีและองค์ความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันคาดการณ์หรือจินตนาการได้ ในช่วงระยะเวลา 11-20 ปีข้างหน้า หรือระยะยาว (Long term) อนาคตที่ต้องพิจารณาจะมีเพิ่มขึ้น 1 รูปแบบ คือ อนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้ (Possible futures) ทำให้ช่วงระยะเวลาเป็นระยะยาว (Long term) จะมีอนาคต 4 รูปแบบที่มีความเป็นไปได้ที่จะเกิดขึ้น สำหรับระยะยาวที่มีระยะเวลามากกว่า 20 ปี อนาคตทุกรูปแบบสามารถเกิดขึ้นได้ (สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (IFI) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562)

วัตถุประสงค์การมองอนาคต

การมองอนาคตคือ การวิเคราะห์ คาดการณ์ และอธิบายการเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคาดการณ์และเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตหรือเพื่อออก แบบอนาคตที่พึงประสงค์ จากคำนิยามดังกล่าวส่งผลให้จำเป็นต้องระบุกรอบระยะเวลาสำหรับกระบวนการมองอนาคต เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์การมองอนาคตว่าเป็นการวิเคราะห์หรือการออกแบบ ซึ่งการวิเคราะห์จะอาศัยระเบียบวิธีการศึกษาและข้อมูลที่ชัดเจน ซึ่งมักจะคู่กับการคาดการณ์และความพยายามในการอธิบายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพื่อกำหนดแนวทางการรองรับอนาคต เหมาะสำหรับการมองอนาคตในระยะสั้น (3-5 ปี) และระยะปานกลาง (6-10 ปี) ที่จะมีข้อมูลและองค์ความรู้เพียงพอต่อการวิเคราะห์ และการออกแบบต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ซึ่งอาจไม่มีระเบียบวิธีการศึกษาที่ชัดเจนแต่เป็นความพยายามจะสร้างการเปลี่ยนแปลง จึงเหมาะสำหรับการมองอนาคตในระยะยาว (11-20 ปี และมากกว่า 20 ปี) (สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (IFI) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562)

แนวทางการมองอนาคต

จากแนวทางการมองอนาคตของสถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้เขียนสามารถสรุปและจำแนกเป็น 4 แนวทาง ดังนี้

1. หากต้องการออกแบบและอนาคตที่มีโครงสร้างไม่ชัดเจน แนวทางการมองอนาคตควรเริ่มต้นด้วยการสร้างความคิดและจินตนาการเพื่อให้ได้ภาพหรือมโนทัศน์แห่งอนาคตที่ชัดเจน สำหรับการมองอนาคตด้วยเครื่องมือหรือกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์

2.หากต้องการออกแบบแต่อนาคตที่มีโครงสร้างชัดเจน แนวทางการมองอนาคตควรเริ่มต้นด้วยการกำหนดทิศทางอนาคตเพื่อให้แนวคิดเกี่ยวกับอนาคตมีความชัดเจนมากขึ้น พร้อมที่จะใช้ประกอบการตัดสินใจของผู้บริหารเพื่อกำหนดแผนกลยุทธ์

3. หากต้องการวิเคราะห์ แต่อนาคตที่มีโครงสร้างไม่ชัดเจน ควรเริ่มต้นด้วยการสอบเทียบข้อมูลกับมโนทัศน์แห่งอนาคต (Calibration) สำหรับแนวทางนี้ ต้องมีฐานข้อมูลหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ในระดับหนึ่งเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับมโนทัศน์แห่งอนาคตที่กำลังศึกษา ผลลัพธ์จากการมองอนาคตด้วยแนวทางนี้จะเป็นประโยชน์แก่การวิเคราะห์และคาดการณ์อนาคตขั้นต่อไป

4. หากต้องการวิเคราะห์ และอนาคตที่มีโครงสร้างชัดเจน สามารถวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อคาดการณ์อนาคต และจัดทำข้อเสนอแนะเชิงนโยบายได้ (สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (IFI) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562)

สรุปแนวทางที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนได้สรุปอนาคตที่ทำการศึกษาเป็นอนาคตที่พึงปรารถนา (Preferable futures) หรืออนาคตที่ควรจะเกิดขึ้น (Should or ought to happen) เป็นแนวคิดเชิงปทัสถาน (Normative idea) แตกต่างจากแนวคิดอนาคตอื่น ๆ เป็นแนวคิดที่เกิดจากกระบวนการคิดโดยอาศัยการวิเคราะห์ ศึกษาระเบียบวิธีการศึกษาและข้อมูลที่ชัดเจน ควบคู่กับการคาดการณ์และการอธิบายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพื่อกำหนดแนวทางการรองรับอนาคต รวมถึงการออกแบบ (Design) ที่อาศัยความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของผู้เขียนเอง ซึ่งผู้เขียนได้ใช้แนวทางการกำหนดทิศทางอนาคต (Formulation) ด้วยวิธีการสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future scenario building and analysis) การสร้างมโนภาพเกี่ยวกับสถานการณ์ในอนาคตที่มีความเป็นไปได้ และพิจารณาความไม่แน่นอนของปัจจัยต่าง ๆ ร่วมด้วย ด้วยวิธีการเก็บข้อมูลจากอดีตจนถึงปัจจุบันที่จะนำไปสู่อนาคต โดยการสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคต (Future scenario building and analysis) สามารถแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ภาพแห่งอนาคต (Images of the future) จะได้ฉากทัศน์ที่กล่าวถึงสถานการณ์ในอนาคตเพียงอย่างเดียว และ ภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์ (Future history) จะได้ฉากทัศน์ที่เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลหรือทิศทางการเปลี่ยนแปลงจากอดีตและสถานการณ์ปัจจุบันว่าจะนำไปสู่อนาคตได้อย่างไร ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนจะมุ่งเน้นไปที่ภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์

โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 กำหนดหัวข้อหรือประเด็นคำถาม โดยทั่วไปสำหรับขั้นตอนนี้เริ่มต้นด้วยการอภิปรายระดมสมองเพื่อกำหนดขอบเขตหัวข้อหรือประเด็นที่ต้องการสร้างฉากทัศน์ให้มีความชัดเจน แต่บทความนี้ผู้เขียนได้กำหนดประเด็นการเก็บข้อมูลจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และได้กำหนดประเด็นหัวข้อภายใต้ชื่อว่า “การพัฒนาพื้นที่วัดป่าตาลใหญ่ในอีก 20 ปีข้างหน้า”
2. ขั้นตอนที่ 2 เลือกขอบเขตเวลา ในที่นี้เลือกขอบเขตเวลาในอีก 20 ปีข้างหน้าตามประเด็นขั้นตอนที่ 1
3. ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพล ได้แก่ ปัจจัยคงที่และปัจจัยขับเคลื่อน
4. ขั้นตอนที่ 4 กำหนดทางเลือก โดยวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนที่ตรงกันข้ามกันใน 2 กรณี คือ ในกรณีที่ปัจจัยนั้นจะเกิดขึ้นแน่นอน และกรณีที่ปัจจัยนั้นไม่เกิดขึ้น
5. ขั้นตอนที่ 5 สร้างเข็มทิศฉากทัศน์แห่งอนาคต โดยคัดเลือกปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุด 2 ปัจจัยจากขั้นตอนที่ 4 มาสร้างเป็นแกน X และแกน Y โดยมีจุดกึ่งกลางเป็นตัวแทนของปัจจุบัน วงกลมเส้นประ คือ ขอบเขตเวลาของอนาคตที่ต้องการศึกษาผลที่ได้
6. ขั้นตอนที่ 6 สร้างเรื่องเล่า เรื่องเล่าที่มีข้อมูลครบถ้วน และเรียบเรียงลำดับความคิด ซึ่งจะช่วยให้วิเคราะห์ฉากทัศน์และมองอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (IFI) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวง-วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2562)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นผู้เขียนจึงนำข้อมูลภาพจากอดีตจนถึงปัจจุบันของวัดป่าตาลใหญ่ และวิเคราะห์ข้อมูลที่จะนำไปสู่อนาคต ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 ภาพอดีตภาพปัจจุบันของวัดป่าตาลใหญ่ และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการส่งพื้นที่เก็บข้อมูลวัดป่าตาลใหญ่

ภาพในอดีต (40 ปีที่ผ่านมา)	ภาพปัจจุบัน (มกราคม 2565)	การวิเคราะห์ข้อมูล
ถนนด้านหน้า รั้ววัด และป้ายชื่อวัด		
		ถนนเปลี่ยนแปลงจากดินลูกรังเป็นพื้นลาดยาง แต่รั้ววัดและป้ายชื่อวัด ยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
พื้นทางเข้าวัด		
		พื้นทางเข้าวัดเปลี่ยนแปลงจากดินลูกรังเป็นพื้นคอนกรีต บางส่วนปรับพื้นด้วยหินคลุก และมีจำนวนของต้นไม้ลดลง
ศาลาคนฺธสาโร (ภายนอก)		
		อาคารยังคงโครงสร้างเดิม ทาสีใหม่และเปลี่ยนประตูเหล็กยืด เปลี่ยนบานหน้าต่าง ขยายทางเดินด้านหน้าด้านข้าง เปลี่ยนพื้นทางเข้าจากดินลูกรังเป็นพื้นคอนกรีต
ศาลาคนฺธสาโร (ภายในบริเวณโถงกลาง)		
		ภายในตัวอาคารมีการทาสีใหม่ และปูพื้นกระเบื้องใหม่ มีการซ่อมบางจุด แต่ฝ้าเพดานยังคงเดิม
ศาลาคนฺธสาโร (ภายในบริเวณด้านข้าง)		
		ภายในตัวอาคารมีการทาสีใหม่ และปูพื้นกระเบื้องใหม่ มีการซ่อมบางจุด แต่ฝ้าเพดานยังคงเดิม
กุฏิเจ้าอาวาส		

		กุฏิเจ้าอาวาสมีการรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงเป็นกุฏิขนาดกลางสองชั้นที่พระสงฆ์สามารถจำวัดได้หลายรูป
ลานดินลูกรัง และห้องน้ำ		
		ลานดินลูกรัง และห้องน้ำมีการรื้อถอนและเปลี่ยนแปลงเป็นลานหินคลุก พื้นคอนกรีตสร้างเมรุ และศาลา

จากตารางผู้เขียนสรุปได้ว่าในทุก ๆ 10 ปี จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพื้นที่ โดยมีการก่อสร้างอาคารที่เป็นสาธารณะและกึ่งสาธารณะ ซึ่งส่งผลต่อพื้นที่ที่เป็นสีเขียว โดยการพัฒนาพื้นที่จะแบ่งออกเป็น 4 ช่วง คือ

1. ช่วงที่หนึ่ง ช่วง 10 ปีเริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525 – 2535 วัดป่าตาลใหญ่เป็นสำนักสงฆ์มาก่อนโดยได้รับบริจาคที่ดินประมาณ 15 ไร่ มีการก่อสร้างศาลาการเปรียญ หรือ ศาลาคนฺธสาโร ช่วง พ.ศ. 2528-2531 และมีการก่อสร้างกุฏิ โดยรอบวัดในช่วงเวลาดังกล่าวจนถึง พ.ศ. 2532 จึงได้รับอนุญาตจัดตั้งเป็นวัด

2. ช่วงที่สอง ช่วง 20 ปีถัดมา พ.ศ. 2535 – 2545 หลังจากวัดป่าตาลใหญ่ได้รับอนุญาตจัดตั้งเป็นวัด วัดจึงเริ่มเกิดการพัฒนาพื้นที่ จากความต้องการพื้นที่ที่จำเป็นต้องใช้งาน โดยในช่วงเวลานี้จึงมีการปรับพื้นที่ที่มีต้นไม้อยู่ปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ก่อสร้างเป็นกุฏิรับรองพระเถระ นอกจากนี้พื้นที่ทางเดินสัญจรต่าง ๆ มีการปรับพื้นจากดินลูกรังเป็นพื้นหินคลุก

3. ช่วงที่สาม ช่วง 30 ปีถัดมา พ.ศ. 2545 – 2555 หลังจากวัดป่าตาลใหญ่เริ่มเกิดการพัฒนาพื้นที่ จากความต้องการพื้นที่ที่จำเป็นต้องใช้งาน โดยในช่วงเวลานี้จึงมีการปรับพื้นที่ที่เป็นกุฏิเดิมของเจ้าอาวาสปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ก่อสร้างเป็นอาคารที่พักสงฆ์ 2 ชั้น นอกจากนี้พื้นที่ทางเดินสัญจรต่าง ๆ มีการปรับพื้นจากดินลูกรังเป็นพื้นปูนซีเมนต์

4. ช่วงที่สี่ ช่วง 40 ปีถัดมา พ.ศ. 2555 – 2565 (ปัจจุบัน) ช่วงเวลาที่วัดป่าตาลใหญ่มีการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จากความต้องการพื้นที่ที่จำเป็นต้องใช้งาน โดยในช่วงเวลานี้มีการปรับพื้นที่ที่มีต้นไม้อยู่ปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่ก่อสร้างเป็นเมรุ ศาลาในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และห้องน้ำรวมถึงพื้นที่ทางเดินสัญจรต่าง ๆ มีการปรับพื้นหินคลุกเป็นพื้นปูนซีเมนต์เป็นบริเวณกว้าง

การออกแบบพื้นที่วัดป่า

วัดป่าเป็นวัดที่ส่วนใหญ่นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนก ประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผน มีพระสงฆ์อยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเข้าพรรษา มุ่งธุดงค์เข้าป่าลึก ปักกลด ฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจดีย์จะไม่มีการสร้างในวัดป่า (สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี, ม.ป.ป.) ซึ่งต่างจากวัดโดยทั่วไปหรือที่เรียกว่า วัดบ้าน นิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ เขตพุทธาวาสเป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขตสังฆาวาสหมายถึงขอบเขตบริเวณพื้นที่ส่วนหนึ่งของวัดที่กำหนดไว้ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวเนื่องกับพิธีการใดทางศาสนาโดยตรง และเขตธรณีสงฆ์ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ในพระอารามที่วัดกำหนดพื้นที่บางส่วนที่เหลือจากการจัดแบ่งเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส แต่ ณ ปัจจุบันนั้นวัดป่าหลายวัดกลายสภาพเป็นวัดบ้าน เช่น วัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา และวัดป่าสุคโต จังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น ถึงแม้ว่าพระสงฆ์ในวัดเหล่านี้จะยังคงธรรมเนียมปฏิบัติแบบสายพระป่าอยู่ แต่วัดป่าได้สูญเสียอัตลักษณ์เชิงพื้นที่คงเป็นวัดป่าแต่เพียงชื่อ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวัดป่า

รวมทั้งพระป่าแม้จะได้ชื่อว่าอยู่ในป่าแต่ก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อเวลาเปลี่ยนสังคมเปลี่ยนและปัจจัยทางเศรษฐกิจเปลี่ยน วัดป่าจึงต้องเปลี่ยนไป (ประโยค ชัยสุวรรณ์ และผกาเพ็ญ จรูญแสง, 2561) ดังนั้นการออกแบบพื้นที่วัดทั้งวัดป่าและวัดบ้านจึงมีการออกแบบพื้นที่วัดเป็น 3 ส่วนเช่นกันเพียงแต่วัดป่าอาจมีเขตที่ปรก หมายถึง ที่ว่าง ที่ป่าภายในวัด ให้พระสงฆ์ปฏิบัติกรรมฐาน

ซึ่งหากแบ่งพื้นที่วัดออกเป็น 3 ส่วน ในเชิงการออกแบบทางสถาปัตยกรรมจึงให้หมายถึงส่วนหนึ่งคือเขตพุทธาวาสถูกใช้เป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะ (Semi-public zone) อีกส่วนหนึ่งคือ เขตสังฆวาสที่ใช้เป็นพื้นที่ส่วนตัว (Private zone) เฉพาะของพระสงฆ์ ส่วนเขตธรณีสงฆ์ก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public zone) สำหรับคนทั่วไป (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544 อ้างถึงในประภัสรา นาคะพันธุ์อำไพ, 2561) และหากวัดป่ามีเขตที่ปรก ผู้เขียนจึงมีแนวคิดว่าเขตที่ปรกนั้นก็เป็นเสมือนเขตพื้นที่สาธารณะ (Public zone) โดยทั้งหมดนี้มีการออกแบบวัดโดยมีลักษณะ ดังนี้

1. ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตพุทธาวาส พื้นฐานพุทธสถาปัตยกรรมของไทยมีแบบแผนและแนวความคิดรวมทั้งคติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียและลังกา พุทธสถานในประเทศไทยก็อาศัยกฎเกณฑ์ของการวางแผนผังที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย (สมคิด จิระทัศนกุล, 2544 อ้างถึงใน ประภัสรา นาคะพันธุ์อำไพ, 2561)

2. ลักษณะการวางตำแหน่งอาคารในผังเขตสังฆาวาส กุฏิถือเป็นอาคารหลักสำคัญ โดยมีอาคารประเภทอื่นประกอบเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่เกี่ยวเนื่องกัน ส่วนใหญ่ไม่มีกฎเกณฑ์การวางผัง นอกจากบางประเภทของวัด ชั้นของวัดที่ตั้ง รวมทั้งขนาดมีผลต่อการจัดวางผังของเขตนี้

3. ความสัมพันธ์ระหว่างเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส เขตพุทธาวาสจะถูกกำหนดเอาไว้ว่าต้องอยู่ทางด้านหน้าเสมอและไม่เคยมีปรากฏว่าจะมีวัดใดที่วางเขตสังฆาวาสไว้ขวางทางเข้าด้านหน้าเขตพุทธาวาส ซึ่งการแบ่งเขตพื้นที่แบบต่าง ๆ ระหว่างเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสสำหรับเขตธรณีสงฆ์นั้นมักจะอยู่บริเวณส่วนที่เป็นด้านข้างใดด้านหนึ่งหรือบริเวณส่วนด้านหลังของพื้นที่วัดเสมอ (ประภัสรา นาคะพันธุ์อำไพ, 2561)

4. ลักษณะการวางผังเขตที่ปรก มีการแบ่งสัดส่วนตามอตีตของวัดป่าที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ล้อมรอบรัศมี 1 กิโลเมตร และแต่ละวัดรักษาผืนป่าไว้ได้วัดละ 4 ตารางกิโลเมตร (สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี, ม.ป.ป.)

จากข้อมูลดังกล่าวผู้เขียนสรุปว่าปัจจุบันวัดป่ามีการออกแบบพื้นที่วัดป่าตามเช่นเดียวกันกับวัดบ้าน อาจเป็นเพราะหลากหลายสาเหตุที่ทำให้การออกแบบมีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่โดยส่วนใหญ่สาเหตุอาจเกิดจากความต้องการด้านพื้นที่ใช้สอย เช่นเดียวกันกับวัดป่าตาลใหญ่ที่เป็นกรณีศึกษาในบทความนี้ ซึ่งผู้เขียนได้สร้างภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่จากอดีตจนถึงปัจจุบันและอนาคต และนำมาวิเคราะห์พื้นที่ในการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

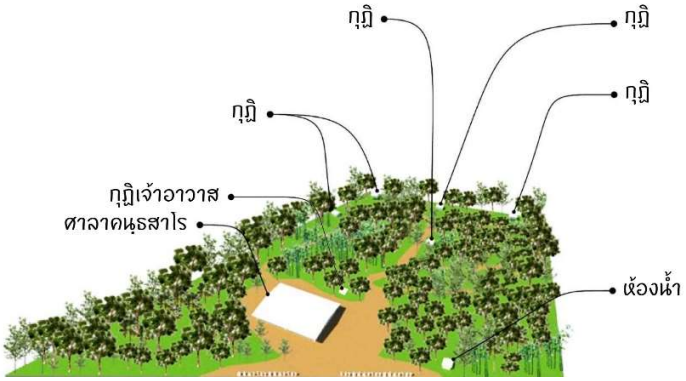

ภาพ 1 ภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่ช่วง 10 ปี ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525-2535

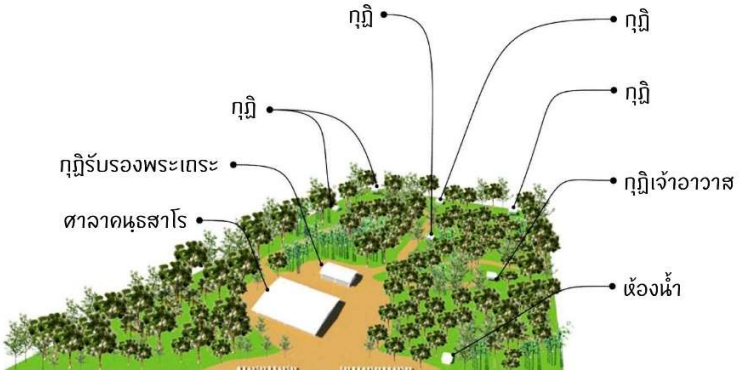

ภาพ 2 ภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่ช่วง 20 ปีถัดมาจากเริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525-2545

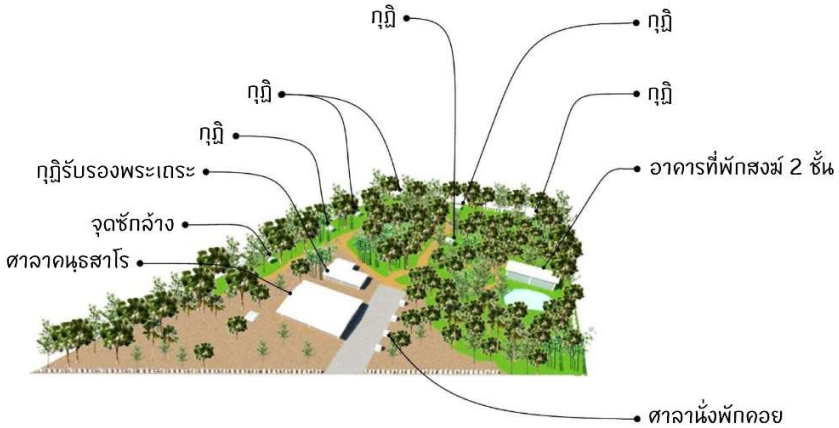

ภาพ 3 ภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่ช่วง 30 ปีถัดมาจากเริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525-2555

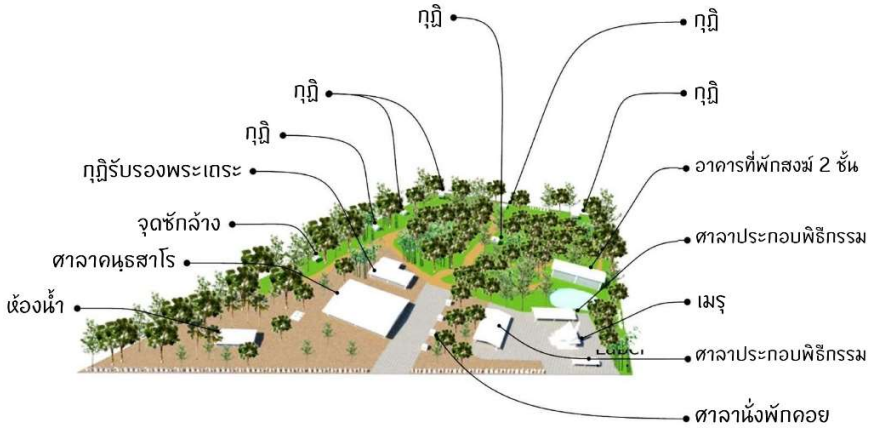

ภาพ 4 ภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่ช่วง 40 ปีถัดมาจากเริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525-2565

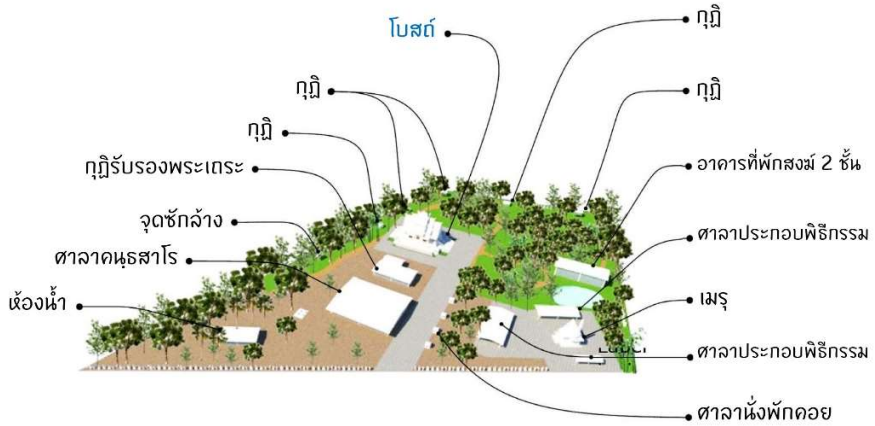

ภาพ 5 ภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่ช่วง 50 ปีถัดมาจากเริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525-2575 (อนาคตอีก 10 ปีข้างหน้า)

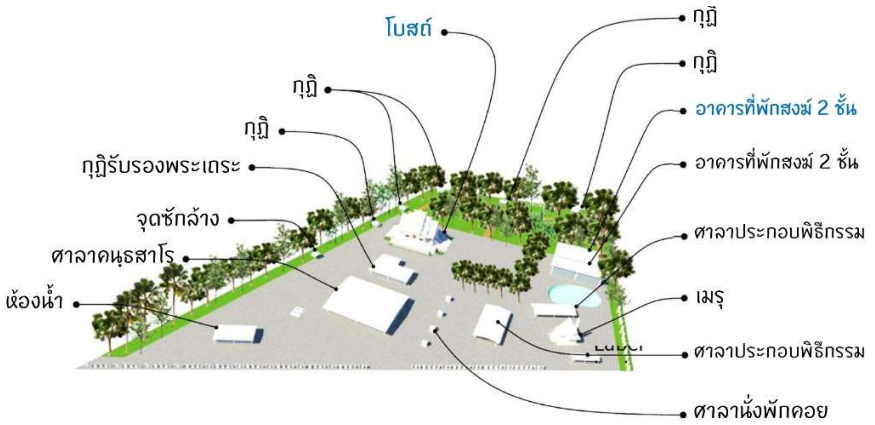

ภาพ 6 ภาพจำลองพื้นที่ของวัดป่าตาลใหญ่ช่วง 60 ปีถัดมาจากเริ่มก่อตั้งวัด พ.ศ. 2525-2585 (อนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า)

จากภาพ 1 ถึงภาพ 6 จะเห็นได้ว่าในช่วงทุก ๆ 10 ปี จะมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพื้นที่ โดยมีการก่อสร้างอาคารที่เป็นสาธารณะและกึ่งสาธารณะ ซึ่งส่งผลต่อพื้นที่ที่เป็นสีเขียวของวัดป่าตาลใหญ่ ซึ่งส่วนนี้จะมีความสอดคล้องกับการศึกษาประเด็นที่หนึ่ง หลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่าข้างต้น

มาตรฐานการพัฒนาวัด และอนาคตในการออกแบบพื้นที่วัดป่า

เมื่อ พ.ศ. 2563 จนถึงปัจจุบันสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ส่งเสริมการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างมาตรฐานการพัฒนาวัดโดยเริ่มจากการพัฒนาขั้นพื้นฐาน และส่งเสริมสนับสนุนให้วัดเกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปสู่คุณภาพและความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง เกิดการยอมรับจากสังคม โดยบูรณาการการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วน เพิ่มประสิทธิภาพและความคุ้มค่าในการพัฒนาวัด สู่ความเป็นมาตรฐาน และเป็นการเตรียมความพร้อมในการพัฒนาตนเองสู่การดำเนินกิจกรรมวัดพัฒนา ดังนั้นวัดจึงต้องได้รับการพัฒนาในด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมได้อย่างสมบูรณ์แบบ การพัฒนาวัดเพื่อให้วัดมีสภาพสะอาด สงบ และสว่าง เพื่อสร้างความ สุขทางด้านจิตใจให้กับประชาชน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563)

โดยเกณฑ์ประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง อุทยานการศึกษาในวัด เรียงลำดับจากระดับสูง มีเกณฑ์ดังนี้

1. พัฒนาวัดให้เกิดความรู้สึกแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นว่าวัดเป็นของตน มีความรู้สึก หวงแหนและช่วยกันดูแลรักษา

2. สร้างสภาพวัดให้มีความหมาย 5 ประการ คือเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่บวชเรียนศึกษาปฏิบัติธรรม เป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้าน เป็นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาหาความสงบทางกายทางใจ และเป็นศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมทางสังคม

3. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น วัดต้องสะอาดร่มรื่น มีการจัดกิจกรรมเพื่อประชาชน มีความพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนที่เข้าวัดเพื่อบำเพ็ญกุศล ศึกษาพระธรรมวินัย และหลักพระพุทธศาสนา

4. สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ระหว่างวัดกับประชาชนในท้องถิ่น ในการติดต่อกับหน่วยงานอื่น ๆ การจัดกิจกรรมเพื่อการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพ ซึ่งควรให้วัดเป็นศูนย์กลาง

5. ให้เกิดการยอมรับตลอดไปว่า วัดกับชุมชนนั้น ๆ เป็นหน่วยงานเดียวกัน ให้ความช่วย เหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2554)

เกณฑ์ประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด โดยวัดที่มีการพัฒนาจะแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ อุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น มีรายละเอียด ดังนี้

อุทยานการศึกษาในวัด มี 6 หมวด คือ หมวดที่ 1 พิพิธภัณฑ์หรือมุมแสดงนิทรรศการให้ความรู้ หมวดที่ 2 การจัดการศึกษา หมวดที่ 3 สถานที่เผยแพร่ข้อมูล หมวดที่ 4 ความสะอาด หมวดที่ 5 การจัดทำแผนงาน/โครงการ และหมวดที่ 6 การจัดทำแผนผังวัด

วัดพัฒนาตัวอย่าง มี 5 หมวด คือ หมวดที่ 1 บริเวณวัดสะอาด สงบ ร่มรื่น สวยงาม หมวดที่ 2 การจัดการศึกษาหรือส่งเสริมการศึกษา หมวดที่ 3 การส่งเสริมศีลธรรม หมวดที่ 4 การปกครองพระภิกษุ สามเณร และหมวดที่ 5 การจัดทำแผนงาน/โครงการ

วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น มี 6 หมวด คือ หมวดที่ 1 การสาธารณูปการ หมวดที่ 2 การปกครอง หมวดที่ 3 การศาสนศึกษา หมวดที่ 4 การศึกษาสงเคราะห์ หมวดที่ 5 การเผยแผ่ และหมวดที่ 6 การสาธารณสงเคราะห์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563)

ซึ่งเมื่อปี พ.ศ. 2563 ที่ผ่านมามีวัดที่ได้รับการคัดเลือกจำนวน 120 วัด ได้แก่ วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น จำนวน 30 วัด วัดพัฒนาตัวอย่าง จำนวน 30 วัด และอุทยานการศึกษาในวัด จำนวน 60 วัด โดยจำนวนนี้มีวัดป่าที่ถูกคัดเลือก จำนวน 13 วัด ได้แก่

1. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ได้แก่ วัดสมานรัตนาราม (ธ) ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. วัดพัฒนาตัวอย่าง ได้แก่ วัดทองเนียม แขวงหนองแขม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร วัดป่านันทบุรีญาณสังวราราม ตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ตำบลแม่สาบ อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ วัดเขาศาลาอตุลฐานะจาโร (ธ) ตำบลจรัส อำเภอบัวเชด จังหวัดสุรินทร์ วัดไพรสณฑ์รัตนาราม (ธ) ตำบลคลองน้ำไหล อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร วัดโคนอน ตำบลพักทัน อำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี วัดไพรพัฒนา ตำบลไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีษะเกษ

3. อุทยานการศึกษาในวัด ได้แก่ วัดบ้านเหล่า (ธ) ตำบลทุ่งก่อ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย วัดวารีอุดม (ธ) ตำบลสีวิเชียร อำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี วัดมหาชัย ตำบลลำภู อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู วัดทุ่งโพธิ์ ตำบลอิสาณ อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ วัดป่าบวรสังฆาราม (ธ) ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563)

จากข้อมูลจะเห็นว่ามาตรฐานการพัฒนาวัดมีผลต่ออนาคตในการออกแบบพื้นที่วัดป่า ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นในด้านมาตรฐานของการคัดเลือกนี้ว่าเหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการคัดเลือกวัดบ้าน เพียงแต่หากนำมาตรฐานของการคัดเลือกนี้มาใช้กับวัดป่าอาจจะต้องเพิ่มมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับวัดป่าโดยเฉพาะ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรส่งเสริมการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานโดยแยกประเภทของวัดบ้านหรือวัดคามวาสี และวัดป่าหรือวัดอรัญวาสีอย่างชัดเจน และเพิ่มมาตรฐานของการพัฒนาวัดป่าขึ้นมาโดยเล็งเห็นถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าเป็นหลัก ส่งเสริมการพัฒนาวัดป่าสู่ความเป็นมาตรฐานได้จริง ๆ และส่งเสริมความเป็นวัดป่าที่แท้จริงที่ต้องตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ล้อมรอบ ซึ่งแต่ละวัดป่านั้นนอกจากจะมีความเป็นมาตรฐานแล้วจะช่วยรักษาป่าไม้และธรรมชาติไว้ได้อย่างยั่นยืน และนอกจากมาตรฐานของการคัดเลือกวัดป่านั้นที่ควรได้รับการปรับปรุง การออกแบบพื้นที่ของวัดป่าก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้วัดป่าคงอัตลักษณ์ไว้เช่นกัน

การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคตของวัดป่าด้วยภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์

จากข้อมูลการศึกษาประเด็นข้างต้นทั้งหมดทั้ง 3 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่หนึ่งหลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า ประเด็นที่สองการออกแบบพื้นที่วัดป่า และประเด็นที่สามมาตรฐานการพัฒนาวัดและอนาคตในการออกแบบพื้นที่วัดป่า ผู้เขียนจึงนำมาสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคตของวัดป่าด้วยภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์ เป็นการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม มีรายละเอียดขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 กำหนดหัวข้อหรือประเด็นคำถามภายใต้ชื่อว่า “การพัฒนาพื้นที่วัดป่าตาลใหญ่ในอีก 20 ปีข้างหน้า”
2. ขั้นตอนที่ 2 เลือกขอบเขตเวลา ในที่นี้เลือกขอบเขตเวลาในอีก 20 ปีข้างหน้าตามประเด็นขั้นตอนที่ 1

ภาพ 7 ขอบเขตเวลาในอีก 20 ปีข้างหน้า

3. ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพล ได้แก่ ปัจจัยคงที่และปัจจัยขับเคลื่อน ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 การวิเคราะห์ปัจจัยคงที่และปัจจัยขับเคลื่อน

	มีอิทธิพลสูง (High Influence)
ปัจจัยขับเคลื่อน (Driver) เป็นปัจจัยที่มีพลวัตสูง มีความไม่แน่นอนสูง มีอิทธิพลต่ออนาคตสูง	บทบาทและหน้าที่ของวัดป่าที่เปลี่ยนไปตามการพัฒนาพื้นที่วัด
	เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด
ปัจจัยคงที่ (Constant) เป็นปัจจัยคงที่มีความเป็นไปได้สูง และมีอิทธิพลต่ออนาคตสูง	การพัฒนาวัดเป็นปัจจัยคงที่ เป็นปัจจัยที่เป็นไปได้สูงว่าวัดจะมีการพัฒนาต่อไปในอนาคต

4. ขั้นตอนที่ 4 กำหนดทางเลือก โดยวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนที่ตรงกันข้ามกันใน 2 กรณี คือ ในกรณีที่ปัจจัยนั้นจะเกิดขึ้นแน่นอน และกรณีที่ปัจจัยนั้นไม่เกิดขึ้น

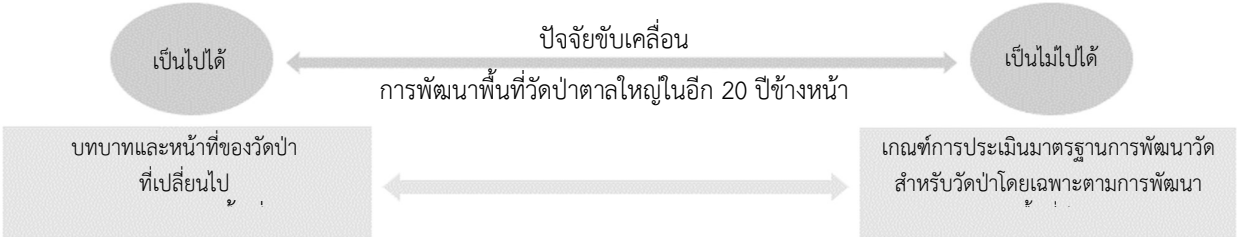

ภาพ 8 ปัจจัยขับเคลื่อนที่ตรงกันข้ามกันใน 2 กรณี คือ ในกรณีที่ปัจจัยนั้นจะเกิดขึ้นแน่นอน และกรณีที่ปัจจัยนั้นไม่เกิดขึ้น

5. ขั้นตอนที่ 5 สร้างเข็มทิศฉากทัศน์แห่งอนาคต โดยคัดเลือกปัจจัยขับเคลื่อนที่สำคัญที่สุด 2 ปัจจัยจากขั้นตอนที่ 4 มาสร้างเป็นแกน X และแกน Y โดยมีจุดกึ่งกลางเป็นตัวแทนของปัจจุบัน วงกลมเส้นประ คือ ขอบเขตเวลาของอนาคตที่ต้องการศึกษาผลที่ได้

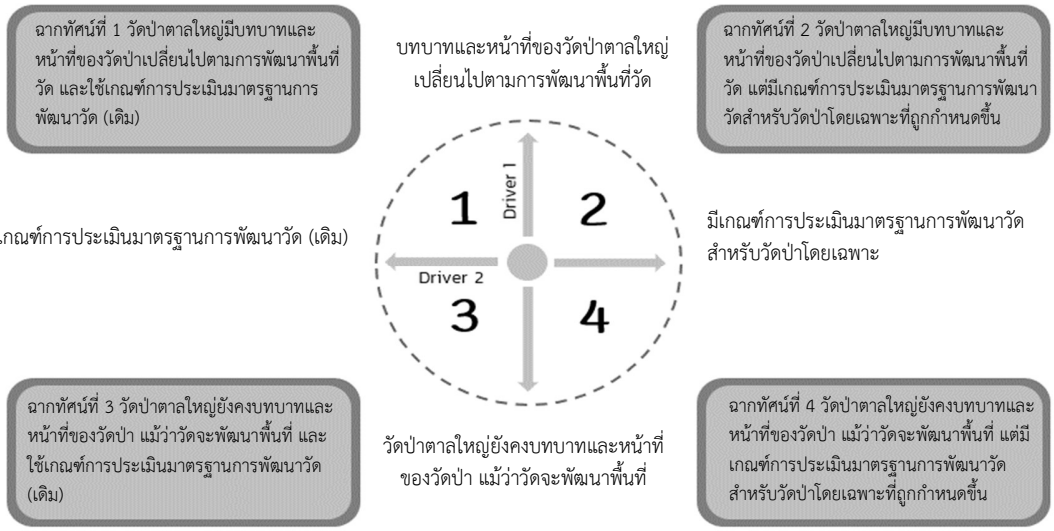

6. ขั้นตอนที่ 6 สร้างเรื่องเล่า เรื่องเล่าที่มีข้อมูลครบถ้วน และเรียบเรียงลำดับความคิด ซึ่งจะช่วยให้วิเคราะห์ฉากทัศน์และมองอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

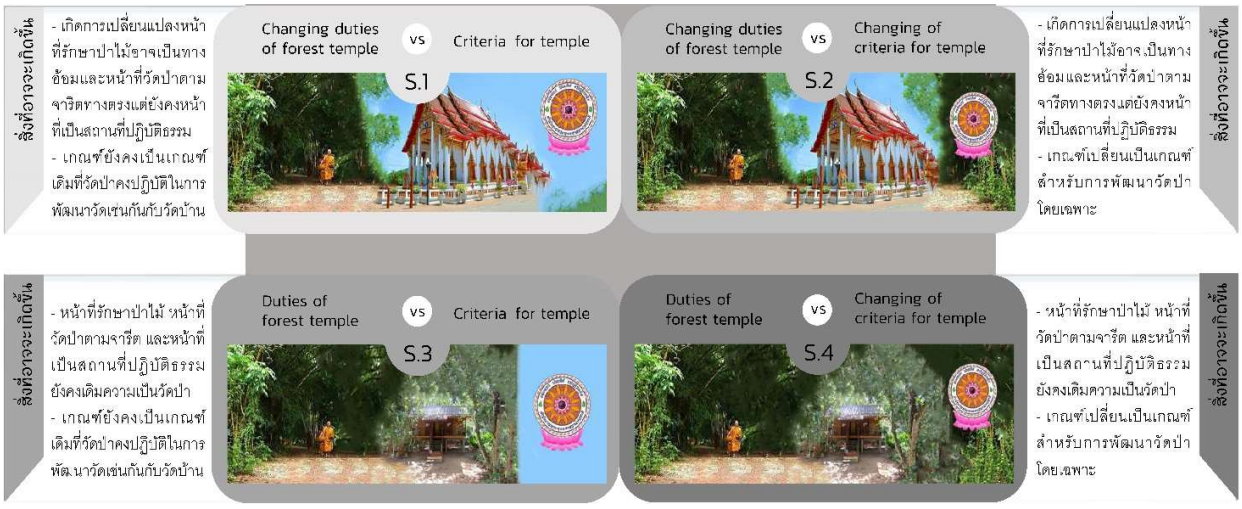

ภาพ 10 การวิเคราะห์ฉากทัศน์การพัฒนาพื้นที่วัดป่าตาลใหญ่ในอีก 20 ปีข้างหน้า โดยการสร้างเรื่องเล่า

จากภาพ 10 การวิเคราะห์ฉากทัศน์การพัฒนาพื้นที่วัดป่าตาลใหญ่ในอีก 20 ปีข้างหน้า โดยการสร้างเรื่องเล่า ปรากฏว่ามีเรื่องเล่าทั้งหมด 4 เรื่องที่เป็นสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ได้แก่

1. เรื่องเล่าฉากทัศน์ที่ 1 วัดป่าตาลใหญ่มีบทบาทและหน้าที่ของวัดป่าเปลี่ยนไปตามการพัฒนาพื้นที่วัด และใช้เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด (เดิม) ซึ่งสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในฉากทัศน์นี้คือเกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่รักษาป่าไม้อาจเป็นทางอ้อมและหน้าที่วัดป่าตามจารีตทางตรงแต่ยังคงหน้าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดยังคงเป็นเกณฑ์เดิมที่วัดป่าคงปฏิบัติในการพัฒนาวัดเช่นกันกับวัดบ้าน โดยให้ชื่อเรื่องฉากทัศน์นี้ว่า บทบาทของวัดป่าและเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด

2. เรื่องเล่าฉากทัศน์ที่ 2 วัดป่าตาลใหญ่มีบทบาทและหน้าที่ของวัดป่าเปลี่ยนไปตามการพัฒนาพื้นที่วัด แต่มีเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดสำหรับวัดป่าโดยเฉพาะที่ถูกกำหนดขึ้น ซึ่งสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในฉากทัศน์นี้คือเกิดการเปลี่ยนแปลงหน้าที่รักษาป่าไม้อาจเป็นทางอ้อมและหน้าที่วัดป่าตามจารีตทางตรงแต่ยังคงหน้าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม แต่เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดอาจมีการเปลี่ยนแปลงเป็นเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดสำหรับการพัฒนาวัดป่าโดยเฉพาะ โดยให้ชื่อเรื่องฉากทัศน์นี้ว่า การเปลี่ยนแปลงของบทบาทและกฎเกณฑ์

3. เรื่องเล่าฉากทัศน์ที่ 3 วัดป่าตาลใหญ่ยังคงบทบาทและหน้าที่ของวัดป่า แม้ว่าวัดจะพัฒนาพื้นที่ และใช้เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัด (เดิม) ซึ่งสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในฉากทัศน์นี้คือหน้าที่รักษาป่าไม้ หน้าที่วัดป่าตามจารีต และหน้าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมยังคงเดิมความเป็นวัดป่า และเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดยังคงเป็นเกณฑ์เดิมที่วัดป่าคงปฏิบัติในการพัฒนาวัดเช่นกันกับวัดบ้าน โดยให้ชื่อเรื่องฉากทัศน์นี้ว่า การพัฒนาที่ยังคงเดิม

4. เรื่องเล่าฉากทัศน์ที่ 4 วัดป่าตาลใหญ่ยังคงบทบาทและหน้าที่ของวัดป่า แม้ว่าวัดจะพัฒนาพื้นที่ แต่มีเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดสำหรับวัดป่าโดยเฉพาะที่ถูกกำหนดขึ้น ซึ่งสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในฉากทัศน์นี้คือหน้าที่รักษาป่าไม้ หน้าที่วัดป่าตามจารีต และหน้าที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมยังคงเดิมความเป็นวัดป่า แต่เกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดอาจมีการเปลี่ยนแปลงเป็นเกณฑ์การประเมินมาตรฐานการพัฒนาวัดสำหรับการพัฒนาวัดป่าโดยเฉพาะ โดยให้ชื่อเรื่องฉากทัศน์นี้ว่า บทบาทที่คงที่และกฎเกณฑ์ที่เปลี่ยนแปลง

สรุป

สรุปการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า กรณีศึกษา วัดป่าตาลใหญ่ จังหวัดนครพนม จากประเด็นที่หนึ่ง หลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า ซึ่งหลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตควรเป็นอนาคตที่พึงปรารถนา หรืออนาคตที่ควรจะเกิดขึ้นเป็นแนวคิดเชิงปทัสถานอาศัยกระบวนการคิดวิเคราะห์ ศึกษาระเบียบวิธีการศึกษาและข้อมูลที่ชัดเจน ควบคู่กับการคาดการณ์และการอธิบายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเพื่อกำหนดแนวทางการรองรับอนาคตรวมถึงการออกแบบที่อาศัยความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการถือเป็นหลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่า เนื่องจากได้มองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่วัดป่า โดยจะมีความสอดคล้องกับประเด็นที่สอง การออกแบบพื้นที่วัดป่า โดยในการออกแบบพื้นที่วัดป่านั้นในปัจจุบันมีการออกแบบเช่นเดียวกันกับวัดบ้าน อาจเป็นเพราะหลากหลายสาเหตุที่ทำให้การออกแบบมีลักษณะเช่นเดียวกัน แต่โดยส่วนใหญ่สาเหตุอาจเกิดจากความต้องการด้านพื้นที่ใช้สอย ในช่วงทุก ๆ 10 ปี อาจมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพื้นที่ โดยมีการก่อสร้างอาคารที่เป็นสาธารณะและกึ่งสาธารณะ ส่งผลต่อพื้นที่ที่เป็นสีเขียวของวัดป่า ซึ่งส่วนนี้จะมีความสอดคล้องกับการศึกษาประเด็นที่หนึ่งหลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่าข้างต้นด้วยและนำไปสู่ประเด็นที่สาม มาตรฐานการพัฒนาวัด และอนาคตในการออกแบบพื้นที่วัดป่า โดยในการออกแบบพื้นที่วัดป่านั้นนอกจากจะต้องอาศัยหลักการที่เหมาะสมในการมองอนาคตการออกแบบพื้นที่วัดป่าแล้วจะต้องอาศัยการออกแบบพื้นที่วัดป่าที่มีความสอดคล้อง รวมถึงมาตรฐานการพัฒนาวัดที่มีผลต่ออนาคตในการออกแบบพื้นที่วัดป่าด้วย ซึ่งอาจมีการนำมาตรฐานการคัดเลือกวัดป่าโดยเฉพาะมาใช้ ในอนาคตอาจสรุปและนำเสนอแนวทางต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในการส่งเสริมการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐานโดยแยกประเภทของวัดบ้านและวัดป่าอย่างชัดเจน และเพิ่มมาตรฐานของการพัฒนาวัดป่าขึ้นมา โดยเล็งเห็นถึงอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ของวัดป่าเป็นหลัก ส่งเสริมการพัฒนาวัดป่าสู่ความเป็นมาตรฐาน และส่งเสริมความเป็นวัดป่าที่แท้จริงที่ต้องตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีป่าไม้ล้อมรอบ จากการสรุปทั้งสามประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นนำมาสู่ประเด็นที่สี่ การสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคตของวัดป่าด้วยภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์ เป็นการสร้างเรื่องเล่าฉากทัศน์ 4 เรื่อง วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการต้องการออกแบบจากอนาคตที่มีโครงสร้างทั้งชัดเจนและไม่ชัดเจน เป็นแนวทางการมองอนาคตที่เริ่มต้นด้วยการสร้างความคิดและจินตนาการเพื่อให้ได้ภาพหรือมโนทัศน์อนาคตที่ชัดเจน ซึ่งเมื่อนำมาสร้างและวิเคราะห์ฉากทัศน์แห่งอนาคตกรณีศึกษาวัดป่าตาลใหญ่ด้วยภาพพื้นฐานประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าฉากทัศน์ทั้ง 4 เรื่องจะทำให้การออกแบบทราบถึงทิศทางที่ควรจะดำเนินการ อาจส่งผลให้หลังการออกแบบประสบผลสำเร็จโดยไม่ได้อิงเพียงแค่ความสวยงามจากการออกแบบเท่านั้น แต่มุ่งเน้นถึงความเป็นไปได้ บทบาทหน้าที่ ผลกระทบจากการออกแบบ กฎเกณฑ์ และสิ่งอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งในอนาคตการออกแบบในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกแบบสิ่งใดก็ตาม อาจจะต้องใช้ศาสตร์การมองอนาคตมาเป็นเครื่องมือก่อนการออกแบบซึ่งถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะส่งผลให้หลังการออกแบบประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง ภาพอนาคตสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างภายในวัดป่าด้วยพุทธสหวิทยาการ ซึ่งได้รับการสนับสนุนการวิจัยแผนพัฒนาบัณฑิตศึกษา จากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2565

เอกสารอ้างอิง

ประโชค ชัยสุวรรณ์ และผกาเพ็ญ จรูญแสง. (2562). วัดป่ากับการรักษาสิ่งแวดล้อม. **อินทนิลทักษิณสาร**, 13(2), 166-175.

ประภัสรา นาคะพันธุ์อำไพ. (2561). ปัญหาและอุปสรรคในการใช้พื้นที่เปิดโล่งของวัด: กรณีศึกษาวัดราษฎร์ในเขตธุรกิจพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยในเขตเมืองชั้นในกรุงเทพมหานคร. **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล**, 26(1), 92-107.

มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2563). **รายงานสถานการณ์ป่าไม้ไทย ประจำปี 2562-2563.** สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2565, จาก https://www.seub.or.th/document/สถานการป่าไม้ไทย/รายงานสถานการณ์ป่าไม้-6/

วัดอภัยคีรี วัดป่าในสายหลวงพ่อชา สุภัทโท. (2564). **วัดป่าไทย.** สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2565, จาก https://www.abhayagiri.org/th/about/thai-forest-tradition

สถาบันการมองอนาคตนวัตกรรม (IFI) สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2562). **เครื่องมือการมองอนาคต FORESIGHT TOOLS.** สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564, จาก https://ifi.nia.or.th/wp-content/uploads/2019/11/foresight_tools-2.pdf

สืบพงศ์ จรรย์สืบศรี. (ม.ป.ป.). **สถาปัตยกรรมไทย: วัด.** สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2564, จาก https://blog.rmutl.ac.th/suebpong/Thaiweb/Wat53.pdf

สำนักจัดการที่ดินป่าไม้กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). **รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ ปี พ.ศ. 2561-2562.** สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2565, จาก http://forestinfo.forest.go.th/

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2554). **คู่มือการพัฒนาวัดสู่ความเป็นมาตรฐาน.** กรุงเทพมหานคร: กองพุทธศาสนสถาน.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2563). ประกาศสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรื่อง คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ และเกณฑ์การให้คะแนนเพื่อคัดลือกวัดเป็นวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น วัดพัฒนาตัวอย่าง และอุทยานการศึกษาในวัด ประจำปี ๒๕๖๔. 24 ธันวาคม.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2563). ประกาศสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เรื่อง ผลการคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ประจำปี ๒๕๖๓. 14 สิงหาคม

การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

ศักดิ์สิทธิ์ บำรุง[1] กีรติญา สอนเนย[2] กุลชญา สิ่วหงวน[3] และ จิราพัทธ์ แก้วศรีทอง[4]

Dyeing the cotton with natural colors from Karonda (Carissa Carandas Linn.) powder

Saksit Bamrung [1] Keeratiya Sornnoey[2] Kunchaya Siwnguan[3] and Jiraphat Kaewsritong[4]

[1-4]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

[1-4]Faculty of Science and technology, Pibulsongkram Rajabhat University

*Corresponding author E-mail address: Sasksit.b@psru.ac.th

Received: October 26,2021; revised: July 6,2023; accepted: July 7,2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาวิธีย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ 2.ออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ และ 3. ศึกษาความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ วิธีดำเนินการวิจัย ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิธีการย้อมโดยทดลองเตรียมน้ำย้อมในอัตราส่วนน้ำเปล่า 50 มิลลิลิตร และผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ที่ระดับความเข้มเข้ม 3 ระดับ คือ 1 กรัม 3 กรัม และ 5 กรัม โดยเปรียบเทียบการใช้เวลา 30 นาที 60 นาที และ 90 นาที ของแต่ละระดับความเข้มข้น วิเคราะห์ความแตกต่างโดยวิธี Ducan's multiple test จากนั้นนำไปวัดค่าสีในระบบสี CLE LAB ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่โดยวิธีการมัดย้อม และขั้นตอนที่ 3 ประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบร่างผลิตภัณฑ์ และแบบสอบถามความพึงพอใจ กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ จำนวน 100 คน โดยการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การย้อมด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ที่ความเข้มข้นระดับ 5 กรัม ต่อน้ำเปล่า 50 มิลลิลิตร และใช้เวลา 90 นาที ที่อุณหภูมิห้อง ให้ความสว่าง (L) ($53.51^{a}\pm0.09$) ต่ำสุด (สีเข้มสุด)และมีค่า a* ($15.44^{b}\pm0.99$) แสดงถึงการติดสีแดง b* ($9.86^{c}\pm0.02$) สำหรับผลการออกแบบและประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าต้นแบบ ประกอบด้วย รูปแบบ A รูปแบบ B และรูปแบบ C ได้รับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การย้อมผ้าฝ้าย สีธรรมชาติ มะม่วงหาวมะนาวโห่

ABSTRACT

This study objectives to 1. study dyeing of cotton with natural colors from Karonda (Carissa carandas Linn.) powder, 2. design products from cotton dyed with Karonda (Carissa carandas Linn.) powder, and 3. study the satisfaction of questionees towards a product prototype. The methodology consists of three phases. Phase 1 to study the dyeing by preparing dyeing water from 50 ml of water and three different weights of Karonda (Carissa carandas Linn.) powder which are 1, 3, and 5 g. Each concentration is tested using 30, 60, and 90 mins. Then, they are analyzed using Ducan's multiple tests. Color values are measured using CLE LAB. Phase 2 to design products from cotton dyed with Karonda (Carissa carandas Linn.) powder using the tie-dye method and phase 3 to evaluate the satisfaction of questionees towards a product prototype. Research Instrument are interview form, product draft, and satisfaction questionnaires. Samples are 100 persons who evaluate the satisfaction towards product

prototype who are selected using accidental sampling. Data is analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. Results indicated that dyeing using Karonda (Carissa carandas Linn.) powder at the concentration of 5 g per 50 ml of water for 90 mins provides the lowest lightness (L) of $53.51^{a}\pm0.09$ (highest color intensity), a* of $15.44^{b}\pm0.99$ representing red adhesion, and b* of $9.86^{c}\pm0.02$. For the design and satisfaction evaluation towards the bag prototype consisting of models A, B, and C, the overall satisfaction is high.

Keywords: Dyeing the cotton, Natural colors, Karonda (Carissa carandas Linn.) powder.

บทนำ

การย้อมสีธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำวัตถุดิบทางธรรมชาติ เช่น เปลือกไม้ ลูกไม้ ดอก ใบ ก้าน ต้น รากไม้ หรือส่วนอื่นของพืชและแร่ธาตุมาสกัดเป็นสีย้อมและสารต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในกระบวนการย้อมสีที่มีกรรมวิธีแตกต่างกันออกไป ทำให้ได้สีหลายเฉดสีขึ้นอยู่กับชนิดของพืชที่ใช้ เช่น สีน้ำเงินจากใบคราม สีฟ้าจากอัญชัน สีแดงจากครั่งรากยอและแก่นฝาง สีส้มอมเหลืองจากดอกคำฝอย สีเขียวจากใบหูกวางและสีดำจากผลมะเกลือ (เฉลิมพร ทองพูน, 2559) เป็นต้น ผ้าฝ้ายย้อมด้วยสีธรรมชาติเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณและได้รับความนิยมเนื่องจากผ้าฝ้ายมีคุณสมบัติในการติดสีได้ดี ดูดซับน้ำความชื้นและระบายความร้อนได้ดี สามารถนำมาตัดเย็บเพื่อเป็นเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกายเพราะสวมใส่สบาย (นวลแข ปาลิวนิช, 2542) แต่ข้อจำกัดของการย้อมสีธรรมชาติคือการไม่สามารถควบคุมความเข้มข้นของสีในแต่ละครั้งได้ สีไม่คงทนต่อการซักและแสงแดด เกิดปัญหาสีซีด สีตก คุณภาพการติดสีต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้สีสังเคราะห์ทางเคมี ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กลุ่มผู้ผลิตผ้านิยมหันมาใช้สีเคมีเป็นส่วนใหญ่แทนการใช้สีธรรมชาติ ประกอบกับสีเคมีมีราคาถูก ย้อมได้ง่าย สะดวกและสามารถสังเคราะห์สีได้ในปริมาณมาก มีสีสันที่หลากหลายกว่าสีธรรมชาติ ทำให้ความนิยมใช้สีเคมีมีมากขึ้น แต่จากการใช้สีเคมีโดยขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการใช้ส่งผลให้เกิดปัญหาในหลายมิติ ทั้งผลกระทบต่อสุขอนามัยของผู้ผลิต ผู้บริโภค ทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายในระบบทางเดินหายใจ โรคมะเร็ง โรคผิวหนัง ที่เกิดจากการสะสมของสารเคมี (สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเกิดการปนเปื้อนของสารเคมีในแหล่งน้ำธรรมชาติและผิวดิน

จากเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดกระแสตื่นตัวทางด้านสิ่งแวดล้อมและความต้องการผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมของผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน ส่งผลให้มีการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้สีธรรมชาติมากขึ้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีย้อมธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ หรือหนามแดงมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Carissa carandas Linn. (พิชิต โชดก และสุพิชญา คำคม, 2563) เนื่องจากผลสดมีคุณสมบัติของการให้สีและเป็นพืชท้องถิ่นที่ออกผลตลอดทั้งปี นิยมปลูกเพื่อรับประทานผลหรือนำไปขายได้ตามท้องตลาดทั่วไป แต่ในบางครั้งการเก็บผลมะม่วงหาวมะนาวโห่ไว้ในระยะเวลานาน ทำให้ผลสุกงอมจนเกินไปและเกิดการเน่าเสียและมีการร่วงหล่นเป็นจำนวนมากถูกปล่อยทิ้ง โดยผู้วิจัยมีแนวคิดที่จะนำมาทำเป็นผงสีและศึกษาวิธีการย้อมที่เหมาะสมกับผ้าฝ้าย จากนั้นใช้เทคนิคการมัดย้อมเพื่อเป็นการสร้างลวดลายให้กับผืนผ้าและเป็นการลดปัญหาของการติดสีที่ไม่สม่ำเสมอแล้วนำผืนผ้าที่ได้ไปออกแบบตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีย้อมธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ในครั้งนี้จะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของการนำองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาและทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นการต่อยอดงานวิจัยจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถนำไปใช้ทดลองผลิตในระดับอุตสาหกรรมเพื่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่
2. เพื่อออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ด้วยเทคนิคมัดย้อม
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าฝ้ายย้อมสีด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีย้อมธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ ผู้วิจัยได้กำหนดการดำเนินการวิจัยไว้ 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิธีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

1. การเตรียมผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

นำผลมะม่วงหาวมะนาวโห่ (ผลสีแดงและสีม่วงออกดำ) นำมาล้างทำความสะอาดและทำการแยกเนื้อกับเมล็ดออกจากกัน จากนั้นนำมาชั่งน้ำหนัก 600 กรัม ผสมกับน้ำเปล่า 200 กรัม นำปั่นด้วยเครื่องปั่นจนละเอียด แล้วนำไปอบด้วยเครื่องอบลมร้อนที่อุณหภูมิ 40 องศาเซลเซียส ระยะเวลา 16 ชั่วโมง จากนั้นนำมาปั่นด้วยเครื่องปั่นแห้งแล้วนำเก็บใส่กล่องสูญญากาศ แสดงดังภาพ 1

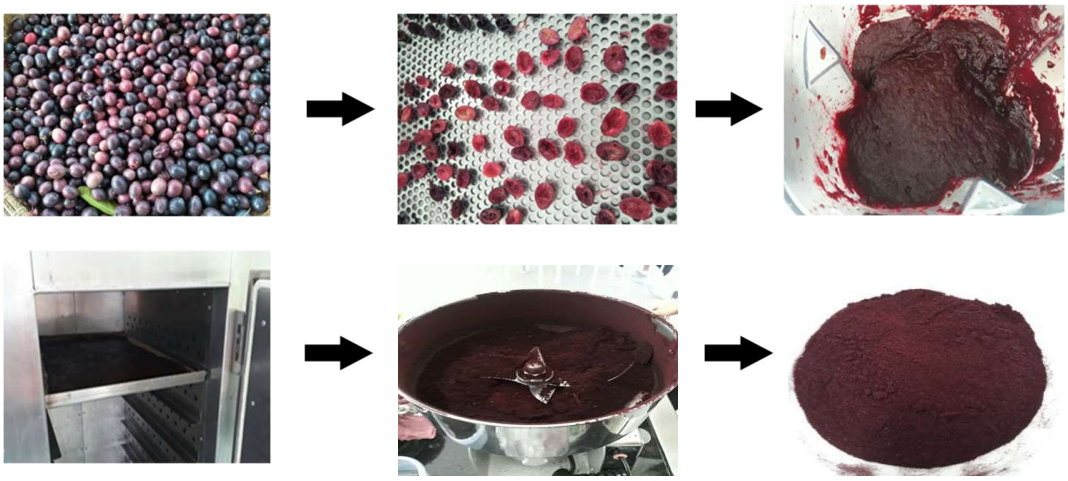

ภาพ 1 การเตรียมผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

2. การทดลองย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

การเตรียมผ้าฝ้ายขนาด 5 × 5 นิ้ว จำนวน 9 ผืน แล้วทำการต้มผ้าในน้ำเปล่าที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส นาน 20 นาที

การเตรียมน้ำย้อมในอัตราส่วน น้ำเปล่า : ผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ คือ น้ำเปล่า 50 มิลลิลิตร และผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ที่ระดับความเข้มเข้ม 3 ระดับ คือ 1 3 5 กรัม ตามลำดับ และใช้เกลือ 2 กรัม เป็นสารช่วยติดทำการย้อม (ย้อมเย็น) โดยการนำผ้าฝ้ายย้อมในน้ำย้อมที่เตรียมไว้ 3 ระดับ วางแผนการทดลองโดยเปรียบเทียบการใช้เวลา คือ 30 นาที 60 นาที และ 90 นาที จะได้สิ่งทดลอง 9 ตัวอย่าง เมื่อครบกำหนดเวลา นำผ้าล้างน้ำให้สะอาดผึ่งไว้ให้แห้ง จากนั้นนำไปวัดค่าสี ซึ่งใช้ระบบสี CLE LAB วัดค่า LAB วัดค่า L* a* และ b* โดยที่ L* หมายถึง ค่าความสว่าง ค่าเข้าใกล้ 100 หมายถึง สีขาว (สีจาง) ค่าเข้าใกล้ 0 หมายถึง สีเข้ม (สีคล้ำ) a* ถ้ามีค่าเป็นบวก หมายถึง ตัวอย่างมีสีแดงแต่ถ้ามีค่าเป็นลบ หมายถึง ตัวอย่างมีสีเขียว b* ถ้ามีค่าเป็นบวก หมายถึง ตัวอย่างมีสีเหลือง แต่ถ้ามีค่าเป็นลบ หมายถึง ตัวอย่างมีสีน้ำเงิน ด้วยเครื่องวัดค่าสี Handy Colorimeter (3nh รุ่น NH300) พร้อมวิเคราะห์ผลทดสอบ

3. การมัดย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

เลือกสูตรการย้อมที่ให้การติดสีที่สุดมาใช้ในการมัดย้อมโดยใช้เทคนิคการม้วน การมัด การพับ ดังภาพ 2

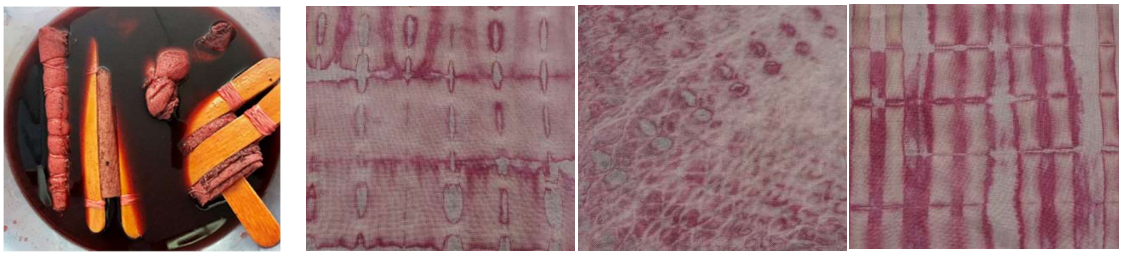

ภาพ 2 การมัดย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

1. วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น (Idea generation) เกี่ยวกับลักษณะของผ้าฝ้ายที่ย้อมสีด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ ลวดลายที่ได้จากการมัดย้อม ขนาดและคุณสมบัติของผ้าฝ้าย รวมถึงรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องและมีความนิยมของตลาดและความเป็นไปได้ในขั้นตอนของการผลิตเพื่อเป็นต้นแบบ

2. คัดเลือกความเป็นไปได้จากแนวคิด (Idea screening) ดำเนินการกำหนดผลิตภัณฑ์โดยเลือกเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋า เนื่องจากมีรูปแบบ ขนาดและประเภทที่หลากหลายสามารถวางลวดลายผ้ามัดย้อมได้หลายลักษณะ

3. ดำเนินการออกแบบร่างจำนวน 5 แบบร่าง จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน พิจารณาเลือกให้เหลือ 3 แบบร่าง เพื่อนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบ (Sketch drawing)

4. การทำผลิตภัณฑ์ต้นแบบ (Prototype model) นำรูปแบบที่ผ่านการพิจารณามาดำเนินการสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าฝ้ายย้อมสีด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ คือ ผู้สนใจผลิตภัณฑ์ จำนวน 100 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบจากผ้าฝ้ายย้อมสีผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจแบบประมาณค่า (Rating scale) ผู้วิจัยดำเนินการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสอบถาม และแนวทางในการสร้างข้อคำถามความพึงพอใจ ดำเนินการสร้างแบบสอบถาม ตามแนวคิดที่ได้จากการศึกษา เพื่อให้ได้เนื้อหาเพียงพอและครอบคลุมสิ่งที่ต้องการวัด

2.2 นำแบบสอบถามไปตรวจสอบความเหมาะสมสอดคล้องโดยผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำผลมาหาค่าความสอดคล้อง (IOC) โดยมีค่าอยู่ระหว่าง 0.50 - 1

2.3 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ นำไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายเพื่อหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีการคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.74 ลักษณะของแบบสอบถามประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปมีลักษณะข้อคำถามแบบตรวจสอบรายการ (Check list) จำนวน 5 ข้อ ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) มี 5 ระดับ ประกอบด้วย มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 7 ข้อ

เกณฑ์การแปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย

คะแนนเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง มีความพึงพอใจอยู่ในระดับน้อยที่

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยดำเนินตามขั้นตอนดังนี้

ตอนที่ 1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยหาค่าแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลจากการประเมินความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบโดยวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน แปลความหมายของระดับค่าเฉลี่ย มีเกณฑ์การให้คะแนน 5 ระดับ และนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

ผลการวิจัย

1. การศึกษาวิธีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

จากการทดลองย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ ที่ความเข้มข้น 3 ระดับ คือ 1 3 และ 5 กรัม ตามลำดับ วางแผนการทดลองโดยเปรียบเทียบการใช้เวลา คือ 30 นาที 60 นาที และ 90 นาที ได้ผลการทดลองดังตาราง 1–3

ตาราง 1 ผลการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ระยะเวลา 30 นาที

ปริมาณของผงมะม่วงหาวมะนาวโห่	L*	a*	b*
1 กรัม	$65.62^{c}\pm1.52$	$10.83^{a}\pm0.98$	$8.81^{b}\pm1.01$
3 กรัม	$60.18^{b}\pm1.02$	$14.63^{b}\pm1.00$	$6.68^{a}\pm1.00$
5 กรัม	$54.93^{a}\pm1.03$	$14.79^{b}\pm1.02$	$9.17^{b}\pm0.99$

หมายเหตุ: มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\leq0.05$)

จากตาราง 1 การศึกษาปริมาณของผงสีจากมะม่วงหาวมะนาวโห่ในการย้อมสีผ้าฝ้าย ที่ระดับความเข้มข้น 1 กรัม 3 กรัม และ 5 กรัม ที่ระยะเวลาในการย้อม 30 นาที พบว่า ค่าความสว่าง (L*) โดยที่ระดับความเข้มข้น 5 กรัม มีค่าความสว่าง (L*) มีค่าน้อยที่สุดอยู่ที่ 54.93 แสดงถึงการติดสีดีที่สุด และเมื่อสังเกตุค่าสีแดง (a*) มีค่ามากที่สุด อยู่ที่ 14.79 แสดงถึงการติดสีแดงมากกว่า และค่าสีเหลือง (b*) มากที่สุดอยู่ที่ 9.17 ซึ่งแสดงถึงการติดสีเหลือง

ตาราง 2 ผลการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ระยะเวลา 60 นาที

ปริมาณของผงมะม่วงหาวมะนาวโห่	L*	a*	b*
1 กรัม	$68.55^{c}\pm0.69$	$10.98^{a}\pm0.97$	$6.65^{a}\pm0.20$
3 กรัม	$60.68^{b}\pm0.64$	$14.94^{b}\pm0.97$	$7.66^{b}\pm0.05$
5 กรัม	$57.14^{a}\pm0.64$	$14.51^{b}\pm0.99$	$8.14^{c}\pm0.10$

หมายเหตุ: มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\leq0.05$)

จากตาราง 2 การศึกษาปริมาณของผงสีจากมะม่วงหาวมะนาวโห่ในการย้อมสีผ้าฝ้ายที่ระดับความเข้มข้น 1 กรัม 3 กรัม และ 5 กรัม ที่ระยะเวลาในการย้อม 60 นาที พบว่า ค่าความสว่าง (L*) โดยที่ระดับความเข้มข้น 5 กรัม มีค่าความสว่าง (L*) มีค่าน้อยที่สุดอยู่ที่ 57.14 แสดงถึงการติดสีดีที่สุด และเมื่อสังเกตุค่าสีแดง (a*) มีค่ามากที่สุด อยู่ที่ 14.51 แสดงถึงการติดสีแดงมากกว่า และค่าสีเหลือง (b*) มากที่สุดอยู่ที่ 8.14 ซึ่งแสดงถึงการติดสีเหลือง

ตาราง 3 ผลการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ระยะเวลา 90 นาที

ปริมาณของผงมะม่วงหาวมะนาวโห่	L*	a*	b*
1 กรัม	$64.66^{c}\pm0.08$	$10.04^{a}\pm1.00$	$3.21^{a}\pm0.06$
3 กรัม	$57.63^{b}\pm0.11$	$11.61^{a}\pm0.99$	$3.81^{b}\pm0.07$
5 กรัม	$53.51^{a}\pm0.09$	$15.44^{b}\pm0.99$	$9.86^{c}\pm0.02$

หมายเหตุ: มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p\leq0.05$)

จากตาราง 3 การศึกษาปริมาณของผงสีจากมะม่วงหาวมะนาวโห่ในการย้อมสีผ้าฝ้าย ที่ระดับความเข้มข้น 1 กรัม 3 กรัม และ 5 กรัม ที่ระยะเวลาในการย้อม 90 นาที พบว่า ค่าความสว่าง (L*) โดยที่ระดับความเข้มข้น 5 กรัม มีค่าความสว่าง (L*) มีค่าน้อยที่สุดอยู่ที่ 53.51 แสดงถึงการติดสีดีที่สุด และเมื่อสังเกตุค่าสีแดง (a*) มีค่ามากที่สุด อยู่ที่ 15.44 แสดงถึงการติดสีแดงมากกว่า และค่าสีเหลือง (b*) มากที่สุดอยู่ที่ 9.86 ซึ่งแสดงถึงการติดสีเหลือง

2. ผลการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ เริ่มออกแบบร่างกระเป๋าจำนวน 5 แบบร่าง และเลือกเหลือ 3 แบบร่าง เนื่องจากผลิตภัณฑ์กระเป๋ามีรูปแบบ ขนาดและประเภทที่หลากหลายสามารถวางลวดลายผ้ามัดย้อมได้หลายลักษณะ เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นของการใช้ประโยชน์จากผ้ามัดย้อมด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ จากนั้นดำเนินการตัดเย็บผลิตภัณฑ์ต้นแบบตามแบบร่างที่ได้รับการคัดเลือก ประกอบด้วย กระเป๋ารูปแบบ A กระเป๋ารูปแบบ B และกระเป๋ารูปแบบ C

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าต้นแบบจากผ้ามัดย้อมสีผงมะม่วงหาวมะนาวโห่

การวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลิตภัณฑ์ต้นแบบจำนวน 5 ผลิตภัณฑ์ โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจจำนวน 100 คน ได้ผลดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 57.0 เพศชาย คิดเป็นร้อยละ 43.0 มีอายุส่วนใหญ่ อายุ 21–30 ปี คิดเป็นร้อยละ 40.0 รองลงมา อายุ 31– 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.0 ต่ำกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.0 อายุ 41–50 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.0 และ มากกว่า 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.0 อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียน นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 38.0 รองลงมา คือ ธุรกิจส่วนตัว/ค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 19.0 รัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 15.0 รับราชการ คิดเป็นร้อยละ 15.0 พนักงานเอกชน คิดเป็นร้อยละ 13.0 รายได้ต่อเดือนของผู้ตอบแบบสอบถามสวนใหญ่ต่ำกว่า 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 38.0 รองลงมาอยู่ระหว่าง 15,000 - 25,000 บาท คิดเป็นร้อยละ30.0 25,001-35,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 28.0 และ 35,001 บาทขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 4.0 การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 54.0 และสูงกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 35.0 ต่ำกว่าปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 11.0 สำหรับผลการประเมินความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าต้นแบบรายละเอียดดังตาราง 4

ตาราง 4 ผลประเมินความพึงพอใจของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าต้นแบบ

ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ	รายการประเมิน	$\overline{X}$	S.D	ระดับความคิดเห็น
กระเป๋ารูปแบบ A	1. ด้านความสวยงาม	4.10	0.68	มาก
	2. ด้านการใช้สี	4.52	0.57	มากที่สุด
	3. ด้านรูปแบบ รูปทรงและขนาดสัดส่วน	4.25	0.74	มาก
	4. ด้านลวดลาย	4.42	0.62	มาก
	5. ด้านวัสดุที่นำมาประกอบ	3.96	0.66	มาก
	6. ด้านการใช้งาน	4.44	0.25	มาก
	7. ด้านผิวสัมผัสของเนื้อผ้า	4.56	0.41	มากที่สุด
	รวม	4.32	0.28	มาก
กระเป๋ารูปแบบ B	1. ด้านความสวยงาม	4.07	0.78	มาก
	2. ด้านการใช้สี	4.33	0.66	มาก
	3. ด้านรูปแบบ รูปทรงและขนาดสัดส่วน	4.10	0.84	มาก
	4. ด้านลวดลาย	3.99	0.81	มาก
	5. ด้านวัสดุที่นำมาประกอบ	4.24	0.76	มาก
	6. ด้านการใช้งาน	4.18	0.74	มาก
	7. ด้านผิวสัมผัสของเนื้อผ้า	3.92	0.75	มาก
	รวม	4.12	0.28	มาก
กระเป๋ารูปแบบ C	1. ด้านความสวยงาม	4.16	0.72	มาก
	2. ด้านการใช้สี	4.05	0.91	มาก
	3. ด้านรูปแบบ รูปทรงและขนาดสัดส่วน	3.90	0.88	มาก
	4. ด้านลวดลาย	4.62	0.56	มากที่สุด
	5. ด้านวัสดุที่นำมาประกอบ	4.67	0.47	มากที่สุด
	6. ด้านการใช้งาน	3.96	0.77	มาก
	7. ด้านผิวสัมผัสของเนื้อผ้า	4.26	0.88	มาก
	รวม	4.20	0.28	มาก

จากตาราง 4 พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าต้นแบบรูปแบบ A กระเป๋ารูปแบบ B และกระเป๋ารูปแบบ C อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.32, S.D.=0.28) , ($\overline{X}$=4.12, S.D.=0.28) , ($\overline{X}$=4.20, S.D.=0.28) ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการใช้ และด้านผิวสัมผัสของเนื้อผ้าผลิตภัณฑ์กระเป๋ารูปแบบ A ได้รับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด และพบว่าด้านลวดลายและด้านวัสดุที่นำมาประกอบของผลิตภัณฑ์กระเป๋ารูปแบบ C มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

สรุปผลและอภิปรายผล

จากการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ สามารถสรุปผลและอภิปรายผลได้ดังนี้

1.วิธีการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ เริ่มจากการเตรียมผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ คัดเลือกผลสีแดงและสีม่วงออกดำ 600 กรัม ผสมกับน้ำเปล่า 200 กรัม ปั่นด้วยเครื่องปั่นจนละเอียด แล้วนำไปอบด้วยเครื่องอบลมร้อนที่อุณหภูมิ 40 องศาเซลเซียส ระยะเวลา 16 ชั่วโมง จากนั้นนำมาปั่นด้วยเครื่องปั่นแห้ง ทำการทดลองย้อม ที่ความเข้มข้น 3 ระดับ คือ 1 กรัม 3 กรัม และ 5 กรัม ตามลำดับ โดยเปรียบเทียบการใช้เวลา คือ 30 นาที 60 นาที และ 90 นาที ผลการทดลองพบว่า การใช้ผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ที่ความเข้มข้น 5 กรัมและใช้เวลา 90 นาที มีค่าความสว่าง (L*) มีค่าน้อยที่สุดอยู่ที่ 53.51 แสดงถึงการติดสีดีที่สุด

ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่าปริมาณความเข้มข้นของผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ที่มากกว่า และการใช้ระยะเวลาในการย้อมที่นานกว่าส่งผลถึงการติดสีที่ดีกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการเตรียมผ้าฝ้ายก่อนการย้อมโดยการต้มผ้าในน้ำเปล่าเป็นการขจัดสิ่งสกปรกออกก่อนจึงส่งผลให้เส้นใยสามารถติดสีได้ดีขึ้น ประกอบกับการเตรียมน้ำย้อมผงมะนาวโห่ใช้น้ำเปล่าต่อผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ในอัตราส่วน 1:5 ซึ่งจัดได้ว่ามีความเข้มข้น จึงทำให้เกิดการติดสีที่ดีสอดคล้องกับ (ผ่องศรี รอดโพธิ์ทอง,2560) กล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการย้อมสีธรรมชาติคือการเตรียมวัสดุก่อนย้อม เนื่องจากเส้นใยมีสิ่งสกปรกและไขมันเจือปนอยู่จึงต้องขจัดออกก่อนเพื่อให้ย้อมสีติดได้ดีและสม่ำเสมอ รวมถึงอัตราส่วนของน้ำย้อมที่เข้มข้น และระยะเวลาในการย้อมที่เหมาะสม นอกจากนี้การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ได้ใช้เกลือเป็นสารช่วยติดในน้ำย้อมจะเป็นการเพิ่มโซเดียมไอออนทำให้สีติดเส้นใยดีมากขึ้น และเกลือช่วยในการละลายสีจึงทำให้เกิดการติดสีได้ดีสอดคล้องกับ (ภัทรานิฏชณ์ พิมพ์ประพร ,2558) กล่าวว่าเกลือช่วยทำให้เส้นใยธรรมชาติขยายตัวและบานออกจึงทำให้น้ำสีสามารถดูดซึมและกระตุ้นสีเข้าสู่เส้นใยได้

2. การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ ซึ่งเป็นการมัดย้อมโดยเลือกสูตรการย้อมจากผลการทดลองการย้อมสีที่มีผลการติดสีดีที่สุด นำมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าจำนวน 3 รูปแบบ จากนั้นนำผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ได้ประเมินความพึงพอใจพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุอยู่ระหว่าง 21–30 ปี อาชีพส่วนใหญ่เป็นนักเรียนนักศึกษา มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 บาท มีการศึกษาระดับปริญญาตรี ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ กระเป๋ารูปแบบ A กระเป๋ารูปแบบ B และกระเป๋ารูปแบบ C อยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการใช้ และด้านผิวสัมผัสของเนื้อผ้าผลิตภัณฑ์กระเป๋ารูปแบบ A ได้รับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะกระเป๋ารูปแบบ A มีรูปแบบที่สอดรับกับการใช้งานที่สะดวกโดยมีสายสะพายผู้ใช้ได้สัมผัสกับเนื้อสัมผัสของตัวกระเป๋าโดยตรง และพบว่าด้านลวดลายและวัสดุที่นำมาประกอบของผลิตภัณฑ์กระเป๋ารูปแบบ C มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด อาจเป็นเพราะรูปแบบของกระเป๋ารูปแบบ C ลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทำให้สามารถแสดงลวดลายได้ชัดเจนมากกว่ากระเป๋ารูปแบบอื่น ๆ จึงทำให้ลวดลายมีความเด่นชัด และมีการนำวัสดุหนังมาประกอบในการออกแบบตัดเย็บทำให้เกิดความเด่นจากรูปแบบและผิวสัมผัสที่ต่างกัน นอกจากนี้การออกแบบผลิตภัณฑ์ได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะของผ้าฝ้ายและความนิยมของตลาด สอดคล้องกับแนวคิดในการวิจัยของ (วุฒิพงษ์ โรจน์เขษมศรีและศักดิ์ชาย สิกขา ,2562) ได้นำแนวโน้มของสินค้าและความต้องการของตลาดมาเป็นปัจจัยพิจารณาในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ และด้วยผลิตภัณฑ์ต้นแบบเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าซึ่งมีวัตถุประสงค์ของประโยชน์สอยหรือการใช้งานที่ชัดเจนส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ได้รับความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวคิดของ (Huppatz, D.J.,2020) กล่าวว่า หลักการพื้นฐานในการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้องอาศัยส่วนประกอบทั้งทางด้านศิลปะและด้านวิทยาศาสตร์ให้ผสมผสานกันอย่างลงตัวเพื่อให้เกิดความสวยงามและการใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องการย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสาร รวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลได้ ดังนี้

1.ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

1.1 จากผลการวิจัย พบว่า การย้อมผ้าฝ้ายด้วยสีธรรมชาติจากผงมะม่วงหาวมะนาวโห่จากการใช้เกลือเป็นสารช่วยติดส่งผลให้เกิดการติดสีที่ดี แต่ยังคงได้เฉดสีเดียว ดังนั้นควรศึกษาชนิดของสารช่วยติดชนิดอื่น ๆ เพื่อทำการเปรียบเทียบค่าสีและเฉดสีที่แตกต่างออกไป

1.2 ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระเป๋าต้นแบบพบว่าได้รับความพึงพอใจในระดับมากในทุกรูปแบบแต่เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยพบว่ากระเป๋ารูปแบบ A มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดเนื่องจากมีรูปแบบและลักษณ์การใช้งานที่มีสายสะพายดังนั้นในการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าควรคำนึงถึงด้านการใช้งานเป็นปัจจัยหลักของการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

2.ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการนำพืชหรือวัสดุธรรมชาติชนิดอื่น ๆ มาทำการผสมและทดลองย้อมผ้าฝ้ายหรือผ้าต่างชนิดกันเพื่อให้ได้เฉดสีใหม่ ๆ หรือใช้ชนิดของสารช่วยติดอื่น ๆ ในการย้อม

2.2 การออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติด้วยผงมะม่วงหาวมะนาวโห่อาจออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ นอกจากกระเป๋า และสามารถนำวัสดุอื่น ๆ ที่เหมาะสมมาผสมผสานเพื่อการตกแต่งเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

เฉลิมพร ทองพูน. (2559). **การพัฒนาสีย้อมธรรมชาติสำหรับฝ้ายและไหมจากเปลือกต้นกระท้อน.** (รายงานวิจัย). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.

นวลแข ปาลิวนิช. (2542). **ความรู้เรื่องผ้าและเส้นใย (ปรับปรุงใหม่).** กรุงเทพฯ: ซี เอ็ดยูเคชั่น.

ผ่องศรี รอดโพธิ์ทอง (2560). พืชพื้นเมืองสำหรับย้อมผ้าสีดำ. **วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล**, 25(2), 163-175.

พิชิต โชดก และสุพิชญา คำคม. (2563). การหาสภาวะที่เหมาะสมของการสกัดสำหรับเพิ่มสารออกฤทธิ์ทางชีวภาพและฤทธิ์การต้านอนุมูลอิสระจากผลมะม่วงหาวมะนาวโห่ (Carissa carandas Linn.) โดยวิธีพื้นผิวตอบสนอง. **วารสารวิทยาศาสตร์บูรพา,** 25(2), 617-635.

ภัทรานิฎชณ์ พิมพ์ประพร (2558). **การศึกษาอิทธิพลของสารช่วยติดสีต่อเฉดสีของสีย้อมธรรมชาติที่สกัดจากใบหมี่บนเส้นใยไหมย้อมด้วยกระบวนการย้อมแบบดูดซึม.** (ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

วุฒิพงษ์ โรจน์เขษมศรีและ ศักดิ์ชาย สิกขา. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากทุนวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด : กรณีศึกษากิจการสายใจทอผ้ามัดหมี่ ตำบลอุ่มจาน อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี. **วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,** 12 (1), 98-109.

สำนักงานนโยบายและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554). **รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2554.** กรุงเทพฯ.

Huppatz, D.J. (2020). The key concepts : Design. New York: Trademarks of Bloomsbury Publishing.

การศึกษาคุณสมบัติการป้องกันความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นประเภทงานจักสานและงานทอ ในจังหวัดนครราชสีมา

ศาสตรา ตั้งใจ[1*]

The study of properties of thermal Insulators of local materials in basketry and weaving in Nakhon Ratchasima province

Sarttra Thungjai[1*]

[1*]คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

[1*]Faculty of Industrial Technology, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail address: sarttra.t@nrru.ac.th

Received: November 28,2021; revised: July 8,2022; accepted: October 19,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนและการต้านทานความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นประเภทงานจักสานและงานทอ เพื่อพัฒนาแนวทางป้องกันความร้อนในอาคารด้วยวัสดุทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ วัสดุที่ศึกษาเป็นวัสดุประเภทงานจักสานและสิ่งทอที่มีลักษณะเป็นแผ่น มีทั้งลักษณะแผ่นแข็งและแผ่นบาง โดยวัสดุที่ใช้ในการทดลองมีแหล่งวัตถุดิบหรือแหล่งผลิตอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเพิ่มรูปแบบการใช้ประโยชน์ให้แก่ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม ทำการศึกษาวัสดุสี่ชนิดคือ ผ้าไหม เสื่อกก งานจักสานจากไม้ไผ่และงานจักสานจากหวาย โดยการทดสอบด้วยกล่องทดลองขนาด 60x60x60 เซนติเมตร วัดอุณหภูมิอากาศภายในและภายนอกกล่องทดลอง อุณหภูมิผิวของวัสดุ ทำการบันทึกอุณหภูมิ ต่อเนื่องเป็นเวลา 48 ชั่วโมง เพื่อศึกษาแนวทางการใช้วัสดุพื้นถิ่นป้องกันความร้อนและตกแต่งในอาคาร รวมถึงการศึกษาและเปรียบเทียบด้านการนำมาใช้งาน ผลการศึกษาสรุปได้ว่า แผ่นไม้ไผ่สานมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนได้มากที่สุด รองลงมาคือ แผ่นหวายสาน เสื่อกก ซึ่งผ้าไหมมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนได้น้อยที่สุด วิธีการนำวัสดุมาป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร การใช้ผ้าไหมหรือเสื่อกกสามารถทำได้ง่ายและสะดวก ส่วนแผ่นไม้ไผ่สานและแผ่นหวายสานนำมาตัดแต่งและติดตั้งได้ยากกว่า ด้านราคาวัสดุพบว่าแผ่นหวายสานมีราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตรมากที่สุด ส่วนแผ่นไม้ไผ่สานมีราคาถูกที่สุด หากพิจารณาทางด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน ความสะดวกในการติดตั้ง การใช้งานและด้านราคา สามารถสรุปได้ว่า แผ่นไม้ไผ่สานมีความคุ้มค่ามากที่สุดในการนำมาป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร ผลจากการศึกษาในงานวิจัยนี้ สามารถต่อยอดในการศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนโดยการทดลองในกล่องทดลองแบบเปิด การทดลองร่วมกับวัสดุประกอบและวัสดุเคลือบผิวอื่น ๆ หรือการศึกษารูปแบบการใช้งานที่หลากหลาย จะทำให้เพิ่มมูลค่าและการใช้ประโยชน์วัสดุพื้นถิ่นได้มากขึ้น

คำสำคัญ: การป้องกันความร้อน วัสดุพื้นถิ่น

ABSTRACT

This research aims to study the thermal properties and heat resistance of local materials in the basketry and weaving type. To develop a solution to prevent heat in buildings with effective alternative materials. The materials studied were woven and sheet textiles. There are both hard and thin sheets. The materials used in the experiment have raw materials or production sources in Nakhon Ratchasima Province. To add a form of utilization

to existing products. Four types of materials were studied: silk, reed mats, bamboo basketry. and rattan basketry. By testing with a 60x60x60 centimeters test box, measure the air temperature inside and outside the test box, material surface temperature. Temperature was recorded for 48 hours. To study the guidelines for using local materials for heat protection and decoration in buildings including studies and comparisons on the use.The results of the study concluded that woven bamboo panels have the most heat protection properties, followed by woven rattan panels, reed mats, where silk has the least heat protection properties. In the process of bringing materials for heat protection and decoration of buildings. Using silk or reed mats can be simple and easy. The woven bamboo panels and woven rattan panels are more difficult to cut and install. In terms of material prices, it was found that woven rattan panels had the highest average price per square meter. The woven bamboo panels are the cheapest. If considering the properties of heat protection ease of installation usability and price can be concluded that Woven bamboo panels are the most cost-effective for heat protection and building decoration. Results from the study in this research. It can be extended to study the thermal properties by experimenting in an open box. Experimenting with composites and other coatings or studying various applications. This will increase the value and utilization of local materials more.

Keywords: Heat Protection, Local Materials

บทนำ

ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตที่มีสภาพภูมิอากาศร้อนชื้นและมีสภาพอากาศที่แปรปรวน ทำให้ยากต่อการสร้างสภาวะน่าสบายของมนุษย์ ปัจจัยที่ส่งผลต่อสภาวะน่าสบาย คือ อุณหภูมิอากาศ การแผ่รังสีหรืออุณหภูมิเฉลี่ยของพื้นผิวโดยรอบ การไหลเวียนอากาศและความชื้นสัมพัทธ์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวสามารถควบคุมโดยการออกแบบอาคารและการเลือกใช้วัสดุก่อสร้างที่เหมาะสม จากการศึกษาแผนภูมิไบโอไคลเมติก (Olgyay, 1963) ได้กำหนดว่าเขตสบายคือพื้นที่ที่มีอุณหภูมิอากาศประมาณ 21-28 องศาเซลเซียส มีความชื้นสัมพัทธ์ประมาณ 20-70% ซึ่งประเทศไทยตั้งอยู่นอกเขตสบาย มีอุณหภูมิอากาศและความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยอยู่ในเขตพื้นที่ที่มีอากาศร้อนและชื้นมาก การแก้ไขสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาวะน่าสบายสามารถทำได้โดยการใช้ความเร็วลมเพื่อลดความชื้น และการใช้อิทธิพลจากอุณหภูมิเฉลี่ยของพื้นผิวโดยรอบ จากปัจจัยที่มีผลต่อสภาวะน่าสบายที่กล่าวมาข้างต้น ในการออกแบบอาคารจึงต้องคำนึงถึงการป้องกันความร้อนจากภายนอกหรือจากรังสีอาทิตย์ที่จะเข้ามาภายในอาคารโดยวิธีต่าง ๆ คือ การนำความร้อนผ่านโครงสร้างหรือกรอบอาคาร การแผ่รังสีจากดวงอาทิตย์ ความร้อนที่มาจากการระบายอากาศ และการระเหยหรือความร้อนที่กลายเป็นไอ หากไม่มีการป้องกันความร้อนที่เข้าสู่อาคารที่ถูกวิธีจะทำให้อาคารไม่อยู่ในสภาวะน่าสบายและทดแทนด้วยการสร้างความสบายโดยพึ่งพาเครื่องกลทำให้สิ้นเปลืองพลังงานไฟฟ้ามากขึ้น ในสถานการณ์พลังงานของประเทศไทยปี พ.ศ. 2563 ถึงแม้จะมีภาพรวมการใช้พลังงานที่ลดลงแต่ก็ยังอยู่ในวิกฤติด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม รวมถึงสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้ทั่วโลกเริ่มให้ความสำคัญกับการใช้พลังงานและคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ดังที่หน่วยงานต่าง ๆ มีนโยบายและกฎหมายด้านพลังงานบังคับใช้ เช่น ยุทธศาสตร์กระทรวงพลังงาน แผนอนุรักษ์พลังงาน 20 ปี และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้นและส่งเสริมการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน หรือ ประกาศกระทรวงพลังงาน ที่มุ่งเน้นให้อาคารควบคุมมีการออกแบบอาคารให้ประหยัดพลังงานและใช้พลังงานทดแทน

สถาปัตยกรรมในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรมในท้องถิ่นหรือในตัวเมือง มีการปรับตัวและพัฒนาในเรื่องการสร้างสภาวะน่าสบายเรื่อยมา จากในอดีตที่เน้นการใช้ภูมิปัญญาที่เรียบง่าย ปรับวิถีชีวิตให้เหมาะสมและพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก จนมาถึงยุคที่สถาปัตยกรรมพึ่งพาเครื่องกลในการสร้างสภาวะน่าสบายเป็นหลัก รวมถึงได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศทางด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม เนื่องจากประเทศมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้เทคโนโลยีในการผลิตวัสดุก่อสร้างอาคารที่มีคุณสมบัติการป้องกันความร้อนดีเยี่ยมขึ้น แต่วัสดุเหล่านั้นอาจมีวิธีการก่อสร้างที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญหรือไม่เหมาะสมกับรูปแบบของบ้านพักอาศัยในชนบท โดยในชนบทบ้านพักอาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ และบ้านไม้ยกใต้ถุนสูง ส่วนใหญ่ไม่มีฝ้าเพดาน มีวัสดุหลังคาเป็น

สังกะสีหรือหลังคาเหล็กรีดลอน ที่มีข้อเสียคือไม่สามารถป้องกันความร้อนเข้าสู่อาคารได้จึงควรใช้ร่วมกับฉนวนหรือวัสดุที่สามารถป้องกันความร้อนได้ดี ในจังหวัดนครราชสีมา มีวัสดุพื้นถิ่นที่เป็นตัวเลือกที่สามารถพัฒนาเป็นวัสดุป้องกันความร้อนในอาคารได้ คือ เสื่อกก ไม้ไผ่สาน หวาย ผ้าไหมและผ้าซิ่น ที่สามารพัฒนาการติดตั้งได้หลากหลายรูปแบบและสามารถบูรณาการเป็นวัสดุกันความร้อนร่วมกับวัสดุอื่นได้ง่าย ซึ่งวัสดุบางชนิดยังเป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์และมีความสวยงามโดดเด่นอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นถิ่นและยังเป็นวัสดุที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนและการต้านทานความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นในจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อพัฒนาแนวทางป้องกันความร้อนในอาคารด้วยวัสดุทางเลือกให้มีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของโครงการวิจัย

1. เป็นการศึกษาและเปรียบเทียบคุณสมบัติการการถ่ายเทความร้อน โดยการวัดอุณหภูมิผิวของวัสดุ อุณหภูมิอากาศภายในและภายนอกกล่องทดลอง โดยจะทำการทดลอง 2 รูปแบบ คือ ทดสอบการถ่ายเทความร้อนด้วยกล่องทดลองแบบติดวัสดุทดลองด้านข้างและทดสอบการถ่ายเทความร้อนด้วยกล่องทดลองแบบติดวัสดุทดลองด้านบน
2. ทำการทดสอบวัสดุ 4 ชนิด คือ ผ้าไหม เสื่อกก งานจักสานจากไม้ไผ่ และงานจักสานจากหวาย ซึ่งเป็นวัสดุที่มีรูปแบบเป็นแผ่นบาง และสินค้าที่มีในจังหวัดนครราชสีมา
3. การเปรียบเทียบคุณสมบัติทางความร้อนของวัสดุ เป็นการศึกษาอุณหภูมิภายในกล่องทดลองและอุณหภูมิผิวของวัสดุ เปรียบเทียบคุณสมบัติการป้องกันความร้อนและการคายความร้อนของวัสดุที่ต่างชนิดกัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมในการใช้งานภายในอาคาร
4. การเปรียบเทียบด้านการใช้งาน เป็นการศึกษารูปแบบการประยุกต์ใช้เป็นวัสดุป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร รวมถึงเปรียบเทียบด้านเศรษฐศาสตร์และความสะดวกในการใช้งาน
5. สมมุติฐานงานวิจัย คือ ชนิดของวัสดุประกอบ วิธีการผลิตขึ้นรูปหรือการจักสาน ความหนาและความหนาแน่นของมวลวัสดุพื้นถิ่น มีผลต่อการถ่ายเทความร้อนของวัสดุ และมีผลต่อการเลือกวิธีการติดตั้งวัสดุกับอาคารและงบประมาณในการติดตั้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ในงานวิจัย คือ ทฤษฎีทางความร้อน การถ่ายเทความร้อน ที่มีผลโดยตรงต่อความร้อนที่เกิดขึ้นในอาคารและมีผลต่อสภาวะน่าสบายทางอุณหภูมิของผู้ใช้อาคาร การคำนวณเรื่องการถ่ายเทความร้อน คือ สัมประสิทธิ์การนำความร้อน ความนำความร้อน ความต้านทานความร้อน สัมประสิทธิ์การถ่ายเทความร้อนรวม ค่าความจุความร้อนของวัสดุ การหน่วงเหนี่ยวความร้อน อุณหภูมิผิววัสดุ และอุณหภูมิเฉลี่ยพื้นผิวผิวโดยรอบ (กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. 2561; กระทรวงพลังงาน.2552 ; Givoni. 1994 ; Moore. 1993 ; Lechner. 2015) ศึกษาและคัดเลือกวัสดุหรือสินค้าพื้นถิ่นในจังหวัดนครราชสีมา รวมถึงการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัยและแนวทางในการวิเคราะห์สรุปข้อมูล จากการศึกษาข้างต้นสามารถกำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลการทดลองวิจัย คือ เครื่องวัดและบันทึกอุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ HOBO U-series Data Logger สามารถวัดอุณหภูมิอากาศ และต่อเข้ากับหัวเซนเซอร์เพื่อวัดอุณหภูมิที่พื้นผิว หน่วยการวัดอุณหภูมิคือ องศาเซลเซียส (°C) สามารถตั้งค่าช่วงเวลาการบันทึกข้อมูลได้ และเชื่อมต่อกับคอมพิวเตอร์เพื่อถ่ายโอนข้อมูล ดังภาพที่ 1 ทำการทดสอบเครื่องมือโดยการวัดอุณหภูมิต่อเนื่องเป็นเวลา 24 ชั่วโมงก่อนการทดลอง

ภาพ 1 เครื่องวัดอุณหภูมิที่ใช้ในการทดลอง (HOBO U-series Data Logger)

กล่องทดลอง มีขนาดภายใน 60x60x60 เซนติเมตร ตั้งสูงจากพื้น 80 เซนติเมตร ทำจากโฟมโพลีสไตรีน หนา 10 เซนติเมตร เว้นช่องสำหรับวัสดุทดลอง โดยมีกล่องทดลอง 2 รูปแบบ คือ แบบติดวัสดุทดลองด้านข้าง ดังภาพที่ 2 และแบบติดวัสดุทดลองด้านบนดังภาพที่ 3

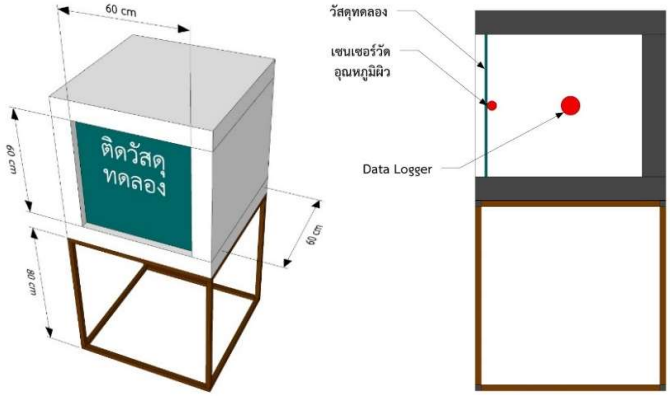

ภาพ 2 กล่องทดลองขนาด 60x60x60 เซนติเมตร แบบติดวัสดุทดลองด้านข้าง

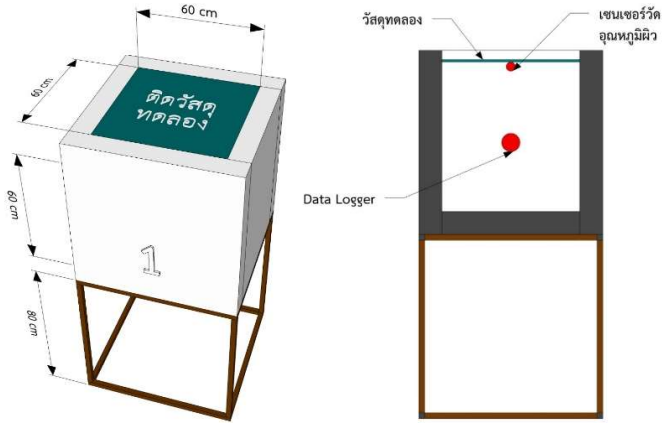

ภาพ 3 กล่องทดลองขนาด 60x60x60 เซนติเมตร แบบติดวัสดุทดลองด้านบน

การเลือกวัสดุสินค้าพื้นถิ่น

การพิจารณาเลือกวัสดุหรือสินค้าพื้นถิ่นในการทดลองนั้น มีเกณฑ์พิจารณาคือ เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์หรือเป็นสินค้าวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตในจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเพิ่มรูปแบบการใช้ประโยชน์ให้แก่ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม และเป็นวัสดุหรือผลิตภัณฑ์ที่สามารถประยุกต์ใช้ในการตกแต่งประกอบอาคารได้ง่ายด้วยตนเอง คือ มีรูปแบบเป็นแผ่น มีน้ำหนักเบา โดยสินค้าที่คัดเลือกในการทดลองได้แก่ ผ้าไหม สินค้าพื้นถิ่นจากอำเภอปักธงชัยและเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนครราชสีมา เสื่อกก สินค้าพื้นถิ่นจากอำเภอบัวใหญ่และเป็นสินค้าที่มีแหล่งผลิตจำนวนมากในจังหวัดนครราชสีมา งานจักสานจากไม้ไผ่ เป็นสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่มีแหล่งผลิตจำนวนมากในจังหวัดนครราชสีมา และงานจักสานจากหวาย ที่เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงของอำเภอพิมาย

ภาพ 4 การติดตั้งวัสดุในการทดลอง

การทดสอบและเปรียบเทียบคุณสมบัติทางความร้อน

การทดสอบและเปรียบเทียบคุณสมบัติทางความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นที่คัดเลือก คือ การป้องกันความร้อน การนำความร้อน การคายความร้อน โดยกล่องทดลองขนาด 60x60x60 เซนติเมตร ทำจากวัสดุโฟมโพลีสไตรีนหนา 10 เซนติเมตร ตั้งสูงจากพื้น 80 เซนติเมตร ทำการวัดอุณหภูมิผิวของวัสดุ อุณหภูมิอากาศภายในและภายนอกกล่องทดลอง บันทึกอุณหภูมิทุก 5 นาที ต่อเนื่อง 48 ชั่วโมง โดยเครื่องวัดอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ HOBO U-series Data Logger โดยทดลอง 2 รูปแบบ คือ การทดลองโดยการหันด้านที่ติดวัสดุไปทางด้านทิศตะวันตกและการหันด้านที่ติดวัสดุไปทางด้านบน นำค่าเฉลี่ยของอุณหภูมิรายชั่วโมงมาแสดงผลเป็นแผนภูมิเฉลี่ย 24 ชั่วโมง ทำการเปรียบเทียบผลเพื่อวิเคราะห์และสรุปข้อมูล

4. การศึกษาแนวทางการใช้วัสดุพื้นถิ่นป้องกันความร้อนให้แก่อาคาร

โดยการเสนอแนวทางการใช้วัสดุบูรณาการเป็นวัสดุป้องกันความร้อนและวัสดุตกแต่งในอาคาร โดยเฉพาะรูปแบบอาคารที่เป็นบ้านพักอาศัยที่มีกรอบอาคารป้องกันความร้อนได้น้อย และจากการศึกษาวัสดุพื้นถิ่นที่คัดเลือกในการวิจัย สามารถสรุปคุณสมบัติทางกายภาพที่เป็นตัวแปรในการถ่ายเทความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นได้ดังตารางที่ 1

ตาราง 1 คุณสมบัติทางกายภาพของวัสดุพื้นถิ่น

วัสดุพื้นถิ่น	วัตถุดิบในการผลิต	วิธีการผลิต	ความหนาของวัสดุ	ราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตร
1. ผ้าไหม	เส้นใยไหม	การทอ	0.3 มิลลิเมตร	450 บาท
2. เสื่อกก	ต้นกก	การทอ	5 มิลลิเมตร	115 บาท
3. แผ่นไม้ไผ่สาน	ต้นไผ่	การสาน	3 มิลลิเมตร	70 บาท
4. แผ่นหวายสาน	ต้นหวาย	การสาน	3 มิลลิเมตร	1,000 บาท

ผลการศึกษา

1. ผลการเก็บวัดอุณหภูมิในการทดลองที่ 1

1.1 การเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 1

จากการเก็บวัดอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองพบว่า อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองทั้ง 4 กล่องมีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลา 0.00 - 7.00 น. โดยมีอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองค่อนข้างคงที่และใกล้เคียงกัน ในช่วงเวลาประมาณ 7.00 - 14.00 น. อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองจะต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกและค่อย ๆ สูงขึ้นจนมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก โดยกล่องทดลองที่ 1 ผ้าไหม จะมีอุณหภูมิสูงที่สุด รองลงมาคือกล่องทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน กล่องทดลองที่ 2 เสื่อกก และกล่องทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ จากนั้นอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนมีอุณหภูมิสูงที่สุดในช่วงเวลาประมาณ 17.00 น. โดยกล่องทดลองที่มีอุณหภูมิอากาศภายในสูงที่สุด คือ กล่องทดลองที่ 1 ผ้าไหม รองลงมา คือ กล่องทดลองที่ 2 เสื่อกก กล่องทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน และกล่องทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ และอุณหภูมิอากาศของกล่องทดลองทั้ง 4 กล่องจะคงที่และกลับมาใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลาประมาณ 20.00 - 0.00 น. ดังภาพที่ 1

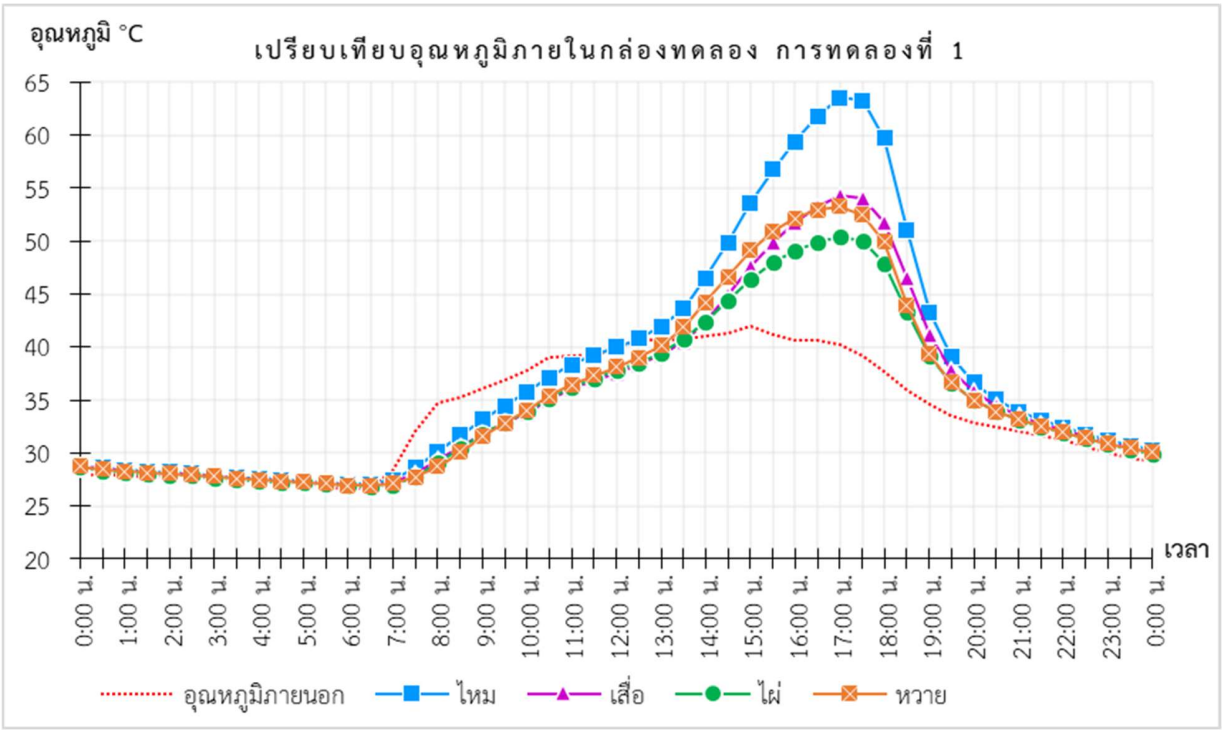

ภาพ 5 การเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 1

1.2 ผลการเปรียบเทียบอุณหภูมิผิวของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 1

จากการทดลองเก็บวัดอุณหภูมิผิวของวัสดุพบว่า อุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองทั้ง 4 กล่อง มีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลา 0.00 - 7.00 น. โดยอุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองค่อนข้างคงที่และใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอก ในช่วงเวลาประมาณ 7.00 - 13.30 น. อุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองจะต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกและค่อย ๆ สูงขึ้นจนมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก โดยวัสดุทดลองที่ 1 ผ้าไหม จะมีอุณหภูมิผิวของวัสดุสูงที่สุด โดยวัสดุทดลองที่ 2 เสื่อกก วัสดุทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน และวัสดุทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน จะมีอุณหภูมิผิวใกล้เคียงกัน จากนั้นอุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนมีอุณหภูมิสูงที่สุดในช่วงเวลาประมาณ 16.20 น. โดยวัสดุทดลองที่มีอุณหภูมิผิวของวัสดุสูงที่สุด คือ วัสดุ

ทดลองที่ 1 ผ้าไหม รองลงมา คือ วัสดุทดลองที่ 2 เสื่อกก วัสดุทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน และวัสดุทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ จากนั้นอุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองทั้ง 4 ชนิดจะลดลงจนคงที่และใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลาประมาณ 19.00 - 0.00 น. ดังภาพที่ 2

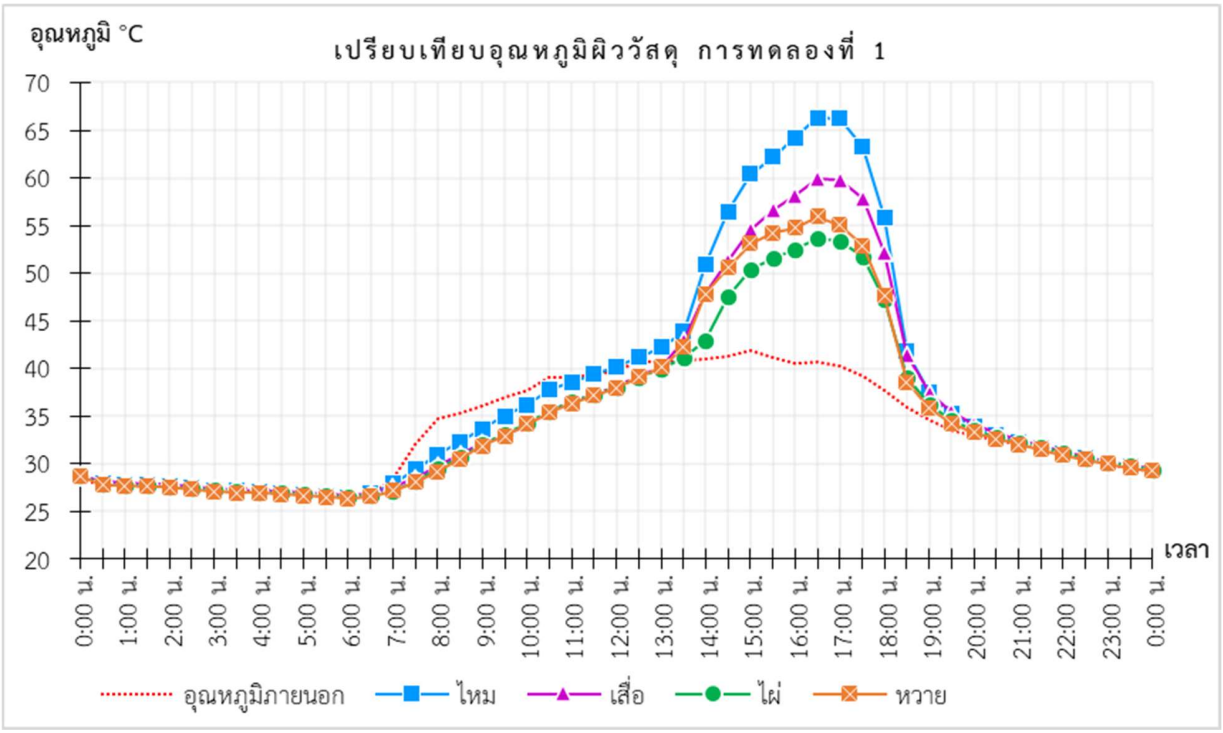

ภาพ 6 การเปรียบเทียบอุณหภูมิผิวของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 2

1.3 สรุปผลการเก็บวัดอุณหภูมิการทดลองที่ 1

จากการเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองในการทดลองที่ 1 พบว่า กล่องทดลองที่ 1 ผ้าไหม มีอุณหภูมิอากาศภายในสูงที่สุด รองลงมา คือ กล่องทดลองที่ 2 เสื่อกก และกล่องทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน โดยวัสดุเสื่อกกและหวายสานมีการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิที่ใกล้เคียงกัน โดยที่แผ่นหวายสานมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่า แต่เสื่อกกจะมีอุณหภูมิสูงขึ้นช้ากว่า และระบายความร้อนได้ช้ากว่าแผ่นหวายสานเล็กน้อย ส่วนกล่องทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน จะอุณหภูมิอากาศภายในต่ำที่สุด ในการเปรียบเทียบอุณหภูมิผิวของวัสดุแต่ละชนิดในการทดลองที่ 1 พบว่า วัสดุทดลองที่ 1 ผ้าไหม มีอุณหภูมิผิวของวัสดุสูงที่สุด รองลงมา คือ วัสดุทดลองที่ 2 เสื่อกก วัสดุทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน และทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ

2. ผลการเก็บวัดอุณหภูมิในการทดลองที่ 2

2.1 การเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 2

จากการเก็บวัดอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองพบว่า อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองทั้ง 4 กล่องมีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลาประมาณ 0.00 - 7.00 น. โดยมีอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองค่อนข้างคงที่และใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอก ในช่วงเวลาประมาณ 7.00 - 9.30 น. อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองจะต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกและค่อย ๆ สูงขึ้นจนมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก ในเวลาประมาณ 9.30 น. โดยที่กล่องทดลองที่ 1 ผ้าไหม จะมีอุณหภูมิสูงขึ้นเร็วที่สุด จากนั้นอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนมีอุณหภูมิสูงที่สุดในช่วงเวลาประมาณ 13.30 น. โดยกล่องทดลองที่มีอุณหภูมิอากาศภายในสูงที่สุด คือ กล่องทดลองที่ 1 ผ้าไหม รองลงมา คือ

กล่องทดลองที่ 2 เสื่อกก กล่องทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน และกล่องทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ จากนั้นลดลงจนมีอุณหภูมิต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกเล็กน้อยในช่วงเวลาประมาณ 19.00 - 0.00 น. ดังภาพที่ 3

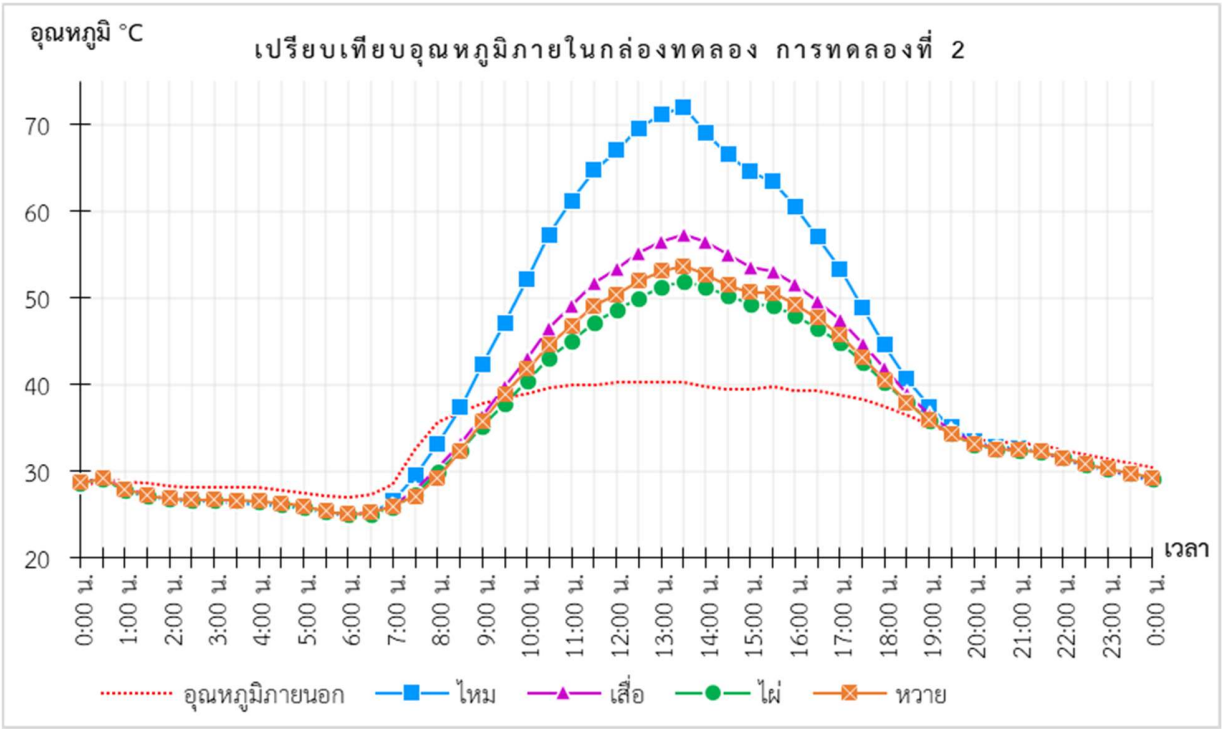

ภาพ 7 การเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 2

2.2 ผลการเปรียบเทียบอุณหภูมิผิวของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 2

จากการทดลองเก็บวัดอุณหภูมิผิวของวัสดุพบว่า อุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองทั้ง 4 กล่องมีการเปลี่ยนแปลงที่สอดคล้องกับอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลา 0.00 - 7.00 น. โดยอุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองจะใกล้เคียงกันและต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก ในช่วงเวลาประมาณ 7.00 - 8.30 น. อุณหภูมิผิวของวัสดุจะค่อย ๆ สูงขึ้นจนมีอุณหภูมิสูงกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก จากนั้นอุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนมีอุณหภูมิสูงที่สุดในช่วงเวลาประมาณ 12.30 - 13.00 น. โดยวัสดุทดลองที่มีอุณหภูมิผิวของวัสดุสูงที่สุด คือ วัสดุทดลองที่ 1 ผ้าไหม รองลงมา คือ วัสดุทดลองที่ 2 เสื่อกก วัสดุทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน และวัสดุทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ จากนั้นอุณหภูมิผิวของวัสดุทดลองทั้ง 4 ชนิดจะลดลงจนค่อนข้างคงที่และลดลงต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกในช่วงเวลาประมาณ 18.30 - 0.00 น. ดังภาพที่ 4

2.3 สรุปผลการเก็บวัดอุณหภูมิการทดลองที่ 2

จากการเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลอง ในการทดลองที่ 2 พบว่า กล่องทดลองที่ 1 ผ้าไหม มีอุณหภูมิอากาศภายในสูงที่สุด รองลงมา คือ กล่องทดลองที่ 2 เสื่อกก และกล่องทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน โดยวัสดุเสื่อกกและหวายสานมีการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิที่ใกล้เคียงกัน โดยที่แผ่นหวายสานมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าเล็กน้อย และการเปรียบเทียบอุณหภูมิผิวของวัสดุแต่ละชนิดในการทดลองที่ 2 พบว่า วัสดุทดลองที่ 1 ผ้าไหม มีอุณหภูมิผิวของวัสดุสูงที่สุด รองลงมา คือ วัสดุทดลองที่ 2 เสื่อกก วัสดุทดลองที่ 4 แผ่นหวายสาน และทดลองที่ 3 แผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ

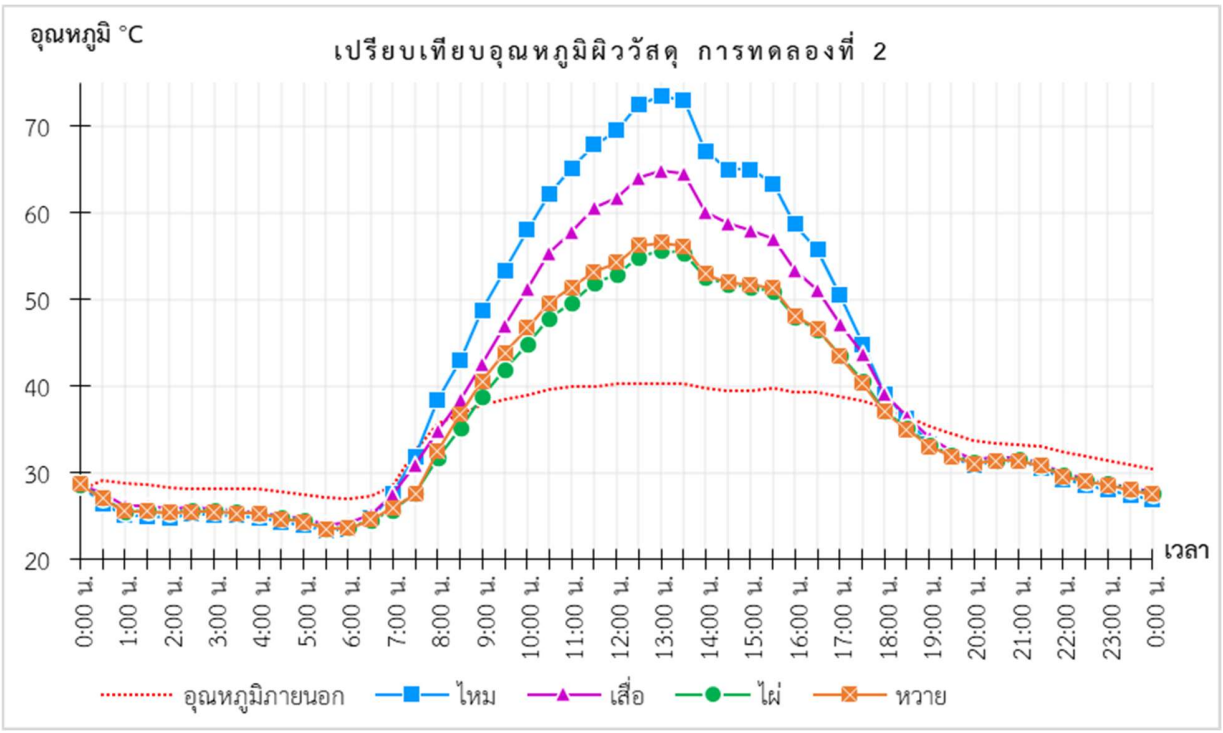

ภาพ 8 การเปรียบเทียบอุณหภูมิผิวของวัสดุแต่ละชนิด ในการทดลองที่ 2

3. แนวทางการใช้วัสดุพื้นถิ่นป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร

การศึกษาหาแนวทางการใช้วัสดุพื้นถิ่นป้องกันความร้อนให้แก่อาคาร เป็นการเสนอแนวทางการใช้วัสดุบูรณาการเป็นวัสดุป้องกันความร้อนและวัสดุตกแต่งในอาคาร โดยเฉพาะรูปแบบอาคารที่เป็นบ้านพักอาศัยที่มีกรอบอาคารป้องกันความร้อนได้น้อย คือ บ้านที่มีวัสดุผนังเป็นไม้ ที่ไม่มีฝ้าเพดาน ดังภาพที่ 5 เพื่อเปรียบเทียบความเป็นไปได้ถึงวิธีการประยุกต์ใช้เป็นวัสดุป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคารรวมถึงเปรียบเทียบด้านเศรษฐศาสตร์และความสะดวกในการใช้งาน

ภาพ 9 แบบจำลองบ้านพักอาศัยที่ทำการศึกษาวิจัย

3.1 แนวทางการใช้ผ้าไหมป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร

ผ้าไหมเป็นวัสดุที่มีลักษณะเส้นใยทอเป็นแผ่นบาง มีน้ำหนักเบา สามารถตัดแต่งได้ง่าย มีลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สามารถเลือกใช้งานได้หลากหลายตามแนวทางการออกแบบ ผ้าไหมมีราคาเฉลี่ยประมาณ 450 - 1,000 บาทต่อตารางเมตร ขึ้นอยู่กับคุณภาพและลวดลาย แนวทางการใช้ผ้าไหมป้องกันความร้อนบริเวณใต้หลังคามี 2 แนวทาง คือ การติดตั้งบริเวณใต้จันทันและการติดตั้งบริเวณอะเสหรือขื่อ วิธีการติดตั้งใต้จันทันเป็นวิธีที่สามารถทำได้ด้วยตนเองในบ้านพักอาศัยที่มีโครงสร้างหลังคาเป็นไม้โดยการยึดติดใต้จันทัน วิธีการนี้ควรคำนึงถึงการสะสมความชื้นของผ้าไหม ส่วนการใช้ผ้าไหมติดตั้งบริเวณใต้อะเสหรือขื่อจะมีความยากมากกว่าการติดตั้งบริเวณใต้หลังคาและอาจใช้งบประมาณเพิ่มเติมในการทำโครงคร่าวเพื่อเพิ่มความแข็งแรง ป้องกันการหย่อนของวัสดุ ต้องระมัดระวังในการเดินสายไฟฟ้าและแสงสว่าง แต่มีความมั่นคงแข็งแรงและระบายความร้อนใต้หลังคาได้ดีเนื่องจากมีพื้นที่ใต้หลังคามากขึ้น และการใช้ผ้าไหมป้องกันความร้อนบริเวณผนังด้านใน เป็นวิธีที่ง่าย สะดวก รวดเร็ว สามารถทำได้ด้วยตนเอง เนื่องจากบ้านพักอาศัยที่มีโครงสร้างและผนังภายนอกที่มีวัสดุเป็นไม้ ผนังด้านในอาคารจะมีโครงคร่าวของผนังภายนอกอยู่จึงสามารถติดตั้งผ้าไหมยึดกับโครงคร่าวและสามารถตกแต่งเพิ่มเติมโดยใช้บัวไม้ แต่ควรคำนึงถึงการเดินสายไฟฟ้าและแสงสว่าง ตำแหน่งของสวิตช์และปลั๊กไฟ สิ่งที่ต้องคำนึงในการนำผ้าไหมมาใช้งาน คือ การป้องกันอัคคีภัย การป้องกันความชื้นและการสะสมความชื้น ความคงทนในการใช้งาน อาจพิจารณาในการใช้งานร่วมกับวัสดุประกอบอื่น ๆ เช่น แผ่นพลาสติกหรือแผ่นยิปซั่มบอร์ด

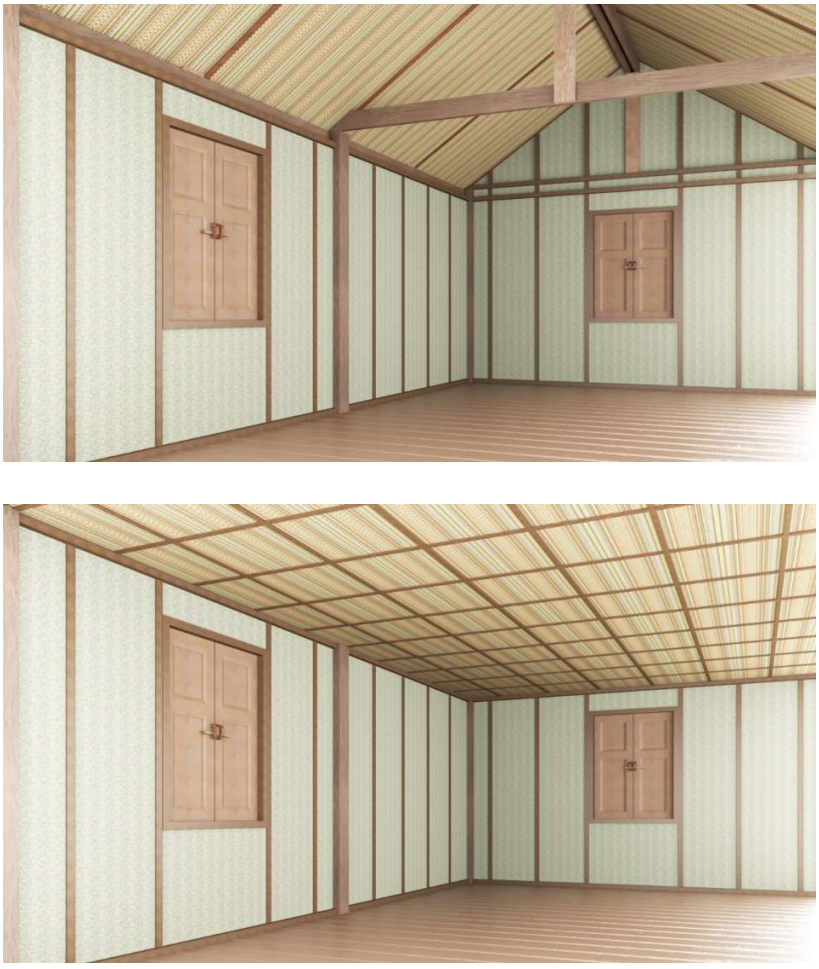

ภาพ 10 แนวทางการใช้ผ้าไหมป้องกันความร้อนและตกแต่งที่ผนังและหลังคา

3.2 แนวทางการใช้เสื่อกกป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร

เสื่อกกเป็นวัสดุที่มีลักษณะการนำต้นกกทอเป็นแผ่น มีช่องว่างเล็กน้อย มีความหนาประมาณ 5 มิลลิเมตร มีน้ำหนักเบา สามารถตัดแต่งได้ง่าย ทำให้ง่ายต่อการนำมาตกแต่งด้วยตนเอง มีลวดลายที่เป็นเป็นเอกลักษณ์ เสื่อกกมีราคาเฉลี่ยประมาณ 115 บาทต่อตารางเมตร การใช้เสื่อกกป้องกันความร้อนบริเวณใต้หลังคามี 2 แนวทาง คือ การติดตั้งบริเวณใต้จันทัน และการติดตั้งบริเวณอะเสหรือขื่อ วิธีการติดตั้งใต้จันทันเป็นวิธีที่ง่าย สะดวก รวดเร็ว สามารถทำได้ด้วยตนเองเช่นเดียวกับการการติดตั้งผ้าไหม แต่ควรระมัดระวังในการตัดแต่งวัสดุเนื่องจากบริเวณขอบของเสื่ออาจเสียหายได้ง่าย ควรใช้บัวไม้ตีประกบด้านล่างจันทันบริเวณรอยต่อ วิธีการใช้เสื่อกกติดตั้งบริเวณใต้อะเสหรือขื่อ อาจมีความยากมากกว่าการติดตั้งบริเวณใต้หลังคาและใช้งบประมาณเพิ่มเติมในการทำโครงคร่าวเพื่อเพิ่มความแข็งแรงและป้องกันการหย่อนของวัสดุ ต้องระวังในการตัดแต่งขอบของเสื่อและต้องระมัดระวังในการเดินสายไฟฟ้าและแสงสว่าง แต่วิธีนี้มีความมั่นคงแข็งแรงและระบายความร้อนใต้หลังคาได้ดีเนื่องจากมีพื้นที่ใต้หลังคามากขึ้น และการใช้เสื่อกกป้องกันความร้อนบริเวณผนังด้านในเป็นวิธีที่ง่าย สามารถทำได้ด้วยตนเอง แต่ต้องระวังในการตัดแต่งขอบของเสื่อ ควรใช้บัวไม้ตกแต่งและช่วยยึดวัสดุกับโครงคร่าวเพื่อเพิ่มความแข็งแรง สิ่งที่ต้องคำนึงในการนำเสื่อกกมาใช้งาน คือ การป้องกันอัคคีภัย การป้องกันความชื้นและการสะสมความชื้น ความคงทนในการใช้งาน อาจพิจารณาในการใช้งานร่วมกับวัสดุประกอบอื่น ๆ เช่น แผ่นพลาสติก ผ้า หรือการใช้วัสดุเคลือบผิวเพื่อเพิ่มความสวยงามและทนทาน

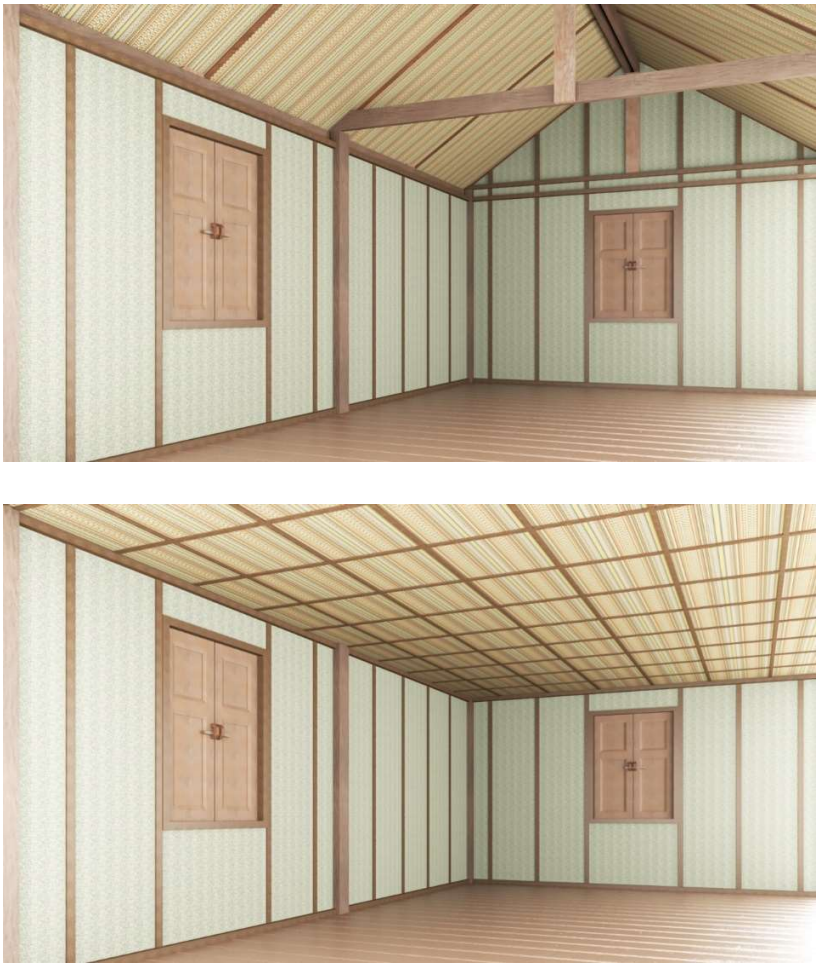

ภาพ 11 แนวทางการใช้เสื่อกกป้องกันความร้อนและตกแต่งที่ผนังและหลังคา

3.3 แนวทางการใช้แผ่นไม้ไผ่สานป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร

แผ่นไม้ไผ่สานเป็นวัสดุที่มีลักษณะการนำไม้ไผ่มาสานเป็นแผ่น มีช่องว่างเล็กน้อย ป้องกันความร้อนได้ดี มีความหนาประมาณ 2 - 3 มิลลิเมตร มีน้ำหนักเบา มีความคงทนมากกว่าผ้าไหมและเสื่อกก แต่ตัดแต่งได้ยากกว่าสามารถนำมาตกแต่งได้ด้วยตนเอง แผ่นไม้ไผ่สานมีราคาเฉลี่ยประมาณ 70 บาทต่อตารางเมตร การใช้แผ่นไม้ไผ่สานป้องกันความร้อนบริเวณใต้หลังคามี 2 แนวทาง คือ การติดตั้งบริเวณใต้จันทันและการติดตั้งบริเวณอะเสหรือขื่อ การยึดติดใต้จันทันสามารถทำได้ด้วยตนเองแต่ทำได้ยากกว่าการติดตั้งผ้าไหมและเสื่อกก ต้องใช้ความชำนาญในการตัดแต่งวัสดุเนื่องจากบริเวณขอบของแผ่นไม้ไผ่สานตัดแต่งได้ยาก ควรใช้บัวไม้ตีประกบด้านล่างจันทันบริเวณรอยต่อเพื่อความสวยงามและเก็บขอบวัสดุ วิธีการใช้แผ่นไม้ไผ่สานป้องกันความร้อนบริเวณใต้อะเสหรือขื่อมีความยากมากกว่าการติดตั้งบริเวณใต้จันทันและต้องใช้งบประมาณเพิ่มเติมในการทำโครงคร่าวเพื่อเพิ่มเติม และการใช้แผ่นไม้ไผ่สานป้องกันความร้อนบริเวณผนังด้านใน สามารถติดตั้งแผ่นไม้ไผ่สานยึดกับโครงคร่าวด้วยตะปูได้ได้ด้วยตนเอง แต่อาจต้องใช้ความชำนาญในการตัดแต่งวัสดุ ควรใช้บัวไม้ตกแต่งและช่วยยึดวัสดุกับโครงคร่าวเพื่อเพิ่มความแข็งแรงเช่นเดียวกับเสื่อกก สิ่งที่ต้องคำนึงในการนำมาใช้งาน คือ การป้องกันอัคคีภัย การป้องกันความชื้นความคงทนในการใช้งาน อาจพิจารณาในการใช้งานร่วมกับวัสดุประกอบอื่น ๆ เช่น แผ่นพลาสติก ผ้า หรือการใช้วัสดุเคลือบผิวเพื่อเพิ่มความสวยงามและทนทาน

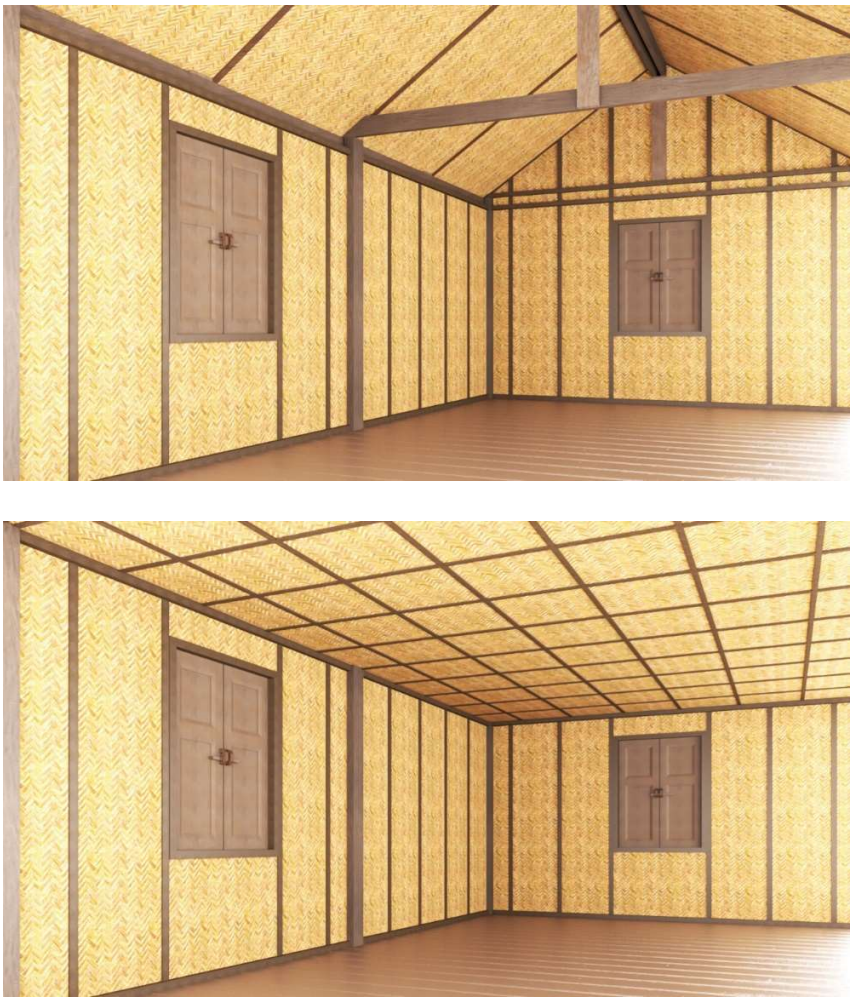

ภาพ 12 แนวทางการใช้แผ่นไม้ไผ่สานป้องกันความร้อนและตกแต่งที่ผนังและหลังคา

3.4 แนวทางการใช้แผ่นหวายสานป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร

แผ่นหวายสานเป็นวัสดุที่มีลักษณะการนำหวายมาสานเป็นแผ่น มีช่องว่างเล็กน้อย ป้องกันความร้อนได้ดี มีความหนาประมาณ 2 - 3 มิลลิเมตร มีน้ำหนักเบา มีความคงทนมากกว่าแผ่นไม้ไผ่สาน มีราคาเฉลี่ยประมาณ 1,000 บาท ต่อตารางเมตร การใช้แผ่นหวายสานป้องกันความร้อนบริเวณใต้หลังคามี 2 แนวทาง คือ การติดตั้งบริเวณใต้จันทันและการติดตั้งบริเวณอะเสหรือขื่อ การยึดติดใต้จันทันสามารถทำได้ด้วยตนเองแต่ต้องใช้ความชำนาญในการตัดแต่งวัสดุเนื่องจากบริเวณขอบของแผ่นหวายสานตัดแต่งได้ยาก วิธีการใช้แผ่นไม้ไผ่สานป้องกันความร้อนบริเวณใต้อะเสหรือขื่อมีความยากมากกว่าการติดตั้งบริเวณใต้จันทันและต้องใช้งบประมาณเพิ่มเติมในการทำโครงคร่าวเพื่อเพิ่มเติม ควรใช้บัวไม้ตีประกบบริเวณรอยต่อเพื่อความสวยงามและเก็บขอบวัสดุและควรระมัดระวังในการเดินสายไฟฟ้าแสงสว่าง วิธีการใช้แผ่นหวายสานป้องกันความร้อนบริเวณผนังด้านในสามารถติดตั้งแผ่นยึดกับโครงคร่าวด้วยตะปูได้ได้แต่อาจต้องใช้ความชำนาญในการตัดแต่งวัสดุและควรใช้บัวไม้ตกแต่งและช่วยยึดวัสดุกับโครงคร่าวเพื่อเพิ่มความ สิ่งที่ต้องคำนึงในการนำแผ่นหวายสานมาใช้งานคือ การป้องกันอัคคีภัย การป้องกันความชื้นความคงทนในการใช้งาน อาจพิจารณาในการใช้งานร่วมกับวัสดุประกอบอื่น ๆ เช่น แผ่นพลาสติก ผ้า และการใช้วัสดุเคลือบผิวเพื่อเพิ่มความสวยงามและทนทาน

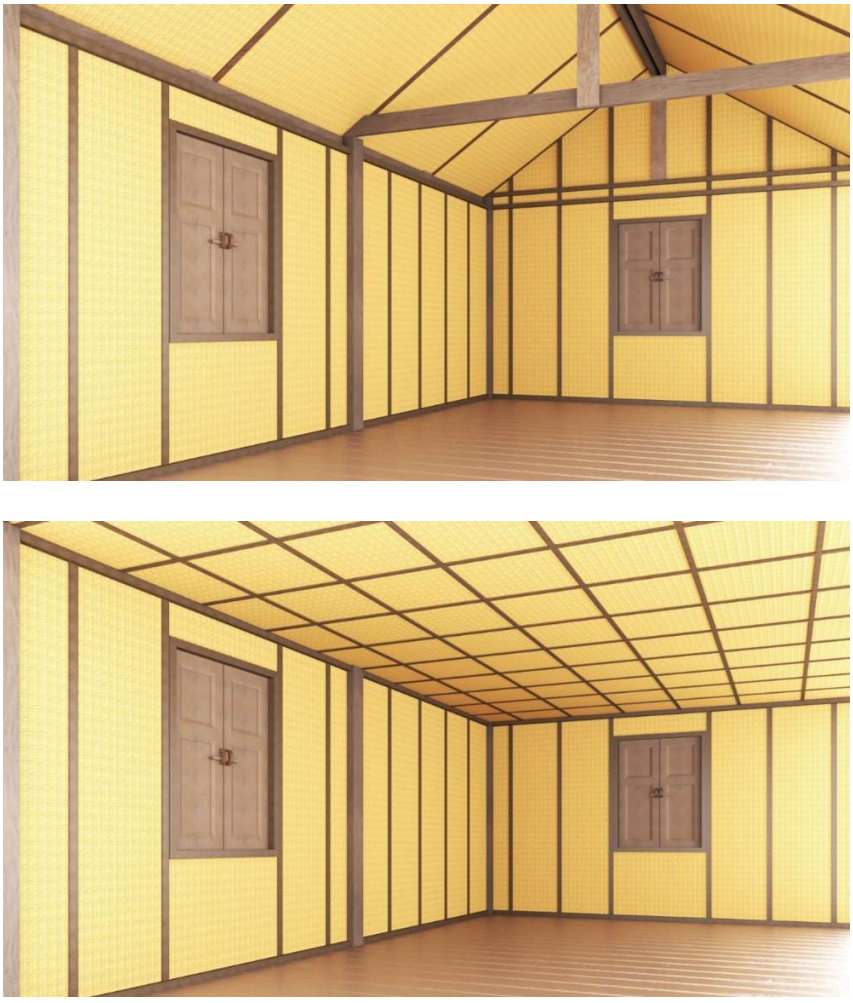

ภาพ 13 แนวทางการใช้แผ่นหวายสานป้องกันความร้อนและตกแต่งที่ผนังและหลังคา

สรุปผลการวิจัย

จากผลการศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนของวัสดุสินค้าพื้นถิ่นในจังหวัดนครราชสีมา 4 ชนิด คือ ผ้าไหม เสื่อกก ไผ่สาน และหวายสาน นำมาสู่การศึกษาแนวทางการใช้วัสดุพื้นถิ่นป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนของวัสดุสรุปได้ว่า แผ่นไม้ไผ่สาน มีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนได้มากที่สุด รองลงมาคือ แผ่นหวายสาน เสื่อกก ซึ่งผ้าไหมมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนน้อยที่สุด โดยที่ช่วงเวลาในการคายความร้อนของวัสดุทั้ง 4 ชนิด จากช่วงเวลาที่มีอุณหภูมิสูงที่สุดของวัสดุจนถึงช่วงเวลาที่กลับมามีอุณหภูมิอากาศเท่ากับอุณหภูมิอากาศภายนอกและมีอุณหภูมิคงที่มีระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน

2. ผลการศึกษาแนวทางการใช้วัสดุพื้นถิ่นป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคารสรุปได้ว่า การใช้ผ้าไหมป้องกันความร้อนและตกแต่งอาคาร สามารถทำได้ง่ายและสะดวกที่สุด รองลงมาคือเสื่อกก เนื่องจากวัสดุที่สองชนิดนี้มีน้ำหนักเบาและอ่อนกว่า ส่วนแผ่นไม้ไผ่สานและแผ่นหวายสานนำมาตัดแต่งและติดตั้งได้ยากกว่า อาจต้องใช้ความชำนาญมากขึ้น แผ่นหวายสานมีราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตรมากที่สุด รองลงมาคือผ้าไหม เสื่อกก แผ่นไม้ไผ่สาน ซึ่งวัสดุทั้งสี่ชนิดมีลวดลายเป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็นพื้นถิ่นของจังหวัดนครราชสีมา

ตาราง 2 การเปรียบเทียบราคาวัสดุพื้นถิ่นและราคาวัสดุโครงคร่าว

วัสดุพื้นถิ่น	ความสะดวกในการติดตั้งและใช้งาน	ราคาวัสดุเฉลี่ยต่อตารางเมตร	ราคาวัสดุโครงคร่าวเฉลี่ยต่อตารางเมตร	รวมราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตร
1. ผ้าไหม	เส้นใยไหม	450 บาท	70 บาท	520 บาท
2. เสื่อกก	ต้นกก	115 บาท	70 บาท	185 บาท
3. แผ่นไม้ไผ่สาน	ต้นไผ่	70 บาท	100 บาท	170 บาท
4. แผ่นหวายสาน	ต้นหวาย	1,000 บาท	100 บาท	1,100 บาท

*หมายเหตุ - ราคาวัสดุโครงคร่าวเป็นราคาวัสดุเท่านั้น ไม่รวมค่าแรงงาน

จากผลการศึกษา สามารถนำผลการศึกษาด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน ด้านความสะดวกในการติดตั้งและใช้งาน และด้านราคา นำมาวิเคราะห์และเปรียบเทียบด้านความเหมาะสมในการใช้งานได้ดังตาราง 3

ตาราง 3 การเปรียบเทียบคุณสมบัติของวัสดุในด้านต่าง ๆ

วัสดุ	คะแนนคุณสมบัติการป้องกันความร้อน				คะแนนความเหมาะสมในการติดตั้งและใช้งาน				คะแนนความเหมาะสมด้านราคา				รวมคะแนนความเหมาะสม
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	
1. ผ้าไหม	✓							✓		✓			7
2. เสื่อกก		✓					✓					✓	9
3. แผ่นไม้ไผ่สาน				✓		✓						✓	10
4. แผ่นหวายสาน			✓			✓				✓			6
4 คือ มากที่สุด, 3 คือ มาก, 2 คือ ปานกลาง, 1 คือ น้อย													

จากการเปรียบเทียบผลการศึกษาในด้านต่าง ๆ สรุปได้ว่า หากพิจารณาด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน แผ่นไม้ไผ่สานมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนได้มากที่สุด ด้านความสะดวกในการติดตั้งและใช้งาน ผ้าไหมสามารถตัดแต่งและใช้งานได้

สะดวกที่สุด ด้านราคาแผ่นไม้ไผ่สานมีราคาถูกที่สุด ซึ่งหากพิจารณาทางด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน ด้านความสะดวกในการติดตั้ง การใช้งานและด้านราคา สรุปได้ว่าแผ่นไม้ไผ่สานมีความคุ้มค่ามากที่สุดในการนำมาป้องกันความร้อนและตกแต่งในอาคาร

การอภิปรายผลการวิจัย

จากสมมุติฐานงานวิจัยข้อที่ 1 คือ “ชนิดของวัสดุประกอบ วิธีการผลิตขึ้นรูปหรือการจักสาน ความหนาและความหนาแน่นของมวลวัสดุพื้นถิ่น มีผลต่อการถ่ายเทความร้อนของวัสดุพื้นถิ่นนั้น” จากผลการวิจัยพบว่า อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองและอุณหภูมิผิวของวัสดุผ้าไหม มีอุณหภูมิสูงที่สุด รองลงมาคืออุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองของวัสดุเสื่อกก แผ่นหวายสาน และแผ่นไม้ไผ่สาน ตามลำดับ สรุปได้ว่า แผ่นไม้ไผ่สาน มีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนได้มากที่สุด รองลงมาคือ แผ่นหวายสาน เสื่อกก ซึ่งผ้าไหมมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนน้อยที่สุด เนื่องจากผ้าไหมมีความหนาแน่นและความหนาน้อยที่สุด คือ 0.3 มิลลิเมตร ทำให้เกิดการถ่ายเทความร้อนได้มากกว่า หรือป้องกันความร้อนได้น้อยที่สุด ส่วนวัสดุเสื่อกก แม้จะมีความหนาของวัสดุมากที่สุด คือ 5 มิลลิเมตร แต่มีความหนาแน่นของมวลวัสดุน้อย และลักษณะของแผ่นเสื่อกกมีช่องว่างระหว่างต้นกก ทำให้ป้องกันความร้อนได้น้อยกว่าแผ่นไม้ไผ่สานและแผ่นหวายสานที่มีความหนาแน่นมากกว่า ซึ่งผลการทดลองนี้สอดคล้องกับสมมุติฐานงานวิจัยข้อที่ 1 โดยผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของ (ธงชัย หมั่นเพียรกิจ, 2554) ที่ทำการศึกษาประสิทธิภาพทางความร้อนของผนังไม้ไผ่ในบ้านเขตร้อนชื้น ที่พบว่าไม้ไผ่มีสมบัติทางความร้อนที่ดีเหมาะแก่การนำมาพัฒนาเป็นฉนวนกันความร้อนในบ้านพักอาศัย ต้นทุนต่ำและสามารถก่อสร้างเองได้ มีระยะเวลาคืนทุนประมาณ 3 ปี 11 เดือน และผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีการถ่ายเทความร้อน (Moore, 1993) ที่ความหนาและความหนาแน่นของวัสดุเป็นตัวแปรในการหาค่าสัมประสิทธิ์การนำความร้อน (Thermal Conductivity) ความนำความร้อน (Thermal conductance) ความต้านทานความร้อน (Thermal resistance) ความจุความร้อนของวัสดุ (Heat capacity)

จากสมมุติฐานงานวิจัยข้อที่ 2 คือ “ชนิดของวัสดุประกอบ วิธีการผลิตขึ้นรูปหรือการจักสาน มีผลต่อการเลือกวิธีการติดตั้งวัสดุกับอาคารและงบประมาณในการติดตั้ง” จากผลการวิจัยพบว่า หากพิจารณาทางด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน ด้านความสะดวกในการติดตั้งและใช้งานและด้านราคา พบว่าแผ่นไม้ไผ่สานมีความคุ้มค่ามากที่สุดในการนำมาป้องกันความร้อนและตกแต่งบ้านพักอาศัยหรืออาคาร เนื่องจากราคาวัสดุแผ่นหวายสานมีราคาเฉลี่ยต่อตารางเมตรมากที่สุด รองลงมาคือผ้าไหม เสื่อกก และแผ่นไม้ไผ่สานมีราคาถูกที่สุด เนื่องจากการติดตั้งในอาคารของวัสดุทั้ง 4 ชนิด สามารถทำได้โดยวิธีการที่ใกล้เคียงกัน มีความแตกต่างกันในการทำโครงคร่าวติดตั้งวัสดุ ทำให้ราคาของวัสดุพื้นถิ่นเป็นตัวแปรด้านราคา ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับสมมุติฐานงานวิจัยข้อที่ 2 ในด้านงบประมาณในการติดตั้งวัสดุ โดยผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ชญาณิน จิตรานุเคราะห์ ,2550) ที่ทำการศึกษาการวิเคราะห์สาระสำคัญของเทคโนโลยีเรือนไทยภาคกลาง ที่พบว่า อาคารไม่ปรับอากาศและมีวัสดุที่ป้องกันความร้อนได้น้อย มีผลต่อการใช้งานอาคารดังเช่นเรือนไทยในอดีต ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่ไม่ใช้งานบนตัวเรือนในเวลากลางวัน แต่ในปัจจุบันผู้อยู่อาศัยมีวิถีชีวิตที่หลากหลายและแตกต่างกันมากขึ้น จึงควรพัฒนาการป้องกันความร้อนเข้าสู่อาคารสำหรับเรือนไทยหรือเรือนที่มีวัสดุคล้ายกันและงานวิจัยของ (ฤทธิชัย ศรีจวน และ ชูพงษ์ ทองคำสมุทร ,2559) ที่ทำการศึกษาการปรับปรุงฉนวนผนังยุ้งข้าวเพื่อลดการถ่ายเทความร้อน ที่พบว่าวัสดุกรอบอาคารที่เป็นสังกะสีมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนต่ำ จึงควรมีการใช้ร่วมกับวัสดุอื่นในวิธีการต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการป้องกันความร้อนเข้าสู่อาคาร

จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า หากพิจารณาทางด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน แผ่นไม้ไผ่สาน มีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนได้มากที่สุด รองลงมาคือแผ่นหวายสาน เสื่อกก โดยที่ผ้าไหมมีคุณสมบัติในการป้องกันความร้อนน้อยที่สุด ด้านความสะดวกในการติดตั้งและใช้งาน ผ้าไหม สามารถตัดแต่งและใช้งานได้สะดวกที่สุด รองลงมาคือเสื่อกก แผ่นไม้ไผ่สานและแผ่นหวายสานต้องใช้ความชำนาญมากขึ้นในการติดตั้ง ในการเปรียบเทียบด้านราคา แผ่นไม้ไผ่สานมีราคาถูกที่สุด ลำดับถัดมาคือเสื่อกก ผ้าไหม และแผ่นหวายสาน ซึ่งหากพิจารณาทางด้านคุณสมบัติในการป้องกันความร้อน ด้านความสะดวกในการติดตั้งและใช้งานและด้านราคาตามตารางที่ 2 สรุปได้ว่าแผ่นไม้ไผ่สานมีความคุ้มค่ามากที่สุดในการนำมาป้องกันความร้อนและตกแต่งบ้านพักอาศัยหรืออาคารต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนและแนวทางการใช้งานของผลิตภัณฑ์สินค้าพื้นถิ่นในจังหวัดนครราชสีมาจำนวน 4 ชนิด คือ ผ้าไหม เสื่อกก แผ่นไม้ไผ่สาน แผ่นหวายสาน ทดสอบโดยกล่องทดลองขนาด 60x60x60 ซม. วัดอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองแบบปิด อุณหภูมิผิววัสดุ บันทึกอุณหภูมิทุก 5 นาที ต่อเนื่องเป็นเวลา 48 ชั่วโมง หากมีการศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนโดยกล่องทดลองแบบเปิด การทดลองคุณสมบัติทางความร้อนร่วมกับวัสดุประกอบ คือ การทดลองร่วมกับวัสดุหลังคาสังกะสีหรือหลังคาแบบต่าง ๆ การทดลองร่วมกับผนังไม้หรือผนังก่ออิฐฉาบปูน หรือการทดลองร่วมกับวัสดุประกอบอื่น ๆ เช่น แผ่นพลาสติก ฉนวนกันความร้อน แผ่นยิปซั่มบอร์ด รวมถึงวัสดุเคลือบผิวแบบต่าง ๆ เพิ่มเติม จะทำให้ผลการศึกษาคุณสมบัติทางความร้อนของวัสดุสมบูรณ์มากขึ้น

2. ควรมีการศึกษาวิธีติดตั้งวัสดุที่สามารถประยุกต์ใช้กับวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่ เช่น การพัฒนารูปแบบเพื่อการติดตั้งร่วมกับโครงคร่าวอลูมิเนียมทีบาร์ การผลิตวัสดุเพื่อรองรับการติดตั้งในระบบประสาน (Modular) หรือการติดตั้งวัสดุโดยวิธีการอื่น ๆ เพิ่มเติม จะสามารถเพิ่มมูลค่าและการใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์พื้นถิ่นในจังหวัดนครราชสีมาได้มากขึ้น

3. ในการใช้วัสดุพื้นถิ่นมาตกแต่งหรือก่อสร้างอาคารควรคำนึงถึงความปลอดภัยในเรื่องการป้องกันความชื้นและการป้องกันอัคคีภัย เนื่องจากวัสดุในงานวิจัยนี้สามารถป้องกันความชื้นได้น้อย ยังไม่มีการศึกษาแนวทางในการเพิ่มคุณสมบัติการป้องกันความชื้นให้วัสดุ อีกทั้งยังเป็นวัสดุที่ติดไฟง่าย ในการติดตั้งใช้งานจึงควรคำนึงถึงการป้องกันอัคคีภัยด้วย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพลังงาน. (2552). **หลักเกณฑ์และวิธีการคำนวณในการออกแบบอาคารแต่ละระบบ การใช้พลังงานโดยรวมของอาคารและการใช้พลังงานหมุนเวียนในระบบต่าง ๆ ของอาคาร พ.ศ. 2552.** ประกาศกระทรวงพลังงาน. ออกตามความในพระราชบัญญัติการส่งเสริมการอนุรักษ์พลังงาน พ.ศ. 2535.

ฉันทมน โพธิพิทักษ์. (2560). **การออกแบบอาคารเพื่อการประหยัดพลังงาน.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์.

ชญาณิน จิตรานุเคราะห์. (2550). **การวิเคราะห์สาระสำคัญของเทคโนโลยีเรือนไทยภาคกลาง** (สถ.ด). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ณรัฐ ข้องม่วง และ อรรจน์ เศรษฐบุตร. (2559). ประสิทธิภาพการป้องกันความร้อนผ่านหลังคาเมทัลชีท โดยการใช้สีเทอร์โมโครมิก. **การประชุมวิชาการเทคโนโลยีอาคารด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 3.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ธงชัย หมั่นเพียรกิจ. (2554). **ประสิทธิภาพทางความร้อนของผนังไม้ไผ่ในบ้านเขตร้อนชื้น.** (สถ.ม). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พัชรพล เวียรศิลป์. (2555). **การศึกษาอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ในอาคารโดยกล่องทดลอง.** (สถ.ม). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ฤทธิชัย ศรีจวน และ ชูพงษ์ ทองคำสมุทร. (2559). การปรับปรุงฉนวนผนังยุ้งข้าวเพื่อลดการถ่ายเทความร้อน โดยการใช้วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร. **การประชุมวิชาการเทคโนโลยีอาคารด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 3.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศูนย์ประสานงานการออกแบบอาคารเพื่อการอนุรักษ์พลังงาน. (2561). **คู่มือแนวทางการออกแบบอาคารเพื่อการอนุรักษ์พลังงาน.** กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน. กรุงเทพฯ: กระทรวงพลังงาน.

สถาบันอาคารเขียวไทย. (2563). **เอกสารประกอบการอบรม หลักสูตรผู้เชี่ยวชาญอาคารเขียว TREES-NC รุ่นที่ 23.** กรุงเทพฯ: มูลนิธิอาคารเขียวไทย.

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. (2538). **ของดีโคราช เล่มที่ 5 สาขาการช่างฝีมือ.** นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

สุชาติ เอี่ยมสุวรรณ์ และ ชำนาญ บุญญาพุทธิพงศ์. (2560). การเปรียบเทียบวัสดุผนังด้านอุณหภูมิและความชื้นในที่พักคนงานก่อสร้าง. **การประชุมวิชาการเทคโนโลยีอาคารด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 4.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุนทร บุญญาธิการ. (2542). **เทคนิคการออกแบบบ้านประหยัดพลังงานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิสรภาพ เสงี่ยมวิบูล และ ยิ่งสวัสดิ์ ไชยะกุล. (2558). การลดการถ่ายเทความร้อนผ่านผนังอาคารโดยการบังแดด. **การประชุมวิชาการเทคโนโลยีอาคารด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ครั้งที่ 2.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

Givoni, B. (1994). **Passive and low energy cooling of buildings.** New York: Van Nostrand Reinhold.

John H. Lienhard IV and John H. Lienhard V. (2008). **A heat transfer textbook.** (3rd Edition). Cambridge. Massachusetts. U.S.A: Phlogiston Press.

Lechner, N. (2015). **Heating, cooling, lighting: sustainable design methods for architects.** John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.

Moore, F. (1993). **Environmental control systems: heating cooling lighting.** New York: McGraw-Hill Book Company.

Olgyay, V. (1963). **Design with climate: bioclimatic approach to architectural regionalism.** New Jersey: Princeton University Press.

การศึกษาด้านการใช้พื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจรในพื้นที่เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ

เทอดพงศ์ บุญพันธ์[1*] ชัญญรัชต์ นิธิธีรพัชร์[2] และ กัญจนีย์ พุทธิเมธี[3]

The study of the use of areas that affects commuting along the Wongwian Yai-Mahachai railway in North Krungthon cluster

Terdpong Boonpan[1*] Chunyarat Nititerapad[2] and Kanjanee Buddhimedhee[3]

[1-3]มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

[1-3]Thammasat University

*Corresponding author. E-mail address: tp.boon@ap.tu.ac.th

Received: February 7,2022; revised: August 7,2021; accepted: September 10,2023

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการใช้พื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจรภายในพื้นที่บริเวณเลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ในกลุ่มกรุงธนเหนือ ได้แก่ สถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ ตลาดพลู วุฒากาศ คลองต้นไทร จอมทอง วัดไทร และวัดสิงห์ เพื่อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ เนื่องจากกรุงเทพมหานครมีแผนพัฒนาพื้นที่นี้ให้มีความเจริญมากขึ้น การศึกษาเริ่มจากรวบรวมและทบทวนข้อมูลทุติยภูมิ และรวบรวมข้อมูลเชิงลึกด้านพื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจรโดยการสำรวจภาคสนาม ผลการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ พบว่าพื้นที่เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่ - มหาชัย ในกลุ่มกรุงธนเหนือ มีความหลากหลายของวัฒนธรรมและการใช้ประโยชน์พื้นที่ เช่น เป็นย่านเมืองเก่า แหล่งร้านอาหารอร่อย สวนผลไม้ ตลาดน้ำ วัดที่เก่าแก่ มีระบบการขนส่งระดับเมืองที่สะดวกสามารถเชื่อมต่อการเดินทางไปยังเขตเมืองและจังหวัดอื่น ๆ ใกล้เคียง เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟฟ้าบีทีเอส และมีแผนพัฒนารถไฟฟ้าสายสีแดงเข้ม ผลการสำรวจภาคสนามพบว่าพื้นที่ศึกษามีพื้นที่ว่างและทางจักรยานกระจายอยู่ทั่วไป และมีที่จอดรถจักรยานใกล้กับสถานีรถไฟฟ้าบีทีเอส มีคลองกระจายครอบคลุมพื้นที่ จึงควรพัฒนาโครงข่ายการเดินทางระหว่างชุมชน และชุมชนชั้นในที่มีข้อจำกัดด้านการเข้าถึง พื้นที่ริมทางรถไฟสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางเดิน และทางจักรยานที่มีความต่อเนื่องเป็นโครงข่ายจากชุมชนสู่สถานีรถไฟฟ้า ส่งเสริมการสัญจรทางน้ำ และการสัญจรหลากทางเลือกโดยเฉพาะคลองด่านหรือคลองสนามไชย เพื่อเชื่อมต่อการสัญจรด้วยระบบขนส่งมวลชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แต่ต้องมีการศึกษาผลกระทบด้านอื่น ๆ เพิ่มเติมเพราะในการสร้างรถไฟฟ้าสายสีแดงเข้มไม่มีแผนรองรับการพัฒนาที่ชัดเจน

คำสำคัญ: การสัญจร พื้นที่เลียบทางรถไฟวงเวียนใหญ่-มหาชัย กลุ่มเขตกรุงธนเหนือ การสัญจรหลากทางเลือก

ABSTRACT

The objective of this study was to study on the use of the areas that affects commuting along the Wong Wian Yai-Mahachai Railway station located in the North Krungthon Cluster such as Wong Wian Yai, Talat Phlu, Wutthakat, Khlong Ton Sai, Chom Thong, Wat Sai and Wat Sing stations. Then the development plan of the area will be suggested as Bangkok Metropolitan Administration intending to develop these areas to be more prosperous. The study started by secondary data collecting and reviewing including insight gathering of the use of the areas that affects commuting by on-site survey. The result of the study from secondary data showed the areas along the Wong Wian Yai-Mahachai Railway station which were located in the North Krungthon Cluster is diverse in culture and land use, such as the old town, delicious food, fruit orchards, floating markets and ancient temples. A convenient transportation system is contributed in this site connects

to the city and other nearby provinces. These areas connect to the BTS station and there is the the dark red line sky train development. The result from on-site survey showed these areas has empty spaces and bicycle lanes dispersed throughout and the bicycle parking located nearby the BTS station. In addition, the physical characteristics of the study area combined by many canals. Therefore, this study area should be developed the network in and around the communities. Railway side area can be developed into walking paths and bicycle lanes linked between the communities and the train stations. In addition, the water transportation and Multi-Optional Transportation Modes can be promoted especially Khlong Dan or Khlong Sanam Chai to connect various mass transit systems. But other impacts must be further studied because there is no clear plan of Dark Red sky train Line development.

Keywords: Commuting, Area along the Wong Wian Yai-Mahachai Railway, North Krungthon cluster, Multi-Optional Transportation Modes

บทนำ

พื้นที่ศึกษาเดิมอยู่ในจังหวัดธนบุรี จอมพล ถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติ และนายกรัฐมนตรี ได้ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 24 เมื่อ 21 ธันวาคม 2514 รวมจังหวัดพระนครและธนบุรี และเรียกว่า นครหลวงกรุงเทพธนบุรี (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2662) และต่อมาได้เปลี่ยนเป็นการปกครองรูปแบบพิเศษ คือ กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันการเดินทางที่ภาครัฐและประชาชนเริ่มหันมาให้ความสำคัญ คือ การเดินทางโดยรถไฟ (สำนักงบประมาณของรัฐสภา, 2562) เนื่องจากสามารถขนส่งผู้โดยสารและขนส่งสินค้าได้ในปริมาณมาก ราคาย่อมเยา และหากมีการบูรณาการเชื่อมต่อเส้นทางสัญจรทั้งทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ ครบวงจรครอบคลุมต้นทางสู่ปลายทาง จะสร้างการเติบโตอย่างยั่งยืน ส่งเสริมการกระจายความเจริญ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยช่วยลดปัญหาจราจรทางรถยนต์ และลดมลภาวะทางอากาศได้ส่วนหนึ่ง (สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร กระทรวงคมนาคม, 2557)

ทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย หรือทางรถไฟสายแม่กลอง เป็นทางรถไฟที่เดินรถจากฝั่งธนบุรี ผ่านจังหวัดสมุทรสาคร สิ้นสุดที่จังหวัดสมุทรสงคราม อยู่ในการดูแลของการรถไฟแห่งประเทศไทย (รฟท.) มีระยะทางรวม 66.9 กิโลเมตร โดยแบ่งออกเป็นช่วงวงเวียนใหญ่ - มหาชัย ความยาว 31.242 กิโลเมตร และช่วงบ้านแหลม - แม่กลอง ความยาว 34.041 กิโลเมตร (ไอน้ำ, 2544) เป็นเส้นทางที่คาดว่าจะมีการขยายตัวของเมืองและเศรษฐกิจในอนาคต เนื่องจากโครงการพัฒนาเส้นทางรถไฟสายสีแดง (The S.R.T. Red Line Mass Transit System Project) ที่เป็นระบบขนส่งมวลชนเชื่อมโยงการเดินทางระหว่างพื้นที่ใจกลางเมืองกับพื้นที่ชานเมืองและหัวเมืองโดยรอบ (การรถไฟแห่งประเทศไทย, 2564) นำผู้โดยสารเข้าสู่โครงข่ายระบบรถไฟฟ้าขนส่งมวลชน (การรถไฟแห่งประเทศไทย, 2562) สามารถดึงดูดนักลงทุนเข้ามาพัฒนาโครงการอสังหาริมทรัพย์ และดึงดูดประชาชนให้ย้ายเข้ามาพักอาศัยในพื้นที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับร่างผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครที่ได้เปิดรับฟังข้อคิดเห็นของประชาชนเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2562 (สมาคมสถาปนิกสยามอาษาในพระบรมราชูปถัมภ์, 2564) ที่จะให้บางส่วนของพื้นที่ศึกษาได้ปรับระดับความหนาแน่นมากกว่าเดิมด้วยเอกลักษณ์ของฝั่งธนบุรีที่เป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ แหล่งอาหารและศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะย่านตลาดพลู วุฒากาศ และจอมทอง ทั้งยังสามารถเดินทางเชื่อมต่อไปจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งนอกจากมีตลาดมหาชัยที่เป็นแหล่งจำหน่ายอาหารทะเลนานาชนิดแล้ว ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง อาทิ ตลาดน้ำอัมพวา และตลาดร่มหุบ ซึ่งมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการใช้พื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจรภายในบริเวณเลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ในกลุ่มกรุงธนเหนือ ได้แก่ สถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ ตลาดพลู วุฒากาศ คลองต้นไทร จอมทอง วัดไทร และวัดสิงห์ วิเคราะห์และเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์

ขอบเขตการวิจัย

ภาพ 1 พื้นที่เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ

ขอบเขตพื้นที่ศึกษา: เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย เฉพาะบริเวณกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ ได้แก่ สถานีวงเวียนใหญ่ สถานีตลาดพลู ป้ายหยุดรถวุฒากาศ สถานีคลองต้นไทร สถานีจอมทอง สถานีวัดไทร และสถานีวัดสิงห์ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่การปกครอง 2 เขต คือ เขตธนบุรี และเขตจอมทอง การศึกษากำหนดระยะ 500 เมตร จากกึ่งกลางรางรถไฟทั้งสองด้าน เนื่องจากเป็นระยะที่สามารถเดินได้ใน 10 นาที (มนสิชา เพชรานนท์, 2561) และเป็นระยะที่คนมักจะเดินหรือใช้จักรยานในการจับจ่ายซื้อสินค้าอุปโภค บริโภค (เทอดพงศ์ บุญพันธ์, 2565) พื้นที่ศึกษามีขนาด 13.17 ตร.กม.ครอบคลุมบางส่วนของเขตคลองสาน ภาษีเจริญ และบางกอกใหญ่ รวมทั้งบางขุนเทียน และทุ่งครุ แต่ 2 เขตหลังไม่ได้อยู่ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือจึงมิได้ศึกษาโดยละเอียด ดังนั้นคณะวิจัยฯ จึงให้ความสำคัญกับพื้นที่ใน 2 เขตหลัก คือ เขตธนบุรี เขตจอมทอง และหากมีความเกี่ยวเนื่องด้านเนื้อหาบางส่วนอาจกล่าวถึงเขตคลองสานบ้าง

ขอบเขตการศึกษา: ด้านการใช้พื้นที่ที่ส่งผลต่อสัญจรภายในพื้นที่

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยตามขอบเขตพื้นที่ที่กำหนดไว้ มีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิพื้นที่เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย ดังนี้

- ประวัติ
- ประชากร
- ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่

สำรวจและเก็บข้อมูลการสัญจรในพื้นที่ศึกษา และข้อมูลการใช้พื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจรอ้างอิงเกณฑ์การศึกษาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง (Cervero, 1997) ในปัจจัย Density และ Diversity และจดบันทึกลงในแผนที่ ดังนี้

-การใช้ประโยชน์ที่ดิน และพื้นที่ว่าง

-การใช้ประโยชน์อาคารปัจจุบัน

การสำรวจแบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม กลุ่มละ 2 คน ตามขอบเขตพื้นที่ในรูปที่ 1 การสำรวจข้อมูลข้างต้นทำในช่วงวันธรรมดา เวลา 8.00 น. – 19.00 น. เนื่องจากได้เห็นการสัญจรไปทำงาน หรือการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นการเดินทางสัปดาห์ละ 5-6 วัน การสำรวจทั้ง 6 ส่วนใช้เวลา 3 วัน

วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ โดย SWOT Analysis โดยเน้นด้านการสัญจร เพื่อหาศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ด้านการสัญจร

วิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ในภาพรวม

สรุปผลการศึกษา

ทบทวนวรรณกรรม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการคมนาคมโดยเส้นทางรถไฟ เพื่อสะดวกแก่การปกครอง ตรวจตราป้องกันการรุกราน เปิดภูมิประเทศให้พลเมืองบุกเบิกพื้นที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นประโยชน์ทางเศรษกิจ ขนส่งผู้โดยสารและสินค้าไปมาถึงกันได้ง่าย ปี พ.ศ. 2434 ได้พระราชทานพระบรมราชานุมัติให้กระทรวงโยธาธิการว่าจ้าง จี. มูเร แคมป์เบลล์ สร้างทางรถไฟหลวงจากกรุงเทพฯ – นครราชสีมาเป็นสายแรก โดยในพื้นที่ศึกษา อยู่ในเขตกรุงธนเหนือ มีเส้นทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย หรือทางรถไฟสายแม่กลอง เป็นรถไฟสายที่ 5 ของไทย (กิตติกร นาคทอง, 2563) โดยเดินรถจากสถานีวงเวียนใหญ่ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ไปสิ้นสุดที่สถานีแม่กลอง อำเภอแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยพื้นที่ศึกษาของการวิจัยนี้ คือ พื้นที่เลียบทางรถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัยในบริเวณกลุ่มเขตกรุงธนเหนือ คลอบคลุมพื้นที่รอบสถานีรถไฟ 7 จุด ได้แก่ สถานีวงเวียนใหญ่ สถานีตลาดพลู ป้ายหยุดรถวุฒากาศ สถานีคลองต้นไทร สถานีจอมทอง สถานีวัดไทร และสถานีวัดสิงห์ โดยมีระยะศึกษา 500 เมตร จากกึ่งกลางรางรถไฟทั้งสองด้านครอบคลุมพื้นที่ 13.17 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ศึกษาอยู่ในเขตคลองสาน ธนบุรี และจอมทอง มีประชากรในปี พ.ศ. 2561 จำนวน 331,099 คน เป็นชาย 156,297 คน และหญิง 174,802 คน และมีจำนวน 166,173 หลังคาเรือน เขตจอมทองมีประชากรจำนวน 150,108 คน รองลงมาคือ เขตธนบุรีมีประชากรจำนวน 106,049 คน และเขตคลองสานจำนวน 72,171 คน ตามลำดับ (สำนักบริหารการทะเบียน, 2564) ความหนาแน่นของพื้นที่ศึกษา พบว่า เขตธนบุรี คลองสาน และจอมทองมีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ 12,602 รองลงมา คือ 10,505 คนต่อตารางกิโลเมตร และ 5,755 คนต่อตารางกิโลเมตร ตามลำดับ (ศูนย์ข้อมูลเศรษฐกิจการคลังและการลงทุนของ กทม., 2565)

ตาราง 1 สถิติประชากรในเขตพื้นที่ศึกษาปี พ.ศ. 2561

พื้นที่	จำนวนประชากร	เพศชาย (คน)	เพศหญิง (คน)	จำนวนบ้าน (หลัง)	พื้นที่ (ตร.กม.)	ความหนาแน่น (คน/ตร.กม.)
คลองสาน	72,171*	33,606	38,565	38,830	6.051	10,505
ธนบุรี	107,754*	50,709	57,045	56,237	8.551	12,601
จอมทอง	151,174*	71,982	79,192	71,106	26,265	5,755
รวม	331,099	156,297	174,802	166,173		

ที่มา : กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ. 2562

เขตธนบุรีมีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ลดลงทุกปีจนถึงปัจจุบัน ในขณะเขตจอมทองมีจำนวนประชากรความหนาแน่นเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะในปี 2561 และ 2562 ซึ่งผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่แบ่งตามช่วงวัยพบว่าเป็นกลุ่มวัยทำงาน (อายุ 20-60 ปี) 59.1% ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) 23% และวัยเด็ก (อายุต่ำกว่า 20 ปี) 17.9% โดยมีคนย้ายเข้าและย้ายออกอย่างต่อเนื่องในทุกเขต ตามลำดับ (กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ, 2562) เนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจมีการขยายตัว และการย้ายถิ่นฐานของประชากรในกรุงเทพมหานครสู่ชานเมือง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเมือง อย่างไรก็ตามการพัฒนาเมืองที่เกิดขึ้นในพื้นที่ฝั่งธนบุรีมักจะอิงกับเรื่องของอดีตอันรุ่งเรือง เป็นเขตอนุรักษ์เมืองเก่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่ยาวนานเทียบเท่ากับฝั่งกรุงเทพ แต่ในทางปฏิบัติการพัฒนาฝั่งธนบุรีอย่างจริงจังถูกละเลย การขยายตัวของฝั่งธนบุรีมาจากการพัฒนาฝั่งกรุงเทพเป็นหลัก เพื่อเชื่อมโยงฝั่งกรุงเทพต่อไปยังจังหวัดโดยรอบ ได้แก่ นครปฐม สมุทรสาคร นนทบุรี ด้วยถนนขนาดใหญ่ซึ่งไม่เป็นมิตรกับคนในพื้นที่ ไม่ส่งเสริมการเดิน มีจุดข้ามถนนน้อย สะพานลอยข้ามถนนยาว จุดกลับรถต้องมีสะพานหรือกลับที่หัวถนนทำให้มอเตอร์ไซค์วิ่งสวนทางกับรถยนต์ (พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์, 2652) ดังนั้นประเด็นการสัญจรจึงมีความสำคัญที่จำเป็นต้องศึกษาเพื่อเสนอแนะการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดประโยชน์

การศึกษานี้ใช้เกณฑ์การศึกษาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง (built environments) ตาม Cervero และ Kockelman (1997) ซึ่งเป็นการศึกษา 3 ปัจจัย ได้แก่

1. Density ความหนาแน่นของพื้นที่ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดความคุ้มค่าเชิงเศรษฐกิจ
2. Diversity ความหลากหลายของพื้นที่ที่รองรับการสัญจร
3. Design การออกแบบเส้นทางสัญจร

แต่จะเน้นเฉพาะปัจจัย Density และ Diversity ผ่านการศึกษาความหนาแน่นของประชากร การใช้ประโยชน์ที่ดิน พื้นที่ว่าง และการใช้ประโยชน์อาคารปัจจุบัน เท่านั้น เนื่องจาก การออกแบบเส้นทางสัญจรในเมืองนั้นเป็นส่วนที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการใช้พื้นที่ (Density และ Diversity) ซึ่งเกิดขึ้นมาก่อน

ผลการสำรวจและเก็บข้อมูล

ข้อมูลด้านที่ตั้งและการคมนาคมขนส่ง

พื้นที่ศึกษาอยู่ในกลุ่มเขตกรุงธนเหนือตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีคลองสานเป็นจุดเชื่อมต่อไปยังเขตสาทรด้วยสะพานตากสิน และเชื่อมต่อไปยังกรุงเทพมหานครฝั่งตะวันออกที่เป็นย่านการค้าที่เก่าแก่ เช่น ปากคลองตลาด โดยสะพานพระพุทธยอดฟ้า และสะพานพระปกเกล้า นอกจากนี้ยังสามารถเดินทางไปยังเขตต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงในระดับเมืองทั้งเขตธนบุรี เขตจอมทอง เขตภาษีเจริญ และเขตบางมด หรือจังหวัดใกล้เคียง ได้แก่ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครปฐม และราชบุรี

โครงข่ายการคมนาคมขนส่งที่เข้าถึงพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วยถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนพระรามที่ 2 ทางพิเศษเฉลิมมหานคร ถนนเพชรเกษม ถนนสายรอง ได้แก่ ถนนเจริญนคร ถนนกรุงธนบุรี ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน ถนนสุขสวัสดิ์ ถนนราชพฤกษ์ ถนนรัชดาภิเษก ถนนประชาธิปก ถนนอิสรภาพ ถนนเทิดไท ถนนวุฒากาศ ถนนจอมทอง ถนนเอกชัย ถนนเจริญราษฎร์ ถนนลาดหญ้า มีซอยกำนันแม้นเป็นเส้นทางลัด

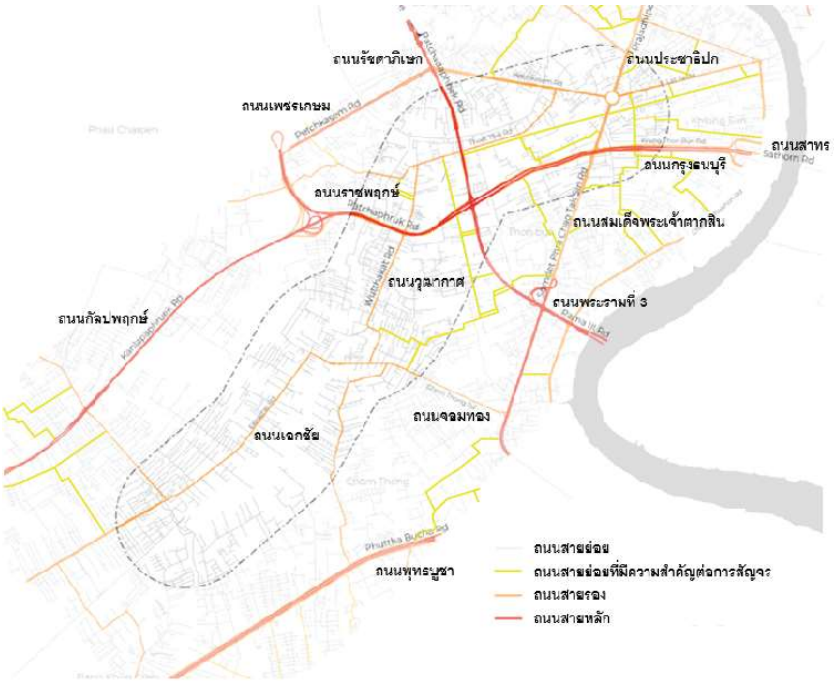

ภาพ 2 การเชื่อมต่อของถนนประเภทต่าง ๆ จากการสำรวจในพื้นที่ศึกษา

การคมนาคมระหว่างชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนชั้นในพบว่ามีข้อจำกัดด้านการเชื่อมต่อเส้นทางถึงกัน ขนาดทางเล็ก และขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ไม่สะดวกต่อการใช้รถยนต์ จักรยานยนต์จึงเป็นที่นิยมใช้งานในพื้นที่ และจากการสำรวจภาคสนามพบว่ามีการใช้จักรยานเพื่อเดินทางภายในชุมชนและระหว่างชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่เลียบทางรถไฟ แม้ว่าจะมีผิวทางแคบกว่า 1 เมตร ชำรุดและไม่เชื่อมโยงตลอดทั้งพื้นที่เนื่องจากบางช่วงมีสิ่งปลูกสร้างกีดขวาง

การเดินทางด้วยขนส่งมวลชนมีความหลากหลาย อาทิ รถไฟสายวงเวียนใหญ่-มหาชัย รถเมล์ เรือ แท็กซี่ ตุ๊กตุ๊ก รถสองแถว และรถจักรยานยนต์รับจ้าง เพื่อเชื่อมต่อไปยังรถไฟฟ้าสายสีเขียว (BTS) สายสีทอง และรถไฟใต้ดินสายสีฟ้าที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง นอกจากนี้มีโครงการรถไฟฟ้าสายสีแดงเข้ม เชื่อมโยงการเดินทางระหว่างพื้นที่ใจกลางเมืองกับพื้นที่ชานเมืองและหัวเมืองโดยรอบ (การรถไฟแห่งประเทศไทย, 2562)

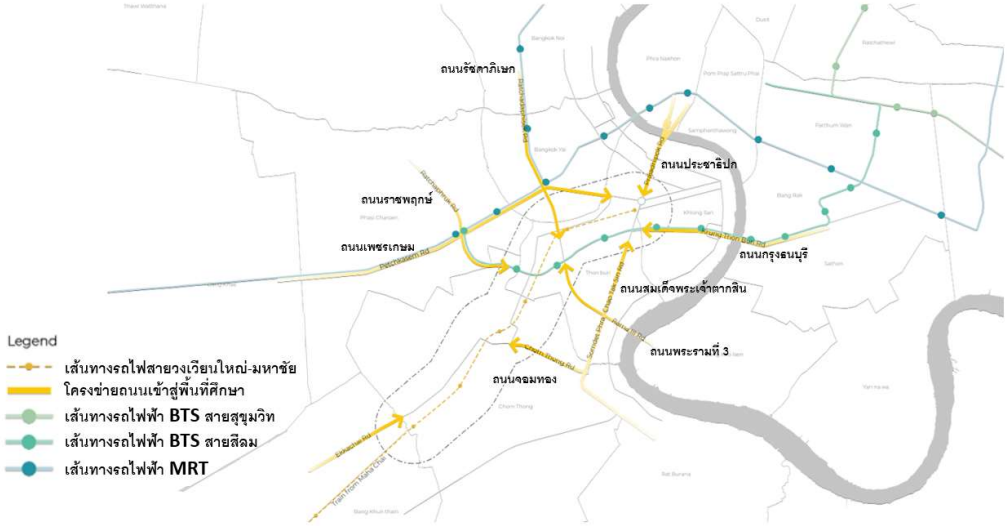

ภาพ 3 การเชื่อมต่อของเส้นทางการคมนาคมขนส่งจากการสำรวจ

การเดินทางทางน้ำโดยคลองหลายสาย เช่น คลองด่านหรือคลองสนามชัย และคลองบางขุนเทียน เป็นคลองหลักที่เชื่อมคลองสาขาต่าง ๆ และเชื่อมโยงถึงแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านคลองดาวคะนอง เป็นเส้นทางธรรมชาติที่ครอบคลุมพื้นที่โดยเฉพาะตอนล่างของพื้นที่ศึกษา ทำให้เป็นเส้นทางหลักในการเดินทางขนส่งของฝั่งธนบุรีในอดีต (รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล, 2552)

ภาพ 4 การเชื่อมต่อของเขตคลองในพื้นที่ศึกษาจากการสำรวจ

ข้อมูลพื้นที่ที่ส่งผลต่อการสัญจร

การใช้ประโยชน์ที่ดินและพื้นที่ว่าง

สภาพแวดล้อมปัจจุบันของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นย่านที่พักอาศัยคิดเป็น 76.7% รองลงมาคือการใช้งานแบบผสมผสาน 14.4% อาคารพาณิชย์ 3.3% และศาสนสถาน 2.6% ตามลำดับ ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักอาศัยหรือตึกแถวที่มีความสูง 1-4 ชั้น ซึ่งคิดเป็น 96.4% พื้นที่ใช้สอยเชิงพาณิชยกรรมเกาะตัวกันบริเวณสถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ ตลาดพลู วุฒากาศ คลองต้นไทร และจอมทอง ตามถนนเส้นทางสายหลักและสายรอง เช่น ถนนธนบุรี ถนนราชพฤกษ์ ถนนสมเด็จพระเจ้าตากสิน และถนนเอกชัย ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวมีราคาประเมินที่ดินสูงกว่าบริเวณอื่น ๆ (กรกช พุทธรักษ์พงศ์, 2565) นอกจากนี้พื้นที่ศึกษายังมีพื้นที่ว่างถูกทิ้งร้างไม่ได้ใช้ประโยชน์ และเป็นพื้นที่ตาบอด กระจายในพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟตลาดพลู จอมทอง วัดไทร และวัดสิงห์ กระจายตัวดังภาพที่ 5 ประกอบไปด้วยพื้นที่ว่างที่เป็นพื้นที่สีเขียว คือ มีต้นไม้ขึ้นในพื้นที่ พื้นที่ว่างที่เป็นพื้นที่ดาดแข็ง คือ พื้นที่จอดรถ ลานลาดคอนกรีตเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นต้น เป็นข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ ส่วนพื้นที่รับน้ำ และการไหลของน้ำ เป็นข้อมูลจาก โครงการระบบและบริการภูมิสารสนเทศกลาง กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปี พ.ศ. 2564 (https://webgis.dwr.go.th/downloads)

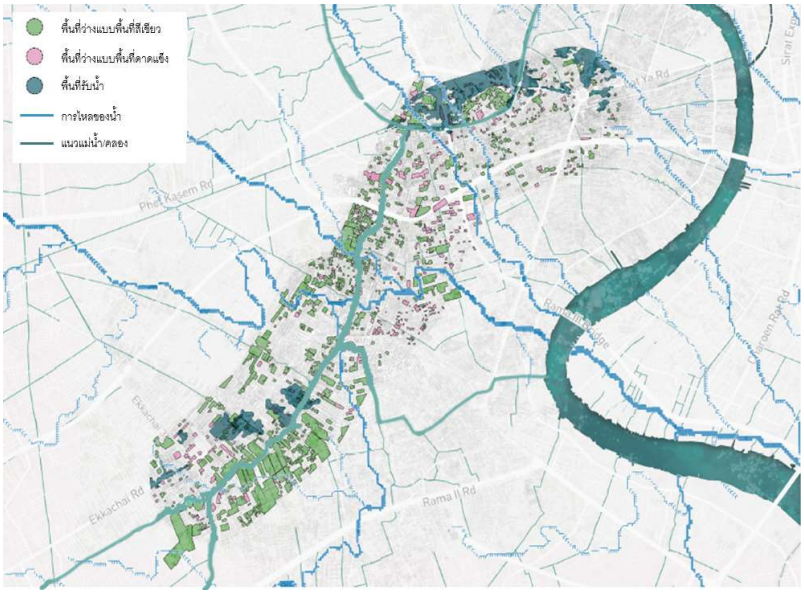

ภาพ 5 พื้นที่ว่างในเขตพื้นที่ศึกษาจากการสำรวจ

การใช้ประโยชน์อาคารปัจจุบัน

พบว่าอาคารในพื้นที่ศึกษาถูกใช้หลากหลายรูปแบบ เช่น เป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม สาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน ศาสนสถาน พิพิธภัณฑ์ ใช้งานแบบผสมผสาน ที่จอดรถ พื้นที่ให้เช่า และนันทนาการ กระจายตัวดังภาพที่ 6 การใช้ประโยชน์อาคาร ประกอบด้วย อาคารประเภทพาณิชยกรรม เช่น โรงแรม ตลาด สถานบริการสุขภาพ ธนาคาร สถานีเชื้อเพลิง อาคารสำนักงาน ร้านค้าปลีก และอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่กระจายตัวในย่านชุมชนใกล้เคียงสถานีรถไฟตลาดพลู และวุฒากาศ โดยการใช้พื้นที่อาคารในพื้นที่ศึกษาเชิงพาณิชย์ส่วนใหญ่ใช้ในกิจการการบริการ (52.36%) รองลงมาคือร้านค้า (28.75%) อุตสาหกรรม (8.01%) อาคารสำนักงาน (7.39%) ตามลำดับ

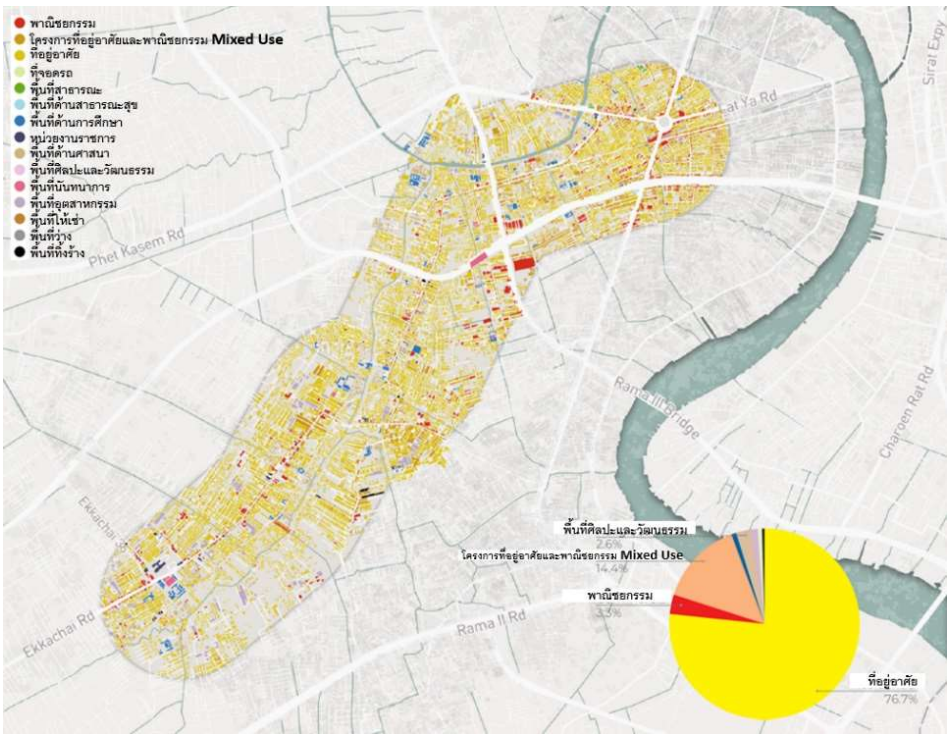

ภาพ 6 การใช้ประโยชน์พื้นที่อาคารจากการสำรวจ

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ SWOT Analysis ด้านการสัญจรของพื้นที่ศึกษามีดังนี้

จุดแข็ง	โอกาส
1.ชุมชนรอบสถานีรถไฟแต่ละสถานี พบว่า 1.1 สถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ เป็นย่านการค้าเก่าแก่ที่สำคัญแห่งหนึ่งของฝั่งธนบุรี เป็นจุดเชื่อมต่อการเดินทาง มีวิถีชีวิตศิลปะและวัฒนธรรมที่โดดเด่น 1.2 สถานีรถไฟตลาดพลู มีชื่อเสียงด้านอาหารรสชาติอร่อยและเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 1.3 ป้ายหยุดรถวุฒากาศ มีสถานีรถไฟฟ้าบีทีเอสและรถไฟฟ้าสายสีแดงเข้ม ทำให้มีคอนโดมิเนียมเพิ่มขึ้นจำนวนมาก 1.4 สถานีรถไฟคลองต้นไทร มีคอนโดมิเนียมเพิ่มขึ้น 1.5 สถานีรถไฟจอมทอง มีสวนผลไม้ และวิถีชีวิตการเกษตรที่น่าสนใจ 1.6 สถานีรถไฟวัดไทร มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น วัดไทร และตลาดน้ำวัดไทร 1.7 สถานีรถไฟวัดสิงห์ เป็นที่อยู่อาศัย แหล่งงาน ศูนย์ราชการและโรงงานอุตสาหกรรม 2. มีเส้นทางการสัญจรที่เชื่อมต่อกับเขตเมืองหลากหลายเส้นทาง 3. พื้นที่ริมทางรถไฟสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางเดิน และจักรยาน รวมถึงพื้นที่ทำกิจกรรมของชุมชน 4. มีโครงการรถไฟสายสีแดงเข้ม เชื่อมการเดินทางและขนส่งสินค้าระหว่างกรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และสมุทรสงคราม 5. มีพื้นที่ว่าง พื้นที่ร้าง สามารถพัฒนาเป็นพื้นที่สีเขียว และเชื่อมต่อการเดินทางด้วยการสัญจรหลากทางเลือก 6. มีโครงการที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นในบางพื้นที่ เช่น ที่รอบบริเวณสถานีรถไฟคลองต้นไทร	1.พื้นที่เลียบทางรถไฟสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางสัญจรหลากทางเลือก 2.มีเทคโนโลยีที่สามารถใช้ร่วมกับนโยบายของรัฐในการบริการ และเดินทางเข้ามาในเขตพื้นที่ ได้แก่ BMA Q Application, VIA Bus Application และ CCTV Open data ที่เข้าถึงได้แบบ real time 3.โครงการรถไฟสายสีแดงเข้มเชื่อมโยงการเดินทางระหว่างใจกลางเมืองกับชานเมืองและหัวเมืองโดยรอบ 4.ร่างผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2562 เปลี่ยนผังสีบางพื้นที่ให้มีความหนาแน่นเพิ่มขึ้น ช่วยดึงดูดนักลงทุน 5.การนำแนวคิด Transit-Oriented Development (TOD) มาพัฒนาพื้นที่โดยรอบบริเวณสถานีรถไฟเพื่อให้ประชาชนสัญจรและใช้ชีวิตสะดวก (Transportation research board, 2004)
จุดด้อย	**อุปสรรค**
1. เส้นทางภายในพื้นที่ซับซ้อน และไกลเกินระยะเดิน 2. ซอยแคบและผิวทางชำรุด 3. ความแออัดของชุมชน 4. ความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว และคนนอกชุมชน 5. พื้นที่เลียบทางรถไฟบางช่วงมีบ้านกีดขวาง เหลือทางกว้างน้อยกว่า 1 เมตร แต่คนในพื้นที่ใช้สัญจรระหว่างชุมชน	1. รถไฟสายสีแดงเข้มไม่ได้รับการยอมรับจากประชาชนในบริเวณใกล้เคียง เนื่องจากต้องมีการรื้อถอนชุมชนบางส่วน 2. ไม่มีนโยบายคุ้มครองทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (Cultural Asset) โดยเฉพาะพื้นที่ย่านตลาดพลู 3. ผลกระทบจากสภาวะเศรษฐกิจ 4. ปัญหามลพิษ เช่น ฝุ่น แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์จากท่อไอเสีย และแก๊สพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม

ผลการวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ในภาพรวม

บริเวณรอบ ๆ สถานีวงเวียนใหญ่เป็นชุมชนค่อนข้างแออัดและเต็มไปด้วยชีวิตวิถีเมือง การเข้า - ออกพื้นที่ด้วยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แหล่งชุมชนทั้งขนาดใหญ่และเล็กกระจายทั่วไป ในแต่ละชุมชนมีศาสนสถานและตลาด พื้นที่ศึกษามีราคาที่ดินที่แตกต่างกันในแต่ละย่าน โดยพื้นที่รอบเส้นทางรถไฟฟ้าบีทีเอสสายสีเขียวราคาที่ดินสูงสุดตารางเมตรละ 150,000-200,000 บาท รองลงมาคือ รอบสถานีรถไฟวงเวียนใหญ่ ราคาที่ดินตารางเมตรละ 88,250-150,000 บาท รอบสถานีตลาดพลู ราคาที่ดินตารางเมตรละ 68,750-88,250 บาท (กรมธนารักษ์, 2565) รถไฟฟ้าสายสีแดงเข้มจะดึงดูดนักลงทุนให้มาลงทุนในพื้นที่ศึกษาเนื่องจากมีราคาถูกกว่าฝั่งพระนคร การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เชื่อมโยงการเดินทางขนส่งให้มีความสะดวกเป็นสิ่งจำเป็น และการสัญจรหลากทางเลือก (Multi-optional transportation modes) ซึ่งโอกาสในการสร้างเมืองน่าอยู่น่าเที่ยว

ที่ลดจำนวนรถยนต์ส่วนบุคคล (European commission, 2020) โดยให้ทางเลือกในการเดินและจักรยาน ควบคู่กับการพัฒนาการขนส่งสาธารณะระบบราง และการขนส่งมวลชนรวมรูปแบบอื่น ๆ (มองเมือง, 2556)

พื้นที่ศึกษามีพื้นที่ว่างและทางจักรยานกระจายอยู่ทั่วไป ดังรูปที่ 7 มีที่จอดรถจักรยานใกล้กับสถานีรถไฟฟ้าบีทีเอส เหมาะที่จะเป็นจุดเชื่อมโยงโครงข่ายการเดินทางระหว่างชุมชน และชุมชนชั้นในที่มีข้อจำกัดด้านการเข้าถึง พื้นที่ริมทางรถไฟที่ถูกใช้เป็นทางเท้าชั่วคราวสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางเดิน และทางจักรยานที่มีความต่อเนื่องเป็นโครงข่ายจากชุมชนสู่สถานีรถไฟฟ้า นอกจากนี้พื้นที่ศึกษามีคลองกระจายครอบคลุมพื้นที่ สามารถส่งเสริมการสัญจรทางน้ำ โดยเฉพาะคลองด่านหรือคลองสนามไชย เพื่อเชื่อมต่อระบบขนส่งมวลชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (Spielberg, 2004) ให้เกิดการสัญจรทางเลือก

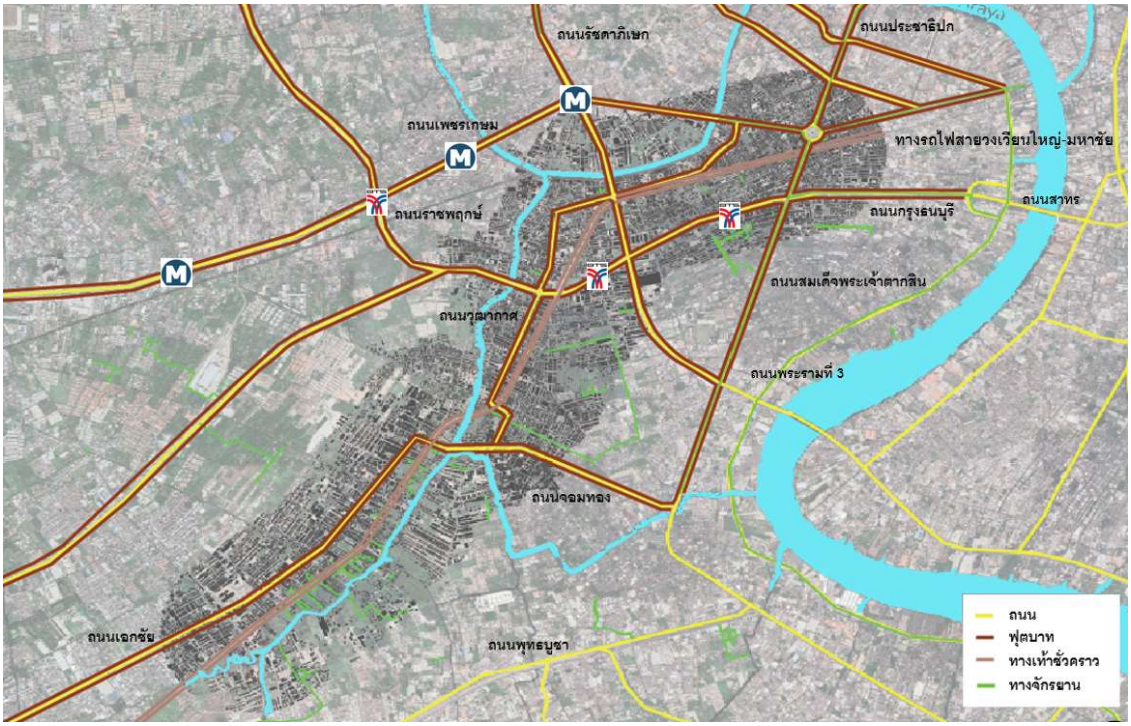

ภาพ 7 เส้นทางจักรยานในพื้นที่ศึกษา

นอกจากนี้เขตธนบุรี และจอมทอง มีพื้นที่สีเขียว 270 ไร่ คิดเป็น 1.221% และ 1,567 ไร่ คิดเป็น 7.226% ของพื้นที่ตามลำดับ โดยเขตธนบุรีมีอัตราส่วนพื้นที่สีเขียว 2.34 ตารางเมตรต่อคน และเขตจอมทอง 3.11 ตารางเมตรต่อคน ซึ่งตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานครมีเป้าหมายเพิ่มพื้นที่สีเขียวเป็น 10 ตารางเมตรต่อคน (กรุงเทพมหานคร, 2564) จึงควรพัฒนาพื้นที่สีเขียวควบคู่กับการสัญจรหลากทางเลือก ดังตัวอย่างโครงการ Park connector network (PCN) คือเส้นทางเชื่อมสวนต่าง ๆ ในประเทศสิงค์โปร์ (National ark, 2564) หรือการเชื่อมทางจักรยานเข้าสู่ชุมชน พื้นที่พาณิชยกรรม พื้นที่นันทนาการ (ภาวิณี เอี่ยมตระกูล, 2563)

สรุปผลการวิจัย

พื้นที่ศึกษามีศักยภาพการเข้าถึงพื้นที่ระดับเมืองที่ดี แต่การเข้าถึงระดับย่าน ซอย หรือพื้นที่ชั้นในยังคงเข้าถึงลำบากเพราะสภาพเส้นทาง ความลึก และความซับซ้อนของซอย โดยเฉพาะการเดินทางเชื่อมต่อจากเส้นทางหลักไปยังพื้นที่ในเส้นทางรองต้องเปลี่ยนวิถีการคมนาคมหลายรูปแบบกว่าจะถึงจุดหมายปลายทาง พื้นที่ริมทางรถไฟสามารถพัฒนาเป็นเส้นทางเดิน และทางจักรยานให้ต่อเนื่องเป็นโครงข่ายจากชุมชนสู่สถานีรถไฟฟ้า ลักษณะกายภาพของพื้นที่ศึกษามีคลองกระจายครอบคลุมพื้นที่สามารถส่งเสริมการสัญจรทางน้ำ และการสัญจรหลากทางเลือก

ข้อเสนอแนะ

พื้นที่ศึกษามีโอกาสนำแนวคิด Transit- oriented development (TOD) มาใช้ด้วยการพัฒนาพื้นที่บริเวณจุดเปลี่ยนถ่ายการสัญจรของระบบขนส่งสาธารณะ อาทิ รถไฟ รถไฟฟ้า เป็นต้น ให้มีการใช้ประโยชน์อย่างผสมผสาน ให้ความสำคัญกับการเดินเท้า การใช้รถจักรยาน และการใช้ระบบขนส่งสาธารณะเป็นหลักในการเดินทางและเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน (โชติจินดา มูเชล คอนซัลแตน จำกัด, 2554) อย่างไรก็ตามพื้นที่ศึกษาแต่ละย่านมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างกัน การพัฒนาต้องส่งเสริมเอกลักษณ์ของพื้นที่ และเหมาะกับบริบทของพื้นที่ อาทิ ย่านตลาดพลูและ วุฒากาศ มีวัดและศาสนสถานที่มีชื่อเสียง เป็นแหล่งอาหาร และวัฒนธรรม เขตจอมทองเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีการทำเกษตรกรรมเป็นเขตชายเมือง เป็นต้น ซึ่งควรจะมีการศึกษาโดยละเอียดในโอกาสต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะวิจัยขอขอบคุณคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการสนับสนุนทุนส่งเสริมการวิจัยด้วยการสอนขั้นสูงเพื่อดำเนินการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

Cervero R, Kockelman, K. 1997. **Travel demand and the 3 Ds: Density, diversity, and design.Transportation Research**, 2(3),199–219.

European Commission. (2020). 11. Smart, green and integrated transport. **Horizon 2020 Work Programme 2018-2020.** European Commission Decision C(2020)6320 of 17 September 2020.

National Park. (2564). **Park Connector Network**. สืบค้นเมื่อ 6 ตุลาคม 2564. จาก https://www.nparks.gov.sg/gardens-parks-and-nature/park-connector-network.

Spielberg, Frank, and Richard H. Pratt. (2004). Traveler Responses to transportation system changes: demand responsive ADA. TCRP Report 95. Ch. 6. Washington DC: Transportation Research Board.

Transportation research board. (2004). **Transit-Oriented Development in the United States: Experiences, Challenges, and Prospects**. TCRP REPORT 102. WASHINGTON, D.C.

กรกช พุทธรักษ์พงศ์. (2565). **เทียบราคาประเมินที่ดินกรุงเทพฯ ก่อนประกาศใช้ 1 มกราคม 2566** สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2565. จาก https://www.home.co.th/hometips/new-land-appraisal-price-2565-2568-53898.

กรมธนารักษ์. 2565. **ระบบเผยแพร่ราคาประเมินทรัพย์สิน** สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2565. จาก https://assessprice.treasury.go.th.

กรุงเทพมหานคร. (2564). **ขอความร่วมมือทุกภาคส่วนร่วมพัฒนาพื้นที่ว่างเปล่าเพิ่มสวนสีเขียวให้คนกรุงตามเป้า GREEN BANGKOK 2030.** สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564. จาก https://main.bangkok.go.th/.

กองยุทธศาสตร์บริหารจัดการ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร. (2562). 7.**จำนวนประชากรในเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2551 – 2562.**สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564. จาก https://webportal.bangkok.go.th/pipd/page/sub/16647/สถิติกรุงเทพมหานคร-2562.

การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2562). **Complete guide to SRT 4.0.** สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564. จาก https://www.railway.co.th/RailwayMiddleFile/NewsAndActImg/1307/131951934207171332_2_2562.pdf.

การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2562). **แผนวิสาหกิจการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2560-2564**. วารสารรถไฟสัมพันธ์. 39(2).

กิตติกร นาคทอง. (2563). **เสวนา 116 ปี "รถไฟสายวงเวียนใหญ่ – มหาชัย"**. สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564. จาก http://www.sakhononline.com/news/2017/?p=13694# :~:text=สำหรับประวัติความเป็นมา,เวลาก่อสร้างประมาณ%203%20ปี

โชติจินดา มูเชล คอนซัลแตน จำกัด. (2554). **รายงานโครงการวางผังพัฒนาและเชื่อมต่อกิจกรรมการใช้พื้นที่บริเวณย่านบางบำหรุ**. สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร.

เทอดพงศ์ บุญพันธ์. (2565). วัตถุประสงค์ในการเดินเท้าและใช้จักรยานในชีวิตประจำวันของคนกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. **โครงการจัดทำสมุดปกขาว (white paper): ทำไมคนไทยไม่เดิน ไม่ปั่นจักรยานเดินทาง ในชีวิตประจำวัน.** มูลนิธิสถาบันการเดินและการจักรยานไทย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์. (2562). **จากฝั่งธนฯของกทม. สู่ฝั่ง(กรุง)ธนฯ ในมหานครกรุงเทพธนบุรีและกรุงธนฯ ของกรุงธนบุรีมหานคร**. มติชนออนไลน์. วันที่ 3 ธันวาคม 2562. สืบค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2564. จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_1781149.

ภาวิณี เอี่ยมตระกูล. (2563). การพัฒนาโครงข่ายเส้นทางจักรยานในเกาะรัตนโกสินทร์. **Local Administration Journal**., 15(1), 97-117.

มนสิชา เพชรานนท์. (2561). **การวิเคราะห์ศักยภาพเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนา TOD เมืองขอนแก่น**. Built Environment Inquiry Journal (BEI): Faculty of Architecture, Khon Kaen University,1(2).

มองเมือง. (2556). **เมืองแห่งการสัญจรหลากทางเลือก (1) A City of Multi-Optional Transportation Modes**. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2565. จาก http://www.rideabikenews.com/column-detail.php?id=15.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล. (2552) **คลองด่านวัดราชโอรสวัดนางนองวัดหนัง.** หนังสือพิมพ์ข่าวสด วันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2552.

ศูนย์ข้อมูลเศรษฐกิจการคลังและการลงทุนของ กทม. (2565). **ข้อมูลสถิติ.** สืบค้นเมื่อ 1 มิถุนายน 2565. จาก http://203.155.220.117:8080/BMAWWW/html_statistic/report_view.php?v_id=91.

สมาคมสถาปนิกสยามอาษาในพระบรมราชูปถัมภ์. (2564). **ร่างผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร (ปรับปรุงครั้งที่ 4).** สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2564. จาก https://asa.or.th/laws/news20191113/.

สำนักงบประมาณของรัฐสภา. (2562). **แนวทางการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งของประเทศ.** รายงานวิชาการสำนักงานงบประมาณของรัฐสภา. ฉบับที่ 8/2562.

สำนักงานนโยบายและแผนการขนส่งและจราจร กระทรวงคมนาคม. (2557). **รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อส่งเสริมการเดินทางที่ไม่ใช้เครื่องยนต์ (Non-Motorized Transport: NMT) และการปรับปรุงการเชื่อมต่อการเดินทางระบบการขนส่งสาธารณะเพื่อการขนส่งอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม.**

ไอน้ำ. (2544). **รำลึกรถไฟสายแม่กลอง.** วารสารรถไฟสัมพันธ์. 21(1).

การศึกษาเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว

ณัฐพล นุกูลคาม[1] และ ตติยา เทพพิทักษ์[2]

The study of travel photography content from the relevance between travel motivations and tastes in travel photography

Nattapon Nukulkam[1] and Tatiya Theppituck[2]

[1-2]คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร
[1-2]Faculty of Architecture, Art and Design, Naresuan University
*Corresponding author. E-mail address: nnukulkam@gmail.com
Received: October 15,2021; revised: December 23,2021; accepted: February 13,2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว และเสนอรายการเนื้อหาการท่องเที่ยวจากความเกี่ยวข้องดังกล่าว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยในนาม “การสร้างเนื้อหาภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาภาพถ่ายบนสื่อสังคม” การศึกษาใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เริ่มต้นจากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในการถ่ายภาพท่องเที่ยว จากนั้นจึงวิเคราะห์หาข้อมูลที่สอดคล้องกัน แล้วสรุปข้อมูลเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยว ผลจากการดำเนินการศึกษาพบว่าแนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในการถ่ายภาพท่องเที่ยวมีความสอดคล้องกันในเนื้อหาหลายประการ ความน่าตื่นตาและความแปลกใหม่เป็นรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวและเป็นแรงจูงใจลำดับต้น ๆ ที่ทำให้ท่องเที่ยว รวมถึงเนื้อหาสำคัญในภาพถ่ายท่องเที่ยวที่รวมถึงศิลปะวัฒนธรรม สถานที่สำคัญทิวทัศน์ และสินค้าและบริการ ล้วนเป็นแรงจูงใจที่เชื้อเชิญนักท่องเที่ยวทั่วไปให้เดินทางไปยังสถานที่นั้น อีกทั้งเรื่องราวภายในและความเป็นท้องถิ่นยังเป็นแรงจูงใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความรู้ ภาพถ่ายยังทำหน้าที่เป็นสำเนาย่อส่วนประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวที่สามารถครอบครองและเผยแพร่ได้ ซึ่งส่งเสริมเติมเต็มความภาคภูมิใจหรือความสำเร็จที่เป็นหนึ่งในแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว ภาพถ่ายท่องเที่ยวจึงทั้งส่งเสริมและเติมเต็มแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว จากความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงสามารถเสนอรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวแบ่งหัวข้อออกเป็นการหลีกหนี การค้นหาและสำรวจ ปัจเจกบุคคล และระหว่างบุคคล ภายในแต่ละหัวข้อจะแบ่งออกเป็นเนื้อหาย่อยต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้ศึกษาเนื้อหาในภาพถ่ายท่องเที่ยวในส่วนการดำเนินการวิจัยหลักต่อไป

คำสำคัญ: การท่องเที่ยว แรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว การถ่ายภาพ รสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว

ABSTRACT

This research article aims to present a study of the relevance between travel motivations and tastes in travel photography and suggest a category of tourism content from that relevance, which is a part of a research project entitled “The creation of photographic content for tourism Promotion: A case study of photographs on social network.” The study was conducted using qualitative analysis methods, beginning with researching documents and research related to the concepts and theories of travel motivation and taste in travel photography, then analyzing the corresponding data, and summarizing as the result of descriptive data analysis. The result of the study revealed that the concepts and theories of travel motivation and taste in travel photography are consistent in many aspects. Exhilaration and novelty are the essences of travel photography and the primary motivations that make people decide to travel, as well as the essential contents of travel photography such as representation of art and culture, landmarks, landscapes, and goods and services in tourism area - all of which are incentives that motivate tourists to travel to that location. Moreover, local stories, and locality are also motivators for those who travel to seek knowledge. Travel photos are miniature copies of the tourist’s experiences that can be held and distributed, which fulfill pride or success that is one of the motivations for travel. Therefore, travel photography both promotes and fulfills the incentives that motivate tourism. From the mentioned relevance, a list of travel photography content can be proposed and divided into topics which are escaping, seeking and exploration, intrapersonal, and interpersonal. Each topic is divided into sub-contents which will be used in to study the content of travel photos in the next phase of the main research project.

Keywords: Tourism, Travel motivation, Photography, Taste in travel Photography

บทนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ของประเทศไทยและเป็นพลวัตขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สำคัญของโลก (World Tourism Organization, 2018; กรมการท่องเที่ยว, 2560) การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อมนุษย์เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถเติมเต็มความต้องการทางจิตวิทยาหลายอย่างของมนุษย์ เช่น การผ่อนคลาย การแสวงหาสิ่งใหม่ ๆ ความสัมพันธ์ ความตื่นเต้น และความบันเทิง ซึ่งล้วนแต่เป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ต้องการและตัดสินใจท่องเที่ยว (Gnanapala, 2012) แม้ในช่วงเวลาที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั่วโลกซบเซาลงจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เมื่อมีช่วงเวลาที่สถานการณ์ดีขึ้นผู้คนจำนวนมากตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว (Coconuts Bangkok, 2020) ยิ่งเน้นย้ำให้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อมนุษย์ ภาพถ่ายถือเป็นสื่อที่มีส่วนสำคัญในการสื่อสารการตลาดและภาพลักษณ์การท่องเที่ยวไปยังกลุ่มเป้าหมายผู้รับสื่อ การถ่ายภาพจึงมีส่วนช่วยส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนับตั้งแต่มีการนำเทคโนโลยีนี้ไปใช้บันทึกภาพในต่างแดนแล้วนำมาเผยแพร่ ซึ่งแต่เดิมในช่วงที่การถ่ายภาพไม่แพร่หลาย การสื่อสารและภาพลักษณ์สถานที่ท่องเที่ยวผ่านภาพถ่ายยังคงถูกจำกัดไว้กับองค์กรที่เกี่ยวข้องหรือนักท่องเที่ยวที่ร่ำรวย แต่เมื่อการถ่ายภาพสามารถเข้าถึงได้โดยมวลชน นักท่องเที่ยวทั่วไปจึงมีโอกาสบันทึกการท่องเที่ยวในมุมมองและความหมายของตนเอง (Marien, 2012) ซึ่งภาพที่ถ่ายโดยนักท่องเที่ยวทั่วไปมักถ่ายด้วยกรอบความคิด การมอง และรสนิยมที่แตกต่างจากช่างภาพมืออาชีพ (ต่อสิต กลีบบัว, 2553) ในอดีต ช่างภาพมืออาชีพจะเป็นผู้กำหนดภาพลักษณ์การท่องเที่ยวด้วยพื้นที่สื่อสารที่ครองไว้มากกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป (ต่อสิต กลีบบัว, 2553) จนกระทั่งเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตสามารถเข้าถึงได้โดยมวลชน เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวทั่วไปสร้างสรรค์และนำเสนอเนื้อหาการท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงภาพถ่ายด้วยตนเองผ่านการเผยแพร่ลงบนอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคมต่าง ๆ ซึ่งมักได้รับความสนใจมากกว่าเรื่องราวการท่องเที่ยวที่เผยแพร่โดยองค์กรที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นผู้ว่าจ้างช่างภาพ พื้นที่สื่อสารของนักท่องเที่ยวทั่วไปจึงขยายตัวขึ้นจนมีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวบางส่วนได้กลายเป็นอินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) หรือผู้ชี้นำและให้คำแนะนำด้านการท่องเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวคนอื่นๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการตลาดลักษณะปากต่อปาก ทำให้เกิดการซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยว โดยอินฟลูเอนเซอร์มักเป็นที่ไว้ใจมากกว่าการโฆษณาขององค์กร (Stepchenkova & Zhan, 2012) นักท่องเที่ยวเหล่านี้อาจมีมุมมองและรสนิยมในการถ่ายภาพแตกต่างไปจากช่างภาพ ซึ่งภาพที่สร้างสรรค์โดยนักท่องเที่ยวอาจแสดงให้เห็น

ความต้องการและแรงจูงใจที่ทำให้ตัดสินใจท่องเที่ยว รวมถึงสื่อสารการท่องเที่ยวสู่นักท่องเที่ยวด้วยกันได้ดีกว่าภาพที่เผยแพร่โดยองค์กร

บทความนี้นำเสนอการศึกษาเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสร้างเนื้อหาภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาภาพถ่ายบนสื่อสังคม” ที่ใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่อทำการศึกษาบนสมมุติฐานที่ว่าแนวคิดและค่านิยมการถ่ายภาพท่องเที่ยวส่วนใหญ่อาจสอดคล้องกับแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว แล้วสรุปเป็นรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวที่จะนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับขั้นตอนต่อไปในการดำเนินการวิจัยหลัก

วัตถุประสงค์ของบทความวิจัย

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในการถ่ายภาพท่องเที่ยวของกลุ่มบุคคลผู้ถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อสรุปแล้วสร้างเป็นรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวในการดำเนินงานขั้นถัดไปของงานวิจัยหลัก

ขอบเขตของบทความวิจัย

ขอบเขตของบทความวิจัยนี้แบ่งออกเป็นขอบเขตด้านเนื้อหาและขอบเขตด้านการดำเนินงานตามรายละเอียดดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของบทความวิจัยนี้ประกอบด้วยข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรมที่นำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ ประกอบด้วยการสื่อสารและอุดมคติในภาพถ่าย การถ่ายภาพท่องเที่ยว และแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว

ขอบเขตด้านการดำเนินงาน

ขอบเขตด้านการดำเนินงานส่วนงานในบทความนี้ประกอบด้วยการศึกษาและวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องของแนวคิดและทฤษฎีที่ได้ทำการค้นคว้าจากการทบทวนวรรณกรรม สรุปข้อมูล แล้วสร้างเป็นรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากความเกี่ยวข้องระหว่างการถ่ายภาพและแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว รวมถึงอภิปรายผลและเสนอการดำเนินงานในขั้นตอนถัดไปของการดำเนินงานวิจัยหลัก

วิธีการดำเนินการและข้อมูลที่ใช้ศึกษา

วิธีการดำเนินการศึกษาเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวใช้วิธีการเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการค้นคว้าเอกสารและการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ จากนั้นจึงสรุปเป็นรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวที่จะนำไปใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานขั้นต่อไป

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษามาจากแนวคิดและทฤษฎีจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็นสามหัวข้อหลัก ประกอบด้วยการสื่อสารและอุดมคติในภาพถ่าย การถ่ายภาพท่องเที่ยว และแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังนี้

การสื่อสารและอุดมคติในภาพถ่าย

ข้อมูลในหัวข้อการสื่อสารและอุดมคติในภาพถ่ายครอบคลุมถึงประวัติศาสตร์และการประยุกต์ใช้งานภาพถ่ายรูปแบบต่างๆ ทั้งในฐานะตัวแทน ประจักษ์พยานหลักฐาน การสื่อสาร การแสดงออก และการสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์พบเห็นทั้งในฐานะรัฐ องค์กร และส่วนบุคคล (อัษฎาโปราณานนท์, 2560; Sontag, 1977; Barthes 1981; Marien, 2012) กล่าวโดยสรุปแล้วข้อมูลในหัวข้อนี้ยืนยันการให้คุณค่าและตีความภาพถ่ายที่จะแตกต่างกันไปตามกลุ่มบุคคล ส่งเสริมแนวคิดที่ว่าภาพถ่ายโดยนักท่องเที่ยวอาจใช้ลักษณะเนื้อหาการสื่อสารที่แตกต่างไปจากช่างภาพมืออาชีพ

การถ่ายภาพท่องเที่ยว

ข้อมูลในหัวข้อการถ่ายภาพท่องเที่ยว (Travel Photography) แบ่งออกเป็นสามส่วน ส่วนหนึ่งครอบคลุมถึงความเป็นมาและอิทธิพลของการถ่ายภาพที่มีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คุณค่าและความหมายของภาพถ่ายต่อนักท่องเที่ยว และการนำภาพถ่ายท่องเที่ยวไปใช้ประยุกต์ใช้ไม่ว่าเพื่อการเผยแพร่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวหรือแสดงออกประสบการณ์ส่วนบุคคลและสร้างความประทับใจต่อผู้อื่นผ่านสื่อต่าง ๆ (Sontag, 1977; Marien, 2012; Pan, et al., 2012; Lo & McKercher, 2015 Gillet, et. al, 2016) ส่วนที่สองกล่าวถึงรสนิยม เนื้อหา และการถ่ายภาพท่องเที่ยวในทัศนะของคนกลุ่มต่าง ๆ ทั้งในทัศนะของช่างภาพมืออาชีพ ช่างภาพสุนทรียะหรือช่างภาพมือสมัครเล่น นักท่องเที่ยวทั่วไป และคนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งแต่ละกลุ่ม

อาจให้คุณค่าทางสุนทรียะในภาพถ่ายใกล้เคียงกันโดยมีตัวอย่างหรือแนวทางจากช่างภาพมืออาชีพ แต่เนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่สนใจและนำเสนอผ่านภาพถ่ายอาจมีความแตกต่างกัน โดยช่างภาพมืออาชีพเน้นนำเสนอความจริงควบคู่ความงาม ช่างภาพสุนทรียะเน้นนำเสนอความงามโดยให้ความสำคัญกับความจริงน้อยลง นักท่องเที่ยวเน้นความน่าตื่นตาและความแปลกใหม่ในทัศนะของตนเองและเพื่อการบันทึกประสบการณ์ และคนในพื้นที่เน้นนำเสนอเรื่องราวในท้องถิ่นหรือเรื่องราวที่เป็นส่วนตัวที่ยากต่อการสื่อสารกับคนภายนอก (ต่อสิต กลีบบัว, 2553; Chen She Ying, 2555)

แรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว

แรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว (Travel motivation) เป็นปัจจัยสำคัญและพลวัตเบื้องหลังพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความต้องการหลีกเลี่ยงชีวิตประจำวันที่จำเจและความต้องการหาสิ่งใหม่ๆ หรือศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับโลกรอบ ๆ ตัว ข้อมูลในหัวข้อแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีจากการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจที่ทำให้มนุษย์ตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1. การหลีกหนีและการค้นหาหรือสำรวจ (Escaping & Seeking/Exploration) (Iso-Ahola, 1982, 1989, อ้างใน Kim, et al, 2002; Nikjoo & Ketabi, 2015) ที่เชื่อว่าความต้องการท่องเที่ยวเกิดจากความต้องการหลีกหนีชีวิตประจำวันและความต้องการเรียนรู้หรือค้นพบสิ่งใหม่ ๆ 2. ลำดับขั้นความต้องการการท่องเที่ยว (Travel Career Ladder/TCL) (Ryan, 1988 อ้างใน Huang & Hsu, 2009) ประยุกต์ใช้ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลในการศึกษาแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว 3. แบบแผนความต้องการท่องเที่ยว (Travel Career Patterns/TCP) (Lee & Pearce, 2002, 2003; Pearce, 2005; Pearce & Lee, 2005 อ้างใน Huang & Hsu, 2009) ศึกษาต่อยอดมาจาก TCL โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ได้ปัจจัยที่ทำให้เกิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว 14 ปัจจัย และ 4. ปัจจัยผลักดันและดึงดูดในด้านการท่องเที่ยว (Push & Pull Travel Motives) (Crompton, 1979; Dann, 1977) ที่ศึกษาทั้งแรงจูงใจที่เกิดภายในตัวบุคคลและแรงจูงใจที่เกิดจากสถานที่ท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อแรงจูงใจที่เกิดในตัวบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูลและผลการดำเนินงาน

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นแนวคิดและการศึกษาแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและแนวคิดการถ่ายภาพท่องเที่ยวตามทัศนะและรสนิยมของแต่ละกลุ่มบุคคล และในส่วนผลการดำเนินงานแบ่งออกเป็นสรุปข้อมูลจากการวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องระหว่างแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวและสรุปเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว ในแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในการถ่ายภาพท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาการท่องเที่ยวจากความเกี่ยวข้องระหว่างแนวคิดทั้งสอง การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการสรุปเนื้อหาจากแนวคิด ทฤษฎี และการศึกษาที่ได้ค้นคว้าด้านการถ่ายภาพท่องเที่ยวและแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว แล้วจึงนำมาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ แล้วสรุปในส่วนผลการดำเนินงาน โดยในแต่ละหัวข้อมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดและการศึกษาแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว

แนวคิดและการศึกษาแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวที่ได้รวบรวมและศึกษาค้นคว้า แบ่งออกเป็น 4 แนวคิด โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดที่ 1 การหลีกหนีและการค้นหาหรือสำรวจ (Escaping & seeking/Exploration) กล่าวถึงแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวพื้นฐานที่แบ่งออกเป็นสองมิติ ภายในสองมิติยังแบ่งได้อีกสองแง่มุมคือความต้องการรู้จักตนเองจากการเรียนรู้หรือค้นพบสิ่งใหม่ ๆ (Intrapersonal) และความต้องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากการท่องเที่ยว (Interpersonal)

แนวคิดที่ 2 ลำดับขั้นความต้องการการท่องเที่ยว (Travel Career Ladder/TCL) ใช้ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว (Maslow's hierarchy of needs) มาประยุกต์ใช้ในแง่ความต้องการท่องเที่ยว รวมถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวจะพัฒนาขึ้นตามประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ได้รับแบบเดียวกับทฤษฎีที่เป็นต้นแบบ โดยแนวคิดนี้เชื่อว่ามนุษย์จะเริ่มท่องเที่ยวจาก 1.ความต้องการพักผ่อน 2. ความปลอดภัย 3. ความสัมพันธ์ 4. ความนับถือและการพัฒนาตนเอง และ 5. การเติมเต็มสิ่งที่ขาดในชีวิต ซึ่งความต้องการของนักท่องเที่ยวบางส่วนอาจไม่พัฒนาแล้วหยุดที่ขั้นใดขั้นหนึ่ง ในขณะที่บางส่วนพัฒนาไปจนถึงขั้นสุดท้าย

แนวคิดที่ 3 แบบแผนความต้องการท่องเที่ยว (Travel Career Patterns/TCP) เป็นการศึกษาที่พัฒนาต่อยอดจากลำดับขั้นความต้องการท่องเที่ยว (TCL) โดยเชื่อว่านักท่องเที่ยวจะพัฒนาความต้องการไปตามประสบการณ์ท่องเที่ยว ในครั้งนี้ศึกษาจากกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน ซึ่งผลการศึกษาพบว่าความต้องการท่องเที่ยวไม่ได้มีความแตกต่างกันอย่างมี

นัยสำคัญ การศึกษาแบบแผนความต้องการท่องเที่ยวแบ่งแรงจูงใจได้เป็น 14 ปัจจัย ซึ่งแบ่งได้เป็นสองแง่ ในแง่หนึ่งแบ่งออกตามประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว 1. นักท่องเที่ยวประสบการณ์ต่ำมักให้ความสำคัญกับแรงจูงใจจากภายใน เช่น การพัฒนาตนเอง ความรัก ความเป็นครอบครัวหรือเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และความเป็นอิสระ และ 2. นักท่องเที่ยวประสบการณ์สูงมักให้ความสำคัญกับแรงจูงใจจากภายนอก เช่น การพัฒนาตนเองจากกิจกรรมที่ทำร่วมกับท้องถิ่น และการสำรวจหรือค้นหาสถานที่ทางธรรมชาติ ในอีกแง่หนึ่งแบ่งปัจจัยแรงจูงใจออกเป็นสามลำดับความสำคัญ ประกอบด้วย 1.แรงจูงใจหลักที่สำคัญที่สุด ประกอบด้วย ความแปลกใหม่ การหลบหนีและผ่อนคลาย และการเสริมสร้างความสัมพันธ์ ล้วนเป็นแรงจูงใจภายในตัวนักท่องเที่ยว 2. แรงจูงใจที่สำคัญระดับกลาง ประกอบด้วยสถานที่ทางธรรมชาติและการทำกิจกรรมร่วมกับท้องถิ่น ซึ่งเริ่มเป็นแรงจูงใจจากภายนอกหรือจากสถานที่ท่องเที่ยว และ 3. แรงจูงใจที่สำคัญน้อย เช่น ความโหยหาอดีต การปลีกตัว หรือสถานะทางสังคม ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่มีความเป็นส่วนตัว

แนวคิดที่ 4 ปัจจัยผลักดันและปัจจัยดึงดูดด้านการท่องเที่ยว (Push & pull travel motives) แบ่งปัจจัยแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวออกเป็นสองกลุ่มตามชื่อแนวคิด ประกอบด้วยปัจจัยผลักดัน (Push motives) กล่าวถึงความต้องการจากภายในบุคคลที่ทำให้เดินทางท่องเที่ยว เช่น การหลีกหนีชีวิตประจำวัน การพักผ่อน สถานะทางสังคมหรือศักดิ์ศรี สุขภาพ กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมตื่นเต้นหรือผจญภัย การเข้าสังคม และกิจกรรมร่วมกับคนใกล้ชิด และในอีกกลุ่มคือปัจจัยดึงดูด (Pull motives) กล่าวถึงคุณลักษณะของสถานที่ท่องเที่ยวที่จะสามารถตอบสนองความต้องการและดึงดูดบุคคลไปสู่แหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ เช่น ที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ทางธรรมชาติ สถานที่ทางวัฒนธรรม สถานบริการเพื่อความบันเทิง หรืออื่น ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถรองรับความต้องการที่เกิดขึ้นจากปัจจัยผลักดันได้ การศึกษาปัจจัยผลักดันและดึงดูดเชื่อว่าปัจจัยภายในและภายนอกนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กัน แนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวที่ศึกษาค่อนข้างไปทางเดียวกัน กล่าวโดยสรุปคือความต้องการท่องเที่ยวมักเริ่มต้นจากความต้องการหลีกหนีชีวิตประจำวันเพื่อการพักผ่อนและความต้องการพบเจอหรือเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถรองรับความต้องการนั้นได้ เพื่อเติมเต็มประสบการณ์ แสดงสถานะ ความสำเร็จ หรือความรู้สึกเชิงบวกอื่น ๆ ในชีวิต

แนวคิดการถ่ายภาพท่องเที่ยวตามทัศนะและรสนิยม

แนวคิดการถ่ายภาพท่องเที่ยวตามทัศนะและรสนิยมที่ได้รวบรวมและศึกษาค้นคว้าสรุปในเบื้องต้นได้ว่าภาพถ่ายเป็นภาพแทนสิ่งของ คุณค่า อารมณ์ และความรู้สึกต่างๆ ซึ่งการตีความหรือให้คุณค่าภาพถ่ายนั้นแตกต่างกันไปตามทัศนะและรสนิยมส่วนบุคคลหรือกลุ่มบุคคล การมีหรือใช้ภาพถ่ายที่สื่อถึงสิ่งหนึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของ ความเกี่ยวข้อง หรือความมีส่วนร่วมระหว่างผู้ที่ครอบครองกับสิ่งที่อยู่ในภาพถ่าย ในส่วนของภาพถ่ายท่องเที่ยว จากการศึกษาค้นคว้าสามารถสรุปและแบ่งออกไปตามทัศนะและรสนิยมของกลุ่มคนที่ถ่ายภาพในสถานที่ท่องเที่ยวได้ 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

กลุ่มที่ 1 ช่างภาพมืออาชีพ การถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยวในทัศนะของช่างภาพมืออาชีพจะให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์แบบเชิงเทคนิคและความสวยงามควบคู่ไปกับความจริงในภาพถ่าย ช่างภาพมืออาชีพเห็นคุณค่าของภาพถ่ายท่องเที่ยวในฐานะสื่อประชาสัมพันธ์และสื่อบันทึกศิลปวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงประโยชน์เชิงพาณิชย์ ในความเห็นของช่างภาพมืออาชีพภาพถ่ายท่องเที่ยวรวมไปด้วยภาพถ่ายหลายรูปแบบที่นอกจากศิลปวัฒนธรรมและประเพณีแล้วยังรวมไปถึงที่พัก โรงแรม สถานที่ท่องเที่ยว ทิวทัศน์ กิจกรรมนอกอาคารต่างๆ และงานพิธี ช่างภาพมืออาชีพเป็นหนึ่งในผู้กำหนดคุณค่าและความงามของภาพถ่ายท่องเที่ยวจากความเชี่ยวชาญด้านเทคนิคและสุนทรียะและช่องทางการเผยแพร่ผลงาน

กลุ่มที่ 2 ช่างภาพมือสมัครเล่น การถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยวในทัศนะของช่างภาพมือสมัครเล่นไม่ให้ความสำคัญกับความจริงในภาพเท่ากับความสมบูรณ์แบบเชิงเทคนิคและความสวยงาม กล่าวคือช่างภาพมือสมัครเล่นอาจไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญของสถานที่ท่องเที่ยวมากนัก แต่ให้ความสำคัญกับการได้บันทึกภาพถ่ายที่สวยงามจากสถานที่ท่องเที่ยว ช่างภาพมือสมัครเล่นเป็นอีกหนึ่งในผู้กำหนดคุณค่าและความงามของภาพถ่ายท่องเที่ยวจากความเชี่ยวชาญด้านเทคนิคและสุนทรียะและช่องทางการเผยแพร่ผลงาน

กลุ่มที่ 3 นักท่องเที่ยวทั่วไป การถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยวในทัศนะของนักท่องเที่ยวทั่วไปให้ความสำคัญกับความแปลกตาและความน่าตื่นตาตื่นใจ รวมถึงการใช้ภาพถ่ายสื่อสารว่าตนได้เดินทางท่องเที่ยวไปในสถานที่นั้น ๆ ส่วนเทคนิคและความงามในภาพถ่าย นักท่องเที่ยวทั่วไปอาจมีหรือไม่มีความเชี่ยวชาญ แต่สามารถลอกเลียนแบบเทคนิค วิธีการ และมุมมองของทั้งช่างภาพมืออาชีพและช่างภาพมือสมัครเล่นได้

กลุ่มที่ 4 คนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว การถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยวในทัศนะของคนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ มักให้ความสำคัญกับเรื่องราวภายในท้องถิ่น เรื่องราวของครอบครัว หรือเรื่องราวที่เป็นเรื่องส่วนตัว แม้คนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจะมีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่ดังกล่าวสูง ภาพที่ถ่ายโดยคนในพื้นที่อาจนำมาใช้เชิงพาณิชย์หรือนำมาใช้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ทั่วไปได้ยาก จากข้อมูลที่ปรากฏพบว่าแต่ละกลุ่มคนสามารถเรียนรู้เทคนิคและสุนทรียะหรือความงามในภาพถ่ายได้ อย่างไรก็ตาม เนื้อหาและคุณค่าในภาพถ่ายที่แต่ละกลุ่มให้มีความแตกต่างกัน ช่างภาพมืออาชีพอาจเน้นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น และการเผยแพร่เนื้อหาเชิงพาณิชย์ซึ่งรวมถึงสินค้าและบริการภายในสถานที่ท่องเที่ยว ช่างภาพมือสมัครเล่นอาจเน้นความสมบูรณ์แบบเชิงเทคนิคและความสวยงามแบบภาพถ่ายเป็นสำคัญ นักท่องเที่ยวทั่วไปอาจให้ความสำคัญกับการบันทึกสิ่งแปลกตาหรือแปลกใหม่และการใช้ภาพสื่อสารว่าตนได้เข้าไปอยู่ ณ จุดนั้น และคนในพื้นที่อาจใช้การถ่ายภาพเพื่อบันทึกเรื่องราวส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว

ผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 1. สรุปความเกี่ยวข้องระหว่างแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและทัศนะและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว และ 2. สรุปเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยว โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สรุปความเกี่ยวข้องระหว่างแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและทัศนะและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยว

สรุปความเกี่ยวข้องระหว่างแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและทัศนะและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวเริ่มจากสรุปข้อปัจจัยจากแนวคิดทั้งสอง โดยมีรายละเอียดตามตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 สรุปแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว

การหลีกหนีและการค้นหาหรือสำรวจ	ลำดับขั้นความต้องการการท่องเที่ยว	แบบแผนความต้องการท่องเที่ยว	ปัจจัยผลักดันและดึงดูดในด้านการท่องเที่ยว
• การหลีกหนี • การค้นหาหรือสำรวจ • ภายในตนเอง • ระหว่างบุคคล	• ความต้องการพักผ่อน • ความปลอดภัย • ความสัมพันธ์ • ความนับถือและการพัฒนาตนเอง • การเติมเต็มสิ่งที่ขาดในชีวิต	• ความแปลกใหม่ • การหลบหนีและผ่อนคลาย • การเสริมสร้างความสัมพันธ์ • ธรรมชาติ • การทำกิจกรรมร่วมกับท้องถิ่น • ความโหยหาอดีต • การปลีกตัว • สถานะทางสังคม	• การหลีกหนีชีวิตประจำวัน • การพักผ่อน • สถานะทางสังคมหรือศักดิ์ศรี • สุขภาพ • กิจกรรมนันทนาการ • กิจกรรมตื่นเต้นหรือผจญภัย • การเข้าสังคม • กิจกรรมร่วมกับคนใกล้ชิด • ที่พักและสิ่งอำนวยความสะดวก • สถานที่ทางธรรมชาติ • สถานที่ทางวัฒนธรรม • สถานบริการเพื่อความบันเทิง

ตาราง 2 สรุปทัศนะและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวไปตามกลุ่มบุคคล

ช่างภาพมืออาชีพ	ช่างภาพมือสมัครเล่น	นักท่องเที่ยวทั่วไป	คนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว
• ให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์แบบเชิงเทคนิคและความงาม รวมถึงความจริงในภาพถ่าย • ถ่ายภาพเพื่อการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์ • เนื้อหาภาพถ่ายอื่นๆ ประกอบด้วยโรงแรมหรือที่พัก สถานที่ท่องเที่ยว ทิวทัศน์ กิจกรรมผจญภัย งานพิธีการ และอื่น ๆ	• ให้ความสำคัญกับความสมบูรณ์แบบเชิงเทคนิคและความสวยงามของภาพถ่าย • ให้ความสำคัญกับความจริงน้อยกว่าความสมบูรณ์แบบเชิงเทคนิคและความงาม	• เทคนิคและความงามสามารถเลียนแบบจากช่างภาพได้ • ให้ความสำคัญกับการบันทึกความแปลกตาและตื่นตาตื่นใจ • ให้ความสำคัญกับการใช้ภาพสื่อสารว่าตนได้เดินทางท่องเที่ยวไปสถานที่แห่งนั้นแล้ว	• มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นหรือแหล่งท่องเที่ยวสูง • อาจมีหรือไม่มีความรู้ด้านเทคนิคและความงามในการถ่ายภาพ แต่การถ่ายภาพมักเน้นเรื่องราวเฉพาะภายในท้องถิ่น ครอบครัว หรือเรื่องส่วนตัว

เมื่อนำข้อมูลจากแนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวมาเปรียบเทียบกับเนื้อหา แนวคิด และรสนิยมในการถ่ายภาพ พบความเกี่ยวข้องที่น่าสนใจในสามกลุ่มคนประกอบด้วยนักท่องเที่ยวทั่วไป ช่างภาพมืออาชีพ และคนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ความเกี่ยวข้องระหว่างแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและการถ่ายภาพของแต่ละกลุ่มบุคคลสามารถอธิบายได้ดังนี้

สำหรับกลุ่มแรกคือนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ให้ความสำคัญกับการบันทึกภาพถ่ายเพื่อความแปลกตาและความตื่นตาตื่นใจมีความเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวด้านความต้องการค้นพบสิ่งแปลกใหม่หรือการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ รวมถึงการใช้ภาพถ่ายในการสื่อสารว่าตนได้เดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ ยังเป็นการแสดงถึงความสำเร็จ สถานะทางสังคม และศักดิ์ศรีจากความสำเร็จจากการได้ทำกิจกรรมหรือท่องเที่ยว นอกจากนี้ จากแนวคิดและทฤษฎีคุณค่าและการใช้งานภาพถ่ายที่ได้ศึกษาภาพถ่ายยังทำหน้าที่เป็นสำเนาสิ่งต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจะสามารถบันทึก เก็บรักษา และครอบครองไว้ได้เหมือนของที่ระลึก เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ภาพถ่ายท่องเที่ยวช่วยเติมเต็มแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว

ในส่วนของกลุ่มช่างภาพมืออาชีพพบความเกี่ยวข้องในเนื้อหาภาพถ่ายที่เอกสารที่ค้นคว้าได้กล่าวถึง เช่นในส่วนที่ว่าการถ่ายภาพท่องเที่ยวกระทำเพื่อการเผยแพร่เนื้อหาศิลปวัฒนธรรมและเนื้อหาอื่นๆ เช่น ที่พัก โรงแรม สถานที่ท่องเที่ยว ทิวทัศน์ กิจกรรม และงานพิธีการ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการนำเสนอความแปลกใหม่ แปลกตา ที่เป็นเนื้อหาภาพถ่ายสำคัญสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป และอีกส่วนหนึ่งเป็นการนำเสนอสิ่งที่แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับความต้องการต่าง ๆ โดยเฉพาะในปัจจัยดึงดูดของนักท่องเที่ยวได้

สุดท้ายในส่วนของกลุ่มคนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นสูงและให้ความสำคัญการถ่ายภาพเรื่องราวเฉพาะภายในท้องถิ่น ครอบครัว หรือเรื่องส่วนตัวอื่น ๆ นั้นเกี่ยวข้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่ประสบการณ์สูงหรือมีความต้องการท่องเที่ยวที่มากไปกว่าการพักผ่อน โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และทำกิจกรรมร่วมกับท้องถิ่นเพื่อพัฒนาและเติมเต็มตนเอง

จากความเกี่ยวข้องในเนื้อหาของสองกลุ่มแนวคิดและทฤษฎีอาจสามารถตั้งข้อสมมุติฐานได้ว่าภาพถ่ายท่องเที่ยวเป็นการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว โดยเฉพาะในปัจจุบันที่เรื่องราวและภาพถ่ายโดยนักท่องเที่ยวที่สร้างแรงจูงใจในหมู่นักท่องเที่ยวด้วยกันบนสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ในส่วนรายละเอียดนั้นมีข้อเท็จจริงอย่างไร และภาพที่ถ่ายโดยนักท่องเที่ยวนำเสนอแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวในด้านใดบ้าง มีความเป็นพาณิชย์เท่ากับช่างภาพมืออาชีพหรือไม่นั้น จะมีการนำไปศึกษาต่อในส่วนของการดำเนินงานวิจัยหลัก

สรุปเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยว

จากการศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและทัศนะและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวมาสร้างรายการเนื้อหาแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยว พบว่าแนวคิดและทฤษฎีที่ศึกษาทั้งสองกลุ่มเกี่ยวข้องกันจึงได้นำรายละเอียดเนื้อหาทั้งหมดของแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวที่ศึกษามาตีความและสรุปเป็นกลุ่มเนื้อหาแรงจูงใจที่อาจปรากฏในภาพถ่ายท่องเที่ยวเพื่อนำไปใช้ต่อในการดำเนินงานขั้นถัดไป สามารถสรุปแสดงความเชื่อมโยงของข้อมูลต่างๆ ได้ตามภาพแผนผังต่อไปนี้

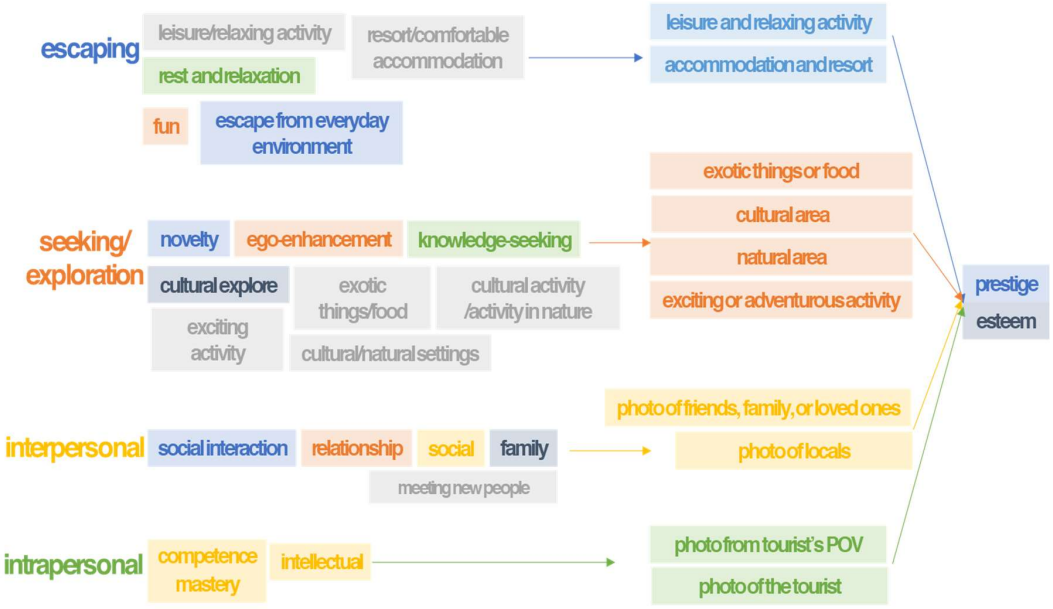

ภาพ 1 แผนผังแสดงกลุ่มเนื้อหาแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวที่อาจปรากฏในภาพถ่าย

แผนผังเริ่มต้นจากกลุ่มแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวตั้งต้น แบ่งออกเป็น 1. ความต้องการหลีกหนี 2. ความต้องการค้นหาหรือสำรวจ 3. การเรียนรู้ภายในปัจเจกบุคคล และ 4. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งทั้งหมดนำไปสู่การเสริมสร้างเติมเต็มศักดิ์ศรีและความเคารพนับถือ จากนั้นจึงนำปัจจัยแรงจูงใจย่อยมาจัดกลุ่มลงในกลุ่มนั้น ๆ แล้ว สรุปเป็นเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากแผนผังสามารถอธิบายเพิ่มเติมตามหัวข้อได้ดังนี้

1. การหลีกหนี (Escaping) กล่าวถึงความต้องการท่องเที่ยวเพื่อหลีกเลี่ยงสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตที่จำเจ การพักผ่อนในสถานที่ ๆ สุขสบาย และความบันเทิง ซึ่งเป็นความต้องการหรือแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวพื้นฐานของคนทั่วไป การหลีกหนีมีความต้องการในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย ความบันเทิง/สนุกสนาน (Fun) การพักผ่อน (Rest & relaxation) สถานที่พักตากอากาศและสิ่งอำนวยความสะดวก (Resort/Comfortable accommodation) และกิจกรรมนันทนาการเพื่อการพักผ่อน (Leisure/relaxing activity) องค์ประกอบเนื้อหาที่แสดงออกถึงความต้องการด้านนี้อาจเป็นภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นการพักผ่อน กิจกรรมผ่อนคลาย กิจกรรมเพื่อความบันเทิง สถานที่พักตากอากาศที่สวยงาม เป็นต้น

2. การค้นหาหรือสำรวจ (Seeking/Exploration) กล่าวถึงความต้องการแสวงหาและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ทั้งด้านกิจกรรมธรรมชาติ และวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และความรู้ ซึ่งมักเป็นความต้องการระดับต่อมาหากนักท่องเที่ยวได้เติมเต็มความต้องการในหัวข้อการหลีกหนี หรือชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยวได้เติมเต็มความต้องการในหัวข้อดังกล่าวแล้ว การค้นหาหรือสำรวจมีความต้องการในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย สถานที่ทางวัฒนธรรม (Cultural setting) สถานที่ทางธรรมชาติ (Natural setting) กิจกรรมทางวัฒนธรรม (Cultural activity) กิจกรรมในพื้นที่ทางธรรมชาติ (Activity in natural Setting) กิจกรรมตื่นเต้น (Exciting activity) สิ่งของแปลกตา (Exotic things) และอาหารแปลกตา (Exotic food) องค์ประกอบเนื้อหาที่แสดงออกถึงความต้องการด้านนี้อาจเป็นภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นสถานที่ทางธรรมชาติ สถานที่ทางวัฒนธรรม กิจกรรมในสถานที่ทางธรรมชาติ กิจกรรมเชิงวัฒนธรรม กิจกรรมผาดโผนผจญภัย สิ่งของและอาหารต่าง ๆ เป็นต้น

3. แรงจูงใจภายในปัจเจกบุคคล (Intrapersonal) กล่าวถึงความต้องการประสบการณ์และการพัฒนาความรู้และทักษะของตนเองจากกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างศักดิ์ศรีและความเคารพ ความต้องการด้านนี้เกี่ยวข้องกับทั้งการหลีกหนีและการค้นหาหรือสำรวจเนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความต้องการประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แตกต่างกันหลากหลายรูปแบบ แต่สุดท้ายมักสิ้นสุดที่ศักดิ์ศรีหรือความเคารพ ดังที่สังเกตได้จากการบอกเล่าเรื่องราวและถ่ายภาพท่องเที่ยว องค์ประกอบเนื้อหาที่แสดงออกถึงความต้องการด้านนี้ได้อาจเป็นภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นสิ่งต่าง ๆ สถานที่ หรือคนในท้องถิ่นที่แทนสายตาที่จ้องมองของนักท่องเที่ยว ภาพกิจกรรมที่มีตัวนักท่องเที่ยวอยู่ในภาพ และภาพถ่ายบุคคลตนเอง (Self portrait) ของนักท่องเที่ยว

4. แรงจูงใจจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal) กล่าวถึงความต้องการประสบการณ์ท่องเที่ยวที่มีส่วนร่วมหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนฝูง คนรัก ครอบครัว หรือการพบปะทำความรู้จักผู้คนใหม่ ๆ จากการท่องเที่ยว องค์ประกอบเนื้อหาที่แสดงออกถึงความต้องการด้านนี้ได้อาจเป็นภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นหรือสื่อถึงบุคคลมากกว่าหนึ่งคนในภาพที่มีความสัมพันธ์กัน อาจเป็นภาพถ่ายกลุ่มบุคคล (Group portrait) ภาพถ่ายการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างบุคคล หรือภาพถ่ายที่แสดงให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

จากหัวข้อทั้งหมดสามารถสรุปเป็นรายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวตามตารางต่อไปนี้

ตาราง 3 รายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยว

การหลีกหนี (Escaping)	กิจกรรมนันทนาการและการผ่อนคลาย (Leisure and relaxing activity)
	สถานที่พักตากอากาศและสิ่งอำนวยความสะดวก (Resort and accommodation)
การค้นหา/สำรวจ (Seeking/Exploration)	สิ่งแปลกตาหรืออาหาร (Exotic things or food)
	พื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural area)
	พื้นที่ทางธรรมชาติ (Natural area)
	กิจกรรมตื่นเต้น ผจญภัย (Exciting or adventurous activity)
ปัจเจกบุคคล (Intrapersonal)	ภาพถ่ายจากสายตานักท่องเที่ยว (Photo from a tourist's point of view)
	ภาพถ่ายตัวนักท่องเที่ยว (Photo of the tourist)
ระหว่างบุคคล (Interpersonal)	ภาพถ่ายเพื่อนฝูง ครอบครัว หรือคนที่รัก (Photo of friends, family, or loved ones)
	ภาพถ่ายคนในท้องถิ่น (Photo of locals)

รายการเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวที่สรุปจากความเกี่ยวข้องระหว่างแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและทัศนะและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวจะถูกนำไปใช้ต่อในการวิจัยหลักเพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยอินฟลูเอนเซอร์ด้านการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวที่สามารถผันตัวเองมาเป็นผู้มีอิทธิพลในการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการนำเสนอเรื่องราวการท่องเที่ยวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเรียนรู้แนวทางการนำเสนอเนื้อหาส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านภาพถ่ายบนสื่อสังคมต่อไป

สรุปและอภิปรายผลการดำเนินงาน

จากการศึกษาเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวจากจากแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวสามารถสรุปเป็นประเด็นได้โดยแบ่งออกเป็นสรุปผลการดำเนินงานและอภิปรายผลการดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมาย และปรากฏการณ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

สรุปผลการดำเนินงาน

ผลการดำเนินงานสรุปได้ว่า แนวคิดและทฤษฎีแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวมีความเกี่ยวกันในหลากหลายประการ ทั้งแรงจูงใจจากภายในหรือปัจจัยผลักดันของนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบพบเจอความตื่นตาตื่นใจ และความแปลกใหม่ซึ่งจะถูกบันทึกและส่งต่อด้วยภาพถ่าย แรงจูงใจจากภายนอกหรือปัจจัยดึงดูดสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไปจากเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวในทัศนะของช่างภาพมืออาชีพที่ใช้ภาพถ่ายในการบันทึกและนำเสนอศิลปวัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยวและสินค้าและบริการภายในแหล่งท่องเที่ยว และแรงจูงใจจากภายนอกหรือปัจจัยดึงดูดสำหรับนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่ต้องการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้จากเนื้อหาสำคัญของภาพถ่ายท่องเที่ยวในทัศนะของคนในพื้นที่ ๆ เป็นเรื่องราวภายในของท้องถิ่น

จากความเกี่ยวข้องที่กล่าวถึงจึงกลายเป็นสมมุติฐานว่าแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวอาจปรากฏบนภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยว ข้อมูลจากแนวคิดแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวและรสนิยมในภาพถ่ายท่องเที่ยวจึงถูกนำมาสร้างเป็นเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวที่แบ่งหัวข้อเนื้อหาออกเป็น 1. การหลีกหนี ที่เกี่ยวกับกิจกรรมและสถานที่สำหรับการพักผ่อน 2. การค้นหาและการสำรวจ ที่เกี่ยวกับการเรียนรู้และประสบการณ์จากสิ่งแปลกตาและความแตกต่าง พื้นที่วัฒนธรรมหรือธรรมชาติ และกิจกรรมผจญภัย 3. การท่องเที่ยวเพื่อปัจเจกบุคคล ที่เกี่ยวกับลักษณะการนำเสนอการท่องเที่ยวว่านำเสนอผ่านสายตานักท่องเที่ยวหรือใช้นักท่องเที่ยวเป็นตัวดำเนินเรื่องราว และ 4. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างเพื่อนฝูง ครอบครัว หรือคนที่รัก หรือการท่องเที่ยวเพื่อพบเจอคนต่างถิ่น เนื้อหาเหล่านี้จะถูกนำไปใช้ในการศึกษาภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่นักท่องเที่ยวเองเป็นผู้ขับเคลื่อนส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านเนื้อหาที่สร้างขึ้นแล้วเผยแพร่บนสื่อสังคมเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับสมมุติฐาน แรงจูงใจที่นักท่องเที่ยวเน้นนำเสนอ และความเป็นพาณิชย์ของภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นโดยนักท่องเที่ยวในปัจจุบันในขั้นตอนต่อไปของการดำเนินงานวิจัยหลัก

อภิปรายผลการดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมาย และปรากฏการณ์

อภิปรายผลการดำเนินงาน กลุ่มเป้าหมาย และปรากฏการณ์กล่าวถึงการดำเนินการวิจัยส่วนถัดไป การดำเนินงานจะนำเนื้อหาภาพถ่ายท่องเที่ยวที่สร้างขึ้นไปใช้เป็นประเภทหรือหมวดหมู่เนื้อหาสำหรับการวิเคราะห์ภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวบนสื่อสังคม ที่ในปัจจุบันการส่งเสริมการเที่ยวมักกระทำผ่านอินฟลูเอนเซอร์บนสื่อสังคมที่อาจเป็นกลุ่มสื่อ (Media group) หรือนักท่องเที่ยวผู้มีอิทธิพลต่อภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่คอยเดินทางท่องเที่ยว ไม่ว่าจะกระทำด้วยตนเองหรือผ่านการว่าจ้าง เพื่อสร้างเนื้อหาส่งเสริมการท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงภาพถ่าย แล้วนำมาเผยแพร่บนสื่อสังคมเพื่อเล่าเรื่องราวการท่องเที่ยวและสร้างแรงจูงใจให้ผู้ชมเดินทางท่องเที่ยว

เหตุที่การดำเนินการศึกษาในส่วนถัดไปมุ่งเน้นศึกษาภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยอินฟลูเอนเซอร์เป็นกลุ่มเป้าหมายเนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความสำเร็จในด้านการตลาดและการส่งเสริมการท่องเที่ยว ลักษณะการประชาสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการของอินฟลูเอนเซอร์ได้ผลจากความเป็นการโฆษณาแบบปากต่อปาก ซึ่งสื่อที่เป็นเสมือนคำบอกเล่าของคนกันเองของอินฟลูเอนเซอร์นั้นน่าเชื่อถือกว่าสื่อที่สร้างสรรค์และเผยแพร่โดยองค์กร ความสำเร็จของการตลาดอินฟลูเอนเซอร์ยังแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องระหว่างการใช้ภาพถ่ายท่องเที่ยวบอกเล่าเรื่องราวประสบการณ์หรือความสำเร็จจากการท่องเที่ยว ซึ่งสร้างเสริมความมั่นใจให้กับผู้เผยแพร่ และสร้างแรงจูงใจหรือความต้องการได้รับประสบการณ์หรือความสำเร็จแบบเดียวกันให้กับผู้ชม และทำให้ผู้ชมตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว การถ่ายและเผยแพร่ภาพถ่ายท่องเที่ยวจึงทั้งเติมเต็มและเพิ่มพูนความต้องการท่องเที่ยว ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว แต่ภาพถ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยอินฟลูเอนเซอร์นั้นมีลักษณะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจที่ทำให้ท่องเที่ยวอย่างไร เน้นย้ำในเรื่องใด และมีความเป็นพาณิชย์มากน้อยเพียงใด การดำเนินการส่วนถัดไปในงานวิจัยหลักอาจให้คำตอบกับคำถามเหล่านี้ และผลการดำเนินการอาจมีประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์สื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบนสื่อสังคมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. (2560). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของประเทศ พ.ศ. 2560-2564**. กรุงเทพฯ. บริษัท พี ดับบลิว ปริ้นติ้ง จำกัด.

ต่อสิต กลีบบัว. (2553). **การเมืองในการถ่ายภาพท่องเที่ยว: การครอบงำและการต่อรางทางวัฒนธรรม.** (ปร.ด). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.

อัษฎา โปราณานนท์. (2560). **ประวัติศาสตร์การถ่ายภาพ: เรื่องราวของการถ่ายภาพตั้งแต่ยุคก่อนการถ่ายภาพถึงการถ่ายภาพร่วมสมัย**. เชียงใหม่: สาขาวิชาศิลปะการถ่ายภาพ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Che She Ying. (2555). **การสร้างอัตลักษณ์การถ่ายภาพดิจิทัลสารคดีท่องเที่ยวของนักถ่ายภาพมืออาชีพ**.(ศศ.ม). มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เชียงใหม่.

Barthes, R. (1981). **Camera lucida-reflections on photography**. New York: Hill and Wang.

Coconuts Bangkok (July 8, 2020). **Holiday exodus sees 1.42 million travel for fun, family over long Weekend.** Retrieved July 29, 2020, from https://coconuts.co/bangkok /news/holiday-exodus-sees-1-42-million-travel-for-fun-family-over-long-weekend /?fbclid=IwAR0nCeTiCVJJdOfVoUkD3ADgJLbFA2xSM6KMtZtZBCgcRmWZPaGT25vdvro

Crompton, J.L. (1979). Motivations for Pleasure Vacation. **Annals of tourism research**, 6(4), 408-424.

Dann, G.M.S. (1977). Anomie, Ego-Enhancement and Tourism. **Annals of tourism research**, 4(4), 184-194.

Gillet, S., Schmitz, P., & Mitas, O. (2016). The Snap-Happy Tourist: The Effects of Photographing Behavior on Tourists' Happiness. **Journal of hospitality & tourism research**, 40(1), 37-57.

Gnanapala, W.K. A. (2012). Travel motivations and destination selection: A critique. **International journal of research in computer application & management**, 2(1), 49-52.

Huang, S., & Hsu C. H.C. (2009). Travel motivation: linking theory to practice. **International Journal of Culture, Tourism and hospitality research**, 3 (4), 287-295.

Kim, S. S., Lee, C., & Klenosky, D. B. (2002). The Influence of Push and Pull Factors at Korean National Parks. **Tourism management**, 24(2003), 169-180.

Lo, I. S. & McKercher, B. (2015). Ideal Image in Process: Online Tourist Photography and Impression Management. **Annuals of tourism research**, 52, 104-116.

Marien, M. W. (2012). **100 Ideas that changed photography**. London: Lawrence King Publishing.

Nikjoo, A. H., & Ketabi, M. (2015). The Role of Push and Pull Factors in the Way Tourists choose their Destination. Anatolia: **An international journal of tourism and hospitality research**, 26(4), 588-597.

Pan S., Lee, J., & Tsai, H. (2012). Travel photos: Motivations, image dimensions, and affective qualities of places. **Tourism management**, 40, 59-69.

Sontag, S. (1977). **On photography**. London: Penguin Books.

Stepchenkova, S. & Zhan, F. (2012). Visual destination images of Peru: Comparative content analysis of DMO and user-generated photography. **Tourism management**, 36, 590-601.

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการขยะในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ กรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบางชัน ตำบลบางชัน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี

เข็มชาติ เชยชม[1*] จุฑาทิพย์ นามวงษ์[2] นาวี เปลี่ยวจิตร[3] สามารถ จันทนา[4] และวิมลิน สันตจิต[5]

Study and development of community waste management to encourage ecotourismcase study: Bangchan community Chanthaburi province

Kemchart Cheychom[1*] Juthathip Namwong[2*] Navy Pleawjit[3] Samart Chanthana[4] and Wimalin Santajit[5]

[1-5] คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

[1- 5] Faculty of Industrial Technology, Rambhai Barni Rajabhat University

*Corresponding author. E-mail address: kemchart.c@rbru.ac.th

Received: September 15,2020; revised: November 28,2021; accepted: July 3,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ตำบลบางชัน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี 2. ศึกษาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี 3. กำหนดแนวทางการบริหารจัดการขยะ สำหรับนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน มีรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) มีวิธีการดำเนินการวิจัยโดยการสังเกตสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นชุมชนเพื่อทำการสังเกต เก็บข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามสำหรับกลุ่มตัวอย่างประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบางชัน 6 หมู่บ้าน และนักท่องเที่ยวที่เข้าใช้บริการโฮมสเตย์ชุมชนบ้านบางชัน ใช้สถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithematic mean) มีการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth interview) โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นผู้นำชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ผลการศึกษา พบว่า 1. สภาพและปัญหาการจัดการขยะในชุมชนบ้านบางชันค่อนข้างวิกฤต เนื่องจากมีโฮมสเตย์เกิดขึ้นจำนวนมาก ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก และชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทะเล ทำให้ไม่มีพื้นที่จัดเก็บขยะ และคัดแยกอย่างถูกวิธี เมื่อใช้ผลิตภัณฑ์หมดแล้วก็โยนทิ้งลงทะเล เศษขยะมูลฝอยที่เหลือจากการบริโภคอาหารก็ทิ้งลงในแหล่งน้ำหรือนำไปเผาซึ่งเป็นการกำจัดขยะอย่างผิดวิธี จึงทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ ในช่วงหน้ามรสุมขยะจะลอยไปติดตามหน้าชายหาด ซึ่งส่งผลกระทบเป็นวงกว้างต่อสภาพแวดล้อม 2. แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชันทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นในชุมชน เนื่องจากความมักง่ายของนักท่องเที่ยว และการรับมือกับปริมาณขยะของชุมชนที่บริหารจัดการได้ไม่ดีเท่าที่ควร และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นทำให้มีการลงทุนด้านที่พักอาศัยมากขึ้น จากการสังเกตบริเวณพื้นที่โดยรอบที่มีการก่อสร้าง และปรับปรุงบ้านที่พักอาศัยของคนในชุมชนเป็นโฮมสเตย์มากขึ้นในปัจจุบัน แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยว มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ชุมชนร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล และสภาพแวดล้อมองค์รวมที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน 3. แนวทางการบริหารจัดการขยะเพื่อนำไปใช้เกิดประโยชน์ในชุมชนสามารถใช้รูปแบบกระบวนการคิดด้านการออกแบบวัสดุที่ยั่งยืนได้ดังนี้ 1. ลดการใช้ทรัพยากร (Reduce) 2. ใช้ให้ยาวนานคุ้มค่า (Long life & high performance) 3. ออกแบบวงจรชีวิตวัสดุ (Design life cycle) 4. เปลี่ยนขยะเป็นทรัพยากร (Resource) 5. ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) 6.การร่วมมือกันหลายฝ่าย (Goal)

คำสำคัญ: การบริหารจัดการขยะในชุมชน การท่องเที่ยวชุมชนเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านบางชัน

ABSTRACT

The objectives of this research were 1. Study the condition and problems of Ban Bang Chan Community Waste Management, Bang Chan Subdistrict, Khlung District, Chanthaburi Province. 2. Study guidelines for the development of tourist attractions and community waste management at Ban Bang Chan, Bang Chan Subdistrict, Khlung District, Chanthaburi Province 3. Set guidelines for waste management. for use in the community. There is a mixed research model (Mixed Method). There is a research method by observing the conditions and the problem of community waste management at Ban Bang Chan by the research team to the community to observe collect preliminary data for data analysis Data collection was conducted by using a questionnaire for a sample of people living in Ban Bang Chan community in 6 villages and tourists who used Ban Bang Chan homestay service. Statistics were used to analyze percentage data and Arithmetic Mean. There was an in-depth interview assigning key informants as community leaders to lead the guidelines in the development of tourist attractions and Ban Bangchan community waste management.The results of the study revealed that 1. the condition and problems of waste management in the Ban Bang Chan community were quite critical. Because there are many homestays. resulting in a large number of tourists And most of the villagers live in the sea area. resulting in no waste storage space and sorted properly When the product is used up, it is thrown into the sea. Garbage left over from food consumption is dumped into water sources or incinerated, which is the wrong way to dispose of waste. thus creating a toxic environment During the monsoon season, garbage will float along the beach. 2. Guidelines for the development of tourist attractions and the management of Ban Bang Chan's community waste have caused more solid waste problems in the community. due to the carelessness of tourists and dealing with the amount of waste in the community that is not properly managed as it should be the increasing number of tourists has led to more investment in accommodation. From observing the area surrounding the construction And renovating the homes of the people in the community to be more homestays nowadays. Guidelines for participation in the development and promotion of tourism There has been more development of cultural heritage sites. Communities collaborate in the conservation of marine natural resources. and an important holistic environment, which is a tourist attraction of the community. 3. Waste management approaches for the benefit of the community can use the sustainable material design thinking process as follows: 1. Reduce the use of resources 2. Long Life & High Performance 3. Design Life Cycle 4.Turn waste into resources 5. Circular Economy 6. Collaboration Division

Keywords: Community waste management, Eco community tourism, Bang chan community

บทนำ

ประเทศไทยนับเป็นจุดหมายปลายทางยอดนิยมแห่งหนึ่งของนักท่องเที่ยวต่างชาติ จากการมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดความสนใจติดอันดับโลกกระจายอยู่ตามภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยภาคใต้ และภาคตะวันออกมีแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่มีชื่อเสียง ขณะพื้นที่หลายจังหวัดในภาคเหนือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้ไทยยังมีความได้เปรียบด้านค่าครองชีพ และราคาห้องพักที่ถูกกว่าทำให้การท่องเที่ยวในไทยมีความคุ้มค่าเงิน (Value for money) รวมถึงการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้นจากโครงสร้างพื้นฐานที่ทยอยพัฒนาเป็นลำดับ อีกทั้งสายการบินต้นทุนต่ำ (Low cost airlines) มีการเพิ่มจำนวนเที่ยวบินอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ดัชนี ขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว (Travel & Tourism competitiveness index) ของ World economic forum ล่าสุดปี 2562 จัดให้ไทยอยู่อันดับ 31 จากทั้งหมด 140 ประเทศทั่วโลก (ปรับดีขึ้นจากอันดับ 34 ในปี 2560) และอันดับ 3 ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รองจากสิงคโปร์ และมาเลเซีย โดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติไทยมีอันดับที่ดีที่สุดเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (พุทธชาด ลุนคำ, 2564)

จากการสำรวจ พบว่า สถานประกอบการที่พักแรมทั่วประเทศ มีจำนวนห้องพักทั้งสิ้นประมาณ 719,300 ห้อง เมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบว่า ภาคใต้มีจำนวนห้องพักมากที่สุดคือประมาณ 211,900 ห้อง หรือร้อยละ 29.5 ของจำนวนห้องพักทั้งหมด รองลงมาคือภาคกลางมีประมาณ 169,800 ห้อง หรือร้อยละ 23.6 สำหรับภาคเหนือ และกรุงเทพมหานครฯ มีประมาณ 112,000 ห้อง และประมาณ 111,300 ห้อง หรือ ร้อยละ 15.6 และร้อยละ 15.5 ตามลำดับ ส่วนปริมณฑลมีจำนวนห้องพักน้อยที่สุดคือ ประมาณ 16,700 ห้อง หรือร้อยละ 2.3 (การสำรวจที่พักแรม พ.ศ. 2563, 2564)

จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเติบโตดีต่อเนื่องน่าจะมีผลให้อัตราเข้าพักปรับเพิ่มขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการเข้าพักกับประเภทที่พักแรมอื่นๆ โฮมสเตย์จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่กลุ่มนักท่องเที่ยวให้ความใส่ใจในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ธรรมชาติ + วัฒนธรรม) เน้นจุดขายอยู่ที่วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ทำให้รายได้กระจายสู่ชุมชน โฮมสเตย์ห้องพักอาจจะมีจำนวนน้อยแต่อาจจะได้สัมผัสบรรยากาศธรรมชาติอย่างแท้จริง ปัจจุบันโฮมสเตย์เป็นที่นิยมในกลุ่มนักท่องเที่ยวรักธรรมชาติ และเพื่อการพักผ่อนมากขึ้น ส่งผลกระทบให้ชุมชนมีรายได้จากการขายของที่ระลึก อาหารแห้งที่ชุมชนในท้องถิ่นผลิตขึ้นหรือต้องการให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีการจัดพิธีรับแขก และต้องรับผลกระทบในด้านอื่น ๆ เช่น ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ขยะเพิ่มมากขึ้น ผลกระทบด้านวัฒนธรรม เป็นต้น หากแต่ธุรกิจ ที่พักแรมต่างๆ กลับมีปัญหาเรื่องสภาพแวดล้อมในชุมชน และการประกอบการเหมือนจะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน รายได้ที่ได้มายังไม่สามารถครอบคลุมกับรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้น

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกำลังเป็นกระแสที่สำคัญจากการที่นักท่องเที่ยวให้ความนิยมมากขึ้น ภาคธุรกิจก็พยายามพัฒนาสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ภาครัฐ และหน่วยงานระหว่างประเทศต่าง ๆ ก็ได้พัฒนานโยบายที่สนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเช่นกัน แต่ “การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน” จะวัดได้อย่างไร และจะมีอะไรที่แสดงถึงความยั่งยืน เพื่อจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค ส่งเสริมการเติบโตของธุรกิจ สนับสนุนประโยชน์ต่อชุมชน และป้องกันการแอบอ้างความยั่งยืน องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) จึงร่วมกับองค์กร Global Sustainable Tourism Criteria : GSTC ซึ่งมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการบริหารจัดการเกณฑ์มาตรฐานการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนในระดับสากล และเป็นองค์กรอาสาสมัครซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ให้การสนับสนุนด้านความรู้ในการสร้างความยั่งยืนให้แก่แหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์กรผู้เชี่ยวชาญในเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ เป็นภาคีร่วมทำงาน โดยบทบาทหน้าที่ขององค์กร GSTC ประกอบด้วย 1. การพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานสากล 2. ร่วมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3. พัฒนาตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 4. ให้ความรู้ ความเข้าใจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 5. ให้การรับรองเกณฑ์มาตรฐานโดยองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) นำเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (Global sustainable tourism Criteria : GSTC) มาใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่พิเศษให้เกิดความยั่งยืน โดยเกณฑ์ GSTC ครอบคลุมมิติการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ 1. การมีระบบการจัดการความยั่งยืนที่มีประสิทธิผล 2. การส่งเสริมประโยชน์ และลดผลกระทบด้านลบทางเศรษฐกิจ และสังคม 3. การส่งเสริมผลประโยชน์ และลดผลกระทบด้านลบทางวัฒนธรรม 4. การส่งเสริมผลประโยชน์ และลดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การมหาชน, 2565)

ชุมชนบ้านบางชัน ตั้งอยู่ในบริเวณปากน้ำเวฬุ อ.ขลุง ต.บางชัน เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติยาวนาน โดยสมัยก่อนชาวจีนจะมาค้าขายที่บางกอก ต้องล่องเรือสำเภาขนสินค้ามาทางทะเลอ่าวไทย และถ้าช่วงไหนมีลมจัด หรือพายุ ชาวจีนจะล่องเรือเข้ามาหลบลมที่ปากอ่าวหลายวันเข้า แล้วได้ปักหลัก สร้างบ้าน และประกอบอาชีพชาวประมงในบริเวณแนวป่าชายเลนเพราะเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์มีสัตว์น้ำนานาชนิด จึงทำให้เกิดหมู่บ้านไร้แผ่นดินขึ้นมา และมีพื้นที่ป่าไม้ชายเลนกว่าหมื่นไร่ ปัจจุบัน

หมู่บ้านยังมีชาวประมงพื้นบ้านอาศัยอยู่ประมาณ 200 ครัวเรือน หรือราว ๆ 400 - 600 คน บางครัวเรือนได้ทำธุรกิจโฮมสเตย์หรือบริการที่พัก และอาหาร ทำให้มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจในหมู่บ้าน และหมู่บ้านรอบข้างที่ประกอบธุรกิจโฮมสเตย์เดินทางเข้ามาพักผ่อน และท่องเที่ยวในชุมชนบ้านบางชัน 1,000 - 3,000 คน/เดือน ขึ้นอยู่กับฤดูกาลต่าง ๆ ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแต่เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาในปริมาณมากทำให้ชุมชนบ้านบางชันเกิดปัญหาขยะเพิ่มขึ้นในหมู่บ้านเป็นจำนวนมากจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว และขาดการบริหารจัดการขยะที่ดีในหมู่บ้านที่ยังไม่สามารถกำจัดขยะปริมาณมากได้ ทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนเริ่มเกิดปัญหาทางมลพิษทางสายตา และมลพิษทางน้ำซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงกับสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวซึ่งเป็นสินค้า และบริการหลักของชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลบางชัน, 2564)

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต. บางชัน อ. ขลุง จ. จันทบุรี เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และสร้างรูปแบบการบริหารจัดการขยะเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในชุมชน และส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี
3. เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารจัดการขยะ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน

วิธีการวิจัย เครื่องมือวิจัย และระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบางชันประมาณ 200 ครัวเรือน หรือประมาณ 400 - 600 คน บางครัวเรือนได้ทำธุรกิจโฮมสเตย์หรือบริการที่พัก และอาหาร ทำให้มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจในหมู่บ้าน และหมู่บ้านรอบข้างที่ประกอบธุรกิจโฮมสเตย์เดินทางเข้ามาพักผ่อน และท่องเที่ยวในชุมชนบ้านบางชันจำนวน 1,000 - 3,000 คนต่อเดือน ขึ้นอยู่กับฤดูกาล

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบางชัน 6 หมู่บ้าน ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยผู้วิจัยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Yamane ระบุจำนวนตัวอย่างที่จะสุ่มเมื่อทราบจำนวนประชากร เมื่อขนาดประชากรจำนวน 400 - 600 คน ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 222 คน และขนาดประชากรนักท่องเที่ยวจำนวน 1,000 - 3,000 คน ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 333 คนที่เดินทางเข้ามาพักในโฮมสเตย์ชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี โดยกำหนดขนาดตัวอย่างตามความคลาดเคลื่อน + - 5% ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 95% (นิรัช สุดสังข์, 2548)

2. เครื่องมือที่ใช้ในโครงการ

2.1 การสังเกตสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี

2.2 แบบสอบถามสำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบางชัน 6 หมู่บ้าน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพัก โฮมสเตย์ชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี

2.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) เป็นผู้นำชุมชน เนื่องจากสามารถให้ข้อมูลที่ดีครอบคลุมวัตถุประสงค์ที่กำหนด เพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี (นิรัช สุดสังข์, 2548)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ผู้วิจัยใช้การสังเกต แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะ การเก็บแบบสอบถามสำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบางชัน 6 หมู่บ้าน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพัก และประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ผู้นำชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี เพื่อนำรูปแบบการบริหารจัดการขยะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารข้อมูลพื้นฐาน และการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูล การสังเกตสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบสอบถามแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี โดยการใช้สถิติ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithematic Mean)

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูล การสัมภาษณ์เชิงลึก (In - depth Interview) ผู้นำชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

5. วิธีดำเนินโครงการ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method) โดยมีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์การศึกษาดังนี้

5.1 การสังเกตสภาพ และปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี โดยคณะผู้วิจัยลงพื้นชุมชนเพื่อทำการสังเกต เก็บข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลถึงสภาพ และปัญหาของชุมชน

5.2 ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสอบถามสำหรับสำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านบางชัน 6 หมู่บ้าน ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 222 คน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักโฮมสเตย์ชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี ใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 333 คน รวมทั้งหมด 555 ตัวอย่าง โดยใช้สถิติเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithematic Mean)

5.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In- depth interview) กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) เป็นผู้นำชุมชนเพื่อนำไปสู่แนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อนำรูปแบบการบริหารจัดการขยะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน

6. สถิติที่ใช้ในโครงการ

6.1 ค่าร้อยละ (Percentage)

6.2 ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Arithematic mean)

ผลการวิจัย

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้าน บางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี ผลการวิจัย 1. ประวัติความเป็นมา และสภาพของพื้นที่ ตำบลบางชัน มีเนื้อที่ประมาณ 64.4 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 40,305 ไร่ มีลักษณะเป็นเกาะ และป่าชายเลน ที่อยู่ในพื้นที่ป่าสงวน พื้นที่ส่วนใหญ่ติดทะเลอ่าวไทย บริเวณปากอ่าวและส่วนที่อยู่ใกล้ปากแม่น้ำเวฬุเป็นที่ตั้งของชุมชนบ้านบางชัน “หมู่บ้านไร้แผ่นดิน” หรือหมู่บ้านปากน้ำเวฬุ หมู่ที่ 2 ซึ่งเมื่อก่อนเคยเรียกกันว่า “บ้านโรงไม้” เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2410 มีชาวจีนที่เดินทางอพยพเข้ามาในประเทศไทยไทย ทำการค้าขายติดต่อไปถึงกรุงเทพมหานครฯ เมื่อผ่านมาที่จังหวัดจันทบุรีได้นำเรือมาหลบลมในบริเวณลุ่มน้ำเวฬุ และเห็นว่าเป็นบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทะเล มีสัตว์น้ำมากมาย จึงได้ทำการประมงจนกลายเป็นอาชีพหมู่บ้านไร้แผ่นดินตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเวฬุ เดิมเป็นพื้นที่ป่าโกงกางหนาแน่น ที่มีอาณาบริเวณกว้างมาก ในอดีตมีชาวบ้านมาตัดไม้โกงกางไปขายทำถ่าน กระทั่งต่อมาในปี พ.ศ.2514 รัฐเปิดสัมปทานให้มีการตัดไม้โกงกางในพื้นที่ลุ่มน้ำเวฬุ จึงมีผู้คนเข้ามาตัดไม้กันเป็นจำนวนมาก เมื่อตัดได้จะนำไม้มากองไว้ในบริเวณนี้เพื่อรอการเข้าเตาเผาถ่าน จนเป็นที่มาของชื่อ “โรงไม้” หลังจากนั้นเมื่อหมดระยะสัมปทานป่าเผาถ่าน ผู้คนที่เคยทำกินอยู่บริเวณนี้จึงได้จับจองพื้นที่ตั้งรกราก และประกอบอาชีพทำการประมง (ข้อมูลจาก องค์การบริหารส่วนตำบลบางชัน, 2565) ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงจากเรียกว่าบ้านโรงไม้ เป็น “หมู่บ้านไร้แผ่นดิน” โดยคำว่า “ไร้แผ่นดิน” ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงผู้อพยพที่ไร้สัญชาติหรือผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัย แต่เป็นการเรียกเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะการอยู่อาศัยของชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตลุ่มน้ำที่เป็นส่วนหนึ่งของทะเลมีน้ำล้อมรอบโดยไม่ได้อยู่บนผืนแผ่นดิน ปัจจุบันนี้การเดินทางไปยังชุมชนบ้านบางชันยังต้องใช้การเดินทางโดยเรือ เพราะยังไม่มีถนนสาธารณะเชื่อมกับชุมชนภายนอก และชุมชนใกล้เคียง การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังตัวอำเภอขลุง ทำได้โดยการใช้เรือ ซึ่งแต่ละวันมีเรือโดยสารเข้า – ออกวันละ 1 เที่ยว ให้ชาวบ้านได้ออกไปซื้อของใช้จำเป็นกลับมายังหมู่บ้าน โดยตอนเช้ามีเรือออกจากหมู่บ้าน 7.30 น. และกลับถึงหมู่บ้านตอนเที่ยงวัน หรือเรือส่วนตัวประจำบ้าน การสร้างบ้านเรือนของหมู่บ้านไร้แผ่นดิน จะใช้วิธีการตอกเสาไม้ลึกลงไปในเลน จากนั้นจะปลูกบ้านขึ้นไปให้สูงเหนือน้ำ เป็นบ้านไม้หลังคามุงจาก ปัจจุบันมีการใช้เสาปูนซีเมนต์มุงกระเบื้องใยหินทำให้เกิดความคงทน และแข็งแรงกว่าเดิม นอกจากนี้พื้นที่บางแห่งในหมู่บ้านก็ได้ มีการนำดินมาถมเพื่อให้เป็นพื้นดินที่แข็งแรงขึ้นด้วย ส่วนถนนในหมู่บ้านนั้นเป็นทางคอนกรีต กว้างประมาณ 1.5 เมตร โดยสามารถเดินชมได้รอบหมู่บ้าน สถานที่สำคัญ

ภายในหมู่บ้านไร้แผ่นดิน ได้แก่ ศาลเจ้าพ่อปากน้ำเวฬุ เป็นศาลเจ้าจีนตั้งอยู่ปากคลองบางชันใหญ่ วัดบางชัน หรือวัดอรัญสมุทธาราม เป็นวัดที่มีเอกสารจัดตั้งเป็นวัด เมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีอายุประมาณร้อยกว่าปี โรงเรียนวัดบางชัน หรือโรงเรียนประภากรราษฎร์รังสฤษฎ์ (เปิดสอนระดับชั้นอนุบาล – ป.6) มีสถานีอนามัยประจำตำบล ประชากรที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านไร้แผ่นดินในปัจจุบันมีเกือบ 500 หลังคาเรือน และมีประชากรอยู่มากกว่า 1,000 คน บางบ้านได้ปรับให้เป็นที่พักอาศัยแบบโฮมสเตย์ แปรรูปผลผลิตทางทะเลขายสินค้าท้องถิ่น ของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมหมู่บ้าน การประกอบอาชีพหลักยังคงเป็นการทำประมง ตกปู หาปลา ยกยอกุ้ง เลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงหอยนางรม ทำกุ้งแห้ง และทำเคย (กะปิ) ซึ่งถือว่าแม่น้ำเวฬุยังคงเป็นแหล่งทรัพยากรขนาดใหญ่สำหรับชาวบ้าน ที่ยังมีอาหารทะเลสดให้ได้กินตลอด แต่สิ่งจำเป็นที่สุดกลับเป็นน้ำจืดสำหรับอุปโภคบริโภคที่ต้องอาศัยน้ำฝน หรือซื้อมาจากบนฝั่งอำเภอขลุง และน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับใช้ในการเติมเรือที่เป็นพาหนะสำคัญที่สุดสำหรับชาวบ้านบางชัน วิธีการไปยังหมู่บ้านไร้แผ่นดิน ทำได้โดยการเดินทางไปยังท่าเทียบเรือขลุง ซึ่งจะมีการให้เช่าเรือ หรือเหมาเรือทั้งขาไปและขากลับ สำหรับพาไปยังที่พักโฮมสเตย์ที่จองไว้ล่วงหน้า หากพักที่โฮมสเตย์ในหมู่บ้านไร้แผ่นดินจะใช้เวลาจากท่าเรือไปยังหมู่บ้านประมาณ 30 - 45 นาที กรณีต้องการไปเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ อาจเช่าเรือบริเวณท่าเรือเพื่อนำเที่ยวไปยังสถานที่ต่าง ๆ

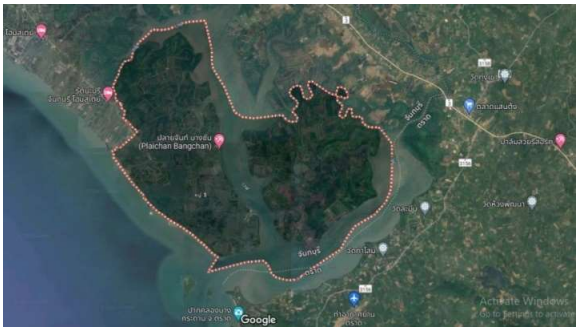

ภาพ 1 แผนที่ชุมชนบ้านบางชัน ต. บางชัน อ. ขลุง จ. จันทบุรี

2. โฮมสเตย์ในชุมชนบ้านบางชัน มีช่วงที่เหมาะสมกับการเข้าพักคือ ช่วงเดือนพฤศจิกายน – เมษายน (ช่วงก่อนเข้าฤดูฝน) ในช่วงฤดูร้อนจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก และอาหารทะเลจะค่อนข้างเยอะกว่าฤดูอื่น โฮมสเตย์ในชุมชนบางชันมักเป็นบ้านหรือที่อยู่อาศัยมาดัดแปลงเป็นที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว บางแห่งอาจสร้างขึ้นในรูปแบบคล้ายรีสอร์ทแบบเรียบง่าย ความสะดวกสบายจึงอาจไม่เท่ารีสอร์หรู หรือโรงแรมโดยทั่วไป การเข้าพักแบบโฮมสเตย์เป็นการคิดราคาเป็นรายหัว ซึ่งก่อนเข้าพักควรติดต่อสอบถามเงื่อนไขต่าง ๆ ให้ชัดเจน เพราะแต่ละแห่งอาจกำหนดเงื่อนไขไว้ต่างกัน ราคากลางการเข้าพักโฮมสเตย์เฉลี่ยอยู่ที่ 1,500 – 2,000 บาท/คน อาหาร และเครื่องดื่ม 2-3 มื้อ ซึ่งมื้อแรกจะเป็นมื้อกลางวันที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปถึง มื้อเย็น และมื้อเช้าวันรุ่งขึ้น และมีกิจกรรมต่าง ๆ ของทางโฮมสเตย์ เช่น การล่องแพเปียก กิจกรรมสันทนาการ อาหารที่จัดให้มักจะเป็นอาหารแบบบุฟเฟ่ต์ (Buffet) สามารถทานอาหารได้แบบไม่จำกัด และมักจะมีมื้อเย็นที่เป็นอาหารทะเล เช่น ปู หอย ปลา ปลาหมึก กุ้ง ห้องพักภายในโฮมสเตย์ส่วนใหญ่มักมีเครื่องอำนวยความสะดวกเท่าที่จำเป็นเท่านั้น เช่น เตียง เครื่องนอน โทรทัศน์ พัดลม เครื่องปรับอากาศ บางแห่งอาจไม่มีโทรทัศน์ หรือ เครื่องปรับอากาศ โฮมสเตย์แต่ละแห่งมักจะมีห้องพักจำนวนจำกัด ส่วนใหญ่ จะเป็นห้องพักสำหรับ 2 คน ซึ่งถ้าหากต้องการเข้าพักเป็นกลุ่ม หรือหมู่คณะ ควรสอบถามรายละเอียดกับทางโฮมสเตย์ เพราะส่วนใหญ่การเข้าพักจำนวนมากทางโฮมสเตย์จะจัดเป็นห้องพักแบบพักรวม มีที่นอนวางเรียงแบบนอนพื้น บางแห่งนอนได้ห้องละ 10 - 20 คน และบางแห่งสามารถจัดที่พักได้ถึง 50 - 60 คน ที่พักบางแห่งเป็นห้องพักที่มีห้องน้ำแยกออกไปจากที่พักมีลักษณะเป็นห้องน้ำรวม ราคาที่พักแบบเหมาจ่ายมักจะไม่รวมค่าเรือโดยสาร กรณีโดยสารเรือ หรือเหมาจากท่าเรือไปยังโฮมสเตย์ รวมถึงการเหมาเรือสำหรับไปเที่ยวในจุดที่นอกเหนือจากทางโฮมสเตย์กำหนดไว้ การเข้าไปโฮมสเตย์บางแห่งจะต้องลงเรือจากท่าเรือขลุงเพื่อไปยังบริเวณที่พัก นักท่องเที่ยวที่ขับรถมาจะต้องจอดรถไว้บริเวณท่าเรือ ซึ่งจะมีที่รับฝากรถ (ค่าบริการรับฝากรถอยู่ที่คันละ 50 - 70 บาท/วัน) ซึ่งค่าใช้จ่ายนี้มักจะไม่รวมกับค่าที่พัก

ภาพ 2 โฮมสเตย์ และการทำกิจกรรมล่องแพเปียกในชุมชนบ้านบางชัน

3.ปัญหาการจัดการขยะในชุมชน ซึ่งพบว่าปัญหาขยะในชุมชนบ้านบางชันค่อนข้างอยู่ในขั้นวิกฤต เนื่องจากมีผู้ประกอบการโฮมสเตย์เกิดขึ้นจำนวนมากทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก และชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทะเล ทำให้ไม่มีพื้นที่จัดเก็บขยะ และคัดแยกอย่างเป็นระบบ เมื่อใช้ผลิตภัณฑ์หมดแล้วก็โยนทิ้งลงทะเล พวกเศษขยะมูลฝอยที่เหลือจากการบริโภคอาหารก็ทิ้งลงในแหล่งน้ำหรือนำไปเผา ซึ่งเป็นการกำจัดขยะที่ผิดวิธี จึงทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ เช่น น้ำมีสิ่งเจือปนจากขยะมีพิษจากการจัดเก็บคัดแยกขยะที่ไม่ถูกวิธี และในช่วงหน้ามรสุมขยะก็จะลอยไปติดตามบริเวณหน้าชายหาดของจังหวัดจันทบุรี ส่งผลกระทบวงกว้างต่อสภาพแวดล้อมโดยตรง ซึ่งในปัจจุบันจากการสอบถามผู้นำชุมชน และชาวบ้านมีแนวทางในการแก้ปัญหาเบื้องต้นโดยสร้างข้อตกลงกับชาวบ้านหรือผู้ประกอบการโฮมสเตย์ ดำเนินการเก็บค่าธรรมเนียมนักท่องเที่ยวคนละ 5 บาท โดยคิดรวมกับค่าเข้าที่พักแล้ว เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการจ้างคนงานเก็บขยะในบริเวณชุมชน และรณรงค์ให้ชาวบ้าน ในชุมชนรู้จักการคัดแยกขยะเพื่อดำเนินการรวบรวมไปขายให้กับผู้ประกอบการรับซื้อขยะรีไซเคิล (Recycle) และถ้าได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาครัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเศษขยะมูลฝอยที่เหลือจากการบริโภคอาหารตามโฮมสเตย์มาผลิตก๊าซชีวมวลก็จะช่วยในการลดต้นทุนในการประกอบธุรกิจมากยิ่งขึ้น

ภาพ 3 ขยะมูลฝอยในชุมชนบ้านบางชัน

2. สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี

2.1 สรุปข้อมูลตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวข้องกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (คิดเป็นร้อยละ 50.9) อายุ 21 - 30 ปี (คิดเป็นร้อยละ 47.7) สถานภาพโสด (คิดเป็นร้อยละ 62.4) ระดับการศึกษาปริญญาตรี (คิดเป็นร้อยละ 43.2) อาชีพค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว (คิดเป็นร้อยละ 19.8) รายได้ครอบครัวต่อเดือน 10,001 - 20,000 บาท (คิดเป็นร้อยละ 59.4) จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว 3 - 4 คน (คิดเป็นร้อยละ 54.5)

2.2 สรุปข้อมูลตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยเรียงลำดับทัศนคติต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเรียงลำดับความสำคัญจำนวน 3 ลำดับ

1. การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก (คิดเป็นร้อยละ 59.45)

2. การท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยว และคนในชุมชน มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก (คิดเป็นร้อยละ57.65)

3. การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้น มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับน้อยที่สุด (คิดเป็นร้อยละ 54.95)

4. การท่องเที่ยวทำให้มีการลงทุนด้านที่พักอาศัยมากขึ้น มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก (คิดเป็นร้อยละ 54.95)

2.3 สรุปข้อมูลตอนที่ 3 แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเรียงลำดับแนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน โดยเรียงลำดับความสำคัญจำนวน 3 ลำดับ

1. เสนอความคิดเห็นเพื่อพัฒนากิจกรรมหรือแหล่งท่องเที่ยว มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก (คิดเป็นร้อยละ 62.16)

2. ชุมชนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับคนทุกวัย มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก (คิดเป็นร้อยละ 61.26)

3. ชุมชนร่วมมือกับชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากร การท่องเที่ยวของชุมชน มีความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก (คิดเป็นร้อยละ 54.95)

2.4 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

1. ปัญหาการเดินทางเข้ามายังในชุมชน
2. การให้ความร่วมมือของคนในชุมชนและในหน่วยงานภาครัฐ ในการแก้ไขปัญหาในชุมชน
3. ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดจากชาวบ้านในชุมชน นักท่องเที่ยว ยังไม่ได้รับการจัดการที่ดี
4. ระบบไฟฟ้า น้ำประปา ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน
5. ปัญหาที่ดินไม่มีโฉนด ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิ์ครอบครองได้

ทัศนคติต่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้นในชุมชน เนื่องจากความมักง่ายของนักท่องเที่ยว และการรับมือกับปริมาณขยะของชุมชนที่บริหารจัดการได้ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนในการเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ ส่วนการท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรมในชุมชนน้อยมาก เนื่องจากการมีระบบ ระเบียบ และกฎเกณฑ์ที่ต้องปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชน การท่องเที่ยวทำให้มีการลงทุนด้านที่พักอาศัยมากขึ้นจากการสังเกตบริเวณพื้นที่โดยรอบที่มีการก่อสร้าง และปรับปรุงบ้านที่พักอาศัยของคนในชุมชนเป็นโฮมสเตย์มากขึ้นในปัจจุบัน

แนวทางการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน มีการพัฒนากิจกรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น การทอดผ้าป่าสามัคคี การทอดกฐิน ซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมซึ่งเป็นประเพณีที่อยู่คู่กับพุทธศาสนิกชนไทยมาช้านาน ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวทุกวัย และชุมชนร่วมมือกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล และสภาพแวดล้อมองค์รวมที่สำคัญซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน

ภาพ 4 วงจรการเกิดขยะในชุมชนบางชัน

ผลการวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการขยะเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน

1. สิ่งใดบ้างที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้

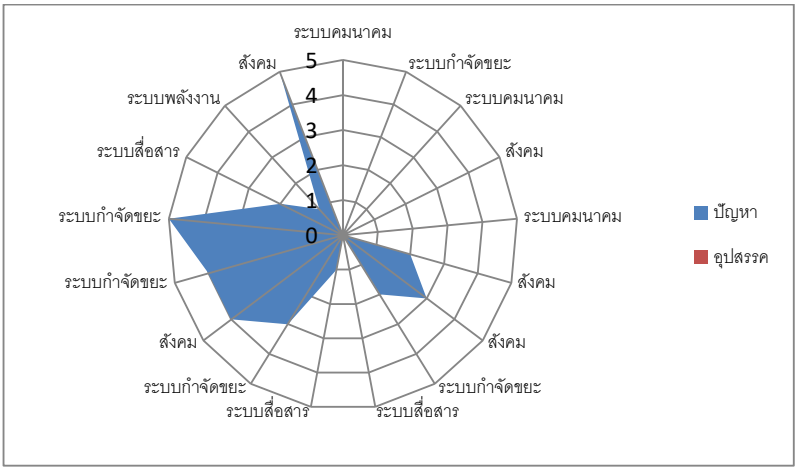

ภาพ 5 ปัญหาและอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

จากแผนภูมิเรดาห์จะสังเกตปัญหา และอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในเรื่องของการกำจัดขยะที่ถูกต้องเหมาะสม และสภาพของสังคมในปัจจุบันที่ต้องปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. การมีส่วนร่วมด้านไหนที่จะทำให้ชุมชนบางชันเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ เมื่อจัดลำดับการมีส่วนร่วมที่จะทำให้ชุมชนบางชันเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้โดยลำดับ

1. ด้านรายได้
2. ด้านสิ่งแวดล้อม
3. ด้านท่องเที่ยว
4. ด้านสังคม

3.3 ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนบางชันก่อให้เกิดผลกระทบในเรื่องใดบ้าง

เมื่อจัดลำดับปัญหาการจัดการขยะในชุมชนบางชันก่อให้เกิดผลกระทบในเรื่องใดโดยลำดับ

1. การจัดการขยะในชุมชนบางชันก่อให้เกิดผลกระทบมากที่สุด เนื่องจากมีปริมาณขยะเป็นจำนวนมากและไม่ได้รับการจัดการอย่างถูกวิธี ส่งผลให้เกิดมลพิษทางสายตาแก่ผู้พบเห็น เศษขยะมูลฝอยที่เหลือจากการบริโภคอาหารก็ทิ้งลงในแหล่งน้ำหรือนำไปเผา ซึ่งเป็นการกำจัดขยะอย่างผิดวิธี จึงทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ เช่น น้ำมีสิ่งเจือปนจากขยะมีพิษจากการจัดเก็บคัดแยกขยะที่ไม่ถูกวิธี

2. ขยะในชุมชนบางชันเล็ดลอดออกสู่ทะเลก่อให้เกิดปัญหาขยะบริเวณชายฝั่ง และในช่วงหน้ามรสุมขยะก็จะลอยไปติดตามบริเวณหน้าชายหาดของจังหวัดจันทบุรี ส่งผลกระทบวงกว้างต่อสภาพแวดล้อมโดยตรง

3.4 แนวทางในการจัดการขยะในชุมชนบางชันควรจะมีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เมื่อจัดลำดับแนวทางในการจัดการขยะในชุมชนบางชันควรจะมีรูปแบบและลักษณะโดยลำดับ

1. ภาครัฐให้การช่วยเหลือด้านบริหารจัดการขยะในชุมชน
2. ชุมชนปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
3. ภาคเอกชนให้การช่วยเหลือในด้านองค์ความรู้การบริหารจัดการขยะในชุมชนรู้จักการคัดแยกขยะเพื่อดำเนินการรวบรวมไปขายให้กับภาคธุรกิจประกอบการรับซื้อขยะรีไซเคิล (Recycle)
4. นักท่องเที่ยวให้ความร่วมในการทิ้งขยะในจุดที่เตรียมไว้ให้ในชุมชน และปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3.5 ภาครัฐควรให้การช่วยเหลือดูแลชุมชนบางชันในด้านใดบ้าง เมื่อจัดลำดับภาครัฐควรให้การช่วยเหลือดูแลชุมชนบางชันในด้านใดบ้างโดยลำดับ

1. ดำเนินการตามปกติในเรื่องของ ปัญหาหนี้สินในครัวเรือน การคมนาคมขนส่ง การท่องเที่ยวในชุมชน ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานในชุมชน การบริหารพื้นที่ส่วนรวมในการจัดการขยะในชุมชน

2. ดำเนินการเร่งด่วนในเรื่องของด้านบริหารจัดการขยะในชุมชน การออกเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินทำกิน การให้สินเชื่อของสถาบันการเงินสำหรับการประกอบอาชีพ และการทำธุรกิจ

สรุปแนวทางการบริหารจัดการขยะเพื่อนำไปใช้เกิดประโยชน์ในชุมชนสามารถใช้รูปแบบกระบวนการคิดด้านการออกแบบวัสดุที่ยั่งยืนโดยสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ลดการใช้ทรัพยากร (Reduce) หมายถึง การลดปริมาณการใช้ทรัพยากรให้อยู่ในสัดส่วนที่เหมาะสมหรือการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เช่น การใช้ตะกร้าหรือถุงผ้าแทนการใช้ถุงพลาสติกในการซื้อของเพื่อลดปริมาณพลาสติก และโฟมซึ่งกำจัดยากใช้เวลานาน การใช้แก้วส่วนตัวแทนการใช้แก้วพลาสติก หรือแก้วที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง การใช้ผลิตภัณฑ์ชนิดเติม (Refill) ซึ่งใช้ปริมาณพลาสติกผลิตเป็นถุงน้อยกว่าผลิตเป็นขวดหรือบรรจุภัณฑ์รูปแบบอื่น ๆ การใช้ภาชนะบรรจุที่มีความคงทนแทนการใช้พลาสติกหรือกล่องโฟมซึ่งย่อยสลากได้ยาก

2. ใช้ให้ยาวนานคุ้มค่า (Long life & high performance) หมายถึง การนำบรรจุภัณฑ์หรือวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้อีกโดยไม่ผ่านกระบวนการแปรรูปหรือแปรสภาพ เช่น การทำสิ่งประดิษฐ์จากวัสดุเหลือใช้ การใช้กระดาษสองหน้า การใช้แบตเตอรี่แบบสามารถนำกลับมาชาร์จประจุไฟใหม่ได้

3. ออกแบบวงจรชีวิตวัสดุ (Design life cycle) หมายถึง การนำวัสดุเหลือใช้มาแปรรูปเป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตหรือเพื่อผลิตภัณฑ์ใหม่ เช่น การนำกระป๋องอะลูมิเนียมมาหลอมเป็นขาเทียม การนำกล่องเครื่องดื่ม (UHT) มาแปรรูปเป็นเฟอร์นิเจอร์ การนำขวดพลาสติกใส (PET) มาแปรรูปเป็นเสื้อผ้า

4. เปลี่ยนขยะเป็นทรัพยากร (Resource) หมายถึง การนำขยะมูลฝอยมาทำการหมักทำปุ๋ย (Composing) เป็นระบบที่ใช้การย่อยสลายสารอินทรีย์จากขยะโดยกระบวนการทางชีวภาพของจุลินทรีย์ให้แปรสภาพเป็นปุ๋ยที่มีธาตุอาหาร สามารถนำไปใช้ปรับปรุงคุณภาพของดินได้ และก่อมลพิษให้กับสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งกระบวนการหมักปุ๋ยสามารถแบ่งได้เป็น 2 วิธีการได้แก่ 1. การหมักปุ๋ยแบบเติมอากาศ (Aerobic composting) เป็นกระบวนการสร้างสภาวะให้จุลินทรีย์ที่ใช้อากาศในการดำรงชีพเป็นตัวการในการย่อยสลาย 2. การหมักปุ๋ยแบบไม่เติมอากาศ (Anaerobic composting) เป็นกระบวนการสร้างสภาวะให้จุลินทรีย์ที่ไม่ใช้อากาศเป็นตัวการย่อยสลายสารอินทรีย์ให้แปรสภาพ และการนำขยะมูลฝอยเพื่อผลิตพลังงาน (Waste to energy) เป็นการนำขยะมาผ่านกระบวนการแปรรูปให้เกิดประโยชน์ในด้านการผลิตพลังงาน เช่น การผลิตแท่งเชื้อเพลิงขยะ (Refuse derived fuel: RDF) การแปรรูปขยะประเภทพลาสติกเป็นน้ำมัน (Plastic to oil) การผลิตไฟฟ้าโดยใช้พลังงานจากขยะเพื่อเป็นต้นกำลังในการผลิตกระแสไฟฟ้า

5. ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular economy) หมายถึง การชักชวนให้ชุมชนคัดแยก และรวบรวมขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิล (Recycle) ดำเนินการติดต่อให้ผู้ประกอบการรับซื้อขยะที่สามารถนำไปรีไซเคิลได้เข้ามารับซื้อโดยการจัดตั้งเป็นลักษณะธนาคารขยะ

6. การร่วมมือกันหลายฝ่าย (Goal) หมายถึง การให้ความร่วมมือกันในการจัดการปัญหาขยะอย่างจริงจังและถูกต้อง โดยภาครัฐกำหนดนโยบายเพื่อการจัดการขยะชุมชนลงมาสู่หน่วยงานในระดับท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้บริษัทเอกชนเข้ามาส่วนร่วมในการจัดการขยะ รวมถึงการให้ความรู้ที่ถูกต้องในการจัดการขยะให้กับชุมชน รวมไปถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับสังคม

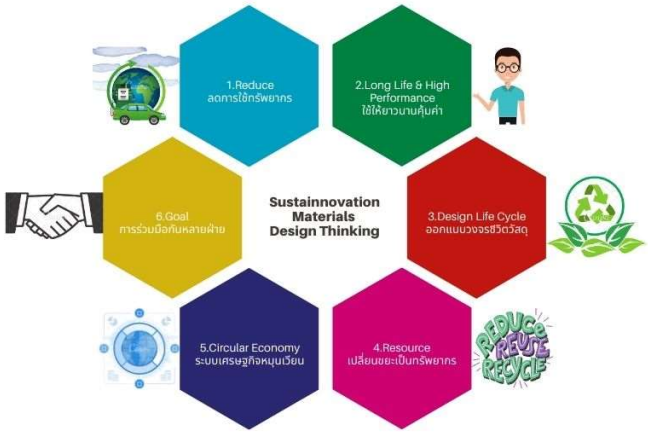

Sustainnovation Materials Design Thinking

ภาพ 6 รูปแบบการคิดออกแบบการใช้วัสดุอย่างยั่งยืน

สรุปอภิปรายผล

1.เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี

ปัญหาการจัดการขยะในชุมชน ซึ่งพบว่าปัญหาขยะในชุมชนบ้านบางชันค่อนข้างอยู่ในขั้นวิกฤต เนื่องจากมีผู้ประกอบการโฮมสเตย์เกิดขึ้นจำนวนมาก และมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก และชาวบ้านส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทะเล ทำให้ไม่มีพื้นที่จัดเก็บขยะและคัดแยกอย่างเป็นระบบ เมื่อใช้ผลิตภัณฑ์หมดแล้วก็โยนทิ้งลงทะเล พวกเศษขยะมูลฝอยที่เหลือจากการบริโภคอาหารก็ทิ้งลงในแหล่งน้ำหรือนำไปเผาซึ่งเป็นการกำจัดขยะอย่างผิดวิธี จึงทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษ และในช่วงหน้ามรสุมขยะก็จะลอยไปติดตามหน้าชายหาดตามที่ต่าง ๆ ซึ่งส่งผลกระทบโดยวงกว้างต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันจากการสอบถามผู้นำชุมชนและชาวบ้านมีแนวทางในการแก้ปัญหาเบื้องต้นโดยสร้างข้อตกลงกับชาวบ้านหรือผู้ประกอบการโฮมสเตย์ดำเนินการเก็บค่าธรรมเนียมนักท่องเที่ยวคนละ 5 บาท โดยคิดรวมกับค่าเข้าที่พักแล้ว เพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการจ้างคนงานเก็บขยะในบริเวณชุมชน และรณรงค์ให้ชาวบ้านในชุมชนรู้จักการคัดแยกขยะเพื่อดำเนินการรวบรวมไปขายให้กับพ่อค้ารับซื้อของเก่า และถ้าได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องมาให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเศษขยะมูลฝอยที่เหลือจากการบริโภคอาหารตามโฮมสเตย์มาผลิตก๊าซชีวมวลก็จะช่วยในการลดต้นทุนในการประกอบธุรกิจมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ (จันทร์เพ็ญ มีนคร, 2554) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ในภาพรวมระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการจัดการขยะ พบว่าส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการปัญหาขยะยังไม่เป็นที่น่าพอใจ ประชาชนไม่เล็งเห็นความสำคัญ ในการแยกขยะก่อนที่จะนำไปทิ้งหรือกำจัด ขยะมีปริมาณมากทำให้เสียเวลามากต่อการคัดแยก ขาดแนวทางหรือขาดการส่งเสริม ให้ความร่วมมือในการแยกขยะ การใช้ประโยชน์ที่เกิดมาจากขยะขาดงบประมาณ และขาดการให้การสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ในการแยกขยะ ขาดการรณรงค์และการประชาสัมพันธ์ที่เกี่ยวกับความรู้ และความเข้าใจ

2. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการบริหารจัดการขยะชุมชนบ้านบางชัน ต.บางชัน อ.ขลุง จ.จันทบุรี การท่องเที่ยวทำให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยเพิ่มมากขึ้น มีความคิดเห็นเห็นอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์, 2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะชุมชน พบว่า การลดปริมาณขยะด้วยการให้ผู้ทิ้งขยะคัดแยกขยะก่อนทิ้ง ขยะส่วนหนึ่งที่คัดแยกจะเป็นขยะมีมูลค่านำไป reuse หรือ recycle ขยะส่วนหนึ่งนำไปทำเป็นปุ๋ยหมักได้ จึงเหลือส่วนที่จะทิ้งน้อยลง การคัดแยกขยะจำเป็นต้องให้ประชาชนผู้ทิ้งขยะยอมรับวิธีการคัดแยก

และยอมปฏิบัติตามในการคัดแยกขยะก่อนทิ้ง ถ้าทุกคนช่วยกันลดปริมาณขยะนับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน ปริมาณของขยะมูลฝอยที่เพิ่มขึ้นทุกวันเป็นปัญหาต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน ถ้าในชุมชนมีขยะมูลฝอยเกลื่อนถนนจะมีผลต่อสุขภาพจิตของคนในชุมชน ปัญหาขยะมูลฝอยเป็นปัญหาของคนทุกคนในชุมชน การมีผู้นำในการจัดการขยะมูลฝอยชุมชนทำให้ชุมชนสะอาดและน่าอยู่

การท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยว และคนในชุมชน มีความคิดเห็นเห็นอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (รัมภาภัค ฤกษ์วีระวัฒนา, 2562) ได้ศึกษาพฤติกรรม และปัจจัยที่ส่งผลต่อการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวด้านผลิตภัณฑ์ ด้านราคา ด้านการจัดจำหน่าย ด้านส่งเสริมการตลาด และความพึงพอใจรวมส่วนประสมการตลาดอยู่ในระดับปานกลาง และมีภูมิลำเนาอยู่กรุงเทพมหานคร โดยเดินทางมาที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติดอนหอยหลอด 2 - 4 ครั้ง มีการจับจ่ายใช้สอยระหว่างท่องเที่ยวเป็นจำนวนเงิน 500 - 1,000 บาท โดยมากนักท่องเที่ยวเดินทางมาในช่วงวันหยุดเทศกาลและร่วมเดินทางมากับเพื่อน และครอบครัว ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า คะแนนความพึงพอใจส่วนประสมทางการตลาด การเดินชมป่าชายเลน การซื้อของที่ระลึก การซื้อขนมจากภูมิลำเนาของนักท่องเที่ยวส่งผลต่อการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทำให้มีการลงทุนด้านที่พักอาศัยมากขึ้น มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (moneyhub, 2565) ปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่มีอัตราเจริญเติบโตอย่างมาก โดยขยายมากกว่า 10 กว่าเปอร์เซ็นต์ของทุกปี การที่ชาวต่างชาตินิยมเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศไทยมากขึ้น เหตุจากศักยภาพของประเทศไทยที่มีความพร้อมในทุก ๆ ด้านที่สนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวนี่คือจุดแข็งของประเทศไทย

3. เพื่อกำหนดแนวทางการบริหารจัดการขยะเพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชุมชน

เสนอความคิดเห็นเพื่อพัฒนากิจกรรมหรือแหล่งท่องเที่ยว มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (รวิกานต์ แสนไชย, 2544) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน: กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ พบว่า รูปแบบการจัดการธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เป็นการใช้การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาขยะที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นการจัดการแบบยั่งยืน เพราะมีความสัมพันธ์กันระหว่างสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สำหรับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนจะต้องเกิดจากความสมัครใจ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนคิดริเริ่มค้นหาปัญหา และหาสาเหตุปัญหาของชุมชน วางแผนดำเนินกิจกรรมลงทุน และปฏิบัติงาน มีการติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน

ชุมชนมีส่วนร่วมจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับคนทุกวัย มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (จันทร์เพ็ญ มีนคร, 2554) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ปัจจุบันปัญหาขยะกลายเป็นปัญหาที่ไม่สามารถมีทางแก้ไขได้อย่างยั่งยืน เพราะจากการที่นำขยะไปกำจัดอีกพื้นที่หนึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่นั้น ๆ ดังนั้นจึงควรมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยมีการจัดกิจกรรมรณรงค์ และประชาสัมพันธ์ในเรื่องการลดปริมาณขยะ การคัดแยกประเภทขยะจากแหล่งกำเนิดเพื่อจะได้นำขยะบางส่วนกลับมาใช้ได้ใหม่ และการนำขยะสดมาใช้ทำปุ๋ยหมัก โดยกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ควรให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดงานกิจกรรมหรือโครงการนั้น ๆ ด้วยเพราะประชาชนที่อาศัยในพื้นที่รู้สาเหตุของปัญหาขยะ

ชุมชนร่วมมือกับชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากร การท่องเที่ยวของชุมชน มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับ (สุภาพร เนียมหอม, 2543) ได้ศึกษาประชาคมเมืองกับการจัดการขยะมูลฝอยเขตทวีวัฒนา พบว่า ประชาคมที่อาศัย อยู่ในหมู่บ้านสกุลทิพย์ มีจิตสำนึก และมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยอยู่ในระดับที่น่าพอใจที่ต้องการให้ชุมชน และสังคมเมืองมีความสะอาดขึ้น ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎี Y ของแมคแกรเกอร์ (Donglas mc gregor) ที่เน้นถึงการพัฒนาตนเองของมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์นั้นรู้จักตัวเองได้ถูกต้อง รู้จักความสามารถของตนเอง สรุปว่า กิจกรรมการบริหารจัดการล้วนมีสาเหตุรากฐานมาจากทฤษฎีพฤติกรรมมนุษย์ (human behaviors)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สิ่งที่เป็นปัญหา และอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนี้โดยสิ่งที่เป็นปัญหาคือ ขยะมูลฝอยในชุมชน ความแออัดพลุกพล่านของนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนเริ่มเห็นแก่ตัวมากขึ้น ขาดความร่วมมือที่ดีทั้งภาครัฐ และเอกชน การโฆษณาประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวชุมชนบางชันยังเกิดการสื่อสารที่ไม่ถูกต้อง ปัญหาค่าครองชีพของคนในชุมชนที่สูงขึ้น ไม่ได้รับการ

บริหารจัดการที่ดีจากหน่วยงานราชการทำให้ชุมชนต้องบริหารจัดการกันเอง และระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานยังไม่ทั่วถึง ส่วนอุปสรรคคือเดินทางคมนาคมเข้ามาในชุมชน แต่ในทางกลับกันเมื่อมีถนนเข้ามาในชุมชน ชาวบ้านที่ทำอาชีพขับเรือรับจ้างจะไม่มีรายได้จากการขับเรือ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนมีทั้งเห็นด้วย และไม่เห็นด้วยกับการมีถนนเข้ามาในชุมชน ซึ่งการใช้เรือในการคมนาคมก็ถือเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวในชุมชน

1.2 ชาวบ้านให้ความร่วมมือในด้านไหนที่จะทำให้ชุมชนบางชันเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ โดยชาวบ้านได้ให้ความสำคัญด้านการหารายได้เข้าชุมชน ควบคู่ไปกับการรักษาสิ่งแวดล้อม การประชาสัมพันธ์ชุมชนบางชันให้เป็นที่รู้จักของสังคมภายนอกโดยการสื่อสารที่ถูกต้องในด้านสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน

1.3 ปัญหาการจัดการขยะในชุมชนก่อให้เกิดผลกระทบในเรื่องของสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศเสียหาย เป็นแหล่งสะสมเชื้อโรค การจัดการขยะที่ไม่ถูกต้องส่งผลทำให้เกิดมลภาวะที่เป็นพิษ มีกลิ่น เนื่องจากการเผาขยะ และปัญหาขยะจำนวนมาก ในทะเล

1.4 แนวทางในการจัดการขยะในชุมชนควรจะมีรูปแบบ และลักษณะที่ภาครัฐ และชุมชนร่วมมือกันในการแก้ปัญหาในเมื่อชุมชนบางชันเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควรลดการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ย่อยสลายได้ยากในธรรมชาติ ควรแยกจัดเก็บขยะให้ถูกวิธีเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกทั้งชุมชน และนักท่องเที่ยวในการรักษาความสะอาด และภาครัฐหรือเอกชนควรเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการขยะ

1.5 ภาครัฐควรให้การช่วยเหลือดูแลชุมชนในด้านการบริหารจัดการขยะในชุมชน ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ในชุมชน และการออกเอกสารสิทธิ์โฉนดที่ดินที่ยังหาข้อสรุปไม่ได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรยกตัวอย่างชุมชนที่เอาขยะมาใช้ประโยชน์ และทิศทางหรือความเป็นไปได้ที่จะนำมาใช้กับพื้นที่ตัวอย่าง ที่จะทำการสร้างรูปแบบการจัดการขยะ หรือผลิตภัณฑ์ที่เข้าไปจัดการกับขยะแต่ละประเภท โดยใช้แนวคิดในเรื่อง 4Rs และ sustainable design เพื่อให้เห็นชัดเจนเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.2 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการสร้างลักษณะนิสัยในการจัดการขยะกับชุมชนเดิมหรือชุมชนใหม่ภายในจังหวัดเดียวกัน เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบ และความต่อเนื่องอย่างยั่งยืน

2.3 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการติดตาม และประเมินผลในการจัดการขยะกับชุมชนเดิม ซึ่งเป็นการติดตามและกระตุ้นให้ชุมชนมีการจัดการขยะอย่างต่อเนื่อง และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

จันทร์เพ็ญ มีนคร. (2554). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน ตำบลบางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

นิรัช สุดสังข์. (2548). **การวิจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม** (หน้า 48 - 51). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

พุทธชาด ลุนคำ. (2564). **แนวโน้มธุรกิจ/อุตสาหกรรม ปี 2562 – 2564 : ธุรกิจโรงแรม**. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2565, จาก https://www.krungsri.com/th/research/industry/industry-outlook/services/hotels/io/io-hotel-21

รัมภาภัค ฤกษ์วีระวัฒนา. (2562). **การศึกษาพฤติกรรม และปัจจัยที่ส่งผลต่อการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ดอนหอยหลอด จังหวัดสมุทรสงคราม.** มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, สาขาการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบริการ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

รวิกานต์ แสนไชย. (2544). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาธนาคารขยะชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และนันทพล กาญจนวัฒน์. (2543). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะชุมชน.** (รายงานการวิจัย), สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร.

สุภาพร เนียนหอม. (2543). **ประชาคมเมืองกับการจัดการขยะมูลฝอย: ศึกษาเฉพาะกรณีเขตทวีวัฒนากรุงเทพมหานคร**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2564). **การสำรวจที่พักแรมปี 2563.** (หน้า 18). กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2565). **การดำเนินงานของ อพท. ในการประเมินความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ตามแนวทางของสภาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก (GSTC).** สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2565, จาก https://tis.dasta.or.th/stisdasta/gstc-lists

องค์การบริหารส่วนตำบลบางชัน อำเภอขลุง จังหวัดจันทบุรี. (2565). **ประวัติความเป็นมาการตั้งชุมชนตำบลบางชัน.** สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2565, จาก http://www.bangchan.go.th

Moneyhub. (2565). **ลงทุนถูกทางกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2565, จาก https://moneyhub.in.th/article/travel-business-industry/

การออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของสินค้า วิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วันฉัตร กันหา

Thai-Lom woven fabrics logo and packaging design to promote the product image of Baan Wai community enterprise, omsak District, Phetchabun province

Wanchatr Kanha

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
Faculty of Management Sciences, Phetchabun Rajabhat University
* Corresponding author. E-mail address: wanchatr.kan@pcru.ac.th
Received: December 12,2021; revised: July 14,2022; accepted: November 15,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหาภาพลักษณ์ผ้าทอไทหล่ม ของวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย และเพื่อออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ในการศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการเก็บข้อมูล คือ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย สำนักงานพัฒนาชุมชน นักวิชาการ และนักออกแบบกราฟิก โดยในการศึกษานี้ค้นหาภาพลักษณ์ของผ้าทอไทหล่มเพื่อใช้เป็นแนวคิดในการค้นหาชื่อแบรนด์ ออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ ภาพลักษณ์เกี่ยวกับลวดลายของผ้ารูปทรงเลขาคณิต และสีสันของผ้าทอไทหล่ม และภาพลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นชุมชนบ้านหวาย เช่น ดอกลั่นทมโบราณ และระบำทอผ้า ส่วนในการค้นหาชื่อแบรนด์ได้ชื่อ “ไทหล่ม บ้านหวาย” เป็นชื่อที่มีเอกลักษณ์ชัดเจน มีความหมายลึกซึ้ง และจดจำง่าย แล้วนำมาออกแบบตราสัญลักษณ์แบบผสมผสานระหว่างภาพวาดดอกลั่นทมและตัวอักษรคำว่า ไทหล่มบ้านหวาย ร่วมกับการใช้สีม่วงเปลือกมังคุดจากสีของผ้าซิ่นหัวแดงตีนก่าน สีเหลืองและสีขาวที่ถอดสีมาจากดอกลั่นทมโบราณ สไตล์การออกแบบมีแนวคิดให้มีบุคลิกภาพที่ดูทันสมัย สง่างาม เรียบง่าย ส่วนในการออกแบบและผลิตบรรจุภัณฑ์ต้องให้กลุ่มสามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบในการผลิตบรรจุภัณฑ์ได้ง่าย สามารถนำไปพัฒนาและปรับเปลี่ยนได้เอง มีความสวยงาม สร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ และสามารถปกป้องผลิตภัณฑ์จากการจัดจำหน่ายและการขนส่งได้ ดังนั้น บรรจุภัณฑ์ที่เลือกใช้จึงเป็นกล่องกระดาษสีน้ำตาล โดยนำมาออกแบบได้ 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 กล่องบรรจุภัณฑ์โชว์สินค้าแบบพิมพ์ลายเต็มกล่องด้านหน้า รูปแบบที่ 2 สายคาดกล่องบรรจุภัณฑ์ และรูปแบบที่ 3 ฉลากสินค้าในบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ นามบัตรสำหรับประชาสัมพันธ์หรือใช้แนบบรรจุภัณฑ์ และป้ายแสดงตราสัญลักษณ์แบบแขวนและแบบแนบบรรจุภัณฑ์ ทั้งนี้ในการออกแบบตราสินค้าจะต้องสะท้อนเอกลักษณ์ของแบรนด์ และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหวายสามารถนำไปดำเนินการผลิตและพัฒนาต่อยอดได้เป็นสำคัญ เพื่อขยายโอกาสในเชิงพาณิชย์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน

คำสำคัญ: ตราสัญลักษณ์ บรรจุภัณฑ์ ผ้าทอไทหล่ม วิสาหกิจชุมชนตำบลบ้านหวาย

ABSTRACT

This study aims to study identity of Thai-Lom woven fabrics of Thai-Lom Baan Wai community enterprise group and to design logo and packaging of Thai-Lom Woven fabrics of Thai-Lom Baan Wai community enterprise group, Lomsak District, Phetchabun Province. The researcher used a qualitative research, collected data by a study documents, non-participant observations and In-depth interview. The key information of the survey was applied to representatives who were leader and members of Thai-Lom Baan Wai community enterprise group, Community Develop Department, academician, and design graphic designer.

The researcher studies about the identity related data and analysis for designing brand logo and packaging of Thai-Lom woven fabrics identity concepts such as geometric fabric pattern and the color of the woven fabric including with Baan Wai community image concepts such as a hundred year - Frangipani flower and the Weaving Dance. The research has found that “Thai-Lom Baan Wai” not only has a beautiful name which is easy to remember but also a meaningful communication. Under the mixed logo design, the concept are frangipani flowers and the word “Thai-lom Baan Wai” combined with purple mangosteen which is the color that Thai Lom woven cloth is made from while yellow and white are the color of frangipani flower to give the emblem a modern, elegant, simple personality. The packaging is designed and beautified based on the places to purchase, cost not more than 5% of the product. It’s designed versatility and differently into 3 patterns: Pattern 1-a full-front printed display packaging box; Pattern 2-the packaging strap; Pattern 3 -the product label in the package, including the business card for attaching the packaging box, and hanging and attached badges. Hence, the brand, logo, and packing design must reflect the identity of the community enterprise group. Also, it can be implemented in a practical way that important to expand the commercial opportunities of the product community.

Keywords: Logo, Packaging Design, Thai-Lom Woven Fabrics,Thai-Lom Baan Wai Community Enterprise Group

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนการสร้างให้เกิดผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อเพิ่มมูลค่าในสินค้าและบริการเดิมของผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการทุกระดับให้แตกต่างจากคู่แข่งทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ โดยใช้การพัฒนาในผลิตภัณฑ์และบริการในเชิงพื้นที่เป็นตัวขับเคลื่อนที่สำคัญ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาวิสาหกิจขนาดย่อย ขนาดเล็กและขนาดกลาง วิสาหกิจชุมชน เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนโดยส่งเสริมให้ผู้ประกอบการสามารถผลิตได้ และขายเป็น ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ, 2561) อีกทั้งยังมีหลายหน่วยงานที่เข้าช่วยส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาและต่อยอดทรัพยากรในชุมชนให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่บนพื้นฐานของภูมิปัญญา วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างแบรนด์ ซึ่งตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในเชิงการตลาด ที่จะนำไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ชุมชน การสร้างการรับรู้ ความประทับใจ จดจำ และบอกต่อในผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น ๆ

อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองไทหล่ม เป็นผ้าซิ่นแบบต่อหัวต่อตีนที่มีลักษณะเฉพาะตัว เรียกว่า “ซิ่นหัวแดงตีนก่าน” มีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ หัวซิ่น เป็นส่วนด้านบนสุดของผ้าซิ่นมีสีแดง นิยมใช้หัวซิ่นแบบผ้ามัดย้อม และหัวซิ่นแบบทอขิด ส่วนตัวซิ่น เป็นส่วนที่มีการทอลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ในลักษณะเป็นห้อง โดยในหนึ่งห้องจะประกอบด้วย หมี่ใหญ่ หมี่รอง และหมี่เล็ก และส่วนสุดท้ายตีนซิ่น เป็นส่วนล่างสุด ซึ่งเป็นผ้าที่ทอตามลายขวาง เรียกว่า “ก่าน” (ปุณฑริกา สุคนธสิงห์, 2561) โดยในช่วงที่ผ่านมามีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มให้มีความหลากหลายและเหมาะสำหรับการเป็นสินค้าที่ระลึกของนักท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋าถือ กิ๊ฟติดผม เป็นต้น และจากการลงพื้นที่ พบว่า วิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย มีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้เป็นมาตรฐาน และสามารถต่อยอดในเชิงพาณิชย์ให้มากขึ้น โดยมีปัญหาสำคัญคือ การสร้างชื่อแบรนด์ และตราสัญลักษณ์ที่สวยงาม จดจำได้ง่าย และยังไม่มีบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม ที่จะสามารถเข้าถึงลูกค้าในตลาดกลางถึงระดับบน โดยการผลิตบรรจุภัณฑ์ต้องไม่สร้างภาระด้านต้นทุนการผลิตสูงเกินไป จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มของกลุ่มฯ ให้สามารถสะท้อนได้ถึงอัตลักษณ์ชุมชน มีความสวยงาม สร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ ต้องให้กลุ่มสามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบในการผลิตบรรจุภัณฑ์ได้ง่าย สามารถนำไปพัฒนาและปรับเปลี่ยนได้เอง อีกทั้งเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการส่งเสริม และพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นให้เป็นสินค้าที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว สร้างรายได้เพิ่มขึ้นแก่สมาชิกในชุมชน และผลการศึกษายังสามารถใช้เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูลเพื่อการพัฒนาสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหาภาพลักษณ์ ผ้าทอไทหล่ม ของวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย

2. เพื่อออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาการออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ของสินค้าวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษา ดังนี้

1. กำหนดประเภทของผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มที่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย เป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความสนใจจากกลุ่มเป้าหมาย และเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต้องการส่งเสริมการขายให้ดีขึ้น

2. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์อยู่ภายใต้ข้อกำหนดด้านสถานที่ในการหาซื้อบรรจุภัณฑ์ได้สะดวก เช่น มีจำหน่ายในท้องถิ่น หรือช่องทางออนไลน์ ด้านต้นทุนราคา ไม่เกินร้อยละ 5 ของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ และด้านการดำเนินการที่กลุ่ม ฯ จะต้องสามารถดำเนินการได้จริงไม่ยุ่งยากและสามารถส่งเสริมการขายได้

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญ และปัญหาการวิจัย ได้แก่

การส่งเสริมภาพลักษณ์ของสินค้าวิสาหกิจชุมชน

ภาพลักษณ์ เป็นสิ่งที่ผู้ประกอบสร้างขึ้น เพื่อให้เกิดภาพความประทับใจ อารมณ์ ความรู้สึกที่มีต่อสินค้าและบริการชนิดนั้น ๆ ซึ่งการมีภาพลักษณ์ที่ดีจะช่วยสร้างโอกาสในการแข่งขันทางธุรกิจ และนำไปสู่การใช้ซ้ำและความภักดีในตราสินค้าได้ (Yamaguchi et al., 2015) โดยในการสื่อสารภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์มีอยู่หลายวิธีแต่ส่วนใหญ่ที่ได้รับความนิยมและใช้เวลาสั้น คือ การสร้างชื่อแบรนด์ใหม่ ออกแบบตราสัญลักษณ์บรรจุภัณฑ์ และปรับปรุงสินค้าและบริการขึ้นใหม่ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย (Monica Gomoescu, 2016)

แนวคิดการออกแบบตราสัญลักษณ์ จะต้องเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงลักษณะขององค์กรซึ่งจะสามารถใช้เป็นประโยชน์ทางการตลาดได้ (ชัยรัตน์ อัศวางกูร, 2548) ต้องสอดคล้องกับคุณสมบัติที่ดีของสินค้า สามารถดึงดูดใจเมื่อพบเห็นทำให้ลูกค้ารู้สึกคุ้นเคย และสามารถจดจำได้ง่าย (อาคูดิโอ, 2564) โดยนักวิชาการและนักออกแบบหลายหลายท่านได้นำเสนอแนวคิดการออกแบบตราสัญลักษณ์ไว้ 4 ประเภท ได้แก่ ตราสัญลักษณ์ในรูปแบบตัวอักษร ตราสัญลักษณ์ในรูปแบบรูปภาพ ตราสัญลักษณ์ในรูปแบบนามธรรม และตราสัญลักษณ์ในรูปแบบผสมผสาน (ชัยรัตน์ อัศวางกูร, 2548; นาวี เปลี่ยวจิตร์, ณัฐชานันท์ สมบัติประธาน และปฏิวัติ สุริโย, 2553; อาคูดิโอ, 2564) ส่วนแนวทางการตั้งชื่อตราสินค้า มีหลากหลายแนวทาง เช่น การตั้งชื่อตราสินค้าที่มาจากชื่อเจ้าของ ชื่อที่ตั้งขึ้นเอง ทำเลที่ตั้งของสินค้า คุณลักษณะภายนอกของสินค้า คุณประโยชน์หรือการใช้งานของสินค้า การผลิตและพัฒนาสินค้า ชื่อสามัญของสินค้า ลักษณะอาการที่อยากให้เกิดขึ้นหลังการใช้สินค้า ส่วนผสมหรือวิธีการผลิตของสินค้า และชื่อย่อของชื่อบริษัทก็ได้ (มานพ ชุ่มอุ่น, 2562)

แนวคิดเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม ยึดหลักแนวคิดพื้นฐานด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การกำหนดรูปแบบและโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ให้สัมพันธ์กับหน้าที่ใช้สอยของผลิตภัณฑ์ เพื่อการคุ้มครองป้องกันไม่ให้สินค้าเสียหาย และจะต้องเพิ่มคุณค่าด้านจิตวิทยาต่อผู้บริโภคได้

โดยในการออกแบบบรรจุภัณฑ์จึงควรคำนึงถึง 2 ส่วนสำคัญ คือ การออกแบบโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ ซึ่งได้แก่ ลักษณะวัสดุที่เลือกใช้ กรรมวิธีการผลิต การเก็บรักษา รวมไปถึงการขนส่งจนถึงมือผู้บริโภค และการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ด้วยภาพต้องสามารถสื่อความหมาย สร้างความเข้าใจในอัตลักษณ์เฉพาะของผลิตภัณฑ์ และสร้างความเข้าใจได้ง่าย (อภิสรา กฤตาวาณิชย์, 2564; อังกาบ บุญสูง, 2556)

(ชวัลนุช พุธวัฒนะ และปังปอนด์ รักอำนวยกิจ, 2564) ยังกล่าวว่า ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ควรคำนึงถึงการเล่าเรื่อง (Storytelling) เพื่อสร้างความแตกต่างและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ ซึ่งจำเป็นต้องมีการออกแบบที่ผสมผสานความร่วมสมัย สามารถดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคและส่งเสริมสินค้าท้องถิ่นได้ (อังกาบ บุญสูง, 2556) อีกทั้งบรรจุภัณฑ์ยังควรมีรายละเอียดเกี่ยวกับชื่อสินค้า ตราสินค้า สัญลักษณ์ทางการค้า รายละเอียดของสินค้า รายละเอียดส่งเสริมการขาย รูปภาพส่วนประกอบของสินค้า ปริมาตรหรือปริมาณ ชื่อผู้ผลิตและผู้จำหน่าย (ถ้ามี) และรายละเอียดตามข้อบังคับของกฎหมาย เช่น วัน

ผลิต และวันหมดอายุ เป็นต้น (สิปราง เจริญผล, 2556; ปัทมาพร ท่อชู, 2559) นอกจากนี้ (พรพิมล ศักดา และวรารัตน์ วัฒนชโนบล,2562) และ (ธวัช พะยิ้ม,2560) ระบุว่า ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ควรคำนึงถึงต้นทุนของผู้ประกอบการ ความเหมาะสมกับผู้ใช้งาน และสอดคล้องตามความต้องการของผู้บริโภคด้วย

ดังนั้นบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม จึงไม่ได้แค่ช่วยในการปกป้องผ้าทอให้อยู่ในคุณภาพที่ดี แต่จะต้องสามารถแสดงให้ผู้บริโภคได้เห็นส่วนประกอบสำคัญของชิ่นไทหล่มได้ทั้ง 3 ส่วน คือ หัวชิ่นสีแดง ตัวชิ่น และตีนชิ่น เพื่อสร้างความเข้าในและจดจำผลิตภัณฑ์ผ้าชิ่นไทหล่ม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในชุมชนได้

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาได้ ดังนี้

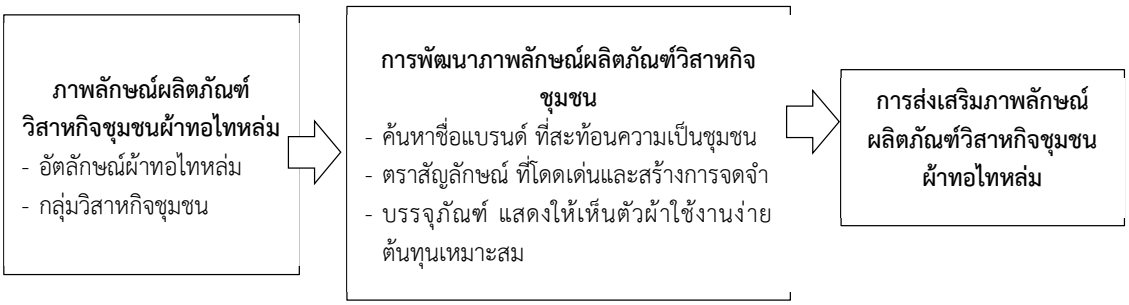

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่ชัดเจน ตลอดจนสามารถให้ข้อมูลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เก็บรวมรวมข้อมูลด้วยวิธีการการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยมีลักษณะคำถามปลายเปิด ได้แก่ 1. อัตลักษณ์ผ้าทอไทหล่ม ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะเฉพาะลวดลาย สีสัน วิธีการทอ อุปกรณ์การทอ มีลักษณะเป็นอย่างไร แตกต่างจากผ้าทอชนิดอื่น ๆ หรือไม่ อย่างไร ทำไมจึงต้องเป็นลวดลายแบบนี้ เป็นต้น การต่อยอดผ้าทอ มีผลิตภัณฑ์ชนิดใดบ้าง มีการจำหน่ายผ่านช่องทางไหนบ้าง และมีลูกค้ากลุ่มเป้าหมายที่เลือกซื้อผ้าทอไทหล่มคือใคร และวิธีการเรื่องเล่าหรือเรื่องราวของผ้าทอไทหล่มเป็นอย่างไร และ 2. อัตลักษณ์ชุมชนบ้านหวาย ซึ่งประกอบด้วย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน เรื่องราวเกี่ยวกับชุมชน เครื่องนุ่งห่มแบบไทหล่ม ภาพจำที่สร้างการรับรู้เมื่อนึกถึงไทหล่ม มีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง เป็นต้น ในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key information) ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการผลิต จำหน่าย และส่งเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยตรง ได้แก่ ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวายและสมาชิกกลุ่ม สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ นักวิชาการ และนักออกแบบกราฟิกดีไซน์ และใช้วิธีการสังเกต ซักถาม และจดบันทึก แล้วนำข้อมูลต่าง ๆ ที่เก็บรวบรวมได้มาหาแนวทางในการออกแบบตราสัญลักษณ์และพัฒนาบรรจุภัณฑ์รูปแบบใหม่ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มวิสาหกิจ ฯ และสามารถส่งเสริมการขายได้ โดยใช้การประชุมกลุ่มย่อยผู้นำและสมาชิกวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย หลังจากนั้นได้จัดทำร่างต้นแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์เพื่อนำเสนอต่อกลุ่มวิสาหกิจฯ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านผ้าทอไทหล่ม สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ และนักออกแบบกราฟิกดีไซน์ เพื่อคัดเลือก ให้ข้อเสนอแนะ และพัฒนาต้นแบบที่มีความเหมาะสมกับกลุ่มวิสาหกิจฯ สามารถดำเนินการและนำไปใช้ได้จริง และสอดคล้องกับกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย

ส่วนการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย ภายหลังการนำตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ไปใช้จริง ในประเด็นเรื่องการสร้างความสนใจในกลุ่มผู้บริโภค และการสร้างช่องทางการรับรู้และบอกต่อในกลุ่มผู้บริโภครายใหม่

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาภาพลักษณ์ผ้าทอไทหล่มของวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย

ในการค้นหาภาพลักษณ์ของผ้าทอไทหล่ม ใช้แนวคิดจากการค้นหาภาพลักษณ์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม ได้แก่ ลวดลายของผ้ารูปทรงเลขาคณิต สีธรรมชาติ วัสดุและอุปกรณ์ในการทอที่ยังคงทำด้วยมือทุกขั้นตอน และเป็นภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น และแนวคิดจากภาพลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นชุมชนบ้านหวาย ได้แก่ วิถีชีวิตเรียบง่าย พึ่งพาอาศัยกัน และยังมีกลิ่นอายของความ

เป็นชนบทอยู่มาก เช่น สภาพบ้านเรือนจากไม้ใต้ถุนยก ก่อกองไฟหุงหาอาหาร เก็บผักริมรั้ว และมีดอกลั่นทม 100 ปี ข้าวสารดำ เจดีย์พ่อขุนผาเมือง ระบำทอผ้า และอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง เป็นภาพที่สร้างการจดจำให้แก่ผู้คนที่เดินทางมายังชุมชนได้ โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก มาสรุปเป็นผลการวิเคราะห์ภาพลักษณ์ รายละเอียดดังตารางที่ 1

ตาราง 1 ข้อสรุปการวิเคราะห์ภาพลักษณ์เพื่อเป็นแนวทางการค้นหาชื่อแบรนด์ ตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์

ข้อสรุปภาพลักษณ์	รายละเอียดภาพลักษณ์ผ้าทอไทหล่ม
ผ้าทอไทหล่ม	ผ้าทอไทหล่ม หรือสามารถเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “ผ้าซิ่นหัวแดงตีนก่าน” ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะ คือ ตัวซิ่นจะประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ หัวซิ่น เป็นส่วนด้านบนสุด ของผ้าซิ่น มีสีแดง หัวซิ่น มี 2 ประเภท คือ หัวซิ่นแบบผ้ามัดย้อม และหัวซิ่นแบบทอขิด (2) ตัวซิ่น เป็นส่วนที่มีการทอลวดลายที่เกิดจากการมัดหมี่ในลักษณะเป็นห้อง ในหนึ่งห้องจะประกอบด้วย หมี่ใหญ่ หมี่รอง และหมี่เล็ก (3) ตีนซิ่น เป็นส่วนล่างสุดของซีนหัวแดงตีนก่าน ซึ่งเป็นผ้าที่ทอตามลายขวาง เป็นที่มาของคำว่า ก่าน - ลวดลาย มีลักษณะเป็นทั้งลวดลายดั้งเดิมและลวดลายประยุกต์ ซึ่งมีรูปลักษณ์เป็นรูปทรงเลขาคณิตทั้งสิ้น - สี ส่วนหัวเป็นสีแดงธรรมชาติ จากครั่งและฝาง ส่วนตัวซิ่นนิยมใช้โทนสีม่วง จากสีธรรมชาติและสีสังเคราะห์ - วิธีการทอ และอุปกรณ์การทอ ทอด้วยมือทุกขั้นตอนโดยชิ้นอุปกรณ์ที่เรียกว่าฟืม ที่มีขนาดแตกต่างกันตามส่วนของซิ่น แล้วจึงนำมาตัดเย็บรวมกันเป็นผืน
ผลิตภัณฑ์ต่อยอดผ้าทอไทหล่ม	ผลิตภัณฑ์ต่อยอด มีการนำมาพัฒนาเป็นกระเป๋าผ้าทอ กิ๊ฟติดผม พวงกุญแจ ผ้าคลุมไหล่
การเล่าเรื่องผ้าทอไทหล่ม	การเล่าเรื่องยังคงใช้รูปแบบการเล่าผ่านตัวบุคคล ซึ่งประกอบด้วยผู้นำและสมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย จึงยังเป็นข้อจำกัดในการสื่อสารถึงผ้าทอไทหล่มหากไม่มีตัวบุคคล
วิถีชีวิตและเรื่องราวของชุมชนไทหล่มบ้านหวาย	จากคำบอกเล่าและหลักฐานที่พบ เชื่อว่า ชาวไทหล่ม เป็นผู้อพยพจากลาวหลวงพระบางมาตั้งถิ่นฐานที่เมืองหล่มเก่า และหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ยังคงยึดถือวัฒนธรรมประเพณีแบบดั้งเดิม มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย อยู่อาศัยเป็นครอบครัวใหญ่
ภาพจำของชุมชนบ้านหวาย	มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ต้นดอกลั่นทม 100 ปี ข้าวสารดำ เจดีย์พ่อขุนผาเมือง ระบำทอผ้า และอนุสาวรีย์พ่อขุนผาเมือง

จากผลการสรุปภาพลักษณ์ของวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย เพื่อใช้นำไปเป็นแนวคิดในการค้นหาชื่อแบรนด์ ตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ ผู้วิจัยจัดประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย ผู้นำชุมชน และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถสรุปแนวทางการค้นหาชื่อ การออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ได้ 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่ 1 ดอกลั่นทม 100 ปี ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นชุมชนไทหล่มบ้านหวายแต่โบราณที่ ผู้หญิงมักนิยมใช้ดอกลั่นทม เพื่อประดับผมในเครื่องแต่งกายแบบไทหล่ม และมีความอ่อนช้อยสวยงาม แนวคิดที่ 2 สีสันและลวดลายของผ้าทอไทหล่ม สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอไทหล่มที่มาจากวิถีชีวิตชุมชน ตามแต่ผู้ทอจะสร้างสรรค์ลวดลายออกมาแต่ทุกลวดลายนั้นจะมีพื้นฐานมาจากรูปทรงเลขาคณิต เช่น ลายปราสาทผึ้ง ลายขอ ลายควมห้า เป็นต้น ส่วนสีของผ้าทอเป็นสีธรรมชาติ ผสมผสานกับสีสังเคราะห์ โดยมีสีที่โดดเด่นและแตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ คือ สีม่วงเปลือกมังคุด และแนวคิดที่ 3 ระบำทอผ้า เป็นการแสดงที่สะท้อนวิถีชีวิตชุมชนไทหล่ม ที่จะมีการทอผ้าอยู่ทุกครัวเรือน จึงมีการนำมาออกแบบเป็นท่ารำประจำตำบลบ้านหวาย (ภาพ 1)

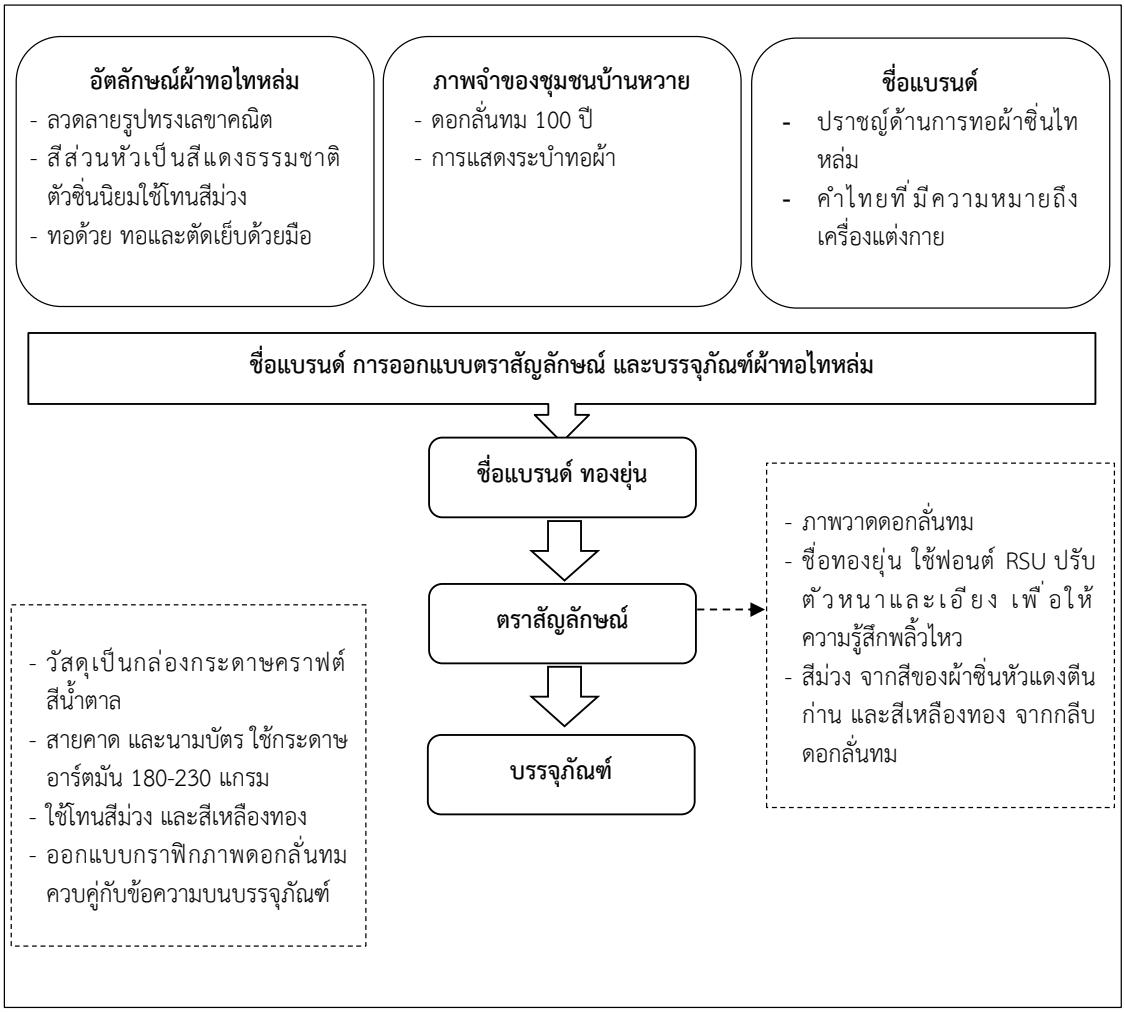

ภาพ 1 การค้นหาชื่อแบรนด์ การออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม

โดยในการออกแบบตราสัญลักษณ์ ลักษณะของตราสัญลักษณ์ควรเป็นตราสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย ซึ่งจะต้องมีความโดดเด่น สามารถจดจำได้ง่าย จึงใช้แนวคิดการออกแบบตราสัญลักษณ์แบบผสมผสาน ที่ประกอบด้วย ชื่อแบรนด์ และรูปภาพที่สะท้อนภาพลักษณ์ของแบรนด์ โดยการร่วมระดมความคิดจากกลุ่มวิสาหกิจเพื่อค้นหาชื่อที่สร้างการจดจำ และสามารถสื่อความหมายถึงกลุ่มได้ ได้แก่ ชื่อแม่ทองยุ่น ผู้เป็นปราชญ์ด้านการทอผ้าชิ่นไทหล่ม และเป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้าไทหล่ม และชื่อ เอื้อมภรณ์ ซึ่งหมายถึง เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ แล้วนำมาออกแบบตราสัญลักษณ์เป็น 3 รูปแบบตามแนวคิดที่ได้จากการค้นหาภาพลักษณ์ (ภาพ 2)

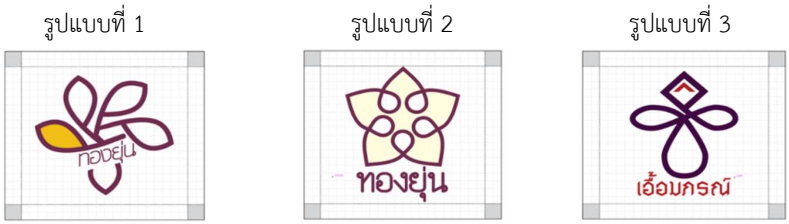

ภาพ 2 แนวทางการค้นหาชื่อแบรนด์ และพัฒนาตราสัญลักษณ์

เมื่อนำเสนอผลการออกแบบต่อกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นักวิชาการ นักออกแบบ และพัฒนากรชุมชนในพื้นที่ ร่วมกันพิจารณาให้ข้อมูล และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อเลือกรูปแบบตราสัญลักษณ์ที่เหมาะสมที่สุดแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข โดยมีข้อพิจารณาถึงชื่อแบรนด์ที่ใช้ชื่อบุคคล ยังไม่สะท้อนความเป็นตัวตนและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย จึงเสนอเปลี่ยนชื่อเป็น “ไทหล่มบ้านหวาย” โดยเป็นการผสมผสานระหว่างคำว่า ไทหล่ม ซึ่งหมายถึง ตัวบุคคล วิถีชีวิต เครื่องแต่งกาย รวมกับคำว่า บ้านหวาย ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยจะสามารถสื่อความหมายให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย มีภาพวาดดอกลั่นทมเป็นองค์ประกอบหลักประกอบกับตัวอักษรคำว่า ไทหล่มบ้านหวาย ที่มีโครงสร้างเดิมเป็นฟอนต์ RSU แต่เพิ่มความหนา และปรับตัวอักษรให้เอียงขึ้นเล็กน้อย เพื่อให้ความรู้สึกพลิ้วไหว ล้อไปกับรูปร่างของกลีบดอกทั้ง 5 กลีบ ตามลักษณะของดอกลั่นทม ใช้สีม่วงเป็นสีหลัก โดยสีม่วงนี้เป็นที่เป็นตัวแทนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหวายที่ถอดมาจากสีของผ้าชิ่นหัวแดงตีนก่านของกลุ่มที่มีสีม่วงเป็นสีหลัก มีหนึ่งกลีบมีสีเหลืองทอง โดยสีเหลืองทองนี้มากจากสีด้านในสุดของกลีบดอกลั่นทม ที่จะมีสีเหลืองทองไล่สีจากด้านในไปด้านนอกกลีบที่สีขาว โดยสีเหลืองทองนี้จะเป็นสีที่ใช้คู่กับสีม่วงในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ โดยตราสัญลักษณ์มีบุคลิกภาพที่ดูทันสมัย สง่างาม เรียบง่าย

ส่วนบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม ต้องเป็นบรรจุภัณฑ์ที่กลุ่มสามารถหาซื้อได้จากพื้นที่ หรือสามารถสั่งซื้อออนไลน์ได้ มีความสวยงาม สร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ กลุ่มสามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบในการผลิตบรรจุภัณฑ์ได้ง่าย สามารถนำไปพัฒนาและปรับเปลี่ยนได้เอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำเสนอบรรจุภัณฑ์ใน 3 รูปแบบ โดยยึดตามราคาต้นทุนการผลิตบรรจุภัณฑ์ และการใช้งานที่หลากหลาย ได้แก่ รูปแบบที่ 1 กล่องบรรจุภัณฑ์โชว์สินค้าแบบพิมพ์ลายเต็มกล่องด้านหน้า รูปแบบที่ 2 สายคาดกล่องบรรจุภัณฑ์ และรูปแบบที่ 3 ฉลากสินค้าในบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ นามบัตรสำหรับแนบกล่องบรรจุภัณฑ์ และป้ายแสดงตราสัญลักษณ์แบบแขวนและแบบแนบ โดยบรรจุภัณฑ์ที่เลือกใช้เป็นกล่องกระดาษสีน้ำตาล ซึ่งหาได้ในพื้นที่และสียังสะท้อนถึงความเป็นชุมชนที่ยังคงทอผ้าด้วยมือ ผสมผสานกับแนวคิดการใช้สีแบบ Contrast ที่ยังคงคู่สีของตราสัญลักษณ์ไว้ คือ สีม่วงเปลือกมังคุดจากสีของผ้าทอ สีเหลืองทองและขาว จากดอกลั่นทม ส่วนตัวอักษรที่ใช้เป็นรูปแบบฟอนต์ของ RSU ซึ่งมีความทันสมัย อ่านง่าย และไม่มีค่าลิขสิทธิ์สามารถนำมาใช้เชิงพาณิชย์ได้ นอกจากนี้กราฟิกบนกล่องบรรจุภัณฑ์ นำเอาลวดลายดอกลั่นทมใช้เป็นลวดลายพื้นด้านหลัง ควบคู่กับข้อมูลผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ตราสัญลักษณ์ ชื่อผลิตภัณฑ์ และข้อมูลติดต่อผู้ผลิตและจำหน่าย (ตาราง 2)

ตาราง 2 แสดงผลการออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ พร้อมแนวคิดในการออกแบบ

ผลงานตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย	แนวคิดการออกแบบ
ตราสัญลักษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย 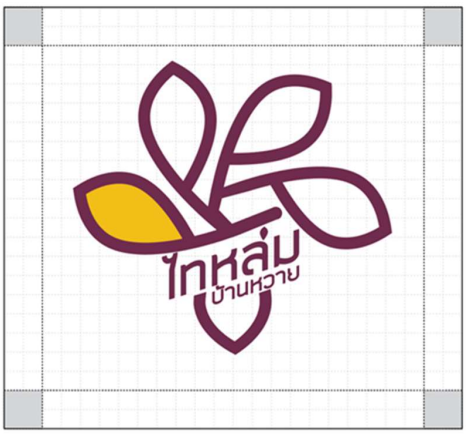	เป็นตราสัญลักษณ์แบบผสมผสานระหว่างภาพวาดดอกลั่นทม ซึ่งเป็นดอกไม้ที่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับชุมชน และยังเป็นดอกไม้ที่หญิงไทหล่มนิยมนำมาใช้ประดับผมด้วย ส่วนตัวอักษรคำว่า “ไทหล่ม บ้านหวาย” ปรับตัวอักษรให้เอียงขึ้นด้านบนเล็กน้อย เพื่อให้ความรู้สึกพลิ้วไหว สอดคล้องไปกับกลีบดอก โดยมีกลีบดอกทั้งหมด 5 กลีบ ตามลักษณ์ของดอกลั่นทม ใช้สีม่วงเป็นสีหลักที่เป็นตัวแทนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย ซึ่งถอดมาจากสีของผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มฯ และมีหนึ่งกลีบมีสีเหลืองทอง ถอดสีด้านในสุดของกลีบดอกลั่นทม ที่จะมีสีเหลืองทองไล่สีจากด้านในไปด้านนอกกลีบที่สีขาว เพื่อให้ตราสัญลักษณ์มีบุคลิกภาพที่ดูทันสมัย สง่างาม เรียบง่าย
บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 1	**กล่องบรรจุภัณฑ์โชว์สินค้าแบบพิมพ์ลายเต็มกล่องด้านหน้า** มีโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ เป็นกล่องกระดาษสีน้ำตาล โดยออกแบบเน้นโทนสีม่วง และสีเหลืองทอง เพื่อให้ผลิตภัณฑ์

ผลงานตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม บ้านหวาย	แนวคิดการออกแบบ
	ด้านในโดนเด่น ส่วนกราฟิกบนกล่องบรรจุภัณฑ์ประกอบด้วย ตราสัญลักษณ์ ชื่อและชนิดของผลิตภัณฑ์ ข้อมูลติดต่อผู้จัดจำหน่าย เช่น บรรจุภัณฑ์ชิ่นหัวแดงตีนก่าน บรรจุภัณฑ์ผ้าแพรไส้ปลาไหล และบรรจุภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่ **คุณลักษณะกล่องบรรจุภัณฑ์** กล่องกระดาษพิมพ์ลายด้านหน้า ราคาต้นทุนต่อกล่องเฉลี่ย 14-18 บาท (ราคาสำหรับ 1,000 กล่อง) พิมพ์ด้วยระบบออฟเซ็ท
บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 2	**สายคาดกล่องบรรจุภัณฑ์** มีโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ เป็นกล่องกระดาษสีน้ำตาล พร้อมสายคาดโดยออกแบบเน้นโทนสีม่วง และสีเหลืองทองเป็นสีหลักตราสัญลักษณ์อยู่ตรงกลาง โดยสายคาดสามารถคาดได้ทั้งแบบกล่องและผลิตภัณฑ์ได้โดยตรง ส่วนกราฟิกบนสายคาดกล่องบรรจุภัณฑ์ประกอบด้วย ตราสัญลักษณ์ ชื่อและชนิดของผลิตภัณฑ์ ข้อมูลติดต่อผู้จัดจำหน่าย เช่น บรรจุภัณฑ์ชิ่นหัวแดงตีนก่าน บรรจุภัณฑ์ผ้าแพรไส้ปลาไหล และบรรจุภัณฑ์ผ้าคลุมไหล่ **คุณลักษณะสายคาดบรรจุภัณฑ์** สายคาดกระดาษอาร์ตมันหนา 180 แกรม ราคาต้นทุนเฉลี่ย 4-6 บาทต่อชิ้น (ราคาสำหรับ 1,000 ชิ้น) พิมพ์ด้วยระบบออฟเซ็ท
บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 3	**ฉลากสินค้าในบรรจุภัณฑ์** เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย สามารถเลือกใช้คู่กับผลิตภัณฑ์ได้อย่างหลากหลายกับทั้งผลิตภัณฑ์เดิมและผลิตภัณฑ์ใหม่ ต้นทุนการผลิตต่ำ สามารถดำเนินการได้เอง ได้แก่ นามบัตรสำหรับแนบกล่องบรรจุภัณฑ์ และป้ายแสดงตราสัญลักษณ์แบบแขวนและแบบแนบ เช่น ป้ายหนีบกิ๊บผ้าไหม **คุณลักษณะนามบัตร และป้ายแสดงตราสัญลักษณ์แบบแขวน** ในภาพใช้กระดาษอาร์ตมัน หนา 230 แกรม ราคาต้นทุนเฉลี่ย 0.75 บาท ต่อชิ้น (ราคาสำหรับ 1,000 ชิ้น) พิมพ์ด้วยระบบออฟเซ็ท

1.ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม

จากการสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย ที่ได้นำตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ไปใช้ในงานแสดงสินค้าโอทอปไทย อิมแพค เมืองทองธานี เมื่อเดือนธันวาคม 2564 ที่ผ่านมา พบว่า ในการสร้างความสนใจในกลุ่มผู้เข้าชมงาน

ตราสัญลักษณ์ มีความสวยงามและสร้างความสนใจให้ผู้บริโภคที่เดินเลือกชมสินค้า แวะมาเยี่ยมชมสินค้าได้มากขึ้น แต่ยังคงพบปัญหาในกล่องบรรจุภัณฑ์ที่มีขนาดยังไม่พอดีกับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมากนัก ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ยังไม่โดดเด่นและดึงดูดมากพอ อีกทั้งยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับสีสันที่เลือกใช้ที่ผู้บริโภคบางกลุ่มที่เข้าใจว่าเป็นขนมหวาน มากกว่าผ้าทอพื้นถิ่น และด้านคุณภาพในการผลิตจากต้นแบบ ซึ่งเป็นรูปแบบไดคัทรูปดอกไม้ซึ่งมีกลีบใบเกินออกมาจากรูปทรงสี่เหลี่ยม เพื่อเพิ่มความสวยงามและอ่อนช้อย แต่กลุ่มวิสาหกิจฯ ยังมีขนาดเล็กไม่สามารถส่งพิมพ์ได้ในจำนวนมากจากโรงงานที่มีการตัดด้วยเครื่องตัด ซึ่งมีเงื่อนไขการพิมพ์ขั้นต่ำเพื่อให้ได้ราคาต่อชิ้นถูกลง จึงจำเป็นต้องพิมพ์และตัดด้วยมือซึ่งอาจขาดความเรียบร้อยและไม่สมบูรณ์เท่ากับเครื่องตัด

แต่ในประเด็นการสร้างช่องทางการรับรู้และบอกต่อในกลุ่มผู้บริโภครายใหม่ พบว่า จากการออกงานแสดงสินค้าในระดับชาติเพียงครั้งเดียว อาจจะยังสร้างการรับรู้และบอกต่อได้ยาก แต่อย่างไรก็ตามมีการนำเผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ที่กลุ่มวิสาหกิจฯ เป็นสมาชิกอยู่ และใช้ออกตลาดในพื้นที่เพื่อเพิ่มการรับรู้ รวมไปถึงได้มีการนำตราสัญลักษณ์เข้าร่วมโครงการส่งเสริมกระบวนการเครือข่ายองค์ความรู้ (Knowledge – based OTOP : KBO) ของสำนักงานพัฒนาชุมชนเพื่อต่อยอดบรรจุภัณฑ์และพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ด้วย

สรุปผลและการอภิปรายผล

ภาพลักษณ์เป็นสิ่งสำคัญของผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบหลักที่ผู้ผลิตนำมาเป็นเครื่องมือในการแข่งขันทางการตลาด นอกเหนือจากกลยุทธ์การสื่อสารอื่น ๆ ดังนั้นทั้งผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดควรได้รับการพัฒนาไปควบคู่กัน (ชวลิต โรจนประภายนต์ และ ธีระศักดิ์ เปี่ยมสุภัคพงศ์, 2561) โดยในการค้นหาและพัฒนาภาพลักษณ์ของผ้าทอไทหล่มของวิสาหกิจชุมชนบ้านหวาย ใช้แนวคิดจากภาพลักษณ์ของตัวผลิตภัณฑ์ ภาพลักษณ์ของผู้ผลิต (กลุ่มวิสาหกิจ) และภาพลักษณ์ชุมชนบ้านหวาย ได้แก่ ดอกลั่นทม สีม่วงเปลือกมังคุด และรูปทรงเรขาคณิต ซึ่งสอดคล้องกับ (อรัญ วานิชกร , 2561) กล่าวว่า ในการออกแบบและพัฒนาภาพลักษณ์แบรนด์องค์กร ควรมีส่วนสำคัญจากอัตลักษณ์ขององค์กรนั้น ๆ และควรมีคุณลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นของตน เพื่อนำมาสร้างมูลค่า และสามารถเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อสินค้าได้อย่างเหมาะสมกับขีดความสามารถทางการค้า การผลิตและการลงทุนของแต่ละราย (ประชิด ทิณบุตร และนรรชนภ ทาสุวรรณ, 2561)

ดังนั้นในการตั้งชื่อแบรนด์ “ไทหล่ม บ้านหวาย” เป็นชื่อที่สะท้อนความเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มบ้านหวาย ง่ายต่อการออกเสียง และจดจำ สอดคล้องกับ (มานพ ชุ่มอุ่น, 2562) กล่าวว่าในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาตราสินค้า ชื่อที่ใช้ควรไพเราะ ออกเสียงได้ชัดเจน เพื่อสร้างการจดจำ (เกรียงไกร กาญจนโภคิน, 2551) ที่ได้กล่าวสนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตราสัญลักษณ์ เพื่อพัฒนาภาพลักษณ์ของสินค้า จำเป็นต้อง สื่อสารกับสิ่งที่ผู้คนมองเห็นและสัมผัสได้อย่างชัดเจน ดังนั้นการใช้แนวคิดการออกแบบตราสัญลักษณ์แบบผสมสาน จึงเอาลักษณะที่โดดเด่นของดอกลั่นทม ที่อยู่ในชุมชนบ้านหวายและยังเป็นเครื่องประดับของหญิงไทหล่ม มาเป็นสัญลักษณ์ รวมกับตัวอักษรที่อ่อนช้อย ถูกลิขสิทธิ์ และกราฟิกบนกล่องบรรจุภัณฑ์ เพื่อเพิ่มความทันสมัย (อมรรัตน์ บุญสว่าง, 2559) สามารถนำไปใช้ทางการตลาดและจดทะเบียนลิขสิทธิ์ของผู้ประกอบการได้จริง สอดคล้องกับ (ประชิด ทิณบุตร ธีระชัย สุขสวัสดิ์ และอดิสรณ์ สมนึกแท่น, 2559) กล่าวว่า การออกแบบตราสัญลักษณ์สื่อความหมายได้ 6 ระดับ คือ คุณลักษณะของสินค้า ตราสัญลักษณ์สินค้า ทำให้นึกถึงคุณสมบัติหรือคุณลักษณะเด่นที่แน่ชัดของผลิตภัณฑ์ ซึ่งเชื่อมโยงถึงคุณประโยชน์อื่น ๆ ตามหน้าที่ทางการตลาด การสื่อทางอารมณ์ เช่น ความทนทาน แสดงให้เห็นถึงคุณประโยชน์ตามหน้าที่การใช้งาน ก่อให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม

ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่ม ของงานวิจัยนี้อยู่ภายใต้เงื่อนไขหลัก 2 ประการ คือ ประการแรกด้านราคาของบรรจุภัณฑ์ เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ผู้ประกอบการให้ความสำคัญ เนื่องจากบางครั้งแล้วบรรจุภัณฑ์ที่ไม่สามารถหาได้ในพื้นที่อาจทำให้มีราคาสูงอีกทั้งในการสั่งผลิตบรรจุภัณฑ์ในแต่ละครั้งนั้นต้องใช้ปริมาณการผลิตจำนวนมากจึงจะได้ราคาที่ผู้ประกอบการสามารถยอมได้รับ จึงอาจเป็นปัญหาที่ส่งผลในระยะยาวต่อไปได้ และส่งผลต่อต้นทุนการจำหน่ายสินค้าของชุมชนด้วย สอดคล้องกับ (อมรรัตน์ บุญสว่าง ,2559) ด้านปัญหาของบรรจุภัณฑ์สินค้าชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการลงทุนและราคาขายที่สูงขึ้น จึงทำให้ผู้ประกอบการชุมชนส่วนใหญ่นิยมใช้การติดสติ๊กเกอร์ ที่มีต้นทุนต่ำกว่า แต่อาจไม่สวยงาม และไม่ดึงดูดใจลูกค้ามากนักในระบบการขายในยุคปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้แนวทางการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่สามารถหาได้ในพื้นที่ กลุ่มสามารถเข้าถึงแหล่งวัตถุดิบในการผลิตบรรจุภัณฑ์ได้ง่าย ราคาไม่สูงเกินไป สอดคล้องกับ (ธวัช พะยิ้ม, 2560) ระบุว่าการออกแบบบรรจุภัณฑ์ควรคำนึงถึงต้นทุนของผู้ประกอบการ ความเหมาะสมกับผู้ใช้งาน และสอดคล้องตามความต้องการของผู้บริโภคด้วย ประการที่สอง คือ

ลักษณะของบรรจุภัณฑ์ที่เลือกใช้ ต้องสามารถใช้ได้หลากหลายกับผลิตภัณฑ์ที่มีจำหน่ายในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการชุมชนสามารถใช้งานได้จริง สอดคล้องกับภาพลักษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชน การใช้งานไม่ซับซ้อน และฉลากบรรจุภัณฑ์บอกชื่อสินค้า ตราสัญลักษณ์ และข้อมูลติดต่อผู้ผลิต สอดคล้องกับ (ปัทมาพร ท่อชู, 2559) โดยในการออกแบบบรรจุภัณฑ์แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่ 1 เลือกใช้กล่องกระดาษสี่เหลี่ยมสีน้ำตาลโชว์สินค้า สามารถใช้วิธีการสั่งผลิตหรือปริ้นสติ๊กเกอร์เต็มหน้ากล่องก็ได้ อีกทั้งยังมีหลากหลายขนาด เหมาะสำหรับผลิตภัณฑ์ผ้าทอหลายชนิดทั้งชายและหญิง อีกทั้งโครงสร้าง รูปทรงของกล่องกระดาษ เมื่อนำมาออกแบบตามอัตลักษณ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลบ้านหวาย ด้วยการใช้รูปภาพ สีสัน ตัวอักษร และกราฟฟิกบนบรรจุภัณฑ์ที่ทันสมัย ทำให้ผลิตภัณฑ์ดูโดดเด่นและสามารถเพิ่มมูลค่ามากขึ้นได้ อีกทั้งยังสามารถปกป้องสินค้าภายในไม่ให้ชำรุดเสียหาย สะดวกต่อการขนส่งอีกด้วย สอดคล้องกับ (นิรชา ศรีภิลา และกิตติศักดิ์ ธรรมศักดิ์ชัย, 2564) ศึกษาการออกแบบบรรจุภัณฑ์และตราสินค้าผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกฮายักษ์ ระบุว่า โครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ควรแข็งแรงต่อการวางทับซ้อนเมื่อขนส่ง สามารถรักษาคุณภาพของสินค้า และยังต้องช่วยส่งเสริมการขายได้ รูปแบบที่ 2 ยังคงเลือกใช้กล่องกระดาษสี่เหลี่ยมสีน้ำตาลโชว์สินค้า แต่ใช้รูปแบบสายคาดกล่องบรรจุภัณฑ์ เนื่องจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหวายยังมีกลุ่มลูกค้าเป้าหมายค่อนข้างน้อย และมีเงินลงทุนจำนวนจำกัด การใช้สายคาดจึงสามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้มากกว่าและสามารถจัดทำได้เองตามปริมาณที่ต้องการ สอดคล้องกับ (ศรีชนา เจริญเนตร, 2554) ระบุว่า การใช้สายคาดลงบนกล่องบรรจุภัณฑ์ได้รับความพึงพอใจอยู่ในระดับดีทั้งจากผู้เชี่ยวชาญและผู้บริโภค อีกทั้งบรรจุภัณฑ์รูปแบบนี้มีต้นทุนการผลิตต่ำและไม่ต้องการผลิตบรรจุภัณฑ์ปริมาณมากมาเก็บไว้ และรูปแบบที่ 3 ฉลากสินค้าในบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ นามบัตรสำหรับแนบกล่องบรรจุภัณฑ์ และป้ายแสดงตราสัญลักษณ์แบบแขวนและแบบแนบ สอดคล้องกับ (กุลชลี พวงเพ็ชร์ และคณะ, 2564) กล่าวว่า ฉลากสินค้าเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ควบคู่กับบรรจุภัณฑ์เพื่อแสดงข้อมูลและรายละเอียดของผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ที่จะช่วยแสดงความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคผ่านตราสัญลักษณ์ ชื่อและข้อมูลติดต่อของผู้ผลิตและจัดจำหน่าย และจากข้อเสนอแนะของ (พรพิมล ศักดา และ
วรารัตน์ วัฒนชโนบล, 2562) ระบุว่า การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ควรมีความเหมาะสม โดดเด่น สะท้อนเอกลักษณ์ชุมชน หากแต่ควรเป็นวัสดุที่มีในท้องถิ่น ชุมชนสามารถทำขึ้นเองได้ และเหมาะสมกับตลาดระดับล่าง ระดับกลาง และระดับสูงของผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังนั้นในบรรจุภัณฑ์จึงไม่จำเป็นต้องหรูหราหรือมีราคาสูงจนเกินไป และสามารถใช้ได้กับทุกผลิตภัณฑ์

จากภาพรวมของการออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอไทหล่มของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนตำบลบ้านหวาย ผลการวิจัยนี้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าทอไทหล่มตำบลบ้านหวาย ได้ขออนุญาตต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์เพื่อนำไปใช้จดทะเบียนการค้า โดยผู้วิจัยได้นำผลงานต้นแบบและไฟล์เอกสารดิจิทัลต่าง ๆ มอบให้แก่ผู้ประกอบการในครั้งนี้ เพื่อให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการผลิตและในเชิงพาณิชย์ สามารถใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการแข่งขันทางการค้าที่มีประสิทธิภาพได้จริงในอนาคตต่อไป

องค์ความรู้ใหม่ จากการออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ผ้าทอชุมชน ในการออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะต้องนำมาบูรณาการร่วมกันเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค และสร้างการจดจำได้ (ภาพ 3)

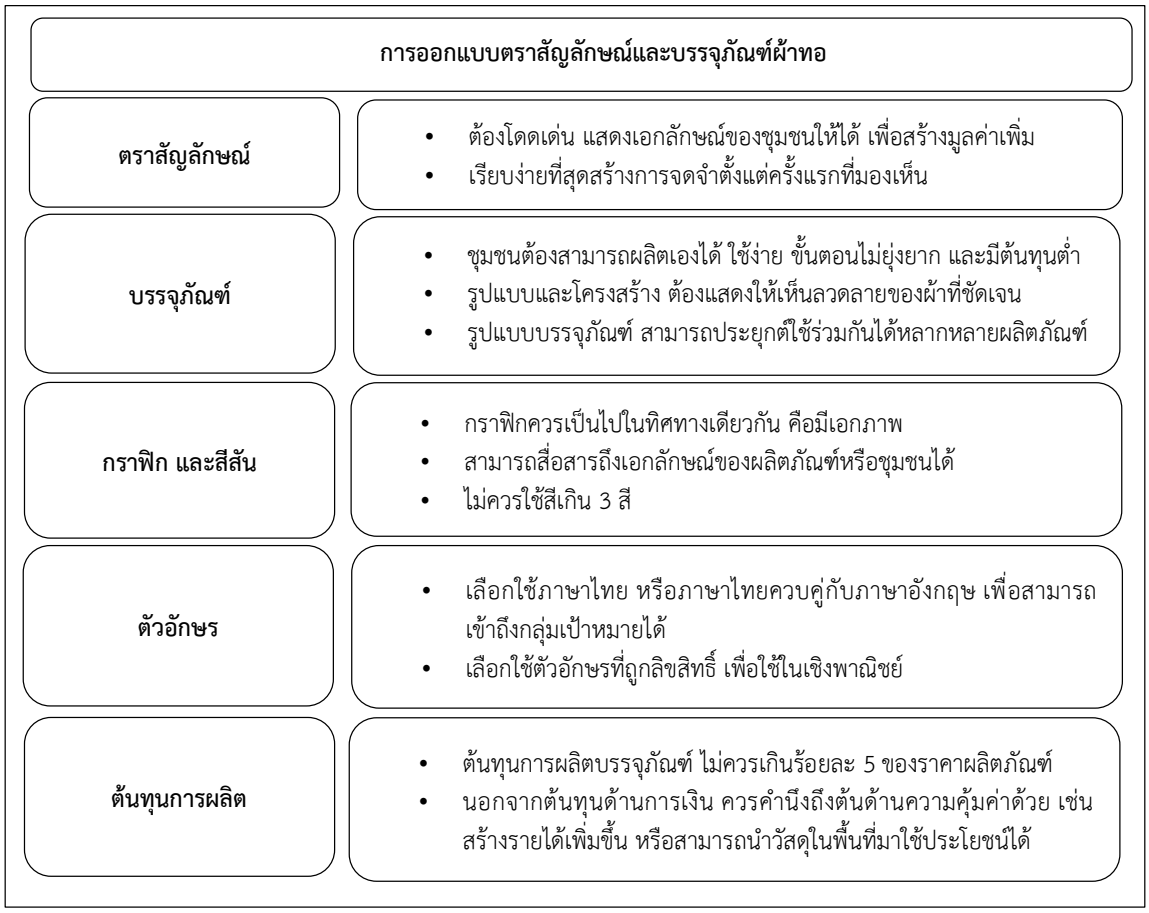

ภาพ 3 การออกแบบตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ผ้าทอ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้

1. การใช้ชื่อแบรนด์ และรูปภาพในตราสินค้าเดียวกันเหมาะสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เริ่มต้น เพราะจะช่วยในการจดจำทั้งภาพและชื่อแบรนในเวลาเดียวกันได้ดีกว่าเพียงตัวอักษร หรือรูปภาพเพียงอย่างเดียว

2. ในการพัฒนาตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจผ้าทอไทหล่มในพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่าควรได้รับการสนับสนุนการพัฒนาตราสัญลักษณ์และบรรจุภัณฑ์ภายใต้แนวคิดเดียวกัน แต่แตกต่างกันได้ตามอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเครือข่ายผ้าทอไทหล่มมีความเข้มแข็งด้านการสื่อสารภาพลักษณ์มากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ และบรรจุภัณฑ์ควรมีการนำไปทดลองใช้ในกลุ่มลูกค้า เพื่อประเมินความพึงพอใจ ความดึงดูดความสนใจ และการจดจำ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายได้จริง

2. เพิ่มขอบเขตงานวิจัยให้ครอบคลุมกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอไทหล่มทั้งอำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่าเพื่อเป็นเครือข่ายผ้าทอไทหล่ม

เอกสารอ้างอิง

กุลชลี พวงเพ็ชร์, สมพร พวงเพ็ชร์, นันทนา แจ้งสว่าง และ นุชจรา บุญถนอม. (2564). การพัฒนาตราสินค้า บรรจุภัณฑ์ และป้ายฉลาก ผลิตภัณฑ์ซอสกระท้อนแบบมีส่วนร่วมของวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์บ้านงิ้วราย อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี. **วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่**, *22*(2), 211 - 228.

เกรียงไกร กาญจนะโภคิน. (2551). **Interactive communications**. กรุงเทพฯ : เกียวโด เนชั่น พริ้นติ้งเซอร์วิส.

ชวลิต โรจนประภายนต์ และ ธีระศักดิ์ เปี่ยมสุภัคพงศ์. (2561). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในการเลือกซื้ออาหารทะเลของผู้บริโภคในตลาดมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี**, 12(27), 134-144.

ชวัลนุช พุธวัฒนะ และปังปอนด์ รักอำนวยกิจ. (2564). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของจังหวัดรองผ่านกระบวนการสร้างตราสินค้า การสร้างบรรจุภัณฑ์ และการเล่าเรื่อง (Branding, Packaging, and Storytelling) เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา กลุ่มจังหวัดอีสานใต้ (ยโสธร ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ). **วารสารรัฐประศาสนศาสตร์**, 19(2), 71-96.

ชัยรัตน์ อัศวางกูร. (2548). **ออกแบบโดนใจ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: วิทอินบีคส์.

ธวัช พะยิ้ม. (2560). ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์และฉลากบนบรรจุภัณฑ์ข้าวแต๋น ของกลุ่มเกษตรอำเภอแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์. **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 2(8), 38-46.

นาวี เปลี่ยวจิตร์ ณัฐชานันท์ สมบัติประธาน และปฏิวัติ สุริโย. (2553). **การศึกษาและออกแบบตราสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมโดยใช้สัญลักษณ์ของชุมชนเสม็ดงามให้ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านการทอเสื่อ หมู่บ้านเสม็ดงาม** (รายงานวิจัย). จันทบุรี: คณะอัญมณีศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

นิรชา ศรีภิลา และกิตติศักดิ์ ธรรมศักดิ์ชัย. (2564). การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และตราสินค้า ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกฮายักษ์. **วารสารศิลปกรรมและการออกแบบแห่งเอเชีย**, 2(1), 56-75.

ประชิด ทิณบุตร และนรรชนภ ทาสุวรรณ. (2561). การใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการออกแบบพัฒนา ตราสัญลักษณ์ และรูปลักษณ์บรรจุภัณฑ์สินค้าประเภทสมุนไพรสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ในเขตพื้นที่กลุ่มจังหวัดภาคกลางตอนบน 2. **จันทรเกษมสาร**, 24(47), 126-141.

ประชิด ทิณบุตร, ธีระชัย สุขสวัสดิ์, และอดิสรณ์ สมนึกแท่น. (2559). การออกแบบพัฒนาตรา สัญลักษณ์และรูปลักษณ์บรรจุภัณฑ์เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสำหรับ ผลิตภัณฑ์สุขภาพและความงามของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จังหวัดชัยนาท. **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 7(1), 54-94.

ปัทมาพร ท่อชู. (2559). **การทำความเข้าใจ การออกแบบการบรรจุภัณฑ์**. สืบค้นเมื่อ 5 กันยายน 2564, จาก http://www.thailandindustry.com/onlinemag/view2.php?id=732&section=37&issues=28

ปุณฑริกา สุคนธสิงห์. (2561). **อัตลักษณ์ผ้าทอพื้นเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์** (รายงานวิจัย). เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

พรพิมล ศักดา และ วรารัตน์วัฒนชโนบล. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านหัตถกรรมของบ้านบางหวาย ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 10(1), 70-79.

มานพ ชุ่มอุ่น. (2562). **การออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อการขยายโอกาสในเชิงพาณิชย์ ของผลิตภัณฑ์จากมะเกี๋ยง ในจังหวัดเชียงใหม่** (รายงานวิจัย). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

ศรีชนา เจริญเนตร. (2554). การศึกษาและพัฒนารูปแบบอัตลักษณ์ล้านนา เพื่อใช้ในการออกแบบ บรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ล้านนา. **ศิลปกรรมสาร**, 6(1), 106-130.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ. (2561). **สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ.2560-2564**. สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2564 จาก https://www.nesdc.go.th/download/plan12/สรุปสาระสำคัญแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่12.pdf

สิปราง เจริญผล. (2556). **การออกแบบบรรจุภัณฑ์.** เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.

อภิสรา กฤตาวาณิชย์. (2564). การสื่อสารอัตลักษณ์ชุมชนสู่การออกแบบบรรจุภัณฑ์กาแฟอาข่าปางขอนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีกาแฟ. **วารสารรัชต์ภาคย์**, 15(43), 197-210.

อมรรัตน์ บุญสว่าง. (2559). การออกแบบตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์เพื่อส่งเสริมสินค้าอาหาร เอกลักษณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้. **MUT Journal of Business Administration**, 13(2), 33-60.

อรัญ วานิชกร. (2558). การออกแบบตราสัญลักษณ์เพื่อปรับภาพลักษณ์หน่วยงานศูนย์กลางทางวัฒนธรรมด้านสุขภาพ: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**, 16(2).

อังกาบ บุญสูง. (2556). การออกแบบบรรจุภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมือง อำเภอฟากท่า จังหวัดอุตรดิตถ์. **วารสารวิชาการคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม** มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, 6(1), 85-97.

อาคูดิโอ. (2564). **ประเภทของโลโก้.** สืบค้นเมื่อ 10 เมษายน 2564 จาก https://www.archudio.com/blog/7-types-of-logos.

Monica Gomoescu. (2016). The rebranding of Electrica Soluziona SA -a case study. Series V Economic Sciences, 9(58), 9-22

Yamaguchi, S., Akiyoshi, R., Yamaguchi, Y., & Nogawa, H. (2015). Assessing the Effects of Service Quality, Past Experience, and Destination Image on Behavioral Intentions in the Spring Training Camp of a Japanese Professional Baseball Team. **Journal of Convention & Event Tourism,** 16(3), 228-252. doi: 10.1080/15470148.2015.1043611

การออกแบบผนังบล็อกเซรามิกเพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย

ธนสิทธิ์ จันทะรี[1*] และ นรากร พุทธโฆษ์[2]

Ceramic block wall design to improve comfort condition in building case study: Northeastern Region, Thailand

Thanasit Chantaree[1*] and Narakorn Puthaco[2]

[1-2]คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
[1-2]Faculty of Architecture, Khon Kaen University
*Corresponding Author E-mail: thacha1@kku.ac.th
Received: November 11,2022; revised: April 23,2023; accepted: April 27,2023

บทคัดย่อ

สภาพอากาศประเทศไทยมีแนวโน้มอุณหภูมิสูงขึ้นทุกปีจากสภาวะโลกร้อน การลดอุณหภูมิภายในอาคารเพื่อให้เกิดสภาวะน่าสบายโดยไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศเป็นข้อคำนึงสำคัญของสถาปนิก การเลือกใช้วัสดุที่ช่วยลดอุณหภูมิในอาคารจึงเป็นสิ่งสำคัญในการออกแบบ ในอดีตโอ่งดินเผาซึ่งเป็นเซรามิกไฟต่ำมีการดูดซึมน้ำมากที่ทำให้น้ำดื่มมีความเย็น จึงได้นำหลักการนี้มาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบทำผนังบล็อกเซรามิกที่ปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย โดยใช้พื้นที่จังหวัดขอนแก่นเป็นกรณีศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบค่าสภาวะน่าสบายของผนังทดสอบกับผนังอิฐมอญและผนังอิฐมวลเบา ผลการวิจัยได้การออกแบบผนังบล็อกเซรามิก 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 ใช้น้ำเพื่อลดอุณหภูมิ รูปแบบที่ 2 ใช้น้ำในชั้นแรกและชั้นที่ 2 ใช้ช่องว่างอากาศ เพื่อลดอุณหภูมิและความชื้น ทั้งสองรูปแบบมี 2 ขนาดคือ 10x21x13 ซม. และ 10x20x60 ซม. ออกแบบให้แต่ละชิ้นซ้อนกันเป็นผนังที่มีความแข็งแรงในตัวเองและบรรจุน้ำได้ ขึ้นรูปเป็นผนังบล็อกเซรามิกด้วยวิธีการหล่อน้ำดินในแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์ และวิธีการขึ้นรูปด้วยดินแผ่น นำไปเผาดิบที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส และนำไปเคลือบเซรามิกและเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 องศาเซลเซียส นำไปทดลองเปรียบเทียบค่าสภาวะน่าสบายของผนังทดสอบกับผนังอิฐมอญและผนังอิฐมวลเบา โดยใช้เครื่อง GRAPHTEC midi Logger GL820 วัดค่าอุณหภูมิ และใช้เครื่อง DIGICON DL-TH-USB วัดค่าความชื้นสัมพัทธ์อากาศ ผลที่ได้คือ การเปรียบเทียบอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองทั้ง 4 พบว่าบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ มีค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์มีบางช่วงเวลาอยู่ในเขตสภาวะน่าสบาย (Temp 22-27 °C และ RH 20-75%) และเมื่อเปรียบเทียบสภาวะน่าสบายของบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบกับอิฐมอญและคอนกรีตมวลเบาจะมีค่าใกล้กับเขตสภาวะน่าสบายมากกว่า ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าผนังบล็อกเซรามิกมีความเหมาะสมในการใช้เป็นผนังอาคารทดแทนวัสดุผนังอาคารแบบเดิมเพื่อให้สภาพแวดล้อมในอาคารใกล้เคียงกับสภาวะน่าสบาย

คำสำคัญ: ผนังบล็อกเซรามิก การออกแบบ สภาวะน่าสบาย

ABSTRACT

Thailand's climate tends to rise every year due to global warming. Reducing the temperature inside buildings without the need of air-conditioning is a critical consideration for architects. Therefore, using materials that help reduce the temperature is essential in designing. In the past, clay water pots, which are earthenware ceramics, helped keep drinking water cool. Consequently, this principle was applied with the objective of designing ceramic blocks wall to adjust the comfort condition within residential buildings. Khon Kaen province was used as the case study to compare the comfort condition between the clay brick wall and lightweight concrete brick wall. The research result divided the ceramic block wall into two types. The first type used water to reduce the temperature, while the second used water in the first layer and left air gaps in the second layer to reduce heat and moisture. The two types consist of two sizes, 10x21x13 cm. and 10x20x60 cm., designed to stack to create more sturdiness with the ability to hold water, formed into ceramic blocks wall by casting clay in plaster molds and formed with clay plates. The raw materials were brisque fired at 800 degrees Celsius, glazed with ceramics, and then glazed fired at 1,100 degrees Celsius. The materials' comfort condition was then compared with the clay wall bricks and lightweight concrete wall bricks. The temperature was measured using a Graphtec midi logger GL820, while the relative humidity was measured using a Digicon DL-TH-USB. The result from comparing the temperature within the test boxes of all four materials found that both ceramic blocks' value has the temperature and relative humidity at a comfort condition (Temp 22-27 °C and RH 20-75%). The ceramic blocks have higher comfort condition when compared with the clay bricks and lightweight concrete wall blocks. Therefore, it can be concluded that ceramic blocks are more appropriate to be used as alternative wall blocks than the traditional materials to adjust the environment inside buildings to be closer to the comfort condition.

Keyword: Ceramic block wall, Design, Comfort condition

บทนำ

ประเทศไทยตั้งอยู่ในสภาพภูมิอากาศแบบร้อนชื้น มีอุณหภูมิเฉลี่ย 27 องศาเซลเซียส ความชื้นสัมพัทธ์ตลอดปีอยู่ที่ระดับ 73-75% และจะลดลงเหลือ 64-69% ในฤดูร้อน รายงานสภาวะอากาศของประเทศไทย พ.ศ.2559 รายงานว่า อุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีสูงกว่าค่าปกติ 1.0 องศาเซลเซียส และสูงกว่าปีที่ผ่านมา (พ.ศ.2558 สูงกว่าค่าปกติ 0.8 องศาเซลเซียส) โดยอุณหภูมิเฉลี่ยรายเดือนสูงกว่าค่าปกติเกือบทุกเดือนโดยเฉพาะเดือนเมษายนและเดือนพฤษภาคมสูงกว่าค่าปกติ 2.2 และ 1.8 องศาเซลเซียส ตามลำดับ อีกทั้งในหลายพื้นที่มีอุณหภูมิสูงสุดสูงกว่าสถิติเดิมที่เคยตรวจวัดได้ อุณหภูมิสูงสุดวัดได้ 44.6 องศาเซลเซียสที่ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อวันที่ 28 เมษายน เป็นอุณหภูมิที่สูงที่สุดของประเทศไทยในปีนี้ และเป็นอุณหภูมิสูงที่สุดเท่าที่เคยมีการตรวจวัดของประเทศไทย ซึ่งเป็นสถิติอุณหภูมิสูงสุดของประเทศไทยในรอบ 66 ปี (พ.ศ.2494-พ.ศ.2559) สถิติเดิมคือ 44.5 องศาเซลเซียส ที่อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์เมื่อวันที่ 27 เมษายน 2503 (ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา, 2561) และข้อมูลล่าสุด ปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยมีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี 27.5 องศาเซลเซียส สูงกว่าค่าปกติ 0.4 องศาเซลเซียส ซึ่งค่าปกติของอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี คือค่าเฉลี่ยของอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปีของประเทศไทย ในคาบ 30 ปี (พ.ศ. 2524-2553) มีค่า 27.1 องศาเซลเซียส (ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา, 2564) จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมีแนวโน้มอุณหภูมิสูงขึ้นทุกปีไม่มีลด

สภาวะน่าสบาย หรือสภาวะที่มนุษย์ไม่สามารถระบุได้ว่าร้อนหรือหนาว เนื่องจากมนุษย์มีความรู้สึกร้อน-หนาวที่พอเหมาะ ผลการสำรวจจากชนชาติต่าง ๆ ได้ข้อสรุปซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าสภาวะน่าสบายของมนุษย์มีค่าใกล้เคียงกันแม้จะอาศัยอยู่ในเขตภูมิอากาศแตกต่างกัน การหาความสัมพันธ์ของตัวแปรเพื่อกำหนดมาตรฐานของสภาวะน่าสบายสามารถกำหนดช่วงหรือขอบเขต

ของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกสบายของมนุษย์ไว้เป็นมาตรฐาน เรียกว่า เขตสบาย (Comfort zone) (Fanger ,1970) ศึกษาพบว่า ตัวแปรที่มีผลต่อสภาวะน่าสบายด้านอุณหภูมิเมื่อร่างกายอยู่ในภาวะปกติ ประกอบด้วย 6 ตัวแปร ได้แก่ อุณหภูมิอากาศ ความชื้นสัมพัทธ์ อุณหภูมิเฉลี่ยของพื้นผิวโดยรอบ ความเร็วลม เสื้อผ้าที่สวมใส่ และอัตราการเผาผลาญพลังงานในร่างกาย ซึ่ง 4 ตัวแรกเป็นตัวแปรด้านสภาพแวดล้อมและ 2 ตัวหลังเป็นตัวแปรด้านบุคคล ในการวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมด้านสถาปัตยกรรมจึงได้ศึกษาตัวแปร 2 ตัว คือ อุณหภูมิอากาศ และความชื้นสัมพัทธ์ (Olgyay ,1963) ได้ศึกษาอุณหภูมิอากาศ ซึ่งเป็นตัวแปรหลักในการบ่งบอกถึงความรู้สึกร้อนหนาวพบว่าอุณหภูมิอากาศในเขตสบายอยู่ระหว่าง 21.1-27.8 องศาเซลเซียส (70-82 องศาฟาเรนไฮต์) และความชื้นสัมพัทธ์ในเขตสบาย อยู่ในช่วง 20–75 เปอร์เซ็นต์

ความร้อน และความชื้นมีผลต่อสภาวะน่าสบายของคน โดยเฉพาะความชื้นถ้ามีมากหรือน้อยเกินไปจะมีผลต่อสุขภาพ การปรับอากาศโดยการใช้พลังงานอย่างมากเพื่อให้เกิดสภาวะน่าสบายภายในอาคาร ทำให้สิ้นเปลืองพลังงานและเกิดผลกระทบต่าง ๆ ตามมา (สุนทร บุญญาธิการ, 2545) สภาวะน่าสบาย (Comfort zone) ในการอยู่อาศัย เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับอาคารประเภทที่อยู่อาศัยทุกรูปแบบ ซึ่งสภาวะน่าสบายนั้นพิจารณาร่วมกันหลายด้าน เช่น ความสบายด้านอุณหภูมิ ความสบายด้านการมองเห็น ความสบายด้านความชื้น และความสบายด้านเสียง มาตรฐานสภาวะน่าสบายมีหลายมาตรฐาน สำหรับภูมิอากาศร้อนชื้นในประเทศไทยใช้มาตรฐาน ECI (ECI=Equatorial Comfort Index) จึงจะเหมาะสม (อรรถ ชมาฤกษ์, 2551)

วัสดุของอาคารเป็นตัวนำพาความร้อนเข้ามาในอาคาร ส่วนหลังคาและผนังเป็นส่วนที่นำพาความร้อนเข้ามาในอาคารมากที่สุด โดยเฉพาะด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ เป็นส่วนที่โดนแดดมากที่สุด มีการสะสมความร้อนในตอนกลางวัน และคายความร้อนในตอนกลางคืน มีงานวิจัยหลายเรื่องที่พยายามแก้ปัญหาวัสดุที่นำพาความร้อนเข้ามาในอาคาร เพื่อลดอุณหภูมิลงและเข้าสู่โซนสภาวะน่าสบาย เช่น (นราภร พุทธโฆษ์ และชูพงษ์ ทองคำสมุทร, 2553) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาผนังอาคารจากวัสดุเหลือใช้เพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคาร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย พบว่า การใช้ฉนวนกล่องนม และฉนวนกล่องนมบรรจุแกลบติดตั้งร่วมกับผนังก่ออิฐฉาบปูนนั้น ทำให้อุณหภูมิเข้าใกล้สภาวะน่าสบาย ทั้งนี้เนื่องจากคุณสมบัติความเป็นฉนวนของวัสดุแกลบที่มีลักษณะเป็นโพรงอากาศภายใน และคุณสมบัติความเป็นฉนวนของช่องว่างอากาศสะท้อนรังสีของกล่องนม (แก้วกนก สุดจริง และยิ่งสวัสดิ์ ไชยะกุล, 2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การควบคุมความชื้นในอาคารโดยผนังอาคาร พบว่า การเลือกวัสดุ และการเปิดช่องของผนังจะช่วยให้ลดความชื้นภายในห้อง ช่องเปิดในห้องที่เปิดช่องเดียว มีแนวโน้มลดความชื้นได้มากกว่าการเปิด 2 ช่องด้านตรงข้ามกัน และการเปิด 4 ช่องทุกด้าน ด้านวัสดุผนังยิปซั่มบอร์ดมีการเปลี่ยนแปลงความชื้นลดลงจากภายนอกต่ำกว่าอิฐมวลเบาและอิฐมอญ (ชานนท์ ตันประวัติ, 2552) ได้ทำการวิจัยเรื่องการออกแบบและพัฒนาเซรามิกที่ใช้ในการก่อผนังเพื่อการอนุรักษ์การใช้พลังงานภายในอาคาร คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร พบว่าการทดลองเปรียบเทียบผนังบล็อกเซรามิก กับผนังอิฐบล็อก ผนังอิฐมอญ และผนังอิฐมวลเบา ผลการทดลองด้านการป้องกันความร้อน ด้านความชื้นสัมพัทธ์ และด้านความเร็วในการก่อสร้าง ผนังบล็อคเซรามิกได้ผลดีที่สุด

ในการวิจัยนี้มีแนวความคิดมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมคือโอ่งดินเผาเป็นเซรามิกไฟต่ำ ที่ใช้บรรจุน้ำดื่ม เนื่องจากโอ่งดินเผามีเนื้อที่มีรูพรุน ดูดซึมน้ำ ผิวด้านนอกเปียกอยู่ตลอดเวลาที่บรรจุน้ำ ทำให้น้ำดื่มที่บรรจุอยู่ภายในมีความเย็นอยู่ตลอดเวลา คนในอดีตใช้กระบวยตักน้ำจากโอ่งดินเผานี้ดื่มเย็นชื่นใจ จึงตั้งโจทย์วิจัยว่า จากความเย็นของโอ่งดินเผา ซึ่งเป็นเซรามิกมีรูพรุนนำมาผลิตเป็นบล็อกสำหรับก่อเป็นผนังมีช่องเติมน้ำ และมีการเคลือบผิวด้านที่อยู่ในอาคารเพื่อกันความชื้นเข้าไปในอาคารก็จะทำให้ห้องอยู่ในโซนสภาวะน่าสบายได้หรือไม่

ดังนั้น โครงการนี้จึงมีแนวทางแก้ปรับความร้อนสูงในอาคารที่ไม่ทำให้เกิดสภาวะน่าสบายของผู้ใช้อาคารโดยการออกแบบผนังบล็อกเซรามิกที่มีคุณสมบัติดูดซึมน้ำ เพื่อลดอุณหภูมิอากาศ และความชื้นสัมพัทธ์ภายในอาคาร ให้อยู่ในเขตสภาวะน่าสบายเพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณีศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย เป็นประโยชน์ต่อสถาปนิก นักออกแบบตกแต่งภายใน ที่จะกำหนดวัสดุผนังอาคารที่ลดอุณหภูมิและความชื้นเพื่อลดการใช้พลังงาน และเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้อาคาร ในอนาคตถ้าหากมีการใช้ผนังบล็อกเซรามิกที่ลดอุณหภูมิและความชื้นที่ทำให้เกิดสภาวะน่าสบายในอาคารอย่างแพร่หลายจะเป็นการลดการใช้พลังงานของประเทศได้อย่างมาก

วัตถุประสงค์ของของการวิจัย

1.เพื่อออกแบบผนังบล็อกเซรามิกที่ปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณีศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย

2. เพื่อเปรียบเทียบค่าสภาวะน่าสบายของผนังทดสอบกับผนังอิฐมอญและผนังอิฐมวลเบา

ระเบียบวิธีวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัยมี 2 ด้านดังนี้

1. วิธีวิจัยทางด้านการออกแบบผนังบล็อกเซรามิก 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 ใช้น้ำเพื่อลดอุณหภูมิ รูปแบบที่ 2 ใช้น้ำในชั้นแรกและชั้นที่ 2 ใช้ช่องว่างอากาศ เพื่อลดอุณหภูมิและความชื้น ออกแบบให้แต่ละชิ้นซ้อนกันเป็นผนังที่มีความแข็งแรงในตัวเองและบรรจุน้ำได้ ขึ้นรูปเป็นผนังบล็อกเซรามิกด้วยวิธีการหล่อน้ำดินในแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์ และวิธีการขึ้นรูปด้วยดินแผ่น นำไปเผาดิบที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส และนำไปเคลือบเซรามิกและเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 องศาเซลเซียส

2. วิธีวิจัยเปรียบเทียบค่าสภาวะน่าสบายของผนังทดสอบกับผนังอิฐมอญและผนังอิฐมวลเบาโดยการวัดค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ มีดังนี้

2.1 ขั้นเตรียมเครื่องมือที่จะใช้เก็บข้อมูล

- อุณหภูมิอากาศ (Air temperature) ทั้งภายนอกและภายในกล่องทดลอง วัดค่าเป็นองศาเซลเซียส (°C) โดยใช้เครื่องมือบันทึกข้อมูล (Data logger) GRAPHTEC midi logger GL820 และสายวัดอุณหภูมิ Thermocouple type K
- อุณหภูมิผิว (Surface temperature) ของผนังทดสอบทั้ง 4 ชนิด ทั้งผิวภายนอกและภายในกล่องทดลอง วัดค่าเป็นองศาเซลเซียส (°C) โดยใช้เครื่องมือบันทึกข้อมูล (Data logger) GRAPHTEC midi logger GL820 และสายวัดอุณหภูมิ Thermocouple type K
- ความชื้นสัมพัทธ์อากาศ (Relative humidity) ทั้งอากาศภายนอก และภายในกล่องทดลอง วัดด้วยเครื่องมือบันทึกข้อมูลแบบพกพา DIGICON DL-TH-USB
- ทำการสอบเทียบค่า (Calibration) ที่ได้จากการวัดอุณหภูมิ และความชื้นสัมพัทธ์ ณ จุดต่าง ๆ โดยการใช้การวิเคราะห์สมการถดถอย (Regression analysis) เพื่อให้ได้สมการเชิงเส้นสำหรับ sensor ต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้สำหรับการปรับแก้ค่าให้สัมพันธ์กับ sensor อ้างอิง
- เครื่องคอมพิวเตอร์ สำหรับการประมวลผลการทดลอง จัดทำแผนภูมิเส้นของผลการวัดค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์จากการทดลอง เพื่อทำการวิเคราะห์ผลการทดลอง

ภาพ 1 เครื่องมือบันทึกข้อมูล GRAPHTEC midi logger GL820 ใช้วัดอุณหภูมิ และ DIGICON DL-TH-USB ใช้วัดความชื้นสัมพัทธ์อากาศ

2.2 ขั้นตอนการทำกล่องทดลอง เป็นการจัดสร้างกล่องทดลองด้วยวัสดุที่มีความต้านทานความร้อนสูง ได้แก่ โฟมโพลีสไตรีนความหนา 4 นิ้ว โดยกำหนดให้ผนังที่ทำการทดสอบหันไปทางทิศใต้ ที่มีแสงแดดตกกระทบตลอดทั้งวัน และมีขนาดของผนังทดสอบเท่ากัน คือ ขนาด 60 x 60 เซนติเมตร ในกล่องทดลองที่มีขนาดเท่ากัน และใช้กระบวนการทางสถิติมาใช้ในการควบคุมให้มีสภาพคงที่เท่ากัน โดยเก็บข้อมูลติดต่อกัน 1 สัปดาห์ ในช่วงฤดูหนาวที่สภาพอากาศมีความแตกต่างกันระหว่างกลางวันและกลางคืน (Diurnal temperature swing) มีค่ามาก

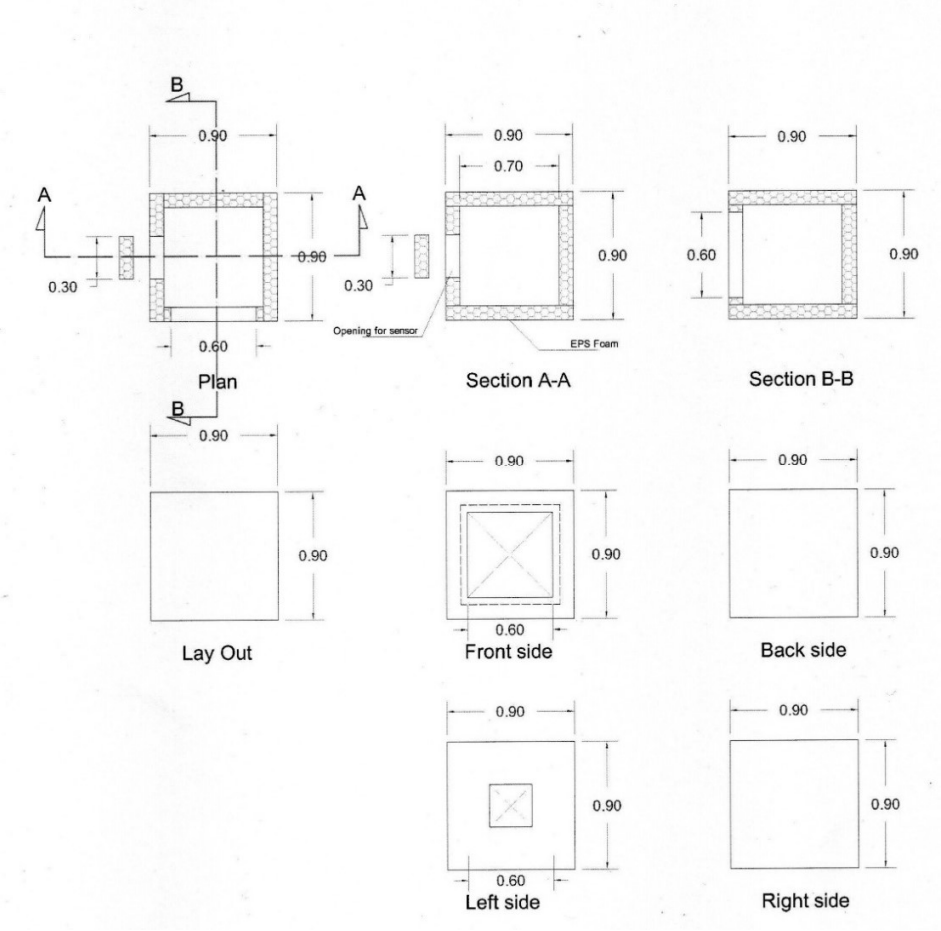

ภาพ 2 แสดงรายละเอียดและส่วนประกอบของกล่องทดลอง

ภาพ 3 แสดงกล่องทดลองที่จะใช้ในการทดลองวัดค่า

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยมี 2 ด้านดังนี้

1. ผลการวิจัยด้านการออกแบบ

การออกแบบผนังบล็อกเซรามิคครั้งนี้เน้นการใช้งานที่สามารถปรับปรุงสภาวะน่าสบายในห้องพักอาศัยได้ ยังไม่เน้นรูปทรงความงาม ในการออกแบบมีข้อคำนึงดังนี้

1.1 การกำหนดขนาด อ้างอิงจากขนาดคอนกรีตบล็อกมาตรฐาน มอก. 58-2533 ที่มีขนาด 9x19x39 ซม. แต่ในการผลิตเป็นชิ้นงานเซรามิกโดยวิธีการหล่อด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์เพื่อให้ทำงานง่ายขึ้นมีความคล่องตัว ป้องกันการทรุดตัวเวลาแกะชิ้นงานออกจากแบบพิมพ์ จึงลดขนาดลงเป็น 1 ส่วน 4 ของขนาดคอนกรีตบล็อก (ดังภาพ 4) และความหนาของคอนกรีตบล็อกมีขนาด 9 ซม. เพราะเผื่อการฉาบผิวให้เรียบด้วยปูนซิเมนต์ แต่บล็อกเซรามิกไม่ต้องการฉาบผิว ต้องการโชว์ผิวเคลือบเซรามิกจึงทำความหนาเป็น 10 ซม. และออกแบบบล็อกเซรามิกก้อนยาว อ้างอิงขนาดตามอิฐมวลเบาที่มีขนาด 10x20x60 ซม. เพื่อไม่ให้มีรอยต่อของบล็อกระหว่างชั้นแก้ปัญหาน้ำรั่วซึม

1.2 การซ้อนกันเป็นผนัง ออกแบบให้มีส่วนเว้าและส่วนยื่นรับกันขนาด 2 ซม. เพื่อล็อคบล็อกเซรามิกแต่ละชิ้นเมื่อมาซ้อนกันเป็นผนัง ทำให้เกิดความแข็งแรง (ดังภาพ 5)

1.3 การบรรจุน้ำ ออกแบบ 2 รูปแบบ รูปแบบแรกมีช่องเดียวสำหรับบรรจุน้ำเพื่อลดอุณหภูมิ รูปแบบที่สองมี 2 ช่อง ช่องหนึ่งสำหรับบรรจุน้ำ อีกช่องหนึ่งบรรจุอากาศ โดยช่องบรรจุอากาศจะอยู่ด้านในห้อง และผิวด้านนี้มีการเคลือบเซรามิก เพื่อป้องกันความชื้น (ดังภาพ 6) การบรรจุน้ำจะบรรจุได้ทีละแถวในแนวตั้ง โดยบล็อกเซรามิกที่มาซ้อนกันจะเชื่อมต่อด้วยกาวซิลิโคนและเก็บร่องด้วยปูนยาแนว ก้อนบล็อกบนสุดจะมีรูสำหรับบรรจุน้ำ (ดังภาพ 7-8)

1.4 การผลิตบล็อกเซรามิก ใช้วิธีทางเซรามิกคือ การขึ้นรูปใช้วิธีทางอุตสาหกรรมเพื่อให้ผลิตซ้ำ ๆ ให้มีขนาดเท่ากันได้ ใช้วิธีหล่อน้ำดินด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์ (ดังภาพที่ 9-10) น้ำดินหล่อได้มีการทดลองหาสูตรดินก่อนหน้านี้แล้ว โดยใช้ดินพื้นบ้านจังหวัดขอนแก่นเป็นส่วนผสม การเคลือบใช้เคลือบเซรามิกไฟต่ำมีการเคลือบด้านเดียวคือด้านที่อยู่ด้านในห้อง ส่วนด้านนอกไม่เคลือบเพื่อให้ความเป็นเซรามิกรูพรุนทำการลดอุณหภูมิ เสร็จแล้วนำไปเผา เนื่องจากมีการเคลือบจึงมีการเผา 2 ครั้ง การเผาครั้งแรกเป็นการเผาดิบที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส และเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 องศาเซลเซียส (ดังภาพที่ 11-13)

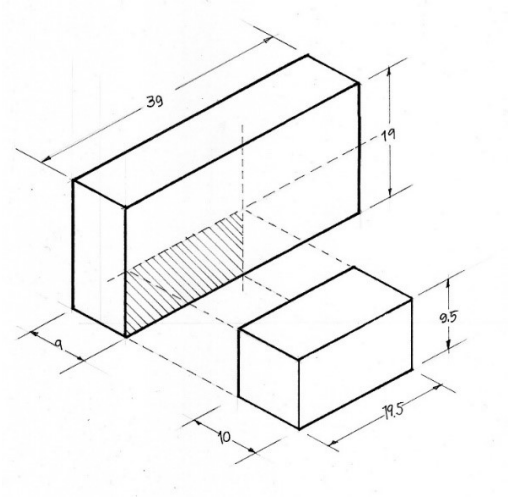

ภาพ 4 กำหนดขนาดโดยอ้างอิงจากขนาดคอนกรีตบล็อกมาตรฐาน มอก. 58-2533

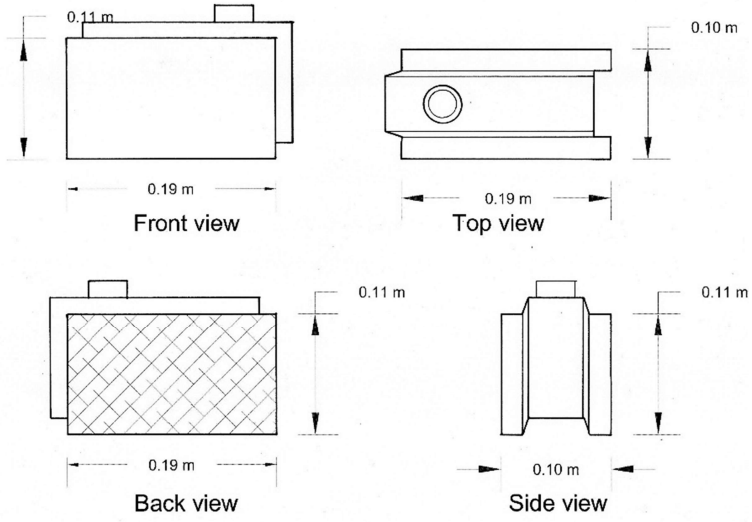

ภาพ 5 รูปด้าน และขนาด บล็อกเซรามิก

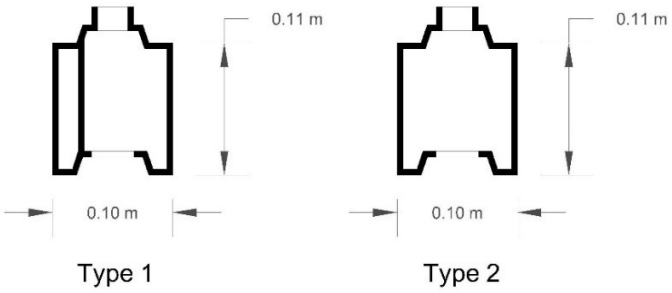

ภาพ 6 รูปตัดบล็อกเซรามิก แสดงลักษณะของช่องอากาศภายในของบล็อกทั้ง 2 แบบ

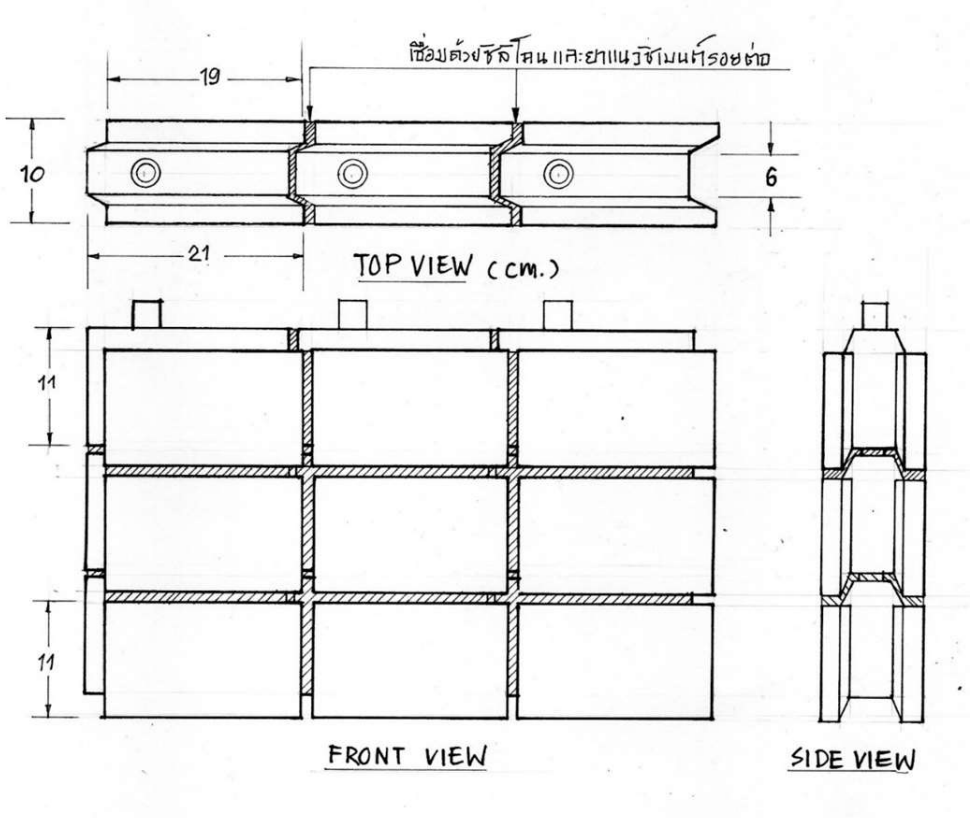

ภาพ 7 รูปด้านการวางบล็อกเซรามิกซ้อนกันเป็นผนัง

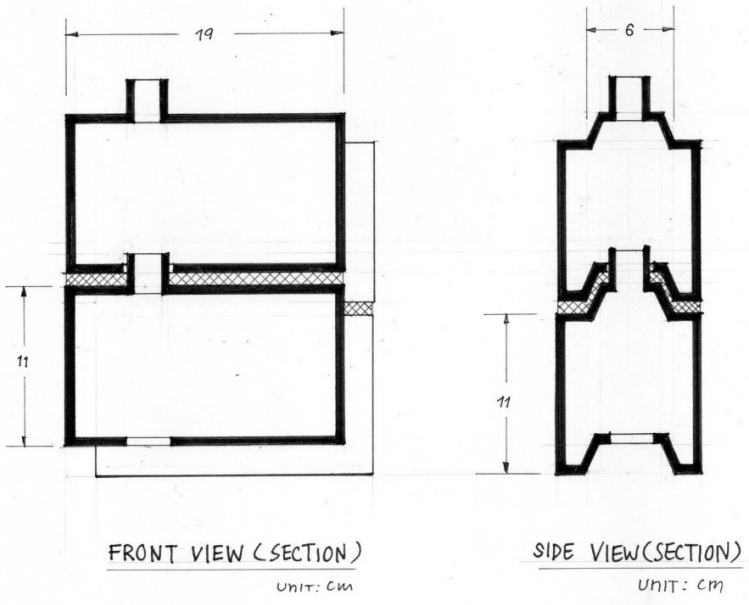

ภาพ 8 รูปตัดการวางบล็อกเซรามิกซ้อนกันเป็นผนัง

ภาพ 9 การทำต้นแบบและแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์

ภาพ 10 การขึ้นรูปด้วยการหล่อน้ำดินด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์

ภาพ 11 การเผาดิบที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส

ภาพ 12 การเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 องศาเซลเซียส

ภาพ 13 แสดงภาพลักษณะบล็อกเซรามิกที่เผาแล้วพร้อมใช้งาน

2. ผลการวิจัยเปรียบเทียบค่าสภาวะน่าสบายของผนังทดสอบกับผนังอิฐมอญและผนังอิฐมวลเบา

ขั้นตอนแรกเป็นการติดตั้งชิ้นงานสำหรับทดลอง 4 ชิ้นได้แก่ บล็อกเซรามิกช่องเดียว บล็อกเซรามิกสองช่อง อิฐมอญ และอิฐคอนกรีตมวลเบา ติดตั้งใส่กล่องโฟมโพลีสไตรีน จำนวน 4 กล่อง นำไปวางไว้บนดาดฟ้าอาคารสำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน (สนพ.) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ดังภาพ 14-15) แล้วบันทึกค่าอุณหภูมิและค่าความชื้นสัมพัทธ์อากาศ

ภาพ 14 แสดงการประกอบผนังทดลองเข้ากับกล่องทดลอง

ภาพ 15 วางกล่องทดลองไว้บนดาดฟ้าอาคาร

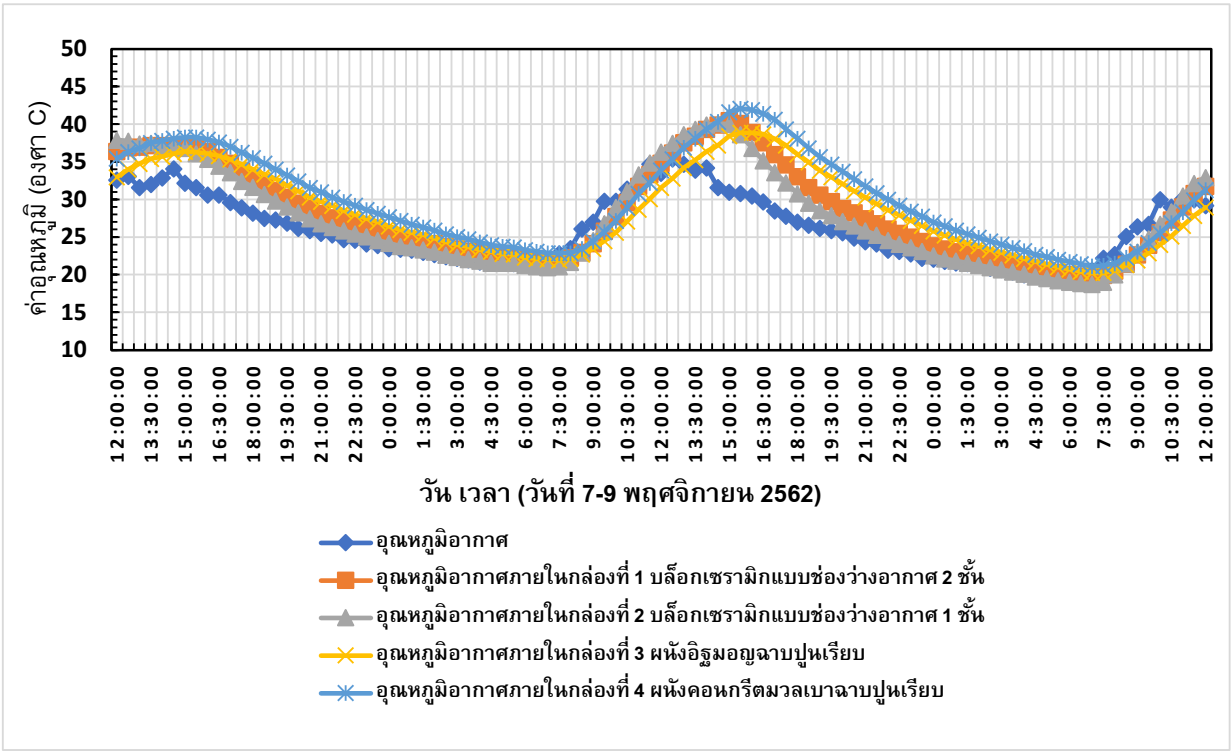

ภาพ 16 แผนภูมิแสดงอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทั้ง 4 กล่อง เปรียบเทียบกับอุณหภูมิอากาศกรณีที่ 1 ยังไม่เติมน้ำ

จากภาพ 16 แผนภูมิแสดงให้เห็นพฤติกรรมการถ่ายเทความร้อนผ่านผนังทั้ง 4 แบบ กรณีที่ 1 ยังไม่เติมน้ำ ดังต่อไปนี้

ช่วงเวลาตั้งแต่ 07.30 – 12.30 น. อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองทั้ง 4 กล่อง จะค่อย ๆ สูงขึ้นใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอก โดยมีอุณหภูมิอากาศภายในกล่องที่ 3 ผนังก่ออิฐมอญ มีค่าอุณหภูมิที่ต่ำกว่ากล่องอื่น ๆ เนื่องจากเป็นผนังที่มีค่าความจุความร้อนมากที่สุด จึงทำให้ส่งผ่านความร้อนเข้ามาภายในกล่องได้น้อยกว่าผนังแบบอื่น ๆ

ช่วงเวลา 12.00 น. ที่อุณหภูมิอากาศภายนอกมีค่าสูงที่สุด (35.4°C) และค่อย ๆ ลดลง แต่อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองทั้ง 4 กล่อง ยังคงเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะว่าวัสดุทั้ง 4 แบบมีค่าการหน่วงเหนี่ยวความร้อน (Thermal time lag) โดยเวลาในการหน่วงเหนี่ยวความร้อนของบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบมีค่าประมาณ 2 ชั่วโมง และเวลาในการหน่วงเหนี่ยวความร้อนของผนังอิฐมอญและคอนกรีตมวลเบามีค่าประมาณ 3 ชั่วโมง

เมื่ออุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองทั้ง 4 กล่อง เพิ่มขึ้นจนถึงจุดสูงสุด ในช่วงเวลา 14.30 – 15.30 น. ค่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองก็จะค่อย ๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง จนมีค่าใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอกมากที่สุดในช่วงเช้าตรู่ของวันถัดไป ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ อุณหภูมิอากาศภายในกล่องที่ 2 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น จะมีค่าต่ำที่สุดจากทั้ง 4 กล่อง น่าจะเป็นผลมาจากบล็อกเซรามิก แบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น เป็นผนังที่มีมวลสารน้อยที่สุด มีความจุความร้อนน้อยที่สุด จึงทำให้ถ่ายเทความร้อนออกไปสู่ภายนอกได้เร็วที่สุด ถัดมาจะเป็นอุณหภูมิอากาศภายในกล่องที่ 1 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น ลำดับ 3 จะเป็นอุณหภูมิอากาศภายในกล่องที่ 3 ผนังอิฐมอญ และอุณหภูมิอากาศภายในกล่องที่ 4 ผนังคอนกรีตมวลเบาจะมีค่าสูงที่สุด

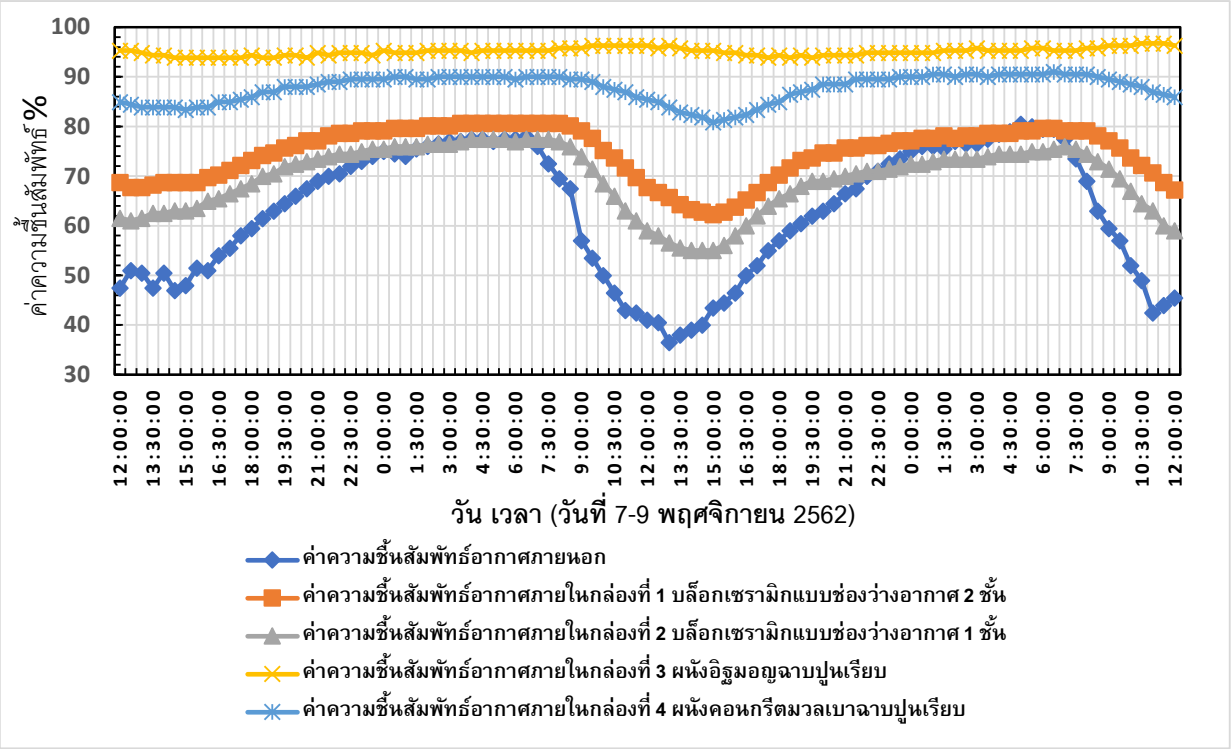

ภาพ 17 แผนภูมิแสดงค่าความชื้นสัมพัทธ์อากาศภายในเปรียบเทียบกับภายนอกกล่องทดลองทั้ง 4 กล่อง

จากภาพ 17 แผนภูมิแสดงให้เห็นพฤติกรรมการถ่ายเทความชื้นผ่านผนังทั้ง 4 แบบ ดังต่อไปนี้

ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอกจะมีค่าที่สูงในช่วงเวลาเช้า 05.00 น. (80.5%) และค่อย ๆ ลดต่ำลงในช่วงเวลากลางวัน จนมีค่าต่ำสุดในช่วงเวลา 13.00 น. (36.5%) โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 62.93% (ในช่วงเวลา 48 ชั่วโมง)

ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 1,2 และ 4 จะแปรผันตามค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอก โดยค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 2 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น จะมีค่าใกล้เคียงกับค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอก มากที่สุด ลำดับ 2 เป็นค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 1 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น และลำดับ 3 เป็นค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 4 ผนังคอนกรีตมวลเบา ส่วนค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 3 ผนังอิฐมอญ จะมีค่าที่สูง และค่อนข้างคงที่ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 95.09 % เนื่องจาก ผนังก่ออิฐมอญนั้น มีมวลสารมาก ทำให้มีความชื้นสะสมอยู่ในผนังสูง ค่าความชื้นสัมพัทธ์ภายในกล่องจึงไม่แปรผันตามค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอก

ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 1 เฉลี่ยเท่ากับ 74.65% และค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 2 เฉลี่ยเท่ากับ 69.46%

ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 1 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น มีค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดห่างกันเท่ากับ 18.37 และค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 2 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น มีค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดห่างกันเท่ากับ 22.39

จากโจทย์วิจัยว่า “ความเย็นของโอ่งดินเผา ซึ่งเป็นเซรามิกที่มีการดูดซึมน้ำสูงนำมาผลิตเป็นบล็อกสำหรับก่อเป็นผนังมีช่องเติมน้ำ และมีการเคลือบผิวด้านที่อยู่ในอาคารเพื่อกันความชื้นเข้าไปในอาคาร ก็จะทำให้ห้องอยู่ในโซนสภาวะน่าสบายได้” แต่จากจากแผนภูมิที่ 4.6 ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องทดลองที่ 1 และ 2 (ซึ่งผนังทดสอบเป็นบล็อกเซรามิก) มีค่าแปรผันตามค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอก น่าจะเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1.ผิวด้านในของบล็อกที่เคลือบเซรามิก เป็นแบบบาง และเผาด้วยไฟต่ำ จึงทำให้ส่วนของชั้นเซรามิกที่เคลือบผิวบล็อกด้านในไม่สามารถป้องกันความชื้นจากอากาศภายนอกได้

2.ส่วนรอยต่อของบล็อกแต่ละก้อน ที่ประสานด้วยปูนทรายสำหรับก่ออิฐ ซึ่งไม่สามารถป้องกันความชื้นได้ ทำให้ความชื้นถ่ายเทแลกเปลี่ยนได้ ระหว่างอากาศภายนอกกล่องกับภายในกล่องทดลอง

ทางผู้วิจัยได้เตรียมการทดลองในกรณีที่ 2 (ช่องว่างภายในบล็อกเซรามิกบรรจุด้วยน้ำ) โดยการเติมน้ำลงไปในผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ ในกล่องทดลองที่ 1 และ 2 ปรากฏว่ามีน้ำรั่วซึมที่บริเวณรอยต่อของบล็อกเซรามิกแต่ละชั้น ซึ่งเชื่อมประสานด้วยปูนทรายสำหรับก่ออิฐ โดยการรั่วซึมเกิดจากขั้นตอนการก่อที่ไม่สามารถอุดรอยต่อได้ทั้งหมด และวัสดุก่อที่เป็นปูนทรายสำหรับก่ออิฐ ก็ไม่สามารถป้องกันน้ำซึมได้ ดังนั้นคณะผู้วิจัย จึงได้ทำการปรับเปลี่ยนรูปแบบบล็อกเซรามิก เป็นแบบก้อนยาว ขนาด กว้าง 20 ซม. ยาว 60 ซม. หนา 10 ซม. เพื่อไม่ให้มีรอยต่อของบล็อกระหว่างชั้น ป้องกันน้ำรั่วซึมตามรอยต่อ และทำการเคลือบผิวบล็อกด้านในด้วยชั้นเซรามิกที่หนาขึ้น (ดังภาพ 18)

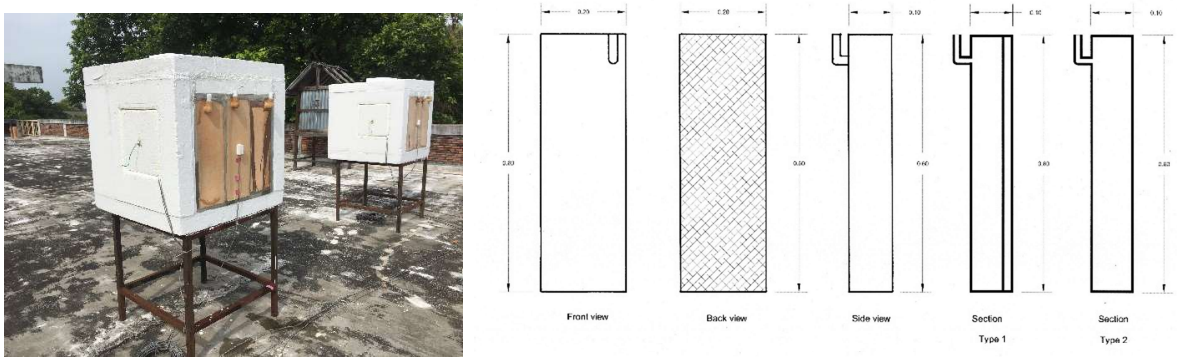

ภาพ 18 แสดงภาพลักษณะบล็อกเซรามิกแบบก้อนยาว เมื่อประกอบเป็นผนังทดลอง

ในการทดลองกรณีที่ 2 บรรจุน้ำลงในบล็อกแบบก้อนยาว ทั้งแบบช่องเดียว และสองช่อง โดยเติมน้ำวันละ 1 รอบ คือ เวลา 08.00 น. ซึ่งผลการวัดค่าอุณหภูมิผิวผนัง อุณหภูมิอากาศ และค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศ ของกล่องทดลองทั้ง 4 กล่อง สามารถนำมาวิเคราะห์ โดยการจัดทำเป็นแผนภูมิเพื่อเปรียบเทียบคุณสมบัติของผนังทางด้านความร้อน และความชื้น ของผนังทั้ง 4 รูปแบบ ได้ดังต่อไปนี้

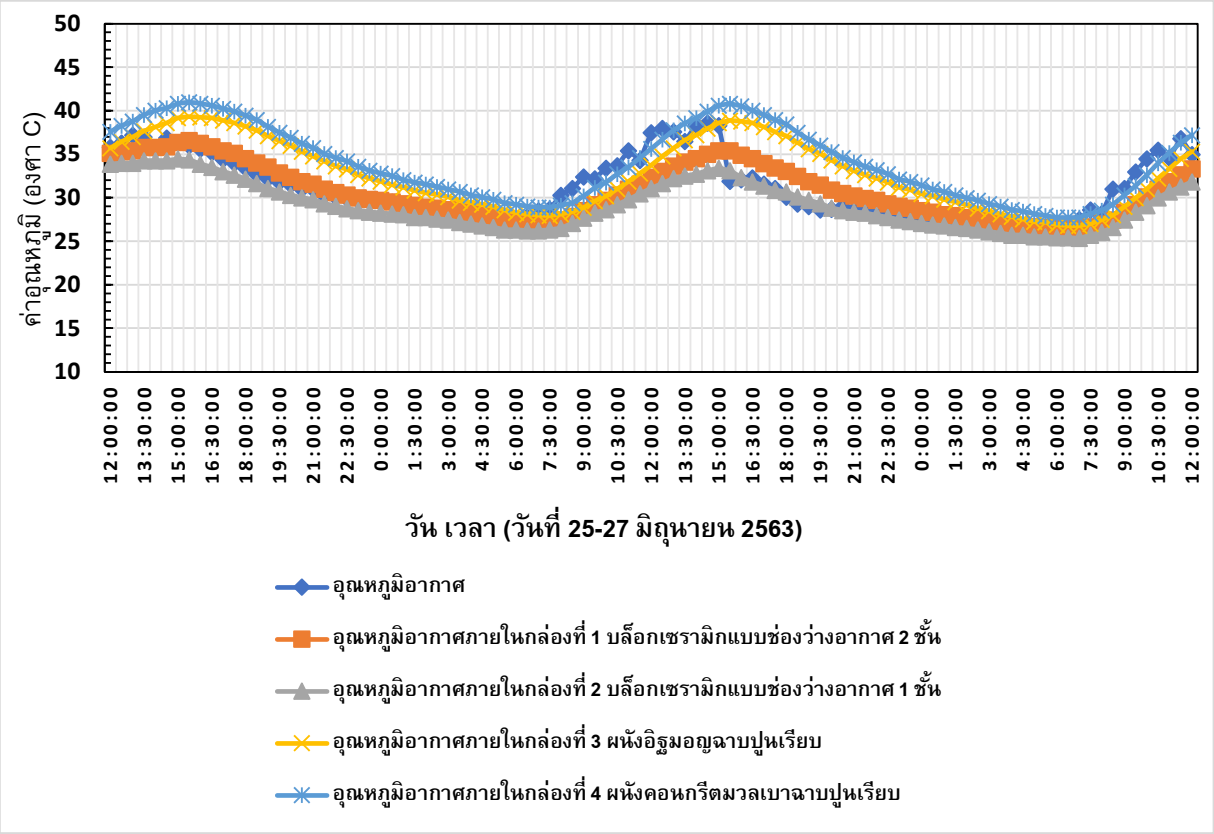

ภาพ 19 แผนภูมิแสดงอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทั้ง 4 กล่อง เปรียบเทียบกับอุณหภูมิอากาศ (กรณีเติมน้ำ)

จากภาพ 19 แผนภูมิแสดงให้เห็นพฤติกรรมการถ่ายเทความร้อนผ่านผนังทั้ง 4 แบบ ดังต่อไปนี้

อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองที่ 3 ผนังอิฐมอญ และกล่องทดลองที่ 4 ผนังคอนกรีตมวลเบา จะมีค่าต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก ในช่วงเวลา 07.00 – 13.00 น. จากนั้นจะมีค่าสูงขึ้นกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก ตั้งแต่ช่วงเวลา 13.00 น. ไปจนถึงเช้าของวันถัดไป ซึ่งเป็นลักษณะเหมือนกับการทดลองในกรณีที่ 1 เพราะเป็นการทดลองโดยไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับกล่องทดลองทั้ง 2 กล่อง

อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองที่ 1 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น และกล่องทดลองที่ 2 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น (กรณีที่ 2 ภายในบรรจุน้ำ) มีค่าต่ำลงจากการทดลองในกรณีที่ 1 เมื่อเปรียบเทียบกับอุณหภูมิอากาศภายนอก โดยอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองที่ 1 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น ในช่วงเวลา 07.00 – 13.00 น. จะมีค่าต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก และในช่วงเวลา 13.00 – 07.00 น. ของวันถัดไป จะมีค่าเท่ากับหรือใกล้เคียงกับอุณหภูมิอากาศภายนอก ส่วนอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองที่ 2 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น จะมีค่าที่ต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกเกือบจะตลอดเวลา โดยมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก 1.88 °C

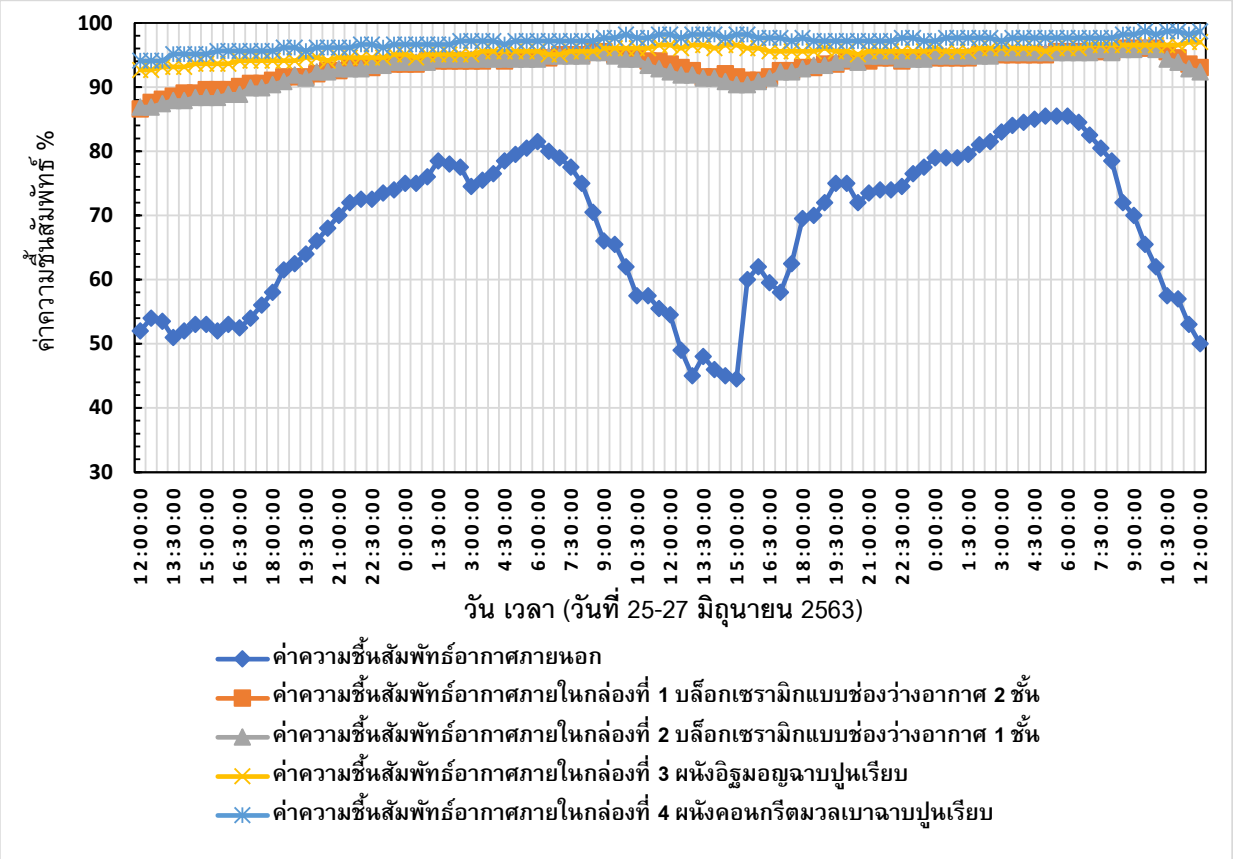

ภาพ 20 แผนภูมิแสดงค่าความชื้นสัมพัทธ์อากาศภายในเปรียบเทียบกับภายนอก กล่องทดลองทั้ง 4 กล่อง บล็อกเซรามิกแบบก้อนยาวกรณีเติมน้ำ

จากภาพ 20 แผนภูมิแสดงให้เห็นพฤติกรรมการถ่ายเทความชื้นผ่านผนังทั้ง 4 แบบ (กรณีเติมน้ำ) ดังต่อไปนี้

- ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอก จะมีค่าที่สูงในช่วงเวลาเช้า 06.00 น. (85.5%) และค่อย ๆ ลดต่ำลงในช่วงเวลากลางวัน จนมีค่าต่ำสุดในช่วงเวลา 15.00 น. (44.5%) โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 68% (ในช่วงเวลา 48 ชั่วโมง)

- ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 3 ผนังก่ออิฐมอญ และกล่องที่ 4 ผนังคอนกรีตมวลเบาจะมีค่าค่อนข้างสูง และคงที่เป็นระนาบ อยู่ระหว่าง 92–98 % ซึ่งค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยของอากาศภายในกล่องที่ 3 เท่ากับ 95.39% และกล่องที่ 4 เท่ากับ 97.08%

- ส่วนค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายในกล่องที่ 1 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น และกล่องที่ 2 บล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น (ที่ภายในบรรจุน้ำ) จะมีค่าที่สูงอยู่ในช่วง 90-95% โดยมีแนวโน้มของค่าความชื้นสัมพัทธ์ ที่แปรผันตามค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศภายนอก ซึ่งค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยของอากาศภายในกล่องที่ 1 เท่ากับ 93.36% และกล่องที่ 2 เท่ากับ 93.15%

สรุปผลการศึกษา

สรุปผลการออกแบบ ในการออกแบบนี้มีข้อคำนึงด้านการกำหนดขนาด โดยอ้างอิงจากขนาดคอนกรีตบล็อกมาตรฐาน มอก. 58-2533 ที่มีขนาด 9x19x39 ซม. แต่ในการผลิตเป็นชิ้นงานเซรามิกโดยวิธีการหล่อด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์เพื่อให้ทำงานง่ายขึ้นมีความคล่องตัว ป้องกันการทรุดตัวเวลาแกะชิ้นงานออกจากแบบพิมพ์ จึงลดขนาดลงเป็น 1 ส่วน 4 ของขนาดคอนกรีตบล็อก ได้ขนาดบล็อกเซรามิกสำหรับนำไปผลิตเพื่อมาทดลองขนาด 10x13x21 ซม. และได้ออกแบบบล็อกเซรามิกก้อนยาวที่แก้ปัญหาน้ำรั่วซึมระหว่างรอยต่อที่ซ้อนกัน อ้างอิงขนาดตามมาตรฐานอิฐมวลเบา 10x20x60 ซม. และการออกแบบได้คำนึงการซ้อนกันเป็นผนัง ออกแบบให้มีส่วนเว้าและส่วนยื่นรับกันขนาด 2 ซม. เพื่อล็อคบล็อกเซรามิกแต่ละชิ้นเมื่อมาซ้อนกันเป็นผนัง และทำให้เกิดความแข็งแรง และการออกแบบได้คำนึงถึงการบรรจุน้ำ โดยออกแบบ 2 รูปแบบ รูปแบบแรกมีช่องเดียวสำหรับบรรจุน้ำเพื่อลดอุณหภูมิ รูปแบบที่สองมี 2 ช่อง ช่องหนึ่งสำหรับบรรจุน้ำ อีกช่องหนึ่งบรรจุอากาศ โดยช่องบรรจุอากาศจะอยู่ด้านในห้อง และผิวด้านนี้มีการเคลือบเซรามิก เพื่อป้องกันความชื้น การบรรจุน้ำจะบรรจุได้ทีละแถวแนวตั้งโดยบล็อกเซรามิกที่มาซ้อนกันจะเชื่อมต่อด้วยกาวซิลิโคนและเก็บร่องด้วยปูนยาแนว ก้อนบล็อกบนสุดจะมีรูสำหรับบรรจุน้ำ การผลิตบล็อกเซรามิก ใช้วิธีทางเซรามิกคือการขึ้นรูปใช้วิธีทางอุตสาหกรรมเพื่อให้ผลิตซ้ำ ๆ ให้มีขนาดเท่ากันได้ ใช้วิธีหล่อน้ำดินด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสเตอร์ น้ำดินหล่อได้มีการทดลองหาสูตรดินก่อนหน้านี้แล้ว โดยใช้ดินพื้นบ้านจังหวัดขอนแก่นเป็นส่วนผสม การเคลือบใช้เคลือบเซรามิคไฟต่ำมีการเคลือบด้านเดียวคือด้านที่อยู่ด้านในห้อง ส่วนด้านนอกไม่เคลือบเพื่อให้ความเป็นเซรามิกที่ดูดซึมน้ำมากทำการลดอุณหภูมิ และการเผามี 2 ครั้ง การเผาครั้งแรกเป็นการเผาดิบที่อุณหภูมิ 800 องศาเซลเซียส และการเผาครั้งที่ 2 เป็นการเผาเคลือบที่อุณหภูมิ 1,100 องศาเซลเซียส

สรุปผลการทดลองค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์อากาศของผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ เปรียบเทียบกับอิฐมอญ และคอนกรีตมวลเบา เนื่องจากการทดลองกรณีที่ 1 กับกรณีที่ 2 ได้ดำเนินการในช่วงฤดูกาลที่ต่างกัน จึงจะเปรียบเทียบค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ของกล่องทดลอง ซึ่งสามารถสรุปผลการทดลองได้ดังต่อไปนี้

กรณีที่ 1 ช่องว่างภายในบล็อกเซรามิกบรรจุด้วยอากาศ อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ ในช่วงวันแรก เวลา 12.00 - 06.00 น. จะมีอุณหภูมิสูงกว่าอากาศภายนอก แต่ต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังอิฐมอญ และผนังคอนกรีตมวลเบา ส่วนช่วงเช้าและกลางวันของวันถัดมาเวลา 07.00-14.00 น. อุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ จะมีค่าที่ต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศนอกและใกล้เคียงกับอุณหภูมิ ส่วนช่วงเวลากลางคืนค่าอุณหภูมิภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ จะมีค่าสูงกว่าค่าอากาศภายนอกแต่ต่ำกว่าค่าแต่ต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังอิฐมอญ และผนังคอนกรีตมวลเบาแสดงถึงการกักเก็บความร้อนของผนังบล็อกเซรามิกทั้งสองแบบต่ำกว่าอิฐมอญและอิฐคอนกรีตมวลเบา

ค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ จะแปรผันตามและมีค่าใกล้เคียงกับค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศภายนอก แตกต่างจากค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังอิฐมอญ และคอนกรีตมวลเบาที่มีค่าค่อนข้างสูงเกือบตลอดเวลา (อิฐมอญค่า RH เฉลี่ย 95.09% และคอนกรีตมวลเบาค่า RH เฉลี่ย 87.75%) โดยค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น มีค่าเฉลี่ย 69.46% จะใกล้เคียงกับค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศภายนอก (ค่าเฉลี่ย 62.93%) มากกว่าค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น ซึ่งมีค่าเฉลี่ย 74.65%

กรณีที่ 2 ช่องว่างภายในบล็อกเซรามิกบรรจุด้วยน้ำ พบว่าค่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ จะมีค่าต่ำลงกว่าการทดลองในกรณีที่ 1 (ช่องว่างภายในบล็อกเซรามิกบรรจุด้วยอากาศ) อย่างชัดเจน ในขณะที่ค่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังอิฐมอญ และผนังคอนกรีตมอญเบา ยังคงมีค่าใกล้เคียงกับการทดลองกรณีที่ 1 โดยช่วงเวลากลางวันตั้งแต่ 07.00-14.00 น. ค่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ จะมีค่าที่ต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอก และในช่วงเวลา 14.00-07.00 น. ค่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น จะมีค่าเท่ากับหรือสูงกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกเล็กน้อย ในขณะที่ค่าอุณหภูมิอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิก

แบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น จะมีค่าที่ต่ำกว่าอุณหภูมิอากาศภายนอกตลอดช่วงเวลา โดยหากพิจารณาค่าอุณหภูมิเฉลี่ยอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น (ค่าเฉลี่ย 29.24°C) จะมีค่าต่ำกว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของอากาศภายนอก (ค่าเฉลี่ย 31.13°C) ประมาณ 1.89°C และค่าอุณหภูมิเฉลี่ยอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น (ค่าเฉลี่ย 30.78°C) จะต่ำกว่าอุณหภูมิเฉลี่ยของอากาศภายนอก ประมาณ 0.35°C

ในการทดลองกรณีที่ 2 นี้ ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ จะมีค่าที่สูงมากเมื่อเทียบกับค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศภายนอก และมีค่าสูงใกล้เคียงกับค่าความชื้นสัมพันธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังอิฐมอญ และคอนกรีตมวลเบา โดยค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยของอากาศภายในกล่องทดลองบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น เท่ากับ 93.15% และค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยของอากาศภายในกล่องทดลองบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้น เท่ากับ 93.36% ในขณะที่ค่าความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยของอากาศภายนอก มีค่าเพียง 68.09% ซึ่งสาเหตุที่ค่าความชื้นสัมพัทธ์ของอากาศในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ มีค่าสูงมาก น่าจะเป็นผลมาจาก น้ำที่บรรจุอยู่ภายในบล็อกเซรามิกซึมผ่านผนังด้านข้างของก้อนบล็อกซึ่งไม่ได้เคลือบ ถ่ายเทผ่านวัสดุก่อ (ปูนซีเมนต์) เข้ามาภายในกล่องทดลอง

จากผลของการทดลองทั้ง 2 กรณี ค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพันธ์ของอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ อาจจะมีเพียงบางช่วงเวลาที่อยู่ในเขตสภาวะน่าสบาย (Temp 22-27 °C และ RH 20-75%) แต่ค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพันธ์ของอากาศภายในกล่องทดลองผนังบล็อกเซรามิกทั้ง 2 แบบ ก็ใกล้เคียงกับเขตสภาวะน่าสบาย มากกว่าอากาศภายในกล่องทดลองผนังเปรียบเทียบ (อิฐมอญ และคอนกรีตมวลเบา) ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า ผนังบล็อกเซรามิก มีความเหมาะสมในการใช้เป็นผนังอาคาร ทดแทนวัสดุผนังอาคารแบบเดิม เพื่อให้มีสภาพแวดล้อมภายในอาคาร ที่ใกล้เคียงกับสภาวะน่าสบาย

การอภิปรายผล

ผลการทดลองและออกแบบผนังบล็อกเซรามิกเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ที่ต้องการปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย ผลการทดลองบล็อกเซรามิกได้ใช้กรอบของ (Olgyay,1963) ที่กำหนดเขตสภาวะน่าสบายอยู่ระหว่าง 21.1-27.8 องศาเซลเซียส (70-82 องศาฟาเรนไฮต์) และความชื้นสัมพัทธ์ในเขตสบายอยู่ในช่วง 20–75 เปอร์เซ็นต์ ผลที่ได้ปรากฏว่าบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้นกรณีเติมน้ำ มีค่าอุณหภูมิที่อยู่ในเขตสภาวะน่าสบายมากที่สุด คือในช่วงเวลา 20.00 น. ถึง 10.00 น.ของอีกวันส่วนบล็อกเซรามิกแบบช่องอากาศ 2 ชั้นกรณีเติมน้ำมีค่าสูงกว่าแบบบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้นเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับอิฐมอญและคอนกรีตมวลเบาที่มีค่าอุณหภูมิสูงกว่าเขตสภาวะน่าสบายอยู่เกือบตลอดเวลา ส่วนค่าความชื้นสัมพัทธ์ของบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้นกรณีไม่เติมน้ำ จะมีค่าอยู่เขตสภาวะน่าสบายเกือบตลอดเวลา ส่วนบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 2 ชั้นกรณีไม่เติมน้ำมีค่าสูงกว่าบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้นกรณีไม่เติมน้ำเล็กน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับอิฐมอญและคอนกรีตมวลเบาที่ไม่มีช่วงใดเลยอยู่ในเขตสภาวะน่าสบาย ส่วนบล็อกเซรามิกแบบช่องว่างอากาศ 1 ชั้น และ 2 ชั้นกรณีเติมน้ำจะมีค่าความชื้นสัมพัทธ์มากว่า 85% แต่ก็ต่ำกว่าอิฐมอญและคอนกรีตมวลเบา ดังนั้นบล็อกเซรามิกที่เติมน้ำจะช่วยลดอุณหภูมิให้ห้องอยู่ในเขตสภาวะน่าสบายได้ แต่ยังคงมีความชื้นสัมพัทธ์ที่สูงกว่าเขตสภาวะน่าสบาย ส่วนบล็อกเซรามิกที่ไม่เติมน้ำจะช่วยให้ห้องมีความชื้นสัมพัทธ์ที่อยู่ในเขตสภาวะน่าสบายได้ และเมื่อเปรียบเทียบค่าอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์กับอิฐมอญและคอนกรีตมวลเบาจะเห็นว่ามีประสิทธิภาพในการทำให้ห้องอยู่ในเขตสภาวะน่าสบายดีกว่ามาก และผลการทดลองสอดคล้องกับแนวคิดที่โอ่งดินเผาซึ่งเป็นเซรามิกไฟต่ำมีการดูดซึมน้ำมากที่ทำให้น้ำดื่มมีความเย็น นำหลักการนี้มาใช้กับผนังบล็อกเซรามิกที่ช่วยลดอุณหภูมิห้องให้เข้าสู่เขตสภาวะน่าสบายได้

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยผนังบล็อกเซรามิกครั้งต่อไป ควรทำการทดลองทุกช่วงฤดูกาล เพื่อให้ทราบถึงพฤติกรรมด้านอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์ของผนังบล็อกเซรามิก ที่เกิดขึ้นตลอดทั้งปี ควรทดลองกับอาคารจริง หรือหุ่นจำลองที่มีขนาดเท่าจริง เพื่อให้ทราบพฤติกรรมด้านอุณหภูมิ และความชื้นสัมพัทธ์ของผนังบล็อกเซรามิกได้ดียิ่งขึ้น และควรมีการปรับปรุงรูปแบบ ให้สามารถป้องกันความชื้นได้ดียิ่งขึ้น เช่น การเคลือบชั้นของผิวเซรามิกให้หนาเพิ่มขึ้น รวมทั้งเคลือบเซรามิกที่ผิวด้านข้างทั้ง 2 ข้าง และผิวด้านบนด้านล่างของก้อนบล็อกด้วย เพื่อป้องกันความชื้นซึมผ่านระหว่างรอยต่อของก้อนบล็อกที่ใช้ก่อเป็นผนังอาคาร หรือปรับ

กระบวนการผลิตก้อนบล็อกให้เป็นมาตรฐานแบบอุตสาหกรรม เพื่อให้ผนังบล็อกเซรามิก มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับสมมติฐานมากที่สุด และในการวิจัยครั้งต่อไปควรประยุกต์รูปแบบของผนังบล็อกเซรามิก ไปใช้กับส่วนอื่น ๆ ของอาคาร เช่น หลังคา ฯ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การออกแบบผนังเซรามิกเพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคารที่พักอาศัย กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย” ซึ่งได้รับทุนวิจัยจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปี พ.ศ. 2561 ขอขอบคุณ นายชวน สีเรือง และนายอนุชิต บุตรคาม เจ้าหน้าที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ช่วยสร้างกล่องทดลอง ทำให้การวิจัยสำเร็จไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

แก้วกนก สุดจริง และยิ่งสวัสดิ์ ไชยะกุล. (2555). **การควบคุมความชื้นในอาคารโดยผนังอาคาร.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชานนท์ ตันประวัติ. (2552). **การออกแบบและพัฒนาเซรามิกที่ใช้ในการก่อผนังเพื่อการอนุรักษ์การใช้พลังงานภายในอาคาร.** กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนคร.

นรากร พุทธโฆษ์ และชูพงษ์ ทองคำสมุทร. (2553). **การพัฒนาผนังอาคารจากวัสดุเหลือใช้เพื่อปรับปรุงสภาวะน่าสบายในอาคาร กรณีศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สุนทร บุญญาธิการ. (2545). **เทคนิคการออกแบบบ้านประหยัดพลังงานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า.** กรุงเทพฯ: ซีเอ็ด ยูเคชั่น.

อรรถ ชมาฤกษ์. (2551). **สภาวะน่าสบายในเรือนพื้นถิ่นไท-เลย.** ขอนแก่น: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา. (2561). **ความผันแปรและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ พ.ศ. 2560**. สืบค้นเมื่อ 9 พฤศจิกายน 2561. จาก http://climate.tmd.go.th/content/file/1329

ศูนย์ภูมิอากาศ กรมอุตุนิยมวิทยา. (2564). **การสรุปลักษณะอากาศรายปี**. สืบค้นเมื่อ 19 เมษายน 2566. จาก http://climate.tmd.go.th/content/category/17

Fanger, P.O. (1970). **Thermal comfort: analysis and applications in environment engineering**. McGraw-Hill, Co., New York.

Olgyay, V. (1963). **Design with climate. bioclimatic approach, and architectural regionalism**, New Jersey : Princeton University Press.

การออกแบบพัฒนาสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ในสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม

โสรัจ พฤฒิโกมล[1*]

A study and development of facilities and environment in tourism at mahasawat community, Nakornpathom

Soraj Pruettikomon[1*]

[1]คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
[1]The Faculty of Architecture and Design, Rajamangala University of Technology Rattanakosin
*Corresponding author. E-mail address: soraj.pru@rmutr.ac.th
Received: February 1,2022; revised: June 6,2023; accepted: June 30,2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการพัฒนาออกแบบพื้นที่ โดยใช้หลักการออกแบบเพื่อมวลชนมาใช้ภายในชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดนครปฐม โดยเลือกพื้นที่วัดสุวรรณราม และตลาดน้ำบ้านศาลาดิน เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ และคนพิการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ออกแบบปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชนทั้ง 2 แห่งให้สามารถใช้งานได้อย่างสะดวก ปลอดภัย ลดอุบัติเหตุ เข้าถึงง่าย สะดวกในการใช้งานสำหรับผู้สูงอายุ คนพิการเป็นหลัก พบว่าคนในชุมชนเกิดอุบัติเหตุ และต้องการปรับปรุง 6 แห่ง สถานที่สำคัญๆ คือ ท่าขึ้นลงเรือ ห้องน้ำ เส้นทางเดิน ที่จอดรถ ป้ายอธิบายสถานที่ จุดจอดรถจักรยาน และเก้าอี้รถเข็นสำหรับคนพิการ จากการเก็บข้อมูลพบว่าการจุดขึ้นลงเรือบริเวณโป๊ะ เป็นจุดที่เกิดอุบัติเหตุมากที่สุดแต่ไม่รุ่นแรง รองมาเป็นบริเวณเส้นทางเดินที่เป็นระดับ ทำให้ยากต่อการเดินทาง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำพื้นที่ที่พบปัญหามาทำการออกแบบพัฒนา โดยใช้หลักการออกแบบเพื่อมวลชน และทำการเขียนแบบ ประมาณราคาก่อสร้าง เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ สรุปการขึ้นลงท่าเรือได้ปรับปรุงพื้นทางเดินป้องกันการลื่น ระดับของท่าเรือให้ขึ้นลงตามระดับของน้ำ ราวจับราวกันตก เส้นทางเดินปรับให้เหมาะสม ให้พื้นที่ราบเรียบ มีเส้นทางเดินและเส้นทางจักรยาน ที่จอดรับส่งผู้สูงอายุ มีจุดป้องกันลดความเร็ว ที่จอดรถสำหรับผู้สูงอายุ ป้ายสัญญานสำหรับการข้ามถนน มีจุดจอดจักรยาน จุดฝากเก้าอี้รถเข็น มีป้ายสัญญานสำหรับคนพิการประเภทต่างๆ เช่นป้ายสำหรับคนพิการทางสายตาเป็นต้น ราคาค่าก่อสร้างทั้ง 2 แห่งไม่เกินสามล้านบาท

คำสำคัญ: การออกแบบเพื่อมวลชน การท่องเที่ยว สังคมผู้สูงอายุ คนพิการ

ABSTRACT

This research focuses on the development of an area design using the principles of universal design, specifically tailored for the Khlong Mahasawat community. The Khlong Mahasawat community is a major tourist attraction located in the Nakhon Pathom Province. Within this community, the area of Wat Suwanram and Ban Sala Din Floating Market has been selected to cater to the needs of the elderly and disabled individuals. This research aims to design tourist attractions within the two communities that are easy for primarily older and disabled people to use, convenient, safe, and accident-free. Based on the corrected information, it has been discovered that there have been accidents within the community, prompting the need for improvements in six crucial areas. These areas include the pier, restrooms, pathway, car park, information signs, and bicycle parking spots. Additionally, it is essential to enhance facilities for people with disabilities, such as wheelchairs. Based on the data collection, it has been found that the pontoon, which serves as the boarding and disembarking point for boats, is the location where the highest number of accidents

occur, although they are not the most severe incidents. The second most common accident spot is along sidewalks, where varying levels pose difficulties for pedestrians. Therefore, researchers have identified these problematic areas as targets for design and development, utilizing universal design principles. The proposed areas have been mapped out and budget estimates have been made for ease of management. The pier is renovated to prevent slipping incidents, and its level is adjusted according to the water level. Handrails, guardrails, and walking paths have been adjusted to ensure their suitability. The floor has been smoothly levelled, and paths and bike lanes have been created. Signage has been installed to accommodate individuals with various disabilities, including specific signs designed for people with visual impairments. The construction cost for both locations does not exceed three million baht.

Keywords: Universal design, Tourist, Aging society, Disable person

บทนำ

จากการสำรวจโดย (สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ, 2559) พบว่าจำนวนคนพิการภายในประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ 2.62 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งหมายความว่าประชากร 100 คน จะมีคนพิการ 2-3 คน แสดงให้เห็นว่าคนพิการในประเทศไทยมีจำนวนมาก (ประมาณ 1,750,340 คน) เมื่อนิยามว่าคนพิการคือผู้ที่มีลักษณะความบกพร่อง 7 ประเภท ได้แก่ พิการทางการมองเห็น พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย พิการทางการเคลื่อนไหว พิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม พิการทางสติปัญญาและการเรียนรู้ พิการซ้ำซ้อน อีก 31 ลักษณะ จากลักษณะความพิการจะเห็นได้ว่าในอนาคตโครงสร้างประชากรของไทยเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากมีอัตราการเกิดลดลง คนมีอายุยืนยาวขึ้น สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ผลที่ตามมาคือ ผู้สูงอายุจะเกิดภาวะเสี่ยงให้เกิดความพิการ ทำให้อัตราคนพิการภายในประเทศน่าจะมีอัตราเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และปัญหาของคนพิการในประเทศไทย ส่วนมาก ไม่สามารถเลี้ยงดูตนเองได้ เป็นภาระกับสังคมเนื่องมาจากปัญหาหลายด้าน แต่ปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ คนพิการไม่สามารถออกมาใช้ชีวิตได้เหมือนคนปกติ ไม่สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย เราจึงพบว่าในประเทศไทยที่มีคนพิการเป็นล้านคน (สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ, 2559) แต่มีคนพิการที่ออกมาใช้ชีวิตภายในสังคมไม่มากนัก

สิทธิความเป็นคนของคนพิการที่ไม่ได้กระทำความผิด แต่เพียงเพราะร่างกายหรือโชคชะตาทำให้เกิดความพิการทำให้ขาดสิทธิเสรีภาพที่ควรได้รับ ซึ่งการลดสิทธิเสรีภาพของคนพิการที่พึงจะมี เป็นการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และแสดงถึงความไม่มีอารยธรรมในประเทศ ดังคำกล่าวที่ว่า (เฉลิมพล สมบัติยานุชิต, 2554.) “คนพิการมีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ มีสิทธิและเสรีภาพ ควรได้รับความคุ้มครองในฐานะพลเมืองไทย สามารถดำรงชีวิตอย่างอิสระได้ด้วยตนเองอย่างเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล ควรได้รับโอกาสด้านการศึกษาไม่ถูกกีดกัน และสามารถประกอบอาชีพได้ทุกประเภท”

ในปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สูงอายุและคนพิการจำนวนมาก รวมถึงประเทศเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแบบเต็มรูปแบบ ทุกประเทศเกิดการพัฒนาเพื่อรองรับและแก้ปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้น คนในสังคมเกิดการปรับตัว คนสูงอายุพยายามต่อสู้เพื่อให้ตนเองยังสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเองและลดการพึ่งพาจากคนรอบข้าง เมื่อคนสูงอายุมากขึ้น เราควรทำอย่างไร สังคมควรเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับคนเหล่านี้เพื่อสนับสนุนให้คนสูงอายุกล้าที่จะออกมาเข้าสังคมหรือไม่ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยว แต่การปรับตัวด้านการท่องเที่ยวสำหรับผู้สูงอายุในประเทศยังมีอยู่น้อยมาก ดังนั้นหากเราต้องการสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุในสถานที่ท่องเที่ยวจึงมีบทบาทสำคัญ

จังหวัดนครปฐมมีแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมีนโยบายให้หน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงาน ทั้งส่วนพัฒนาชุมชนของจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล หรือแม้แต่อำเภอ โรงพัก โรงเรียน วัด ชุมชน ให้มีการร่วมมือกันช่วยกันในการพัฒนาชุมชน เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เนื่องจากจังหวัดนครปฐมเป็นจังหวัดที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีแม่น้ำสายสำคัญ มีตลาดน้ำ และแหล่งท่องเที่ยว วัดสำคัญ ๆ และเป็นจังหวัดที่ใกล้กับกรุงเทพมหานครและรองรับการขยายตัวของเมืองของประเทศ

คลองมหาสวัสดิ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและชุมชนของจังหวัดนครปฐม อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ คลองมหาสวัสดิ์เป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงวิถีชุมชนและยังคงใช้วิธีการสัญจรทางน้ำ ชาวบ้านยังคงวิถีชีวิตโดยการทำเกษตรกรรม การทำสวนผลไม้ ปลูกกล้วยไม้ ทำนาบัว การปลูกผักลอยน้ำ(ผักบุ้ง ผักกระเฉด) โดยอาศัยน้ำสะอาดจากลำคลอง ดังนั้นชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ต้องพัฒนาการท่องเที่ยวแบบไม่มีมลภาวะ มลพิษทางน้ำ ควบคู่กับการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำ (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา

จังหวัดนครปฐม, 2561) สถานที่ท่องเที่ยวคลองมหาสวัสดิ์ที่สำคัญ มี 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน สถานที่ขายของวิสาหกิจชุมชน ผลิตผลทางการเกษตร และจุดพักผ่อนรับประทานอาหาร และวัดสุวรรณาราม ศาสนสถานสำคัญของชุมชนและท่าเรือจุดรับส่งนักท่องเที่ยว เป็นจุดตอนรับ เพื่อนำนักท่องเที่ยวไปจุดต่าง ๆ ของชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญของ 2 แห่ง เพื่อดำเนินงานวิจัย

ภาพ 1 ชุมชนพัฒนาสภาพแวดล้อมติดตั้งลิฟท์ เพื่อให้คนสูงอายุและคนพิการที่นั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สามารถขึ้นลงศาลาวัดสุวรรณารามได้สะดวก

จากภาพที่ 1 พบว่าชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ต้องการปรับปรุงพัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อคนพิการและคนสุงอายุ ชุมชนต้องการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆเพื่อให้ชุมชนเป็นสังคมแห่งความเท่าเทียม แต่ชุมชนขาดความรู้และแนวทางในการปฏิบัติให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นงานวิจัยฉบับนี้ต้องการช่วยชุมชนในการพัฒนาซึ่งแนวทางในการพัฒนานี้จะสร้างเอกลักษณ์ให้ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ และสร้างสภาพแวดล้อมสิ่งอำนวยความสะดวกให้คนพิการ ผู้สูงอายุ และคนทุกเพศทุกวัยเข้าถึงอย่างสะดวก ปรับปรุงสถานที่สำคัญ 2 แห่ง ได้แก่ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม ตามกรอบแนวความคิดภาพที่ 2

กรอบแนวความคิดในการพัฒนาสังคมแห่งความเท่าเทียมจะมีกุญแจสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของชุมชน และคนพิการโดยใช้การให้โอกาส สร้างแรงจูงใจ ความคิดสร้างสรรค์ มาเป็นกุญแจสำคัญในการพัฒนาสังคม ส่วนเครื่องมือที่ใช้พลักดันจะประกอบด้วย กายภาพ จิตภาพ สังคมภาพ โดยภายในจะประกอบด้วยการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เข้าถึงได้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อคนพิการ การใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการสนับสนุน ดังนั้นจึงเกิดงานวิจัยฉบับนี้ขึ้นเพื่อช่วยในการพัฒนาและทำให้ชุมชนริมคลองมหาสวัสดิ์เป็นชุมชนที่มีความเท่าเทียมเสมอภาคผ่านการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนมาช่วยในการสนับสนุนและเป็นไปตามแนวความคิดการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design)

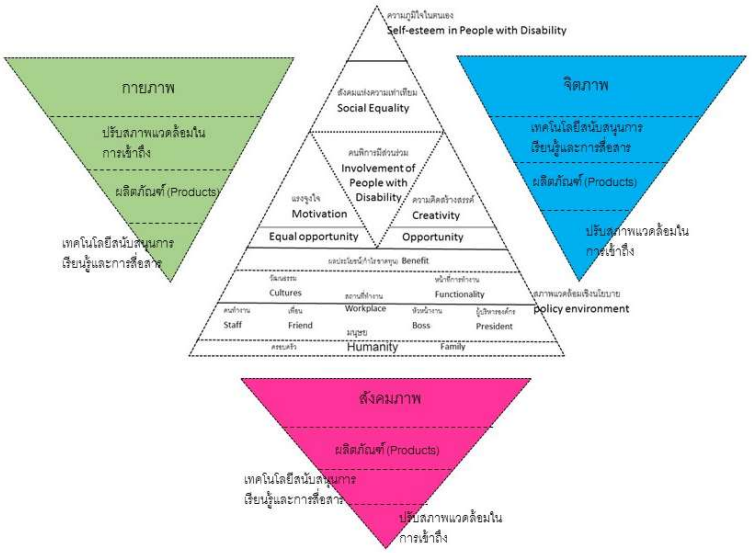

ภาพ 2 กรอบแนวความคิดในการพัฒนาสังคมแห่งความเท่าเทียม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการ ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการพัฒนาสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกสถานที่สำคัญของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม

2. เพื่อออกแบบพัฒนาสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่สำคัญของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เข้าใจปัญหาอุปสรรค แนวทางในการพัฒนาสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกสถานที่สำคัญของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม

2. ออกแบบพัฒนาสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่สำคัญของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม

3. สร้างชุมชนต้นแบบที่พัฒนาสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกโดยใช้หลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) มาแก้ปัญหาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ พื้นที่ชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ ในจังหวัดนครปฐม

ขอบเขตด้านเนื้อหา สถานที่สำคัญๆของชุมชนที่ผู้วิจัยจะทำการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกของชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม มี 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม ขอบเขตประเภทความคนพิการผู้สูงอายุที่มีความผิดปกติ

ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งเน้นคนพิการ ผู้สูงอายุที่มีความผิดปกติ 3 ประเภท คือ คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย

ขั้นตอนและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูล ประวัติศาสตร์ ลักษณะภูมิศาสตร์โดยสืบค้นจาก หนังสือ การสืบค้น เพื่อให้ทราบถึง ประวัติความเป็นมาของชุมชน

2. ลงพื้นที่สำรวจ โดยใช้หลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) อย่างละเอียดสถานที่สำคัญ ๆ (จุฑาธิป นะมาตร์, 2546) ถึงการใช้สอยพื้นที่ เก็บข้อมูล รวมถึงเก็บแบบสอบถาม ปัญหาอุปสรรคในการใช้งาน ของคนพิการ คนสูงอายุ

3. ทำการออกแบบพัฒนาสถานสภาพแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวก สำคัญชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม

4. ทำการระดมความคิดร่วมกับชุมชนและผู้มีส่วนร่วม 3 ฝ่าย วิชาการ ชุมชน นักท่องเที่ยวคนพิการและผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเพื่อมวลชน

5. ทำการปรับปรุงพัฒนาการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม และนำข้อสรุปของการระดมความคิดสถานที่สำคัญ 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณาราม

6. เสนอต่อชุมชน และอภิปรายผล

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และเกณฑ์ในการคัดเลือก

การประมาณขนาดตัวอย่าง (Sample size estimation) กรณีนี้เป็นแบบ Social-behavioral research งานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง และมีเกณฑ์ในการคัดเลือกสถานประกอบการณ์ คือ นักท่องเที่ยวและกลุ่มคนภายในชุมชน พื้นที่วัดสุวรรณารามและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน ต้องยินยอมให้เก็บข้อมูล ต้องมีคนทั้ง 3 ประเภท คือ คนพิการหรือผู้สูงอายุ ที่มีความพิการ เช่น คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) มีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สูงอายุ แม่ค้าพ่อค้าในพื้นที่

โดยแบ่งการเก็บข้อมูลออกเป็น ขั้นตอน จำนวนขนาดตัวอย่าง (Sample size) รวม 105 คน ของการเก็บข้อมูล 3 ขั้นตอน โดยแบ่งการเก็บข้อมูล ดังนี้

ขั้นตอน 1 เก็บข้อมูลแบบสอบถาม จำนวน 90 คน โดยมีรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มละ 30 คนดังนี้

นักท่องเที่ยวคนพิการ คือ คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย

นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ คือ นักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป ชาย หญิง

พ่อค้า แม่ค้า หรือคนในชุมชน คือ คนที่อยู่ภายในพื้นที่ที่พบเห็นปัญหาอุปสรรคในการใช้พื้นที่ อุบัติเหตุหรือช่วยเสนอแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา

การเลือกจำนวนขนาดตัวอย่างของงานวิจัยเชิงคุณภาพ (จุฑาธิป นะมาตร์, 2546) โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจงไม่ได้ระบุว่าจะต้องเลือกจำนวนขนาดตัวอย่างหรือจำนวนเท่าใด แต่มุ่งหวังให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน เพียงพอ แต่หากขนาดตัวอย่างมีความยากในการเก็บก็ไม่ควรเก็บจำนวนน้อยกว่า 8 คน และไม่ควรเกินจำนวน 30 คนจะมีความเหมาะสม ผู้วิจัยเลือกจำนวนสูงสุด

ขั้นตอน 2 การประชุมกลุ่ม (Focus group) จำนวน 15 คน แบ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ อาจารย์ เจ้าหน้าที่ คนพิการ และคนภายในชุมชน โดยการประชุมกลุ่ม ร่วมระดมความคิดในการพัฒนาโดยแบ่งออกดังต่อไปนี้

อาจารย์หรือเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ที่มีความรู้ด้านการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) มีประสบการณ์ อายุระหว่าง 25-60 ปี จำนวน 2 คน

อาจารย์หรือนักศึกษาที่มีความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรม ที่มีความรู้ด้านการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) เป็นอาจารย์หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความสามารถในการออกแบบเพื่อมวลชน จำนวน 5 คน

คนในชุมชนหรือผู้นำชุมชน นักท่องเที่ยวที่ประสบปัญหาในการใช้พื้นที่ ผู้ที่เข้าใจในพื้นที่ เข้าใจในปัญหาของพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง วัดสุวรรณารามและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน จำนวน 8 คน

3.ขั้นตอนและวิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลใน ขั้นตอน นี้ใช้เครื่องมือ คือ แบบสอบถาม 1 จำนวน 90 ชุด เป็นการเก็บข้อมูลเพื่อใช้ข้อมูลเพื่อการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจาก พื้นที่วัดสุวรรณารามและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

ขั้นตอน 1 การศึกษาสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม ปัญหาและความต้องการด้านการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) ในการใช้พื้นที่วัดสุวรรณารามและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

ในการศึกษาสภาพแวดล้อม ปัญหา และความต้องการด้านการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) การใช้พื้นที่วัดสุวรรณารามและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการแบบผสมผสาน โดยเป็นการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยแบ่งการดำเนินการเป็น 2 ส่วน คือ

1. การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ซึ่งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ 1 จำนวน 90 คน ด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ปัญหา และความต้องการด้านการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) การปฏิบัติงานในขั้นตอนการเก็บข้อมูลคือ

1.1 ขอหนังสือขออนุญาตจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 90 คน ลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยการเก็บข้อมูลจะขออนุญาติและความยินยอมจากกลุ่มประชากร ผู้วิจัยจะทำหนังสือขออนุญาติส่งให้ผู้นำชุมชนเพื่อขออนุญาติ

1.2 ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง และรอรับแบบสอบถามคืนทันที

1.3 ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืน ตรวจสอบความสมบูรณ์เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2. ออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อมตามการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณตามแบบสอบถาม ปัญหา อุปสรรค อุบัติเหตุ ของกลุ่มประชากรตัวอย่างโดยใช้หลักกการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) ช่วยในการวิเคราะห์

สรุปข้อมูลเพื่อการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพแวดล้อม โดยวิเคราะห์ 5W 1H

What คือ การออกแบบและปรับปรุงพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยว คนพิการ และผู้สูงอายุใช้งานได้สะดวกมากขึ้น

Who คือ สำหรับคนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย และผู้สูงอายุที่ใช้พื้นที่ภายในวัดสุวรรณและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

When คือ เมื่อต้องเดินเข้าไปท่องเที่ยวและใช้พื้นที่ภายในวัดสุวรรณและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

Where คือ เมื่อคนพิการและผู้สูงอายุต้องการใช้พื้นที่

Why คือ เพื่อออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สนับสนุนให้คนพิการมีความปลอดภัยและเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้พื้นที่วัดสุวรรณารามและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

How คือ ทำให้เกิดความปลอดภัย ลดปัญหาอุปสรรค อุบัติเหตุและความเหมาะสมในการใช้พื้นที่ภายในวัดสุวรรณและตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนักวิจัยทำการสำรวจ พฤติกรรมการใช้งานของ นักท่องเที่ยว วันจันทร์-วันศุกร์ และช่วงเวลาวันเสาร์-วันอาทิตย์ สำรวจพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ห้องน้ำ ทางเดิน ท่าเรือ ร้านอาหาร จุดพักผ่อน ที่จอดรถ และความกว้างของถนน ป้ายสัญลักษณ์ ผู้วิจัยได้สรุป ขั้นตอนในการศึกษาปัญหา อุปสรรค ในการใช้งานพื้นที่และหาแนวทางในการพัฒนาออกแบบปรับปรุงการใช้งานในส่วนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. พื้นที่วัดสุวรรณราม

ควรปรับปรุงเรื่องป้ายสำหรับผู้พิการทางสายตา (อักษรเบรลล์) มีภาษาอังกฤษและภาษาสากลตามกลุ่มของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มใหญ่ เพราะปัจจุบันนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมีจำนวนมาก

ควรปรับปรุงเรื่องจุดสำคัญๆของการท่องเที่ยวภายในวัด จุดที่ 1 สถานที่จอดรถรับส่งนักท่องเที่ยว จุดที่ 2 เป็นที่รวบรวมรูปเหมือนของเจ้าอาวาสและหลวงพ่อดี ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชน จุดที่ 3 ที่เก็บบรมอัฐิของหลวงพ่อดี (อดีตเจ้าอาวาส) และหอระฆัง จุดที่ 4 โบสถ์ พระประธานสำคัญสมัยโบราณ จุดที่ 5 ท่าเรือริมน้ำเพื่อให้อาหารปลาและชมบรรยากาศริมคลองก่อนขึ้นลงเรือ จุดที่ 6 ศาลาการเปรียญ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาสำคัญๆของชุมชน

ควรปรับปรุง ที่จอดจักรยานให้อยู่ใกล้กับท่าเรือการท่องเที่ยวทางน้ำเพื่อสะดวกต่อการ ขึ้น ลง และควรมีที่จอดเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เพื่อช่วยเก็บและป้องกันการสูญหายหากเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) ไม่สามารถนำลงเรือ และควรมีจุดยืมคืนเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เพื่อช่วยในการท่องเที่ยวเมื่อขึ้นจากเรือตามจุดต่างๆ

ควรปรับปรุง ท่าเรือ (จุดขึ้น ลงเรือ) สามารถขึ้นลงได้สะดวกมากขึ้น ปรับให้เหมาะสมกับการขึ้นลงของระดับน้ำ เลือกวัสดุปูพื้นที่กันลื่น มีราวกันตก และสัญลักษณ์สำหรับคนพิการทางสายตา คนพิการสื่อความหมาย

ควรปรับปรุง เส้นทางจักรยาน ออกแบบให้มีขนาดกว้างพอที่จะให้คนเดินร่วมได้และมีเส้นทางสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้อย่างปลอดภัย

ป้ายบอกประวัติความเป็นมาของชุมชนหรือแนะนำการท่องเที่ยว ออกแบบให้เหมาะสมและสร้างเอกลักษณ์ชุมชน

ที่จอดรถต้องมีที่รับส่งคนพิการ ผู้สูงอายุ มีจุดข้ามถนนและมีเนินบริเวณทางม้าลายและป้ายบอกทางก่อนคนพิการข้ามถนน

ทำทางเดินสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุและสัญลักษณ์ที่เหมาะสมกับคนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย ขนาดทางควรอยู่ระหว่าง 1.00 ม.- 1.20 ม. เพื่อให้ง่ายต่อการสัญจร
2. พื้นที่ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

จุดรับส่งคนพิการ ผู้สูงอายุ เพื่อป้องกันการกีดขว้างการจราจร มีเนินบริเวณทางม้าลาย ก่อนบริเวณทางข้ามเพื่อให้รถลดความเร็ว และควรมีป้ายสัญญาณจราจร

ควรมีจุดถ่ายภาพและที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย ควรมีหลังคาหรือต้นไม้ป้องกันความร้อนและละอองน้ำเพื่อลดอุณภูมิ

ควรปรับปรุงที่จอดจักรยานให้สามารถจอดเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) และเป็นจุดยืมคืน

ท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ) ควรออกแบบให้คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย สามารถใช้งานได้สะดวก

ควรปรับพื้นภายในตลาดให้สามารถเข็นเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เข้าออกภายในพื้นที่ได้สะดวก และควรมีการปรับความลาดชัด (Slope) ขึ้นลง ทางเท้าให้สามารถเข็นเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สะดวก

ภาพ 3 กิจกรรมนักท่องเที่ยวพื้นที่ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

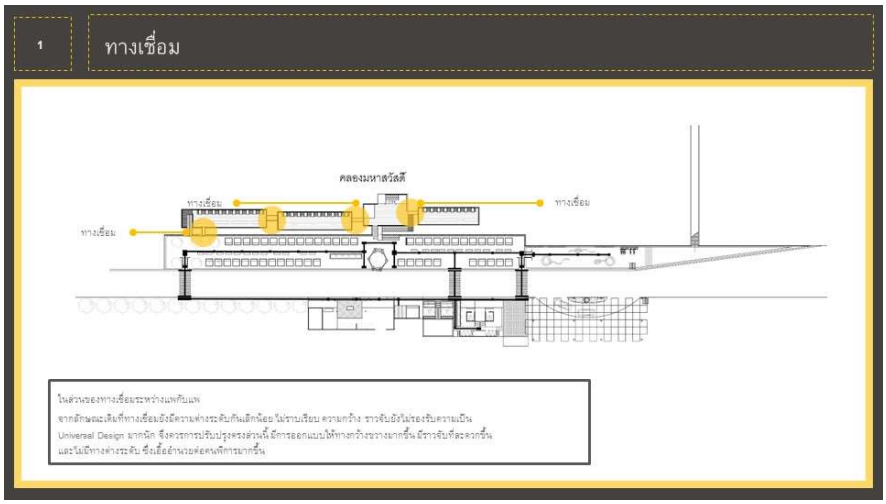

ภาพ 4 แนวทางในการปรับปรุงพื้นที่ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

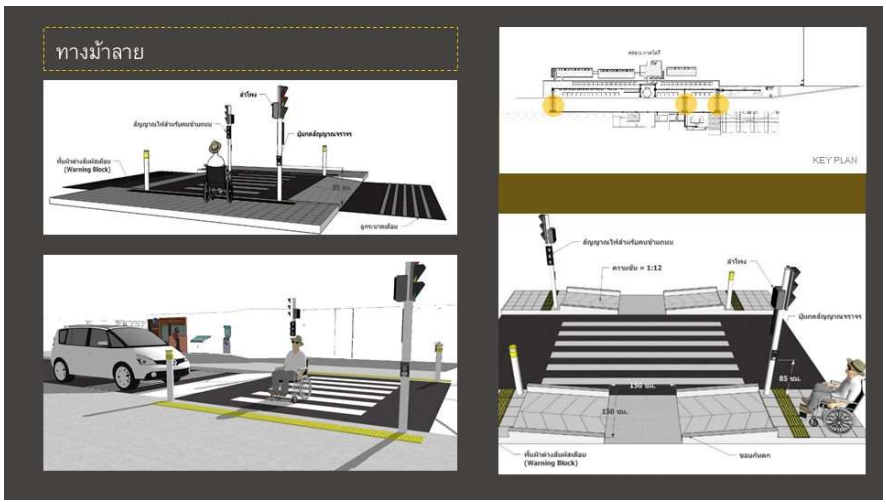

ภาพ 5 แนวทางการออกแบบพัฒนา นำเสนอภาพ 3 มิติ ทางม้าลายจุดข้ามถนน ความลาดชัด (Slope) และสัญญานไฟจราจร

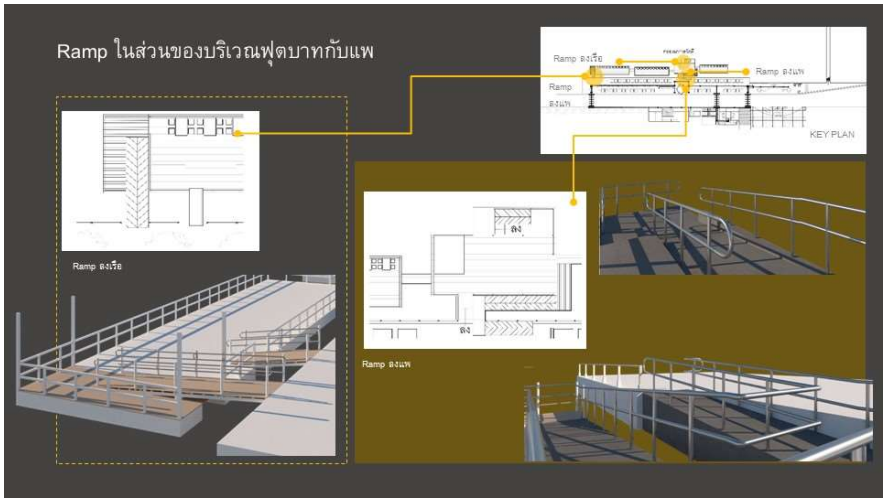

ภาพ 6 แนวทางการออกแบบพัฒนา นำเสนอภาพ 3 มิติ ท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ)
ออกแบบให้คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair)
คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย สามารถใช้งานได้สะดวก

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนักวิจัยทำการสำรวจ พฤติกรรมการใช้งานของ นักท่องเที่ยวสถานที่ 2แห่ง พบว่าปัญหาสำคัญในการใช้งานพื้นที่ของคนพิการ ผู้สูงอายุ ที่ควรปรับปรุง คือ

1. พื้นที่จอดรถ ทางม้าลายจุดข้ามถนน ทางสำหรับใช้เก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) มีปัญหาอุปสรรคยากต่อการใช้งาน เช่น ผิวขรุขระ มีตะแกรง ท่อระบายน้ำ ความต่างระดับ (Step) ระดับไม่เท่ากัน และพื้นที่จอดรถไม่เพียงพอ ไม่มีพื้นที่รับส่ง คนพิการ ผู้สูงอายุมีความล่าช้าในการขึ้นลงรถ (รถส่วนตัวและรถประจำทาง) ความลาดชัด (Slope) ไม่มีเบรลล์บล็อกสำหรับคนพิการทางสายตา

2. ป้ายแสดงสัญลักษณ์ บอกรายละเอียดเพื่อให้คนพิการ ผู้สูงอายุมีความเข้าใจในการใช้พื้นที่ โดยเฉพาะคนพิการทางสายตา คนพิการสื่อความหมายทางการได้ยิน นักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น ป้ายห้องน้ำ ป้ายบอกทาง ป้ายให้ข้อมูลในการท่องเที่ยว

3. ที่จอดจักรยาน และเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เพื่อช่วยให้คนพิการสามารถยืมคืน หรือจอดเพื่อป้องกันสูญหาย เส้นทางจักรยาน และทางเดินสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุ ที่เป็นทางเฉพาะเพื่อสะดวกในการปรับปรุงพื้นที่และใช้งบประมาณอย่างคุ้มค่าไม่ต้องปรับปรุงทั้งพื้นที่

4. ท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ) ที่มีความเหมาะสมต่อคนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย สามารถใช้งานได้สะดวก

5. จุดพักผ่อน รับประทานอาหาร และถ่ายภาพที่ระลึกที่มีความเหมาะสมต่อคนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) คนพิการมีความผิดปกติทางสายตา คนพิการทางการได้ยินสื่อความหมาย สามารถใช้งานได้สะดวก

ผลการวิจัย (Outputs)

สรุปข้อมูลขั้นตอนที่ 1 ข้อมูลแบบสอบถามและการพัฒนาการออกแบบ

ผู้วิจัยทำการสรุปผลของข้อมูล และความคิดเห็นของคนพิการ คนสูงอายุและคนในชุมชน มีข้อสรุปดังต่อไปนี้จำนวน 90 คน ของตลาดน้ำบ้านศาลาดินและชุมชนวัดสุวรรณราม 2 แห่ง เพื่อหาปัญหาและอุปสรรค และความต้องการเพื่อหาแนวทางใน การแก้ไข แสดงผลในตารางที่ 1

ตาราง 1 การศึกษาและพัฒนาสภาพแวดล้อมในการใช้พื้นที่เพื่อทำการปรับปรุงของตลาดน้ำบ้านศาลาดินและชุมชนวัดสุวรรณราม

รายละเอียด	จำนวน	Percentage (%)
เพศ		
- ชาย	40	44.44
- หญิง	50	55.56
อายุ		
- 20-40 ปี	20	22.22
- 41-60 ปี	40	44.44
- 60 ขึ้นไป	30	33.33
การศึกษา		
- ประถมศึกษา	0	0
- มัธยมศึกษา	15	16.67
- ปวส.	15	16.67
- ปริญญาตรี	60	66.67
ความถี่ในมาท่องเที่ยวตลาดน้ำบ้านศาลาดินและวัดสุรรณราม	10	11.11
- 1 ครั้ง	40	44.44
- 1-5 ครั้ง	10	11.11
- 5-10 ครั้ง	30	33.33
- มากกว่า 10 ครั้ง		
พื้นที่ที่ใช้และเกิดปัญหาบ่อย		
- ที่จอดรถและจุดรับส่ง	10	11.11
- ถนนเส้นทางสัญจร	15	16.67
- ท่าเรือสถานที่ขึ้นเรือ	20	22.22
	5	5.56

รายละเอียด	จำนวน	Percentage (%)
- ร้านค้า	10	11.11
- ห้องน้ำ	5	5.56
- ที่พักผ่อน	10	11.11
- ทางขึ้นลงและทางข้ามถนน	2	2.22
- ที่ฝากของหรือรถเข็นสำหรับคนพิการ		
รายได้ของท่านต่อเดือน		
- เงินเดือนน้อยกว่า 10,000 บาท	20	22.22
- 10,000-15,000	30	33.33
- 15,001-20.000	10	11.11
- มากกว่า 20,000 บาท	30	33.33
ท่านมีความประสงค์ที่จะกลับมาอีกหรือไม่		
- ชอบมากกลับ (กลับมาอีกแน่นอน)	60	66.67
- ไม่แน่ใจอาจจะไม่กลับมา	30	33.33
- ไม่มาแน่นอน	0	0
ท่านคิดว่าความพิการหรือผู้สูงอายุเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวหรือไม่		
- เป็นอุปสรรค	60	66.67
- ไม่เป็นอุปสรรค	30	33.33
พื้นที่ส่วนใดที่ท่านคิดว่าเป็นปัญหา อุปสรรค ในการทำกิจกรรมในการท่องเที่ยว วัดสุวรรณรามและตลาดน้ำบ้านศาลาดินมากที่สุด		
- ส่วนท่าเรือ	10	11.11
- ส่วนรับประทานอาหารและร้านค้า	5	5.56
- ส่วนของเส้นทางสัญจร ที่จอดรถ	20	22.22
- พื้นที่ส่วนกลาง เช่น ห้องน้ำ ทางเดิน เป็นต้น	20	22.22
- ไม่มี	35	38.89
ท่านคิดว่ามีอุปสรรคใดที่ทำให้ผู้สูงอายุและคนพิการมีปัญหาต่อการท่องเที่ยววัดสุวรรณรามและตลาดน้ำบ้านศาลาดินมากที่สุด		
- สภาพแวดล้อมภายในการทำงานที่ไม่เอื้ออำนวย	60	66.67
- สิ่งอำนวยความสะดวกในการช่วยเหลือไม่ดี	30	33.33
- สาเหตุอื่นๆ	0	0
ท่านคิดว่าปัญหาใดที่คนพิการ ผู้สูงอายุประสบมากที่สุดภายในสถานที่ท่องเที่ยวด้านสภาพแวดล้อมในตลาดน้ำบ้านศาลาดินและวัดสุวรรณรามมากที่สุด	10	11.11

รายละเอียด	จำนวน	Percentage (%)
- ปัญหาในการขึ้นลงบันได ทางลาด	10	11.11
- ปัญหาในการเข้าห้องน้ำ	5	5.56
- ปัญหาอุบัติเหตุที่เกิดจากทางเดิน	10	11.11
- ปัญหาที่เกิดจากเส้นทาง	5	5.56
- ปัญหาสถานที่ร้านค้า	0	0
- ปัญหาการเปิด ปิดประตู	10	11.11
- ปัญหาการซื้ออาหาร ทานอาหาร	10	11.11
การใช้ภาชนะ	10	11.11
- ปัญหาเรื่องป้ายบอกทาง ภาพ	20	22.22
สัญลักษณ์	0	0
- ปัญหาเรื่องการจอดรถ		
- ปัญหาการใช้การขึ้นลงเรือ		
- ปัญหาอื่นๆ		
ท่านเคยประสบอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่ตลาดน้ำบ้านศาลาดินและวัดสุวรรณหรือไม่		
- ไม่เคย	50	55.56
- เคย (แต่ไม่ใช่เหตุรุนแรง)	40	44.44
- เคย (เหตุรุนแรงถึงขั้นได้รับบาดเจ็บ)	0	0
จากการท่องเที่ยวตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณรามท่านคิดว่าสถานที่ท่องเที่ยวควรปรับปรุงหรือพัฒนาเพื่อช่วยให้คนพิการผู้สูงอายุใช้พื้นที่ได้สะดวกมากขึ้นหรือไม่		
- ควรพัฒนา	60	66.67
- ไม่จำเป็น	30	33.33

ที่มา: โสรัจ พฤฒิโกมล จัดทำโดยการปรับปรุงจากวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

ข้อเสนอแนะ ควรจัดที่จอดรถสำหรับคนพิการและจุดรับส่งคนพิการ ควรปรับเส้นทางให้เก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สามารถใช้ได้สะดวก ควรปรับปรุงท่าเรือเพื่อให้คนพิการ ผู้สูงอายุใช้งานได้ปลอดภัย สะดวกมากขึ้น ควรมีป้ายบอกรายละเอียดในการท่องเที่ยวที่คนพิการผู้สูงอายุสามารถใช้งานได้ ภายในวัดมีรถจักรยานยนต์ จักรยานจำนวนมากใช้สัญจรควรสร้างเส้นทางเพื่อใช้ในการสัญจร เพื่อความมีระเบียบ ควรมีที่จอดเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) ควรมีเนินที่ถนนเพื่อลดความเร็วของรถ และจุดข้ามถนนของคนพิการ ผู้สูงอายุ ขนาดห้องน้ำควรให้คนที่นั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สะดวกต่อการใช้งาน ควรมีทางสำหรับเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) ท่อระบายน้ำที่เป็นตะแกรงทำให้ล้อรถติดไม่สะดวกต่อการเข็น

ผลการออกแบบปรับปรุงจากการสรุปปัญหาจากแบบสอบถามจำนวน 90 คน จากข้อเสนอแนะสรุปได้ว่านักท่องเที่ยวต้องการปรับปรุงพื้นที่ดังต่อไปนี้ 1. สถานที่จอดรถและจุดรับส่ง สำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุ ที่ต้องใช้เวลาในการขึ้นลงรถ และต้องการที่จอดรถสำหรับผู้สูงอายุ คนพิการ 2. ทางเดินที่ราบเรียบไม่มีขั้นสดุด ตะแกรงรายบายน้ำ สามารถปรับให้เป็นเส้นทางจักรยานร่วมด้วยได้แต่อยากให้มีขนาดเหมาะสม 3.ป้ายสัญลักษณ์ต่าง ๆ ภายในพื้นที่ แสดงถึงรายละเอียด ประวัติความเป็นมา จุดท่องเที่ยวสำคัญภายในชุมชน ป้ายข้ามถนน ป้ายสัญญานจราจร ป้ายห้องน้ำ 4. ที่พักผ่อน ที่พักรับประทานอาหาร สำหรับคนพิการ คนสูงอายุนั่งพักมีจุดถ่ายภาพ 5. ท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ) ที่สะดวกในการขึ้นลง ไม่อันตรายมีที่จอดจักรยาน เก้าอี้รถเข็น

(Wheelchair) หรืออุปกรณ์ที่นำลงเรือลำบากและควรมีบริการในทุกท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ) โดยรายละเอียดทั้งหมดที่กล่าวมา ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบแนวทางในการปรับปรุงโดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

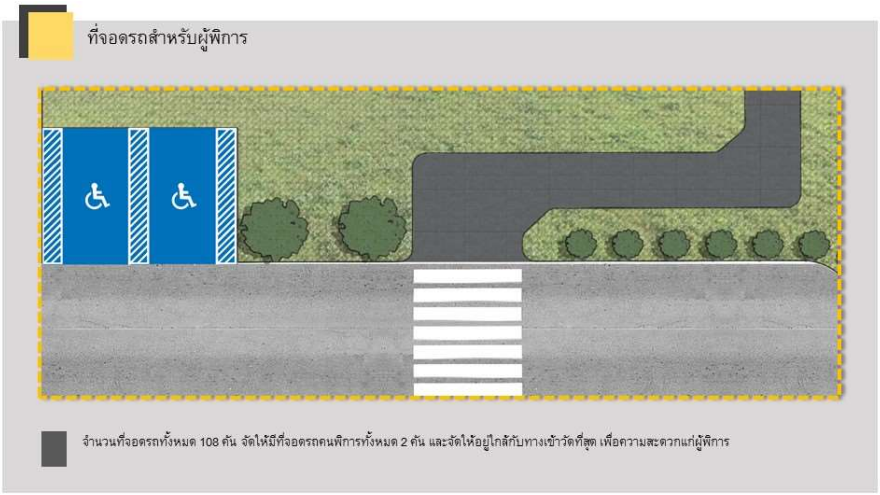

ภาพ 7 แนวทางปรับปรุงสถานที่จอดรถและจุดรับส่ง สำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุ วัดสุวรรณราม

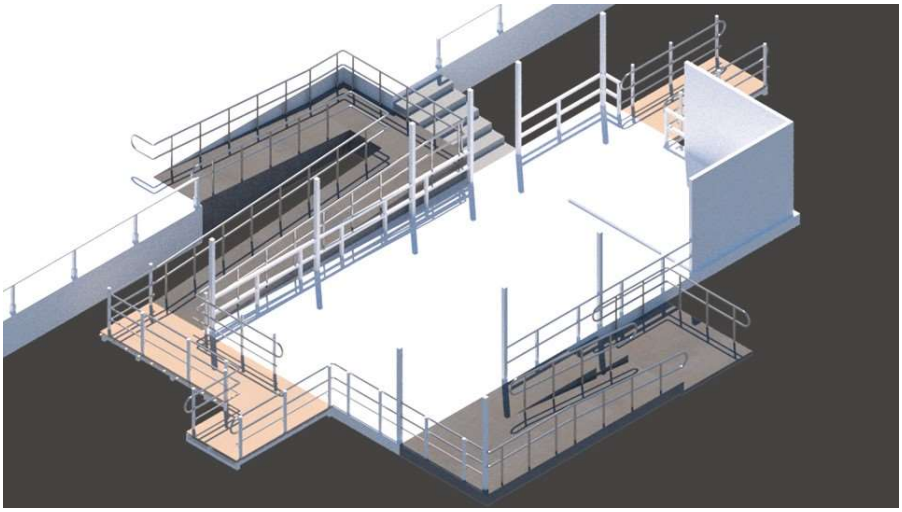

ภาพ 8 แนวทางปรับปรุงท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ) สำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

ภาพ 9 แนวทางปรับปรุงความลาดชัด (Slope)แบบสำเร็จรูป สำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

บทสรุปจากการประชุมกลุ่มเพื่อหาแนวทางในการพัฒนา

ต้องการให้ปรับปรุงป้ายสัญลักษณ์ต่าง ๆ ให้มีภาษาอังกฤษร่วมด้วยและควรมีสัญลักษณ์ของคนพิการทางสายตา และควรออกแบบให้เข้ากับภาพลักษณ์ของวัดสุวรรณราม ควรผสมผสานเทคโนโลยีในการออกแบบจะทำให้สะดวกมากขึ้น เช่น ปุ่มเสียงแสดงสถานที่ แต่ควรคำนึงถึงงบประมาณในการจัดทำ โดยผู้วิจัยได้นำเอาแนวทางในการปรับปรุงมาพัฒนาการออกแบบโดยมีรายละเอียดตามภาพ 10

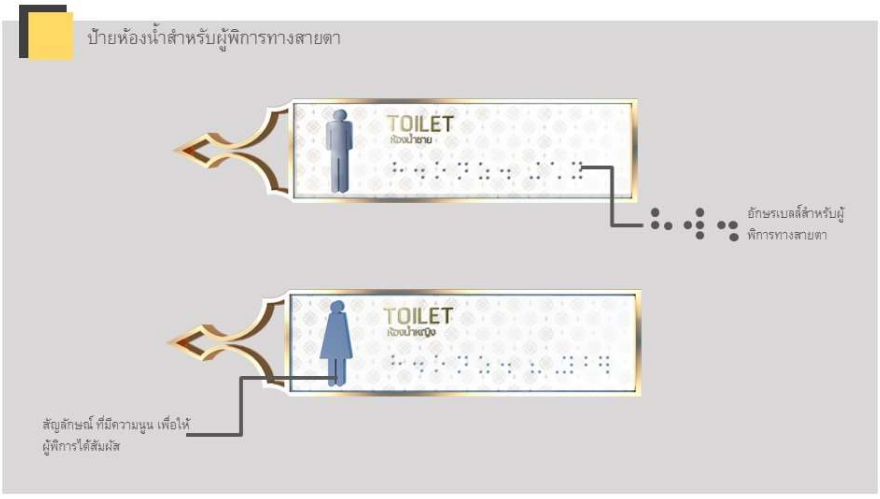

ภาพ 10 แนวทางปรับปรุงสัญลักษณ์ของป้ายห้องน้ำให้มีความสากล ภาษาอังกฤษ อักษรเบรลล์ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณราม

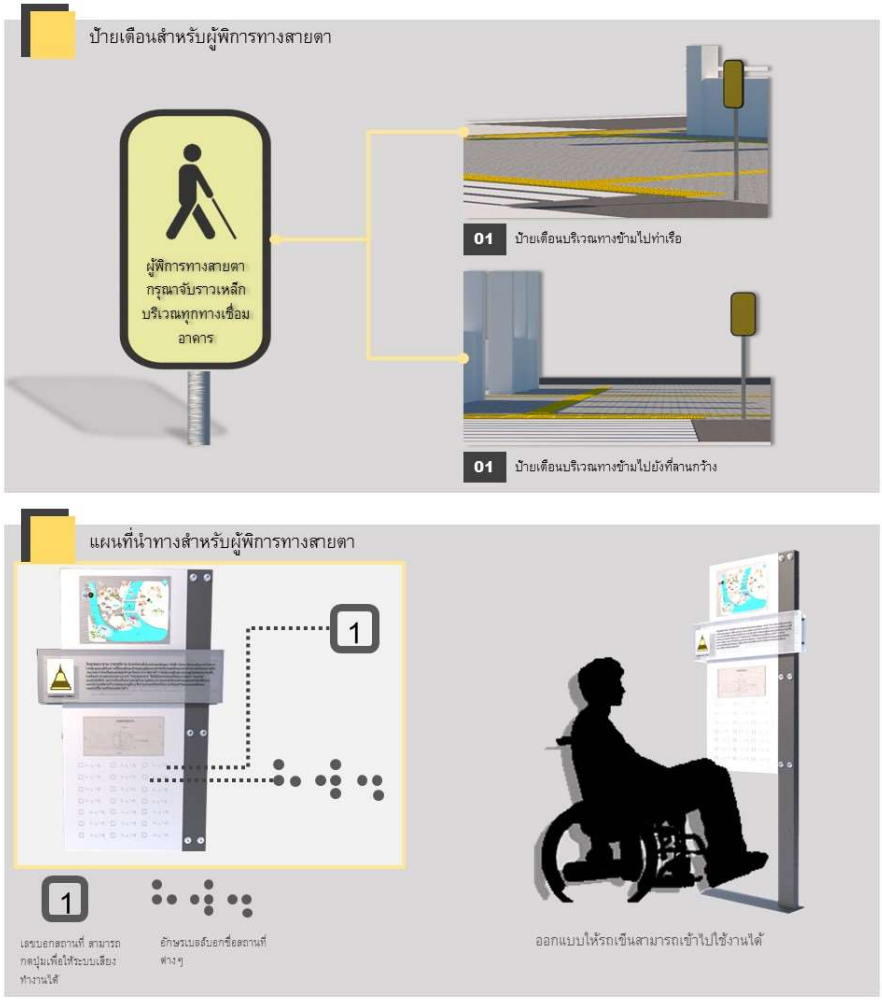

ภาพ 11 แนวทางปรับปรุงสัญลักษณ์ ป้ายเตือนบริเวณจุดข้ามถนน และป้ายบอกรายละเอียดของข้อมูลการท่องเที่ยวตลาดน้ำบ้านศาลาดินและวัดสุวรรณราม

จากการระดมความคิดมีความต้องการให้ปรับปรุงทางเดินสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุให้มีความกว้างมากขึ้น และสร้างแผนเส้นทางเดินตามจุดสำคัญ ภายในวัด 6 จุด โดยเส้นทางเดินจะต้องเรียบไม่มีขั้นสะดุด มีความต่างระดับ (Step) หรือท่อระบายน้ำ ควรปรับความลาดชัด (Slope) ช่วยสำหรับเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) มีขอบบอกชัดเจนสำหรับทางเดิน ภายในวัดมีรถจักรยานยนต์เข้าออกจำนวนมาก หากมีเส้นทางเฉพาะสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุจะทำให้ปลอดภัยมากขึ้นเป็นประโยชน์กับนักท่องเที่ยว มีความปลอดภัย และลดอุบัติเหตุ

ภาพ 12 แนวทางปรับปรุงทางเดินสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุ วัดสุวรรณราม

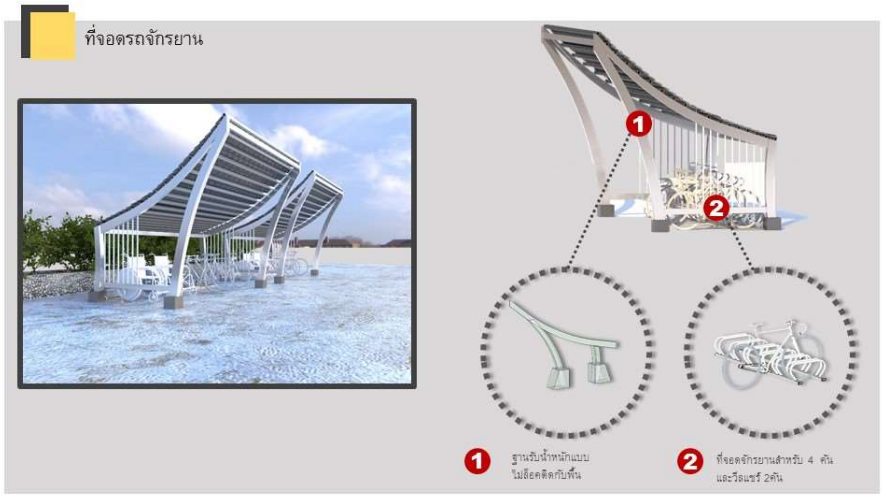

ภาพ 13 แนวทางปรับปรุงพื้นที่จอดจักรยานและเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุ ตลาดน้ำบ้านศาลาดินและวัดสุวรรณราม

จากการระดมความคิดมีความต้องการให้ปรับปรุงตำแหน่งของที่จอดจักรยานและเพิ่มพื้นที่เก็บเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เนื่องจากจะช่วยให้การเดินทางสะดวกเพราะเป็นจุดลงเรือไปตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยชุมชนแนะนำว่าควรให้มีการเก็บค่าบริการในการฝากหรือยืมคืน เพื่อเป็นงบประมาณในการดูแลและจัดซื้อ ซ้อมบำรุงรถจักรยาน เก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สำรอง

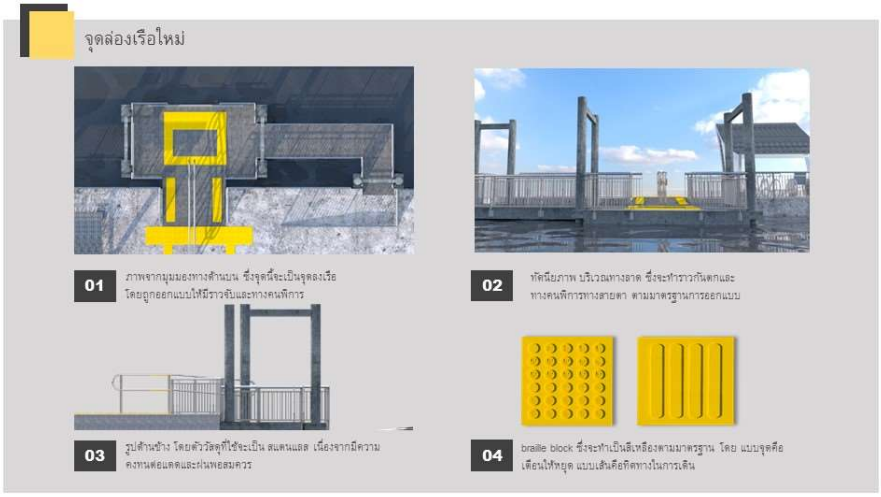

ภาพ 14 แนวทางการปรับปรุงท่าเรือสำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุวัดสุวรรณราม

จากการระดมความคิดมีความต้องการให้ปรับปรุงจุดลงเรือสำหรับคนพิการทางสายตา คนพิการที่นั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) และผู้สูงอายุ ปรับปรุงวัสดุปูพื้นกันลื่น มีเบรลล์บล็อกสำหรับคนพิการทางสายตา มีราวจับ ราวกันตก และขั้นบันไดปูพื้นกันลื่นป้องกันการล้ม และท่าเรือสามารถปรับระดับตามการขึ้นลงของระดับน้ำ (กล่าวคือรูปแบบเดิมหากน้ำลดจะมีความต่างระดับ (Step) การก้าวในการขึ้นลงเรือ ทำได้ยากต่อการขึ้นลงและมักเกิดอุบัติเหตุ) จุดลงเรือควรมี 2 ทางคือทางลงบันไดปกติ และทางปรับความลาดชัด (Slope) ที่ให้เก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สามารถเข็นลงได้สะดวกและยังมีในส่วนของที่เก็บเก้าอี้รถเข็น(Wheelchair) เพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อการการใช้งานสะดวก

ภาพ 15 แนวทางการปรับปรุงจุดจอดรถมีทางม้าลายในการข้าม และจุดรับส่ง สำหรับคนพิการ ผู้สูงอายุวัดสุวรรณราม

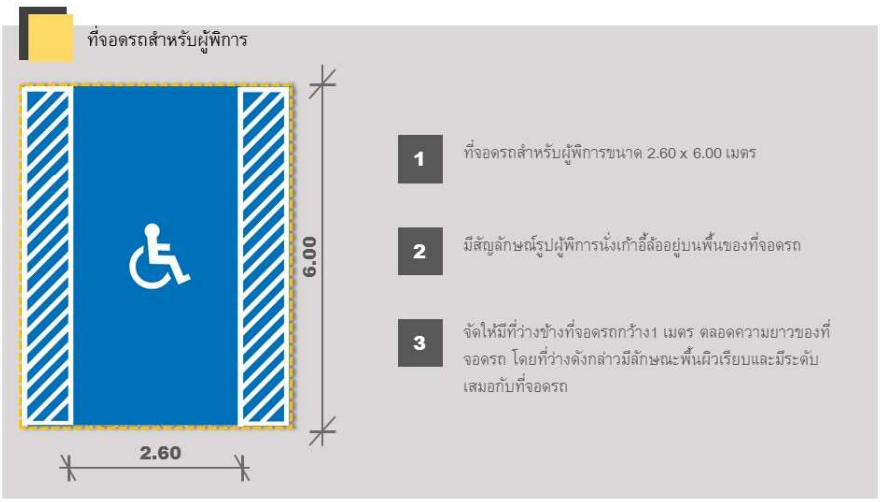

ภาพ 16 แนวทางการปรับปรุงจุดจอดรถให้มีขนาดเหมาะสม มีสัญลักษณ์ สำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ

จากการระดมความคิดมีต้องการปรับปรุงจุดจอดรถ และจุดรับส่งคนพิการ ผู้สูงอายุ ที่แยกจากถนนปกติเนื่องจากการขึ้นลงของคนพิการและผู้สูงอายุ เป็นไปช้าส่งผลให้เกิดปัญหาทางการสัญจร การจราจรติดขัด และปัญหาที่จอดรถไม่เพียงพอทำให้คนพิการและผู้สูงอายุ ต้องเดินทางไกลในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยว พร้อมทั้งควรจัดที่จอดให้มีขนาดเหมาะสม และต้องการที่พักผ่อนหย่อนใจ ที่ถ่ายภาพ ที่รับประทานอาหารสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุ ที่ไม่สะดวกในการลงไปนั่งรับประทานในแพท่องเที่ยวตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และเพื่อพักผ่อนก่อนรถมารับ จากภาพจะเห็นได้ว่าจุดรับประทานอาหารออกแบบให้คนพิการนั่งเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สามารถนั่งร่วมกับคนปกติ

ภาพ 17 แนวทางการปรับปรุงจุดถ่ายภาพ พักผ่อนและรับประทานอาหารเพื่อสะดวกในการพักคอย ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน

สรุปผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการจัดประชุมกลุ่มพบว่าชุมชนและนักท่องเที่ยวต้องการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการใช้งาน เพื่อช่วยให้การท่องเที่ยวมีความสะดวกปลอดภัย ทั้งยังเป็นการสะท้อนภาพลักษณ์ที่ดีของชุมชน สร้างความรู้สึกที่ดี การจดจำที่ดีต่อนักท่องเที่ยวกับชุมชน

สรุปผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลพบว่าคนพิการ และผู้สูงอายุ คนในชุมชนต้องการที่จะพัฒนาพื้นที่ให้มีความสะดวกและสร้างเป็นภาพลักษณ์การจดจำที่ดีต่อนักท่องเที่ยวกับชุมชน โดยใช้สิ่งอำนวยความสะดวก และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับคนทุกเพศทุกวัยจะช่วยให้พื้นที่วัดสุวรรณรามและตลาดน้ำบ้านศาลาดินเป็นสถานที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้งาน แต่การดูแลรักษาและผลประโยชน์ที่เกิดอยู่เดิมอาจจะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุง งานวิจัยนี้จะทำการออกแบบ เพื่อให้ชุมชนมีแบบรูปรายการและแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ให้เหมาะสม และส่งเสริมการท่องเที่ยว สร้างความน่าสนใจ แต่ควรมีหน่วยงานที่สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างเพื่อให้สิ่งที่ผู้วิจัยออกแบบทำงานวิจัยเกิดผลจริง เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนอย่างแท้จริง โดยผู้วิจัยได้ทำการสรุปจุดที่สำคัญที่ควรทำการปรับปรุง ดังต่อไปนี้

ทางเดิน ควรที่จะต้องจัดการเรื่องของวัสดุปูพื้น ควรใช้วัสดุที่มีความยืดหยุ่น หากเกิดอุบัติเหตุก็ไม่เป็นอันตรายหรือได้รับบาดเจ็บรุ่นแรง เช่น พื้นยาง พื้นเครือบผิวอีพ็อกซี่ ควรจัดการความต่างระดับ (Step) ขั้นที่สะดุดออกให้หมด จัดการตะแกรงรางระบายน้ำให้เรียบ (ส่วนทางเดินหรือเข็นรถ) ทางขึ้นลงควรปรับความลาดชัด (Slope) โดยร่วมหากเราจัดการพื้นที่ทั้งหมดจะใช้งบประมาณที่สูง วิธีการแก้ปัญหาควรทำเส้นทางหรือช่องทาง สำหรับคนพิการ และผู้สูงอายุ ที่ใช้ในการสัญจรมากกว่าการปรับปรุงทั้งพื้นที่ทั้งหมด

2. ป้ายสัญลักษณ์ ป้ายบอกทาง ป้ายให้ข้อมูลการท่องเที่ยว ควรใช้เทคโนโลยีมาช่วย เช่น การจัดทำให้มีเสียงหลายภาษาทำให้มีการสัมผัส หรือทำให้ง่ายต่อการจดจำ เหมาะกับคนพิการประเภทต่าง ๆ

3. ที่จอดรถ ควรมีจุดรับส่ง คนพิการ และผู้สูงอายุ ขึ้นลงรถ เนื่องจากคนพิการ และผู้สูงอายุเคลื่อนไหวช้าในการขึ้นลง ทำให้เกิดปัญหารถติด ควรมีจุดทางข้าม มีเนินเพื่อลดความเร็วของรถ มีที่จอดรถเฉพาะสำหรับคนพิการ และผู้สูงอายุ

4. ที่จอดรถจักรยาน เก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) หรือยืมคืนเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เป็นจุดที่อำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและชุมชนพักรถจักรยานและเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) เพื่อรองรับคนพิการ และผู้สูงอายุที่เข้ามาใช้พื้นที่ในการท่องเที่ยวหากนำเอาเก้าอี้รถเข็น (Wheelchair) สำหรับคนพิการ และผู้สูงอายุ มาใช้จะได้มีที่เก็บไม่ต้องนำไปด้วยขณะลงเรือและสามารถไปยืมหรือเช่า ใช้ในสถานที่ท่องเที่ยวจุดต่าง ๆ

5. ท่าเรือ (จุดขึ้นลงเรือ) ที่เหมาะสมและปลอดภัยในการใช้งาน การขึ้นลงเรือถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับคนพิการ และผู้สูงอายุ ที่ต้องใช้เพื่อการท่องเที่ยว ดังนั้นหากทำการปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ การใช้งานก็จะช่วยให้คนพิการ และผู้สูงอายุ มีความสะดวกปลอดภัย จากข้อมูลพบว่าจุดขึ้นลงเรือเป็นจุดที่เกิดอุบัติเหตุบ่อยและหากเกิดอุบัติเหตุจะส่งผลการบาดเจ็บ

6. ห้องน้ำของคนพิการ และผู้สูงอายุ จุดพักผ่อน ที่รับประทานอาหาร จุดถ่ายภาพ การปรับปรุงสถานที่ต่างๆเหล่านี้จะช่วยให้สร้างความประทับใจ ทำให้คนพิการ และผู้สูงอายุ หรือแม้แต่คนปกติที่เป็นคนใกล้ชิดของคนพิการ และผู้สูงอายุ รู้สึกถึงความปราถนาดีของคนในชุมชนและการบริการด้านการท่องเที่ยว และเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

การอภิปรายผลการวิจัย

การออกแบบพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมสำหรับคนพิการและผู้สูงอายุในสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ จังหวัดนครปฐม สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งเสริมการท่องเที่ยว ช่วยให้การเข้าถึงชุมชนสะดวก เกิดการเรียนรู้ศึกษาวิถีชีวิตริมน้ำ ผ่านเส้นทางการคมนาคมทางน้ำ ช่วยให้ชุมชนมีชื่อเสียง สร้างความยั่งยืนในการท่องเที่ยว และเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนเกิดความยั่งยืนต้องสร้างจากความรัก ความห่วงแหนชุมชน โดยการปลูกจิตสำนึกพัฒนาชุมชน ลดปัญหาอุปสรรค สร้างปลอดภัยในการเข้าถึงพื้นที่ เกิดสังคมน่าอยู่ งานวิจัยฉบับนี้ต้องการแก้ปัญหาอุปสรรคในการใช้พื้นที่ 2 แห่ง คือ ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน และวัดสุวรรณราม โดยจัดทำแนวทางการออกแบบพัฒนา ประมาณการงบประมาณเพื่อสนับสนุนการศึกษาความเป็นไปได้ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้ โดยเก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยว ผู้เชี่ยวชาญ และชุมชนเพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนา (เฉลิมพล สมบัติยานุชิต, 2554) การออกแบบไม่เพียงเป็นสิ่งที่สร้างความสวยงามหรือความสะดวกสบายในการใช้งาน แต่ยังส่งต่อความรู้สึกปราถณาดีต่อผู้ใช้งาน สร้างความประทับใจ จดจำ และสร้างให้เกิดความภูมิใจ ของเจ้าของพื้นที่กระตุ้นให้คิดแก้ปัญหาเพื่อส่งต่อความยั่งยืนให้กับสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้น

ข้อเสนอแนะ

หากต้องการที่จะพัฒนาชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเราควรพัฒนา 5 ข้อสำคัญ ๆ ของชุมชนโดยมีดังต่อไปนี้

1. สร้างมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยให้แหล่งท่องเที่ยวมีสุขภาวะที่ดี มีแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาให้กับชุมชน นักท่องเที่ยวให้มีความรู้ เข้าใจสิ่งอำนวยความสะดวกที่จัดสร้างขึ้นและหากเมื่อเกิดอุบัติเหตุ สามารถจัดการหรือเตรียมความพร้อมในการแก้ปัญหา

2. สร้างนวัตกรรมทางสังคม เป็นแนวทางในการปรับปรุงพัฒนาปลูกจิตสำนึก แต่ยังคงวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตเดิม แต่มีเครื่องมือและเทคโนโลยีมาช่วยสนับสนุน

3. ถ่ายทอดแนวทางการพัฒนาการออกแบบเพื่อมวลชนสู่ชุมชน เพื่อสร้างแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ให้ทุกคนทุกเพศทุกวัยเข้าถึงพื้นที่สะดวก ปลอดภัย ลดอุบัติเหตุ มีความเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยการจัดประกวดแข่งขันและรวบรวมผลงานเพื่อเป็นแบบอย่างสำหรับชุมชน

4. พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อม (วราภรณ์ มามี, 2557) จัดทำเครื่องมืออุปกรณ์ และสภาพแวดล้อมโดยเลือกใช้วัสดุที่มีความยืดหยุ่น ใช้เทคโนโลยีในการปรับปรุงพัฒนาเพื่อช่วยสนับสนุนให้เกิดความเท่าเทียม โดยภาครัฐต้องให้การสนับสนุน

5. สร้างความเข้าใจชุมชนที่มีต่อคนพิการ และผู้สูงอายุ ให้เข้าใจข้อจำกัดคนที่มีความผิดปกติบกพร่องทางร่างกาย ว่ามีปัญหาอุปสรรคในการเข้าถึงพื้นที่โดยสะดวกและปลอดภัยอย่างไร มีความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ และใช้ชีวิตภายในสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างไร (ธารณี กฤติยาดิศัย, 2556.) เพื่อช่วยให้คนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบและร่วมแก้ปัญหา

แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

ภาครัฐที่เกี่ยวข้องและชุมชนสามารถนำเอาผลงานออกแบบ แนวความคิดและแบบรูปรายการของผู้วิจัยที่ออกแบบไปใช้ในการศึกษาความเป็นไปได้ การตั้งงบประมาณการค่าใช้จ่าย และนำข้อมูลนักท่องเที่ยวที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการใช้งานพื้นที่ การเกิดอุบัติเหตุไปใช้ในการป้องกัน เพื่อช่วยในการบริหารจัดการในการปรับปรุงพื้นที่ทั้ง 2 แห่ง ตลาดน้ำบ้านศาลาดิน วัดสุวรรณราม และสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ใกล้เคียง ซึ่งในอนาคตจะช่วยให้ชุมชนเกิดแนวทางในการพัฒนาเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ การวางแผนบริหารจัดการ การเสนอของบประมาณมาช่วยในการปรับปรุงพื้นที่ โดยการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวริมคลองมหาสวัสดิ์ โดยใช้หลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal design) มาช่วยในการพัฒนาทำให้พื้นที่น่าอยู่ สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ช่วยลดอุบัติเหตุ ช่วยทำให้ชุมชนน่าอยู่ แสดงถึงความห่วงใยที่ถ่ายทอดผ่านงานสถาปัตยกรรมและการออกแบบ

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครปฐม. (2561). **คลองมหาสวัสดิ์ (แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร) นครปฐม.** (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ 22 พฤศจิกายน 2561 จาก http://www.zthailand.com/place/mahasawat-canal-agro-tourism-nakhon-pathom/

จุฑาธิป นะมาตร์. (2546).ก**ารปรับสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมสำหรับ ระบบขนส่งสาธารณะ (รถไฟ) เพื่อคนพิการ กรณีศึกษา: สถานีรถไฟฟ้าสามเสน**." (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชางานบริหารการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

เฉลิมพล สมบัติยานุชิต. (2554). **สถาปัตยกรรมบำบัด กรณีศึกษาสำหรับคนตาบอด.** (ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรม). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธารณี กฤติยาดิศัย. (2556). **การออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อทุกคน สำหรับศูนย์การค้าชุมชน**. (ปริญญาเคหพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาอสังหาริมทรัพย์). กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วราภรณ์ มามี. (2557). **เกณฑ์มาตรฐานในการออกแบบห้องน้ำสาธารณะสำหรับผู้พิการด้านการเดินภายใต้แนวคิด การออกแบบเพื่อมวลชน**. ในการศึกษาบูรณาการความร่วมมือทางวิชาการด้านคนพิการและการจัดสัมมนาวิชาการระดับชาติด้านคนพิการ ครั้งที่ 6 ประจำปี 2557 (หน้า 175-188). กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

การออกแบบลวดลายผ้าทอบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ปวีณ์กร สุรบรรณ์[1] อารีนา อีสามะ[2] และ พรเพ็ญ ประกอบกิจ[3]

Design of woven fabrics patterns based on local identity of Ban Long Mut, Lampli sub-district, Thepha district, Songkhla.

Paweekorn Suraban[1] Arena Esama[2] and Pornpen Prakobkit[3]

[1] คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
[2] คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
[3] วิทยาลัยชุมชนสงขลา
[1] Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya.
[2] Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya.
[3] Songkhla Community College
* Corresponding author. E-mail address: Arena.e@rmutsv.ac.th
Received: May 1,2022; revised: May 29,2023; accepted: July 10,2023

บทคัดย่อ

การออกแบบลวดลายผ้าทอบนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา 2. เพื่อออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อยระหว่างสมาชิกกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด ปราชญ์ชุมชน ตัวแทนจากชุมชน พัฒนาชุมชนและวิทยาลัยชุมชน ใช้แบบสอบถามจากผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น และใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการที่มีความรู้ด้านการออกแบบกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าทำการออกแบบลายผ้าทอ ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นท้องถิ่นของบ้านล่องมุดและมีศักยภาพในการมาสร้างสรรค์เป็นลวดลายบนผืนผ้าทอให้มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น 2 อย่าง คือ ดอกปริกและร่องน้ำ คณะผู้วิจัยได้นำอัตลักษณ์ดังกล่าวมาออกแบบและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอ 4 ลวดลาย ได้แก่ ลวดลายผ้าทอลายดอกปริก ลวดลายผ้าทอลายช่อดอกปริก ลวดลายผ้าทอลาย ร่องน้ำ และลวดลายผ้าทอลายร่องน้ำบรรจบ

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ ลวดลาย ผ้าทอ บ้านล่องมุด

ABSTRACT

Woven fabric patterns were designed and based on the local identity of Ban Long Mut, Lampli Sub-district, Thepha District, Songkhla Province. It aimed to 1. find the identity of Ban Long Mut, Lampli Sub-district, Thepha District, Songkhla Province, and 2. design the patterns of woven fabrics from the local identity. The data was collected by interviewing Ban Long Mut woven fabric members, community experts, community representatives, community developers and community college representatives. The questionnaire was conducted with product buyers to find out their ideas about the local identity. The participatory research method was used by the participation between the design experts and the woven fabric group members in order to design the woven fabric patterns. The results found that two characteristics which indicated the local identity of Ban Long Mut and the efficiency in creating unique local fabric patterns, were

Prig flower and Watercourse. The researchers took these characteristics as an inspiration for the design and development of woven fabric products and they came up with patterns which were Prig flower, Prig bouget, watercourse woven fabric, and convergence of watercourse.

keywords: identity, woven fabric, patterns, Ban Long Mut

บทนำ

ผ้าทอเป็นงานหัตถกรรมมีความเกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สืบทอดกันมายาวนานในแต่ละท้องถิ่นซึ่งจะมีความสวยงามแตกต่างกันไปด้วยเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่นซึ่งสะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น (รัฐนันท์ พงศ์วริทธิ์ธร, 2558) ที่ยังคงมีการสืบทอดภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมการทอกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สำหรับ ความโดดเด่นของลวดลายผ้าทออยู่ที่การใช้สีและการจัดวางลายลวดลายในงานผ้าทอจึงถือเป็นศิลปะแขนงหนึ่งที่มีความสำคัญในการยกระดับผ้าทอผืนหนึ่ง ๆ ให้มีความแตกต่างไปจากผ้าผืนอื่น ๆ โดยลวดลายบนผ้าทอแต่ละผืนจะถูกกำหนดจากประเพณีแบบแผนวัตถุประสงค์ที่นำไปใช้งาน จากความต้องการของผู้ว่าจ้างหรือบางครั้งก็เป็นความพึงพอใจส่วนตนของผู้ทอ

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดในภาคใต้ที่มีผ้าทอพื้นเมืองที่มีลักษณะโดดเด่น เช่น ผ้าทอเกาะยอ ผ้าทอกระแสสินธุ์ และผ้าทอสะพานพลา นับเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดสงขลา มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับของคนในท้องถิ่น ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดสงขลาจะแสดงอัตลักษณ์เฉพาะของแต่ละชุมชน เป็นผ้าทอมือ มีการสืบสานศิลปหัตถกรรมทั้งวิธีการทอ ลวดลายและสีสันของผ้ามาหลายชั่วอายุคน ด้านวิธีการทอยังสะท้อนวิถีชีวิตชุมชนในหลายด้าน เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม การแต่งกาย การบ่งบอกฐานะทางสังคม (นพพล เจริญสุข, 2557)

ถึงแม้ว่าการทอผ้าพื้นเมืองในจังหวัดสงขลา เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางของกลุ่มผู้บริโภค จนเกิดกลุ่มอาชีพทอผ้าอีกหลายกลุ่ม หนึ่งในนั้น คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด เป็นวิสาหกิจกลุ่มอาชีพทอผ้าขนาดย่อมก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปี 2560 โดยการสนับสนุนงบประมาณและส่งเสริมความรู้ในการทอผ้าจากวิทยาลัยชุมชนอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนมีจุดมุ่งหมายในการสร้างรายได้เสริม เพิ่มเติมจากอาชีพหลัก คือ การเกษตรกรรมยางพารา (การกรีดยางพาราเพื่อขายน้ำยางพาราของตนเอง และ/หรือ การรับจ้างกรีดยางพารา) และเสริมสร้างอาชีพให้กับผู้สูงอายุและคนพิการที่ไม่สามารถไปทำงานในภาคการเกษตรได้ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 17 คน ประกอบด้วยช่างทอผ้า ช่างไม้ (สร้าง – ประกอบกี่ทอผ้า) และช่างตัดเย็บแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ ผลิตภัณฑ์ของทางกลุ่มประกอบด้วยผ้าขาวม้า ผ้ายกดอกสำหรับตัดเย็บ ผ้าคลุมไหล่ กระเป๋าตัดเย็บจากผ้าทอ พวงมาลัยผ้าขาวม้า พวงหรีดผ้าขาวม้า เป็นต้น จัดจำหน่ายให้กับลูกค้าหลัก คือ กลุ่มลูกค้าในองค์กร/หน่วยงานในท้องถิ่นและลูกค้าทั่วไป (ปวีณ์กร สุรบรรณ์ อารีนา อีสามะ และพรเพ็ญ ประกอบกิจ, 2564)

จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด ในการสะท้อนถึงสถานการณ์ สภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุดมีจุดแข็ง (Strengths) คือ สมาชิกกลุ่มมีความพร้อมในการให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจในการพัฒนากลุ่ม อีกทั้งทางกลุ่มยังเปิดโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้มีพื้นที่ในการสร้างอาชีพ สร้างรายได้ และยังชีพได้ กลุ่มยังมีโอกาสที่ดี (Opportunities) คือ การได้รับการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ส่วนจุดอ่อน (Weaknesses) คือ กลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ ช่างทอผ้าในกลุ่มนี้ไม่ใช่ช่างที่มีภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทอผ้า แต่ทว่าเป็นผู้ที่ผ่านการถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้า การออกแบบผลิตภัณฑ์ การออกแบบบรรจุภัณฑ์จากครูภูมิปัญญาและ/หรือวิทยากรจากภายนอก ภายหลังจากการฝึกอบรมทางกลุ่มสามารถผลิตลวดลายผ้าทอตามแบบฉบับของผ้าทอพื้นเมืองสงขลาได้เพียง 4 ลาย ด้วยเทคนิควิธีการทอยกดอก (ผ้าลายลูกแก้ว ลายหนึ่งห้า ลายดอกชุก และลายการะเกด) ทั้งนี้สมาชิกยังขาดทักษะและองค์ความรู้ในเรื่องการสร้างลวดลายการทอผ้าที่หลากหลาย องค์ความรู้ที่ไม่เพียงพอ ทำให้ขาดต้นทุนที่นำไปสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแตกต่าง หลากหลายจากกลุ่มอื่น ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์และเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในทางหนึ่งด้วย

จุดอ่อนของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพทอผ้าบ้านล่องมุด ถือได้ว่าเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอมือของกลุ่มจำเป็นที่ต้องได้รับการพัฒนา ผู้วิจัยเล็งเห็นว่าต้องให้ความสำคัญกับการออกแบบลายผ้าที่ทอ เพื่อจะบ่งบอกว่าเป็นผ้าที่ทอมาจากสถานที่ใด มีความโดดเด่นและแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มอื่น การวิจัยครั้งนี้จึงสนใจการออกแบบลวดลายผ้าทอ

บนฐานอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบโจทย์ความต้องการที่จะลดข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มให้มีความโดดเด่น หลากหลาย ทันสมัยทั้งในรูปแบบลวดลายและสีสันให้เป็นเอกลักษณ์ประจำกลุ่ม เพิ่มโอกาสในการสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ผ้าทอรูปแบบใหม่และขยายโอกาสทางการตลาดให้กับกลุ่ม ตลอดจนช่วยอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืนกับสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่สามารถนำมาสู่การสร้างลวดลายบนผืนผ้าทอบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา
2. เพื่อออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น บ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการดำเนินงาน การออกแบบลวดลายผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสงขลาเพื่อประยุกต์ผ้าทอตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น ศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด เพื่อทำความเข้าใจโดยการใช้ SWOT Analysis ศึกษาศักยภาพ ปัญหา โอกาส ความต้องการในการพัฒนาและนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างโจทย์วิจัย และค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่นและมีศักยภาพที่เหมาะสมสำหรับการสร้างสรรค์ลายผ้าเมื่อได้อัตลักษณ์ของท้องถิ่นแล้วจึงแปลงอัตลักษณ์ท้องถิ่นออกมาเป็นลายผ้า โดยผ่านกระบวนการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น จนพัฒนาเป็นต้นแบบลวดลายผ้าทอตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น

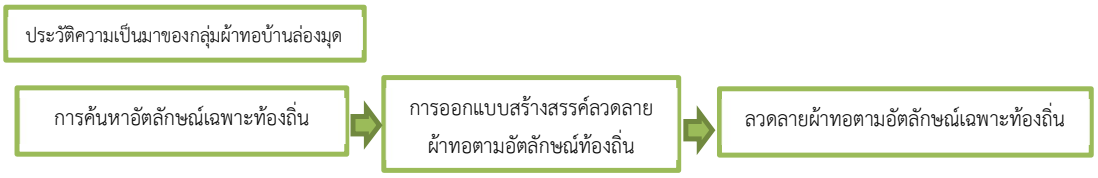

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเพื่อการออกแบบลวดลายผ้าทอพื้นเมืองจังหวัดสงขลาเพื่อประยุกต์ผ้าทอตามอัตลักษณ์ท้องถิ่น ได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 3 กลุ่ม ซึ่งครอบคลุมประเด็นที่ศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย

1.1 กลุ่มคนในชุมชน ได้แก่ สมาชิกวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ปราชญ์ชุมชน ตัวแทนชุมชน จำนวน 15 คน

1.2 กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนากลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา นักวิชาการจากวิทยาลัยชุมชนจังหวัดสงขลา และสมาชิกกลุ่มตัดเย็บผ้า จำนวน 15 คน

1.3 กลุ่มผู้บริโภค/ ผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด จำนวน 31 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นการพูดคุยกับตัวแทนสมาชิก

2.2 กลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ผู้นำชุมชน มีการกำหนดประเด็นไว้เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ได้แก่ ที่ตั้ง ลักษณะทางกายภาพ จำนวนครัวเรือนประชากร บริบทแวดล้อมภายในชุมชน รวมถึงการก่อตั้งและพัฒนาการของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus group interview) ร่วมกันระดมความคิด (Brainstorming) เพื่อเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ โดยแนวคิดอาจจะอยู่ในรูปแบบของคำสำคัญ (Keyword) สโลแกน (Slogan) สัญลักษณ์สำคัญต่าง ๆ เป็นต้น พร้อมเสนอแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่จะนำไปสร้างสรรค์เป็นลวดลายผ้าทอประจำกลุ่มในกิจกรรมต่อไป รวมถึงการระดมความคิดเห็นที่มีต่อต้นแบบลวดลายผ้าทอ

2.4 แบบสำรวจออนไลน์ (Online questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจมุมมองการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดจากผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. กิจกรรมการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา 2. กิจกรรมการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น และ 3. กิจกรรมการส่งมอบต้นแบบลวดลายผ้าทอ

3.1 กิจกรรมการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลาเก็บรวบรวมข้อมูลในการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด โดยใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย (Focus group Interview) จากคนในและคนนอกชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด ปราชญ์ชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนพัฒนาชุมชนและตัวแทนวิทยาลัยชุมชน จำนวน 30 คน รวมถึงใช้วิธีการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Online questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจมุมมอง การรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดจากผู้บริโภคหรือผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น จำนวน 31 คน

3.2 กิจกรรมการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญด้านการออกแบบกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าในชุมชน ทำการออกแบบลายผ้าทอ

3.3 กิจกรรมการส่งมอบต้นแบบลวดลายผ้าทอ โดยใช้วิธีประชุมกลุ่มย่อย (Focus group Interview) เพื่อระดมความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ที่มีต่อต้นแบบลวดลายผ้าทอ พร้อมทำการส่งมอบต้นแบบ (ตัวอย่าง) ของลวดลายผ้าทอ

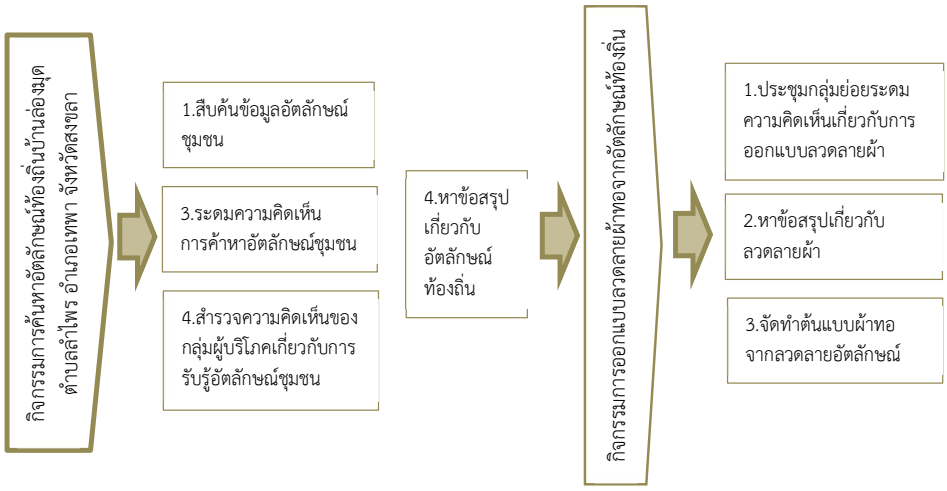

ภาพ 2 กิจกรรมการออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด

ผลการวิจัย

การค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

การค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ดำเนินการกิจกรรมโดยประชุมกลุ่มย่อยจากตัวแทนทั้งภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกกลุ่มทอผ้า ตัวแทนผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน และตัวแทนของคนนอกชุมชน ซึ่งเป็นผู้บริโภคผ้าทอของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุดด้วย ได้แก่ นักพัฒนาชุมชน จังหวัดสงขลา นักวิชาการวิทยาลัยชุมชนจังหวัดสงขลา นักเรียนกลุ่มอาชีพตัดเย็บผ้าของวิทยาลัยชุมชนสงขลา รวม 30 คน ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่นบ้านล่องมุด มีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ จำนวน 9 อย่าง ได้แก่ ร่องน้ำหรือสายน้ำ ภูเขา ต้นปริก/ดอกปริก ใบยางพารา ดอกยางพารา วิถีชีวิตการกรีดยางพารา กระท่อม ศาลา ถนนลูกรัง จากจำนวนอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ทั้ง 9 อย่าง กลุ่มเป้าหมายในการประชุมกลุ่มย่อยครั้งนี้ได้ทำการคัดเลือกอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่สุดของบ้านล่องมุด คือ ต้นปริก/ดอกปริก และร่องน้ำหรือสายน้ำ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการกระบวนการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพิ่มเติมกลุ่มผู้บริโภคสินค้าจากกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด ซึ่งเป็นคนภายนอกชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดที่ชัดเจนมากขึ้นผู้วิจัยใช้แบบสอบถามออนไลน์ (Online questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจมุมมองการรับรู้อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดจากผู้บริโภคผ้าทอวิสาหกิจกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด ผู้ตอบแบบสำรวจจะสะท้อนความคิดเห็นว่าจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดทั้ง 9 อย่าง อัตลักษณ์ใดเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเป็นชุมชนบ้านล่องมุดมากที่สุด และอัตลักษณ์ใดที่คนส่วนใหญ่คิดว่ามีศักยภาพที่เหมาะสมที่ควรนำมาพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอเฉพาะท้องถิ่นมากที่สุด ได้ผลการศึกษาดังนี้

จากการสำรวจข้อมูล พบว่า ผู้บริโภคที่ให้ความเห็นมีจำนวนทั้งหมด 31 ท่าน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภคที่มีประสบการณ์การใช้หรือซื้อผ้าทอมาก่อน ลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย เพศหญิง จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 93.55 เพศชาย จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 6.45 ดังแสดงในตาราง 1 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า กลุ่มตัวอย่างประชากรศาสตร์ที่มีประสบการณ์ในการซื้อผ้าทอมากที่สุดอยู่ในช่วงวัย 51-60 ปี จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 54.83 รองลงมาอายุ 31-40 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 25.80 แสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจซื้อจะขึ้นอยู่กับเพศ และช่วงวัย ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างประชากรศาสตร์ที่มีประสบการณ์ในการซื้อผ้าทอจะช่วยตัดสินใจจัดลำดับความสำคัญ เรื่องการถอดรูปแบบลายอัตลักษณ์ของชุมชน สู่การพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นเมืองบ้านล่องมุด

ตาราง 1 ลักษณะประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่าง

	ขนาดตัวอย่าง (n) = 31
ตัวแปร	**ความถี่**	**ร้อยละ**
เพศ		
ชาย	2	6.45
หญิง	29	93.55
อายุ		
21- 30 ปี	2	6.45
31- 40 ปี	8	25.80
41- 50 ปี	4	12.90
51- 60 ปี	17	54.83
มากกว่า 60 ปี	-	-

ตาราง 2 จำนวนความถี่ความคิดเห็นของผู้บริโภคที่มีต่อการจัดลำดับความสำคัญของอัตลักษณ์ท้องถิ่น

อัตลักษณ์ท้องถิ่น	**ลำดับความสำคัญ**								
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**
ร่องน้ำ	8	11	5	4	1	1		1	
ดอกปริก/ต้นปริก	20	8	1	1					1
ต้นยางพารา		4	10	11	5		1		
ดอกยางพารา		7	12	10		1			1
ใบยางพารา	2		1	5	23				
กระท่อม				1	1	20	7	2	
ศาลา		1			1	1	20	8	4
ถนนลูกรัง	1					8	1	1	20
วิถีการกรีดยาง			1				2	23	5

จากตาราง 2 แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุด มีความคิดเห็นว่า ดอกปริก/ต้นปริก แสดงถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดที่โดดเด่นที่สุด ซึ่งจัดความสำคัญเป็นอันดับ 1 จำนวน 20 คน รองลงมา คือ ร่องน้ำ จัดลำดับความสำคัญเป็นอันดับ 2 จำนวน 11 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 3 คือ ดอกยางพารา จำนวน 12 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 4 คือ ต้นยางพารา จำนวน 11 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 5 คือ ใบยางพารา จำนวน 23 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 6 คือ กระท่อม จำนวน 20 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 7 คือ ศาลา จำนวน 20 คน ลำดับความสำคัญอันดับ 8 คือ วิถีการกรีดยาง จำนวน 23 คน และลำดับความสำคัญอันดับ 9 คือ ถนนลูกรัง จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นตัวเลือกที่ผู้บริโภคมีความคิดเห็นว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นน้อยสุด จึงจัดลำดับความสำคัญในลำดับสุดท้าย

ตาราง 3 แสดงจำนวนความคิดเห็นของผู้บริโภคเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่มีศักยภาพเหมาะสมที่จะนำไปพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอสำหรับกลุ่มวิสาหกิจบ้านล่องมุด

อัตลักษณ์ท้องถิ่น	**ร่องน้ำ**	**ดอกปริก/ต้นปริก**	**ต้นยางพารา**	**ดอกยางพารา**	**ใบยางพารา**	**กระท่อม**	**ศาลา**	**ถนนลูกรัง**	**วิถีการกรีดยาง**
จำนวน	18	26	4	6	1	-	1	1	-

จากตาราง 3 เพื่อเป็นการชี้ชัดให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของอัตลักษณ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจ สร้างหรือพัฒนาลวดลายอัตลักษณ์บนผ้าทอพื้นเมืองของชุมชนล่องมุด ที่สอดคล้องกับวิถีชุมชนและมีความโดดเด่นจากจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากรศาสตร์ข้างต้น ยังคงมีความเห็นให้ ดอกปริก/ต้นปริก มีศักยภาพที่เหมาะสมมากที่สุดสำหรับพัฒนาเป็นลวดลายอัตลักษณ์ท้องถิ่นบนผ้าทอ มากถึง 26 คนรองลงมา ให้ความเห็นเลือกร่องน้ำ จำนวน 18 คน และสำหรับใบยางพารา ศาลา และถนนลูกรัง ทางกลุ่มตัวอย่าง ลงความเห็นให้ความสำคัญเพียงอัตลักษณ์ ละ 1 คน เท่านั้น เห็นว่าผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุดส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ดอกปริก/ต้นปริก เป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุดที่มีศักยภาพเหมาะสมที่จะนำไปพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอ รองลงมา คือ ร่องน้ำ

เมื่อนำผลการศึกษาการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นจากกลุ่มเป้าหมายจากคนในชุมชน กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนากลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด และกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด มาเปรียบเทียบกันพบว่าทั้งสองกลุ่มมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ ผู้บริโภคผลิตภัณฑ์ผ้าทอของกลุ่มผ้าทอบ้านล่องมุดส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่าอัตลักษณ์ท้องถิ่น ที่โดดเด่นที่สุด คือ ต้นปริก/ดอกปริก รองลงมา คือ อัตลักษณ์ร่องน้ำหรือสายน้ำ เช่นเดียวกับความคิดเห็นว่าอัตลักษณ์ที่มีศักยภาพและเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาเป็นลายผ้า คือ อัตลักษณ์ต้นปริกหรือดอกปริก และอัตลักษณ์ร่องน้ำหรือสายน้ำ ตามลำดับ

งานวิจัยของดวงฤดี อุทัยหอม และคณะ (2565) พบว่า ความคิดเห็นด้านส่วนประสมทางการตลาดที่มีต่อพฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอล่องมุด อำเภอเทพาในจังหวัดสงขลา เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ประเด็นด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์มีสีสันสวยงามและรูปแบบที่ทันสมัย ลวดลายและความมีเอกลักษณ์ของลายผ้า

การถอดอัตลักษณ์ท้องถิ่นสู่ลวดลายผ้าทอล่องมุด

ต้นปริกหรือดอกปริก ชาวบ้านให้เหตุผลว่าบ้านล่องมุดเป็นเขตหนึ่งในการปกครองดูแลของหมู่บ้านปริก หมู่ 8 ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ซึ่งจากการสอบถามคนในหมู่บ้านปริกถึงอัตลักษณ์หรือสิ่งที่โดดเด่นของหมู่บ้านนี้ คือ ต้นปริก เป็นต้นไม้ที่พบในพื้นที่หมู่บ้าน ชาวบ้านเล่าต่อ ๆ กันมาจากรุ่นผู้เฒ่าผู้แก่ว่าต้นปริกเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ริมน้ำแถวสะพานข้ามลำคลองของหมู่บ้าน คนในอดีตมักใช้ชื่อพืชพรรณที่พบเห็นในท้องถิ่นมาตั้งเป็นชื่อเรียกขานของหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้จึงได้ชื่อว่า “บ้านปริก” เมื่อต้นปริกออกดอกชาวบ้านจะนำดอกปริกไปถวายพระที่วัดหรือวางบูชาไว้หน้าพระพุทธรูปด้วย อนึ่ง ภูมิปัญญาการสร้างลวดลายผ้าส่วนใหญ่มักนิยมนำดอกไม้มาสร้างสรรค์เป็นลวดลายบนผืนผ้าทอ ดังนั้น ดอกปริก (ภาพ 3) จึงเป็นอัตลักษณ์ของลายผ้าทอที่ควรสร้างสรรค์ ให้เป็นลวดลายอัตลักษณ์บนผ้าทอล่องมุด

ภาพ 3 ดอกปริก

ร่องน้ำหรือสายน้ำ ร่องน้ำหรือสายน้ำ เป็นตัวเลือกที่ได้รับการยอมรับรองจากตัวเลือกต้นปริกหรือดอกปริก เหตุผลจากคำบอกเล่าของคนในพื้นที่ของบ้านล่องมุดเองว่า เดิมในพื้นที่แถบนี้เป็นป่า มีสายน้ำคดเคี้ยวไปมาการเดินทางขึ้นลงในป่าลำบาก ต้องมุดมาตามร่องน้ำ (ดำน้ำ) เดินดิน เดินป่าเป็นเวลาหลายวัน คนใต้เรียกการเดินทางที่ผ่านร่องน้ำ เพี้ยนมาจาก ร.เรือ เป็น ล. ลิง คือ จาก “ร่อง” กลายเป็น “ล่อง” กับกิริยาอาการที่ต้องใช้วิธีการเอาหัวและตัวดำลงไปตามแนวร่องน้ำ ที่คนใต้เรียกว่า “มุด”

จึงเรียกพื้นที่นี้ว่า “ล่องมุด” ดังนั้น ผ้าทอที่จะสื่อความหมายถึงบ้านล่องมุดได้ชัดเจน อีกหนึ่งอัตลักษณ์ คือร่องน้ำ ซึ่งเป็นการนำลักษณ์การคดเคี้ยวของสายน้ำมาตัดทอน เพื่อพัฒนาลวดลายของบนผืนผ้าทอล่องมุดต่อไป

เมื่อสรุปหาอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่สุดและมีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นทุนประยุกต์ในเชิงการออกแบบสร้างสรรค์ให้เป็นลวดลายผ้าทอที่มีเอกลักษณ์สำหรับท้องถิ่น พบว่ามี 2 อัตลักษณ์ที่ โดดเด่นและชัดเจน คือ ดอกปริกและร่องน้ำ

การออกแบบลวดลายผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้นำอัตลักษณ์ของดอกปริกและร่องน้ำมาพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญด้านการออกแบบกับสมาชิกกลุ่มทอผ้าในชุมชน ทำการออกแบบลายผ้าทอ เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ลวดลายดอกปริก และลวดลายร่องน้ำ (ภาพ 4 - 5)

ภาพ 4 รูปแบบที่ 1 ลวดลายผ้าทอลายดอกปริก

ภาพ 5 รูปแบบที่ 2 ลวดลายผ้าทอลายร่องน้ำ

ภาพ 6 ผ้าทอลายดอกปริก รูปแบบที่ 1

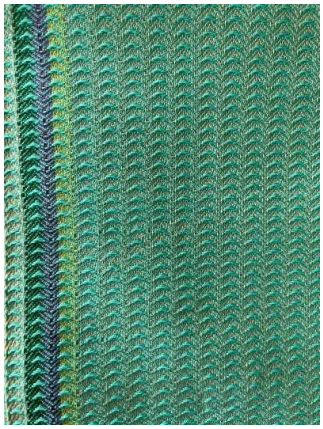

ภาพ 7 ผ้าทอลายร่องน้ำรูปแบบที่ 2

เมื่อได้ต้นแบบลวดลายผ้าทั้ง 2 ลวดลายแล้ว คณะผู้วิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า และช่างทอที่มีความชำนาญ ร่วมกันระดมความคิดเห็นในการจัดทำต้นแบบผ้าทอลายอัตลักษณ์ท้องถิ่น ได้แก่ ลายดอกปริก และลายร่องน้ำ (ภาพ 6 -7) ร่วมกันสะท้อนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ พัฒนาลวดลายผ้าทอ และกระบวนการทอผ้าให้เหมาะสมตามศักยภาพของสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เพื่อให้มีความหลากหลายและเป็นทางเลือกให้แก่ผู้บริโภคมากขึ้น จนเกิดออกแบบลวดลายผ้าทอและทอต้นแบบอีก 2 รูปแบบ ได้แก่ ลวดลายผ้าทอลายช่อดอกปริก และลวดลายผ้าทอลายร่องน้ำบรรจบ (ภาพ 8 -11)

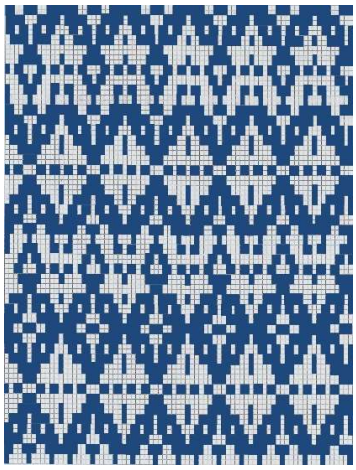

ภาพ 8 รูปแบบที่ 3 ลวดลายผ้าทอลายช่อดอกปริก

ภาพ 9 รูปแบบที่ 4 ลวดลายผ้าทอลายร่องน้ำบรรจบ

ภาพ 10 ผ้าทอลายช่อดอกปริก รูปแบบที่ 3

ภาพ 11 ผ้าทอลายร่องน้ำบรรจบ รูปแบบที่ 4

การทอผ้ามีข้อจำกัดในการทอให้เกิดลวดลายตามต้นแบบ จึงต้องตัดทอนลวดลายลง ทางแก้ไขข้อจำกัดดังกล่าวคือการเผื่อระยะเวลาในการทอ และใช้เทคนิคการยกดอกในการสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าทอ และการวางเส้นยืนด้วยเส้นด้ายสีขาวจะทำให้ความสดของสีลวดลายลดลง การออกแบบลวดลายมีความชัดเจน มีความกล้าในการเลือกใช้สี สามารถนำมาออกแบบเป็นเครื่องแต่งกายร่วมสมัยที่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน

สรุปและอภิปรายผล

อัตลักษณ์ท้องถิ่น เป็นส่วนสำคัญในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้น ๆ มีคุณค่า ความหมายและเรื่องราวในตัวมันเอง อัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้รับความนิยมในการนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบ มักมีที่มาจากหลายแหล่ง เช่น สถานที่สำคัญที่มนุษย์สร้างขึ้น สถานที่สำคัญที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ วัตถุสิ่งของที่โดดเด่นเฉพาะถิ่น ดอกไม้ พืชพรรณที่เป็นสัญลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น เมื่อวิเคราะห์อัตลักษณ์ท้องถิ่นบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา พบว่าเป็นอัตลักษณ์ที่จับต้องได้ 3 ประเภทหลัก แบ่งได้ดังนี้ 1. ประเภทลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ตามธรรมชาติ ได้แก่ ร่องน้ำหรือสายน้ำ ภูเขา 2. ประเภทสถาปัตยกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ศาลา กระท่อม ถนนลูกรัง ประเภทพืชพรรณในท้องถิ่น ได้แก่ ต้นปริก ดอกยางพารา ใบยาง และอัตลักษณ์ที่จับต้องไม่ได้ คือ วิถีชีวิตการกรีดยางพารา

การเลือกนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาใช้ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงว่าต้องเป็นอัตลักษณ์มีความโดดเด่นบ่งบอกถึงความเป็นบ้านล่องมุดได้อย่างชัดเจน มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นลวดลายผ้าทอและตรงตามความต้องการของ

ผู้บริโภค อัตลักษณ์นั้นต้องมีความโดดเด่น เป็นที่รับรู้ในหมู่คนในและคนนอกท้องถิ่น และมีศักยภาพในการนำมาใช้เป็นทุนประยุกต์ในเชิงการออกแบบได้ ในกระบวนการนี้จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย (Stakeholders) อาทิ สมาชิกของกลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด คนในชุมชน ปราชญ์ชุมชน กลุ่มผู้บริโภคผ้าทอ ตัวแทนหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนพัฒนากลุ่มทอผ้าบ้านล่องมุด เข้ามามีส่วนช่วยในการค้นหาอัตลักษณ์ท้องถิ่น หาข้อสรุปถึงอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่เหมาะสมและมีศักยภาพที่สามารถนำมาสู่การสร้างลวดลายบนผืนผ้าทอบ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา จำนวน 2 อัตลักษณ์ คือ ลวดลายจากดอกปริกและร่องน้ำ ทั้งสองลวดลายเป็นอัตลักษณ์ที่อิงกับธรรมชาติแวดล้อมในท้องถิ่น สำหรับการนำลายดอกไม้ประจำท้องถิ่นมาเป็นลายต้นแบบในการพัฒนาผ้าทอพื้นบ้านโดยเฉพาะผ้าทอยกดอกได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก คล้ายคลึงเช่นงานวิจัยของ นภาลัย บุญทิม (2556) ที่คัดลายดอกจันมาออกแบบ และงานวิจัยของ อัจฉรี จันทมูล และคณะ (2560) ที่นำเอาดอกต้นผักติ้วมาเป็นลวดลายเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและได้รับความพึงพอใจจากผู้บริโภค แต่ทว่างานวิจัยชิ้นนี้แตกต่างจากงานวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น คือ มีการนำเอาเรื่องเล่ามุขปาฐะของชาวบ้านที่บอกเล่าให้เห็นถึงความสำคัญของร่องน้ำใหญ่ในอดีตที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่นี้มาใช้ในการออกแบบเป็นลวดลายผ้าเพิ่มด้วย ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มทางเลือกให้กับผู้บริโภคได้อีกทางหนึ่งด้วย จนได้ลวดลายผ้าทอพื้นถิ่นบนผืนผ้า จำนวน 4 ลวดลาย ได้แก่ ลายดอกปริก ลายร่องน้ำ ลายช่อดอกปริอ และลายร่องน้ำบรรจบ ที่เกิดจากการตัดทอนลวดลายลงจากลวดลายต้นแบบ ทั้งนี้เพื่อลดระยะเวลาในการทอและการวางตะกอในแต่ละลายผ้า จนได้ลวดลายผ้าทออัตลักษณ์บ้านล่องมุด ตำบลลำไพล อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ที่สามารถนำมาออกแบบเป็นเครื่องแต่งกายร่วมสมัยที่สามารถสวมใส่ได้จริงในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะ

การใช้อัตลักษณ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่มีคุณค่า มีความหมายมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมประจำท้องถิ่นนอกจากจะก่อเกิดมูลค่าและเกิดเป็นรายได้แก่คนในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นด้วย สามารถนำแนวทางการวิจัยครั้งนี้ ไปต่อยอดกับท้องถิ่นอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ ผลิตภัณฑ์ผ้าทอจากอัตลักษณ์ท้องถิ่นที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้สามารถนำไปต่อยอด พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่น ๆ ได้หลากหลาย

การขอการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ในกระบวนการออกแบบและการพัฒนาลายผ้าทอมือ สามารถนำไปสู่กระบวนการของการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อให้สินค้าที่ผลิตออกมามีคุณภาพและเป็นมาตรฐาน ทำให้ผู้บริโภคมั่นใจในตัวสินค้าและผลิตภัณฑ์ สร้างโอกาสในการขายสินค้าในชุมชนได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ดวงฤดี อุทัยหอม และคณะ. (2565). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดในการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าทอล่องมุด จังหวัดสงขลา. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, 7(2), 310-324.

นพพล เจริญสุข. (2557). ผ้าทอภาคใต้ : ความหมายและพลวัตของผ้าทอในมิติของเจ้าของวัฒนธรรม. **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ**, 9(1), 147-165.

นภาลัย บุญทิม. (2556). **การพัฒนาลวดลายผ้าทอพื้นบ้านใน ต.บ้านติ้ว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์**. เพชรบูรณ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ สถาบันวิจัยและพัฒนา.

รัฐนันท์ พงศ์วริทธิ์ธร. (2558). **พฤติกรรมการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายทอมือของผู้บริโภคที่เลือกซื้อจากร้านผ้าฝ้ายทอมือในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา: เชียงใหม่.

อัจฉรี จันทมูล และคณะ. (2560). **การศึกษาลวดลายผ้าเอกลักษณ์ประจำ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม**. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค สำหรับ เกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ

ธนัง ชาญกิจชัญโญ[1] วรีรัตน์ สัมพัทธ์พงศ์[2] และ ณัฐพงค์ จันจุฬา[3*]

Packaging design for disease-free transport of chrysanthemum seedlings for farmers growing plants

Thanang ChankitChunyo[1] Wareerat Sampatpong[2] and Nattapong Chanchula[3*]

[1]คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
[2]คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์
[3*]สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย
[1]Faculty of Industrial Technology, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage
[2]Faculty of Management Science of Business Administration, Valaya Alongkorn Rajabhat University Under The Royal Patronage
[3*]Thailand Institute of Scientific and Technological Research (TISR)
*Corresponding author. E-mail address: lorchula@gmail.com
Received: September 5,2022; revised: October 13,2022; accepted: December 28,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้แบ่งแนวทางในการศึกษาออกเป็น 2 ส่วนได้แก่ 1.การศึกษาลักษณะทางกายภาพรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศปลอดโรคพบว่าต้นอ่อนเบญจมาศปลอดโรคจะถูกเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการก่อนนำไปลงถาดเพาะเพื่อขยายพันธุ์ จากนั้นจึงทำการแจกจ่ายให้กับเกษตรกร 2.การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นก่อนการออกแบบพบว่าสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญต่อการออกแบบคือ รูปแบบ โครงสร้างบรรจุภัณฑ์ และกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์ ขั้นการออกแบบผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษามาทำการสรุปเพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์จำนวน 3 รูปแบบ และนำไปประเมินผลการออกแบบโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน เพื่อทำการคัดเลือกบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมเพียง 1 รูปแบบ 2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคเพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ จากเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 100 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรกรของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ แบบประเมินความพึงพอใจ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์หาค่าสถิติค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับโดยภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.49) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.72) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้งหมด 2 ด้านพบว่า ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=4.56) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.65) และด้านกราฟิกโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.41) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.78)

คำสำคัญ: บรรจุภัณฑ์ ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค ไม้ดอกไม้ประดับ

ABSTRACT

Research on packaging design for transporting disease-free chrysanthemum seedlings for farmers The ornamental flower growers group aims to 1. to design packaging for the transportation of disease-free chrysanthemum seedlings for the ornamental flower growers. The researcher divided the study guideline into 2 parts : 1. The study of physical characteristics and various aspects of disease-free chrysanthemums showed that disease-free chrysanthemum saplings were cultured in a laboratory before being put into trays. Cultivated for propagation and then distributed to farmers. 2.Packaging design for transporting disease-free chrysanthemum seedlings for ornamental flower growers is divided into 2 steps: pre-design stage; Found that the important thing to focus on design is the form, the packaging structure. and graphics on the packaging design stage The researcher used the results of the study to draw conclusions for 3 types of packaging designs and to evaluate the designs. by 3 packaging design specialists to select only 1 suitable packaging; 2. to study the satisfaction with the packaging format of disease-free chrysanthemum seedlings for transporting disease-free chrysanthemum seedlings. For farmers who grow ornamental plants from 100 flower and ornamental plant farmers who are farmers network of the Institute of Scientific and Technological Research of Thailand (TISTR). for use in statistical analysis of average values and standard deviation.The overall satisfaction assessment of disease-free chrysanthemum seedlings packaging format for ornamental flower growers was at a high level ($\overline{X}$=4.49) standard deviation (S.D. = 0.72) and when considering each aspect of all 2 aspects, it was found that the overall packaging structure was at the highest level ($\bar{X}$=4.56), the standard deviation (S.D.= 0.65) and the graphics overall were at a high level ($\overline{X}$=4.41) Standard Deviation (S.D.= 0.78).

Keywords: Packaging, Disease-Free Chrysanthemum Seedlings, Ornamental Plants

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมดังจะเห็นได้จากประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทางการเกษตรกรรม เช่น พิธีแรกนาขวัญหรือพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญซึ่งเป็นพิธีที่พระเจ้าแผ่นดินจะทำพิธีไถนาเองส่วนพระมเหสีจะเลี้ยงไหมเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน (สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, 2553) ในอดีตการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมของประเทศไทย คือ การทำเกษตรเพื่อการยังชีพ (Traditional agriculture) ซึ่งต้องอาศัยธรรมชาติในการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก โดยผลผลิตที่ได้จากการทำเกษตรแบบดั้งเดิมส่วนหนึ่งจะถูกเก็บไว้เพื่อเป็นต้นพันธุ์ในการเพาะปลูกครั้งต่อไปและไว้ใช้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน และอีกส่วนหนึ่งจะถูกนำไปใช้ในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ต่อมาเมื่อประเทศไทยได้ทำ “สนธิสัญญาเบาว์ริ่ง” ซึ่งส่งผลต่อระบบการทำเกษตรของไทยจากที่เคยเพาะปลูกเพื่อการยังชีพกลายเป็นการเพาะปลูกในเชิงการค้า ต่อมาได้เกิดสถานการณ์ที่เรียกว่า “การปฏิวัติสีเขียว” (Green revolution) โดยได้มีการนำเครื่องจักรกลเข้ามาใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรแทนแรงงานคนและสัตว์ นอกจากนี้ยังได้มีการค้นพบปุ๋ยและสารเคมีต่าง ๆ ซึ่งต่อมาได้ถูกนำมาใช้ในกิจกรรมทางการเกษตรทั้งนี้ “การปฏิวัติสีเขียว” ยังทำให้เกิดกระแสการปลูกพืชเชิงเดียว (Monoculture) ที่มุ่งเน้นการผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งติดต่อกันเป็นระยะเวลานานเพื่อความสะดวกต่อการเก็บเกี่ยวและเป็นการลดต้นทุนในการผลิตซึ่งทำให้มีวัตถุดิบเพียงพอต่อ การแปรรูปทางด้านอุตสาหกรรมการเกษตร นอกจากนี้ยังเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้าทางการเกษตร อย่างไรก็ตามการผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นจำนวนมากและติดต่อกันเป็นเวลานานย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมซึ่งทำให้เกิดรูปแบบทางการเกษตรเชิงเดี่ยวที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์น้อยลงซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดโรคในพืชและเป็นสาเหตุของโรคแมลง นอกจากนี้เกษตรกรยังต้องเผชิญกับราคาผลิตผลทางการเกษตรที่ไม่แน่นนอน (อานัฐ ตันโช, 2551) ด้วยสายพระเนตรอันยาวไกลของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชบรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) พระองค์ได้ทรงเล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าวที่กำลังเกิดขึ้นกับเกษตรกรไทยและทรงได้พระราชทานแนวทางเกษตรยั่งยืนตามแนวทางเศรษกิจพอเพียงซึ่งเป็นระบบการเกษตรที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการผลิตทางการเกษตรที่มีความสมดุล มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของภูมินิเวศที่สามารถสร้างผลผลิตทาง

การเกษตรที่หลากหลายเพียงพอต่อการดำรงชีวิตและมีความปลอดภัยต่อสุขภาพโดยการลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกและเน้นการพึ่งพาวัตถุดิบที่มีอยู่ภายในพื้นที่รวมทั้งจะต้องจัดกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานกระบวนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรเพื่อสร้างชุมชนให้เข้มแข็งมีความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นให้เกษตรกรมีจิตสำนึกและนึกถึงความสุข และความพอใจในการดำรงชีวิต ทางการเกษตรอย่างพอดีมีความเพียงพอในการประกอบอาชีพบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น (กองนโยบายเทคโนโลยีเพื่อการเกษตรและเกษตรกรรมยั่งยืนสำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554)

เวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาการเกษตรของประเทศไทยได้มีพัฒนาการไปมากพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจและสังคมจากต้นศตวรรษที่ 2500 เมื่อครั้งที่ประเทศไทยมีผลิตภัณฑ์มวลรวมมูลค่าหกหมื่นล้านบาทเกือบร้อยละ 40 มาจากเกษตรกรรมและประชากรไทย 27 ล้านคน อยู่ในภาคการเกษตรร้อยละ 80 (เบญจวรรณ ฤกษ์เกษม, 2558) ปัจจุบันได้มีการแบ่งทางเลือกอาชีพด้านเกษตร ได้แก่อาชีพด้านพืช อาชีพด้านปศุสัตว์ อาชีพด้านประมง อาชีพด้านการแปรรูปอาหาร อาชีพด้านหม่อนไหมและอาชีพด้านแปรรูปผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เป็นต้น โดยอาชีพด้านพืชที่เกี่ยวกับไม้ดอกไม้ประดับพบว่ามีความสำคัญในแง่เศรษฐกิจ คือสามารถประกอบเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพรองได้ โดยในปัจจุบันได้มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเป็นการค้า กันมากขึ้น รวมทั้งยังได้มีการส่งไม้ดอกไม้ประดับไปขายยังต่างประเทศซึ่งนำรายได้เข้าประเทศได้ปีละหลายพันล้านบาท ซึ่งส่งผล ให้เศรษฐกิจของประเทศไทยดีขึ้นนอกจากนี้ยังทำให้อาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเจริญก้าวหน้าไปด้วย เช่น อาชีพผลิตกระถาง อาชีพขายดินปลูก รวมทั้งวัสดุอื่น ๆ (มณฑา ลิมปิยประพันธ์, 2556) ดอกเบญจมาศจัดอยู่ในกลุ่มพืชเศรษฐกิจซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งจากภายในและภายนอกประเทศเนื่องจากดอกเบญจมาศมีรูปทรงและสีสันที่สวยงามเหมาะแก่การนำไปใช้เพื่อการตกแต่งทั้งยังมีสรรพคุณทางยาสมุนไพรที่ใช้ในการบำรุงร่างกาย แต่ด้วยปัญหาจากโรคพืชและแมลงส่งผลให้ยอดการเก็บเกี่ยวในแต่ละปีไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้จากปัญหาดังกล่าวทำให้สถานบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม ได้ร่วมมือกันสร้างต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว ที่เป็นสาเหตุทำให้ยอดการเก็บเกี่ยวดอกเบญจมาศลดลง ซึ่งช่วยตอบสนองต่อความต้องการของตลาดที่มีเพิ่มมากขึ้นและเพื่อเป็นการพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านการเกษตรกรรมให้มีประสิทธิภาพซึ่งช่วยลดต้นทุนในการผลิต (สมนึก ชัยดรุณ และอิทธิฤทธิ์ อึ้งวิเชียร, 2559) ทั้งนี้ในการเพาะเลี้ยงต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคจะเป็นการเพาะเลี้ยงโดยการเพาะเมล็ดหรือกิ่งชำซึ่งเป็นการเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการและเมื่อต้นกล้าเบญจมาศดังกล่าวโตขึ้นก็จะถูกย้ายลงไปในถาดเพาะเพื่อขยายพันธุ์จนถึงอายุที่สามารถนำลงดินได้ก็จะถูกจัดส่งไปให้กับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับแต่ด้วย ทางสถานบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ยังไม่มีบรรจุภัณฑ์เพื่อใช้ในการจัดส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคจึงทำให้การกระจายต้นกล้าเบญจมาศดังกล่าวเป็นไปยังกลุ่มเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับเป็นไปได้ยากซึ่งทำให้เกษตรกรขาดโอกาสที่จะได้รับต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่มีคุณภาพเพื่อใช้ในการเพาะปลูก

จากประเด็นปัญหาการขาดบรรจุภัณฑ์เพื่อใช้ในการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคไปยังเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวมาข้างต้นซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรขาดโอกาสที่จะได้รับต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่มีคุณภาพเพื่อใช้สำหรับการเพาะปลูก ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านการใช้งานรวมทั้งยังสามารถปกป้องต้นกล้าเบญจมาศดังกล่าวจนไปถึงมือของเกษตรกร ได้อย่างปลอดภัยซึ่งช่วยให้เกษตรกรได้รับต้นกล้าที่มีความสมบูรณ์แข็งแรงไว้ใช้สำหรับการเพาะปลูกและใช้เป็นแม่พันธุ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินงานวิจัยซึ่งสามารถจำแนกตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. กรอบแนวคิดในการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค เพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้แบ่งแนวทางในการศึกษาไว้ดังนี้

1.1 กรอบแนวคิดในการศึกษาข้อมูล เพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค ผู้วิจัยได้เลือกใช้หลักการออกแบบบรรจุภัณฑ์ของ (อนุสรา มูลป้อม และแพรรวี เคหะสุวรรณ, 2557) ได้แก่ 1.ลักษณะของสินค้า 2.ข้อมูลเกี่ยวกับบรรจุภัณฑ์ 3.ประโยชน์และความต้องการของผู้บริโภค 4.การตลาด 5.วิธีการจัดจำหน่าย 6.การขนส่ง 7.ลักษณะการนำไปใช้งาน 8.ต้นทุนในการออกแบบ 9.ด้านกฎหมาย 10.ปัจจัยอื่น ๆ

1.2 กรอบแนวคิดในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวทางในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ของ (ชลธิศ ดาราวงษ์ ,2558) ได้แก่ 1.การออกแบบโครงสร้างบรรจุภัณฑ์หมายถึงการกำหนดรูปลักษณ์โครงสร้างวัสดุที่ใช้ตลอดจนกรรมวิธีการผลิตกระบวนการบรรจุ ตลอดจนการขนส่งเก็บรักษาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์นับตั้งแต่การผลิตไปจนถึงมือผู้บริโภค 2.การออกแบบกราฟิกเป็นการสร้างลักษณะส่วนประกอบภายนอกของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ให้สามารถสื่อสารความหมายให้กับผู้พบเห็นได้เข้าใจอย่างชัดเจน

2. กรอบแนวคิดในการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวของ (ดารา ทีปะปาล และธนวัฒน์ ทีปะปาล,2557) กล่าวว่า ได้พัฒนาตัวแบบการประเมินบรรจุภัณฑ์ขึ้นเรียกว่า “VIEW Model” ซึ่งประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 อย่าง นำมาใช้เป็นเครื่องมือประเมินบรรจุภัณฑ์ ดังนี้ คือ 1. V (Visibility) ความสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน 2. I (Information) การมีข้อมูลครบถ้วน 3. E (Emotional) มีการดึงดูดใจด้านอารมณ์ 4. W (Workability) ความสามารถในการใช้งาน

ขอบเขตของการวิจัย

ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ ศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

2. ขอบเขตด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์เป็นผู้ประเมิน

3. ขอบเขตด้านการประเมินบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง คือ เกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 100 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรกรของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินงานวิจัยเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินงานวิจัยซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยไว้ดังนี้

1.การศึกษาข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในงานวิจัยการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลดังกล่าวออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี จำนวน 3 คน

2.2 ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน

2.3 กลุ่มผู้ประเมินความพึงพอใจ ได้แก่ เกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 100 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรกรของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้แบ่งประเภทเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไว้ดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตร จำนวน 3 คน เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของต้นเบญจมาศรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ และนำข้อมูลที่ได้ไปสรุปเพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบบรรจุภัณฑ์

3.2 แบบสอบถามความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน ที่มีต่อวัสดุ โครงสร้าง และรูปแบบของบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นแบบจำนวน 3 รูปแบบ เพื่อใช้ในการประเมินและสอบถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์ขั้นสมบูรณ์

3.3 แบบสอบถามเพื่อศึกษาความพึงพอใจของเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับซึ่งเป็นเกษตรกรเครือข่ายของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ได้แก่ ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์และด้านกราฟิก

4.วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคเพื่อการขนส่งสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ มีดังนี้

4.1 การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้ทำการจำแนกแนวทางที่ใช้ในการวิจัยเพื่อการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค ออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ 1.การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรจำนวน 3 คน เกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของดอกเบญจมาศรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มากำหนดแนวทางในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ 2. การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับมีขั้นตอนดังนี้

- ขั้นก่อนการออกแบบ ผู้วิจัยได้ศึกเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพของดอกเบญจมาศรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาสรุปเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาบรรจุภัณฑ์
- ขั้นการออกแบบ ผู้วิจัยได้ทำการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค จำนวน 3 รูปแบบ และนำไปประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน จากนั้นจึงนำผลการประเมินที่ได้รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ ไปทำการสรุปเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาบรรจุภัณฑ์จนได้เป็นบรรจุภัณฑ์ที่สมบูรณ์แล้วจึงนำไปทำการประเมินความพึงพอใจ

4.2 การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ โดยเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับจำนวน 100 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรกรของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ มีดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศ จากนั้นนำมาสรุปผลโดยการบรรยาย

2. การวิเคราะห์การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ประกอบด้วย

- ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลก่อนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรมาสรุปและแปลผลโดยการบรรยาย

- ขั้นการออกแบบบรรจุภัณฑ์ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสรุปและแปลผลมาวิเคราะห์ เพื่อออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 รูปแบบ จากนั้นจึงนำบรรจุภัณฑ์ดังกล่าวที่ได้ไปทำการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน และนำผลการประเมินรวมถึงข้อเสนอแนะที่ได้ไปทำการสรุปผลโดยการบรรยาย

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 100 คน ที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ โดยผู้วิจัยได้ใช้หลักการวิเคราะห์ทางเลขคณิต เพื่อหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) และทำการสรุปผลการวิเคราะห์โดยการบรรยายโดยให้ผู้สอบถามเลือกตอบจากความต้องการและกำหนดการแปลความตามค่าเฉลี่ยดังนี้

4.51 - 5.00	หมายความว่า	มีระดับความพึงพอใจมากที่สุด
3.51 - 4.50	หมายความว่า	มีระดับความพึงพอใจมาก
2.51 - 3.50	หมายความว่า	มีระดับความพึงพอใจปานกลาง
1.51 - 2.50	หมายความว่า	มีระดับความพึงพอใจน้อย
1.00 - 1.50	หมายความ	มีระดับความพึงพอใจน้อยที่สุด

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

1. บรรจุภัณฑ์ หมายถึง การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้เดอกไม้ประดับ

2. ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค หมายถึง ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่ถูกเพาะเลี้ยงโดยศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

3. การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์ หมายถึง การประเมินความพึงพอใจ โครงสร้างบรรจุภัณฑ์และด้านกราฟิก เพื่อคัดเลือกบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมมากที่สุดต่อการนำไปใช้งาน

4. กลุ่มเกษตรกรผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ หมายถึง เกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรกรของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

วิธีการดำเนินการวิจัย

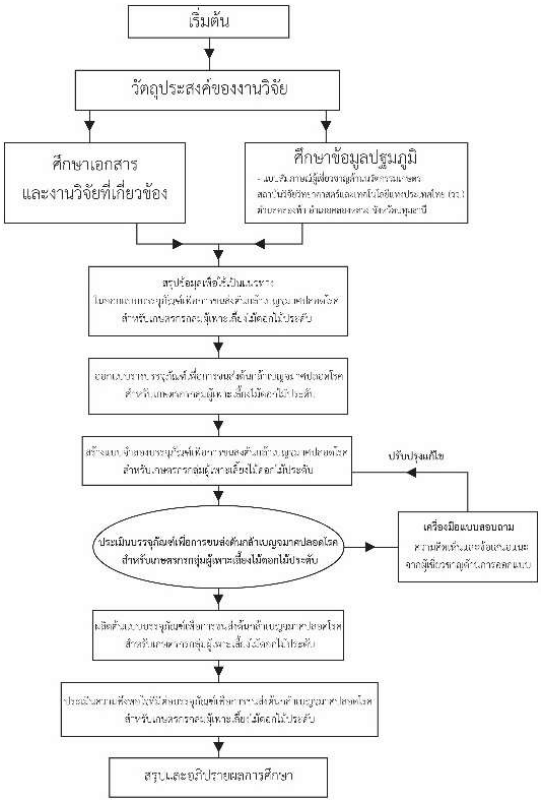

ภาพ 1 ผังการดำเนินงานวิจัย
ที่มา: ธนัง ชาญกิจชัญโญ, 2565

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้จำแนกผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลไว้ดังนี้

1.1 ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศปลอดโรคจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรจากศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) โดยเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์คือแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างพบว่า สายพันธุ์ดอกเบญจมาศที่เพาะเลี้ยงในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นพืชวันสั้น (Short-day-plants หรือ SDPS) โดยลักษณะของลำต้นมีขนอ่อนปกคลุม ใบเป็นรูปวงรีสีเขียวอ่อนขอบใบหยัก ส่วนดอกเป็นรูปทรงกลมมีกลีบดอกเรียงซ้อนกันหลายสีซึ่งขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ เบญจมาศเป็นไม้ตัดดอกที่มีมูลค่าทางการตลาดสูงเนื่องจากในแต่ละปีจะมียอดการสั่งซื้อจากทั่วโลกอยู่ที่ประมาณพันล้านบาท โดยกลุ่มประเทศที่เป็นแหล่งผลิตดอกเบญจมาศเพื่อการส่งออกได้แก่ ประเทศจีน เวียดนาม มาเลเซีย ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา อิสราเอล สเปน แอฟริกา และโคลัมเบีย ทั้งนี้ประเทศไทยก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ปลูกดอกเบญจมาศเพื่อการส่งออกโดยพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่จะอยู่ทางภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน แต่ในปัจจุบันพื้นที่ปลูกดอกเบญจมาศดังกล่าวมีแนวโน้มที่ลดลงเนื่องจากสายพันธุ์เบญจมาศที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นการนำเบญจมาศสายพันธุ์เดิมที่เคยใช้ในการเพาะปลูกอยู่แล้วมาทำการปลูกซ้ำซึ่งทำให้เกิดการสะสมของโรครวมถึงเชื้อไวรัสต่าง ๆ

จึงทำให้เกษตรกรบางรายล้มเลิกการปลูกดอกเบญจมาศ แต่ด้วยความช่วยเหลือจากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ได้เล็งเห็นถึงปัญหาดังกล่าวจึงได้มีการนำต้นพันธุ์เบญจมาศมาทำการปรับปรุงพันธุ์โดยการนำตัวอย่างต้นพันธุ์เบญจมาศมาจากภาคสนามเพื่อทำการวิเคราะห์และหาสาเหตุของการเกิดโรค จากนั้นจึงนำกลีบดอกเบญจมาศที่ได้จากการเก็บตัวอย่างจากภาคสนามไปทำการเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการจนกลีบดอกดังกล่าวกลายเป็นต้นอ่อน และจึงนำต้นอ่อนที่ได้ไปทำการตรวจหาโรคด้วยวิธี RT-PCR เพื่อให้ได้แม่พันธุ์เบญจมาศปลอดโรค และจึงนำแม่พันธุ์ดังกล่าวไปขยายพันธุ์เพื่อเพิ่มจำนวนโดยการนำแม่พันธุ์ที่ได้ลงปลูกในถาดเพาะขนาด 28 x 45 เซนติเมตร ลึก 5 เซนติเมตร ขนาดปากหลุม 2.30 x 2.30 เซนติเมตร ซึ่งใช้เวลาในการเพาะเลี้ยงประมาณ 3-4 สัปดาห์ จนต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคมีความสูงเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 5 เซนติเมตร จากนั้นจึงนำต้นกล้าดังกล่าวเข้าสู่กระบวนผลิตยอดพันธุ์ใน Clean nursery เพื่อให้ได้ต้นกล้าเบญจมาศที่มีความสมบูรณ์แข็งแรงและปราศจากโรค จากนั้นจึงทำการแจกจ่ายต้นกล้าเบญจมาศดังกล่าวให้แก่กลุ่มเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับเพื่อใช้ในการเพาะปลูก ซึ่งพบว่าต้นกล้าเบญจมาศที่ได้ทำการปรับปรุงสายพันธุ์มีความทนทานต่อโรคและแมลงสูงซึ่งช่วยลดค่าใช้จ่ายให้กับเกษตรกรในการซื้อปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ซึ่งช่วยเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร ถึง 70 เปอร์เซ็นต์ แต่ด้วยปัญหาด้านการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่ทางศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ยังไม่มีบรรจุภัณฑ์เฉพาะเพื่อการจัดส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคจึงทำให้การกระจายต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคดังกล่าวไปสู่เกษตรกรกลุ่มผู้เพาะปลูกไม้ดอกไม้ประดับเป็นไปได้ยากซึ่งทำให้เกษตรกรขาดโอกาสที่จะได้รับต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่มีความสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเพาะปลูกและเพื่อใช้ในการขยายพันธุ์

ภาพ 2 กระบวนการเพาะเลี้ยงต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรค
ที่มา: ธนัง ชาญกิจชัญโญ, 2565

1.2 ผลการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ

- ขั้นก่อนการออกแบบ ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศปลอดโรคที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงข้อมูลซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรจากศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) พบว่าสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญต่อการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคคือรูปแบบและโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์เนื่องจากการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศโรคจะเป็นการขนส่งต้นกล้าพร้อมกับถาดเพาะเพื่อเป็นการรักษาสมดุลให้กับต้นกล้าเบญจมาศระหว่างการขนส่งดังนั้นรูปทรงของบรรจุภัณฑ์จะต้องสอดรับกับถาดเพาะได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้โครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในการออกแบบและผลิตบรรจุภัณฑ์จะต้องมีความแข็งแรงสามารถปกป้องต้นกล้าที่อยู่ภายในได้ทั้งยังต้องสามารถรับกระแทกที่เกิดจากการขนส่งได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จะต้องมีการเจาะช่องบนตัวบรรจุภัณฑ์เพื่อใช้ในการระบายความชื้นซึ่งเกิดจากการคายน้ำของต้นกล้า นอกจากนี้กราฟิกที่ใช้บนตัวบรรจุภัณฑ์จะต้องสื่อถึงผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายในรวมถึงต้องแสดงชื่อของสินค้ารวมถึงตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานที่ได้ทำการผลิตและจัดส่งบนตัวบรรจุภัณฑ์

- ขั้นการออกแบบ ผลการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศปลอดโรคที่ได้ทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงข้อมูลซึ่งได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรจากศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) มาทำการสรุปเพื่อใช้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ทั้งหมด 3 รูปแบบ และนำไปทำการประเมินผลการออกแบบรวมถึงความคิดเห็น จากผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน เพื่อทำการคัดเลือกบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมเพียง 1 รูปแบบ ทั้งนี้จากการประเมินผลดังกล่าวโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ทั้ง 3 รูปแบบ พบว่าบรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 1 มีความเหมาะสมมากที่สุดต่อการนำไปใช้งานเนื่องจากรูปแบบของบรรจุภัณฑ์สอดรับกับถาดเพาะต้นกล้าซึ่งช่วยให้ถาดเพาะต้นกล้าไม่เกิดการเคลื่อนตัวระหว่างการขนส่งทั้งนี้บรรจุภัณฑ์ยังมีฝา เปิด-ปิด พร้อมบานพับในตัว (Tray with Hinged Cover) และยังมีลิ้นที่ช่วยในการเปิดฝาบรรจุภัณฑ์รวมถึงยังมีถาดรองซึ่งช่วยในการยกถาดเพาะต้นกล้า นอกจากนี้โครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ยังเป็นแบบไดคัทโฟลเดอร์ (Folder die-cut) ซึ่งมีความแข็งแรงและง่ายต่อการผลิตในระบบอุตสาหกรรมรวมถึงวัสดุที่ใช้ในการผลิตบรรจุภัณฑ์คือกระดาษลูกฟูกลอน C ซึ่งเป็นวัสดุที่มีความแข็งแรงและใช้ในการผลิตบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่ง ทั้งนี้ด้านข้างของตัวบรรจุภัณฑ์ยังได้เจาะช่องสำหรับการยก (Holding) ซึ่งอำนวยสะดวกต่อการเคลื่อนย้าย นอกจากนี้ช่องดังกล่าวยังช่วยระบายความชื้นซึ่งเกิดจากการคายน้ำของต้นกล้าที่อยู่ภายใน ด้านกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์มีรูปแบบที่สวยงามเหมาะสมสื่อถึงผลิตภัณฑ์ ที่อยู่ภายในได้เป็นอย่างดีรวมถึงขนาดและการวางตำแหน่งของชื่อผลิตภัณฑ์และตราสัญลักษณ์ยังอยู่ ในตำแหน่งที่เห็นได้ชัดเจน

ตารางที่ 1 องค์ประกอบด้านกราฟิก

ลำดับ	รายการ	รายละเอียด
1.	ชื่อผลิตภัณฑ์ ต้นกล้าพันธุ์ปลอดโรค	ตัวอักษรสีดำพร้อมกับข้อความที่ใช้สื่อถึงต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใน
2.	ภาพประกอบที่ใช้ในการออกแบบ	ใบของต้นเบญจมาศซึ่งมีลักษณะขอบใบหยักใช้สื่อถึงต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่อยู่ภายใน
3.	ภาพตราสัญลักษณ์ของหน่วยงาน	ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างความหน้าเชื่อถือให้กับตัวผลิตภัณฑ์

บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 1 แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้ 1. ด้านโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์เป็นแบบ ฝา เปิด-ปิด พร้อมบานพับในตัว (Tray with hinged cover) ด้านข้างบรรจุภัณฑ์เจาะช่องไว้สำหรับการยก (Holding) ช่วยระบายความชื้นรวมถึงวัสดุที่ใช้ในการผลิตคือกระดาษลูกฟูกลอน C 2. ด้านกราฟิกบนตัวบรรจุภัณฑ์ประกอบด้วย ชื่อผลิตภัณฑ์ ภาพกราฟิกใบของต้นเบญจมาศและตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

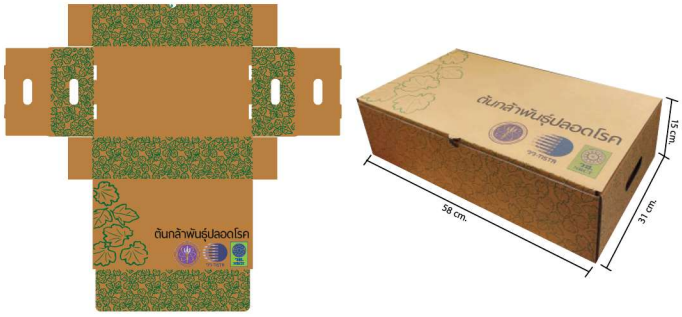

ภาพ 3 โครงสร้างและกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์เบญจมาศปลอดโรค รูปแบบที่ 1
ที่มา: ธนัง ชาญกิจชัญโญ, 2565

บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 2 แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้ 1. ด้านโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์เป็นแบบกล่องฝาครอบ (Full telescope design style box) ด้านหน้าบรรจุภัณฑ์เจาะช่องไว้สำหรับระบายความชื้น และวัสดุที่ใช้ในการผลิตคือ กระดาษลูกฟูกลอน C 2. ด้านกราฟิกบนตัวบรรจุภัณฑ์ประกอบด้วย ชื่อผลิตภัณฑ์ ภาพกราฟิกใบของต้นเบญจมาศและตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

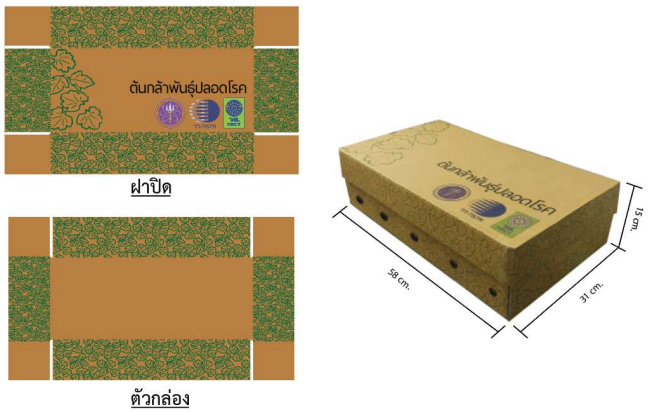

ภาพ 4 โครงสร้างและกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์เบญจมาศปลอดโรค รูปแบบที่ 2
ที่มา: ธนัง ชาญกิจชัญโญ, 2565

บรรจุภัณฑ์รูปแบบที่ 3 แบ่งออกเป็น 2 ด้านดังนี้ 1.ด้านโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์เป็นแบบกล่องฝาเกย (Overlap slotted container) ด้านข้างบรรจุภัณฑ์เจาะช่องไว้สำหรับระบายความชื้นและวัสดุที่ใช้ในการผลิตคือกระดาษลูกฟูกลอน C 2. ด้านกราฟิกบนตัวบรรจุภัณฑ์ประกอบด้วย ชื่อผลิตภัณฑ์ ภาพกราฟิกใบของต้นเบญจมาศและตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

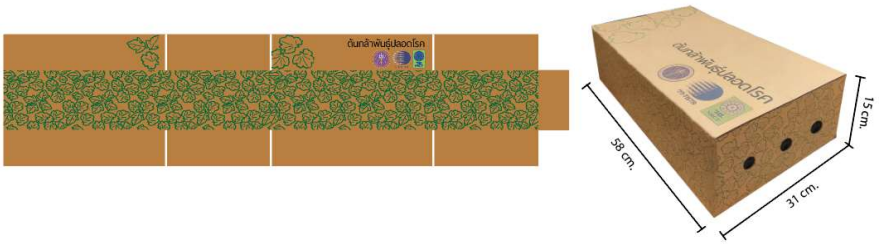

ภาพ 5 โครงสร้างและกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์เบญจมาศปลอดโรค รูปแบบที่ 3
ที่มา: ธนัง ชาญกิจชัญโญ, 2565

2. ผลการศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคเพื่อการขนส่งต้นกล้าสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผลการประเมินความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์ที่ได้ทำการออกแบบขึ้นมาใหม่

ตาราง 2 ผลความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่ได้ทำการออกแบบขึ้นมาใหม่

รายการ	N = 100		ระดับความพึงพอใจ
	$\overline{X}$	S.D.	
1. ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์			
1.1 มีขนาดและรูปทรงเหมาะสม	4.56	0.65	มากที่สุด
1.2 มีประสิทธิภาพและความแข็งแรง	4.63	0.58	มากที่สุด
1.3 สามารถปกป้องคุ้มครองสินค้า	4.55	0.68	มากที่สุด
1.4 สะดวกต่อการใช้งาน	4.46	0.75	มาก
1.5 สะดวกต่อการขนส่ง	4.60	0.60	มากที่สุด
ผลรวมด้านการใช้งาน	4.56	0.65	มากที่สุด
2. ด้านกราฟิก			
2.1 ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์	4.39	0.80	มาก
2.2 ภาพประกอบบนบรรจุภัณฑ์	4.39	0.79	มาก
2.3 การจัดวางองค์ประกอบบนบรรจุภัณฑ์	4.41	0.80	มาก
2.4 สีที่ใช้บนบรรจุภัณฑ์	4.34	0.84	มาก
2.5 เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	4.54	0.70	มากที่สุด
ผลรวมด้านความสวยงาม	4.41	0.78	มาก
ผลรวม	4.49	0.72	มาก

จากตาราง 2 ผลความพึงพอใจบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคที่ได้ทำการออกแบบขึ้นมาใหม่ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.49) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.72) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 2 ด้านพบว่า

ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=4.56) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.65) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่ละองค์ประกอบพบว่า มีขนาดและรูปทรงเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=4.56) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.65) ประสิทธิภาพและความแข็งแรงอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=4.63) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.58) สามารถปกป้องคุ้มครองสินค้าอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$=4.55) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.68) สะดวกต่อการใช้งานอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=4.46) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.75) สะดวกต่อการขนส่งอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$=4.60) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.60)

ด้านกราฟิก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.41) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.78) และเมื่อพิจารณารายละเอียดแต่และองค์ประกอบพบว่า ตัวอักษรบนบรรจุภัณฑ์อยู่ในระดับมาก (($\bar{X}$=4.39) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.80) ภาพประกอบบนบรรจุภัณฑ์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.39) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.79) การจัดวางองค์ประกอบบนบรรจุภัณฑ์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.41) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.80) สีที่ใช้บนบรรจุภัณฑ์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.34) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.84) เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.54) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.70)

ราคาในการผลิตบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคเพื่อการขนส่งต้นกล้าสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ วัสดุกระดาษลูกฟูกลอน C พิมพ์ 4 สี ขนาดบรรจุภัณฑ์ 58 x 31 x 15 เซนติเมตร (ค่าจ้างทำบล็อกไดคัทบรรจุภัณฑ์ราคา 6,000 บาท) ขนาดถาดรอง 30 x 53.5 x 14.50 เซนติเมตร (ค่าจ้างทำบล็อกไดคัทถาดรองราคา 4,000 บาท) ค้างจ้างผลิตบรรจุภัณฑ์และถาดรอง 1 ชุด ราคา 57 บาท

ภาพ 6 บรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งดอกเบญจมาศปลอดโรค
ที่มา: ธนัง ชาญกิจชัญโญ, 2565

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์เรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผลการวิจัยซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. การพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับผู้วิจัยแบ่งผลการอภิปรายออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

1.1 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพรวมถึงข้อมูลด้านต่าง ๆ ของดอกเบญจมาศปลอดโรคพบว่าลำต้นของดอกเบญจมาศมีขนอ่อนปกคลุมทั่วลำต้น ใบมีลักษณะเป็นรูปวงรีสีเขียวอ่อนขอบใบหยักส่วนดอกมีลักษณะเป็นรูปทรงกลมกลีบดอกเรียงซ้อนทับกันหลายสีซึ่งขึ้นอยู่กับสายพันธุ์ การเพาะเลี้ยงต้นกล้าดอกเบญจมาศปลอดโรคจะเป็นการเพาะเลี้ยงในห้องปฏิบัติการจนได้ต้นอ่อน จากนั้นจึงนำต้นอ่อนดังกล่าวไปทำการตรวจหาโรคด้วยวิธี “RT-PCR” แล้วจึงนำไปขยายพันธุ์โดยการเพาะเลี้ยงในถาดเพาะที่มีขนาด 27 x 54 เซนติเมตร ลึก 3.50 เซนติเมตร ขนาดปากหลุม 3.50 x 3.50 เซนติเมตร ซึ่งใช้เวลาในการเพาะเลี้ยงประมาณ 3-4 สัปดาห์จนได้ต้นพันธุ์ดอกเบญจมาศปลอดโรคที่มีความสูงเฉลี่ยอยู่ที่ 8-10 เซนติเมตร จากนั้นจึงนำต้นกล้าที่ได้เข้าสู่กระบวนการ “Clean nursery” เพื่อให้ได้ต้นกล้าที่มีความสมบูรณ์แข็งแรงก่อนนำไปแจกจ่ายให้กับเกษตรกรเพื่อนำไปเพาะปลูกนอกจากนี้เบญจมาศยังเป็นไม้ตัดดอกที่มูลค่าทางการตลาดโดยมียอดการสั่งซื้อจากทั่วโลกอยู่ที่ประมาณพันล้านบาทต่อปี (วิศิษฏ์ เพียรการค้า,2561) กล่าวว่า การวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์มีทั้งการวิเคราะห์ก่อนการออกแบบระหว่างการออกแบบและหลังการออกแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ของแต่ละขั้นตอนทำให้ผู้ออกแบบเข้าใจเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ในแต่ละหน่วยการวิเคราะห์นั้นความคิดแต่ละข้อจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดเป็นชุดข้อมูลใช้ร่วมกับหลักการออกแบบเบื้องต้น

1.2 การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ

- ขั้นก่อนการออกแบบ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมถึงการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรจากศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์จากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศ

ไทย (วว.) พบว่าสิ่งที่ต้องคำนึงในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคคือรูปแบบและโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์ เนื่องจากในการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคจะเป็นการขนส่งพร้อมกับถาดเพาะเพื่อเป็นการรักษาสมดุลให้กับต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคในระหว่างการขนส่ง ดังนั้นรูปทรงของบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคจะต้องสอดรับกับขนาดของถาดเพาะได้เป็นอย่างดี รวมถึงโครงสร้างและวัสดุที่ใช้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์จะต้องมีความแข็งแรงและสามารถปกป้องต้นกล้าที่อยู่ภายในได้ (ประชิด ทิณบุตร, 2531) กล่าวว่า เพื่อวัตถุประสงค์เบื้องต้นในการป้องกัน และรักษาผลิตภัณฑ์ให้คงสภาพตลอดจนคุณภาพใกล้เคียง กับเมื่อแรกผลิตให้มากที่สุด นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่าหีบห่อหรือบรรจุภัณฑ์เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการผลิตทั้งนี้บนตัวบรรจุภัณฑ์จะต้องเจาะช่องเพื่อระบายความชื้นซึ่งเกิดจากการคายน้ำของต้นกล้าต้นเบญจมาศปลอดโรค รวมทั้งกราฟิกบนตัวบรรจุภัณฑ์จะต้องสื่อถึงผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายในรวมทั้งยังต้องแสดงชื่อสินค้าและตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานย่างชัดเจน (เรวัต สุขสิกาญจน์ และเจษฎา สุขสิกาญจน์ ,2564) กล่าวว่า การสร้างสรรค์ลักษณะส่วนประกอบภายนอกของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ให้สามารถสื่อความหาย ความเข้าใจ อันจะให้ผลทางด้านจิตวิทยาต่อผู้บริโภค เช่น การดึงดูดความสนใจ กระตุ้นให้เกิดความทรงจำบุคลิกลักษณะของผลิตภัณฑ์

- ขั้นการออกแบบ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตรมาสรุปและนำมาใช้ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคจำนวน 3 รูปแบบ แล้วจึงนำบรรจุภัณฑ์ที่ได้ดังกล่าวไปประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ จำนวน 3 คน เพื่อทำการคัดเลือกบรรจุภัณฑ์ที่มีความเหมาะสมเพียง 1 รูปแบบ (ธนภร เหมือนใจ, 2562) กล่าวว่า การบรรจุหีบห่อ ผลการวิจัยพบว่ามีผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการขนส่งสินค้าของผู้ประกอบการธุรกิจไม้ดอกไม้ประดับ เพื่อนำไปใช้ในการประเมินความพึงพอใจ (สิฐพร พรหมกุลสิทธ, 2565) กล่าวว่า เพื่อความหลากหลายในการเลือกใช้นำ Concept design และนำข้อกำหนดเบื้องต้น มาพัฒนาเป็น Idea sketch หลายๆแบบ และ เลือกแบบร่างที่เหมาะสมที่สุด

2. การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบบรรจุภัณฑ์ต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคเพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ ได้แก่ เกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ จำนวน 100 คน ซึ่งเป็นเครือข่ายเกษตรกรของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) โดยเป็นการประเมินความพึงพอใจทั้งหมด 2 ด้าน ได้แก่ ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ และด้านกราฟิก (ภิญญาพัชร์ สวัสดิ์กุลนิธิ ณัฏวรัตน์ ขจัดภัย และปราณี เท่ากล่าง, 2564) กล่าวว่า สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก่อนการออกแบบบรรจุภัณฑ์ มีดังนี้ โครงสร้างบรรจุภัณฑ์ควรจะสามารถป้องกันฝุ่นละอองและสามารถเก็บรักษาสินค้าได้และมีความสวยงามเหมาะสมเมื่อนำไปจัดวางในสถานที่จัดจำหน่ายประหยัดพื้นที่ในการจัดส่ง สามารถป้องกันสินค้าที่อยู่ภายในด้าน สอดคล้องกับ (สุรภา วงศ์สุวรรณ ,2562) กล่าวว่า การออกแบบบรรจุภัณฑ์แบ่งประเภทลักษณะการออกแบบได้ 2 ประเภท คือ 1. การออกแบบโครงสร้าง 2. การออกแบบเรขศิลป์ การออกแบบลักษณะโครงสร้าง คือการกำหนดรูปลักษณะโครงสร้าง วัสดุที่ใช้ตลอดจนกรรมวิธีการผลิต การบรรจุ การขนส่ง เก็บรักษาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ นับตั้งแต่จุดผลิตจนถึงมือผู้บริโภคการออกแบบเลขศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์ลักษณะส่วนประกอบภายนอกของโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ให้สื่อสาร สื่อความหมาย สื่อความเข้า (To communicate) (พงศกร ศรีสม, 2561) กล่าวว่า โดยทำการประเมินทั้ง 4 ข้อ ได้แก่ ความพึงพอใจ สภาพต้นไม้ ความเหมาะสมของหีบห่อ และความพอใจโดยรวม ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.49) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.72) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้งหมด 2 ด้าน พบว่า ด้านโครงสร้าง อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.56) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.65) รองลงมา คือ ด้านกราฟิก โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$=4.41) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.= 0.78)

ข้อเสนอแนะและแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

การออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรศึกษาพืชเศรษฐกิจชนิดอื่นที่ศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์จากสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ได้ทำการปรับปรุงสายพันธุ์เพื่อให้บรรจุภัณฑ์สามารถใช้ได้กับต้นกล้าของพืชชนิดอื่น ๆ

2. ควรศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องของรูปแบบและโครงสร้างของบรรจุภัณฑ์รวมถึงวัสดุที่ใช้ให้สามารถขนส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศเพื่อเป็นการขยายโอกาสทางด้านการตลาดให้กับเกษตรกร

3. ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปกำหนดเป็นมาตรฐานในการออกแบบบรรจุเพื่อการขนส่งแม่พันธุ์ต้นกล้าทางการเกษตร

4. ผู้สนใจสามารถนำผลการวิจัยการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ ไปประยุกต์ใช้กับการออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าทางการเกษตรประเภทอื่น ๆ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์เพื่อการขนส่งต้นกล้าเบญจมาศปลอดโรคสำหรับเกษตรกรกลุ่มผู้เพาะเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับในครั้งนี้ต้องขอขอบคุณศูนย์เชี่ยวชาญนวัตกรรมเกษตรสร้างสรรค์สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) รวมถึงสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ได้ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยรวมถึงสนับสนุนทุนในการวิจัยปี พ.ศ. 2565 และขอขอบพระคุณผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์และเกษตรกรทุกท่านขอบคุณครับ

เอกสารอ้างอิง

ชลธิศ ดาราวงษ์. (2558). **การจัดการผลิตภัณฑ์และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่**. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.

ดารา ทีปะปาล และธนวัฒน์ ทีปะปาล. (2557). **การสื่อสารการตลาด.** กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.

ธนภร เหมือนใจ. (2562). **ปัจจัยและกิจกรรมทางโลจิสติกส์ที่มีผลต่อประสิทธิภาพของกระบวนการขนส่งสินค้าของผู้ประกอบธุรกิจไม้ดอกไม้ประดับในหมู่บ้านไม้ดอกไม้ประดับคลอง 15 จังหวัดนครนายก.** (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต) . พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชมงคลธัญบุรี.

เบญจวรรณ ฤกษ์เกษม. (2558). **อนาคตเกษตรกรรมไทย.** เชียงใหม่: แผนงานสร้างเสริมนโยบายสาธารณะที่ดีสถาบันนโยบายสาธารณะ มหาลัยเชียงใหม่.

ประชิด ทิณบุตร. (2531). **การออกแบบบรรจุภัณฑ์.** กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

พงศกร ศรีสม. (2561). **ศึกษาวิธีการบรรจุหีบห่อในการขนส่งไม้ทนแล้ง สกุลฮาโวเทีย.** (ปริญญาวิทยาศาสตรบัญฑิต).ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชมงคลธัญบุรี.

ภิญญาพัชร์ สวัสดิ์กุลนิธิ ณัฏวรัตน์ ขจัดภัย และปราณี เท่ากล่าง. (2564). การออกแบบบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากดอกอัญชันสำหรับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนฤเบศ เครื่องหอมสมุนไพร&สปา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา . **วารสารวิชาการ ศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 12(2),183-184.

มณฑา ลิมปิยประพันธ์. (2556). **หลักพืชกรรม**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

เรวัต สุขสิกาญจน์ และเจษฎา สุขสิกาญจน์. (2564). การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์สบู่สมุนไพรแตงกวา กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในครัวเรือน ตำบลขุน ทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. **วารสารสถาปัตยกรรมการออกแบบและการก่อสร้าง**, 3(3), 89.

วิศิษฏ์ เพียรการค้า. (2561). **การออกแบบผลิตภัณฑ์.** กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์ อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.

สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2553). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวิวัฒนาพานิช.

สมนึก ชัยดรุณ และอิทธิฤทธิ์ อึ้งวิเชียร. (2559). **การวิจัยและพัฒนาการผลิตต้นพันธุ์เบญจมาศปลอดโรคเพื่อการส่งเสริมและถ่ายทอด**. ปทุมธานี: สถาบันวิจัยและเทคโนโลยีแห่งชาติ.

สุรภา วงศ์สุวรรณ. (2562). กระบวนการของงานเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์หนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OVOP) ของญี่ปุ่นจากมุมมองไทย. **วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 10 (2), 213-214.

สิฐพร พรหมกุลสิทธ. (2565). การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สตรอว์เบอร์รีอบแห้ง จ.เชียงใหม่. **วารสารจิตรศิลป์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาลัยเชียงใหม่**, 13(1),201.

อานัฐ ตันโช. (2551). **เกษตรธรรมชาติประยุกต์แนวคิดหลักการ แนวคิด เทคนิคปฏิบัติในประเทศไทย**. ปทุมธานี: สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

อนุสรา มูลป้อม และแพรรวี เคหะสุวรรณ. (2557). **บรรจุภัณฑ์สำหรับผลผลิตทางการเกษตร.** กรุงเทพฯ: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อการเกษตร.

ผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน หลังการระบาดของไวรัสโคโรนา

พรนภา พรพันธุ์ไพบูลย์

Function diagram of one-bedroom condominium after Coronavirus outbreak

Pornnapa Pornpunpaibool

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
Faculty of Architecture, RMUTT
Corresponding author. E-mail address: pornnapa_p@rmutt.ac.th
Received: December 30,2021; revised: August 8,2022; accepted: April 10,2023

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการออกแบบห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา และแนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ด้วยวิธีทบทวนวรรณกรรม แล้วนำมาวิเคราะห์ผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องพักก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยภายในห้องชุด และการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา จากการศึกษา พบว่า ผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา 1. จะมีส่วนนั่งเล่นที่แยกออกเป็นสัดส่วน มีความยืดหยุ่น อเนกประสงค์ และมีลักษณะกึ่งภายนอก เพื่อรองรับกิจกรรมที่หลากหลายและผ่อนคลายความเครียดจากการอยู่ในห้องชุดเป็นเวลานาน และ 2. มีบริเวณทางเข้าหรือโถงทางเข้าจะแยกออกเป็นสัดส่วนเพื่อเป็นพื้นที่กันชน และเชื่อมต่อกับห้องน้ำได้ง่าย เพื่อความสะดวกในการทำความร่างกาย เมื่อกลับเข้ามาภายในห้องชุด

คำสำคัญ: ห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน การระบาดของไวรัสโคโรนา

ABSTRACT

This research was to study the function diagram of one-bedroom condominium after Coronavirus outbreak. The data collection on one-bedroom condominium plans before Coronavirus outbreak and guidelines for the prevention of coronavirus infection was undertaken by literature review and analyzed in function diagram, human behaviors and functions after Coronavirus outbreak. The result of analysis found that 1. the living area will been separate, flexible, multipurpose and semi-outdoor for supporting various activities and coping with cabin fever, and 2.the room entry hall will been separate for being buffer area, and will been pass to toilet easily for washing.

Keyword: one-bedroom condominium, Coronavirus outbreak

บทนำ

ปัจจุบัน ห้องชุดในเมืองใหญ่ทั่วโลกมีแนวโน้มที่ขนาดห้องจะเล็กลงเรื่อย ๆ (Micro condo) เนื่องจากความหนาแน่นของจำนวนประชากรที่มากขึ้น (ดนัยพร พงษ์อมรพรหม และคณะ, 2563) และความต้องการควบคุมราคาให้สามารถขายได้ง่าย ในขณะที่ต้นทุนในการก่อสร้างและราคาที่ดินสูงขึ้นตามความเจริญของเมือง (สัมมา คีตสิน, 2555) ทำให้การออกแบบห้องชุดจำเป็นต้องคำนึงถึงการใช้ประโยชน์ให้มีประสิทธิภาพ กล่าวคือ มีสัดส่วนและการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดที่สอดคล้องกับพฤติกรรม โดยรูปแบบของห้องชุดที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และมีส่วนแบ่งการตลาดสูงที่สุด คือ ห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน (ดวงฤทัย ตี่สุข, 2559 และ บุษรา โพวาทอง และคณะ, 2561)

แต่เมื่อเกิดการระบาดของไวรัสโคโรนา หรือโควิด-19 กรมควบคุมโรคจึงได้ประกาศแนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หรือโควิด 19 สำหรับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยง ทำให้พฤติกรรมตลอดจนวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุด ซึ่งต้องมีสัดส่วนและการใช้ประโยชน์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรม จึงต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อให้ยังคงมีประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์เช่นเดิม ทั้งยังต้องสอดคล้องกับแนวโน้มของห้องชุด ที่ขนาดห้องจะเล็กลงเรื่อย ๆ โดยเฉพาะผังการใช้ประโยชน์ ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้นับความนิยมมากที่สุด จึงย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นก่อนเป็นอันดับแรก

การศึกษาผังการใช้ประโยชน์ ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน หลังการระบาดของไวรัสโคโรนา จึงเป็นการคาดการณ์ผังการใช้ประโยชน์ ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผังห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนในอนาคต และเป็นแนวทางในการพัฒนาผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดรูปแบบอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากวัตถุประสงค์การวิจัยจะเห็นได้ว่ามีตัวแปรที่เกี่ยวข้อง 2 ตัวแปร ได้แก่ ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา และพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยภายในห้องชุดที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา ดังนั้น การศึกษาผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน หลังการระบาดของไวรัสโคโรนา จึงสามารถสรุปกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา โดยเก็บรวบรวมและวิเคราะห์จากข้อมูลที่เกี่ยวกับการออกแบบห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา ได้แก่ แนวโน้มขนาดของห้องชุด กฎหมายควบคุมอาคาร โครงสร้าง งานระบบอาคาร และการจัดพื้นที่การใช้ประโยชน์

2. พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในห้องชุดที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา โดยเก็บรวบรวมและวิเคราะห์จากข้อมูลแนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาที่ประกาศโดยกรมควบคุมโรค

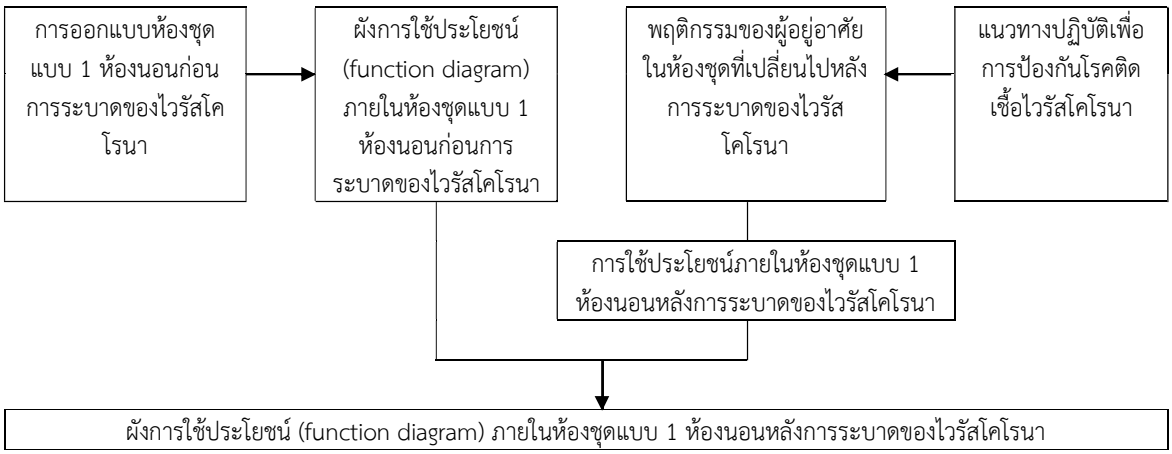

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา

ห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน คือ ที่อยู่อาศัยขนาดเล็ก มีลักษณะเป็นห้อง มักอยู่รวมกันหลายห้องในอาคารเดียว ประกอบด้วยพื้นที่ใช้สอยส่วนนั่งเล่น ส่วนครัว ห้องน้ำ และห้องนอน 1 ห้องนอน

ปัจจุบัน ห้องชุดมีแนวโน้มที่ขนาดจะเล็กลงเรื่อย ๆ (Micro condo) เนื่องจากจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่อย่างหนาแน่นมากขึ้นในเมืองซึ่งมีพื้นที่จำกัด (ดนัยพร พงษ์อมรพรหม และคณะ, 2563) และความต้องการควบคุมราคาให้สามารถขายได้ง่ายในขณะที่ต้นทุนในการก่อสร้างและราคาที่ดินสูงขึ้นตามความเจริญของเมือง (สัมมา คีตสิน, 2555)

ขนาดของห้องชุดที่เล็กที่สุดที่เป็นไปได้ถูกกำหนดโดยกฎหมายพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 ซึ่งกำหนดไว้ว่าอาคารอยู่อาศัยรวม ต้องมีพื้นที่ภายในแต่ละหน่วยเพื่อการอยู่อาศัยไม่น้อยกว่า 20 ตารางเมตร และ กำหนดให้ห้องนอนมีความกว้างไม่น้อยกว่า 2.50 เมตรและมีพื้นที่ไม่น้อยกว่า 8 ตารางเมตร (พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522, 2543, 28 กรกฎาคม, น.4) ดังนั้น ขนาดของห้องนอนที่เล็กที่สุดตามกฎหมายคือ 2.50 x 3.20 เมตร รวมเป็น 8 ตารางเมตร และเหลือพื้นที่ใช้สอยอื่น ๆ อีก 12 ตารางเมตร

แต่เนื่องจากห้องชุดมักถูกออกแบบให้อยู่ซ้อนชั้นกับพื้นที่จอดรถ ทำให้ความกว้างของห้องพัก มีความสัมพันธ์กับความกว้างของช่องจอดรถ โดยความกว้างของห้องพักที่นิยมใช้โดยประมาณ คือ 5.50 เมตร ซึ่งความกว้างของห้องชุดจะเท่ากับช่องจอดรถ 2 คันพอดี (5.50 เมตร) และประมาณ 4.00 เมตร ซึ่งความกว้างของห้องชุด 2 ห้องรวมกันจะเท่ากับช่องจอดรถ 3 คันพอดี (8.00 เมตร) ห้องชุดจึงมักมีขนาดประมาณ 5.50 x 4.00 เมตร รวมเป็น 22 ตารางเมตร มากกว่าพื้นที่ที่เล็กที่สุดตามกฎหมายเพียงแค่ 2 ตารางเมตรเท่านั้น ใกล้เคียงกับพื้นที่เฉลี่ยของ Micro condo ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2562 คือ 22.20 ตารางเมตร (ดนัยพร พงษ์อมรพรหม และคณะ, 2563)

ส่วนการจัดพื้นที่การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุด นิยมเรียงลำดับการเข้าถึงจากส่วนนั่งเล่นซึ่งมีลักษณะเป็นโถงเนกประสงค์แยกไปพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ได้แก่ ห้องนอน ห้องน้ำ และส่วนครัวซึ่งเชื่อมต่อไปยังระเบียงได้ (ดนัยพร พงษ์อมรพรหม และคณะ, 2563) โดยนิยมออกแบบให้ห้องน้ำ ส่วนครัวและระเบียงอยู่ต่อเนื่องกัน เพื่อประโยชน์ในการบำรุงรักษางานระบบอาคารตลอดจนการระบายอากาศ กลิ่นและความชื้น จากห้องน้ำและส่วนครัวออกสู่ภายนอกผ่านทางระเบียง

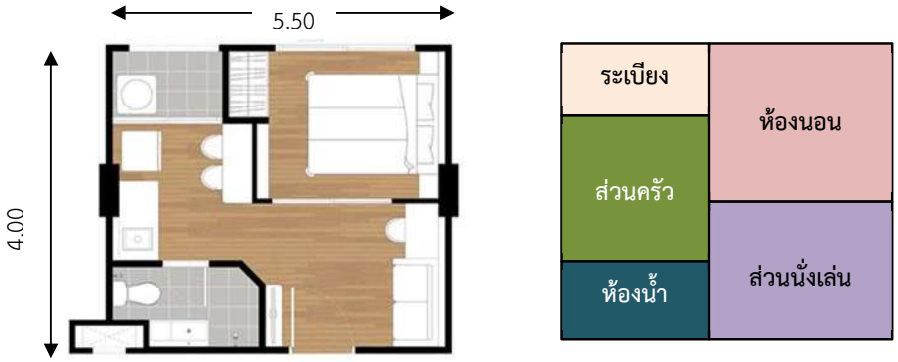

ภาพ 2 การจัดพื้นที่การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดขนาดเล็กแบบ 1 ห้องนอนที่พบมากที่สุด (40.31%)
ที่มา: ดนัยพร พงษ์อมรพรหม และคณะ, 2563

จากการจัดพื้นที่การใช้ประโยชน์ สามารถสรุปเป็นผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ได้ ดังนี้

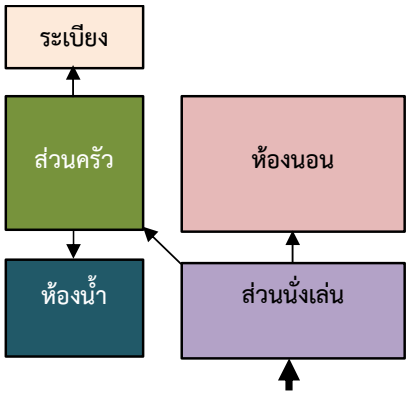

ภาพ 3 ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน (function diagram)
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในห้องชุดที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา

จากการระบาดของไวรัสโคโรนา กรมควบคุมโรคได้ประกาศแนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หรือโควิด 19 สำหรับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยง ซึ่งมีแนวทางปฏิบัติโดยสรุป ดังนี้

1. การเว้นระยะห่างทางสังคม การทำงานที่บ้าน การรับประทานอาหารปรุงสุกและแยกสำรับกัน ซึ่งส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยในห้องชุดไม่สามารถออกไปทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นในพื้นที่ส่วนกลางได้ จึงใช้เวลาอยู่ในห้องชุดนานขึ้นและทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

2. การใส่หน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้าตลอดเวลาเมื่ออยู่นอกบ้าน การล้างมือบ่อย ๆ ด้วยสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์ ซึ่งส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยในห้องชุดจะต้องพกสิ่งของต่าง ๆ เช่น หน้ากากอนามัยและเจลแอลกอฮอล์ล้างมือ เพื่อป้องกันการติดเชื้อติดตัวไปด้วยเสมอเมื่อออกจากห้องชุด และเมื่อกลับมาถึงก็ต้องแยกเก็บสิ่งของต่างๆ ที่อาจปนเปื้อนเชื้อไวรัสจากภายนอกและล้างมือหรือทำความสะอาดร่างกายทันที

ตาราง 1 การวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในห้องชุดที่เปลี่ยนไป

แนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยสรุป	พฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยในห้องชุดที่เปลี่ยนไป
การเว้นระยะห่างทางสังคม	ใช้เวลาอยู่ในห้องชุดนานขึ้น และทำกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลายมากขึ้น
การทำงานที่บ้าน	
การรับประทานอาหารปรุงสุกและแยกสำรับกัน	
การใส่หน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้าตลอดเวลาเมื่ออยู่นอกบ้าน	พกสิ่งของต่างๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อติดตัวไปด้วยเสมอเมื่อออกจากห้องชุด และเมื่อกลับมาถึงก็ต้องแยกเก็บสิ่งของต่าง ๆ ที่อาจปนเปื้อนเชื้อไวรัสจากภายนอกและทำความสะอาดร่างกายทันที
การล้างมือบ่อยๆ ด้วยสบู่หรือเจลแอลกอฮอล์	

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา

จากพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา สามารถสรุปการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนาได้ ดังนี้

1. ส่วนนั่งเล่นควรมีลักษณะเป็นสัดส่วน มีความยืดหยุ่น และเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกมากขึ้น เพื่อลดความเครียดและความเหนื่อยล้า จากการใช้เวลาอยู่ในห้องชุดนานเกินไป ตามทฤษฎีการลดความเครียด (Stress reduction theory: STR) (Ulrich, 1983) เนื่องจากผู้อยู่อาศัยใช้เวลาอยู่ในห้องชุดนานขึ้น และทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น

2. บริเวณทางเข้าควรมีลักษณะเป็นสัดส่วนมากขึ้น มีพื้นที่มากขึ้น และเชื่อมต่อกับห้องน้ำได้ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยอออกจากห้องชุดต้องพกสิ่งของต่าง ๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อติดตัวไปด้วยเสมอเมื่อออกจากห้องชุด และเมื่อกลับมาถึงก็ต้องแยกเก็บสิ่งของต่าง ๆ ที่อาจปนเปื้อนเชื้อไวรัสจากภายนอกและทำความสะอาดร่างกายทันที

ตาราง 2 การวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดหลังสถานการณ์การระบาดของไวรัสโคโรนา

พฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา	การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา
ใช้เวลาอยู่ในห้องชุดนานขึ้น และทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น	ส่วนนั่งเล่นควรแยกออกเป็นสัดส่วน มีความยืดหยุ่นอเนกประสงค์ และเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกมากขึ้น
พกสิ่งของต่าง ๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อติดตัวไปด้วยเสมอเมื่อออกจากห้องชุด และเมื่อกลับมาถึงก็ต้องแยกเก็บสิ่งของต่าง ๆ ที่อาจปนเปื้อนเชื้อไวรัสจากภายนอกและทำความสะอาดร่างกายทันที	บริเวณทางเข้าหรือโถงทางเข้าควรแยกออกเป็นสัดส่วน และเชื่อมต่อกับห้องน้ำได้

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

ผังการใช้ประโยชน์ ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา

จากผังการใช้ประโยชน์ ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา และผลการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา จะพบว่าผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนามีลักษณะที่ไม่สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์และพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ดังนี้

1. ส่วนนั่งเล่น ซึ่งตั้งอยู่บริเวณทางเข้า มีลักษณะเป็นโถงอเนกประสงค์ ไม่แยกออกเป็นสัดส่วน และเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่น ๆ ภายในห้องชุดได้ง่าย แต่ไม่เชื่อมต่อกับระเบียงหรือพื้นที่ภายนอก ซึ่งทำให้บรรยากาศภายในส่วนนั่งเล่นค่อนข้างมืดและอุดอู้ ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยที่ต้องใช้เวลาอยู่ในห้องชุดทำกิจกรรมต่าง ๆ นานและหลากหลายมากขึ้น

2. บริเวณทางเข้า ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในส่วนนั่งเล่น ไม่แยกออกเป็นสัดส่วน และไม่เชื่อมต่อกับห้องน้ำ ซึ่งทำให้ไม่สามารถแยกเก็บสิ่งของที่อาจปนเปื้อนเชื้อไวรัสจากภายนอกและทำความสะอาดร่างกายได้ทันที ไม่สอดคล้องกับพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยที่ต้องพกสิ่งของต่าง ๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อติดตัวไปด้วยเสมอเมื่อออกจากห้องชุด และเมื่อกลับมาถึงก็ต้องแยกสิ่งของที่อาจปนเปื้อนเชื้อไวรัส ล้างมือหรือทำความสะอาดร่างกายทันที

ดังนั้น ผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนาจึงเป็นการปรับปรุงลำดับการเข้าถึงให้ส่วนนั่งเล่นสามารถเชื่อมต่อไปยังระเบียงหรือพื้นที่ภายนอก และแยกบริเวณทางเข้าออกเป็นสัดส่วนจากส่วนนั่งเล่นและเชื่อมต่อไปยังห้องน้ำได้ง่าย

ตาราง 3 การวิเคราะห์ผังการใช้ประโยชน์หลังการระบาดของไวรัสโคโรนาได้

ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) ก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา	การใช้ประโยชน์ที่เปลี่ยนไป	ผังการใช้ประโยชน์ (function diagram) หลังการระบาดของไวรัสโคโรนาได้
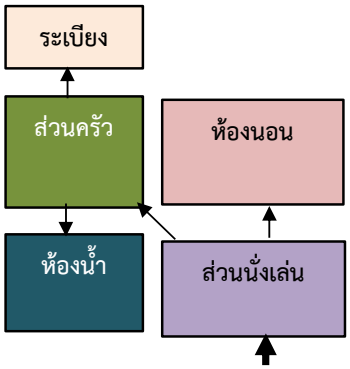	ส่วนนั่งเล่นควรแยกออกเป็นสัดส่วน มีความยืดหยุ่น อเนกประสงค์ และเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกมากขึ้น บริเวณทางเข้าหรือโถงทางเข้าควรแยกออกเป็นสัดส่วน และเชื่อมต่อกับห้องน้ำได้	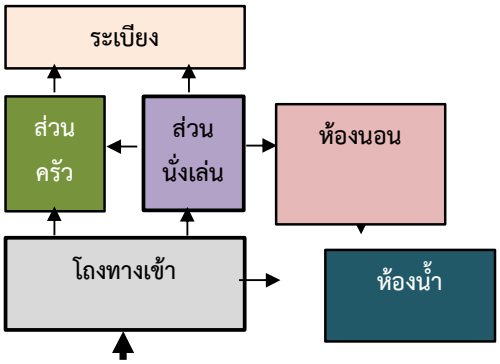

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

การประยุกต์ใช้ผังการใช้ประโยชน์ หลังการระบาดของไวรัสโคโรนา

การใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน หลังการระบาดของไวรัสโคโรนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผังห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา ดังนี้

1. ห้องชุดมีขนาด 5.50 x 4.00 เมตร รวมเป็น 22 ตารางเมตร เช่นเดียวกับขนาดของห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา เนื่องจากข้อจำกัดของกฎหมายและโครงสร้าง สอดคล้องกับพื้นที่เฉลี่ยของ Micro condo ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552-2562 คือ 22.20 ตารางเมตร (ดนัยพร พงษ์อมรพรหม และคณะ, 2563)

2. ห้องน้ำ ส่วนครัวและระเบียงสามารถถ่ายเทอากาศระหว่างกันได้ เช่นเดียวกับการออกแบบห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนก่อนการระบาดของไวรัสโคโรนา ที่นิยมวางผังให้เรียงต่อเนื่องกัน เพื่อประโยชน์ในการระบายอากาศ ซึ่งเป็นปัญหาการใช้งานห้องชุดที่สำคัญ ร่วมกับปัญหาการไม่มีที่เก็บของที่เป็นสัดส่วน (กาลัญญู สิปิยารักษ์, 2561)

3. บริเวณทางเข้ามีลักษณะเป็นโถงทางเข้าแยกออกเป็นสัดส่วน เพื่อเป็นพื้นที่กันชน (Buffer area) และใช้เก็บสิ่งของต่างๆ ที่ต้องพกติดตัวเมื่อออกจากห้องชุดหรืออาจปนเปื้อนเชื้อไวรัสจากภายนอก เช่น หน้ากากอนามัยและเจลแอลกอฮอล์ล้างมือ

4. โถงทางเข้าสามารถเชื่อมต่อกับห้องน้ำได้ เพื่อให้เดินไปล้างมือหรือทำความสะอาดร่างกายในห้องน้ำได้ทันที เมื่อกลับถึงห้องชุด โดยออกแบบห้องน้ำให้มีทางเข้า - ออก 2 ทาง จากโถงทางเข้าและห้องนอน ทั้งยังช่วยให้ระบายอากาศได้ดีขึ้นด้วย (กาลัญญู สิปิยารักษ์, 2561)

5. ส่วนนั่งเล่นแยกออกเป็นสัดส่วน มีความยืดหยุ่น อเนกประสงค์ และเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก โดยออกแบบให้เป็นพื้นที่กึ่งภายนอก (semi-outdoor) หรือระเบียงที่มีบานไม้ระแนงเปิด-ปิดได้ เพื่อรองรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่หลากหลายมากขึ้น และสามารถเชื่อมต่อกับธรรมชาติหรือบรรยากาศภายนอก เพื่อลดความเครียดจากการใช้เวลาอยู่ในห้องชุดนานเกินไปได้ (Ulrich, 1983)

ภาพ 4 ตัวอย่างผังห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปหลังการระบาดของไวรัสโคโรนา
ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

แต่เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่ใช้ประโยชน์ส่วนต่างๆ ของผังตัวอย่างกับสัดส่วนพื้นที่ใช้ประโยชน์ของห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนโดยเฉลี่ย คือ ส่วนนั่งเล่น ร้อยละ 28 ห้องนอน ร้อยละ 40 ห้องน้ำ ร้อยละ 14 ส่วนครัว ร้อยละ 20 และระเบียง ร้อยละ 10 (บุษรา โพวาทอง และคณะ, 2561) พบว่า สัดส่วนพื้นที่ของผังตัวอย่างไม่สอดคล้องกับสัดส่วนพื้นที่โดยเฉลี่ย โดยเฉพาะส่วนนั่งเล่นและห้องนอน

ตาราง 4 การเปรียบเทียบสัดส่วนพื้นที่ใช้ประโยชน์ส่วนต่างๆ ของผังตัวอย่างกับสัดส่วนพื้นที่ใช้ประโยชน์ของห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนโดยเฉลี่ย

ห้องชุดแบบ 1 ห้องนอน		ขนาดรวม	ส่วนนั่งเล่น	ห้องนอน	ห้องน้ำ	ส่วนครัว	ระเบียง/ โถงทางเข้า
สัดส่วนโดยเฉลี่ย	ร้อยละ	100	28	28	14	20	10
ผังตัวอย่าง	พื้นที่	22	5.00	7.75	3.75	3.00	2.50
	ร้อยละ	100	22.73	35.23	17.04	13.64	11.36

ที่มา: ผู้วิจัย, 2564

ทั้งนี้ เนื่องจากผังตัวอย่างห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนถูกออกแบบมาจากผังการใช้ประโยชน์ภายในห้องชุดแบบ 1 ห้องนอนหลังการระบาดของไวรัสโคโรนาเพียงอย่างเดียว ขาดการพิจารณาและสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับขนาดพื้นที่และเทคนิคการจัดวางเครื่องเรือนในห้องชุดขนาดเล็ก ทำให้พื้นที่ใช้ประโยชน์บางส่วนมีขนาดหรือสัดส่วนที่ไม่สะดวกต่อการใช้งานเท่าที่ควร ดังนั้น ในการศึกษาครั้งต่อไป จึงควรมีการพิจารณาและสอบถามผู้ที่เกี่ยวข้องในประเด็นเหล่านี้เพิ่มเติม เพื่อให้เกิดประโยชน์เป็นรูปธรรมในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมควบคุมโรค. (2563). **แนวทางปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) หรือโควิด 19 สำหรับประชาชนทั่วไปและกลุ่มเสี่ยง,** สืบค้นเมื่อ 17 พฤษภาคม 2564, จาก https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/int_ protection/int_protection_030164.pdf.

กาลัญญู สิปิยารักษ์. (2561). การเปรียบเทียบทัศนคติของผู้อยู่อาศัยต่อการวางผังห้องชุดพักอาศัยราคาปานกลาง 4 รูปแบบ: กรณีศึกษา โครงการลุมพินีเพลส รัชดา-ท่าพระ, แอสปาย สาธร-ท่าพระ, เดอะคีย์ วุฒากาศ และไอดีโอ 115**. วารสารวิชาการสาระศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 61(4),597-609.

ดนัยพร พงษ์อมรพรหม, กุณฑลทิพย พานิชภักดิ์, และบุญยิ่ง คงอาชาภัทร. (2563). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ Micro Condo ในกรุงเทพมหานคร ระหว่างปี พ.ศ.2552-2564**. วารสารวิชาการสาระศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 63,(3), 653-666.

ดวงฤทัย ตี่สุข. (2559). **แนวโน้มการออกแบบภายในห้องชุดพักอาศัย 1 ห้องนอน ในคอนโดมิเนียมตามแนวรถไฟฟ้าในกรุงเทพมหานคร.** (ปริญญามหาบัณฑิต). คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

บุษรา โพวาทอง, เสริชย์ โชติพานิช, ธีระเดช จีนจะโปะ และ ยศพร ลีลารัศมี. (2561). พื้นที่ใช้สอยและราคาขายของคอนโดมิเนียมประเภทหนึ่งห้องนอนในเขตกรุงเทพมหานคร. **วารสารวิชาการสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 67(2561), 87-102.

สมาคมสถาปนิกสยามในพระราชูปถัมภ์. **กฎกระทรวงฉบับที่ 55 (พ.ศ.2543) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.2522,** สืบค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2563 จาก https://asa.or.th/wp-content/uploads/2020/03/กฎกระทรวง ฉบับที่-55-ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร-พ.ศ.-2522.pdf.

สัมมา คีตสิน. (2558). บทความพิเศษสรุปและวิเคราะห์สถานการณ์อสังหาริมทรัพย์ สถานการณ์ในไตรมาสแรก ปี 2557. **วารสารศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์**, (2558): 8

Ulrich, Roger S., Robert F. Simons, Barbara D. Losito, Evelyn Fiorito, Mark A. Miles & Michael Zelson. (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. **Journal of Environmental psychology**, 11(3), 201-230. Retrieved from http://doi.org/10.1016/s0272-4944(05)80184-7

การพัฒนาอย่างยั่งยืน: ผลิตภัณฑ์สีเขียวจากเส้นใยต้นข่าของกลุ่มชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงนิเวศ

ฉวีวรรณ เจิดศักดิ์[1] และ ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา[2*]

Sustainable development : green products from galangal fibers by community groups based on the concept of eco-economy

Chaveewan Cherdsak[1] and Songwut Egwutvongsa[2*]

[1-2] คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

[1-2] Department of Architectural Education and Design, King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang

* Corresponding author. E-mail address: momojojo108@Gmail.com

Received: March 16,2022; revised: May 27,2021; accepted: October 2,2021

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อทดสอบมาตรฐานและพัฒนากระบวนการแปรรูปเส้นใยจากต้นข่า 2. เพื่อประเมินความพึงพอใจและกำหนดปัจจัยการออกแบบ โดยมีประชากร คือ ผู้บริโภคอายุ 30–60 ปี พื้นที่ ต.คลองอุดมชลจร และ ต.เปรง ใน จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 16,764 คน กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริโภคที่มีอายุ 30 – 60 ปี พื้นที่ ต.คลองอุดมชลจร และ ต.เปรง จำนวน 150 คน ที่ความคลาดเคลื่อน 10% จากตารางสุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ โดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง ที่วัดค่าแบบมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับของลิเคอร์ด (Cronbach's Alpha) = 0.801 โดยวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA) พบว่า อัตราส่วนผสมระหว่างเส้นใยข่า 70% กับเส้นใยฝ้าย 30% มีคุณสมบัติเชิงกลและคุณลักษณะกายภาพที่เหมาะสมในการนำไปพัฒนาสู่การทอผ้าด้วยภูมิปัญญาของชุมชน ผลการทดสอบเส้นด้ายจากเส้นใยต้นข่า ด้านความแข็งแรงรับแรงดึงสูงสุดตามแนวเส้นด้ายยืน 380.66 นิวตัน และตามแนวเส้นด้ายพุ่ง 328.45 นิวตัน โดยความแข็งแรงในการยืดตัวตามแนวเส้นด้ายยืน 30.47% และตามแนวเส้นด้ายพุ่ง 11.07% เมื่อผลิตกระเป๋าต้นแบบจากเส้นใยต้นข่าแล้วทดลองในกลุ่มผู้บริโภค ปรากฏมีความพึงพอใจในระดับมาก (Mean= 3.957) จำแนกเป็นอันดับที่หนึ่งด้านปรากฏคุณค่าทางด้านจิตใจต่อผู้บริโภคเมื่อใช้งาน อันดับสองด้านความสวยงามของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่า และอันดับสามด้านความพิเศษของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า เมื่อวิเคราะห์ EFA ผลลัพธ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่า 15 ตัวแปรสังเกตได้ จับตัวกันเป็นปัจจัย จำนวน 5 ปัจจัย คือ ปัจจัยความเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกเรื่องราวของวัสดุเส้นใย (Eigen=12.005) ปัจจัยการแสดงออกถึงความแตกต่างของวัสดุเส้นใยทางด้านสิ่งแวดล้อม (Eigen=9.919) ปัจจัยการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจ (Eigen=9.406) ปัจจัยการแสดงออกถึงความโดดเด่นของเส้นใย (Eigen=8.833) ปัจจัยบ่งชี้ถึงเรื่องราวความพิเศษของวัสดุเส้นใย (Eigen=8.478) โดยมีค่าการพยากรณ์ระดับ 48.642

คำสำคัญ: เส้นใยต้นข่า ผลิตภัณฑ์สีเขียว การพัฒนาอย่างยั่งยืน การออกแบบ การสร้างสรรค์

ABSTRACT

This research aims to 1. To test the standards and develop the process of processing fibers from galangal plants 2. To assess the satisfaction and determine the design factor, the population is consumers aged 30–60 years, in Khlong Udom Chonchon Subdistrict and Preng Subdistrict, Chachoengsao Province, with a total number of 16,764 people. The sample is consumers aged 30-60. Year, Klong Udom Chonchon Subdistrict and Preng Subdistrict, 150 persons with 10% discrepancy from the Taro Yamane sampling table using a structured questionnaire. Estimated Rating Scale 5 levels of licherd (Cronbach's Alpha) = 0.801, and

analyzed mean, standard deviation (S.D.) and Exploratory Factor Analysis (EFA) were found. that the blending ratio of 70% galangal fiber and 30% cotton fiber has suitable mechanical and physical properties to lead to the development of weaving with the wisdom of the community. Yarn test results from galangal fibers. The maximum tensile strength along the warp yarn 380.66 N and along the weft yarn 328.45 N, the elongation strength along the warp yarns 30.47% and along the weft yarns 11.07% when producing prototype bags from Galangal fibers were tested in the consumer group. It appeared to have a high level of satisfaction (Mean=3.957), with the first place in the perception of psychological value to consumers when using it. Second place in terms of beauty products from galangal fibers and third in the specialty of galangal fiber products. The results of factors affecting product design of galangal fiber bags were analyzed by EFA from 15 observed variables. Even coagulation is a factor of 5 factors, namely the unique factor that indicates the story of the fiber material. (Eigen=12.005) Environmental factors differentiating fiber materials (Eigen=9.919) Value creation factors and added value in the economy (Eigen=9.406) Fiber predominant expression factor (Eigen=8.833) Factors indicating the specialty of fiber materials (Eigen=8.478), with a forecast value of 48.642.

Keywords: Galangal Fiber, Green Product Sustainability, Design, Creativity

บทนำ

พันธกิจในการสร้างความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนไทยทั่วไปถือเป็นภารกิจที่มีความสำคัญในปัจจุบันเพื่อเป็นการสร้างโอกาสให้เกิดความสมบูรณ์พร้อมทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีคุณภาพทัดเทียมกับนานาประเทศให้เกิดขึ้น โดยรัฐบาลไทยได้มีการลงนามในการขับเคลื่อนพันธกิจตามเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อองค์การสหประชาชาติ (Sustainable development Goals : SDGs) เพื่อเป็นกรอบเป้าหมายในการดำเนินงาน “สร้างการพัฒนาที่สมบูรณ์ในการส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์” ให้เสร็จสิ้นก่อนปีพุทธศักราชที่ 2573 ในด้านการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยครอบคลุมการพัฒนาทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน (Wanla & Kosonkittiumporn, 2021) อันถือเป็นเป้าหมายที่มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่ประเทศไทยใน 5 มิติ อาทิ มิติด้านมนุษย์ มิติด้านสิ่งแวดล้อม มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสันติภาพและมิติด้านการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นต้น ซึ่ง (ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น, 2556) ได้แสดงผลการศึกษาการสร้างแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน กระทั่งชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งครอบคลุมทั้ง 5 มิติ ซึ่งจะช่วยสร้างโอกาสนำพาให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาศักยภาพการแข่งขันภายใต้สถานการณ์ความผันแปรของโลกในยุคปัจจุบันได้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตามเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Manopattanakron, 2022) ซึ่งจากสภาวการณ์ผันผวนของสังคมโลกในช่วงยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ของประเทศไทยได้ปรากฏการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสิทธิมนุษยชน ด้านความเหลื่อมล้ำและด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ซึ่งความถดถอยทั้ง 5 ด้านเหล่านี้ส่งผลกระทบเชิงลบต่อสังคมมนุษย์ในยุคปัจจุบัน ตลอดจนระบบธุรกิจอุตสาหกรรมการค้าการลงทุนจากต่างประเทศได้เริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงในส่วนวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีจำนวนมากจนส่งผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อมที่ทรุดโทรมลงต่อเนื่องจากการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองของมนุษย์ในปัจจุบัน (ยศกร วรรณวิจิตร, 2565) อาทิ ขั้นตอนการผลิตวัตถุดิบ ขั้นตอนการประกอบผลิตภัณฑ์ ขั้นตอนการจำหน่าย ขั้นตอนการขนส่งและขั้นตอนใช้งานของผู้บริโภค ตลอดจนขั้นตอนการย่อยสลาย ซึ่งถือเป็นวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่สามารถสร้างมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อมโดยรอบ กระทั่งส่งผลให้เกิดภาวะเรือนกระจก (Greenhouse effect) หรือปรากฏการณ์โลกร้อน (Global warming) อันส่งผลกระทบเชิงลบให้มนุษย์ประสบกับปัญหาทางตรงและทางอ้อมต่อการดำรงชีวิต ซึ่งปัญหาเหล่านี้มนุษย์จำเป็นต้องตระหนักและช่วยกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนเพื่อโลกในยุคอนาคตมากขึ้น โดยการวิจัยนี้นำเสนอประเด็นการพัฒนาวัสดุทดแทนเพื่อใช้งานในการผลิตผลิตภัณฑ์ที่แสดงออกถึงความเป็นมิตรต่อโลก ที่ช่วยสร้างให้เกิดผลลัพธ์เชิงบวกต่อสภาพแวดล้อมและการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ทั้งยังแสดงการวิวัฒน์ที่อำนวยความเจริญแก่สังคมมนุษย์ไปพร้อมกัน อันถือเป็นการสร้างสมดุลในการนำทรัพยากรทางธรรมชาติมาใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างผลลัพธ์ที่ช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้แก่บุคคลในท้องถิ่น จนก่อให้เกิดเป็นความเข้มแข็งด้านสังคมและทางด้านเศรษฐกิจพร้อมทั้งมีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับแนวคิด “เศรษฐกิจเชิงนิเวศ (Eco economy)” (Zhang, et al., 2022) ที่สร้างสรรค์กระบวนการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำนวนมากในท้องถิ่นมาใช้งานเพื่อสร้างผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนสังคม

ของท้องถิ่นให้เกิดความเข้มแข็งจนกระตุ้นให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้งานทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจภายใต้ขอบเขตของความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดย (ชุติกาญจน์ เพชรแก้ว และคณะ, 2565) ได้กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มชุมชนให้เกิดความยั่งยืนได้นั้นจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบเชิงปัจจัย 2 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายในร่วมกับปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอก เป็นต้น ซึ่งการผสมผสานกันระหว่าง 2 ปัจจัยถือเป็นการวางกลยุทธ์ทางด้านการสร้างความเข้มแข็งในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เกิดความยั่งยืนขึ้นในทุกมิติแก่ชุมชนผู้เป็นเจ้าของทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นกรณีศึกษาในครั้งนี้จึงกำหนดเป้าหมายนำเสนอประเด็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่แสดงถึงการพัฒนาอย่างยั่งยืนในบริเวณพื้นที่ตำบลคลองอุดมชลจร ตำบลเปรงและตำบลบางเตย อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่มีครัวเรือน 4,445 ครัวเรือน โดยมีพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในการเพาะปลูกต้นข่าเพื่อจำหน่ายเหง้าหรือหัวของต้นข่าจำนวนมาก จึงส่งผลให้มีเศษเหลือทิ้งประเภทก้านใบและลำต้นของต้นข่าเป็นจำนวนมากกว่า 100 ตันต่อฤดูกาลเพาะปลูก และเกษตรกรจะเผาทำลายหรือกองรวมกันเป็นจำนวนมาก จนก่อให้เกิดการปลดปล่อยคาร์บอนไดอ๊อกไซด์สู่ชั้นบรรยายกาศเป็นจำนวนมากในแต่ละฤดูกาลเพาะปลูก อันถือเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาปรากฏการณ์โลกร้อนติดตามมาในอนาคต ดังนั้นการวิจัยนี้จึงมุ่งนำเสนอการพัฒนากระบวนการแปรสภาพเส้นใยต้นข่าที่เหลือทิ้งจากพื้นที่เพาะปลูก ไปสู่การประยุกต์ใช้ประโยชน์เส้นใยต้นข่าไปสู่การเพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจในการผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนั้นการวิจัยนี้จึงต้องการทราบศักยภาพและคุณสมบัติวัสดุทดแทนจากเส้นใยข่า เพื่อแสดงความเป็นไปได้ในการใช้วัสดุทดแทนที่เป็นมิตรต่อธรรมชาติจากเส้นใยต้นข่า กระทั่งสามารถสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นภายในชุมชนและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตบุคคลในชุมชนได้อย่างยั่งยืนตามแนวคิดการหมุนเวียนทรัพยากรธรรมชาติสู่การสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจ (Arnould, 2022) อันเป็นผลลัพธ์ที่คาดหวังว่าจะช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอนาคตในลักษณะช่วยขจัดความเหลื่อมล้ำของสังคมที่ช่วยเติมเต็มการพัฒนา “ระบบทุนนิยม (Capitalism) ยุคสมัยใหม่” ให้สร้างผลตอบแทนเชิงเศรษฐกิจแก่ชุมชน และช่วยสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศวิทยาของท้องถิ่นนั้น โดยยังคงกระบวนการอนุรักษ์และดำรงภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของกลุ่มชุมชนในลักษณะการเรียนรู้ที่จะผสมผสานศักยภาพของชุมชนร่วมกับวิถีชีวิตภายใต้บริบทใหม่ของโลก กระทั่งสามารถท้าทายบริบทแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและอนาคตได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อทดสอบมาตรฐานและพัฒนากระบวนการแปรรูปเส้นใยจากต้นข่าสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์
2. เพื่อประเมินความพึงพอใจและกำหนดปัจจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าใหม่

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้ดำเนินการในรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods research) ที่มีลักษณะการบูรณาการข้อมูลในหลากหลายรูปแบบทั้งทางด้านเชิงปริมาณ (Quantitative) และเชิงคุณภาพ (Qualitative) มาร่วมบูรณาการระหว่างกันเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงสำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Facts for product design) ที่เกิดขึ้นจากการนำเส้นใยของต้นข่าที่เป็นเศษเหลือทิ้งจากการเพาะปลูกในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวต้นข่าของเกษตรกร ในลักษณะการสร้างระบบนิเวศเชิงเศรษฐกิจที่สมดุลระหว่างการสร้างคุณค่าเชิงเศรษฐกิจร่วมกับคุณค่าเชิงสิ่งแวดล้อม ซึ่งการวิจัยได้บูรณาการกรอบแนวคิดที่หลากหลายมาร่วมในการนำเสนอและผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นเสมือนทิศทางการออกแบบในอนาคตให้สามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

ตาราง 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

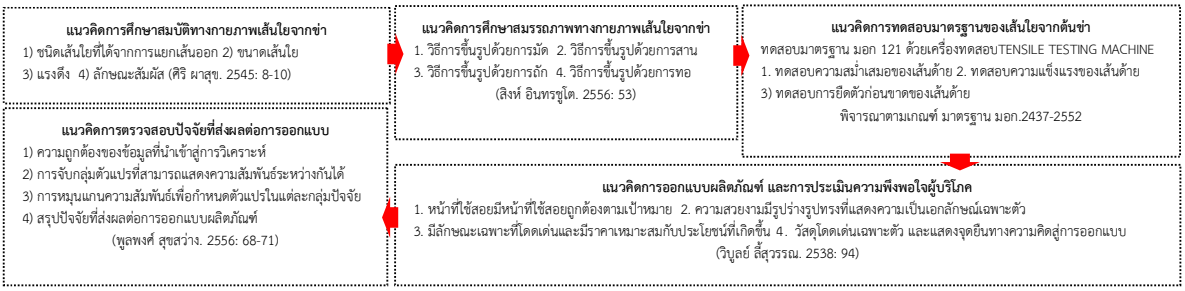

การทบทวนวรรณกรรม

(Kitchen & Marsden, 2009) ได้แสดงทรรศนะถึงการสูญหายไปของกลุ่มเกษตรกรนับตั้งแต่ ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา อันเนื่องจากการขาดแคลนรายได้ที่เหมาะสมทั้งยังขาดโอกาสในการนำพาให้เกิดความเข้มแข็งของเศรษฐกิจแก่ชุมชนชนบท อันเนื่องจากความผันผวนและความผันแปรที่รุนแรงในโลกยุคปัจจุบันส่งผลให้เกิดการละทิ้งอาชีพเกษตรกรรมไปสู่อาชีพรับจ้างที่ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยของสังคมลงอย่างต่อเนื่อง โดยการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในเชิงสังคมและเศรษฐกิจของชนบทนั้นจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาด้วยแนวคิดเศรษฐกิจเชิงนิเวศที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชนบทอย่างยั่งยืน ซึ่งอาศัยทฤษฎี 3 ส่วนมาประกอบร่วมกัน อาทิ 1. สร้างเศรษฐศาสตร์เชิงนิเวศ 2. สร้างระบบการพัฒนาที่เกื้อกูลกับระบบนิเวศของธรรมชาติ 3. พัฒนาเทคโนโลยีที่เท่าทันยุคสมัยและเป็นมิตรต่อระบบนิเวศ เป็นต้น (Kijmongkolvanich et al., 2023) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (Marsden & Farioli, 2015) ที่นำเสนอกระบวนการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ด้วยการอาศัยเทคโนโลยีมาตอบสนองในขั้นตอนการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค โดยการตอบสนองความต้องการที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันที่ผสมผสานความยั่งยืนบนวิถีชีวิตการดำรงอยู่ของกลุ่มชุมชนและบุคคลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ด้วยการเชื่อมโยงความต้องการระหว่างมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างสมดุล (Marsden & Sonnino, 2008) โดยมุ่งสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในสังคมชนบทที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมในยุคปัจจุบัน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชุมชนร่วมกับความเข้าใจการวิวัฒน์ของเทคโนโลยีที่มีอยู่ในปัจจุบัน (Ratikul et al., 2023) ซึ่งกระบวนการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่สมดุลระหว่างธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับวิถีชีวิตของกลุ่มชุมชน นั้นจำเป็นต้องอาศัยวิธีการพิจารณาหาข้อตกลงร่วมกันถึงทิศทางการพัฒนาโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในท้องถิ่นตนเองมาดัดแปลงประยุกต์ใช้งานและบูรณาการไปสู่การผลิตเพื่อจำหน่ายภายใต้ “กรอบแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยา” เพื่อกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาของกลุ่มชุมชนไปในทิศทางเชิงบวกที่แสดงออกถึงความสอดคล้องกันระหว่าง “การเพาะปลูก การแปรรูป การผลิตและการจำหน่าย” จนกลายเป็นห่วงโซ่ที่นำพาให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนของกลุ่มชุมชนในท้องถิ่นได้ (Arthur, 2000) สิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของเศรษฐกิจจุลภาคที่มีโอกาสพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจมหภาค ด้วยการสร้างองค์ความรู้ทางด้านกระบวนการแปรรูป การผลิต ต้นทุนการผลิตและความต้องการของผู้บริโภค เป็นต้น ซึ่งความเข้าใจเหล่านี้จะช่วยเปิดโอกาสให้แก่กลุ่มเกษตรกรในพื้นที่ชนบทให้สามารถพัฒนาสินค้าและบริการที่มีคุณภาพสูงให้เกิดขึ้นโดยอาศัยศักยภาพร่วมกับทรัพยากรที่ท้องถิ่นของตนเองมีอยู่ ดังนั้นกลุ่มเกษตรกรจึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีการเพิ่มมูลค่าของสินค้าภาคการเกษตรกรรมของตนเองด้วยวิธีการแปรรูปที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น จึงจะช่วยให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสังคมและด้านเศรษฐกิจ ตามมาในภายหลัง (Anex, 2008) โดยสรุปจากการทบทวนวรรณการทางด้านเศรษฐกิจเชิงนิเวศนั้นปรากฏหลักการที่สอดรับกับผลลัพธ์จากการวิจัยทั้งหมดที่ได้กล่าวมา และหากมีการนำมาบูรณาการร่วมกับแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์สีเขียวที่ตอบสนองห่วงโซ่อุปสงค์และอุปทานภายใต้การแข่งขันที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในยุคปัจจุบันและอนาคต

โดย (Wenge & Yuanjie, 2017) ได้แสดงทิศทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สีเขียวไว้ว่า การตัดสินใจเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่สอดรับกับความต้องการของผู้บริโภคนั้นจำเป็นต้องพิจารณาถึงประเด็นทางด้านความสมดุลกันของผู้ผลิตและผู้บริโภค ภายใต้การพิจารณา 1. ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 2. การแสดงตัวตนความเป็นผลิตภัณฑ์สีเขียว 3. ต้นทุนการผลิต 4. การพัฒนากระบวนการผลิต 5. ทรัพยากรอันโดดเด่นของผู้ผลิต เป็นต้น (Wang et al., 2022) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สีเขียวสำหรับตอบสนองอุปสงค์ของผู้บริโภคนั้นจำเป็นต้องพิจารณาถึงความต้องการของผู้บริโภคทั่วไปและผู้บริโภคที่ใส่ใจต่อสิ่งแวดล้อมเนื่องจากอุปสงค์ (Demand) ของกลุ่มผู้บริโภคแต่ละกลุ่มนั้นจะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนถึงลักษณะความต้องการที่ไม่เหมือนกันของผู้บริโภคทั้ง 2 กลุ่ม และส่วนอุปทาน (Supply) ที่ผู้ผลิตนั้นต้องการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สีเขียวที่ตนเองผลิตขึ้นมานั้นจำเป็นที่ผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์จะต้องประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความสอดคล้องและควรพิจารณาถึงประเด็น 1. ความต้องการผู้บริโภค 2. ส่วนแบ่งทางการตลาด 3. กระบวนการผลิต 4. ราคาและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ 5. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ เป็นต้น (Chen, 2001; Egwutvongsa et al., 2022)

ผลการสรุปการทบทวนวรรณกรรมแสดงให้เห็นว่านักวิจัยทั่วโลกที่มีความสนใจด้านการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สีเขียว ซึ่งมีทิศทางที่สอดรับกับแนวคิดเศรษฐกิจเชิงนิเวศ (Khor & Udin, 2013) อันถือเป็นกระบวนการดำเนินการที่มุ่งเน้นสร้างความสมดุลของการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ โดยสร้างสรรค์ให้เกิดระบบนิเวศที่สามารถหมุนเวียนเพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีจำนวนมากในท้องถิ่นได้อย่างคุ้มค่าสูงสุด ทั้งยังช่วยกระตุ้นให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคมให้เกิดขึ้นในชุมชนพื้นที่ชนบทได้อย่างเหมาะสม

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยดำเนินการโดยอาศัยการแบ่งขอบเขตกระบวนการวิจัยออกตามวัตถุประสงค์การวิจัยจำนวน 2 รายวัตถุประสงค์ ซึ่งสามารถแสดงรายละเอียดกระบวนการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตการวิจัยรายวัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อทดสอบมาตรฐานและพัฒนากระบวนการแปรรูปเส้นใยจากต้นข่า

ประชากร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรที่มีพื้นที่เพาะปลูกต้นข่าในพื้นที่ ต.คลองอุดมชลจร ต.เปรง ต.บางเตย พื้นที่ของ จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 9 กลุ่มชุมชน (การสำรวจกลุ่มเกษตรกรผู้เพาะปลูกข่าในปีพุทธศักราชที่ 2564)

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรเพาะปลูกต้นข่า จำนวน 3 กลุ่ม โดยมีประสบการณ์เกี่ยวกับต้นข่าและการปลูกข่า โดยใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sample) อ้างใน (นิรัช สุดสังข์, 2548) โดยพิจารณาจากคุณลักษณะเฉพาะในการเป็นเกษตรกรผู้เพาะปลูกข่าและปรากฏกระบวนการนำต้นข่ามาใช้ประโยชน์ในลักษณะเส้นใย

เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) เรื่องคุณลักษณะกายภาพเส้นใยและการใช้ประโยชน์จากข่า โดยใช้การวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบตามมาตรฐาน มอก.121 แรงดึงสูงสุด (N) แนวเส้นด้ายยืนและแนวเส้นด้ายพุ่ง ด้วยเครื่อง Tensile Testing Machine อัตราเร็วทดสอบ 100 mm/min

ขอบเขตการวิจัยรายวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อประเมินความพึงพอใจและกำหนดปัจจัยออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า

ประชากร ได้แก่ ผู้บริโภคอายุ 30–60 ปี ในพื้นที่ ต.คลองอุดมชลจร ต.เปรง จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 16,764 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริโภคอายุ 30–60 ปี ในพื้นที่ ต.คลองอุดมชลจร ต.เปรง จ.ฉะเชิงเทรา จำนวน 150 คน ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 10% โดยตารางสุ่มกลุ่มตัวอย่างของทาโร่ ยามาเน่ (Taro yamane) ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified random sampling)

เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structure interview) เรื่องความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่ของผู้บริโภค วัดค่าแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating scale) จำนวน 5 ระดับของลิเคอร์ด ปรากฏความเชื่อมั่นมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach’s alpha) = 0.801 ถือว่าอยู่ในระดับดี โดยใช้การวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory factor analysis: EFA)

ผลลัพธ์การวิจัย

ผลลัพธ์การวิจัยการทดสอบมาตรฐานเส้นใยและพัฒนากระบวนการแปรรูปเส้นใยจากต้นข่าสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์รักษ์สิ่งแวดล้อม: ศึกษาคุณสมบัติกายภาพเส้นใยข่า โดยลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของเส้นใยข่า ดังนี้

เส้นใยต้นข่า: เมื่อตีแยกเส้นออกมาจะเป็นเส้นใยที่ยาว ส่วนการปั่นด้วยเครื่องจักรจะส่งผลให้มีเส้นใยที่สั้น ดังนั้น การตีแยกเส้นออกมาใช้ประโยชน์จะมีลักษณะ คือ 1. เส้นใยจากส่วนลำต้น จะมีขนาดของเส้นใยที่ใหญ่และค่อนข้างกรอบ ยากต่อการคัดแยกเส้นใยขนาดเล็ก จึงควรใช้งานในลักษณะที่เป็นเส้นใยยาว 2. เส้นใยจากส่วนก้านใบ จะมีขนาดเส้นใยเล็กที่มีความอ่อนตัวและมีขนาดเส้นใยละเอียด แต่จะมีความยาวไม่มากนักเนื่องจากเป็นส่วนของก้านใบที่มีขนาดเล็ก เป็นต้น ดังแสดงในภาพ 1

(พื้นที่เพาะปลูกต้นข่า) (ลำต้นและก้านใบ) (เครื่องตีเส้นใย) (การดึงเส้นใย) (ลักษณะเส้นใยที่ได้)

ภาพ 1 การเพาะปลูกต้นข่าของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลคลองอุดมชลจร จังหวัดฉะเชิงเทรา

การใช้ประโยชน์จากเส้นใยข่า: นำต้นข่ามาตีเพื่อแยกเส้นใยด้วยวิธีการนำเส้นใยข่าที่ได้มาผสมร่วมกับวัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ด้วยการผลิตในรูปแบบหัตถกรรมพื้นบ้านที่อาศัยเทคโนโลยีในระดับต่ำเข้ามาร่วมในกระบวนการผลิต ซึ่งเส้นใยที่นำมาผสมร่วมกับเส้นใยต้นข่าในลักษณะของเส้นใย 2 ชนิด เนื่องด้วยคุณลักษณะที่เส้นใยข่าจะมีความทนทานในการรับแรงดึงได้น้อย ส่งผลให้หากใช้เส้นใยข่าเพียงอย่างเดียวเส้นใยจะขาดได้ง่าย อีกทั้งเส้นใยจะมีพื้นผิวที่ขรุขระหากนำเส้นใยข่ามาประยุกต์ใช้งานในการผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านจึงควรนำมาผสมร่วมกับวัสดุเส้นใยธรรมชาติอื่น เพื่อให้สามารถถักทอเป็นผืนก่อนการใช้งานได้

การแปรรูปเส้นใยต้นข่าด้วยวิธีการตีแยกเส้นของชุมชน : พันธุ์ต้นข่านำมาแปรรูปเส้นใย คือ ข่าแดง (Achasma sphaerocephalum holtt) ซึ่งคัดเลือกต้นข่าที่อายุ 6 เดือนขึ้นไป เนื่องจากต้นข่าพันธุ์นี้จะให้เส้นใยที่มีลักษณะความยาวเหมาะสม และเส้นใยที่ผ่านการตีเส้นใยนั้นจะมีความสมบูรณ์สูง โดยถือเป็นพันธุ์ข่าที่ให้เส้นใยจากลำต้นและกาบใบที่เป็นเส้นใยที่มีคุณภาพ ซึ่งอาศัยวิธีการแปรสภาพเส้นใยต้นข่า ด้วยการล้างทำความสะอาดลำต้นและกาบใบข่า และนำไปตีแยกเส้นใยลำต้นข่า ซึ่งเครื่องตีเส้นใยนั้นจะช่วยเกษตรกรในการตีแยกส่วนกากออกจากเส้นใย ตลอดจนแยกส่วนเปลือกหุ้มผิวของลำต้นให้สามารถแยกออกจากกันได้สะดวก ดังแสดงในภาพที่ 2

(การแยกกากเส้นใย) (การผึ่งเส้นใย) (เส้นใยที่แห้งสนิท) (การเรียงเส้นใย) (ป้อนเส้นใยผสมเข้าเครื่อง) (เส้นใยปั่นผสม) (เส้นใยข่า)

ภาพ 2 การคัดแยกเส้นใยต้นข่าออกจากส่วนเปลือกของลำต้น และการตากแห้งเส้นใย

ตาราง 1 ผลการปั่นเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้ายในลักษณะการขึ้นรูปแบบผืนผ้า

ลักษณะเส้นใยที่ได้	อัตราส่วนผสมเส้นใย	คุณลักษณะของเส้นใยต้นข่าเมื่อขึ้นรูป	Organoleptic or Sensory Test		
			Colors	Texture	Odor
	เส้นใยข่า 70% ฝ้าย 30%	1. เส้นใยมีลักษณะการยึดเกาะตัวกันได้ดีมาก 2. เส้นใยมีความแข็งแรงในการคงรูปของเส้นใยได้ดี 3. พื้นผิวเมื่อสัมผัสมีความเรียบลื่น 4. เส้นใยเกาะตัวกันเรียบสม่ำเสมอทั้งผืนผ้า	เหมาะสม	เหมาะสม	เหมาะสม
	เส้นใยข่า 50% ฝ้าย 50%	1. เส้นใยมีลักษณะการยึดเกาะตัวกันได้ค่อนข้างดี 2. เส้นใยมีความแข็งแรงปานกลาง และมีการคงรูปของเส้นใยปานกลาง มีหลุดบางส่วนเมื่อเกาะตัว 3. พื้นผิวเมื่อสัมผัสมีความเรียบลื่นและอ่อนนุ่ม 4. เส้นใยเกาะตัวกันสม่ำเสมอทั้งผืนผ้า	เหมาะสม	เหมาะสม	
	เส้นใยข่า 30% ฝ้าย 70%	1. เส้นใยมีลักษณะการยึดเกาะตัวกันได้ปานกลาง 2. เส้นใยมีความแข็งแรงในการคงรูปของเส้นใยได้ดี 3. พื้นผิวเมื่อสัมผัสมีความเรียบน้อยและไม่สม่ำเสมอ 4. ผืนเส้นใยที่ได้มีความอ่อนตัวสูงและไม่คงรูป		เหมาะสม	เหมาะสม

จากตารางที่ 1 ภายหลังการผสมเส้นใยฝ้ายกับเส้นใยต้นข่าและทอเป็นผืนตามสูตร โดยแบ่งออกเป็น 3 อัตราส่วนคือ 1.อัตราส่วนผสมเส้นใยข่า 70% และฝ้าย 30% 2. อัตราส่วนเส้นใยข่า 50% และฝ้าย 50% 3. อัตราส่วนเส้นใยข่า 30% และฝ้าย 70% เป็นต้น โดยเมื่อทดสอบด้วยประสาทสัมผัส (Organoleptic or Sensory Test) ด้วยวิธีการตรวจสอบคุณภาพภายนอกที่อาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เพื่อตรวจสอบคุณลักษณะทางกายภาพของผืนผ้า ได้แก่ สีสัน (Colors) โดยการดูหรือเปรียบเทียบสีสัน, เนื้อสัมผัส (Texture) โดยการสัมผัสด้วยมือและการรับสัมผัสพื้นผิวภายนอก, กลิ่น (Odor) โดยการดมและรับรู้การสัมผัสด้วยจมูก ร่วมกับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า สูตรที่ 1 อัตราส่วนผสม เส้นใยข่า 70% และฝ้าย 30% ถือเป็นสูตรที่ผู้เชี่ยวชาญนั้นให้มีความเหมาะสมมากที่สุดในการทดสอบด้วยประสาทสัมผัส (ร่างกาย) จึงนำไปทดสอบมาตรฐานของเส้นใยจากข่าตามมาตรฐานผลิตภัณฑ์เพื่อพิจารณาศักยภาพของผืนเส้นใยจากต้นข่าและเส้นใยฝ้ายที่พัฒนาใหม่ โดยพิจารณาจาก 1) ความแข็งแรง ด้วยการทดสอบตามมาตรฐาน มอก.121 (เล่ม 9: 2552) 2)ขนาดเส้นด้าย ด้วยการทดสอบมาตรฐาน มอก.121 (เล่ม 6:2552) และ 3)จำนวนเกลียว ด้วยการทดสอบตามมาตรฐาน มอก.121 (เล่ม 7:2552)

ตาราง 2 ศักยภาพของผืนเส้นใยจากต้นข่าและเส้นใยฝ้ายที่พัฒนาใหม่ด้วยมาตรฐานที่กำหนด

	ทดสอบความแข็งแรง [1]			ทดสอบขนาดเส้นด้าย [2]		ทดสอบจำนวนเกลียว [3]
ลักษณะเส้นด้าย	แรงดึงสูงสุด	การยืดตัว	ลักษณะเส้นด้าย	Cotton Count**	denier*	จำนวนเกลียว
1) แนวเส้นด้ายยืน	380.66 N	30.47 %	1) เส้นด้ายยืน	16.5 Ne	322.6 ดีเนียร์	12.4 นิ้ว
2) แนวเส้นด้ายพุ่ง	328.45 N	11.07 %	2) เส้นด้ายพุ่ง	2.4 Ne	2,262.8 ดีเนียร์	4.8 นิ้ว
เครื่องทดสอบ	Tensile Testing Machine (Instron Model 5566)		* ค่าที่แสดงน้ำหนักเป็นกรัมของเส้นด้ายที่ยาว 900 เมตร			[3] เทียบเกณฑ์การทดสอบมาตรฐาน มอก. 121 เล่ม 6:2552
อัตราเร็วในการทดสอบ	100 mm/minute	ระยะทดสอบ200 มิลลิเมตร	** 1 Cotton Count = 1 Ne คือ เส้นด้ายยาว 840 หลา หนัก 1 ปอนด์			
๏ ชิ้นวัสดุทดสอบ	50 มิลลิเมตร × 300 มิลลิเมตร (RA VELED STRIP TEST)		[1] เทียบเกณฑ์การทดสอบตามมาตรฐาน มอก.121 เล่ม 9: 2552			
๏ สภาวะชิ้นของทดสอบ	(แบบแห้ง) อุณหภูมิ 20±2oC, ความชื้นสัมพันธ์ 65±4 %		[2] เทียบเกณฑ์การทดสอบมาตรฐาน มอก.121 เล่ม 6:2552			

จากตาราง 2 สรุปผลการทดสอบตามมาตรฐานอุตสาหกรรมของเส้นใยข่าที่พัฒนาใหม่ พบว่า ด้านความแข็งแรงของเส้นใยข่าสามารถรับแรงดึงสูงสุดตามแนวเส้นด้ายยืนที่ระดับ 380.66 นิวตัน และรับแรงดึงสูงสุดตามแนวเส้นด้ายพุ่งที่ระดับ 328.45 นิวตัน โดยความแข็งแรงในการยืดตัวตามแนวเส้นด้ายยืนที่ระดับ 30.47% และความแข็งแรงในการยืดตัวตามแนวเส้นด้ายพุ่ง 11.07% และเมื่อทดสอบคุณสมบัติทางด้านขนาดเส้นด้ายตามหน่วย (Ne) เส้นด้ายยืนที่ระดับ 16.5 Ne และเส้นด้ายพุ่งที่ระดับ 2.4 Ne ในส่วนด้านขนาดเส้นด้ายตามหน่วย (ดีเนียร์) เส้นด้ายยืนที่ระดับ 322.6 ดีเนียร์ และเส้นด้ายพุ่งที่ระดับ 2,262.8 ดีเนียร์ อีกทั้งมีคุณสมบัติด้านจำนวนเกลียวตามเส้นด้ายยืนที่ระดับ 12.4 นิ้ว และจำนวนเกลียวตามเส้นด้ายพุ่งที่ระดับ 4.8 นิ้ว เป็นต้น

กระบวนการขึ้นเส้นด้ายสำหรับการทอจากเส้นใยต้นข่า: ลักษณะทางกายภาพของผืนเส้นใยต้นข่าที่ได้จากการแปรรูปเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยจากฝ้าย โดยใช้อัตราส่วนผสมเส้นใยข่า 70% ร่วมกับเส้นใยฝ้าย 30% เพื่อประยุกต์สู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งดำเนินการปั่นเส้นด้ายที่ได้จากผืนเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้ายก่อนทำการปั่นเกลียวเพื่อให้ได้เป็นเส้นด้ายสำหรับการทดขึ้นรูปเป็นผืนผ้าสำเร็จรูป ดังนั้นสามารถสรุปการขึ้นรูปแผ่นเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้าย พบว่า ปรากฏคุณลักษณะกายภาพพื้นผิวเรียบเนียน สามารถรับรู้ได้ด้วยตาเปล่าถึงเอกลักษณ์สีสันและพื้นผิวเส้นใยที่ได้จากการขึ้นรูปเส้นใยต้นข่า คือ 1. มีผิวสัมผัสนุ่มและหยาบเล็กน้อย 2. เส้นใยมีลักษณะไม่แข็งกระด้าง 3. บริเวณขอบด้านข้างมีลักษณะบางกว่าปกติ เนื่องจากเป็นปลายมุมของผืนเส้นใย 4. ลักษณะเป็นผืนเส้นใยที่ยึดติดกัน 5. สีสันของเส้นใยที่พัฒนาใหม่จะเป็นสีเหลืองนวลซึ่งเป็นสีตามธรรมชาติของเส้นใยข่าและเส้นใยฝ้าย เป็นต้น

ตาราง 3 การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของผืนผ้าที่ได้จากการแปรรูปเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้าย

คุณลักษณะผืนเส้นใยที่ขึ้นรูปแผ่น	วิเคราะห์กายภาพผืนเส้นใยที่ได้จากการแปรรูปเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้าย
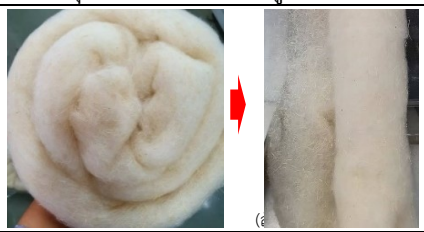 (a)	**คุณลักษณะเส้นใย**: ผืนเส้นใยต้นข่าและเส้นใยฝ้ายเมื่อขึ้นรูปเป็นแผ่นจะปรากฏลักษณะพื้นผิวเรียบเนียนในระดับดี ขึ้นฟูในระดับดี เมื่อตรวจสอบด้วยตาเปล่าจะเห็นการผสมผสานกันระหว่างเส้นใยต้นข่าและเส้นใยฝ้ายในอัตราส่วนที่เหมาะสม โดยจะมีผิวสัมผัสเนียนนุ่มและจะปรากฏความหยาบกระด้างเล็กน้อยในส่วนของเส้นใยต้นข่า **การประยุกต์ใช้งาน**: ผืนเส้นใยที่ปั่นขึ้นรูปผสมผสานกันสามารถจับตัวกันได้ค่อนข้างดี และเส้นใยสามารถยึดเกาะตัวกันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลดีในขั้นตอนการขึ้นรูปเป็นเส้นด้ายสำหรับนำไปใช้ในกระบวนการทอ และผืนผ้าที่ได้จากเส้นใยจะมีลักษณะของพื้นผิวและสีสันที่มีความเฉพาะตัวสูง ทั้งยังสามารถแสดงออกถึงความรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ค่อนข้างดี

การฟั่นเกลียวเส้นด้ายจากเส้นใยต้นข่า: ขั้นตอนที่มุ่งเน้นการบูรณาการทักษะฝีมือการทอผ้าของกลุ่มชุมชนที่ถือเป็นศักยภาพของบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่นกลุ่มชุมชน โดยการทอขึ้นรูปผืนผ้าจะอาศัยวัตถุดิบที่เป็นเส้นใยต้นข้าที่ได้จากการตีและผสมเส้นใยของต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้ายในอัตราส่วน 70/30 และเมื่อได้แผ่นเส้นใยที่ตีผสมผสานเส้นใยจนกลายเป็นเนื้อเดียวกันแล้วจึงนำเข้าสู่กระบวนการฟั่นด้ายที่จะตีเกลียวเส้นใยทั้ง 2 ชนิดให้เป็นเส้นใยขนาดเล็กในลักษณะของเส้นด้ายที่พร้อมสำหรับการทอ

การทอผืนผ้าจากเส้นใยต้นข่า: ขั้นตอนการทอเป็นผืนผ้าด้วยการอาศัยเส้นด้ายที่ผ่านกระบวนการฟั่นเกลียวด้ายจนกระทั่งเส้นใยทั้ง 2 ชนิดนั้นรวมกันเป็นเนื้อเดียวกัน จึงนำเข้าสู่ขั้นตอนการทอผืนผ้าที่อาศัยวัสดุและอุปกรณ์ ตลอดจนศักยภาพของทักษะฝีมือการทอผ้าของบุคคลในชุมชน ซึ่งเป็นการบูรณาการศักยภาพของชุมชนเข้ามาร่วมโดยพิจารณาถึงความ

เหมาะสมของ 1. ทักษะของบุคคลภายในชุมชน 2. ศักยภาพทางด้านภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน 3. ศักยภาพทางด้านวัตถุดิบที่มีภายในชุมชน 4. ศักยภาพทางด้านเทคโนโลยีที่มีอยู่ภายในชุมชน เป็นต้น โดยจากการพิจารณาศักยภาพทั้ง 4 ด้าน จึงก่อให้เกิดการพัฒนาขั้นตอนการใช้ประโยชน์จากเส้นใยข่าไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์สีเขียวที่สามารถแสดงความเป็นมิตรต่อโลกได้อย่างเหมาะสม ทั้งยังช่วยสร้างเสริมให้เกิดรายได้เพื่อสร้างให้เกิดความเข้มแข็งของท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืนในปัจจุบันและอนาคต

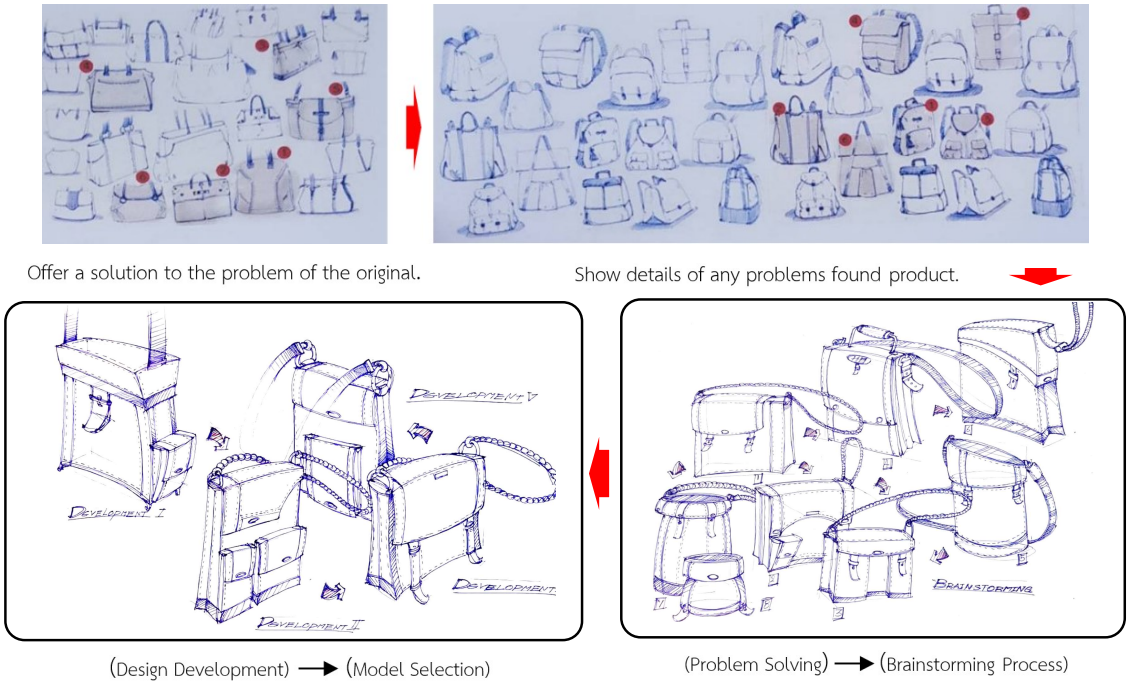

ภาพ 3 การขึ้นรูปเส้นด้ายด้วยเทคโนโลยีในท้องถิ่น และลักษณะเส้นด้ายสำหรับการทอผืนผ้าจากเส้นใยต้นข่า

ภาพ 4 กระบวนการระดมความคิดในการนำเสนอรูปทรงของผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ผลิตขึ้นจากเส้นใยต้นข่า

การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ: นำหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยกระบวนการแก้ไขปัญหาความต้องการของผู้บริโภคที่ประกอบด้วย 1. ขั้นตอนการนำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของผู้บริโภค 2. ขั้นตอนการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาทางการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าใหม่ 3. ขั้นตอนการระดมความคิดทางด้านรูปร่างและรูปทรงของผลิตภัณฑ์ใหม่ 4. ขั้นตอนการสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่อาศัยเส้นใยต้นข่าเป็นวัตถุดิบหลัก 5. ขั้นตอนการทดลองใช้งานผลิตภัณฑ์ใหม่ เป็นต้น โดยเมื่อระดมความคิดในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผืนผ้าทอเส้นใยต้นข่า ไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจำนวน 50 รูปแบบ ผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกรูปแบบกระเป๋าที่มีความเหมาะสมกับคุณลักษณะทางกายภาพของเส้นใยต้นข่าและลักษณะของผลิตภัณฑ์กระเป๋าที่จะต้องเป็นกระเป๋าที่มีรูปทรงคงตัวหรือมีโครงสร้างภายใน เนื่องจากผืนผ้าทอนั้นจะมีความอ่อนตัวสูงและมีลักษณะของผืนผ้าที่มีเนื้อนุ่ม แต่จะปรากฏความสม่ำเสมอของเส้นใยต้นข่าที่ทอขึ้นรูปนั้นมีความขรุขระเล็กน้อย เนื่องจากเส้นใยที่ได้นั้นเกิดขึ้นจากการตีเกลียวเส้นด้ายด้วยมือร่วมกับเครื่องจักรที่สามารถผลิตและใช้งานขึ้นได้เองภายในชุมชน และเมื่อนำมาตัดเย็บขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่านั้นสรุปเป็นขั้นตอนการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ดังแสดงในภาพที่ 4-5

(ก) ผืนผ้าที่ทอจากเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้าย (ข) ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากผืนผ้าที่ทอขึ้นรูปจากเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นใยฝ้าย

ภาพ 5
คุณลักษณะทางกายภาพและการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าของผืนผ้าที่ทอจากเส้นใยต้นข่าร่วมกับเส้นฝ้าย

ผลลัพธ์การประเมินความพึงพอใจและกำหนดปัจจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าใหม่: โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้บริโภคถึงประเด็นของความคิดเห็นที่มีต่อกระเป๋าที่ผลิตจากเส้นใยข่า ซึ่งดำเนินการแสดงค่าความพึงพอใจและค่าความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ที่ประเมินรายประเด็นเพื่อตรวจสอบโอกาสที่ตัวแปรจะสามารถเกาะกลุ่มกันเป็นปัจจัยได้เมื่อทำการวิเคราะห์ด้วย EFA ซึ่งขั้นตอนนี้ถือเป็นการค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการนำเส้นใยต้นข่ามาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ โดยต้องการหาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความพึงพอใจของผู้บริโภค ดังแสดงในตารางที่ 4

ตาราง 4 ผลค่าความพึงพอใจที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่ (n=150)

ตัวแปรสังเกตได้ที่ประเมิน	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ความพึงพอใจ	Extraction
V1) ความสวยงามของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่า	4.473	.598	ระดับมาก	.667
V2) การแสดงออกถึงความเชี่ยวชาญในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า	3.293	.979	ระดับปานกลาง	.305
V3) ความพิเศษของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า	4.446	.700	ระดับมาก	.255
V4) บอกเล่าเรื่องราวการผลิตผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าด้วยคุณลักษณะวัสดุและเส้นใยที่แสดงออก	3.520	.841	ระดับมาก	.450
V5) เส้นใยต้นข่าที่นำมาผสมผสานกับเส้นใยฝ้ายมีความเป็นเอกลักษณ์	3.933	.840	ระดับมาก	.449
V6) ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่ามีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในท้องตลาดทั่วไป	3.906	.838	ระดับมาก	.556
V7) การบอกเล่าเรื่องราวถึงความพิเศษของเส้นใยต้นข่าที่นำมาผลิต	4.440	.584	ระดับมาก	.259
V8) การสะท้อนถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนที่มีความโดดเด่นและแตกต่างจากชุมชนอื่น	3.593	.590	ระดับมาก	.332
V9) ระดับราคาจำหน่ายที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับคุณค่าของผลิตภัณฑ์	3.413	.963	ระดับปานกลาง	.601
V10) การผลิตเส้นใยต้นข่าในเชิงหัตถอุตสาหกรรมสามารถส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน	4.260	.772	ระดับมาก	.501
V11) ผลิตภัณฑ์เส้นใยต้นข่าสามารถแสดงออกถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	4.253	.770	ระดับมาก	.476
V12) คุณลักษณะทางกายภาพของเส้นใยมีความสวยงามและมีความแข็งแรง	3.880	.767	ระดับมาก	.631
V13) สีสันของเส้นใยต้นข่าที่นำมาทอผืนผ้าแสดงออกถึงการเป็นผลิตภัณฑ์สีเขียวได้ดี	3.400	.835	ระดับปานกลาง	.613
V14) ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าแสดงออกถึงความพิเศษของผลิตภัณฑ์ได้	3.946	.873	ระดับมาก	.605
V15) ปรากฏคุณค่าทางด้านจิตใจของผลิตภัณฑ์เส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่	4.613	.488	ระดับมากที่สุด	.596

ผลความพึงพอใจที่ผู้บริโภคมีต่อผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าร่วมกับเส้นใยฝ้ายนั้นปรากฏว่า อันดับที่หนึ่งด้านการปรากฏคุณค่าทางด้านจิตใจต่อผู้บริโภคเมื่อใช้งาน (ความภูมิใจในการร่วมแสดงออกถึงความรักษ์โลก) ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$=4.613; S.D.=.488) อันดับสองด้านความสวยงามของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{X}$=4.473; S.D.=.598) และอันดับสามด้านความพิเศษของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{X}$=4.446; S.D.=.700) เป็นต้น โดยสรุปได้ว่าผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่นั้น ผู้บริโภคมีความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{X}$=3.957) ทั้งยังปรากฏค่า Extraction ที่อยู่ระหว่าง .259-.631 ซึ่งถือเป็นค่าที่ตัวแปรสังเกตได้ทั้ง 15 ตัวจะสามารถรวมกลุ่มความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดกลุ่มของปัจจัยในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าได้ในระดับปานกลาง โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจผู้วิจัยนำต้นแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าไปทดสอบใช้งานกับผู้บริโภคในสภาพแวดล้อมจริง เพื่อประเมินความรู้สึกของผู้บริโภคและค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยข่า ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบ

เชิงสำรวจ (Exploratory factor analysis: EFA) เป็นการสำรวจตัวแปรและระบุองค์ประกอบร่วมในปัจจัยแต่ละตัว (Common factor) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ ซึ่งการวิเคราะห์ด้วย EFA จะลดจำนวนตัวแปรสังเกตได้ที่ผู้วิจัยใช้ในการสอบถามความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อกระเป๋าเส้นใยข่าด้วยวิธีการสร้างตัวแปรสังเกตได้ขึ้นใหม่ในรูปแบบองค์ประกอบร่วม เพื่อแสดงความสัมพันธ์กันระหว่างองค์ประกอบแต่ละตัวที่ต้องการวัดค่าระดับคะแนนประเมินผลที่เกิดขึ้น จากการนำตัวบ่งชี้ (Indicator) มาตรวจสอบด้วย 1. ข้อตกลงเบื้องต้นก่อนการวิจัย 2. ขั้นตอนทดสอบความสัมพันธ์และการจับกลุ่มความสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตได้ (Joreskog & Sorbom, 1996) ดังนั้นการวิเคราะห์ด้วย EFA ที่นำมาวิเคราะห์ครั้งนี้มุ่งตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างในกรณีไม่มีทฤษฎีหรือแนวความคิดมาสนับสนุนชัดเจนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบที่ต้องการวัดกับผลค่าคะแนนตามตัวบ่งชี้ โดยดำเนินการวิเคราะห์ ดังนี้

1. กำหนดตัวแปรที่ศึกษา จำนวน 15 ตัวแปรสังเกตได้ (นำข้อมูลของตัวแปรสังเกตได้มาจากค่าระดับความพึงพอใจของผู้บริโภคมาวิเคราะห์เพื่อจับกลุ่มในลักษณะที่ลดปริมาณตัวแปรลง)

2. กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำที่เชื่อถือได้ซึ่งการวิจัยนี้ควรมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำที่ 150 คน

3. ตรวจสอบค่าความร่วมกันของตัวแปรที่ใช้อธิบายปัจจัย (Communalities) ที่ควรมีค่า > 0.5 ขึ้นไป ซึ่งเมื่อตรวจสอบได้ปรากฏค่าที่อธิบายปัจจัยของตัวแปรในระดับ .259-.631 ซึ่งตัวแปรตัวแปรส่วนมากร้อยละ 65 มีค่าความร่วมกันสูงกว่า 0.5 ทุกตัวแปร ซึ่งหมายความว่าตัวแปรสังเกตได้ที่นำเข้าสู่การวิเคราะห์ EFA สามารถเกาะกลุ่มกันระหว่างตัวแปรไปสู่ปัจจัยได้ระดับปานกลาง และเมื่อตรวจสอบค่า KMO and Bartlett's Test นั้นปรากฏค่า .497 ซึ่งถือว่ามีค่าใกล้เคียง 0.5 จึงอธิบายได้ว่าข้อมูลที่ใช้ประกอบการวิเคราะห์สามารถอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรสังเกตได้ (ตัวแปรที่ส่งผลต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค) ที่ใช้ค้นหาปัจจัยทางด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าได้ดี

4. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูลจากผู้บริโภคเพื่อจัดกลุ่มตัวแปรด้วยองค์ประกอบเชิงสำรวจ EFA ที่จัดเก็บข้อมูลความรู้สึกต้องการใช้งานกระเป๋าเส้นใยข่าของผู้บริโภค เพื่อหาตัวแปรที่ส่งอิทธิพลต่อความพึงพอใจของผู้บริโภค: สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจได้ (Chi-square = 178.908; Significant = 0.000) จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรปัจจัยทั้งหมด 15 ตัวแปรสังเกตได้มีความสัมพันธ์กัน โดยสามารถนำข้อมูลทั้งหมดไปวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจได้เหมาะสม โดยผลลัพธ์ปัจจัยที่ผู้วิจัยกำหนดจำนวน 5 ปัจจัย (เป็นผลจากการหมุนแกนทำนายผลปัจจัย Rotate and interpret factors ด้วยการหมุนแกน X และ Y เพื่อให้ตัวแปรสามารถเกาะกลุ่มกันได้ตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป) โดยแสดงผลลัพธ์จากตารางวิเคราะห์ Total Variance explained: method for extraction นั้นสรุปได้ว่า ตัวแปรจำนวน 15 ตัวแปรสังเกตได้ นั้นสามารถจัดแบ่งเป็น 5 Factors ที่ปรากฏค่าน้ำหนักความสำคัญ ดังนี้ Factor ตัวที่ 1 มีความสำคัญที่สุด ซึ่งอธิบายความแปรปรวนของข้อมูลในระดับร้อยละ 12.005, Factor ตัวที่ 2 ระดับร้อยละ 9.919, Factor ตัวที่ 3 ระดับร้อยละ 9.406, Factor ตัวที่ 4 ระดับร้อยละ 8.833, Factor ตัวที่ 5 ระดับร้อยละ 8.478, Factor ตัวที่ 6 ระดับร้อยละ 7.969, Factor ตัวที่ 7 ระดับร้อยละ 6.946 และ Factor ตัวที่ 8 ระดับร้อยละ 6.036 เป็นต้น โดยปรากฏค่าการพยากรณ์ (ความแปรปรวนสะสม) ที่ระดับ 48.642 จากนั้นวิเคราะห์ Scree Plot ที่แสดงค่า Eigenvalue ของตัวแปรทั้ง 15 ตัว ซึ่งปรากฏว่าปัจจัยทั้ง 5 ตัวมีความเหมาะสม และตัวแปรทั้ง 15 ตัวแปรสังเกตได้สามารถเกาะตัวกันได้อย่างมีความสัมพันธ์กันได้ในระดับปานกลาง โดยแสดงกราฟที่มีความลาดชันตั้งแต่ ปัจจัยที่ 1 จนกระทั่งถึง ปัจจัยที่ 5 ดังแสดงในตารางที่ 5-6

ตาราง 5 KMO and Bartlett's Test และ Scree Plot การจัดเรียงตัวของตัวแปรสังเกตได้ทั้ง 15 ตัวแปร

KMO and Bartlett's Test of Sphericity	
Approx. Chi-Square	178.908
Df	105
Sig.	.000
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	.497

*Significance. 05

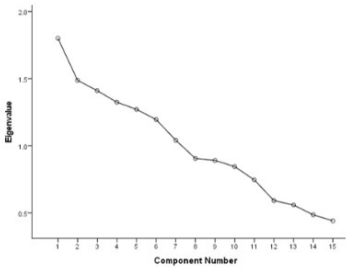

Scree Plot

[1] สรุป Scree Plot: ตัวแปรสังเกตได้สามารถเกาะตัวกันได้ค่อนข้างดีใน 5 ปัจจัย ซึ่งสังเกตได้จากระดับค่า Eigenvalue ของ Scree Plot นั้นเส้นกราฟจะปรากฏความชันสูงในช่วงระหว่างปัจจัยตัวที่ 5 ไปยังปัจจัยตัวที่ 8 จึงสามารถสรุปการเกาะตัวของค่า Eigenvalue ที่ระดับ 5 ปัจจัยที่มีแนวโน้มส่งผลต่อระดับความพึงพอใจของผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าที่ออกแบบใหม่

[2] สรุป Component Plot in Rotated Space: ลักษณะของการจัดเรียงตัวของข้อมูลจากตัวแปรสังเกตได้ทั้ง 15 ตัวแปรนั้นบ่งชี้ถึงคุณลักษณะของข้อมูลที่ปรากฏการเกาะกลุ่มกันอย่างชัดเจน จึงสามารถบ่งชี้ถึงคุณลักษณะของข้อมูลตัวแปรสังเกตได้แต่ละตัวว่ามีแนวโน้มที่จะรวมตัวกันเป็นปัจจัยบ่งชี้ถึงระดับความพึงพอใจของกลุ่มผู้บริโภคที่มีต่อผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าใหม่ได้เหมาะสมสอดคล้องตามค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy ที่มีค่า .497 (ค่าใกล้เคียงกับ .5)

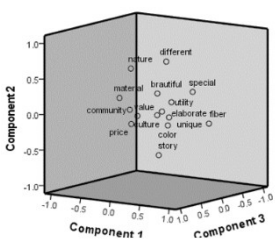

Component Plot in Rotated Space

ตาราง 6 ค่าน้ำหนักการหมุนแกน Factor โดยอาศัยวิธี Verimax และกำหนดค่าน้ำหนักองค์ประกอบที่ 0.03 ขึ้นไป

	ปัจจัยทางการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่	ค่าการเกาะกลุ่มกันของปัจจัย				
Factor 1: ความเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกเรื่องราวของวัสดุเส้นใย		**F/1**	**F/2**	**F/3**	**F/4**	**F/5**
V12	คุณลักษณะทางกายภาพของเส้นใยมีความสวยงามและมีความแข็งแรง	.734	-	-	-	-
V5	เส้นใยต้นข่าที่นำมาผสมผสานกับเส้นใยฝ้ายมีความเป็นเอกลักษณ์	.652	-	-	-	-
V8	สะท้อนถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชุมชนที่มีความโดดเด่นและแตกต่างจากชุมชนอื่น	.468	-	-	-	-
Factor 2: การแสดงออกถึงความแตกต่างของวัสดุเส้นใยทางด้านสิ่งแวดล้อม		**F/1**	**F/2**	**F/3**	**F/4**	**F/5**
V6	ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่ามีความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในท้องตลาดทั่วไป	-	.696	-	-	-
V4	บอกเล่าเรื่องราวการผลิตผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าด้วยคุณลักษณะวัสดุและเส้นใยที่แสดงออก	-	.613	-	-	-
V11	ผลิตภัณฑ์เส้นใยต้นข่าสามารถแสดงออกถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม	-	.587	-	-	-
Factor 3: การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจ		**F/1**	**F/2**	**F/3**	**F/4**	**F/5**
V9	ระดับราคาจำหน่ายที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับคุณค่าของผลิตภัณฑ์	-	-	.717	-	-
V10	การผลิตเส้นใยต้นข่าในเชิงหัตถอุตสาหกรรมสามารถส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชน	-	-	.665	-	-
V14	ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าแสดงออกถึงความพิเศษของผลิตภัณฑ์ได้	-	-	.511	-	-
Factor 4: การแสดงออกถึงความโดดเด่นของเส้นใย		**F/1**	**F/2**	**F/3**	**F/4**	**F/5**
V1	ความสวยงามของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่า	-	-	-	.756	-
V13	สีสันของเส้นใยต้นข่าที่นำมาทอผืนผ้าแสดงออกถึงการเป็นผลิตภัณฑ์สีเขียวได้ดี	-	-	-	.697	-
Factor 5: บ่งชี้ถึงเรื่องราวความพิเศษของวัสดุเส้นใย		**F/1**	**F/2**	**F/3**	**F/4**	**F/5**
V15	ปรากฏคุณค่าทางด้านจิตใจของผลิตภัณฑ์เส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่	-	-	-	-	.744
V7	การบอกเล่าเรื่องราวถึงความพิเศษของเส้นใยต้นข่าที่นำมาผลิต	-	-	-	-	.396
V2	การแสดงออกถึงความเชี่ยวชาญในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า	-	-	-	-	.365
V3	ความพิเศษของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า	-	-	-	-	.348

*ค่า Loadings > .3 ขึ้นไป จึงจะมีความเหมาะสม

ตาราง 7 การวิเคราะห์ Anti-image matrices (Measures of sampling adequacy: MSA)

	V1	V2	V3	V4	V5	V6	V7	V8	V9	V10	V11	V12	V13	V14	V15
V1	.406[a]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V2	.029	.461[a]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V3	.103	.102	.493[a]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V4	-.022	.024	-.047	.492[a]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V5	-.021	.087	.107	.128	.528[a]	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V6	-.337	.007	-.063	.113	.095	.412[a]	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V7	-.073	-.004	-.099	-.011	-.060	.096	.473[a]	-	-	-	-	-	-	-	-
V8	.171	.055	.090	.057	-.032	-.055	.111	.395[a]	-	-	-	-	-	-	-
V9	-.080	-.025	.078	.054	.018	.041	.141	.115	.457[a]	-	-	-	-	-	-
V10	.033	-.079	-.127	.013	.014	-.011	-.111	-.090	-.233	.501[a]	-	-	-	-	-
V11	.021	-.011	-.033	.249	.001	-.131	-.065	.062	.063	-.030	.526[a]	-	-	-	-
V12	.009	-.054	-.099	.149	.316	.038	-.102	.101	.013	.068	.282	.521[a]	-	-	-
V13	-.353	.001	-.093	-.102	.056	.147	-.069	-.184	.006	.175	.003	-.070	.451[a]	-	-
V14	.092	-.058	.079	.029	-.092	-.186	.047	.074	.187	.063	.061	-.139	-.043	.429[a]	-
V15	-.041	.225	.035	-.049	.094	.063	.011	.079	-.158	.002	-.069	.073	-.007	-.266	.429[a]

สรุปการจัดแบ่งตัวแปรสังเกตได้ที่สัมพันธ์กันของปัจจัยที่ 1 ประกอบด้วย V12, V5, V8 ปัจจัยที่ 2 ประกอบด้วย V6, V4, V11 ปัจจัยที่ 3 ประกอบด้วย V9, V10, V14 ปัจจัยที่ 4 ประกอบด้วย V1, V13 ปัจจัยที่ 5 ประกอบด้วย V15, V7, V2, V3 เป็นต้น โดยนำเข้าสู่ขั้นตอนการสร้างโครงสร้างของปัจจัยการออกแบบทั้ง 5 ปัจจัย ที่พร้อมสำหรับนำไปประยุกต์ใช้งานในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่าในอนาคตของนักออกแบบหรือนักศึกษาในสาขาวิชาการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่

สามารถนำปัจจัยเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้งานเพื่อเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคได้ ดังแสดงในตารางที่ 7

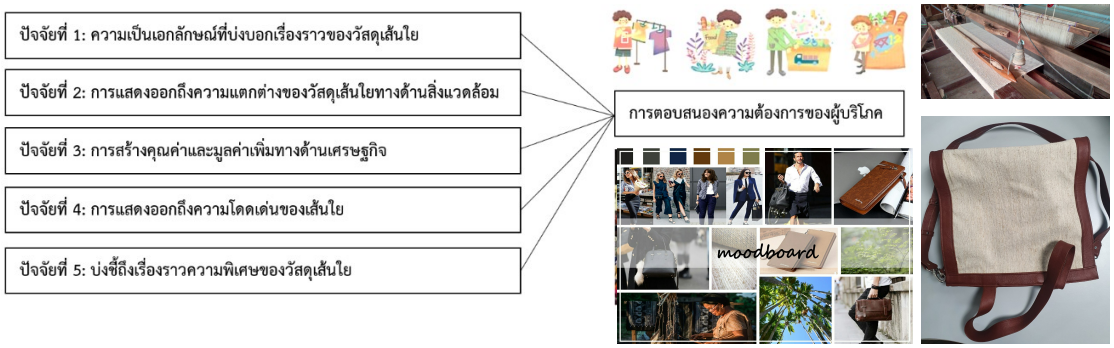

ภาพ 6 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค

สรุปได้ว่าปัจจัยที่มีโอกาสส่งผลต่อความสามารถในการตอบสนองความต้องการ (ความพึงพอใจ) ของกลุ่มผู้บริโภคนั้นประกอบด้วย 5 ปัจจัยหลัก คือ 1. ปัจจัยความเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกเรื่องราวของวัสดุเส้นใย 2. ปัจจัยการแสดงออกถึงความแตกต่างของวัสดุเส้นใยทางด้านสิ่งแวดล้อม 3. ปัจจัยการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจ 4. ปัจจัยการแสดงออกถึงความโดดเด่นของเส้นใย 5. ปัจจัยบ่งชี้ถึงเรื่องราวความพิเศษของวัสดุเส้นใย เป็นต้น ซึ่งทั้ง 5 ปัจจัยนั้นเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของตัวแปรสังเกตได้ 15 ตัวแปร โดยหากต้องการที่จะออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าและผู้บริโภคนั้นจะมีโอกาสเลือกใช้งานหรือมีความรู้สึกพึงพอใจสูงสุดภายหลังการใช้งานนั้น ผู้ออกแบบควรที่จะดำเนินการออกแบบภายใต้ปัจจัยทั้ง 5 ปัจจัยที่กำหนดไว้ จะส่งผลให้ผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่านั้นมีโอกาสตอบสนองผู้บริโภคได้ถูกต้องและมีโอกาสประสบความสำเร็จ ตามค่าการพยากรณ์หรือค่าความแปรปรวนสะสมที่ระดับ 48.642

สรุปและอภิปรายผล

การดำเนินการวิจัยเพื่อนำเสนอกระบวนการนำเศษเหลือทิ้งจากพื้นที่เกษตรกรรมของแปลงปลูกต้นข่าที่ได้แก่ ส่วนก้านใบและส่วนลำต้นของต้นข่ามาประยุกต์ใช้งานเพื่อสร้างมูลค่าของเศษเหลือทิ้งทั้ง 2 ส่วนนั้นถือเป็นการนำเศษเหลือทิ้งที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของแปลงปลูกต้นข่าของเกษตรกรมาประยุกต์ใช้งาน เพื่อสร้างรายได้เสริมให้แก่เกษตรกรที่เพาะปลูกต้นข่าเพื่อจำหน่าย โดยส่วนก้านใบและส่วนลำต้นนั้นจะถูกตัดทิ้งให้เหลือเพียงส่วนเหง้าของต้นข่าสำหรับจำหน่ายเท่านั้น จึงทำให้มีส่วนเหลือทิ้งที่เป็นส่วนก้านใบและส่วนลำต้นเป็นจำนวนมากที่เกษตรกรนั้นต้องเผาทำลายทิ้งจนส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบพื้นที่เพาะปลูก (Bressan et al., 2022) ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้สร้างผลลัพธ์การวิจัยที่มีความสอดคล้องกับการสร้างเศรษฐศาสตร์เชิงนิเวศ และการพัฒนาที่สามารถเกื้อกูลระบบนิเวศได้อย่างเหมาะสม โดยมิได้ละทิ้งการตอบสนองของมนุษย์ไปอันสอดคล้องกับแนวคิดการเกื้อหนุนเพื่อให้เกิดการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และธรรมชาติด้วยความสมดุล (Pirumgran et al., 2023) ซึ่งเมื่อดำเนินการอภิปรายผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัยครั้งนี้สามารถบรรยายด้วยการจำแนกตามขอบเขตการวิจัยได้ดังนี้

การทดสอบมาตรฐานและพัฒนากระบวนการแปรรูปเส้นใยจากต้นข่าสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์: นำส่วนประกอบของก้านใบและลำต้นข่ามาผ่านกระบวนการที่อาศัยกรอบแนวคิดที่ต้องแสดงออกถึงการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในท้องถิ่นมาใช้งานโดยต้องแสดงออกถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและชีวภาพ ซึ่งด้วยการอาศัยแนวคิดนี้จะช่วยให้สามารถแข่งขันกับผลิตภัณฑ์คู่แข่งที่ดำรงอยู่ในท้องตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง (Mohit et al., 2022) ดังนั้นการพัฒนากระบวนการแปรสภาพเส้นใยจากพืชตระกูลข่านี้จึงมีโอกาสช่วยสร้างความยั่งยืนที่สมดุลให้เกิดขึ้นได้ โดยปรากฏในลักษณะที่มีราคาถูกและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Rathinavelu et al., 2022) สามารถสรุปกระบวนการแปรสภาพเส้นใยประกอบด้วย 1. การตีเส้นใย 2. การแยกกากและเส้นใย 3. การผึ่งเส้นใย 4. การผสมเส้นใยต้นข่าและเส้นใยฝ้าย 5.การปั่นด้ายด้วยเครื่องปั่น 6. การฟั่นเกลียวเส้นด้าย 7. การทอผืนผ้าจากเส้นใย เป็นต้น โดยอาศัยอัตราส่วนผสมระหว่างเส้นใยต้นข่า 70% และเส้นใยฝ้าย 30% เมื่อได้เส้นด้ายสำเร็จรูปจากกระบวนการทั้ง 7 ขั้นตอน จะได้เส้นด้ายจากเส้นใยต้นข่าที่รับแรงดึงตามแนวเส้นด้ายยืนที่ระดับ 380.66 นิวตัน

และรับแรงดึงตามแนวเส้นด้ายพุ่งที่ระดับ 328.45 นิวตัน โดยเส้นด้ายที่นำไปสู่กระบวนการทอของเส้นใยต้นข่านั้นถือว่ามีคุณสมบัติที่เหมาะสมผ่านตามเกณฑ์ของมาตรฐาน มอก.121 (เล่ม 6, 7, 9: 2552) ด้วยวิธีการทั้ง 7 ขั้นตอนที่นำมาแปรสภาพเส้นใยต้นข่านั้นถือเป็นวิธีที่มีความเป็นมิตรต่อโลกสูงและสามารถสร้างให้เกิดความสมดุลในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้งานอย่างคุ้มค่าและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรอบข้างของท้องถิ่นเหล่านั้น (Subash & Perumalsamy, 2022) โดยเส้นใยต้นข่าที่นำมาประยุกต์ใช้งานในการผลิตกระเป๋าที่ผลิตจากผืนผ้าทอจากเส้นใยต้นข่านั้นก่อนนำมาใช้งานควรมีการทดสอบมาตรฐานเส้นใยทางด้านวิธีการสกัดเส้นใย คุณสมบัติเชิงกลของเส้นใย และวิธีการขึ้นรูปเส้นใยเพื่อการใช้งานที่มีความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างชัดเจนจึงจะสามารถถือเป็นผลิตภัณฑ์สีเขียวได้ (Balda et al., 2021) โดยการใช้ประโยชน์จากผืนผ้าที่ทอจากเส้นใยต้นข่านั้นจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยอาศัยการเรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์ที่ประกอบด้วย (Subrata et al., 2022) ข้อคำนึงก่อนการออกแบบตามแนวคิดการสร้างโอกาสใหม่จากเส้นใยธรรมชาติ (Ntenga et al., 2022; Seviset & Egwutvongsa, 2021) ที่นำเข้าสู่การพิจารณาก่อนกระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ คือ 1)ลักษณะกายภาพของวัสดุจากเส้นใยธรรมชาติ 2)ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 3)การแสดงถึงความยั่งยืนที่เกิดขึ้นจากกระบวนการแปรสภาพเส้นใย 4)ลักษณะของอุปสงค์และอุปทานของตลาดที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์จากเส้นใยธรรมชาติ 5)ความต้องการของผู้บริโภค 6)คุณค่าทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระบวนการใหม่ เป็นต้น ซึ่งการพัฒนากระบวนการแปรสภาพเส้นใยต้นข่าไปสู่การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์นั้นจะก่อให้เกิดความสมดุลบนพื้นฐานความหลากหลายทางชีวภาพที่ช่วยเป็นส่วนหนึ่งในการลดผลกระทบจากการดำรงชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอันสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจจากเส้นใยพืช (Vititnev et al., 2022) ในขั้นตอนการผลิตผลิตภัณฑ์ต้นแบบนั้น ผลิตภัณฑ์กระเป๋าถือเป็นจุดที่สร้างให้เกิดโอกาสในการตอบสนองแก่ตลาดทั้งด้านอุปสงค์และด้านอุปทานของผลิตภัณฑ์ (Asyraf et al., 2020) ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากเส้นใยข่าที่พัฒนาใหม่ โดยเมื่อดำเนินการผลิตต้นแบบกระเป๋าจากเส้นใยและนำไปให้กลุ่มผู้บริโภคที่มีความสนใจได้ทดลองใช้งาน จึงปรากฏถึงความเหมาะสมกับผู้บริโภคและเหมาะสมกับตลาดในปัจจุบัน

การประเมินความพึงพอใจและกำหนดปัจจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่าใหม่: เป็นขั้นตอนการประเมินข้อความคิดเห็นของกลุ่มผู้บริโภค หรือเจตคติที่มีต่อผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่ ซึ่งปรากฏว่าผู้บริโภคมีความพึงพอใจสูงสุดอันดับหนึ่งปรากฏคุณค่าทางด้านจิตใจต่อผู้บริโภคเมื่อใช้งาน โดยแสดงว่าการที่ผู้บริโภคนั้นเลือกใช้ผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่านั้นเกิดมาจากความรู้สึกที่สื่อถึงความภูมิใจในการร่วมแสดงออกถึงความรักษ์โลกเป็นหลัก (Kreczmanska-Gigol & Gigol, 2022) สอดคล้องกับมุมมองเชิงทรรศนะที่นำเสนอว่า “ตลาดผลิตภัณฑ์สีเขียวในเอเชียนั้นกำลังเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่ผู้บริโภคนั้นเริ่มให้ความสำคัญต่อคุณค่าที่ดำรงอยู่ในลักษณะของความรู้สึกภายในจิตใจที่ผู้บริโภคต้องการแสดงออกถึงโอกาสในการร่วมรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างสรรค์อนาคตข้างหน้า และด้วยการแสดงพฤติกรรมเช่นนี้จึงส่งผลให้เกิดเป็นความรู้สึกภูมิใจเกิดขึ้นติดตามมาเมื่อได้ใช้งานผลิตภัณฑ์สีเขียวเหล่านั้น” (Suganda et al., 2022) และอันดับสองทางด้านความสวยงามของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่าที่ปรากฏความสัมพันธ์ร่วมกับอันดับสามทางด้านความพิเศษของผลิตภัณฑ์จากเส้นใยข่า ซึ่งทั้งอันดับที่สองและอันดับที่สามนั้นจะแสดงถึงความสอดคล้องกับแนวคิดของ นิติกา ชาร์มา และคณะ (Sharma et al., 2022) ที่เสนอว่า ความต้องการของผู้บริโภคล้วนต้องการผลิตภัณฑ์ที่สามารถแสดงออกถึงความมีเอกลักษณ์และความโดดเด่นที่แสดงออกได้อย่างชัดเจนว่าแตกต่างจากผลิตอื่นที่มีในท้องตลาด ดังนั้นจะสามารถพบความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจากการใช้งานผลิตภัณฑ์เส้นใยต้นข่าที่พัฒนาใหม่ ดังจะเห็นได้ถึงระดับความพึงพอใจภาพรวมของผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่าที่ผู้บริโภคนั้นพึงพอใจในระดับมากอีกด้วย ผลการประเมินความพึงพอใจที่เกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างความรู้สึกพิเศษให้เกิดขึ้นกับผู้บริโภค โดยจะส่งผลให้เกิดความภักดีต่อตราสินค้าหรือเกิดการหวนกลับมาใช้งานใหม่อีกครั้งในอนาคต (Obada & Dabija 2022) ซึ่งการค้นหาปัจจัยทางด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากเส้นใยต้นข่าโดยอาศัยข้อมูลความพึงพอใจของผู้บริโภคนั้นปรากฏการจับกลุ่มของตัวแปรสังเกตได้จำนวน 15 ตัวแปร เหลือเป็นปัจจัยที่ส่งผล 5 ปัจจัย ได้แก่ 1. ปัจจัยความเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกเรื่องราวของวัสดุเส้นใย 2. ปัจจัยการแสดงออกถึงความแตกต่างของวัสดุเส้นใยทางด้านสิ่งแวดล้อม 3. ปัจจัยการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจ 4. ปัจจัยการแสดงออกถึงความโดดเด่นของเส้นใย 5. ปัจจัยบ่งชี้ถึงเรื่องราวความพิเศษของวัสดุเส้นใย เป็นต้น โดยทั้ง 5 ปัจจัยมีโอกาสส่งผลกระทบต่อความรู้สึกพึงพอใจของผู้บริโภค อีกทั้งยังปรากฏค่าพยากรณ์ในระดับปานกลางที่สามารถแสดงถึงโอกาสถูกต้องของปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด (Egwutvongsa, S., 2021) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนสะท้อนความรู้สึกต้องการผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมที่มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นผลกระทบจากข่าวสารที่รวดเร็วฉับไวในยุคปัจจุบันจนส่งผลให้เกิดเป็นความรู้สึกกังวลใจและความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมในกลุ่มผู้บริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น กระทั่งแสดงออกเป็นความต้องการแสดงออกถึงความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะการขยายตัวขึ้นของความนิยมในยุคปัจจุบันที่มีต่อผลิตภัณฑ์สีเขียวและตลาดสีเขียว (Ki & Kim, 2022)

ปัจจัย 1 ปัจจัยความเป็นเอกลักษณ์ที่บ่งบอกเรื่องราวของวัสดุเส้นใย นั้นสอดคล้องกับแนวคิดการสอดแทรกเนื้อหาหรือเรื่องราวผ่านทางผลงานการออกแบบใหม่ ซึ่งถือเป็นบริบทยุคสมัยใหม่ที่มีการนำเอาสภาพแวดล้อมเข้ามาร่วมผสมผสานเรื่องราวและถ่ายทอดในเชิงการสร้างสรรค์รูปร่างหรือรู้ทรงของผลิตภัณฑ์ อีกทั้งยังปรากฏการผสานร่วมกับการสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศและวัฒนธรรมของท้องถิ่น (Lin & Lin, 2022; Egwutvongsa & Seviset, 2021)

ปัจจัย 2 ปัจจัยการแสดงออกถึงความแตกต่างของวัสดุเส้นใยทางด้านสิ่งแวดล้อม นั้นสอดคล้องกับแนวความคิดผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่โดยรอบ ซึ่งมักส่งอิทธิพลต่อการนำเส้นใยธรรมชาติมาประยุกต์ใช้งานในลักษณะของการปรากฏความเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อมั่นและความต้องการของบุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่เหล่านั้นให้เกิดความรู้สึกเชื่อมั่นและต้องการใช้งานเส้นใยที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นนั้นอยู่เสมอ (Laitala et al., 2018) อีกทั้งสภาพแวดล้อมยังส่งผลโดยตรงต่อคุณสมบัติเชิงกลและคุณลักษณะกายภาพของเส้นใยที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์อีกด้วย (Stamboulis et al., 2001)

ปัจจัย 3 การสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางด้านเศรษฐกิจ นั้นสอดคล้องกับแนวความคิดการเพิ่มมูลค่าเชิงเศรษฐกิจของผลิตภัณฑ์นั้นมักอิงกับห่วงโซ่คุณค่าของกลุ่มผู้บริโภคที่สอดรับกับกระแสและความต้องการของสังคมในช่วงเวลานั้น ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้ศักยภาพท้องถิ่นเพื่อเสนอการเพิ่มผลิตภาพให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนได้อย่างเหมาะสม (Lebdioui, 2022)

ปัจจัย 4 การแสดงออกถึงความโดดเด่นของเส้นใย นั้นสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างแรงจูงใจในผลิตภัณฑ์สิ่งทอให้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้บริโภคจำเป็นต้องอาศัยแรงจูงใจทางด้านการชักจูงให้เห็นความสำคัญของแนวทางการเพิ่มขึ้นของมูลค่าผลิตภัณฑ์จากจุดเริ่มต้นกระทั่งสร้างให้เกิดรายได้กลับคืนมาสู่ชุมชน (ศิริศยศ กิจมงคลวาณิชย์ และทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. 2566) ซึ่งจะช่วยสะท้อนเรื่องราวความพิเศษให้เกิดขึ้นในผลิตภัณฑ์เหล่านั้นจนสามารถแสดงออกถึงแนวโน้มของอนาคตที่หมุนเวียนไปพร้อมกับห่วงโซ่ของอุปสงค์และอุปทานของผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น (Martins et al., 2022)

ปัจจัย 5 บ่งชี้ถึงเรื่องราวความพิเศษของวัสดุเส้นใย ถือเป็นลักษณะของการบ่งบอกเรื่องราวที่แสดงออกถึงความพิเศษเฉพาะตัวของเส้นใยหรือผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาใหม่ในลักษณะของผลิตภัณฑ์สีเขียวที่มีความเป็นมิตรต่อโลกสูง (Leao et al., 2006) อันถือเป็นลักษณะที่ช่วยสร้างเหตุผลให้เกิดความสนใจเลือกใช้งานผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรต่อโลก

จากทั้ง 5 ปัจจัยที่การวิจัยครั้งนี้ได้นำเสนอนั้นถือเป็นการกำหนดแนวโน้มที่ช่วยสร้างเสริมให้เกิด “กรอบแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเส้นใยต้นข่า” ที่มีความเหมาะสมและสอดรับกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคโดยตรง ซึ่งมุ่งหมายในการตอบสนองความรู้สึกที่ดำรงอยู่ภายในจิตใจของผู้บริโภคในลักษณะของการใช้กลุ่มผู้บริโภคเป็นศูนย์กลางของการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

ชุติกาญจน์ เพชรแก้ว และธมยันตี ประยูรพันธุ์. (2565). อิทธิพลโครงสร้างเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการเติบโตอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดชายแดนใต้. **วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ**, 7(9), 400-419.

พูลพงศ์ สุขสว่าง. (2556). **โมเดลสมการโครงสร้าง**. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.

นิรัช สุดสังข์. (2548). **การวิจัยออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ยศกร วรรณวิจิตร. (2565). แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ของไทยเพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน. **วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น**, 8(2), 345-354.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. (2535). **ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. กรงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นอ้อ.

ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น. (2556). ทุนมนุษย์และการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย. **วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์**, 13(2), 72-81.

ศิริ ผาสุข. (2545). **ผ้าไหมพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นต์ติ้งเฮ้าส์.

ศิริศยศ กิจมงคลวาณิชย์ และ ทรงวุฒิ เอกวุฒิวงศา. (2566). การพัฒนาเฟอร์นิเจอร์จากเศษไม้สักตัดสางขยายระยะแถวปลูกด้วยเทคนิคการแปลงหน้าที่เชิงคุณภาพตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์. **วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม**, 7(10), 300-315.

สิงห์ อิทรชูโต. (2556). **พัฒนาเศษวัสดุอย่างสร้างสรรค์**. ปทุมธานี: สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ.

Anex, R. (2008). Something new under the sun the industrial ecology of biobased products. **International society for industrial ecology**, 7(3-4), 1-4. https://doi.org/10.1162/108819803323059334

Arnould, E. J. (2022). Ontology and circulation: towards an eco-economy of persons. **Journal of Marketing Management**, 38,(1-2), 71-97. https://doi.org/10.1080/0267257X.2021.2000007

Arthur P. J. M. (2000). The environmental movement in an era of ecological modernization. **Geoforum**, 31(1), 45-56. https://doi.org/10.1016/S0016-7185(99)00043-3

Asyraf, M. R. M., Syamsir, A., Zahari, N. M., Supian, A. B. M., Ishak, M. R., Sapuan, S. M., Sharma, S., Rashedi, A., Razman, M. R., Zakaria, S. Z. S., Ilyas, R. A. & Rashid, M. Z. A. (2020). Product development of natural fibre-composites for various applications: design for sustainability. **Polymers**, 14, 920. https://doi.org/10.3390/polym14050920

Balda, S., Sharma, A., Capalash, N. & Sharma, P. (2021). Banana fibre: a natural and sustainable bioresource for eco-friendly applications. **Clean technologies and environmental policy**, 23, 1389–1401. https://doi.org/10.1007/s10098-021-02041-y

Bressan, M., Campagnoli, E., Ferro, C.G. & Giaretto, V. (2022). Rice straw: a waste with a remarkable green energy potential. **Energies**, 15, 1355. https://doi.org/10.3390/en15041355

Chen, C. (2001). Design for the environment: a quality-based model for green product development. **Management Science**, 42(2), 205-336. https://doi.org/10.1287/mnsc.47.2.250.9841

Egwutvongsa, S. & Seviset, S. (2021). Ideas for creation: a comparison of the learning results of three-dimensional images between active learning and child-centered education of product design students. **International Journal of Emerging Technologies in Learning**, 16(11), 273-288. https://doi.org/10.3991 /ijet.v16i11.21597

Egwutvongsa, S. (2021). Influence factors on industrial handmade products designed from sugar palm fibers. **Strategic Design Research Journal**, **14**(2), 456-470. https://doi.org/10.4013/sdrj.2021.142.06

Egwutvongsa, S., Seviset, S. & Piramgran. T. (2022). heuristic strategies: achieving influence motivation with success to design industrial products in projects from the department of architectural education and nesign. **International Journal of Emerging Technologies in Learning**, 17(5), 4-21. https://doi.org/10.3991/ijet.v17i07.25181

Gupta. M. & Dharwal, M. (2022). Green entrepreneurship and sustainable development: a conceptual framework. **Materials today: Proceedings**, 49(8), 3603-3606. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2021.08.148

Joreskog, K. G. & Sorbom, D. (1996). **LISREL 8 user reference guide**. Chicago, IL: Scientific Software International.

Ki, H. & Kim, J-Y. (2022). Sell green and buy green: a signaling theory of green products. **Resource and Energy Economics**, **67**, 101266. https://doi.org/10.1016/j.reseneeco.2021.101266

Kijmongkolvanich, S., Sevisat, S. & Egwutvongsa, S. (2023). Properties of 12-year Low thinning teak Wood for furniture production of communities in Thailand. **International Journal of Design and Nature and Ecodynamicsthis**, 18(2), 301–312. https://doi.org/10.18280/ijdne.180207

Kitchen, L. & Marsden, T. (2009). Creating sustainable rural development through stimulating the Eco-economy: Beyond the eco-economic Paradox ?. **Journal of the European Society for Rural Sociology**, 49(3), 273-294. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2009.00489.x

Khor, K. S. & Udin, Z. M. (2013). Reverse logistics in Malaysia: Investigating the effect of green product design and resource commitment. **Resources Conservation and Recycling**, 81, 71-80. https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2013.08.005

Kreczmanska-Gigol, K. & Gigol, T. (2022). The impact of consumers' green skepticism on the purchase of energy-efficient and environmentally friendly products. **Energies**, 15(6), 2077. https://doi.org/10.3390/en15062077

Laitala, K., Klepp, I. G. & Henry, B. (2018). Does use matter? comparison of environmental impacts of clothing based on fiber type. **Sustainability**, 10(1), 2524. https://doi.org/10.3390/su10072524

Lebdioui, A. (2022). The political economy of moving up in global value chains: how Malaysia added value to its natural resources through industrial policy. **Review of International Political Economy**, **29**(3), 870-903. https://doi.org/10.1080/09692290.2020.1844271

Leao, A., Sartor, S. M. & Caraschi, J. C. (2006). Natural fibers based composites – technical and social issues. **Molecular Crystals and Liquid Crystals**, 448(1), 161-177, https://doi.org/10.1080/15421400500388088

Lin, Y.-S. & Lin, M.-H. (2022). Exploring indigenous craft materials and sustainable design- a case study based on Taiwan kavalan banana fibre. **Sustainability**, 14(13), 7872. https://doi.org/10.3390/su14137872

Manopattanakron, K. (2022). A Comparative studyof promoting education for sustainable development (ESD)under the of sustainable development goal 4 (SDG 4) in Thailand, Japan, and Canada. **Rajabhat Chiang Mai Research Journal**. 23(2), 65-84.

Marsden, T. & Farioli, F. (2015). Natural powers: from the bio-economy to the eco-economy and sustainable place-making. **Sustainability Science**, 10, 331–344. https://doi.org/10.1007/s11625-014-0287-z

Marsden, T.K. & Sonnino, R. (2008). Rural development and the regional state: denying multi-functional agriculture in the UK. **Journal of Rural Studies**, 24(4), 422–431. https://doi.org/10.1016/j.jrusstud.2008.04.001

Martins, P., Miguel, R., Pina, L. & Pereira, M. (2022). Consumer involvement and ideologies on the co-creation of fashion products. in: Raposo, D., Neves, J., Silva, R., Correia Castilho, L., Dias, R. (eds) Advances in design, music and arts II. EIMAD 2022. **Springer series in design and innovation**, **25**. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-09659-4_22

Mohit, H., Rangappa, S. M., Siengchin, S., Gorbatyuk, P. S., Manimaran,C., Kumari, A., Khan, A. & Doddamani, M. (2022). A comprehensive review on performance and machinability of plant fiber polymer composites. **Polymer Composites**, 43(1), 608-623. https://doi.org/10.1002/pc.26403

Ntenga, R., Saidjo, S., Wakata, A., Djoda, P., Tango, M. & Mfoumou, E. (2022). Extraction, Applications and แ haracterization of plant fibers. Natural fiber, **Intech Open**, https://doi.org/10.5772/intechopen.103093

Obada D. R. & Dabija D. C. (2022). In Flow! why do users share fake news about environmentally friendly brands on social media ?. **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 19(8), 4861. https://doi.org/10.3390/ijerph19084861

Pirumgran, T., Egwutvongsa, S. & Ariyakuare, K. (2023). Green economy: community pottery development process from kradong volcanic rock powder for the sustainable development of communities in Thailand. **Academic Journal of Interdisciplinary Studies**, 12(3). https://doi.org/10.36941/ajis-2023-0083

Ratikul, R., Sevisat, S. & Egwutvongsa, S. (2023). Green economy: development of sustainable dairy cow manureUtilization processes for farmers in the northeastern region of Thailand. **Academic Journal of Interdisciplinary Studies**, 12(2), 301–312. https://doi.org/10.36941/ajis-2023-0042

Rathinavelu, R., Arumugam, E. & Paramathma, B. S. (2022). Suitability examination of a new cellulosic fiber extracted from the stem of Ventilago maderaspatana plant as polymer composite reinforcement. **Polymer Composites**, 43(5), 3015-3028. https://doi.org/10.1002/pc.26596

Seviset, S. & Egwutvongsa, S. (2021). The creation of furniture products from rice stubble. Cereal Grains, **Intech Open**, https://doi.org/10.5772/intechopen.98739

Sharma, N., Paço, A. & Kautish, P. (2022). The impact of eco-innovation on green buying behaviour: the moderating effect of emotional loyalty and generation. **Management of Environmental Quality**, 33(4), 1026-1045. https://doi.org/10.1108/MEQ-11-2021-0267

Stamboulis, A., Baillie, C. A. & Peijs, T. (2001). Effects of environmental conditions on mechanical and physical properties of flax fibers. **Composites Part A: Applied Science and Manufacturing**, 32(8), 1105-1115. https://doi.org/10.1016/S1359-835X(01)00032-X

Subash, M. C. & Perumalsamy, M. (2022). Green degumming of banana pseudostem fibers for yarn manufacturing in textile industries. **Biomass Conversion and Biorefinery**, https://doi.org/10.1007/s13399-022-02850-1

Subrata, C., Angela D. L. R., Grammatikos, S. A. (2022). Chapter 19 - life cycle assessment of plant fibers and their composites. Plant Fibers, their composites, and applications, **The Textile Institute Book Series**, 457-484. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-824528-6.00015-1

Suganda, U. K., Theresia, M. P. & Wijaya, H. A. (2022). Antecedent of green purchase behavior: Cases of Indonesia. **International Journal of Business Ecosytem & Straegy**, 4(1), 1-10. https://doi.org/10.36096/ijbes.v4i1.306

Vititnev, A., Alashkevich, Y. & Marchenko, R. (2022). The specificity of plant fiber disintegration in the knife milling process. **European Journal of Wood and Wood Products**, **80**, 489–499. https://doi.org/10.1007/s00107-021-01751-w

Wang, J., Zhang, Y., Wu, Z., Luo, S. Song, W. & Wang, X. (2022). Ozone episodes during and after the 2018 Chinese National Day holidays in Guangzhou: Implications for the control of precursor VOCs. **Journal of Environmental Sciences**, **114**, 322-333. https://doi.org/10.1016/j.jes.2021.09.009

Wanla, K. & Kosonkittiumporn, S. (2021). Driving Thailand's sustainable development goals. **Journal of Mahachulalongkornrajavidyalaya University**, 7(3), 56-66.

Wenge, Z. & Yuanjie, H. (2017). Green product design in supply chains under competition. **European Journal of Operational Research**, **258**(1), 165-180. https://doi.org/10.1016/j.ejor.2016.08.053

Zhang, Z., Zeeshan Malik, M., Khan, A., Ali, N., Malik, S. & Bilal, M. (2022). Environmental impacts of hazardous waste, and management strategies to reconcile circular economy and eco-sustainability. **Science of The Total Environment**, **807**(2): 150856. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.150856

ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย

สุธิดา มาอ่อน

The correlation study between text usage and concept in contemporary Thai Art

Suthida Ma-on

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Architecture Art and Design Faculty, Naresuan University
*Corresponding author. E-mail address: suthidam@nu.ac.th
Received: September 7,2022; revised: December 6,2023; accepted: October 12,2023

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนของงานวิจัยผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยชื่อ “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย” ที่มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย และ 2. อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์ และวิจารณ์ ผลงานกรณีศึกษาของศิลปินไทยร่วมสมัย 3 ราย คือ วสันต์ สิทธิเขตต์ คามิน เลิศชัย ประเสริฐ และประสงค์ ลือเมือง โดยใช้หลักทฤษฎีระบบสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์ ทฤษฎีศิลป์ และการศึกษาวิเคราะห์ผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้อง เป็นแนวทางกำหนดประเด็นการอธิบายผลการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยนั้น แสดงความสัมพันธ์ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์รูปทรงผลงาน โดยกำหนดให้ภาษาข้อความมีบทบาทและทำหน้าที่เดียวกับภาษาภาพคือ เป็นรูปทรงที่สื่อความหมายตามแบบแผนการใช้ ที่สัมพันธ์กับบริบททางภาษาอันมีจุดเริ่มต้นจากแนวคิดเช่นเดียวกัน ส่วนผลการใช้ภาษาข้อความที่สัมพันธ์กับแนวคิดของผลงานกรณีศึกษานั้น พบว่า ศิลปินได้กำหนดแบบแผนการใช้ภาษาข้อความผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะที่แตกต่างกันไป แต่สอดล้องกับแนวคิดและเจตนาทางการสร้างสรรค์ส่วนบุคคลตามโครงสร้างผลงานศิลปะเหมือนกันโดยได้กำหนดแบบแผนการใช้ภาษาข้อความ ในฐานะสัญลักษณ์ให้แสดงรูปทรงซึ่งมีทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง ในขั้นตอนทางความคิดก่อนสื่อสารผ่านรูปทรงภาษาศิลปะอย่างไม่จำกัดสื่อและวิธีการนอกจากนั้น ผลการวิจัยยังช่วยอธิบายลักษณะสำคัญทางรูปแบบศิลปะไทยร่วมสมัยที่แตกต่างกันจากพัฒนาการทางรูปแบบผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ที่มีลักษณะเฉพาะของศิลปินแต่ละรายได้อย่างชัดเจนด้วย

คำสำคัญ: ภาษาข้อความ แนวคิดผลงาน ศิลปะไทยร่วมสมัย

ABSTRACT

This article is a part of the contemporary Thai art research entitled “The Correlation Study between Text Usage and Concept in Contemporary Thai Art”. There are two objectives, which are to study and analyze the correlation between text and concept of contemporary Thai art and to explain the connection between text usage and concept of contemporary Thai art. The research process are analysis and criticism the art works of three selected artists, whom are Vasan Sitthiket, Kamin Lertchaiprasert, and Prasong Luemuang. The principle of Systemic Functional Linguistics theory, art theory, and related artworks examination are used for defining and describing the principle of the studied. The result of deliberation shows the correlation between text and concept of contemporary Thai art through form created procedure by specifying text as a form that has the same role and function as the visual language. Text and visual language are started from idea and convey the meaning for communicating according to the usage system which related with language context.

The result of second objective reveals that the artist has defined text usage system through the different creative process. However, it is in accordance with personal concept and creative intention which conveys through the structure of artwork. Artist has assigned text usage pattern as a symbol that has a form with direct meaning and connotation in thought process. After that the meaning is communicated through the form of artwork using unlimited medium and method. Moreover, the results can identify the different kind of contemporary Thai art from the development of the expressive style using the creative process that is clearly unique to each artist.

Keyword: Text, Concept, Contemporary Thai Art

บทนำ

เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่า ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารสำหรับมนุษย์ในการติดต่อ และสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีรูปทรงแสดงภาพลักษณ์ซึ่งแฝงไว้ด้วยความหมาย ตามข้อตกลงและยอมรับร่วมกันจากกลุ่มผู้ใช้ ภายใต้ระบบการใช้ภาษาประเภทนั้น ๆ ทั้งภาษาภาพ (Visual language) และภาษาอักษร (Text language) มีลักษณะลื่นไหลเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเทศะ มีระดับความเข้มข้นและหลากหลายของความหมายตามบริบททางสังคม (ชลธิชา บำรุงรักษ์ และ นันทนา รณเกียรติ, 2559) เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย ในฐานะรูปทรงที่มีความหมาย และเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งข้อมูลทางความคิด ซึ่งศิลปินตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ได้หยิบมาใช้สร้างรูปทรงผลงาน เพื่อสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์ของตน

ดูเหมือนว่าการใช้ภาษาภาพร่วมกับภาษาอักษร สามารถตอบสนองต่อการนำเสนอความคิดอันสลับซับซ้อนของศิลปินได้เป็นอย่างดี เมื่อทำงานร่วมกับความหลากหลายของวัสดุและเทคนิคทางการสร้างสรรค์ เพราะช่วยให้ศิลปินสร้างรูปทรงผลงานได้อย่างโดดเด่นและมีแรงดึงดูดต่อสายตาผู้ชม พร้อมกับการถ่ายทอดบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสถานการณ์ในขณะนั้นได้ด้วย เช่นผลงาน “Fountain” (1917) ของมาร์เซล ดูชอมพ์ (Marcel Duchamp), ผลงาน “One and Three Chairs” (1965) ของ โจเซฟ โคสุธ (Joseph Kosuth) หรือ ผลงาน “I Will Not Make Any More Boring Art” (1973) และ Goya Series: It Serves You Right, 1997 โดย จอห์น บาลเดสซาริ (John Baldessari) เป็นต้น

สำหรับศิลปะไทยร่วมสมัยในทางปฏิบัติพบว่า ศิลปินได้สื่อสารแนวคิดผ่านรูปทรงผลงาน โดยรับอิทธิพลทางรูปแบบจากศิลปะตะวันตก บนพื้นฐานที่แสดงลักษณะเฉพาะของเนื้อหาและรูปทรงในแบบตะวันออกหรือไทย ด้วยการเลือกใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่สื่อรูปแบบประเพณีนิยมอย่าง จิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ จนถึงสื่อผสมที่ประกอบกันเข้า กลายเป็นประเภทศิลปะที่บ่งบอกความเป็นศิลปะไทยร่วมสมัย อาทิ ศิลปะภาพถ่าย สื่อการแสดงสด การจัดวางเชิงความคิด และสื่อดิจิตอลและภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น (สุธี คุณาวิชยานนท์, 2561) ความหลากหลายเช่นนี้ทั้งในทางตะวันตกและตะวันออก แสดงถึงความเป็นอิสระทั้งทางความคิด และวิธีการสร้างสรรค์ จนทำให้ขอบเขตของกระบวนการทำงานถูกขยายออกไป เกิดวิธีการที่หลากหลายและแตกต่างไปจากรูปแบบผลงานในอดีต บางครั้งเกินกว่าความคุ้นเคยหรือไม่คาดคิด บางครั้งต้องอาศัยการตีความอย่างมาก จึงเป็นเรื่องไม่ง่ายนักสำหรับผู้ชมในการรับรู้หรือเข้าถึงคุณค่าของผลงาน ด้วยการชมทางสายตาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยคำอธิบายช่วยสร้างความเข้าใจ เพื่อรับรู้ถึงแนวคิดและเจตนาทางการสร้างสรรค์ของศิลปินผู้สร้างผลงานนั้น ๆ

การขยายขอบเขตทางกระบวนการ หรือใช้ความหลากหลายของรูปทรง เพื่อนำเสนอแนวคิดผ่านเนื้อหาด้วยรูปทรงผลงานทั้งรูปทรงสองมิติและ/หรือสามมิติเช่นนี้ มีทั้งการใช้ภาษาภาพที่ศิลปินคุ้นเคย เป็นเครื่องมือหลักสื่อความหมายในทางทัศนศิลป์ (เช่นเดียวกับการใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียนภายใต้ระบบการใช้ภาษาอักษร เป็นเครื่องมือสื่อสารของบุคคลทั่วไป) ร่วมกับภาษาอักษร และการใช้เพียงภาษาภาพอย่างเดียวดังที่เคยเป็นมา ทั้งสองลักษณะพบได้ทั้งในศิลปะตะวันตกและตะวันออก รวมทั้งศิลปะไทยร่วมสมัยด้วยเช่นกัน

พัฒนาการของการใช้ภาษาภาพร่วมกับภาษาอักษรในตะวันตกช่วงปลายคริสต์ทศวรรษ 70 และต้น 80 มีความโดดเด่นขึ้น พร้อมกับการกลับมาของจิตรกรรมแนวการแสดงอารมณ์ความรู้สึก (Expressionism) และการใช้ภาพตัวแทน (Figuration) ในยุโรปและอเมริกา (เคยลดบทบาทความนิยมลงเมื่อศิลปะมโนทัศน์นิยม (Conceptual art) มีความโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับช่วงก่อนหน้า) ทั้งนี้ พบได้ในงานศิลปินหลายราย อาทิ ผลงานภายใต้นามแฝง “Samo” ของ ชอง มิเชล แบสเคว็ดท์ (Jean-michel basquiat) ผลงาน Ignatius of loyola ของ จูเลี่ยน ชเนเบล (Julian schnabel) ผลงาน Untitled (I shop therefore

I am), 1987 ของ บาร์บาร่า ครูเกอร์ (Barbara kruger) และ ผลงาน Black book (1989) ของ คริสโตเฟอร์ วูล (Christopher wool) เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังพบผลงานที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบตะวันตก กับแนวคิดและวิธีการนำเสนอที่แสดงเนื้อหาแบบตะวันออกผ่านภาษาภาพและอักษร มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นสากล เช่น ผลงานศิลปะจีนร่วมสมัยชุด “หนังสือจากฟากฟ้า / A Book from the sky” ของ สวีปิง (Xu Bing)ผลงาน “การเจรจากับการทำลาย หมายเลข 50 / Dialogue and Demolition” โดย จางต้าลี่ (Zhang dali) ซึ่งมีพัฒนาการจากจิตรกรรมประเพณีการเขียนอักษรวิจิตรจีน จนเป็นศิลปะจีนร่วมสมัยในปัจจุบัน

เช่นเดียวกับศิลปะไทยร่วมสมัย พบผลงานของศิลปินหลายราย อาทิ ชุด “ก เอ๋ย ก ไก่” และ “ปัญหา ปัญญา” ของคามิน เลิศชัยประเสริฐ ผลงาน “หมวกบรรจุโลกธาตุ” และ “พุทโธ ธัมโม สังโฆ” ของ ประสงค์ ลือเมือง และผลงานหลายชิ้นของ วสันต์ สิทธิเขตต์ เป็นต้น ผลงานศิลปินทั้งสามรายนี้ มีความเด่นชัดของการใช้ภาษาอักษรร่วมกับภาษาภาพ ในการนำเสนอแนวคิดสร้างสรรค์ส่วนบุคคล จึงเหมาะสมเป็นกรณีศึกษาสำหรับงานวิจัย ที่ต้องอธิบายการใช้ภาษาข้อความและภาษาภาพในกระบวนการสร้างรูปทรง เพื่อช่วยเพิ่มการรับรู้และเข้าถึงให้แก่ผู้ชมได้มากขึ้น ทำให้ศิลปินบรรลุเจตนาทางการสร้างสรรค์ของตนเองได้ดียิ่งขึ้น และช่วยให้ผลงานมีความสมบูรณ์ตามหลักวิชาการสร้างสรรค์ศิลปะ เรื่องการแสดงเอกภาพ ผ่านโครงสร้างส่วนเนื้อหาและรูปทรง ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางการสร้างสรรค์ของศิลปิน และสัมพันธ์กับภาษาข้อความที่ศิลปินได้เลือกใช้

ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัยที่นำไปสู่ 2. การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยกรณีศึกษา โดยมีกรอบแนวคิดวิธีดำเนินการวิจัยจากทฤษฎีภาษาศาสตร์และทฤษฎีศิลป์ ภายในกรอบโครงสร้างผลงานศิลปะ องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ศิลปะ การขยายขอบเขตกลุ่มผู้ชมการวิจัยในหัวข้ออื่นหรือศาสตร์อื่นที่เกี่ยวข้อง และการขยายขอบเขตทางธุรกิจศิลปะของนักธุรกิจและนักสะสมผลงานศิลปะ จากการรับรู้คุณค่าของผลงานได้มากขึ้น

ทฤษฎีและผลงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

ภาษาข้อความ และองค์ประกอบของภาษาในทางภาษาศาสตร์

โดยความเข้าใจทั่วไปแล้วภาษาเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ในสังคมใช้เมื่อต้องการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยการถ่ายทอดความคิดและแสดงออก มีทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน ภาษากาย หรือภาษาภาพต่าง ๆ แต่ในทางภาษาศาสตร์นั้นภาษา คือ ระบบการสื่อสารที่เกิดจากเสียงมีความสลับซับซ้อนที่ไม่สามารถอธิบายได้ของทั้งรูปทรง (Form) ซึ่งแสดงภาพลักษณ์ และความหมาย (Meaning) ที่สัมพันธ์กับรูปทรงนั้น เกิดขึ้นจากการตกลงด้วยความเข้าใจตรงกันของสมาชิกในสังคม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตสำหรับทุกคนที่ได้เรียนรู้ตามระบบการใช้ภาษานั้น ๆ มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและสามารถเพิ่มความหมายได้ไม่จำกัดจากพื้นฐานเสียงในระบบแต่ละภาษาที่มีอยู่ (จรัญวิไล จรุญโรจน์, 2555)

นอกจากนั้น ภาษายังมีลักษณะเป็นระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปของภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือมีกฎเกณฑ์เฉพาะที่ผู้ใช้ต้องเรียนรู้ก่อนนำไปใช้ เปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่อย่างไม่จำกัด ตีความได้หลากหลายตามบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างคู่สนทนาหรือผู้ส่งและผู้รับ (ชลธิชา บำรุงรักษ์ และ นันทนา รณเกียรติ, 2559, ภาษาจึงมีระบบและกฎเกณฑ์ที่แสดงบทบาท หน้าที่ และความหมาย ตามข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ใช้ ในการสร้างความเป็นนามธรรมของสิ่งที่เรียนรู้จากหน่วยเสียงธรรมชาติ ให้เป็นรูปธรรมที่แสดงด้วยรูปทรงตัวอักษร ในฐานะสัญลักษณ์ที่มีความหมาย ประกอบด้วยการผสมรูปพยัญชนะ สระ อาจมีวรรณยุกต์ และพยางค์ในบางภาษาเข้าเป็นคำ และรวมกลุ่มคำเป็นภาษาข้อความ (Text) ที่มีความหมาย ในทางภาษาศาสตร์เรียกสัมพันธสาร (Discourse) (พิณทิพย์ ทวยเจริญ, 2547) คำที่เกิดจากการผสมรูปทรงพยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และพยางค์ จึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีแบบแผนการใช้ภายใต้ข้อตกลงเรื่องระบบการใช้ภาษา

ภาษาข้อความ หรือ คำ “Text” ในภาษาอังกฤษ มีความหมายตามพจนานุกรมว่า “ส่วนของภาษาพูดหรือภาษาเขียนประกอบด้วยการรวมกันของประโยคหลายประโยค เป็นโครงสร้างหรือหน่วย เช่น จดหมาย รายงาน หรือ ข้อเขียน อย่างไรก็ตามอาจเป็นเพียงคำคำเดียวก็ได้ เช่น คำ “อันตราย” บนป้ายเตือน แสดงลักษณะโครงสร้างและความหมายทำหน้าที่สื่อสารด้วยจุดมุ่งหมายเฉพาะสามารถเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อสัมพันธ์กับบริบทในขณะที่ใช้ภาษานั้นเพื่อการสื่อสาร (J.C. Schmidt, 2010) บริบทของภาษา จึงเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยกำหนดความหมายในทางภาษาศาสตร์ นอกจากความหมายตรงตามข้อตกลงระหว่างผู้ใช้แล้ว ยังมีความหมายแฝงที่เกิดจากการพิจารณาความหมายตรงร่วมกับบริบทของภาษา เช่น สถานภาพของคู่สนทนา

เรื่องที่สนทนา สถานการณ์ และวิธีการสื่อสาร (กฤษณา ยอดมงคล, 2554) บริบทของภาษาจึงเป็นภาพสะท้อนความคิดการเลือกใช้ภาษาของผู้ส่งสาร และการตีความของผู้รับสาร ที่มีผลต่อการสื่อความหมายให้สัมฤทธิ์ผลตามที่ผู้ส่งสารต้องการด้วย

เมื่อองค์ประกอบของภาษาในทางภาษาศาสตร์ เป็นส่วนประกอบที่ทำให้ภาษาข้อความ ถูกนำไปใช้สื่อสารและสร้างปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน ระหว่างมนุษย์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยผู้ส่งสารเป็นผู้เลือกและกำหนดวัตถุประสงค์การใช้ภาษา ให้เหมาะสมกับความต้องการของตน ในฐานะที่ภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่ต้องตีความ ร่วมกับบริบทของภาษา เกี่ยวข้องทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร ในการอธิบายภาษาข้อความที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด จึงพิจารณาการใช้ภาษาอักษรที่เป็นภาษาเขียน เพราะมีความเป็นรูปธรรมที่แสดงผ่านรูปทรงอักษรในรูปคำเพียงคำเดียว วลี หรือประโยค ที่มีความหมายและสัมพันธ์กับบริบทในขณะสื่อสาร และเมื่ออยู่ร่วมกับภาษาภาพในผลงานศิลปะร่วมสมัยแล้ว มีความจำเป็นต้องพิจารณาการตีความภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพที่รายล้อมและสัมพันธ์กับภาษาข้อความ ในฐานะบริบทในการสื่อสารด้วย

ทฤษฎีระบบสัมพันธ์ (Systemic Functional Linguistics) ของ ไมเคิล ฮัลลิเดย์ (Michael Halliday)

ไมเคิล ฮัลลิเดย์ อธิบายว่าองค์ประกอบของการใช้ภาษาแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์กัน ตามโครงสร้างของภาษาเรื่องบทบาทหน้าที่ของภาษาที่เป็นโครงสร้างหลักซึ่งเป็นลักษณะร่วมในทุกภาษา โดยเน้นอธิบายตามแนวคิดหรือวัตถุประสงค์ของผู้ใช้ที่เกิดขึ้นก่อนเป็นหลัก แล้วจึงใช้กลไกของภาษาในการเลือกใช้ตัวภาษา ตามบริบททางสังคมที่เป็นจริง เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การสื่อสาร (กฤษณา ยอดมงคล, 2554) ทั้งนี้ หน้าที่ตามโครงสร้างของภาษาได้แสดงบทบาททางสังคม ด้วยการสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านการสื่อสารระหว่างสมาชิกในสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

พิณทิพย์ ทวยเจริญ ศาสตราจารย์ด้านภาษาศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้นำทฤษฎีระบบสัมพันธ์มาใช้ทำความเข้าใจโครงสร้างและหน้าที่ของภาษา เพื่อเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ภาษาต่างๆ โดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ได้อธิบายว่า นอกจากความสัมพันธ์เรื่องแบบแผนหรือไวยากรณ์การใช้ภาษาแล้ว การใช้ความหมายของภาษายังเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องศึกษาด้วย เพราะมนุษย์ใช้ความหมายเป็นตัวเริ่มต้นในการสื่อสาร ก่อนส่งความหมายผ่านตัวภาษา ที่ประกอบด้วยความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ไม่เฉพาะแค่ความหมายเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึง ตัวภาษา บริบททางภาษาและสังคม ที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบด้วย (พิณทิพย์ ทวยเจริญ, 2543)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการสื่อสารด้วยภาษาข้อความ ถูกอธิบายด้วยทฤษฎีระบบสัมพันธ์ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะ 4 ประการ คือ หน้าที่ (Functional) ความหมาย (Semantic) บริบททางสังคมและวัฒนธรรม (Contextual) และกระบวนการเลือกใช้ตามระบบสัญลักษณ์ (Semiotic)ว่าเกี่ยวข้องกับตัวความหมายที่เกิดขึ้นจากสมองอันเป็นที่มาของความคิดและเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสาร เพื่อการเจรจาต่อรองของมนุษย์ในชีวิตประจำวัน โดยมีตัวภาษาข้อความเป็นเครื่องมือและบริบทของภาษาและสังคมที่ใช้ภาษาเป็นส่วนประกอบ (eggiins, 2004) การศึกษาทฤษฎีระบบสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์ โดยทำความเข้าใจกับแบบแผนการใช้และความหมาย นอกจากช่วยเป็นแนวทางทำความเข้าใจภาษาต่าง ๆ ที่มนุษย์ใช้เพื่อการสื่อสารแล้ว ยังสะท้อนภาพความคิดของผู้ใช้ได้อย่างเป็นระบบและชัดเจนด้วย เพราะผู้ใช้เป็นผู้พิจารณาว่าจะใช้ภาษาข้อความอย่างไรเมื่อต้องการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างสมาชิกในชีวิตประจำวัน ผ่านการโต้ตอบ เจรจาต่อรอง ผู้ใช้จึงเป็นผู้สร้างหรือเลือกความหมายของภาษาข้อความให้เกิดขึ้น เพื่อความสำเร็จในการสื่อสารความคิดของตน

หน้าที่ของภาษาข้อความและการเลือกใช้

ระบบการเลือกใช้ภาษาข้อความในฐานะสัญลักษณ์ ตามการอธิบายของฮัลลิเดย์ระบุว่า ผู้ใช้เป็นผู้กำหนดความหมายของภาษาขึ้นเอง ตามข้อตกลงร่วมกันในกลุ่มผู้ใช้แต่ละภาษา เพื่อการสื่อสารที่เกิดขึ้นและเป็นจริงในชีวิตประจำวัน โดยผู้ใช้เป็นผู้เลือกใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ร่วมกับความหมาย แล้วจึงพิจารณาบริบททางสังคมและวัฒนธรรมขณะนั้น ร่วมกับระบบการเลือกใช้ที่แสดงเจตนาของผู้ใช้โดยแบ่งเป็น 1. ข้อความบอกเล่าเพื่อให้ข้อมูลข้อความเสนอให้สิ่งของหรือบริการ 2. ข้อความเป็นคำถามเพื่อขอข้อมูลสิ่งของหรือบริการ 3. ข้อความคำสั่ง เพื่อขอรับสินค้าหรือบริการ (กฤษณา ยอดมงคล, 2554) ภาษาข้อความจึงเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายสัมพันธ์กับการเลือกใช้ ถูกแสดงด้วยอักษรส่งผลต่อผู้รับสารและเจตนาของผู้ส่งสาร ทั้งนี้ สรุปได้ดังแผนภาพด้านล่าง

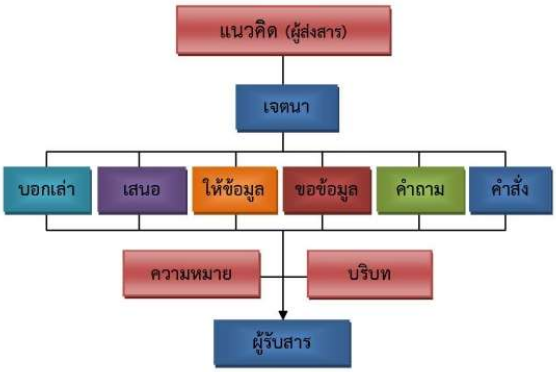

ภาพ 1 แผนผังแสดงหน้าที่และกระบวนการเลือกใช้ภาษาตามทฤษฎีระบบสัมพันธ์
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

สรุปได้ว่าการกำหนดหน้าที่ภาษาข้อความจึงเป็นไปตามแนวคิดและเจตนาของผู้ใช้ว่าต้องการให้ประสบความสำเร็จในเรื่องใด โดยมีความหมายของภาษาข้อความเป็นปัจจัยในการตัดสินเลือกที่ผูกพันอยู่กับกระบวนการเลือกใช้แนวคิดหลักของทฤษฎีระบบสัมพันธ์นี้ สามารถประยุกต์ใช้กับภาษาชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการใช้ภาษาภาพทางศิลปะด้วย เพราะภาษาภาพทางศิลปะจัดเป็นภาษาเพื่อการสื่อสารเช่นเดียวกับภาษาข้อความ และถูกศิลปินนำมาใช้โดยปรากฏร่วมกันในผลงานศิลปะ

แนวคิด (Concept) ในผลงานศิลปะ

คำ “แนวคิด” หรือ “Concept” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หมายถึง ความคิดที่เป็นแนวที่จะดำเนินต่อไป (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา) เป็นความหมายทั่วไปที่ถูกนำไปใช้กับศาสตร์อื่น โดยให้ความหมายที่แตกต่างไปตามทฤษฎีที่คำนี้เข้าไปเกี่ยวข้อง ในทางศิลปะ“แนวคิด” เป็นส่วนหนึ่งของความคิด มีหลักการของคำเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ในลักษณะแบบรูปของจักรวาล หรือแนวคิดหลักซึ่งถูกจัดระเบียบความคิด (Idea) หลายความคิดในเรื่องเดียวกัน โดยวิธีสกัดส่วนที่เหมือนกันแต่ละส่วน หรือหาตัวร่วมที่เป็นกลางมาเป็นความคิดนำ แล้วแยกส่วนประกอบย่อยที่มีลักษณะเฉพาะของรูปทรงซึ่งปรากฏในจินตนาการอย่างชัดเจน ทั้งส่วนเนื้อหาและรายละเอียดของรูปทรงออกมา มีความเป็นรูปธรรมมากที่สุด ส่วนประกอบย่อยต่าง ๆ เมื่อรวมเข้าด้วยกันคือ ภาพรวมที่เป็นเอกภาพของแนวคิดหลัก ซึ่งถูกเรียกว่า แบบรูปของจักรวาล (ชลูด นิ่มเสมอ, 2548)

แนวคิด จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในกระบวนการสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศิลปะร่วมสมัย เพราะแนวคิดกลายเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์ ที่ถูกแปลงเป็นรูปทรง (Form) เพื่อแสดงเนื้อหา (Content) ด้วยภาพลักษณ์ที่ปรากฏร่วมกับการนำเสนอและบริบทของการนำเสนอที่กลายเป็นขั้นตอนสำคัญ จนทำให้แนวคิดกลายเป็นส่วนเนื้อหาของผลงานด้วย (ชลูด นิ่มเสมอ, 2549) ความเป็นเนื้อเดียวกันของส่วนต่าง ๆ ในโครงสร้างผลงานศิลปะร่วมสมัย จึงทำให้กระบวนการสร้างสรรค์ไม่จำกัดอยู่เพียงขั้นตอนการสร้างรูปทรงผลงานเท่านั้น เพราะศิลปินยึดแนวคิดเป็นตัวนำและให้ความสำคัญกับกระบวนการมากกว่าผลงานที่เป็นวัตถุทางศิลปะในท้ายที่สุด การสื่อสารแนวคิดจึงมีเรื่องของการนำเสนอกระบวนการทำงานอยู่ด้วยเพราะส่งผลการรับรู้ของผู้ชม

สำหรับกระบวนการทางความคิดของศิลปินพบว่า สัมพันธ์กับกระบวนการสร้างรูปทรง เพราะศิลปินต้องเริ่มต้นค้นหาความชัดเจนของแนวคิดโดยการคิดเป็นภาพและ/หรือคิดเป็นตัวอักษรก่อนนำไปสู่กระบวนการสร้างรูปทรง ซึ่งเป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ไม่ง่ายนักสำหรับผู้สร้างสรรค์ที่มีประสบการณ์ไม่มากพอ ชลูด นิ่มเสมอ ได้อธิบายความสำคัญและความสัมพันธ์ของแนวคิดที่มีต่อปัญหาในกระบวนการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ และแนวทางคลี่คลายปัญหาว่า ต้องทำความเข้าใจกับแนวคิดสร้างสรรค์ตั้งแต่เริ่มต้นให้ถูกต้องและชัดเจน เพราะเป็นสาระสำคัญที่ผู้สร้างสรรค์ต้องการแสดงออก จึงต้องมีวิธีสร้างและสรุปรวบความคิดจนเกิดแนวคิดที่ชัดเจน โดยวิธีปลุกความคิดใหม่ ๆ ด้วยการใช้ถ้อยคำเป็นจุดเริ่มต้นความคิด ผ่านการจดบันทึกเป็นถ้อยคำด้วยภาษาอักษรและภาพร่าง แล้วจึงคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์จนเกิดเป็นแนวคิดที่ชัดเจนขึ้น (ชลูด นิ่มเสมอ, 2549)

ในทำนองเดียวกัน อิทธิพล ตั้งโฉลก ได้นำเสนอวิธีคิดที่ช่วยให้ผู้สร้างสรรค์ เกิดความเข้าใจและนำความคิดไปสู่กระบวนการสร้างรูปทรงและเนื้อหาของผลงานว่า สามารถคิดเป็นภาพ หรือ คิดเป็นถ้อยคำก็ได้ โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มักคิดเป็นถ้อยคำก่อน แล้วจึงแปลเป็นภาพเพราะมีความคุ้นเคยมาตั้งแต่เกิด (อิทธิพล ตั้งโฉลก, 2550) ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความตามระบบสัมพันธ์ กับการสร้างภาษาภาพในผลงานศิลปะ นอกจากมีจุดเริ่มต้นจากกระบวนการทางความคิดเหมือนกันแล้ว ในขั้นตอนของแนวคิดโดยธรรมชาติแล้ว ยังมีระบบการคิดเป็นถ้อยคำ และกระบวนการเลือกใช้เหมือนกันอีกด้วย คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบริบทกับความหมาย (แฝงภายใต้) รูปทรงสัญลักษณ์ตามสถานการณ์ที่ผู้สร้างสรรค์เลือกใช้หรือสร้างขึ้นตามแนวคิด เพื่อทำหน้าที่สื่อสารได้สำเร็จตามเจตนาการสร้างสรรค์ สรุปได้ตามตารางด้านล่าง

ตาราง 1 ความสัมพันธ์ของกระบวนการเลือกใช้ระหว่างภาษาข้อความและภาษาภาพ

กระบวนการเลือกใช้	ภาษาข้อความ	ภาษาภาพ
จุดเริ่มต้น	ความคิด(คิดเป็นถ้อยคำ)	แนวคิด(คิดเป็นถ้อยคำและภาพ)
ปัจจัยการเลือก	บริบทของคู่สนทนา	บริบทของรูปทรงประกอบ
การสื่อสาร	ความหมาย	ความหมาย
เครื่องมือ	อักษร	ภาพ

ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ภาษาข้อความในผลงานศิลปะตะวันตกและตะวันออก

การอยู่ร่วมกันของภาษาข้อความกับภาษาภาพ ในผลงานศิลปะร่วมสมัยมีความโดดเด่นและชัดเจนมากในช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 20 ผ่านรูปแบบศิลปะเชิงความคิด หรือ คอนเซ็บช่วล (Conceptual art) ผลงานของโซล เลวิตต์ (Sol lewitt) แสดงลักษณะสำคัญด้วยการใช้ภาษาข้อความ ที่ศิลปินอธิบายว่า ความคิด คือ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่สำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด เมื่อศิลปินได้เลือกใช้รูปแบบศิลปะเชิงความคิด นั่นหมายความว่า ศิลปินได้ตัดสินใจและวางแผนไว้ล่วงหน้าเป็นอย่างดีแล้ว เพราะความคิดคือเครื่องจักรกลในการสร้างตัวผลงานศิลปะ โดยมีกระบวนการภาคปฏิบัติที่เป็นอิสระจากเรื่องทักษะเชิงช่างของศิลปิน และเป็นขั้นตอนที่ทำให้ความคิดดำเนินไปจนเกิดเป็นผลงานในที่สุด (Sol Lewitt, 1967) เช่น ผลงาน Text and image of drawing series, 1968 เป็นผลงานที่เลือกใช้รูปทรงภาษาข้อความจำนวนมากอยู่ร่วมกับภาษาภาพ เพื่อแสดงอิสระทางความคิด จากรูปแบบศิลปะในช่วงก่อนหน้า

ผลงาน “I will not make any more boring art”, 1971 โดย John baldessari แสดงการใช้ภาษาข้อความร่วมกับสื่อใหม่อื่น ๆ โดยศิลปินได้เขียนประโยค “I will not make any more boring art” ในกระดาษโน้ต และบันทึกเป็นภาพเคลื่อนไหวยาว 31 นาที 17 วินาที แล้วจึงให้นักเรียนอาสาสมัครเขียนข้อความบนผนังห้องจัดแสดงจนเต็มผนัง และพิมพ์ภาพผลงานเป็นภาพพิมพ์โดยอาสาสมัคร ตามคำแนะนำวิธีการที่ถูกส่งไปพร้อมภาพเคลื่อนไหว (MoMA Learning, 2021) ลักษณะผลงานแสดงขั้นตอนปฏิบัติ เพื่อนำเสนอแนวคิดด้วยการสร้างรูปทรงของผลงานให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์ภาษาข้อความ

บาลเดสซาริอธิบายว่า ภาษาได้ถูกสร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์เฉพาะของภาษา และเป็นกฎซึ่งผู้ใช้ภาษาทุกคนต่างตกลงที่จะดำเนินตาม แต่ศิลปินต้องการแสดงสิทธิในการสร้างสรรค์ และตีความภาษาของตนอย่างไม่จำกัด โดยเลือกใช้ข้อความจากแหล่งต่าง ๆ ที่ได้อ่าน และดึงคำเหล่านั้นออกมาจากบริบทเดิม แล้วปรับบริบทของข้อความเหล่านั้นใหม่บนผืนผ้าใบในห้องจัดแสดงเพื่อสร้างความหมายใหม่ให้แก่ข้อความเหล่านั้น (Baldessari, 1988) แนวทางปฏิบัติของศิลปินที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าในขั้นตอนทางความคิด ช่วยอธิบายบทบาทของภาษาข้อความที่ศิลปินเลือกใช้เป็นสื่อว่า มีจุดเริ่มต้นจากความเข้าใจในความหมายเดิมของข้อความก่อน แล้วจึงสร้างความหมายใหม่จากกระบวนการทางความคิด ที่สอดคล้องกับแนวคิดสร้างสรรค์แต่ยังคงเกี่ยวข้องกับความหมายเดิมของภาษาข้อความนั้นโดยสร้างความหมายอย่างเฉพาะเจาะจงขึ้น เมื่อถูกเชื่อมโยงเข้ากับองค์ประกอบและบริบทของสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผลงานที่นำเสนอ

นอกจากนั้น ศิลปินยังต้องคำนึงถึงการจัดวางรูปทรงสัญลักษณ์ภาษาข้อความนั้น บนพื้นที่สื่อที่เลือกใช้เพื่อนำเสนอ เช่น ผนัง (กรณีบาลเดสสารี) ด้วย เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการรับรู้ของผู้ชม เมื่อศิลปินเปิดโอกาสให้ผู้ชมได้สัมผัสกับประสบการณ์

การตีความผลงานตามความเข้าใจและประสบการณ์ส่วนบุคคล เพื่อรับรู้การสื่อความหมายอย่างเป็นอิสระเช่นเดียวกับศิลปินที่มีอิสระในการเลือกใช้ภาษาข้อความจากประสบการณ์ของตนเองเพื่อจุดประสงค์หลักในการสื่อสารกับผู้ชมผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ในลักษณะเดียวกับการใช้ภาษาภาพในผลงานทัศนศิลป์

ในซีกโลกตะวันออกจิตรกรรมจีนแบบประเพณี ปรากฏการใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพ อย่างเป็นแบบแผนการแสดงลักษณะสำคัญทางรูปแบบที่โดดเด่นชัดเจน มีการสืบทอด และส่งอิทธิพลทางรูปแบบให้กับพื้นที่สร้างสรรค์อื่นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน เทคนิคการเขียนภาษาอักษรด้วยหมึกจีน ประกอบภาษาภาพเรื่องทิวทัศน์ ธรรมชาติ บุคคล หรือประวัติศาสตร์ การใช้ตราประทับรูปทรงต่าง ๆ อย่างซ้ำ ๆ สื่อความหมายด้วยชื่อสถานที่สะสม เจ้าของผลงาน หรือ ศิลปิน ภายในตราประทับ และการเขียนอักษรวิจิตรจีน ถือเป็นคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งของบัณฑิตจีน แสดงรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับสืบทอดต่อกันมาจนปัจจุบัน

แบบแผนงานจิตรกรรมจีนประเพณีและการเขียนอักษรวิจิตรจีนยังคงปรากฏในผลงานศิลปะจีนร่วมสมัย ผ่านพัฒนาการทางรูปแบบที่สื่อถึงการดำรงอยู่ของรากเหง้าแห่งวัฒนธรรมจีนอันยิ่งใหญ่ เช่น ผลงาน “หนังสือจากฟากฟ้า” ของ สวี ปิง ที่ใช้ภาษาข้อความร่วมกับการติดตั้งและจัดวางเชิงความคิด โดยออกแบบคำจากพยัญชนะภาษาอังกฤษ ให้ปรากฏภาพลักษณ์อย่างโครงสร้างรูปแบบอักษรวิจิตรจีน โดยยึดแบบไวยากรณ์เดิมของภาษาอังกฤษ แต่สร้างภาพลักษณ์ใหม่อย่างภาษาจีน ให้สื่อความหมายตามข้อตกลงการใช้ภาษาอังกฤษ นำเสนอด้วยรูปแบบการจัดวางเชิงความคิด ที่มีบริบทของภาษาเป็นปัจจัยหนึ่งในการสื่อความหมาย หรือ ผลงานชุดอักษรปลอม ชุด ตำนานราชวงศ์ที่สาบสูญ ของ กู่เหวินต๋า ที่ศิลปินยังคงนำเสนอรากเหง้าทางวัฒนธรรมจีน ด้วยรูปแบบการจัดวางเชิงความคิด โดยสร้างรูปทรงภาษาข้อความแบบใหม่ในเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการใช้ลายเส้นและวิธีเชื่อมโยงองค์ประกอบตามแบบแผนอักษรจีน ในลักษณะคำหรือข้อความ ที่ไม่สามารถอ่านออกได้แต่สร้างพลังการรับรู้สู่ผู้ชมอย่างมากที่สุด ด้วยภาพลักษณ์ของคำที่ถูกเขียนขึ้นด้วยภาษาเขียน การใช้รูปทรงภาษาข้อความเป็นองค์ประกอบสำคัญในผลงานของศิลปิน แสดงความเป็นเอกภาพตามแนวคิดวัฒนธรรมจีน ด้วยการเชื่อมโยงทั้งอักษรวิจิตร บทกวี และจิตรกรรมจีนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน

จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

การวิเคราะห์ทฤษฎีและผลงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ทฤษฎีระบบสัมพันธ์และผลงานศิลปะที่เกี่ยวข้องพบว่าประเด็นสำคัญในการเลือกใช้ภาษาข้อความของศิลปินเป็นไปตามบริบทและความสัมพันธ์กับสังคมเพราะเมื่อหน้าที่ของภาษาตามหลักภาษาศาสตร์เป็นไปตามที่ผู้ใช้ต้องการ ดังนั้นการเลือกใช้จึงขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ใช้ ที่ต้องการส่งสารด้วยจุดมุ่งหมายใดไปสู่ผู้รับสาร และมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในขณะนั้นด้วย หากเมื่อศิลปินได้เลือกใช้ภาษาข้อความในการสร้างสรรค์ผลงาน จึงเกิดคำถามว่าศิลปินต้องการใช้ภาษาข้อความทำหน้าที่สร้างความหมายและสื่อสารไปสู่ผู้ชม หรือต้องการใช้แค่เพียงรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์โดยไม่คำนึงถึงความหมาย หรือใช้รูปทรงของภาษาข้อความตามความหมาย เป็นองค์ประกอบร่วมที่ส่งเสริมรูปทรงหลักซึ่งแสดงด้วยภาษาภาพ ทั้งนี้ รวมถึงความหมายจากการแปลความและการตีความความหมายแฝงด้วย

หน้าที่ของภาษาข้อความตามทฤษฎีระบบสัมพันธ์ จึงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางพิจารณาและอธิบายกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินกรณีศึกษาว่า ต้องการใช้ภาษาข้อความทำหน้าที่อะไร โดยพิจารณาถึงเรื่อง 1. ความหมาย ว่าใช้ตามความหมายเดิมหรือสร้างความหมายใหม่ และ 2. ใช้ตามกระบวนการเลือกใช้ เพื่อใช้รูปทรงอักษรของภาษาข้อความสะท้อนความหมายที่แฝงอยู่ และมีบทบาทตามเจตนาของผู้ใช้ เมื่อถูกใช้ร่วมกับภาษาภาพในผลงานทัศนศิลป์ ศิลปินมีแนวคิดในการเลือกใช้ภาษาข้อความที่สัมพันธ์กับกระบวนการสร้างรูปทรงในเรื่องใดบ้าง ทั้งนี้ พิจารณาได้เป็นสองแนวทาง คือ

1.หน้าที่ของภาษาข้อความในกระบวนการสร้างสรรค์ ถูกกำหนดโดยศิลปินตามวัตถุประสงค์การใช้การสร้างรูปทรง

1.1 ใช้รูปทรงและภาพลักษณ์ตัวอักษรเป็นรูปทรงหลักในการสื่อความหมายส่วนเนื้อหาเพื่อแสดงแนวคิด

1.2 ใช้เป็นรูปทรงประกอบที่ส่งเสริมรูปทรงหลัก

2.วิธีการใช้ภาษาข้อความของศิลปินตามรูปแบบเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การใช้

2.1 ในรูปข้อความบอกเล่า (Declarative) เป็นคำ เป็นข้อความ หรือเป็นประโยคบอกเล่า ทำหน้าที่ให้ข้อมูลข่าวสาร เล่าเหตุการณ์ (Statement) ที่เป็นทัศนะของศิลปิน

2.2 ในรูปข้อความคำถาม (Interrogative) ทำหน้าที่กระตุ้นให้คิด (เป็นการขอข้อมูลทางภาษาศาสตร์)

กระบวนการเลือกใช้ภาษาข้อความข้างต้นนำไปสู่การกำหนดวิธีวิเคราะห์ วิจัยและแนวทางอธิบายผลตามวัตถุประสงค์เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะร่วมสมัย ที่เน้นการสื่อความหมายของศิลปินตามแนวคิดสร้างสรรค์

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะร่วมสมัย

ถึงแม้ทั้งภาษาอักษรและภาษาภาพในงานทัศนศิลป์จะมีจุดเริ่มต้นเหมือนกัน คือจากความต้องการสื่อสารความคิดไปสู่ผู้ฟังหรือผู้อ่านด้วยภาษาข้อความที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียนและการสื่อสารความคิดไปสู่ผู้ชมด้วยภาษาภาพก็ตาม แต่ระบบการใช้และวิธีการเลือกใช้ของภาษาข้อความและภาษาภาพมีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม นอกจากความเหมือนเรื่องความคิดที่เป็นจุดเริ่มต้นการเลือกใช้ทั้งสองระบบภาษาแล้ว จุดหมายปลายทางของทั้งสองระบบยังคงเป็นเรื่องความสำเร็จในการสื่อสารความคิดไปสู่ผู้รับสาร ความแตกต่างของภาษาข้อความกับภาษาภาพอยู่ที่ระบบการใช้และการเลือกใช้ ในขณะที่ตัวภาษาข้อความมีความชัดเจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มผู้ใช้ ทั้งเรื่องระบบการใช้ภาษาอักษร (แต่ละภาษา) และเรื่องแบบแผนโครงสร้างของระบบการเลือกใช้ ตามทฤษฎีระบบสัมพันธ์ แต่ในทางตรงข้ามภาษาภาพมีความเปลี่ยนแปลงผันแปรได้ ตามวิธีปฏิบัติในกระบวนการสร้างรูปทรงของภาษาภาพ ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่จินตนาการส่วนบุคคลของผู้สร้าง ไปจนถึงปฏิบัติการสร้างรูปทรงผลงานและการนำเสนอในที่สุด ศิลปินมีอิสระในการกำหนดและปรับเปลี่ยน หรือสร้างความสำเร็จในการสื่อสารจากผลกระทบตามขั้นตอนปฏิบัติของตน บนเงื่อนไขเรื่องทักษะ ความเชี่ยวชาญ ความบังเอิญหรือผลจากการทดลองเทคนิคและวิธีการสร้างรูปทรง รวมถึงการนำเสนอที่มีบริบทเข้าไปเกี่ยวข้อง ดังนั้น กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ จึงเป็นปัจจัยและตัวแปรสำคัญต่อความสำเร็จในการสื่อสารความคิดของศิลปินไปสู่ผู้ชม ความสัมพันธ์ของภาษาข้อความกับแนวคิดของผลงาน จึงเป็นความสัมพันธ์ผ่านขั้นตอนปฏิบัติสร้างสรรค์ ที่มีความซับซ้อนของขั้นตอนมากกว่า แต่ยังคงอ้างอิงแบบแผนการเลือกใช้ภาษาข้อความอยู่ทั้งนี้ สามารถสรุปได้ดังแผนภาพต่อไปนี้

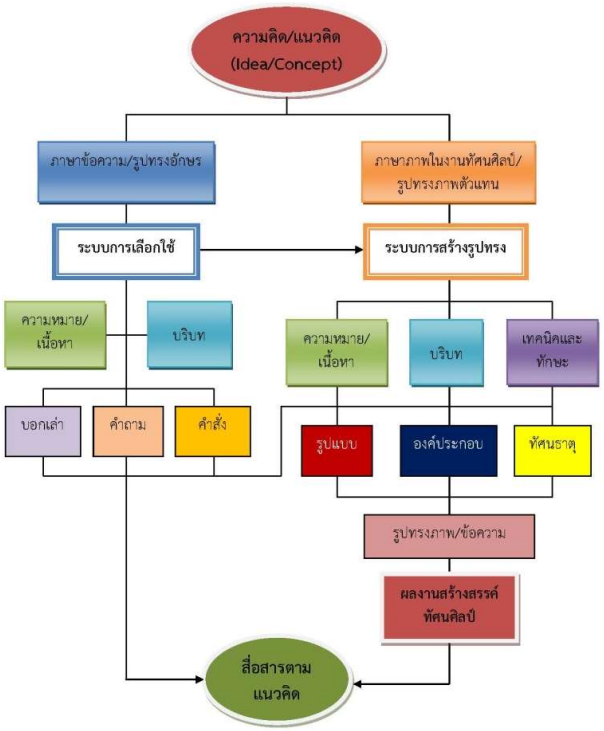

ภาพ 2 แผนผังแสดงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะร่วมสมัย
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ในกระบวนการสร้างรูปทรงผลงานศิลปะร่วมสมัย ศิลปินเป็นผู้กำหนดหน้าที่ และ/หรืออาจกำหนดความหมายของภาษาข้อความขึ้นใหม่ด้วยการสร้างบริบทใหม่ให้กับภาษาข้อความ เพื่อให้เกิดผลตามแนวคิดสร้างสรรค์ของตนซึ่งไม่อาจเกิดขึ้นได้หากศิลปินขาดทักษะและความเชี่ยวชาญในการสร้างรูปทรงภาษาภาพ และขาดความแตกฉานในทางภาษาข้อความการพิจารณา

ภาษาข้อความตามมิติทางศิลปะ ในฐานะรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์ โดยแยกอธิบายตามโครงสร้างผลงานเป็น 1. ส่วนรูปทรง คือ รูปทรงและภาพลักษณ์ของตัวอักษรที่ประกอบกันเป็นข้อความและ 2. ส่วนเนื้อหา คือ ความหมายของรูปทรงอักษรที่รวมเป็นคำหรือข้อความ มีความหมายตรงและความหมายแฝง

1. รูปทรงเกี่ยวข้องกับการใช้ในมิติทางศิลปะ ที่สัมพันธ์กับระบบการเลือกใช้ในมิติทางภาษาศาสตร์แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

1.1 ใช้ตามแบบแผนเดิมของภาษาอักษร

โดยอาศัยภาพลักษณ์และแบบแผนการใช้ ที่ถูกกำหนดไว้แล้วตามตัวอักษรในแต่ละภาษา มีลักษณะโครงสร้างและรายละเอียดของจุดเด่นของภาพลักษณ์คงที่ เป็นที่ยอมรับตามข้อตกลงในกลุ่มผู้ใช้แต่ละภาษา มีแบบแผนการใช้ที่ชัดเจนและจำเป็นต้องเรียนรู้สำหรับผู้ต้องการใช้ แบบแผนการใช้โดยหลักแล้วไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เว้นแต่เป็นความเห็นจากเสียงส่วนมากของผู้ใช้ที่ได้ตกลงร่วมกันตามบริบททางสังคม เช่น การสะกดคำด้วยอักษรที่มีภาพลักษณ์ต่างแต่เสียงพ้องกัน ที่อาจส่งผลต่อความหมายของคำนั้น

1.2 ใช้แบบผสมตามแบบแผนเดิมของภาษาอักษรกับการสร้างบริบทใหม่ด้วยวิธีการทางศิลปะ

คงใช้ภาพลักษณ์ตัวอักษรและแบบแผนที่ถูกกำหนดไว้เดิม ผสมผสานกับการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้กับรูปทรงตัวอักษร เช่น สร้างลักษณะเด่นแบบใหม่ หรือสร้างแบบการผสมอักษรและการวางตำแหน่งอักษรแบบใหม่ แต่คงไว้ซึ่งการระบบไวยากรณ์ภาษาที่สื่อความหมายได้ตามเดิม และใช้หลักการสร้างรูปทรงด้วยทัศนธาตุและการจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะ ในลักษณะอักษรประดิษฐ์

2. ส่วนของเนื้อหา

เนื้อหาของรูปทรงภาษาอักษร คือ ความหมายของคำหรือข้อความตามแบบแผนการใช้แต่ละภาษา ความสำคัญของเนื้อหาในการสื่อความหมาย ถือเป็นจุดประสงค์หลักของระบบภาษาเพื่อสื่อสารตามเป้าหมายของผู้ใช้ ความหมายของภาษาข้อความและภาษาภาพ ในมิติทางทัศนศิลป์ มี 2 ลักษณะคือ ความหมายตรง และความหมายแฝงอธิบายโดยประยุกต์ใช้ทฤษฎีภาษาศาสตร์กับผลงานศิลปะ เช่น ทฤษฎีสัญวิทยาว่าด้วยการอธิบายรูปทรงสัญลักษณ์อันแฝงด้วยความหมายที่เกี่ยวข้องกับบริบททางภาษา

2.1 ความหมายตรง

การใช้ความหมายตรงตามข้อตกลงในกลุ่มผู้ใช้ภาษา เพื่อสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา สามารถเข้าใจได้ง่ายด้วยความหมายของภาษาข้อความเอง ถูกศิลปินเลือกใช้โดยคำนึงถึงความหมายเป็นหลัก แต่ถูกนำมาใช้ตามหลักการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้แก่ผลงาน แสดงถึงฝีมือและทักษะอย่างเชี่ยวชาญของศิลปินในเชิงสร้างสรรค์ อาจใช้ทั้งรูปทรงตามแบบแผนเดิม และ/หรือใช้รูปทรงแบบผสม ด้วยวิธีการสร้างรูปทรงและบริบทให้กับผลงานตามวิธีการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ สื่อความหมายที่เป็นเนื้อหาตามแนวเรื่อง หรือเรื่องที่ศิลปินกำหนด โดยเนื้อหานั้นอาจเป็นแนวคิดของผลงานด้วย

2.2 ความหมายแฝง

การใช้ความหมายแฝงในการสื่อความคิดของศิลปิน มีเรื่องบริบทใหม่ของภาษาที่ศิลปินกำหนดขึ้นเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยใช้รูปทรงอื่นเป็นองค์ประกอบในผลงาน เป็นตัวช่วยสื่อความหมายแฝง ซึ่งเป็นความหมายเชิงลึกที่ต้องอาศัยการตีความของทั้งศิลปินผู้เลือกใช้ภาษาข้อความ และผู้ชมในฐานะผู้รับสารจากศิลปิน โดยศิลปินเป็นผู้สร้างบริบทด้วยรูปทรงภาษาภาพ หรือภาษาข้อความก็ได้ทั้งนี้ เพื่อแนะผู้ชมหรือผู้รับสารไปสู่การตีความเชิงลึกตามประสบการณ์ หรือชี้นำไปสู่การศึกษาค้นคว้า เพื่อการรับรู้ที่สร้างคุณค่าให้กับผลงาน และประสบการณ์ใหม่ให้แก่ผู้ชม

ทั้งสองส่วนตามโครงสร้างผลงานศิลปะ มีความผูกพันระหว่างกันที่ส่งผลต่อการสื่อความหมายตามแนวคิดการสร้างสรรค์ในกระบวนการสร้างรูปทรงเพื่อสื่อความหมายส่วนเนื้อหานั้น ยังมีความเกี่ยวข้องอย่างไม่อาจแยกจากกันได้กับภาพลักษณ์ซึ่งแสดงรูปแบบและเทคนิคการสร้างรูปทรง ผูกพันกับสื่อและทักษะการใช้สื่อที่ศิลปินเลือกใช้เพื่อสร้างรูปทรง ตามหลักการสร้างสรรค์ศิลปะดังนั้น การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย จึงเป็นการอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับโครงสร้างผลงาน ที่ถูกแสดงออกผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะไทยร่วมสมัยด้วยรูปทรงอันแฝงด้วยความหมายส่วนเนื้อหา และลักษณะรูปทรงอันเป็นผลจากการใช้เทคนิคที่ส่งผลต่อรูปแบบ ทั้งนี้ รวมถึงรูปทรงอักษรในลักษณะภาษาข้อความ และความหมายของภาษาข้อความในแต่ละผลงานที่เชื่อมโยง และส่งผลต่อกัน ดังแผนภาพด้านล่าง

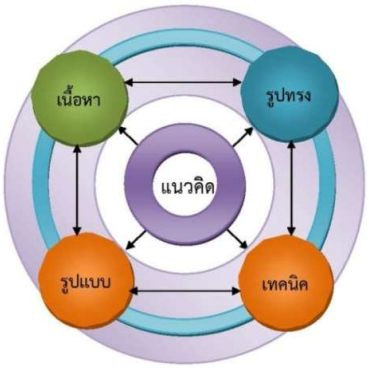

ภาพ 3 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับโครงสร้างในกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ผลการศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย โดยยึดหลักวิชาการศิลปะเรื่องโครงสร้างของผลงานในกระบวนการสร้างสรรค์ฯ และระบบสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์ เรื่องหน้าที่และการเลือกใช้ในระบบภาษาข้อความ นอกจากการเลือกใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพ ตามแนวทางรูปแบบศิลปะร่วมสมัยที่ต้องการสร้างสิ่งใหม่เพื่อแสดงภาพลักษณ์เฉพาะตนแล้ว ศิลปินยังเลือกใช้ภาษาข้อความเป็นเครื่องมือในขั้นตอนการสร้างสรรค์ ให้ทำหน้าที่สนองเจตนาของศิลปินใน 3 ลักษณะ คือ

1. ใช้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
2. ใช้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความเป็นองค์ประกอบเสริมภาษาภาพ ในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
3. ใช้รูปทรงภาษาข้อความที่มีหรือไม่มีความหมายเป็นส่วนช่วยสร้างความสมบูรณ์ทางรูปแบบ

หน้าที่ของภาษาข้อความในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย ทั้ง 3 ลักษณะนี้ ได้ถูกใช้อธิบายผลงานกรณีศึกษาของศิลปินไทยร่วมสมัยทั้งสามราย โดยแบ่งการอธิบายแยกตามโครงสร้างผลงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสรรค์ซึ่งศิลปินได้กำหนดขึ้นใน 3 แนวทาง คือ ความสัมพันธ์ระหว่าง 1. แนวคิดกับรูปแบบและเทคนิค 2. แนวคิดกับเนื้อหา และ 3. แนวคิดกับรูปทรง

การวิเคราะห์และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความกับแนวคิดของผลงานกรณีศึกษา

ผลงานกรณีศึกษา ถูกวิเคราะห์และอธิบายลักษณะผลงานแนวคิด บทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับรูปแบบ (เทคนิคและวิธีสร้างรูปทรง) ผ่านการใช้ภาษาข้อความตามหน้าที่และวิธีใช้ และภาษาภาพตามโครงสร้างผลงาน ดังนี้

วสันต์ สิทธิเขตต์

มีแนวทางสร้างสรรค์เด่นชัดในลักษณะศิลปะเพื่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง (Activist art) ตามรูปแบบศิลปะเชิงความคิด (Conceptual art) ที่แสดงความเป็นศิลปะร่วมสมัย ด้วยการใช้สื่ออย่างหลากหลาย มีแนวคิดหลักที่ต้องการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือแสดงเสรีภาพทางความคิด ผ่านการวิพากษ์วิจารณ์ การขับเคลื่อนพลังและกิจกรรมภาคประชาชน ด้วยการนำเสนอความจริงเรื่องประเด็นปัญหาสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดขึ้นขณะสร้างสรรค์เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกให้เกิดขึ้นในสังคม

ผลงานกรณีศึกษาของวสันต์ ประกอบด้วยผลงานดังต่อไปนี้

1. ผลงาน “ฉันไม่ใช่ฉัน”, 2531

ศิลปินต้องการแสดงทัศนะเรื่องการยอมรับและเข้าใจความเป็นจริง การข่มใจตนเอง ความเป็นตัวกูของกู และการสำคัญตนผิด โดยใช้ภาษาข้อความเป็นหลัก

ภาพ 4 ผลงาน “ฉันไม่ใช่ฉัน”, 2531 โดย วสันต์ สิทธิเขตต์
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ศิลปินเลือกใช้เทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ เพราะต้องการเผยแพร่ผลงานให้ได้มากที่สุด ร่วมกับทักษะทางวรรณกรรมที่ตนเองเชี่ยวชาญเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความคิด ผ่านรูปทรงอักษรที่มีเนื้อหาตามความหมายของบทกวีประเภทกลอนเปล่าร่วมกับภาษาภาพแสดงลักษณะโครงสร้างโดยรวมของรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง คล้ายภาพแขวนในจิตรกรรมและการเขียนอักษรวิจิตรจีนแบบประเพณี ที่ให้ความสำคัญกับบทกวีเท่าเทียมกับจิตรกรรม และการใช้เทคนิคภาพพิมพ์ที่สามารถพิมพ์ซ้ำภายใต้เงื่อนไขข้อจำกัดต้นทุนทางวัสดุ และแนวคิดทางรูปแบบสืบเนื่องจากงานโปสเตอร์ (Poster art) แนวโฆษณาชวนเชื่อในยุคปฏิวัติวัฒนธรรมจีน ที่ถูกใช้เพื่อปรับทัศนคติของประชาชนสามารถพบเห็นได้ในทุกระดับชนชั้นของสังคมจีนในช่วงเวลานั้นซึ่งส่งอิทธิพลต่อแนวทางสร้างสรรค์ของศิลปิน

ส่วนเนื้อหาผลงานมีความสัมพันธ์กับแนวคิดผ่านรูปทรงแสดงความหมายด้วยบทกวี ที่เป็นรูปทรงหลักของผลงานมีความหมายแฝงเชิงเปรียบธรรมชาติกับธรรมะเรื่องสัจจะ อันเกิดขึ้นตามแนวคิดการแสดงทัศนะที่เป็นปัจจัยภายในของตนเอง การข่มความคิด อารมณ์ความรู้สึก การสำคัญตัวผิดเรื่องตัวกูของกู เน้นความหมายตรงด้วยชื่อผลงาน “ฉันไม่ใช่ฉัน”ที่แสดงด้วยชื่อผลงาน แบบการให้ข้อมูลด้วยประโยคบอกเล่า มีชั้นเชิงการเลือกใช้คำอย่างบทกวีที่ต้องแปลความ เช่น คำ “ชเล” (ประโยค “ชเลไม่ใช่ชเล”) ที่หมายถึง ทะเล และการลงท้ายข้อความด้วยชื่อศิลปินแสดงสัญลักษณ์ความเป็นตัวตน พร้อมวันที่ เดือน และปีเพื่อบันทึกช่วงเวลา

ใช้รูปทรงภาษาข้อความเป็นหลัก ด้วยขนาดโครงสร้างรวมครอบคลุมพื้นที่มากกว่าภาษาภาพ ที่เป็นส่วนประกอบของผลงาน ซึ่งมีขนาดเล็ก ไม่ชัดเจน อยู่ในตำแหน่งใต้ภาษาข้อความ ที่เป็นใจความหลักและชื่อผลงานด้านบนสุด ลักษณะรูปทรงทั้งภาษาภาพและภาษาข้อความถูกกำหนดด้วยเทคนิคภาพพิมพ์แกะไม้ ภายในกรอบโครงสร้างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง เรียงรูปทรงตัวอักษรตามระบบการเขียนภาษาไทย แต่ต่อกันแบบไม่มีการเว้นวรรค และตัดคำระหว่างประโยคเมื่อต้องขึ้นบรรทัดใหม่ โดยไม่คำนึงถึงรูปประโยค ส่วนของภาษาภาพใช้รูปทรงภาพตัวแทน ที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำ ที่ปรากฏในภาษาข้อความอย่างภาพบุคคล แทนด้วยรูปทรงที่แสดงภาพลักษณ์เพศชายและหญิง จัดวางแบบกลับหัวตรงข้ามกัน ดวงอาทิตย์ฉายรังสี แสดงรัศมีของแสงแดด ด้านบนก้อนเมฆ และริ้วสายลมเป็นสายกระจายบนพื้นที่ว่าง เบื้องหลังและโดยรอบรูปทรงทั้งหมด เสมือนฉากของท้องฟ้า รูปทรงทั้งหมดถูกจัดวางองค์ประกอบอย่างสมดุล การวางตำแหน่งรูปทรงบุคคลแบบกลับหัวระหว่างชายและหญิง สีเหลืองและสีฟ้าที่ใช้ในภาษาภาพ แสดงลักษณะภาพประกอบ ด้วยความหมายของรูปทรงที่สอดคล้อง และช่วยย้ำความหมายของภาษาข้อความ ในเรื่องสัจจะ คือ ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจควบคุมได้อันเป็นไปตามธรรมชาติ เพราะลำพังภาษาภาพอย่างเดียวไม่สามารถเข้าใจสิ่งที่ศิลปินต้องการสื่อสารได้ แต่เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว จึงช่วยย้ำให้การสื่อสารแนวคิดของศิลปินผ่านผลงานชิ้นนี้มีความสมบูรณ์อย่างที่สุด

2. ผลงาน “ปกป้องธรรมชาติ”, 2551

แนวคิดสร้างสรรค์ คือ การนำเสนอประเด็นปัญหาการเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่เกิดขึ้นในขณะสร้างสรรค์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหว และแสดงเจตจำนงเรื่องการสงวนรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ภาพ 5 ผลงาน “ปกป้องธรรมชาติ”, 2551
ที่มา: วสันต์ สิทธิเขตต์

วสันต์ได้เลือกใช้เทคนิคจิตรกรรมสีน้ำมันบนผืนผ้าใบ เป็นสื่อแสดงทัศนะของตนด้วยเนื้อหาเรื่องประเด็นปัญหาในสังคมไทย ช่วงปี พ.ศ. 2551 โดยใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพที่แสดงภาพลักษณ์อย่างบุคคล ภาพบุคคลหัวเป็นสัตว์เป็นสัญลักษณ์นำเสนอส่วนเนื้อหา ใช้เทคนิคการเขียนรูปทรงอย่างหยาบ แต่ชัดเจนด้วยลายเส้นรอบรูปทรงที่คมชัด กระด้าง และแข็งกร้าว สีสดจัดตัดกัน และการสร้างพื้นผิวขรุขระลวงตา ด้วยสีจากจังหวะการแต้มฝีแปรงเป็นเหลี่ยมต่อเนื่องกัน เป็นสื่อแสดงอารมณ์ของศิลปินอย่างฉับพลันและรุนแรง ตามอิทธิพลรูปแบบจากศิลปะแนวการแสดงออกทางอารมณ์ (Expressionism)

สื่อความหมายด้วยภาษาภาพเป็นหลัก นำเสนอประเด็นปัญหาการทำลายธรรมชาติ ผ่านรูปแบบการพัฒนาตามแนวทางระบบทุนนิยมโดยภาครัฐ ผ่านเนื้อหาการรวมตัวกันปกป้องรักษาธรรมชาติของภาคประชาชน ที่ถูกทำลายโดยผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจรัฐ ใช้ความหมายของภาษาข้อความ “ปกป้องธรรมชาติ” ในรูปวลีบอกเล่าเชิงคำสั่ง ที่แสดงการร้องขออย่างแข็งกร้าว ในฐานะบริบทของภาษาภาพ ที่ช่วยเสริมความเข้าใจในการรับรู้เรื่องราวส่วนเนื้อหาผลงานของผู้ชม ทำให้ภาษาภาพมีความชัดเจนและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ยังนำผู้ชมไปสู่การรับรู้เรื่องราวเชิงลึกของประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม จากการค้นหาด้วยคำสำคัญที่ปรากฏในผลงานอย่างชื่อ และปี พ.ศ. ที่กำกับอยู่การสื่อความหมายผ่านเนื้อหาผลงาน จึงเป็นเสมือนบันทึกทางประวัติศาสตร์เหตุการณ์ทางสังคมและการเมืองไทยที่ส่งผลกระทบต่อส่วนรวม

รูปทรงภาษาภาพถูกใช้เป็นหลักในการสื่อสารแนวคิดและเนื้อหา ผลงานแสดงภาพลักษณ์รูปทรงบุคคลด้วยท่าทาง และใบหน้าบ่งบอกอารมณ์ดุดัน แข็งกร้าว และพร้อมเผชิญหน้า โดยมีรูปทรงภาษาข้อความที่แสดงภาพลักษณ์ด้วยตัวอักษรสีแดงเรียงลำดับคำตามแบบแผนระบบภาษาไทย แต่ใช้วิธีสร้างรูปทรงตัวอักษรทางศิลปะ เพื่อการสร้างภาพลักษณ์ และกำหนดตำแหน่งของรูปทรงภาษาข้อความ บริเวณด้านบนซ้ายของผืนผ้าใบ ให้ตัวอักษรเรียงอยู่บนพื้นขาว ภายในกรอบเส้นหนาสีดำในลักษณะป้ายที่ถูกชูขึ้นด้วยมือของบุคคล ในท่าทางแสดงอาการต่อต้านอย่างเต็มกำลัง ผ่านการใช้สีและเส้น ช่วยเน้นความสำคัญของความหมายภาษาข้อความ ในฐานะบริบทเสริมความหมายให้แก่ภาษาภาพ และช่วยให้การแสดงออกเชิงวิพากษ์วิจารณ์ของศิลปินด้วยภาษาข้อความอย่างไม่เป็นทางการเป็นไปอย่างตรงไปตรงมา สามารถเข้าถึงผู้ชมได้ง่าย

3. ผลงาน “ฉากประชุมรัฐสภา”, 2553

แนวคิดสร้างสรรค์ เป็นการนำเสนอประเด็นปัญหาการเมืองและประชาธิปไตย กระตุ้นให้เกิดการรับรู้ และตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อคนไทยทั้งประเทศ

ภาพ 6 ผลงาน “ฉากประชุมรัฐสภา”, 2553 โดย วสันต์ สิทธิเขตต์
ที่มา: วสันต์ สิทธิเขตต์

แนวคิดของศิลปิน แสดงความสัมพันธ์ผ่านรูปแบบการใช้ภาษาภาพร่วมกับภาษาข้อความ ในการสื่อความหมายตามทัศนะของศิลปิน เชิงต่อต้านสถาบันทางการเมืองในช่วงเวลานั้น จึงเข้าลักษณะศิลปะแห่งการต่อต้าน (Resistance art) โดยใช้เทคนิคจิตรกรรมสีน้ำมันบนผืนผ้าใบ แนวทางการแสดงอารมณ์ เป็นเครื่องมือแสดงทัศนะ ผ่านการใช้สีสดจัดตัดกัน ลายเส้นที่หยาบหนาคมชัด ดูแข็งกระด้าง สร้างรูปทรงให้แสดงภาพลักษณ์อย่างภาพตัวแทน ระหว่างบุคคลและสัตว์ผสมกันเป็นสัญลักษณ์ที่แฝงด้วยความหมายเชิงลึกบอกถึงสถานการณ์ทางการเมืองไทย และเป็นสัญลักษณ์ที่เข้าใจได้ในสังคมไทยอย่างกว้างขวาง

เนื้อหาผลงานถูกแสดงผ่านภาพลักษณ์รูปทรงภาษาภาพเป็นหลัก ด้วยแนวเรื่องประเด็นปัญหาการเมืองที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2553 คือ การแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2550 อันเป็นต้นทางและนำไปสู่ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในสังคม เกิดการแบ่งแยกทางความคิด ถูกนำเสนอผ่านสัญลักษณ์รูปบุคคลมีศีรษะเป็นสุนัขสีแดง และตัวเงินตัวทองสีเหลือง อีกาสีดำบินว่อน และตัวเงินตัวทองสองหัว เป็นรูปทรงหลักของผลงาน มีบริบทเป็นฉากประชุมรัฐสภา และภาษาข้อความที่สื่อความหมายในฐานะบริบทของภาษาภาพ ซึ่งช่วยแนะผู้ชมไปสู่การค้นคว้าเชิงลึก ถึงประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมขณะนั้น

โดยศิลปินกำหนดให้ภาษาข้อความทำหน้าที่ให้ข้อมูลด้วย 1. ประโยคบอกเล่าแบบภาษาพูดอย่างไม่เป็นทางการ ในข้อความ “สภาอาถรรพ์มีแต่โจรทั้งนั้นครองเมือง!!!” “เล่นการเมืองประเทศนี้สนุกจริง ๆ” และ “ท่านประธานที่ไม่เคารพครับกระผมขออนุญาตผายลม!” 2. เป็นคำถามที่แฝงความหมายกระตุ้นให้คิด ด้วยข้อความ “ประเทศใครรวมเลือดเนื้อชาติเชื้อใคร?” และ 3. เป็นประโยคร้องขอ มีบางคำไม่ชัดเจน (อาจด้วยความตั้งใจในทางเทคนิคการสร้างภาพ) แต่ยังแปลความหมายได้ ด้วยข้อความ“ท่านประธานที่ไม่เคารพครับผม (อ่านไม่ออก) ให้นับองค์ประชุม!” ลักษณะภาษาข้อความสื่อความหมายอย่างตรงไปตรงมา เชิงเสียดสี เยาะเย้ย และไม่สุภาพ แต่เป็นส่วนเสริมให้การสื่อความหมายของภาษาภาพ มีความสมบูรณ์และสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรค์ของศิลปิน

รูปทรงภาษาภาพที่ใช้เป็นหลักในการสื่อความหมาย แสดงภาพลักษณ์ด้วยเส้น สี ขนาด อย่างงานจิตรกรรม ถึงแม้ศิลปินไม่ได้สนใจเรื่องความงามตามขนบจิตรกรรม แต่ยังคงคำนึงถึงการจัดวางองค์ประกอบที่สมดุล เพื่อสร้างจุดเด่นของรูปทรงหลักและรูปทรงประกอบให้ทำหน้าที่สื่อความหมายได้อย่างเหมาะสม ตามแนวคิดของศิลปิน โดยใช้สีสดจัดและขนาดใหญ่ กับรูปทรงหลักที่เป็นสัญลักษณ์ และสร้างรูปทรงภาษาข้อความอยู่ภายในกรอบรูปทรง ถูกวางในตำแหน่งซึ่งบ่งบอกถึงการแสดงความคิดและคำพูดของรูปทรงหลัก ด้วยการใช้สีและเส้นแบบจาง ๆ เขียนตัวอักษรด้วยลายมือแบบหวัด ๆ ในฐานะรูปทรงแวดล้อมที่เป็นบริบทของภาษาภาพ และเป็นตัวเชื่อมความเป็นเอกภาพของแนวคิด รูปทรง และเนื้อหาผลงานเข้าด้วยกัน

คามิน เลิศชัยประเสริฐ

เลือกผลงานกรณีศึกษา 3 ชิ้น จากนิทรรศการชุด “การรับรู้ที่บริสุทธิ์? (เศษเสี้ยว)”, Pure Perception (Debris), 2562 ส่วนที่ 1 ถูกนำเสนอผ่านนิทรรศการจำนวน 50 ชิ้น จากผลงาน 100 ชิ้น ที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2562-2563 ด้วยแนวคิดการใช้ศิลปะและกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ เป็นเครื่องมือค้นหาคำตอบให้กับตนเอง ในเรื่องความจริงของการรับรู้ที่บริสุทธิ์ ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ หากเป็นการรับรู้ที่ปราศจากอคติ ใช้วิธีการสังเกต เฝ้ามองและจับสภาวะชั่วขณะของการรับรู้ จากเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่ได้สัมผัสในแต่ละวันทั้งทางตรงและทางอ้อม ใช้เทคนิคการเขียนแบบหยาบๆ (Painting Snapshot) (คามิน เลิศชัยประเสริฐ, Pure Perception? (การรับรู้บริสุทธิ์" (Artist and Curator Talk", 2565) และภาษาข้อความ เป็นเครื่องมือบันทึกสภาวะเฝ้าดู ตลอดช่วงเวลาสองปีของการทำงาน การเฝ้าดูของศิลปินเป็นกระบวนการทำซ้ำเพื่อหา

คำตอบ จึงผูกพันกับกระบวนการทางความคิดที่ต้องปราศจากอคติ ไม่หวังผล และไม่ตั้งเป้าหมายของคำตอบไว้ในใจ ผลงานกรณีศึกษาของคามิน ประกอบด้วย

1. ผลงาน “อยู่กับวันนี้ (จอน)”, 2562

นำเสนอแนวคิดผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ด้วยเรื่องการรับรู้ความคิดจากคู่สนทนาที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน

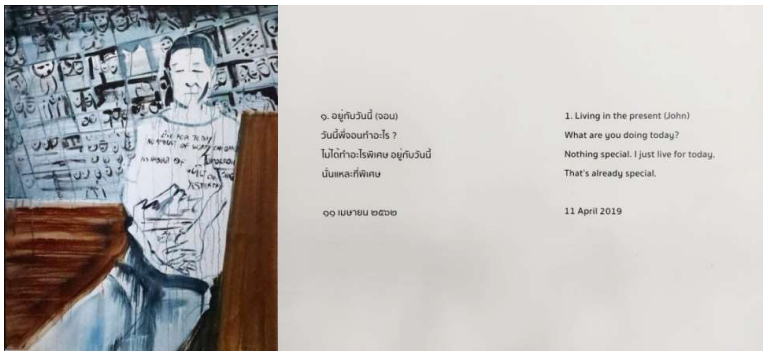

ภาพ 7 ผลงาน “อยู่กับวันนี้ (จอน)”, 2562, ภาษาภาพ ด้านหน้า และภาษาข้อความ ด้านหลัง
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ผลงานแสดงความเป็นศิลปะร่วมสมัยไทยโดยการเลือกใช้สื่อ และกำหนดกระบวนการสร้างสรรค์ ตามแนวศิลปะเชิงความคิดโดยเริ่มต้นจากผลงานชิ้นนี้เป็นชิ้นแรก ศิลปินสร้างแนวปฏิบัติ และการติดตั้งจัดวางแบบเฉพาะเป็นสื่อนำเสนอความคิดด้วยการสร้างบริบทใหม่ให้กับรูปทรง ที่ประกอบขึ้นเป็นผลงานจากเทคนิคจิตรกรรมด้วยลายเส้น สี และฝีแปรง ประกอบเป็นภาษาภาพและภาษาข้อความ เป็นเครื่องมือสื่อความหมายตามแนวคิดผลงาน แต่ลบล้างแนวคิดเรื่องสุนทรียภาพแบบเก่า ละเลยความสมบูรณ์แบบงานจิตรกรรม โดยใช้ทุกส่วนของผืนผ้าใบในการสื่อสารความคิด ที่แฝงด้วยความหมาย ซึ่งต้องอาศัยการตีความ เช่น การวางตำแหน่งภาษาข้อความด้านหลังผืนผ้าใบ และการติดตั้งผลงานแบบผลงานสามมิติให้ผู้ชมเดินชมได้โดยรอบ

สื่อสารแนวคิดผ่านเนื้อหาด้วยภาษาข้อความเป็นหลัก ใช้ความหมายของภาษาข้อความแสดงผลการบันทึก การสรุปความคิดตนเองอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นการเริ่มต้นถ่ายทอดความคิดเพื่อแสดงขั้นตอนสร้างสรรค์ ตามรูปแบบศิลปะเชิงความคิด โดยใช้เลข “๑” บอกถึงลำดับแรกของขั้นตอน เป็นคำเริ่มต้นในภาษาข้อความ ที่ผู้ชมต้องรับรู้แนวคิด กระบวนการสร้างสรรค์ (โดยการสังเกตและเก็บข้อมูลแต่ละผลงาน ซึ่งหมายถึงแต่ละขั้นตอนของกระบวนการสร้างสรรค์) และใช้การพิจารณาของผู้ชมร่วมด้วย เพื่อสร้างการรับรู้ที่หมายถึงสุนทรีภาพของผลงาน ซึ่งไม่ใช่ความงามในแบบจิตรกรรมประเพณี ถึงแม้ว่าจะใช้สื่อประเภทจิตรกรรมเป็นเครื่องมือในกระบวนการสร้างสรรค์ก็ตาม แต่เป็นความงามและคุณค่าจากความหมายแฝงของภาษาข้อความ ที่เชื่อมโยงกับหลักปรัชญาพุทธ เรื่องการมีสติอยู่กับปัจจุบัน ที่ศิลปินฉุกคิดในขณะสนทนากับจอน

รูปทรงภาษาภาพถูกใช้เป็นรูปทรงหลักในการนำเสนอแนวคิด ในรูปแบบบทสนทนาด้วยประโยคคำถามและบอกเล่า เพื่อการขอและให้ข้อมูล บนตำแหน่งเต็มผืนผ้าใบด้านหน้า แต่ทำหน้าที่เป็นภาพประกอบของเนื้อหา ที่แสดงด้วยภาษาข้อความ และเป็นความหมายหลักของผลงาน รูปทรงบุคคลและรายละเอียดประกอบเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางความคิด จากการเฝ้าดูซึ่งถูกบันทึกไว้ด้วยภาพตัวแทน เป็นต้นทางของกระบวนการรับรู้และพิจารณา ที่ส่งเสริมเนื้อหาหลัก ถึงแม้ไม่ให้ความสำคัญกับความงามอย่างจิตรกรรม แต่สุนทรียภาพจากกระบวนการสร้างรูปทรง ยังคงอยู่ในคำนึงของศิลปิน เพราะปรากฏความสมดุลจากหลักการจัดองค์ประกอบ การเลือกใช้ทัศนธาตุสร้างรูปทรง ให้สื่อสารและแปลความหมาย ได้ตามเนื้อหาของภาษาข้อความ ส่วนรูปทรงอักษรในส่วนภาษาข้อความนั้น ใช้อักษรตัวพิมพ์ที่เป็นระเบียบทั้งภาษาไทยและอังกฤษ ทำหน้าที่สื่อความหมายที่ต้องอาศัยการตีความ ทั้งความหมายตรง ซึ่งแสดงด้วยตัวเลข และวันที่ แสดงลำดับขั้นการทำงาน และเวลาขณะสร้างสรรค์ และความหมายแฝงที่ต้องอาศัยการตีความ รวมทั้งยังแสดงกระบวนการคิด ที่ผ่านการพิจารณาอย่างเป็นระบบก่อนลงมือทำงาน

2. ผลงาน “Yasuka Imamura”, 2562

นำเสนอเรื่องราวบทสนทนาระหว่างบุคคล โดยมีศิลปินเป็นผู้เฝ้าสังเกต พิจารณา สรุปรวบความคิด และถ่ายทอดกระบวนการทางความคิดเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์

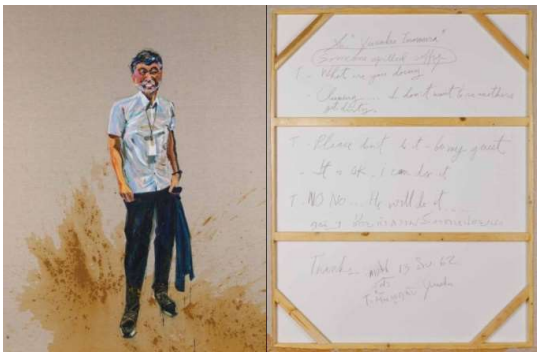

ภาพ 8 ผลงาน “Yasuka Imamura”, 2562 ด้านหน้าและด้านหลัง
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ความแตกต่างของผลงานชิ้นนี้ กับผลงานชิ้นแรกเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม คือ เทคนิคทางจิตรกรรมที่ศิลปินเลือกใช้และทักษะเชิงช่างของศิลปินในการสร้างภาษาภาพ แสดงพัฒนาการด้านทักษะเชิงช่างการสร้างรูปทรงดีขึ้น (หลังจากที่ศิลปินไม่ได้ใช้ทักษะทางจิตรกรรมมาเป็นเวลานาน) ในขณะที่รูปทรงตัวอักษรเปลี่ยน จากตัวพิมพ์อย่างเป็นระเบียบ ไปสู่การเขียนด้วยลายมือศิลปินอย่างเร่งรีบ โดยใช้ดินสอ และการเขียนเต็มพื้นที่ด้านหลังผืนผ้าใบ ด้วยตัวอักษรภาษาไทยและอังกฤษ แต่ใช้เพื่อจุดประสงค์ในการสื่อความหมาย ที่ผูกพันกับรูปแบบการเลือกใช้ข้อความด้วยลักษณะบทสนทนา ซึ่งมีผลสัมพันธ์กับการถ่ายทอดแนวคิด ไปสู่ผลงานจากการรับรู้ของศิลปิน และประสบการณ์ทางจิตรกรรมที่มากขึ้น จากการทำซ้ำในหลายชิ้นงานก่อนหน้า ทำให้ศิลปินสามารถควบคุมเทคนิคได้ดีขึ้น การใช้ภาษาข้อความบอกลำดับขั้นของการสร้างผลงาน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการ ในแต่ละขั้นตอน ที่ถูกระบุด้วยตัวเลขในภาษาข้อความ

การสื่อความหมายส่วนเนื้อหาด้วยภาษาข้อความเป็นหลักของคามิน นอกจากใช้ความหมายภาษาข้อความ เป็นส่วนหนึ่งในการบันทึกและแสดงกระบวนการสร้างสรรค์ ขณะเฝ้าสังเกตและพิจารณาแล้ว เนื้อหายังแสดงเรื่องราววิถีชีวิต ที่ศิลปินเข้าไปเกี่ยวข้อง ด้วยการรับรู้ ในฐานะบุคคลที่สามผู้เฝ้าสังเกต แล้วจึงถ่ายทอดเป็นภาษาข้อความ ที่สื่อความหมายอย่างการเล่าเรื่องด้วยบทสนทนาระหว่างเจ้าภาพชาวไทย และชายชาวญี่ปุ่นผู้เป็นแขก ซึ่งเป็นคนมีทัศนคติเชิงบวก เอื้ออาทรต่อผู้อื่น โดยใช้รูปทรงภาษาภาพเป็นส่วนเสริมความหมายของเนื้อหา และเป็นในขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ของชุดผลงาน ที่ถูกกำกับด้วยภาษาข้อความเป็นตัวเลขไทย “๑๔” บอกลำดับของกระบวนการทำงาน

รูปทรงภาษาภาพถูกใช้เป็นรูปทรงหลักบนผืนผ้าใบด้านหน้า ด้วยขนาดเต็มพื้นที่ผืนผ้าใบ แต่ทำหน้าที่เป็นภาพประกอบเสริมความหมายหลักของผลงาน ที่แสดงด้วยภาษาข้อความ โดยใช้รูปทรงบุคคลเพศชายเป็นสัญลักษณ์ แทนบุคคลที่กล่าวถึงในภาษาข้อความ แสดงท่าทางภายใต้บริบทที่ศิลปินสร้างขึ้น ตามเนื้อหาภาษาข้อความรูปแบบบทสนทนา ประกอบด้วยข้อความบอกเล่า และร้องขอ ด้วยตัวพยัญชนะไทยและอังกฤษ การเรียงลำดับข้อความด้วยตัวเลขบอกลำดับก่อนหลัง นอกจากเล่าเหตุการณ์แล้ว ยังระบุสถานะของศิลปิน ในฐานะผู้รับรู้จากการสังเกตและบันทึกเหตุการณ์ นอกจากนั้น ความหมายภาษาข้อความยังช่วยไขความหมายภาษาภาพ ที่แสดงภาพลักษณ์บุคคลเพศชายว่าเป็นชาวญี่ปุ่น ด้วยชื่อ “ยูซาคุ อิมามูระ” ผู้แสดงตัวตนผ่านการกระทำ ที่ถูกบันทึกไว้ตามความหมายของข้อความ การเริ่มต้นข้อความด้วยตัวเลข ๑๔ ในพยัญชนะไทย นอกจากบอกลำดับขั้นตอนการทำงานแล้ว ยังแฝงความหมายที่แสดงรากเหง้าทางวัฒนธรรมไทย จากภาพลักษณ์อักษรไทย รวมทั้งการเขียนเส้นล้อมรอบข้อความ เพื่อเน้นการสื่อความหมายของข้อความ ที่ถูกขยายด้วยข้อความด้านล่าง รูปทรงภาษาข้อความจึงช่วยสื่อความหมาย ด้วยการกำหนดขอบเขตเรื่องราวของภาษาภาพ ให้อยู่ภายใต้แนวคิด

3. ผลงาน “(รู้จักตนเอง) ๖๒เซเปียนส์”

นำเสนอเนื้อหาด้วยเรื่องที่เป็นปัจจัยภายนอกตามระบบสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองด้วยการสรุปความคิดจากการรับรู้ชุดข้อมูลที่มีความเป็นสากล และถ่ายทอดเป็นส่วนหนึ่งกระบวนการสร้างสรรค์ภายใต้แนวคิดหลักของผลงาน

ภาพ 9 ผลงาน “(รู้จักตนเอง)๖๒ เซเปียนส์”
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ศิลปินยังคงใช้รูปทรงแบบผสมทางการสร้างสรรค์จิตรกรรม ร่วมกับการเขียนบทความด้วยเทคนิคจิตรกรรมสีอะคริลิคบนผืนผ้าใบ สร้างรูปทรงภาพตัวแทนแบบเหมือนจริง ปรากฏบนผืนผ้าใบในฐานะภาพประกอบ แสดงแหล่งที่มาทางการรับรู้ด้วยภาษาข้อความ เป็นสื่อหลักในการสรุปความคิดของศิลปิน จากการรับรู้ชุดข้อมูลบนสื่อออนไลน์และหนังสือ ข้อความที่เขียนในผลงานแสดงลักษณะแบบการเขียนบทความ มีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลจากยูทูปช่อง “นิ้วกลมสนทนา EP16”“บทที่ 10 “เงิน: เรื่องสมมุติที่ทุกคนเชื่อ” ซึ่งศิลปินนำมาเป็นตัวอย่างประกอบคำอธิบายแนวคิดของตน โดยใช้วิธีเชื่อมโยงความคิดจากประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจของศิลปิน เข้ากับการรับรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ข้างต้น

การแสดงแนวคิดผ่านเนื้อหาโดยใช้ภาษาข้อความเป็นหลัก ในการสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาพุทธ เรื่อง สัจจะและสมมุติสัจจะ เมื่อผ่านการตีความเชิงลึกในข้อความที่อธิบายเชิงเปรียบเทียบ และการยกตัวอย่าง หรืออธิบายผ่านเรื่องวิถีชีวิตของมนุษย์ ในสถานการณ์โลกทุนนิยมเช่นปัจจุบัน แสดงถึงสภาวะและบริบทสังคมโลกภายใต้ระบบทุนนิยม การเลือกใช้ความหมายส่วนเนื้อหาของภาษาข้อความมีทั้ง 1. ลักษณะการสื่อความหมายจากการสรุปความคิดของศิลปิน 2. การแสดงกระบวนการสร้างสรรค์อย่างศิลปะเชิงความคิด ด้วยการใช้ตัวเลข “๖๒” บอกลำดับในส่วนชื่อเรื่องด้านบนสุดของภาษาข้อความและการระบุวันที่ปฏิบัติงาน 3 พฤษภาคม 2563 และ 3. การสื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านข้อความชื่อศิลปิน ในตอนท้ายของข้อความ

รูปทรงภาษาข้อความแสดงด้วยภาษาไทยเป็นหลัก มีภาษาอังกฤษส่วนที่เป็นชื่อเฉพาะ 1 ชื่อเขียนตัวอักษรด้วยดินสอดำเป็นลายมือของศิลปิน มีการขีดเส้นใต้ย้ำความสำคัญของข้อความ มีการขีดทับตัวอักษรบางส่วน และการเขียนแทรกเพิ่มเติม รูปทรงภาษาข้อความเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายตามแบบแผนการใช้ภาษา ลักษณะการเขียนแฝงด้วยความหมาย ที่แสดงเจตนาของศิลปินในการสื่อสารผ่านข้อความ ปรากฏร่องรอยการเปลี่ยนแปลงในข้อความ รูปทรงภาษาภาพเป็นส่วนเสริมให้การเข้าถึงภาษาข้อความ มีความน่าใจมากขึ้น และนำผู้ชมไปสู่การค้นคว้าเพิ่มเติม ที่ส่งผลต่อการแปลความหรือตีความของผู้ชมในการเชื่อมโยงไปสู่แนวคิดหลักของผลงาน ที่นำผู้ชมไปสู่การสรุปผลการค้นหาคำตอบ ตามทัศนะส่วนบุคคลของผู้ชมแต่ละราย โดยศิลปินเปิดให้ผู้ชมพิจารณาได้อย่างเป็นอิสระ เช่นเดียวกับการเลือกใช้ข้อความตามหน้าที่ บทบาท บริบท และแบบแผนการใช้ อย่างเป็นอิสระของศิลปินเอง

ประสงค์ ลือเมือง

แนวคิดหลักทางการสร้างสรรค์ คือ การสร้างสุนทรียภาพทางศิลปะผ่านสื่อประเภทจิตรกรรม ที่แสดงคุณค่าเชิงบวก ด้วยการบันทึกวิถีชีวิตของศิลปิน จากการพิจารณาตนเองวิถีชีวิตตนเอง ทั้งในด้านการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล และการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมด้วยเทคนิคทางจิตรกรรม ที่เปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะความสนใจของศิลปินในแต่ละช่วงเวลา (ประสงค์ ลือเมือง, 2565)

ผลงานกรณีศึกษาประกอบด้วย

1. ผลงาน “ลมหลวง”, 2562

แนวคิดผลงาน เป็นการบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตของศิลปิน ผ่านการทำงานสร้างสรรค์ และวิถีชีวิตในหมู่บ้านของศิลปิน

ภาพ 10 ผลงาน “ลมหลวง”, 2561 โดย ประสงค์ ลือเมือง
ที่มา: ประสงค์ ลือเมือง

ประสงค์สร้างความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดกับรูปแบบและเทคนิค ผ่านการใช้เทคนิคจิตรกรรมสีฝุ่นบนกระดาษเยื่อไผ่ในการสร้างรูปทรงด้วยวิธีเขียนแบบเก็บรายละเอียด เน้นเทคนิคสีและรูปทรง แสดงรูปทรงผลงานด้วยภาษาภาพ ในรูปแบบภาพตัวแทน บุคคลและสิ่งของแทนบริบททางสังคมร่วมกับภาษาข้อความ โดยเน้นการแสดงออกทางจิตรกรรม ผ่านรูปทรงภาษาภาพและภาษาข้อความเป็นสำคัญ ทำให้เกิดรูปแบบเฉพาะที่แสดงอิทธิพลจิตรกรรมจีน ด้วยสัญลักษณ์ตราประทับชื่อจำนวนมากหลายตำแหน่งบนผืนผ้าใบ และการเขียนข้อความด้วยตัวอักษรประดิษฐ์ไทย ตามแนวตั้งแบบการเขียนอักษรจีน แสดงน้ำหนักของลายเส้นตัวอักษรที่หนักแน่น มั่นคง และพลิ้วไหว

การสื่อความหมายผ่านเนื้อหาใช้ภาษาภาพเป็นหลัก เน้นการแสดงเนื้อหาเรื่องสุนทรียภาพทางจิตรกรรม ด้วยเทคนิคและสีอันเป็นเนื้อหาภายใน และใช้ภาษาข้อความสื่อความหมายเสริมภาษาภาพ แสดงเนื้อหาด้วยความหมายตรงของภาษาข้อความที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาภายนอก คือ การเขียนบันทึกประจำวันของตนเองในเรื่องการทำงานสร้างสรรค์ และการศึกษาปฏิบัติสมาธิในแต่ละวัน ซึ่งศิลปินใช้เป็นจุดบันดาลใจในการสร้างสรรค์ และแสดงการบันทึกช่วงเวลา เช่น “ธันวาคม ๒๕๖๒” “นิสัยสร้างชะตากรรม” “ลมหลวง” “ประสงค์ ลือเมือง” หรือ ภาษาบาลีว่าด้วยเรื่อง หัวใจปฏิจสมุปบาท และวัน เดือน ปี ซึ่งเป็นข้อความที่มีลักษณะ คำ คติพจน์ และข้อความเฉพาะตามหลักธรรมะ ทำหน้าที่ให้ข้อมูล นอกจากเป็นรูปทรงที่สื่อความหมายแล้ว ยังมีบทบาทในการสร้างความหมายเชิงความงามทางจิตรกรรมในฐานะรูปทรง ที่สอดคล้องกับแนวคิดทางการสร้างสรรค์ด้วย

รูปทรงภาษาภาพมีบทบาทหลักในการสื่อสารแนวคิด ด้วยรูปทรงภาพตัวแทนอย่างสัญลักษณ์ ศิลปินมักออกแบบรูปทรงโดยใช้ใบหน้าบุคคลให้สื่ออารมณ์ความรู้สึกและสร้างบริบทของรูปทรงหลัก ด้วยรูปทรงย่อยอย่าง ต้นไม้ ผลไม้ กาน้ำ แก้วชา สัตว์ บ้าน เพื่อสื่อถึงสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ศิลปินอาศัยอยู่ หรือใช้รูปทรงภาษาข้อความ และตราประทับ ที่แฝงด้วยความหมาย ช่วยเสริมความสมบูรณ์ และสร้างเอกภาพให้กับผลงาน โดยการออกแบบตัวอักษรประดิษฐ์อย่างตัวอักษรวิจิตรจีนที่ประกอบขึ้นด้วยลายเส้นบาง ๆ อย่างการเขียนลายมือ และการเขียนลายเส้นด้วยพู่กัน โดยการสร้างรูปทรงด้วยเส้น สี และการจัดวางองค์ประกอบภายในภาษาข้อความระหว่างคำ และการวางตำแหน่งของกลุ่มภาษาข้อความต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างข้อความภายในโครงสร้างรูปแบบตราประทับทรงเหลี่ยม และจัดวางในตำแหน่งต่าง ๆ บนผืนผ้าใบ ในฐานะรูปทรงที่ช่วยสร้างระยะ และความสมดุล ช่วยสร้างสุนทรียภาพทางจิตรกรรม ที่สอดคล้องกับเนื้อหาเชิงบวกจากความหมายของภาษาภาพและภาษาข้อความ

2. ผลงาน “Vincent Van Gogh”, 2563

แนวคิดผลงาน คือ การถ่ายทอดสภาวะและการสรุปความคิดของศิลปิน เรื่องการเข้าถึงและเข้าใจในหลักปรัชญาพุทธศาสนาจากการศึกษาและปฏิบัติสมาธิในชีวิตประจำวันของตน

ภาพ 11 ผลงาน “Vincent Van Gogh”, 2563
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

ผลงานนี้สื่อสารแนวคิดผ่านสื่อประเภทจิตรกรรมแนวเหมือนจริง โดยใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย ที่ต้องอาศัยการตีความเชิงลึก เขียนด้วยหมึกจีนและสีฝุ่น บนกระดาษเยื่อไผ่ ศิลปินใช้เทคนิคการเขียนแบบผสม ระหว่างการเก็บรายละเอียด เน้นเส้น สีและรูปทรง ในส่วนภาษาภาพ กับเทคนิคการเขียนแบบปล่อย ในส่วนของภาษาข้อความ แสดงอิทธิพลทางรูปแบบจากศิลปะตะวันตก ผ่านเทคนิคการเขียนแบบเหมือนจริง และอิทธิพลรูปแบบจิตรกรรมจีนประเพณี ผ่านเทคนิคการเขียนหมึกจีน การใช้สัญลักษณ์ตราประทับชื่อ จำนวนมากหลายตำแหน่งบนผืนผ้าใบ และการเขียนข้อความด้วยตัวอักษรประดิษฐ์แนวตั้ง แบบการเขียนอักษรจีน

แนวคิดและเนื้อหา แสดงความสัมพันธ์ผ่านความหมายของภาษาภาพ โดยสื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบ ด้วยเนื้อหาความงามจากเทคนิคทางจิตรกรรม ที่มีจุดเริ่มต้นจากการพิจารณา และสรุปความคิดในแต่ละวัน อันเป็นผลจากการปฏิบัติสมาธิและศึกษาธรรมะของศิลปิน ใช้ความหมายตรงของภาษาข้อความ อย่าง “สดับรับฟัง พุทธวจนย่อมได้หูทิพย์” (เขียนตามศิลปิน) เป็นตัวชี้นำผู้ชมไปสู่การค้นหาความหมายเชิงลึกของข้อความ ที่ส่งเสริมความหมายภาษาภาพด้วยการตีความเชิงลึก และส่งผลต่อคุณค่าสุนทรียภาพของผลงาน จากการเชื่อมโยงความคิดเข้ากับทักษะทางจิตรกรรม ผ่านการใช้ความหมายเชิงบวกจากภาษาข้อความเรื่อง ธรรมะจากพระพุทธเจ้า ในฐานะบริบทเสริมการสื่อความหมายเชิงลบ จากเนื้อหาตามภาพลักษณ์ของภาษาภาพหลังจากศิลปินวินเซนต์ แวนโก๊ะตัดหูตนเอง โดยศิลปินใช้ภาษาภาพดึงดูดผู้ชมไปสู่การรับรู้เนื้อหาเชิงลึกของผลงาน จากความหมายของภาษาข้อความ

แนวคิดถูกแสดงผ่านรูปทรงใบหน้าบุคคล เป็นรูปทรงหลักของผลงานแบบสัญลักษณ์ โดยหยิบยืมรูปทรงและความหมายของภาษาภาพจากศิลปะตะวันตก เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดสุนทรียภาพส่วนเนื้อหาแบบตะวันออก ด้วยเทคนิคการเขียนจิตรกรรมจีน ผ่านการแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยภาพลักษณ์ของรูปทรง ที่สื่อความหมายด้วยเนื้อหาเรื่องปรัชญาพุทธศาสนาจากความคุ้นเคยของศิลปิน โดยการเชื่อมโยงความคิดตามเนื้อหา กับการพิจารณาตนเอง ทั้งเรื่องกระบวนการทำงานจิตรกรรมและการดำเนินชีวิตของศิลปิน แล้วจึงสรุปความคิดเป็นความหมายที่แสดงผ่านรูปทรงภาษาข้อความ ร่วมกับการใช้ภาษาภาพเป็นสื่อในการสร้างความสมบูรณ์ทางรูปแบบ ด้วยการจัดวางองค์ประกอบศิลป์

3. ผลงาน “ราคาความเป็นคน”, 2565

แนวคิดผลงาน เป็นการบันทึกเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยการประมวลความคิดเข้ากับประสบการณ์ ความประทับใจส่วนบุคคลและการดำเนินชีวิตที่มีความชัดเจนในแต่ละวัน จนเกิดเป็นภาพในใจที่ศิลปินต้องการถ่ายทอดมาสู่งานจิตรกรรม

ภาพ 12 ผลงาน “ราคาความเป็นคน”, 2565 โดย ประสงค์ ลือเมือง
ที่มา: สุธิดา มาอ่อน

สื่อสารแนวคิดผ่านรูปแบบจิตรกรรม ด้วยเทคนิคหมึกจีนและสีฝุ่นบนกระดาษเยื่อไผ่ โดยสร้างรูปทรงบุคคลและใบหน้าบุคคลเป็นรูปทรงหลัก ร่วมกับรูปทรงประกอบภาพตัวแทนและภาษาข้อความ ด้วยเทคนิคการเขียนแบบปล่อย จากการสรุปความคิด และการถ่ายทอดภาพในใจที่ชัดเจนของศิลปิน ภาษาภาพถูกใช้เป็นหลักในการสื่อความหมายและนำเสนอสุนทรียภาพทางจิตรกรรม แสดงอิทธิพลทางรูปแบบงานจิตรกรรมจีน ด้วยเนื้อหาเชิงเปรียบเทียบ และเทคนิคการสร้างรูปทรง ที่ใช้ภาษาข้อความประเภทคำคม สุภาษิต ที่ศิลปินสร้างขึ้นใหม่ จากการสรุปความคิดของตนเอง

ศิลปินแสดงความหมายส่วนเนื้อหา เรื่องความงามจากเทคนิคทางจิตรกรรม ผ่านภาษาภาพ และแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาพุทธศาสนา คติ และความเชื่อแบบตะวันออก โดยใช้ความหมายของภาษาข้อความ แสดงเนื้อหาเชิงสัญลักษณ์จากนวนิยายจีนเรื่อง “มังกรหยก” ที่ศิลปินเคยอ่านและชื่นชอบอย่างคำ “จิวแป๊ะทง เฒ่าทารกจากเกาะดอกท้อ” เป็นตัวนำผู้ชมไปสู่การค้นคว้าเพื่อการตีความส่วนเนื้อหาภาษาภาพ ที่แสดงด้วยภาพลักษณ์บุคคล ซึ่งผู้ชมไม่อาจรู้ได้ว่าเป็นใครและสื่อความหมายอะไร หากไม่มีภาษาข้อความช่วยเสริม โดยศิลปินเชื่อมโยงความคิดตนเอง กับความหมายของภาษาข้อความ และสื่อความหมายเชิงบวก ด้วยข้อความรูปแบบบอกเล่า “ราคาความเป็นคน” “มีกูไม่จน” หรือ “ไม้ตีเงินตีทอง” “รักไม่ฆ่าคน” หรือ อนิจจา วต สังขารา เพื่อให้ข้อมูล ความหมายของภาษาข้อความ จึงเสริมความหมายส่วนเนื้อหา และสร้างคุณค่าทางการรับรู้เชิงคติความเชื่อให้แก่ภาษาภาพ

การนำเสนอแนวคิดผ่านรูปทรงภาษาภาพ เน้นความสำคัญเรื่องสุนทรียภาพในงานจิตรกรรม ศิลปินมีวิธีใช้รูปทรงภาษาข้อความเป็นส่วนประกอบ ที่แสดงบริบทเสริมรูปทรงหลัก ให้สมบูรณ์และมีเอกภาพด้วยวิธีจัดวางองค์ประกอบศิลป์ และยังช่วยขยายความหมายภาษาภาพ ในฐานะบริบทของภาษาภาพ ที่ไม่อาจละเว้นไปได้อีกด้วย ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปินอันเกิดขึ้นจากประสบการณ์ และกระบวนการสร้างสรรค์ในขั้นตอนทางความคิด ที่สำเร็จสมบูรณ์ก่อนลงมือปฏิบัติการสร้างสรรค์ โดยศิลปินอธิบายว่า ในกระบวนการทางความคิดของศิลปินนั้น ปรากฏภาพในใจที่แจ่มชัดขึ้นก่อน และเป็นภาพที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรค์ของตน เมื่อถูกถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานอย่างเป็นรูปธรรมแล้ว จึงใช้ระยะเวลาการทำงานไม่นานนัก เพราะขั้นตอนปฏิบัติเป็นเพียงการถ่ายทอดความคิดที่สมบูรณ์แล้ว ออกมาเป็นรูปทรงผลงานที่เป็นรูปธรรม

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความ กับแนวคิดในงานศิลปะไทยร่วมสมัย พบว่า ศิลปินใช้ภาษาข้อความ (ร่วมกับภาษาภาพ) เป็นเครื่องมือในการนำเสนอความคิดหรือแนวคิด ในขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ที่ถูกกำหนดขึ้น ภายใต้โครงสร้างของผลงาน มีวิธีใช้ตามระบบการเลือกใช้ โดยคำนึงถึงความหมายของภาษาข้อความแต่ละชนิดเป็นสำคัญ และแบ่งหน้าที่ของภาษาข้อความ ตามเจตนาของศิลปินผู้เลือกใช้เป็น 3 แนวทาง คือ

1. ใช้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
2. ใช้ความหมายและรูปทรงของภาษาข้อความ เป็นองค์ประกอบเสริมภาษาภาพ ในการสื่อสารแนวคิดสร้างสรรค์
3. ใช้รูปทรงภาษาข้อความที่มีหรือไม่มีความหมาย เป็นส่วนช่วยสร้างความสมบูรณ์ทางรูปแบบ

หน้าที่ของภาษาข้อความทั้ง 3 แนวทางนี้ คือ การวางแผนสร้างและกำหนดรูปทรงและภาพลักษณ์ของภาษาข้อความ ให้ปรากฏในผลงานอย่างเหมาะสม ตามหลักวิชาการศิลปะ ว่าด้วยเรื่องทัศนธาตุและการจัดวางองค์ประกอบ เพื่อทำหน้าที่สื่อสารเนื้อหา และส่งเสริมแนวคิดการสร้างสรรค์อย่างเป็นเอกภาพ ดังนั้น การพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิด จึงต้องพิจารณาภายใต้โครงสร้างผลงาน ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด กับรูปแบบและเทคนิค แนวคิดกับเนื้อหา และแนวคิดกับรูปทรง เพราะรูปแบบและเทคนิค เป็นตัวนำไปสู่การเกิดรูปทรงและเนื้อหา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาข้อความ กับแนวคิดในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัยกรณีศึกษานั้น ถูกอธิบายผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ ที่มีลักษณะเฉพาะจากการออกแบบของศิลปินแต่ละราย เพื่อให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลตามเจตนาการสร้างสรรค์ของตนโดยมีลักษณะการเลือกใช้เพื่อนำเสนอแนวคิดดังนี้

วสันต์ สิทธิเขตต์

ใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่สัมพันธ์กับแนวคิดในสองลักษณะ คือ

1. ใช้ภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อความหมาย

เกิดขึ้นระยะแรกของการสร้างสรรค์ดังปรากฏในผลงาน “ฉันไม่ใช่ฉัน” 2531 ด้วยแนวคิดเรื่องการนำเสนอปัจจัยภายในของศิลปินเป็นตัวกำหนด และเป็นผลสืบเนื่องจากความเชี่ยวชาญและทักษะทางวรรณกรรมที่มีมาแต่เดิม จึงใช้ภาษาข้อความรูปแบบบทกวี ประเภทกลอนเปล่า ร่วมกับเทคนิคการสร้างรูปทรงด้วยภาพพิมพ์แกะไม้ ใช้ภาษาภาพเป็นส่วนเสริมในการดึงดูดความสนใจของผู้ชม ไปสู่ความหมายส่วนเนื้อหาของภาษาข้อความ และสอดคล้องกับแนวคิดการนำเสนอทัศนะส่วนบุคคลเรื่องสัจจะ เมื่อเกิดการตีความส่วนเนื้อหาของภาษาข้อความในเชิงเปรียบเทียบ

2. ใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย

เกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกเป็นตัวผลักดันให้เกิดแนวคิดหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน ที่ต้องการนำเสนอภาพความจริงของสังคมไทย ในประเด็นที่เป็นปัญหาอันเป็นผลจากระบบทุนนิยม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงทางบวกในสังคม ดังปรากฏในผลงาน “ปกป้องธรรมชาติ” 2551 และ “ฉากรัฐธรรมนูญ” 2553 ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในช่วงเวลานั้น คือ ปัญหาทางการเมือง และสิ่งแวดล้อม

ศิลปินใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย โดยสร้างรูปทรงและภาพลักษณ์ผลงาน ด้วยเทคนิคจิตรกรรมบนผืนผ้าใบ ในลักษณะภาพตัวแทนที่ปรากฏรูปทรงภาพบุคคล ภาพสัตว์ และภาพบุคคลผสมสัตว์ เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายด้วยเทคนิคการเขียนภาพอย่างรวดเร็ว ใช้เวลาน้อย เพื่อจับประเด็นความคิด และนำเสนอผ่านแนวคิด ด้วยภาพเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ใช้ภาษาข้อความเป็นส่วนเสริมความหมายของภาษาภาพให้ชัดเจนมากขึ้น โดยใช้ความหมายของภาษาข้อความเป็นตัวระบุเหตุการณ์ ด้วยความหมายอย่างตรงไปตรงมา ในรูปแบบบอกเล่า เพื่อให้ข้อมูลที่เข้าใจได้ง่าย เข้าถึงผู้ชมได้อย่างกว้างขวาง และรูปแบบคำถาม เพื่อกระตุ้นให้ผู้ชมคิด

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาข้อความกับแนวคิดในผลงานของวสันต์ สิทธิเขตต์ จึงมีลักษณะที่แสดงพัฒนาการทางรูปแบบจากศิลปะเชิงความคิด ไปสู่ความเป็นร่วมสมัย เน้นการนำเสนอความคิดของศิลปิน ผ่านแนวคิดสร้างสรรค์หลัก และแนวคิดสร้างสรรค์หรือเนื้อหาในแต่ละผลงาน โดยให้ความสำคัญกับการนำเสนอความคิด มากกว่าความงามอันเกิดจากเทคนิค หรือทักษะเชิงช่างของศิลปิน และมีภาษาข้อความเป็นเครื่องมือช่วยกระชับความคิด ให้สามารถสื่อสารได้อย่างชัดเจน และตรงไปตรงมามากขึ้น ผลงานของวสันต์ ถือเป็นการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทย เพราะมีจำนวนมากและแสดงภาพเหตุการณ์ที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ด้วยภาษาศิลปะอย่างเป็นรูปธรรม

คามิน เลิศชัยประเสริฐ

ใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพมาอย่างสม่ำเสมอ ในผลงานรูปแบบเชิงความคิด ที่เน้นกระบวนการสร้างสรรค์มากกว่าตัวผลงานในท้ายที่สุด สำหรับผลงานกรณีศึกษาชุด “การรับรู้ที่บริสุทธิ์”? เป็นการนำเสนอกระบวนการทางความคิดที่ศิลปินต้องการหาคำตอบในเรื่องการรับรู้ของตนเอง ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ว่าสามารถเกิดขึ้นได้อย่างปราศจากอคติหรือไม่ โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นเครื่องมือ ในการค้นหาคำตอบ และค้นพบในท้ายที่สุดว่า การรับรู้ที่บริสุทธิ์โดยปราศจากการคาดหวัง หรือมีคำตอบในใจนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะแต่บุคคลมีประสบการณ์ชีวิต และกระบวนการทางความคิดที่แตกต่างกัน

สำหรับผลงานกรณีศึกษา 3 ชิ้น จากผลงานชุดนี้ พบว่า คามินใช้ภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อความหมาย ในรูปแบบบอกเล่า คำถาม และการร้องขอ นำเสนอในรูปบทสนทนาและบทความอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านการใช้ภาษาตามแบบแผนระบบการใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีกระบวนการแสดงออกทางรูปทรงภาษาข้อความ ในแบบเฉพาะของศิลปิน ทั้งแบบสั้น

กระชับ และแบบยาว แต่สื่อความหมายแฝงเรื่องกระบวนการทางความคิดของศิลปิน ขณะสื่อสารด้วยภาษาข้อความ โดยปรากฏร่องรอยผ่านภาพลักษณ์ของรูปทรงภาษาข้อความ

ศิลปินได้เลือกใช้ภาษาภาพเป็นส่วนประกอบเสริมในฐานะภาพประกอบ เพื่อสร้างความเข้าใจในความหมายส่วนเนื้อหาของผลงาน ที่แสดงด้วยภาษาข้อความ แต่ลักษณะที่ปรากฏภาษาภาพนั้น กลับมีความขัดแย้งกับการสื่อความหมายด้วยภาษาข้อความเป็นหลัก เพราะปรากฏภาพรูปทรงของภาษาภาพที่โดดเด่น ด้วยขนาดใหญ่ สีสันสดใส และปรากฏอยู่ด้านหน้าของผืนผ้าใบกระบวนการนำเสนอแนวคิดของศิลปินเช่นนี้ ถือเป็นลักษณะเฉพาะที่ศิลปินได้กำหนดขึ้นไว้ก่อน ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า

1. เป็นเพราะศิลปินต้องการสื่อสารกับผู้ชม ในฐานะผลงานศิลปะ โดยใช้ภาษาข้อความเป็นหลักในการสื่อความหมาย
2. ใช้ภาษาภาพเป็นตัวดึงดูดความสนใจของผู้ชมไปสู่เนื้อหาของเรื่อง ที่สื่อสารผ่านความหมายของภาษาข้อความ ซึ่งทำได้ครอบคลุมมากกว่าภาษาภาพ
3. การสื่อความหมายของภาษาข้อความ เป็นการนำเสนอเนื้อหาด้วยเรื่องราวที่แตกต่างกันในแต่ละผลงาน และต้องการการตีความเชิงเปรียบเทียบ ในฐานะที่ภาษาข้อความเป็นเครื่องมือ นำผู้ชมไปสู่กระบวนการทางความคิดส่วนบุคคลอย่างเป็นอิสระ ภายใต้แนวคิดหลักทางการสร้างสรรค์ของผลงานชุด “การรับรู้ที่บริสุทธิ์”

ประสงค์ ลือเมือง

ใช้ภาษาข้อความร่วมกับภาษาภาพ ในการนำเสนอสุนทรียภาพของผลงาน ผ่านเทคนิคทางจิตรกรรมที่ศิลปินมีความเชี่ยวชาญ โดยใช้ภาษาภาพเป็นหลักในการสื่อความหมาย ทั้งที่เป็นส่วนเนื้อหาผลงาน และการแสดงรูปทรงด้วยเทคนิคทางจิตรกรรม และเลือกใช้ภาษาข้อความ โดยคำนึงถึงความหมายที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน และความหมายเชิงเปรียบเทียบจากการสรุปความคิด ในวิถีชีวิตของศิลปิน โดยกำหนดให้ภาษาข้อความ มีหน้าที่ตามรูปทรงและความหมายใน 2 ลักษณะ ดังนี้

1. ใช้รูปทรงของภาษาข้อความในลักษณะอักษรประดิษฐ์ 2 ทาง
   1.1 สร้างและจัดแบบแผนของรูปทรงใหม่ และใช้เป็นองค์ประกอบเสริมรูปทรงภาษาภาพ
   1.2 สร้างรูปทรงของภาษาข้อความเป็นเสมือนสัญลักษณ์ สื่อความหมายแฝงที่แสดงด้วยภาพลักษณ์ตราประทับเป็นส่วนเสริมสร้างความเป็นเอกภาพให้เกิดขึ้นแก่ผลงาน
2. ใช้ความหมายของภาษาข้อความทั้งที่เป็นความหมายตรง และความหมายแฝง 2 ทาง
   1.1 ใช้ความหมายแฝงเป็นส่วนขยาย หรือเสริมความหมายของเนื้อหาที่แสดงด้วยรูปทรงภาษาภาพ
   1.2 เป็นเครื่องมือในการบันทึกเหตุการณ์และช่วงเวลา ตามความหมายตรงของภาษาข้อความ

การศึกษาวิเคราะห์ผลงานกรณีศึกษาของประสงค์ ได้นำไปสู่การอธิบายลักษณะสำคัญทางรูปแบบของศิลปะไทยร่วมสมัยได้ว่า ประสงค์สร้างลักษณะเฉพาะทางรูปแบบ ด้วยการผสมลักษณะสำคัญทางรูปแบบจากศิลปะตะวันตกและศิลปะจีน ด้วยวิธีใช้สื่อและเทคนิค ร่วมกับแบบแผนและเทคนิคการสร้าง การจัดวางองค์ประกอบ และใช้ทัศนธาตุอย่างศิลปะตะวันตก และการใช้ข้อความ บทกวี สุภาษิต คำคม และการออกแบบและใช้ตราประทับ เป็นรูปทรงประกอบในผลงานร่วมกับภาษาภาพด้วยเนื้อหาที่แสดงทัศนะส่วนบุคคล แต่ยังเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ที่แสดงอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีนร่วมอยู่

ความเป็นร่วมสมัยของประสงค์ จึงมีรูปแบบแตกต่างจากคามิน และวสันต์ เพราะทั้งสองให้ความสำคัญ และใช้แนวคิดเป็นตัวนำการสร้างสรรค์ โดยลดบทบาทเชิงสุนทรีภาพแบบจิตรกรรมประเพณีลง ให้เป็นเพียงสื่อที่แสดงความคิดของศิลปิน ในขณะที่ประสงค์มีวิธีการแสดงแนวคิด ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเฉพาะของตน ที่เกิดจากความครบถ้วนสมบูรณ์ทางความคิดก่อน จนเกิดเป็นภาพในใจ แล้วจึงถ่ายทอดมาสู่ความเป็นรูปธรรมของผลงาน ด้วยรูปแบบตามขนบการสร้างสรรค์ ที่คำนึงถึงสุนทรียภาพจากเทคนิคจิตรกรรม ซึ่งศิลปินมีทักษะระดับเชี่ยวชาญ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยช่วยชี้ให้เห็นรายละเอียด ในกระบวนการทางความคิดของศิลปินไทยร่วมสมัย กลุ่มที่ยึดสื่อสองมิติประเภทจิตรกรรมในการสร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน นอกจากช่วยอธิบายลักษณะศิลปะไทยร่วมสมัยแล้ว ยังแสดงอัตลักษณ์ทางรูปแบบของศิลปิน ผ่านกระบวนการสร้างรูปทรง เพื่อนำเสนอเนื้อหาในผลงาน จากทัศนะส่วนบุคคลได้อย่างมีเอกลักษณ์ รวมทั้ง ยังคงรักษาความเป็นผลงานทัศนศิลป์ ที่ไม่ใช่งานด้านวรรณกรรมไว้ได้ โดยไม่สร้างความสับสนให้กับผู้ชม ผ่านการใช้สื่อจิตรกรรมเป็นเครื่องช่วยให้การรับรู้ของผู้ชมชาวไทยเป็นไปง่ายขึ้น เพราะเป็นสื่อรูปแบบเดิมที่อยู่ในความคุ้นเคย

การรับอิทธิพลทางรูปแบบศิลปะเชิงความคิดจากตะวันตก ได้ถูกพัฒนาอย่างเหมาะสมกับความคิด และบริบททางสังคมไทย ของศิลปินอย่างคามิน เลิศชัยประเสริฐ ให้แสดงสุนทรียภาพของผลงาน โดยเน้นความสำคัญของศิลปิน ในฐานะผู้สร้างสรรค์และสร้างความหมาย เช่นเดียวกับแนวคิดของ โจเซฟ โคสุธ (The Musuem of Modern Art, 2022) เพราะคามิน

เป็นผู้วางแผนดำเนินการ และสรุปผลการค้นหาคำตอบ (ที่เป็นแนวคิดสร้างสรรค์ของศิลปิน) ด้วยตนเอง ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการสร้างสรรค์ แต่คามินดูเหมือนต้องการผลการเผยแพร่อย่างกว้างขวางและเป็นสากลมากขึ้น เพราะนอกจากเลือกนำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่มีส่วนในกระบวนการสร้างสรรค์อย่างหลากหลาย ทั้งพ่อค้าชาวไทย ชาวญี่ปุ่น หรือแม้แต่สื่อสังคมออนไลน์อย่างยูทูป และหนังสือที่ได้รับความนิยม แล้ว ยังเลือกใช้ภาษาข้อความ ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกด้วย

การเลือกใช้ภาษาข้อความทั้งสองภาษา โดยยึดตามแบบแผนการใช้ของแต่ละภาษา แต่มีวิธีการนำไปใช้ที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง เช่นเดียวกับที่บาลเดสซาริ (ค.ศ. 1988) ได้อธิบายแนวคิดในการใช้ภาษาข้อความของตนเองไว้ว่า ศิลปินควรมีวิธีการนำภาษาข้อความไปใช้ โดยผ่านกระบวนการทางความคิดของตน ในที่นี้ หมายถึง วิธีการตีความหมายของแต่ละภาษาก่อนการเลือกใช้ เพื่อนำไปสู่การสร้างบริบท ที่เสริมการตีความนั้น ซึ่งคามินตั้งใจใช้ทั้งสองภาษาคู่กันแบบการแปลความหมาย หรือใช้สลับกันเพื่อความสมบูรณ์ของการสื่อความหมาย โดยแสดงการอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลอย่างถูกต้องทั้งประเภทบุคคลและหนังสือ แล้วจึงสื่อสารในความหมายที่ศิลปินได้เชื่อมโยงไปสู่แนวคิดการสร้างสรรค์ของตน โดยวิธีการสร้างบริบทใหม่ให้กับภาษาข้อความ และมีภาษาภาพเป็นส่วนเสริมบริบทของความหมายใหม่ของภาษาข้อความ

นอกจากนั้น คามิน ยังเลือกใช้สื่อแบบขนบนิยม คือ จิตรกรรม เป็นเครื่องดึงดูดสายตาผู้ชม เพราะเป็นสื่อที่ผู้ชมส่วนใหญ่มีความคุ้นเคย ทำให้ตัวผลงานรูปแบบศิลปะเชิงความคิด ดูมีความผ่อนคลายลง สร้างความน่าสนใจให้กับผู้ชมมากขึ้น จนสามารถนำผู้ชมไปสู่สิ่งที่ศิลปินนำเสนอได้ เพราะถึงแม้ว่า ศิลปินให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์มากกว่าตัวผลงานในท้ายที่สุด แต่ก็ไม่ได้ละเลยหลักการใช้ทัศนธาตุและการจัดวางองค์ประกอบ เพื่อสร้างความสมดุลให้เกิดความสบายตาแก่ผู้ชม และใช้ภาษาภาพเป็นตัวดึงดูดสายตาของผู้ชม ไปสู่เนื้อหาที่แสดงด้วยภาษาข้อความ อันนำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์จนสิ้นสุด เพื่อสรุปผลตามแนวคิดที่ศิลปินได้กำหนดขึ้น รวมทั้งยังแสดงบริบททางสังคมของจิตรกรรมในศตวรรษที่ 21 ที่ถูกลดทอนรายละเอียดขององค์ประกอบย่อยในผลงาน จนเหลือเพียงรูปทรงหลักที่สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ และสามารถควบคุมผลการแสดงออกทางความคิด ได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยรูปทรงของภาษาภาพ ที่สอดคล้องกับความหมายของภาษาข้อความ ถึงแม้ศิลปินกำหนดให้ภาษาภาพเป็นเพียงภาพประกอบก็ตาม

ทั้งนี้ แสดงให้เห็นว่าคามินสามารถเลือกใช้สื่อ คือ ภาษาภาพ เป็นตัวแทนของความเป็นศิลปะตามขนมเดิม ร่วมกับภาษาข้อความ ที่แสดงกระบวนคิดวิเคราะห์ได้อย่างเหมาะสม ประสบความสำเร็จในการสร้างสรรค์ และแสดงออกตามเจตนาการสร้างสรรค์ของตนเอง ด้วยวิธีพัฒนากระบวนการสร้างสรรค์จากรูปแบบศิลปะเชิงความคิดอย่างเข้มข้น ไปสู่ลักษณะเฉพาะโดยหลอมรวมกระบวนการทางความคิด เข้ากับการปฏิบัติเพื่อสร้างผลทางการรับรู้ของผู้ชม จากประสาทสัมผัสได้สำเร็จ เป็นผลจากการใช้ทักษะเชิงช่างที่สมควรเรียกว่า เป็นพรสวรรค์และความเชี่ยวชาญที่เคยมีอยู่ และติดตัวมาตลอดระยะเวลาการทำงานสร้างสรรค์ของศิลปิน

การเน้นความคิดเป็นประการสำคัญของรูปแบบศิลปะเชิงความคิด ได้ถูกพัฒนาไปสู่ความเป็นร่วมสมัยในผลงานของ วสันต์ สิทธิเขตต์ ด้วยการเลือกใช้สื่ออย่างหลากหลาย ไม่จำกัดประเภทการใช้กิจกรรม และการมีส่วนร่วมของผู้คนในสังคม เป็นตัวดำเนินปฏิบัติการสร้างสรรค์ ร่วมกับสื่อสองมิติอย่างจิตรกรรม และการเลือกใช้ภาษาข้อความ อันเป็นพื้นฐานมาจากการทำงานสร้างสรรค์ประเภทวรรณกรรม ในระยะเริ่มต้นสร้างสรรค์ของศิลปิน

นิยามความเป็นศิลปะเชิงความคิดของวสันต์ นอกจากการรับอิทธิพลทางรูปแบบจากตะวันตกแล้ว ในรายละเอียดของกระบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับศิลปินอีกหลายรายทั่วโลก โดยเฉพาะ โจเซฟ บอยส์ (สาคริน เครืออ่อน, 2561) เพราะมีความคิดในเรื่องผลกระทบจากระบบการเมือง ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมของมนุษย์ในทิศทางเดียวกัน อย่างเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การนำเสนอประเด็นปัญหาทางสังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม โดยใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการสร้างความตระหนักรู้ ที่ดำเนินไปอย่างเข้มข้นและเข้าถึงประชาชน จนถึงขนาดการตั้งพรรคการเมือง ทั้งวสันต์ และ บอยส์

จากผลงานกรณีศึกษา แสดงให้เห็นว่ากระบวนการสร้างสรรค์อย่างเฉพาะเจาะจงของวสันต์ เป็นความไม่เคร่งครัดในรูปแบบศิลปะเชิงความคิด แต่เน้นการนำเสนอแนวคิดเป็นหลัก ถึงแม้ได้เลือกใช้สื่อประเพณีนิยมอย่างจิตรกรรม แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสุนทรียภาพ ในเชิงผลงานจิตรกรรมตามขนมเดิม กลับสร้างขั้นตอนและวิธีการทำงาน ให้สามารถสื่อสารแนวคิดได้อย่างชัดเจนและตรงประเด็น ตามสถานการณ์และปัจจัยที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคม และเป็นจุดบันดาลใจที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งพบว่าเป็นประเด็นสำคัญ ที่ส่งผลกระทบอย่างมาก และเกิดขึ้นอยู่เสมอในสังคมไทย ตามทัศนะของศิลปินแล้วจำเป็นต้องสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอย่างทันท่วงที จึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการกระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปิน เพื่อให้เกิดผลตามแนวคิดที่กำหนดไว้

ดังนั้น การเลือกใช้สื่อและวิธีปฏิบัติทางเทคนิคอย่างหลากหลายของวสันต์ จึงสัมพันธ์และต้องเป็นไปอย่างรวดเร็วให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น รวมทั้งต้องสื่อสารได้อย่างตรงไปตรงมา เพื่อผลทางการเข้าถึงและรับรู้ของผู้ชม ต่อสิ่งที่ศิลปินต้องการนำเสนอ การเลือกใช้สื่อของศิลปิน ทั้งภาษาข้อความที่สื่อความหมายอย่างดิบ กระชับ รุนแรงเสียดสี และการแสดงภาพลักษณ์ของรูปทรงด้วยเส้นสีอย่างหยาบ รุนแรง บีบคั้นอารมณ์การรับรู้ของผู้ชม จึงสะท้อนบริบททางสังคม และทำหน้าที่กระตุ้นการรับรู้ของผู้ชมได้อย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน สอดรับกับสถานการณ์ทางสังคม ที่เป็นประเด็นปัญหา ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยและมีจำนวนมาก

ในขณะที่แนวทางการสร้างสรรค์ตามขนมเดิมของประสงค์ ลือเมือง ที่ยึดถือสุนทรียภาพจากการสร้างรูปทรงในผลงานด้วยเทคนิคจิตรกรรมเป็นเนื้อหาหลักของผลงาน อาศัยเนื้อหาภายนอกเป็นจุดเริ่มต้นทางการสร้างสรรค์ แสดงเนื้อหาด้วยเรื่องซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดผ่านภาพลักษณ์ของรูปทรง ทั้งรูปทรงของภาษาภาพและภาษาข้อความแบบภาพสัญลักษณ์ โดยส่วนใหญ่แล้วสื่อความหมายในเชิงบวกทั้งสิ้น ดังนั้น การรับรู้ของผู้ชมจึงเป็นความงามที่เกิดขึ้นจากเทคนิคทางจิตรกรรม ถึงแม้ผู้ชมไม่รู้ความหมายส่วนเนื้อหาที่สื่อสารผ่านรูปทรง แต่ความเป็นสัญลักษณ์เชิงบวกได้ช่วยสร้างการรับรู้เชิงบวกแก่ผู้ชมด้วย และหากเมื่อได้รับรู้ความหมายเชิงลึกของรูปทรงสัญลักษณ์เหล่านั้น ยิ่งทำให้คุณค่าของผลงานมีมากขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ความหมายเชิงลึกที่แฝงอยู่ในรูปทรงสัญลักษณ์ในผลงานของประสงค์ อาจมีนัยยะที่เป็นเรื่องส่วนบุคคลของศิลปิน ซึ่งไม่อาจมีผู้ใดล่วงรู้ หรือศิลปินไม่ต้องการให้ผู้ชมรับรู้ แต่เป็นเพียงความต้องการแสดงออกส่วนบุคคลของตนเท่านั้น สัญลักษณ์ดังกล่าว แสดงรูปทรงของภาษาภาพและภาษาอักษร โดยเฉพาะรูปทรงภาษาข้อความ เป็นรูปทรงที่ศิลปินสร้างขึ้นตามแนวคิด และวิธีการอย่างสัญลักษณ์ตราประทับบนจิตรกรรมจีนประเพณี ทั้งนี้ เพื่อทั้งสื่อความหมายด้วยชื่อศิลปิน และชื่อสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับศิลปิน และการสร้างเอกภาพของผลงาน ผ่านการจัดวางองค์ประกอบ ด้วยการประทับตราเดียวกันซ้ำ ๆ หลายที่ และตราประทับหลายตรา ในหลายตำแหน่งบนผืนผ้าใบ ประทับแบบชัดบ้าง จางบ้าง ดูเหมือนตั้งใจและไม่ตั้งใจ แต่เป็นความจงใจให้เกิดผลในทางเทคนิค เพื่อการสร้างระยะและความสมดุลด้วยการจัดวางองค์ประกอบ

นอกจากนั้น ยังใช้รูปทรงภาษาข้อความที่แสดงภาพลักษณ์ ใช้วิธีการเขียนอักษรไทยด้วยพู่กันและหมึกจีนอย่างฉับพลันในแบบตัวอักษรประดิษฐ์อย่างอักษรวิจิตรจีน และบางหน่วยของภาษาข้อความ ใช้การเรียงลำดับตัวอักษรตามแบบแผนการเขียนอักษรจีน การสร้างรูปทรงภาษาข้อความ ด้วยแบบแผนที่แตกต่างไปจากแบบแผนการใช้ภาษาไทยเช่นนี้ มีแนวคิดเช่นเดียวกับการเขียนอักษรภาษาอังกฤษ ในแบบแผนการเขียนอักษรวิจิตรจีนของสวีปิง ในผลงาน “หนังสือจากฟากฟ้า” โดยภาษาข้อความของประสงค์ ได้ปรากฏภาพลักษณ์ ทั้งที่เป็นชื่อศิลปินและข้อความอื่น ที่มีความหมายสัมพันธ์กับชื่อ เพื่อสื่อความหมายที่แสดงความคิดของศิลปิน และข้อความที่มีความหมายเชิงปรัชญาหลักคำสอนพุทธศาสนา คติ หรือวลีที่สื่อความหมายแฝง เช่นเดียวกับการเขียนป้ายให้ข้อคิดเตือนใจพุทธศาสนิกชนในวัดวาอาราม ซึ่งเป็นวิธีการที่มีที่มาเดียวกับการทำงานของรสลิน กาสต์ ในผลงาน “ไลน์ถึงสกายเล่อร์”

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย การให้ความสำคัญกับความคิดรสร้างสรรค์ของศิลปินแต่ละราย ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญ ที่เป็นพัฒนาการทางรูปแบบจากอิทธิพลศิลปะตะวันตก มีการเปลี่ยนแปลง และคลี่คลายที่ช่วยให้การสื่อสารหรือการแสดงออกทางความคิดของศิลปิน ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่กำหนดได้อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุที่ โดยธรรมชาติแล้วมักผูกพันอยู่กับสองสิ่ง คือ ผู้ชมที่เป็นผู้รับรู้ต่อสิ่งที่ศิลปินนำเสนอ และตัวผลงานอันประกอบด้วยรูปทรงและเนื้อหา ที่เป็นความคิดหรือแนวคิดของศิลปิน ที่ต้องการสื่อสารผ่านรูปทรงและปรากฏอยู่ในผลงาน โดยไม่จำกัดประเภทหรือชนิดของสื่อที่ศิลปินเลือกใช้ ดังนั้น ศิลปินจำเป็นต้องเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสม ในการนำเสนอความคิดของตนเอง เพราะเทคนิคสามารถอธิบายกระบวนการทางความคิด ที่ช่วยให้การสื่อสารเป็นไปตามเจตนาการสร้างสรรค์ของศิลปิน

เอกสารอ้างอิง

กฤษณายอดมงคล. (2554). ระบบสัมพันธ์ในภาษาและบริบท. เลย: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

คามิน เลิศชัยประเสริฐ. (9 มิถุนายน 2565). Pure Perception? (การรับรู้บริสุทธิ์) "Artist and Curator Talk". (วิภาช ภูริชานนท์, ผู้สัมภาษณ์) ATTA Gallery.

จรัลวิไล จรูญโรจน์, ม.ล. (2555). Introduction to Linguistics ภาษาศาสตร์เบื้องต้น ฉบับปรับปรุง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชลธิชา บำรุงรักษ์ และ นันทนา รณเกียรติ. (2559). ภาษาคืออะไร. ใน ดียู ศรีนราวัฒน์, ภาษาและภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ชลูด นิ่มเสมอ. (พฤศจิกายน 2548). Concept. เอกสารประกอบรายวิชาปัญหาทางทัศศิลป์ (2550). กรุงเทพฯ: คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชลูด นิ่มเสมอ. (1 มกราคม 2549). Concept (ต่อ). เอกสารประกอบรายวิชาปัญหาทางทัศนศิลป์ (ปรับปรุงใหม่). กรุงเทพฯ : คณะจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประสงค์ ลือเมือง. (31 มีนาคม 2565). 60 ปี ราคาความเป็นคน. (สุธิดา มาอ่อน, ผู้สัมภาษณ์)

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2543). ภาพรวมของการศึกษาภาษาและภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิณทิพย์ ทวยเจริญ. (2547). ภาพรวมของการศึกษาสัทศาสตร์และภาษาศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยะรรม ศาสตร์.

สาคริน เครืออ่อน. (2561). โรแมนติกคอนเซ็ปฌวลลิสม์. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒนาการพิมพ์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (ม.ป.ป.). (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565, จาก https://dictionary.orst.go.th/

สุธีคุณาวิชยานนท์. (2561). ศิลปะสมัยใหม่และร่วมสมัย: ตะวันตกและไทย. กรุงเทพฯ: บริษัททวีวัฒน์การพิมพ์จำกัด.

อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). แนวทางการสอนและสร้างสรรค์จิตรกรรมขั้นสูง. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งและพับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

John Baldessari. (1988). John Baldessari: Recalling Ideas. (Jeanne Siegel, ผู้สัมภาษณ์).UMI Research Press. MoMA Learning. (2021). MoMA Learning. สืบค้นเมื่อ 10 January 2021 จาก MoMA Learning: https://www.moma.org/learn/moma_learning/john-baldessari-i-will-not-make-any-more-boring-art-1971/

Schmidt, J. C. (2010). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics Fourth edition. Harlow, Great Britain: Pearson Education Limited.

Sol Lewitt. (1967). Paragraphs on ConceptualArt. Artforum Special 1079

Suzanne Eggiins. (2004). An Introduction to Systemic Functional Linguistics 2nd Edition. London : Continuum International Publishing Group.

The Museum of Modern Art. (2022). Joseph Kosuth: MoMA. สืบค้นเมื่อ 10 มกราคม 2565, จาก https://www.moma.org/collection/works/137438

การศึกษาการผลิตสีผงจากขมิ้น

วิจิตร สนหอม[1*] วินัย ตาระเวช[2] ณัฐมล เลี้ยงสำอาง[3] ชุลีพร ไตยมูล[4] และ สโรชา โอภาษี[5]

The study production of powder color coloring turmeric

Vijit Sonhom[1*] Vinai Tarav[2] Nadtamon Laengsomang[3] Chuleedporn Taimoon[4] and Sarocha Opasi[5]

[1-5]คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

[1-5]Faculty of Home Economics Technologies, Rajamangala University of Technology Thanyaburi.

*Corresponding author. E-mail address: E-mail :vijit@rmutt.ac.th

Received: October 15,2021; revised: November 17,2023; accepted: November 20,2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาปริมาณอัตราส่วนวัตถุที่เหมาะสมในการผลิตสีผงจากขมิ้น 2. เพื่อทดสอบคุณสมบัติทางเคมี กายภาพของสีผงจากขมิ้น โดยศึกษาสูตรที่เหมาะสมในการติดสี โดยปัจจัยที่ทำการศึกษา คือ ปริมาณซิลิก้าเจล 0, 2.5 และ 5 กรัม ต่อปริมาณดินสอพอง 10 กรัม เพื่อช่วยในการดูดซับสีของขมิ้น และทำการวิเคราะห์คุณภาพทางเคมีกายภาพ ประกอบด้วย เครื่องทดสอบค่าความชื้น เครื่องวัดสี (Hunter Lab Lovibond รุ่น SP 60 จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาการผลิตสีผงจากขมิ้นเพื่อใช้ในงานประดิษฐ์ ผลการดำเนินงานวิจัย พบว่า ในการนำ ขมิ้น มาใช้ในการสกัดสีผง ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์สีผง ที่มีความเหมาะสมในการนำมาใช้ในการย้อมสีกระดาษพบว่า สีเหลืองจากขมิ้น มีค่าความชื้นเท่ากับ 2.14 $\pm$ 0.92 มีค่าสีเท่ากับ L* ค่าสว่าง = 62.40 $\pm$ 0.37, ค่า a* ให้ค่าสี = -0.73 $\pm$ 0.40, ค่า b* = -4.30 $\pm$ 1.20 สิ่งทดลองที่ไม่มีปริมาณซิลิก้าเจลอยู่ มีความเหมาะสมในการนำมาผลิตสีผงมากที่สุด

คำสำคัญ: สีผง ขมิ้น งานประดิษฐ์

ABSTRACT

The study aimed for 1.studying the proper ratio of natural material which were used to produce the coloring powder 2.examining physicochemical properties of the natural coloring powder, studying the proper formula for the color fastness. The factors to study were the amounts of silica gel from 0 (zero) gram, 2.5 grams and 5 grams added to the 10 grams of clay filler in order to enhance the absorption curcumin's color and then analyzing its physicochemical property by moisture meter and colorimeter. According to the study titled "The study of the production of curcumin coloring powder for inventions", it found that the coloring powder made from extracting curcumin was the suitable color dyeing production for paper. The study also found that the yellow color from curcumin had its moisture content which was 2.14 $\pm$ 0.92, in the term of color, L* = 62.40 $\pm$ 0.37, a* = -0.73 $\pm$ 0.40, b* = -4.30 $\pm$ 1.20 was identified from the colorimeter. The sample which didn't contain with silica gel was the most suitable for producing coloring powder.

Keywords: development, lotusstalk, crafproducts

บทนำ

สีย้อมธรรมชาติได้รับความนิยมในอุตสาหกรรมสิ่งทออย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมขนาดเล็กและสินค้าผลิตภัณฑ์พื้นถิ่น เนื่องจากความต้องการใช้วัสดุธรรมชาติที่เพิ่มขึ้นและปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ทุกประเทศกำลังเผชิญส่งผลให้ภาคอุตสาหกรรมกำลังพยายามผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม วัสดุย้อมสีธรรมชาติจึงเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ที่มีจุดขายเน้นหนักไปที่การใช้สารให้สีจากวัสดุธรรมชาติซึ่งกระบวนการผลิตให้ความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และตัวผลิตภัณฑ์เองยังไม่ส่งผลต่อการเกิดภูมิแพ้ของผู้บริโภค แต่ถึงแม้สีย้อมธรรมชาติจะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นมากเพียงใด แต่ก็ยังมีจุดด้อยที่ต้องทำการพัฒนาหรือแก้ปัญหาการใช้สีย้อมธรรมชาติโดยนำมาย้อมเส้นใยและผืนผ้าซึ่งสีย้อมธรรมชาติจากพืชเป็นประเภทหนึ่งของพืชมาสกัด เช่นราก เปลือก ลำต้น ใบ ดอกขมิ้นจะใช้ส่วนหัวหรือเหง้าขมิ้น นิยมใช้ในการประกอบอาหาร แต่งสี แต่งกลิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสรรพคุณทางยามากมาย จึงมักเป็นส่วนผสมสำคัญในตัวยาแผนไทยและเครื่องสำอางหลายประเภท เหง้าของขมิ้นชัน มีผิวนอกเป็นสีเหลือง - น้ำตาล ส่วนด้านในมีสีเหลืองเข้มหรือสีส้มปนน้ำตาล เมื่อบดเป็นผงจะมีสีเหลืองทองหรือสีเหลืองส้มปนน้ำตาล สารสีเหลืองจากขมิ้นชันนั้นมีสารสำคัญ คือ เคอร์คิวมิน (Cur cumin) เป็นสารกลุ่มเคอร์คิวมินนอยด์อยู่ร้อยละ 5 เป็นสารสีเหลืองปนส้ม ใช้แต่งสีอาหารรวมถึงย้อมผ้าด้วย (นิตยา มาหาไชยวงศ์, 2550) อาจจะอยู่ในของเหลวหรือในรูปของผงสี ขึ้นอยู่กับกรรมวิธีการสกัด โดยรูปแบบการผลิตผงสีสามารถทำด้วยการสกัดน้ำสี จึงมีความสนใจที่การศึกษาสภาวะและตัวแปรต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการแปรรูปสีย้อมธรรมชาติที่สกัดได้เพื่อเปลี่ยนให้อยู่ในรูปของสีผงที่สามารถนำกลับมาละลายใช้ใหม่ได้ และได้วิธีการแปรรูปที่สามารถทำได้ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้เล็งเห็นว่าการนำสีธรรมชาติมาใช้ในการติดสี เพราะสีธรรมชาติเป็นวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันมีการให้ความสนใจใช้สีจากวัสดุธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยต่าง ๆ 1. กระแสความต้องการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สืบทอดกันมาจากอดีตให้คงอยู่ในสังคมสืบไป การย้อมสีธรรมชาติซึ่งเป็นหนึ่งในภูมิปัญหาท้องถิ่นจึงได้รับการสนับสนุนมากขึ้นจากทั้งภาค รัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป 2. ปัญหาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกิดจากใช้สีสังเคราะห์และสารเคมีอันตรายในอุตสาหกรรมการผลิตสิ่งทอ สารเคมีที่ตกค้างและปนเปื้อนในน้ำทิ้งที่เกิดจากกระบวนการฟอกย้อมทำให้เกิดการเน่า-เสียของแหล่งน้ำธรรมชาติต่าง ๆ 3. ปัญหาความไม่ปลอดภัย และผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ปฏิบัติงานฟอกย้อม ซึ่งเกิดจากการสัมผัสกับสารเคมี และสีสังเคราะห์โดยเฉพาะสีสังเคราะห์บางประเภทที่เป็นสารก่อมะเร็ง 4. การให้ความสนใจต่อความปลอดภัยและอันตรายของสารเคมีตกค้างบนผลิตภัณฑ์สิ่งทอของประชาชนทำให้มีการกำหนดชนิดสีสังเคราะห์ที่จะใช้กับสิ่งทอแต่ละประเภท ทำให้เกิดความระมัดระวังในการใช้สิ่งทอย้อมสีสังเคราะห์และหันมาใช้สิ่งทอที่ได้มาจากการย้อมสีธรรมชาติเพิ่มขึ้น 5. การตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ ทำให้เกิดค่านิยมต่อต้านสินค้าที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการอุปโภคบริโภค การใช้สินค้าที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมหรือผลิต ภัณฑ์ฉลากเขียวเพิ่มมากขึ้น โดยสินค้าที่ดีจะต้องเกิดจากกระบวนการผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่มีผลกระทบต่อผู้บริโภค และสินค้าใช้แล้วเมื่อเป็นขยะต้องไม่ก่อมลพิษต่อไป ค่านิยมดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการผลักดัน ให้มีการหันกลับมาใช้สีย้อมธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ไม่ต้องใช้สีเคมีที่นำเข้าจากต่างประเทศ ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้ผลิตและผู้บริโภค และสำหรับนำไปใช้ในงานศิลปประดิษฐ์รูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น ย้อมสีกระดาษ ย้อมสีผ้า ให้ผสมกับดินปั้น และวัสดุต่าง ๆ ของงานศิลปประดิษฐ์ ก่อนการสร้างสรรค์ผลงานตามต้องการต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปริมาณอัตราส่วนวัตถุที่เหมาะสมในการผลิตสีผงจากขมิ้น
2. เพื่อทดสอบคุณสมบัติทางเคมี กายภาพของสีผงจากขมิ้น

ขั้นตอนการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพืชที่ให้สีตามลักษณะของแม่สี
2. วางแผนการดำเนินงานวิจัย
3. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ ที่ใช้ในงานวิจัย
4. ศึกษาปริมาณการสกัดสีของพืชที่เหมาะสม
5. วิเคราะห์คุณสมบัติทางเคมี กายภาพของผลิตภัณฑ์สีผงจากธขมิ้น
6. คัดเลือกสารที่มีความเหมาะสม

7. วิเคราะห์และวิจารณ์ผลการทดลอง
8. สรุปผลการทดลอง

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การศึกษาการผลิตสีผงจากขมิ้นเพื่อใช้ในงานประดิษฐ์ มีวิธีการศึกษา 2 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาอัตราส่วนที่เหมาะสมในการผลิตสีผงจากขมิ้น
2. ทดสอบคุณสมบัติทางเคมี กายภาพของสีจากขมิ้น

วิธีการทดลอง

1.กระบวนการเตรียมน้ำสีจากขมิ้น

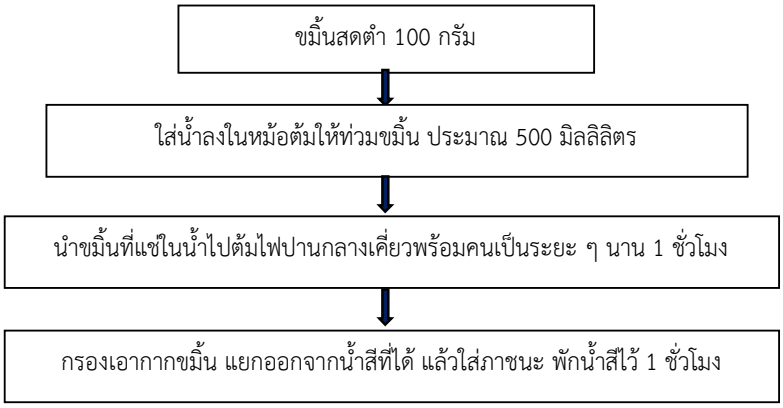

ภาพ 1 กระบวนการผลิตสารละลายสีน้ำจากขมิ้น

2.ศึกษาอัตราส่วนที่เหมาะสมในการผลิตสีผงจากขมิ้น

ปัจจัยที่ทำการศึกษา คือ ปริมาณ ซิลิก้าเจล 0, 2.5 และ 5 ปริมาณดินสอพอง 10 กรัม เพื่อช่วยในการดูดซับสีของขมิ้น ดังแสดงในตารางที่ 2

ตาราง 2 อัตราส่วนของดินสอพองต่อซิลิกาเจลในการดูดซับสีของขมิ้น

สูตรทดลอง	ซิลิกาเจล (กรัม)	ดินสอพอง (กรัม)
1	0	10
2	2.5	10
3	5	10

1.การเตรียมผงสี

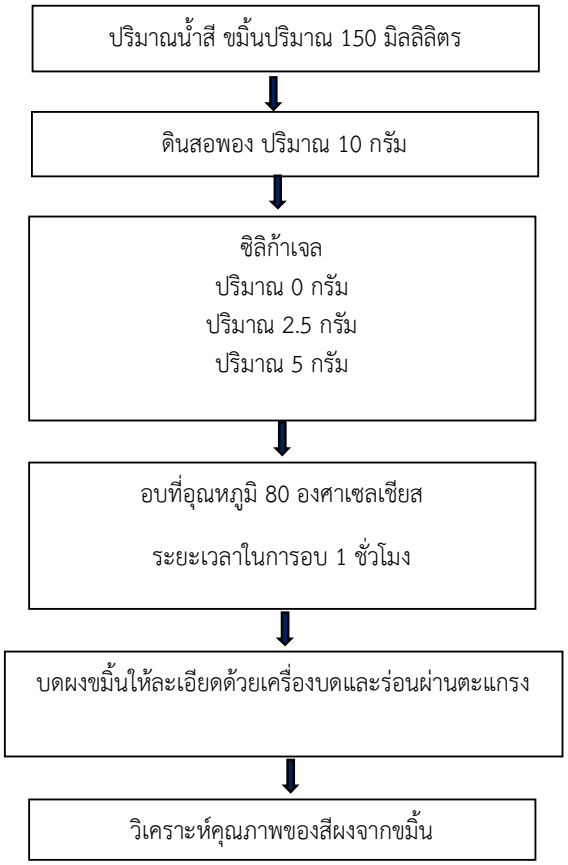

ภาพ 2 กระบวนการผลิตสีผงจากขมิ้น

การวิเคราะห์คุณภาพสีผงจากจากขมิ้น

ดำเนินการทดลองในห้องปฏิบัติการศิลปประดิษฐ์ สาขาวิชานวัตกรรมศิลปประดิษฐ์สร้างสรรค์ คณะคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี เพื่อศึกษาคุณภาพสีผงจากขมิ้น ด้านความชื้น และค่าสี โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การทดสอบคุณภาพด้านความชื้นจากสีผงจากขมิ้น มีวิธีการดังนี้

การวัดค่าความชื้น (ตามมาตรฐาน AOAC, 2012) เป็นวิธีการแยกวัดความชื้นของ ขมิ้น 1 ชนิด โดยวัดค่าความชื้น 2 ครั้ง จากนั้นทำการคำนวณหาความชื้นจากสูตรของขมิ้น คือ

$$\text{ร้อยละความชื้น} = \frac{\text{น้ำหนักที่หายไป (กรัม)}}{\text{น้ำหนักตัวอย่าง (กรัม)}} \times 100$$

นำผงขมิ้นที่อบและบดละเอียดแล้วจำนวน 2 กรัม ใส่ลงไปในถาดอลูมิเนียมที่ใช้สำหรับวัดค่าความชื้น (ทำการวัดค่าความชื้นสูตรละ 2 ครั้ง) ด้วยเครื่องทดสอบค่าความชื้น ยี่ห้อ Sartorius รุ่น 37-1

2. การทดสอบคุณภาพค่าสีจากสีผงขมิ้น และการวิเคราะห์คุณภาพสีผงจากธรรมชาติเมื่อละลายในน้ำ มีวิธีการดังนี้

การวัดค่าสี การใช้เครื่องวัดสี (Hunter lab lovibond รุ่น SP 60 จาก บริษัท เอช. เอ.รีเสริช จำกัด) ใช้ระบบสี CIE LAB วัดค่า L* a* b* เป็นวิธี การวัดสี ที่ใช้ลักษณะ Color space โดยกำหนดให้ L* เป็นค่าความสว่าง (Lightness) มีค่าอยู่ระหว่าง 0 – 100

a* ที่เป็น + สีจะเป็นไปในทิศทางสีแดง
a* ที่เป็น - สีจะเป็นไปในทิศทางสีเขียว
b* ที่เป็น + สีจะเป็นไปในทิศทางสีเหลือง
b* ที่เป็น – สีจะเป็นไปในทิศทางสีน้ำเงิน

ผลการวิจัย

การทดลองสูตรการผลิตสีผงจากขมิ้น ด้วยอัตราส่วนของสีน้ำจากขมิ้นหลังผ่านกระบวนการต้มปริมาณน้ำสีขมิ้น 150 มิลลิลิตร ดินสอพอง 10 กรัม และปริมาณซิลิก้าเจลอัตราส่วน 0 ,2.5 และ 5 กรัม จะได้สีผงจากขมิ้นจำนวนทั้งหมด 3 สูตร ดังนี้

ตาราง 3 ลักษณะสีผงจากขมิ้น

ปริมาณซิลิกาเจล/กรัม	**0**	**2.5**	**5**
ลักษณะสีผงจากขมิ้น			

จากตารางที่ 3 ลักษณะสีผงจากขมิ้นพบว่า จากการสัมผัสสีผงจากขมิ้นทั้ง 3 สภาวะที่มีการเติมปริมาณซิลากาเจลมีลักษณะเนื้อผงละเอียดแบบผงแป้งไม่แตกต่างกัน และที่สังเกตด้วยตาเปล่าสีผงจากขมิ้น ที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 0 กรัม ซึ่งมีลักษณะสีเหลืองออกส้ม แตกต่างกว่าลักษณะสีผงจากขมิ้นที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 2.5 กรัม และ 5 กรัม ซึ่งมีลักษณะสีเหลืองอ่อน สำหรับสีผงจากขมิ้นที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 5 กรัม มีลักษณะผงสีเหลืองที่เข้มกว่าเล็กน้อย

ตาราง 4 ผลการวัดค่าความชื้นของสีผงจากขมิ้น

ปริมาณซิลิก้าเจล (กรัม)	**ค่าความชื้น (% Moisture)^{ns}**
0	2.14 $\pm$ 0.92
2.5	2.24 $\pm$ 0.42
5	2.25 $\pm$0.01

ns แสดงว่าไม่มีค่าความแตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

จากตาราง 4 เมื่อทดสอบความชื้นของสีผงจากขมิ้น พบว่าสีผงจากขมิ้นมีค่าปริมาณความชื้นที่ไม่ต่างกัน เนื่องจากซิลิก้าเจล เป็นสารสังเคราะห์รูปแบบ ซิลิกอนไดออกไซด์ ทำให้มีความสามารถกักเก็บความและดูดซับความชื้นได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดที่อุณหภูมิต่ำกว่า 25 องศาเซลเซียส หากอุณหภูมิสูงกว่านี้ ประสิทธิภาพในการดูดความชื้นจะลดลงเรื่อย ๆ และมีโอกาสจะคายความชื้นออกจากตัวเอง ทำให้ผงสีที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 2.5,5 กรัม มีความชื้นมากกว่าผงสีที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 0 กรัม

ตาราง 5 ผลการวัดค่าสีของสีผงจากขมิ้น

ปริมาณซิลิก้าเจล (กรัม)	ค่าสี		
	L* ns	a* ns	b* ns
0	61.04 ± 0.09	-2.20 ± 0.01	-6.13 ± 0.05
2.5	61.10 ± 0.21	-2.21 ± 0.01	-6.13 ± 0.08
5	60.95 ± 0.12	-2.21 ± 0.01	-6.19 ± 0.10

ns แสดงว่าไม่มีค่าความแตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

จากตาราง 5 มีค่า L* ค่าความสว่างอยู่ระหว่าง 62.40 ± 0.37 - 62.86 ± 0.43 โดยมีค่า a* เป็นไปในทิศทางสีเขียว และ b* เป็นไปในทิศทางสีน้ำเงิน ซึ่งสิ่งทดลองทั้ง 3 สิ่งทดลอง มีค่าสีเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งเป็นผลมาจาก สารสำคัญ 2 กลุ่มคือ สารกลุ่มเคอร์คิวมินนอยด์ (Curcuminoids) ซึ่งเป็นกลุ่มสารที่ให้สีเหลืองส้ม มีประมาณ ร้อยละ 1.8 – 5.4 ประกอบด้วย เคอร์คิวมิน (Curcumin) และสารสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือน้ำมันหอมระเหย (volatile oils) สีเหลืองอ่อน ที่มีอยู่ประมาณ ร้อยละ 2 – 6 ประกอบด้วยสารประกอบ Monoterpenes และ Sesquiterpenes เช่น เคอร์คิวมิน (Turmerone), ซิงจิเบอรีน(Zingeberene), Curcumene, Borneol เป็นต้น (Disthai, n.d.)

ตาราง 6 ผลการวัดค่าสีของสีน้ำจากขมิ้น

ปริมาณซิลิก้าเจล (กรัม)	ค่าสี		
	L* ns	a* ns	b* ns
0	61.02 ± 0.12	-2.16 ± 0.02	-6.06 ± 0.95
2.5	60.96 ± 0.36	-2.17 ± 0.00	-6.12 ± 0.04
5	60.90 ± 0.01	-2.18 ± 0.03	-6.15 ± 0.02

ns แสดงว่าไม่มีค่าความแตกต่างกันในทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

จากตาราง 6 มีค่า L* ค่าความสว่าง = 60.90 ± 0.01 - 61.02 ± 0.12 โดยมีค่า a* เป็นไปในทิศทางสีเขียว และ b* เป็นไปในทิศทางสีน้ำเงิน ซึ่งสิ่งทดลองทั้ง 3 สิ่งทดลอง มีค่าสีเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งเป็นผลมาจาก สารสำคัญ 2 กลุ่มคือ สารกลุ่มเคอร์คิวมินนอยด์ (Curcuminoids) ซึ่งเป็นกลุ่มสารที่ให้สีเหลืองส้ม มีประมาณ ร้อยละ 1.8 – 5.4 ประกอบด้วย เคอร์คิวมิน (Curcumin) และสารสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือน้ำมันหอมระเหย (volatile oils) สีเหลืองอ่อน ที่มีอยู่ประมาณ ร้อยละ 2 – 6 ประกอบด้วยสารประกอบ Monoterpenes และ Sesquiterpenes เช่น เคอร์คิวมิน (Turmerone), ซิงจิเบอรีน (Zingeberene), Curcumene, Borneol เป็นต้น (Disthai, n.d.)

วิจารณ์ผล

การดำเนินวิจัยนี้เป็นการดำเนินวิจัยเชิงทดลอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เพื่อศึกษาปริมาณอัตราส่วนวัตถุที่เหมาะสมในการผลิตสีผงจากขมิ้น 2. เพื่อทดสอบคุณสมบัติทางเคมี กายภาพของสีผงจากขมิ้น

ดำเนินการทดลองคือ ปริมาณ ซิลิก้าเจล 0, 2.5, 5 กรัม ต่อปริมาณดินสอพอง 10 กรัม สีจากธรรมชาติประกอบด้วยสีเหลืองจากขมิ้นได้ทั้งหมด 3 สูตร นำมาวิเคราะห์ะสมบัติทางกายภาพในห้องปฏิบัติการสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

จากนั้นเมื่อทดสอบความชื้นของสีผงจาก ขมิ้น พบว่าสีผงที่มีค่าปริมาณความชื้นน้อยที่สุดคือปริมาณซิลิกาเจล 0 กรัม เนื่องจาก ซิลิก้าเจล เป็นสารสังเคราะห์รูปแบบ ซิลิกอนไดออกไซด์ ทำให้มีความสามารถกักเก็บและดูดซับความชื้นได้อย่างมี

ประสิทธิภาพสูงสุดที่อุณหภูมิต่ำกว่า 25 องศาเซลเซียส หากอุณหภูมิสูงกว่านี้ ประสิทธิภาพในการดูดความชื้นจะลดลงเรื่อย ๆ และมีโอกาสจะคายความชื้นออกจากตัวเอง ทำให้ผงสีที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 2.5, 5 กรัม มีความชื้นมากกว่าผงสีที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 0 กรัม ผลการวัดค่าสีจากขมิ้นทั้งแบบสีผงและแบบสีน้ำ มีค่าสีเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (พรพิมล ม่วงไทย, ม.ป.ป.) การเตรียมผงสีจากพืช โดยศึกษาข้อมูลของพืชทั้ง 3 ชนิด คือ ประดู่ ต้นคำแสด ส้มป่อย จะเห็นว่า พืชทั้ง 3 สามารถนำบางส่วนของพืชมาใช้ประโยชน์โดยตรงในการทำสีย้อมผ้า ซึ่งส่วนใหญ่จะแยกสีออกมาในรูปน้ำสีในการวิจัยจึงเตรียมสีให้เก็บได้ในรูปผงสีโดย ใช้วิธีการดูดซับสีไว้บนตัวดูดซับ แล้วจึงละลายสีออกมาทำให้แห้งจะได้สีในรูปของแข็งเก็บรักษาได้นาน สะดวกต่อการใช้นอกจากนี้ยังได้ทำการแยกสารสีด้วยตัวทำละลายชนิดต่าง ๆ สำหรับสารดูดซับที่นำมาใช้ช่วยทำให้สีที่แยกได้ให้บริสุทธิ์โดยในการทดลองได้เลือกใช้สารดูดซับ 3 ชนิด ได้แก่ ดินสอพอง ซิลิก้าเจล และดินเบนทอไนต

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาการผลิตสีผงจากขมิ้น โดยการทดลองสูตรการผลิตสีผงจากขมิ้น ด้วยอัตราส่วนของสีน้ำจากขมิ้นหลังผ่านกระบวนการต้มปริมาณน้ำสีขมิ้น 150 มิลลิลิตร ดินสอพอง 10 กรัม ใช้ปริมาณซิลิก้าเจลอัตราส่วน 0 ,2.5 และ 5 กรัม จะได้สีผงจากขมิ้นจำนวนทั้งหมด 3 สูตร ปริมาณซิลิกาเจล ร้อยละ 0, 25, 50 ของปริมาณดินสอพอง เพื่อช่วยในการดูดซับสีของขมิ้นพบว่าปริมาณซิลิก้าเจลไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสี ลักษณะสีผงจากขมิ้นจากการสัมผัสสีผงจากขมิ้นทั้ง 3 สภาวะที่มีการเติมปริมาณซิลากาเจลมีลักษณะเนื้อผงละเอียดแบบผงแป้งไม่แตกต่างกัน และที่สังเกตด้วยตาเปล่าสีผงจากขมิ้น ที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 0 กรัม ซึ่งมีลักษณะสีเหลืองออกส้ม แตกต่างกว่าลักษณะสีผงจากขมิ้นที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 2.5 กรัม และ 5 กรัม ซึ่งมีลักษณะสีเหลืองอ่อน สำหรับสีผงจากขมิ้นที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 5 กรัม มีลักษณะผงสีเหลืองที่เข้มกว่าเล็กน้อย

เมื่อทดสอบความชื้นของสีผงจากขมิ้น สีผงจากขมิ้นมีค่าปริมาณความชื้นที่ไม่ต่างกัน เนื่องจาก ซิลิก้าเจล เป็นสารสังเคราะห์รูปแบบ ซิลิกอนไดออกไซด์ ทำให้มีความสามารถกักเก็บความและดูดซับความชื้นได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดที่อุณหภูมิต่ำกว่า 25 องศาเซลเซียส หากอุณหภูมิสูงกว่านี้ ประสิทธิภาพในการดูดความชื้นจะลดลงเรื่อย ๆ และมีโอกาสจะคายความชื้นออกจากตัวเอง ทำให้ผงสีที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 2.5,5 กรัม มีความชื้นมากกว่าผงสีที่มีปริมาณซิลิก้าเจล 0 กรัม

ผลการวัดค่าสีของสีผงจากขมิ้น มีค่า L* ค่าความสว่างอยู่ระหว่าง 62.40 ± 0.37 - 62.86 ± 0.43 โดยมีค่า a* เป็นไปในทิศทางสีเขียว และ b* เป็นไปในทิศทางสีน้ำเงิน ซึ่งสิ่งทดลองทั้ง 3 สิ่งทดลอง มีค่าสีเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งเป็นผลมาจาก สารสำคัญ 2 กลุ่มคือ สารกลุ่มเคอร์คิวมินนอยด์ (Curcuminoids) ซึ่งเป็นกลุ่มสารที่ให้สีเหลืองส้ม มีประมาณ ร้อยละ 1.8 – 5.4 ประกอบด้วย เคอร์คิวมิน (Curcumin) และสารสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือน้ำมันหอมระเหย (volatile oils) สีเหลืองอ่อน ที่มีอยู่ประมาณ ร้อยละ 2 – 6 ประกอบด้วยสารประกอบ Monoterpenes และ Sesquiterpenes เช่น เคอร์คิวมิน (Turmerone), ชิงจิเบอรีน (Zingeberene), Curcumene, Borneol เป็นต้น (Disthai, n.d.)

ผลการวัดค่าสีของสีน้ำจากขมิ้น มีค่า L* ค่าความสว่าง = 60.90 ± 0.01 - 61.02 ± 0.12 โดยมีค่า a* เป็นไปในทิศทางสีเขียว และ b* เป็นไปในทิศทางสีน้ำเงิน ซึ่งสิ่งทดลองทั้ง 3 สิ่งทดลอง มีค่าสีเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ซึ่งเป็นผลมาจาก สารสำคัญ 2 กลุ่มคือ สารกลุ่มเคอร์คิวมินนอยด์ (Curcuminoids) ซึ่งเป็นกลุ่มสารที่ให้สีเหลืองส้ม มีประมาณ ร้อยละ 1.8 – 5.4 ประกอบด้วย เคอร์คิวมิน (Curcumin) และสารสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งคือน้ำมันหอมระเหย (volatile oils) สีเหลืองอ่อน ที่มีอยู่ประมาณ ร้อยละ 2 – 6 ประกอบด้วยสารประกอบ Monoterpenes และ Sesquiterpenes เช่น เคอร์คิวมิน (Turmerone), ชิงจิเบอรีน (Zingeberene), Curcumene, Borneol เป็นต้น (Disthai, n.d.)

ข้อเสนอแนะ

1. ควรปรับปรุงการเทน้ำสีให้หนาขึ้นและสม่ำเสมอกัน
2. ควรศึกษาอุณหภูมิและระยะเวลาในการอบสีเหมาะสม
3. ควรศึกษากรรมวิธีการใช้ซิลิก้าเจล ในการดูซับสีให้เกิดประสิทธิภาพที่สูงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

พรพิมล ม่วงไทย (ม.ป.ป.). การเตรียมสีผงจากพืช. กรุงเทพฯ: ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พิกุล ตุ้ยศักดา. (2554). ภูมิปัญญาในการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ. **วารสารการบริหารท้องถิ่น**, 4(2).

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. (2557). **การย้อมสีธรรมชาติ**. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก https://repository.rmutp.ac.th/bitstream/handle/123456789/2605/ITFD_61_15.pdf?sequence=1&fbclid=IwAR183jSyGROz2ZJcDugQYguyptGuuMnp8Q7358k4GPjqDJTir355otimkU

สำนักงานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. (2552). **ยาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ: ข้อมูลบนหลักฐานทางวิชาการ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). แสงเทียนการพิมพ์: กรุงเทพมหานคร.

สุรวิทย์ นันทการัตน์, ภาณุภัทร ตางาม, อนัญญา ไทยบุญนาค, บุญชัย ด้วงสวัสดิ์ และ สุวรรณา รุ่งเรือง. (2559). **การผลิตผงสีจากวัสดุธรรมชาติเพื่อผลิตภัณฑ์อาหาร**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ. กรุงเทพมหานคร.

Food Wiki | Food Network Solution. (ม.ป.ป.). Adsorbent / **ตัวดูดซับ**. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2563, จาก http://www.foodnetworksolution.com/wiki/ word/0174/adsorbent -ตัวดูดซับ

Google Sites. (n.d.).(2563). **การย้อมสีธรรมชาติ.**สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2563, จาก https://sites.google.com/site/ngamsaenngamsaenhlwng/hnwy-thi-5-kar-yxm-si-thrrmchati

Google Sites. (n.d.).(2563). **สีธรรมชาติ.** สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2563, จาก https://sites.google.com/site/intrapornspenjit/toryod/reuxng-na-ru-3

Medthai. (2562).(2563). **คราม**. สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2563, จาก https://medthai.com/คราม

Pradthana's Weblog. (n.d.). **กระบวนการดูดซับ (Adsorption Process)**. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2563, จาก https://pradthana.wordpress.com/2008/04/13/adsorption-process/

siamchemi. (n.d.).(2563). **ดินสอพอง**. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2563, จาก https://www.siamchemi.com/ดินสอพอง

siamchemi. (n.d.).(2563). **ซิลิก้าเจล/ซิลิกอนไดออกไซด์ (SiO2)**. สืบค้นเมื่อ 4 ตุลาคม 2563, จาก https://www.siamchemi.com/ซิลิก้าเจล

ThaiJO. (n.d.). (2563). **สีสันจากพันธุ์พฤกษา.** สืบค้นเมื่อ 19 สิงหาคม 2563, จาก https://so05.tci/thaigo.org

การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม: ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

สมหมาย มาอ่อน

The pilgrimage on the third Lunar month: The collaboration art and relational realmIn Bann Thungluang Terracotta Community, Keremas district, Sukhothai

Sommai Ma-on

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Architecture Art and Design Faculty, Naresuan University
* Corresponding author E-mail address:smaon99@hotmail.com
Received: November 11,2022; revised: February 10 ,2023; accepted: February 28,2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยสร้างสรรค์“การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย มีแนวคิดเรื่องการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคม ผ่านการเชื่อมโยงศิลปิน ผู้ชม เข้ากับพื้นที่วิจัยโดยนำกระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย แนวคิดทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ และต้นทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ ร่วมกับความเชี่ยวชาญ แนวคิด ประสบการณ์ ความทรงจำ และการเผชิญหน้ากับวัสดุที่ใช้สร้างรูปทรงผลงาน โดยอธิบายวัตถุประสงค์สองในสามข้อของการวิจัย คือ 1. สร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย 5 ชุดผลงาน ตามกระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรม และแนวคิดศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่วิจัย และ 2. เผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ผ่านการติดตั้งและจัดวางสู่สาธารณะ โดยใช้**ระเบียบวิธีวิจัยที่สัมพันธ์กัน 2 ขั้นตอน คือ** 1. ปฏิบัติการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ผ่านกิจกรรมศิลปะ และ 2. สร้างสรรค์ผลงานจากประสบการณ์ ทักษะเชิงช่าง และจินตนาการส่วนบุคคล อย่างเป็นอิสระ ผลการวิจัยแสดงลักษณะผลงานจากแนวปฏิบัติศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ในขอบเขตพื้นที่วิจัย ผ่านการติดตั้งและจัดวางจำนวน 7 ชุดผลงาน เผยแพร่สู่สาธารณะผ่านนิทรรศการ “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวรวัดบึงภูเต่า จังหวัดสุโขทัย และสื่อสังคมออนไลน์เพจ “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ผลจากปฏิบัติการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ทำให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ได้รับประสบการณ์ใหม่ และยึดอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลัก มีชีวิตดีขึ้น สิ่งแวดล้อมในชุมชนบริเวณศูนย์ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ เปลี่ยนเป็นแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์เรียนรู้ จำหน่ายและพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ที่มีชื่อเสียงของชุมชน

คำสำคัญ การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ประติมากรรมร่วมสมัย

ABSTRACT

The Pilgrimage on the Third Lunar Month”, the Collaboration Art and Relational Realm of the Terracotta Community of Bann Tunghlong, Tunghlong Sub-district, Keremas District, Sukhothai Province is a creative research which has the concept of using art as a tool for social development according to contemporary art definition. The connection between artist, audience, and the society of the research area is attached with the contemporary sculptural creative process, collaboration art concept, and local cultural cost. They are used in the research procedurewith the skill, concept, experience, memory, and the material experimental form creation of researcher. The objective of the research is for 1. created five sets of contemporary sculptures,

using sculptural creative process and the concept of collaboration art theory within research area and 2. exhibited the creative sculpture and installation to the public. There are two processes of methodology, which are collaborative art practice and artist and collaborator creative process from their individual experience and imagination. The result reveals the specific character and core idea of the collaborative art in the research area which leads to creative sculpture process. The completed seven sets of artworks are installed and showed the unity under the main idea. “The Pilgrimage on the Third Lunar Month” exhibition was on viewed at Naresuan University Art Gallery and one artwork from the art activity was presented at Wat Baung Pu Taow (Buddhist Temple), Sukhothai province. The show was also published on social media online as well. The impact of the collaborative art practice has given new experience and made a positive change for the contributors and the community. It makes a better way of life by developing the scenery within the community at the collaborative art center. The center has become a famous tourist attraction, learning center, selling and developing new products of the neighborhood.

Keywords The Pilgrimage on the Third Lunar Month, Collaboration Art, Bann Thungluang Terracotta Community, and Contemporary Sculpture

บทนำ

การสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้เป็นความสืบเนื่องจากโครงการ “ถนนพระร่วง: การสร้างสรรค์งานประติมากรรมร่วมสมัยด้วยการต่อยอดอดีต” (2561-2562) ที่ได้เริ่มทำงานร่วมกับชาวบ้านรายหนึ่งในตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ด้วยกระบวนการร่วมสร้างสรรค์ จนเกิดความเปลี่ยนแปลงทางบวกแก่ชีวิตของชาวบ้านรายนี้ คือ มีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น จากผู้ไม่มีอาชีพแน่นอน ได้ใช้ทักษะการปั้นดินพัฒนาไปสู่การยึดเป็นอาชีพใหม่ ที่สามารถหาเลี้ยงชีพได้ผู้วิจัยในฐานะศิลปินจึงต้องการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกชุมชน ด้วยการนำประสบการณ์ปฏิบัติการสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย และต้นทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้สร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่นเดียวกับศิลปินร่วมสมัย แดน เกรแฮม (Dan Graham) ชาวอเมริกันได้กล่าวว่า “ศิลปินมากมายมีความฝันคล้ายกันว่า ต้องการทำสิ่งที่เป็นสังคม เป็นความร่วมมือและเป็นจริง มากกว่าการเป็นศิลปะอย่างที่เป็นอยู่” (Bishop, 2006)

การกำหนดขอบเขตเฉพาะพื้นที่โครงการ “ถนนพระร่วงฯ”ผนวกความผูกพันทางกายภาพกับพื้นที่วิจัย และความประทับใจในนิทาน ตำนาน ที่ได้ฟังจากแม่และยาย เสมือนเป็นความบันเทิงในวัยเด็ก รวมกับผลการศึกษาประวัติศาสตร์จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมความเชื่อ และการสำรวจพื้นที่ในขอบเขตอาณาจักรสุโขทัยในอดีต หรือเขตเมืองเก่าสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ในปัจจุบัน ได้ผลักดันให้พัฒนากระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัย ที่เชื่อมโยงศิลปิน ผู้ชม และสังคม เข้าด้วยกัน ด้วยขั้นตอนการทำงานที่มิใช่เพียงแค่การแสดงออกตามทัศนะและประสบการณ์ของผู้วิจัยเท่านั้น

ดังนั้น ในการพัฒนาวิธีปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ให้สอดคล้อง กับแนวคิดสร้างสรรค์ประติมากรรมร่วมสมัย จึงยังคงยึดความเชี่ยวชาญเชิงปฏิบัติของผู้วิจัย ตามแนวคิดจากประสบการณ์ ความทรงจำ และการเผชิญหน้ากับวัสดุ ในการสร้างรูปทรงผลงาน โดยมีปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์เป็นตัวเชื่อมผู้วิจัยและผู้ร่วมสร้างสรรค์ ในมิติของศิลปะกับชีวิต และ ศิลปะกับวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดผลในวงกว้าง ทั้งเรื่องภายใน คือ การตอบสนองและแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิดและเจตนาส่วนบุคคลของผู้สร้างสรรค์แต่ละราย และภายนอก คือ มีผลอย่างเป็นรูปธรรมต่อการเชื่อมโยงศิลปะกับชุมชน เพื่อสร้างประโยชน์และประสบการณ์ใหม่ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ร่วมสร้างสรรค์ชาวทุ่งหลวง ในฐานะศิลปินและผู้ชมกลุ่มใหม่ ผ่านกระบวนการสร้างและเสพศิลป์ รวมทั้งต้องการเผยแพร่และนำความรู้ทฤษฎี “ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์”มาใช้อธิบายกระบวนการสร้างสรรค์ ตามหลักวิชาการทัศนศิลป์ อย่างเป็นรูปธรรมด้วย

สำหรับพื้นที่วิจัยชุมชนเครื่องปั้นดินเผา บ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย นั้น มีลักษณะเฉพาะของการเป็นชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผามาอย่างยาวนาน เพราะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนสำคัญบนแนวถนนพระร่วงในอดีตซึ่งนอกจากเป็นถนนสายเศรษฐกิจแล้ว ยังมีการถ่ายเททางวัฒนธรรมควบคู่กับการไปมาหาสู่กันบนเส้นทางถนนพระร่วงตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย ในปัจจุบันยังคงเป็นชุมชนผลิตเครื่องปั้นดินเผา ที่สมาชิกหาเลี้ยงชีพด้วยการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลักจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักด้วยทักษะเชิงช่างของสมาชิกในพื้นที่ จึงนำต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง

ทั้งทางนามธรรม คือ เรื่องราว ประสบการณ์ และประวัติความเป็นมา ที่แสดงรากเหง้าของชุมชน และทางรูปธรรมซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดผ่านรูปทรงผลงานด้วยทักษะเชิงช่าง มาใช้สร้างสรรค์วิชาการงานทัศนศิลป์ เพื่อสร้างลักษณะร่วมสมัยสากลกับการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมชุดนี้ นอกจากเจตนาหลักของการสร้างสรรค์ศิลปะซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สร้างสรรค์ ในการนำความรู้และประสบการณ์ทำงานไปสู่การพัฒนาและสร้างสรรค์สังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของศิลปินร่วมสมัยแล้ว เป้าหมายรองเรื่องการสร้างประสบการณ์ใหม่จากการเสพ รับรู้ เข้าถึง และเข้าใจในผลงานศิลปะไทยร่วมสมัย ผ่านปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ ยังสามารถนำไปสู่การขยายกลุ่มผู้ชมให้กว้างขวางออกไปในส่วนภูมิภาคอีกด้วย เพราะผู้ชมถือเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของการขับเคลื่อนวงการศิลปะไทยร่วมสมัยที่ไม่อาจขาดไปได้

วัตถุประสงค์

1. สร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย จำนวน 5 ชุดผลงาน ตามกระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรม และหลักทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่วิจัย
2. เผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์สู่สาธารณะ

ที่มาและแรงบันดาลใจทางการสร้างสรรค์

ประสบการณ์เดินทางระหว่างบ้านเกิดอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ในวัยเด็กเมื่อครั้งติดตามมารดาไปค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับชาวบ้านตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย บ่อยครั้ง และยังคงไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ ตลอดช่วง 3 ปีที่ผ่านมา เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย จึงทำให้ได้พบปะพูดคุยกันในเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน เช่น การใช้ภาษาพูดเหมือนกัน มีเรื่องเล่านิทาน ตำนาน ความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรมเดียวกัน และความโดดเด่นในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จึงเป็นจุดบันดาลใจนำไปสู่การสร้างสรรค์ตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้น โดยใช้วิธีสื่อสารผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะ ตามสภาพวิถีชีวิตของพื้นที่การวิจัย ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นในเขตภาคเหนือตอนล่าง เช่น อุตรดิตถ์ หรือพิษณุโลก ในเบื้องต้นความสัมพันธ์เป็นการเชื่อมโยงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านในพื้นที่ กับความผูกพันระหว่างผู้คนผ่านวิถีชีวิตที่มีต่อกัน เริ่มตั้งแต่อดีตในวัยเด็กของผู้วิจัย และมีพัฒนาการเรื่อยมาถึงปัจจุบันที่ผู้วิจัยได้ร่วมสร้างสรรค์กับชาวทุ่งหลวงโดยมีเรื่องเล่าวิถีวัฒนธรรมจากประสบการณ์และความทรงจำเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน จนพัฒนาไปสู่กระบวนการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม

“การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม”คือ แนววิถีวัฒนธรรมของชุมชนชาวพุทธเมื่อถึงเทศกาลวันเพ็ญเดือนสาม มาฆบูชาของชาวบ้านเขตอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ชาวบ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และชาวบ้านบริเวณชุมชนโดยรอบวัดพระแท่นศิลาอาสน์ ตำบลทุ่งยั้ง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่ผู้วิจัยมีประสบการณ์และผูกพันมาแต่อดีต วิถีวัฒนธรรมเช่นนี้ไม่ใช่ลักษณะเฉพาะของชุมชนในสามพื้นที่นี้เท่านั้น แต่เป็นหนึ่งในวิถีวัฒนธรรมร่วมสมัยของชาวจังหวัดภาคเหนือตอนล่างทั้ง สุโขทัย กำแพงเพชร พิษณุโลก อุตรดิตถ์ และเพชรบูรณ์

ความหมายของคำ “เดินทาง” มาจากคำ “เดิน” + “ทาง” คำ “เดินทาง” ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ระบุว่าเป็นคำกริยา หมายถึง ไปสู่ที่ใดที่หนึ่งที่ไกลออกไป ส่วนคำ “ทาง” เป็นคำนามที่มีความหมายหลายอย่าง 1. ที่สำหรับเดินไปมา หรือแนวหรือพื้นสำหรับใช้สัญจร 2.ช่อง 3. โอกาส 4. แนว 5. วิธี หรือ กลยุทธ์ และ 6. แถว แถบ หรือ ถิ่น (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) ดังนั้น ความหมายเฉพาะของคำ “การเดินทาง” สำหรับงานวิจัยสร้างสรรค์ชุดนี้ จึงหมายถึง การไปสู่ที่ใดที่หนึ่งตามทางสัญจร / โอกาส ด้วยวิธีหรือกลยุทธ์ หรือการมุ่งไปสู่ถิ่นอื่นหรือโอกาสอื่นที่ไกลออกไปจากปัจจุบัน ตามแนวทางการดำเนินชีวิตบนวิถีวัฒนธรรมของผู้วิจัยและผู้ร่วมสร้างสรรค์

แนวคิดการสร้างสรรค์

ต้องการใช้กระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคม ด้วยการนำเสนอภาพวิถีวัฒนธรรมชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับชีวิตตามทัศนะและประสบการณ์ส่วนบุคคลของผู้วิจัยในฐานะประติมากร และผู้ร่วมสร้างสรรค์ โดยเชื่อมโยงกับศิลปะกับวิถีชีวิตชุมชน ผ่านมิติทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ ด้วยกระบวนการสร้างสรรค์วิชาการศิลปะ ตามแนวเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม”ที่อยู่ในความทรงจำและก่อให้เกิดจินตนาการ บนพื้นฐานวิถีชีวิตส่วนบุคคลและเป็นประโยชน์ต่อผู้ร่วมสร้างสรรค์และชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวงต่อไป

ขอบเขตของการศึกษา

ประกอบด้วยขอบเขตด้านพื้นที่ กระบวนการสร้างสรรค์ และประชากร ตามรายละเอียด ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

เก็บข้อมูลและปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย และแนวเส้นทางถนนพระร่วงจากบ้านทุ่งหลวง จังหวัดสุโขทัยไปยัง วัดพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์

2.ขอบเขตด้านกระบวนการสร้างสรรค์

2.1 ด้านเนื้อหา

กำหนดแนวคิดจากสภาพวิถีชีวิตในปัจจุบัน ร่วมกับประสบการณ์ส่วนบุคคล และความทรงจำ ของผู้ร่วมสร้างสรรค์ทุกรายที่เกี่ยวข้องกับ เรื่อง การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม ชุมชนชาวพุทธในเขตพื้นที่เมืองเก่าสุโขทัยและกำแพงเพชรในอดีต ไปยังจังหวัดอุตรดิตถ์ เพื่อนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ โดยใช้การตีความตามทัศนะ จินตนาการ และประสบการณ์ส่วนบุคคล เพื่อพัฒนาไปสู่การสร้างรูปทรงผลงาน

2.2 ด้านรูปทรง

สร้างรูปทรงผลงานสามมิติด้วยเทคนิคทางประติมากรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับเนื้อหาผลงาน ภายใต้ขอบเขตด้านพื้นที่ที่สัมพันธ์กันระหว่างเนื้อหากับแนวคิดการสร้างสรรค์ ซึ่งได้ถูกตีความตามประสบการณ์ร่วมระหว่างผู้สร้างสรรค์แต่ละราย

2.3 ด้านวัสดุและเทคนิค

เลือกใช้วัสดุ เทคนิค และทักษะเชิงช่างของสมาชิกในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ในกระบวนการสร้างรูปทรงผลงานร่วมกับการใช้วัสดุและเทคนิคทางประติมากรรมอื่น (Mixed Technique) เนื่องจากเป็นวัสดุและเทคนิคท้องถิ่นที่ผู้ร่วมสร้างสรรค์มีความคุ้นเคย และสะดวกในการหาวัสดุและเครื่องมือ

2.4 ด้านการปฏิบัติงานสร้างสรรค์

สร้างสรรค์ผลงานตามแนวคิดรูปแบบศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้สร้างสรรค์ ผ่านกิจกรรมปฏิบัติการทางศิลปะ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ในกระบวนการสร้างรูปทรงสามมิติร่วมสมัย เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันในกระบวนการสร้างรูปทรงผลงานภายใต้เนื้อหาและแนวคิด “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม”

3.ขอบเขตด้านประชากร

เป็นกลุ่มชาวบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง เดิมมีอาชีพทำนาเป็นหลัก และทำอาชีพปั้นดินเหนียวด้วยมือและเผาเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นอาชีพรอง ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ได้รับการสนับสนุนจนมีการตั้งกลุ่มทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้น จนกลายเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้และชื่อเสียงให้แก่ชุมชนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในระดับประเทศ ในปัจจุบัน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ชาวบ้านผู้สมัครใจเข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงาน จำนวน 5 ราย ตามแนวคิดการร่วมสร้างสรรค์ และเนื้อหาเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ด้วยวิธีการค้นหาจากชาวบ้านในชุมชน ตามคุณสมบัติดังนี้

3.1 มีประสบการณ์ความทรงจำการรับรู้และรับฟังนิทาน ตำนาน หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับงานบุญพระแท่นศิลาอาสน์ ในคืนวันเพ็ญเดือนสาม

3.2 มีประสบการณ์ในเรื่องงานบุญพระแท่นศิลาอาสน์

3.3 มีความสามารถและทักษะในการปั้นดินหรือทำเครื่องปั้นดินเผามาบ้าง

3.4 มีเวลาและต้องการสร้างประสบการณ์แห่งการร่วมสร้างสรรค์

3.5 ไม่จำกัดเพศ หรืออายุ

ทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ (Collaboration art theory)

เป็นทฤษฎีทางรูปแบบที่นักวิชาการและนักวิจารณ์ศิลปะหลายรายในโลกศิลปะตะวันตกนำมาใช้อธิบายผลงานศิลปะร่วมสมัย ที่มีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ให้ความสำคัญกับบทบาทศิลปินในฐานะเจ้าของความคิดและผู้ลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการสร้างสรรค์ ตามเป้าหมายที่ศิลปินกำหนด ด้วยการลงมือทำงานของศิลปินเจ้าของความคิดกับศิลปินด้วยกัน หรือศิลปินร่วมกับบุคคลอื่น ด้วยแนวปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะที่ศิลปินเป็นผู้กำหนดขึ้น ภายใต้เงื่อนไขการทำงานร่วมกัน ตามความหมายคำ Collaboration ที่หมายถึงการทำงานร่วมกัน โดยต้องใช้การพินิจพิจารณา (Farlex Inc, 2003-2021) และเมื่อรวมกับคำ “ศิลปะ” ที่อธิบายถึงผลการปฏิบัติสร้างสรรค์โดยศิลปินจึงเรียกว่า “ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์”

ประเด็นสำคัญของรูปแบบคือ การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมที่ศิลปินได้เลือก เกิดการมีส่วนร่วมหรือทำงานด้วยกันของผู้ชม ตามบริบททางสังคมและลักษณะเฉพาะของพื้นที่ที่กำหนดสำหรับการสร้างสรรค์ แต่ยังคำนึงถึงความสำเร็จ

ในทางสุนทรียะศิลป์ ควบคู่กับประโยชน์หรือการพัฒนาสังคม ที่อาศัยการร่วมสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ ศิลปินได้เปลี่ยนแนวคิดการทำงานของตนไปสู่การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ด้วยการนำเสนอผ่านกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Dolores Galindo) กระบวนการทำงานดังกล่าวแสดงแนวปฏิบัติของศิลปิน ในการนำศิลปะเข้าสู่ชีวิตของผู้ชม (ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปิน) ด้วยการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงมนุษย์กับสังคม ผ่านขั้นตอนการทำงานของศิลปิน มีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ผู้ชม และสถานการณ์ในพื้นที่ เป็นส่วนประกอบสำคัญ ซึ่งนอกจากแสดงผลของกระบวนการ ที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมแล้ว ยังบ่งบอกถึงความสำเร็จของศิลปิน ในการแหวกกฎความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับผลงาน ตามแนวคิดศิลปะแนวประเพณีนิยมที่มีมาแต่เดิมด้วย

ข้อสรุปจากทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ มีความเกี่ยวข้องกับศิลปะเชิงสัมพันธ์ในมิติของการมีส่วนร่วมและข้อมูลเฉพาะของพื้นที่ปฏิบัติการ กับชุมชมอื่นในเชิงเศรษฐกิจสังคมและศิลปวัฒนธรรมทั้งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและสภาพปัจจุบันโดยศิลปินส่วนมากยึดแนวทางหลักที่ให้ความสำคัญกับ 1. บทบาทของศิลปิน (ผู้วิจัยสร้างสรรค์) เป็นอันดับแรก 2. ลักษณะสำคัญของพื้นที่ที่ศิลปินเลือก เพราะส่งผลต่อ 3. การเข้าร่วมและบทบาทของผู้ร่วมสร้างสรรค์ 4. วิธีปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และ 5. ผลตามเป้าหมายจากกระบวนการร่วมสร้างสรรค์ในท้ายที่สุด (สุธิดา มาอ่อน, 2565) อย่างไรก็ตาม พบว่ารายละเอียดของแต่ละการร่วมสร้างสรรค์ มักแตกต่างกันไปตามเป้าหมายและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะสำคัญของรูปแบบ

กระบวนการทำงานร่วมระหว่างผู้วิจัยในฐานะศิลปิน กับผู้ร่วมสร้างสรรค์ที่เป็นบุคคลนอกกลุ่มศิลปะ บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และมนุษย์กับสังคม ภายใต้ขอบเขตพื้นที่การวิจัย นอกจากสมาชิกของพื้นที่วิจัยมีสถานะเป็นผู้ชมและบางส่วนอาจเป็นกลุ่มผู้ชมศิลปะในอนาคตแล้ว พบว่าเป็นผลดีต่อผู้ร่วมสร้างสรรค์เรื่องการแสดงตัวตนที่เด่นชัดของกลุ่ม ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มกันทางสังคม หรือ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความนับถือในตนเองให้กับสมาชิกผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ โดยมีจุดมุ่งหมายหลัก คือ การสร้างค่านิยม และการสร้างภาพตัวแทนกลุ่ม (Laia Guillamet and David Roca, 2017) ซึ่งมีเป้าหมายทางสังคมเป็นหลัก ส่วนเป้าหมายทางการสร้างสรรค์ศิลปะ อันเป็นจุดมุ่งหมายหลักของศิลปินและถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานที่ต้องใช้ความรู้และเครื่องมือทางศิลปะเป็นตัวนำถึงแม้ศิลปินต้องการทำในสิ่งที่มีผลเกี่ยวข้องกับสังคมแต่กระบวนการทำงานยังคงดำเนินไปตามธรรมชาติของความเป็นศิลปิน คือ การมีอิสระทางความคิดวิธีปฏิบัติที่แสดงลักษณะเฉพาะส่วนบุคคลและยังคงแสดงคุณสมบัติความมีสุนทรียะศิลป์อยู่ในผลงานอย่างชัดเจน ตามแนวทางร่วมสร้างสรรค์ระหว่างศิลปินและศิลปิน

แนวคิดและประเด็นสำคัญทางรูปแบบดังกล่าว ได้ถูกนำไปใช้กับชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวงในขั้นตอนการร่วมสร้างสรรค์ ทั้งห้าลักษณะดังกล่าวถูกกำหนดโดยผู้วิจัย ในฐานะศิลปินผู้ลงมือปฏิบัติ ผู้กำหนดขอบเขตและองค์ประกอบของการร่วมสร้างสรรค์ ในเรื่อง คุณสมบัติผู้ร่วมสร้างสรรค์ พื้นที่จัดกิจกรรมและปฏิบัติงาน กิจกรรมศิลปะ และบทบาทของผู้ร่วมสร้างสรรค์ ซึ่งเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของศิลปิน และที่มาทางการสร้างสรรค์ส่งผลต่อขั้นตอนปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ โดยมีลำดับการทำงานที่ต้องดำเนินไปพร้อมกันในบางขั้นตอน รวมทั้ง ส่งผลอย่างเป็นรูปธรรมต่อขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานของทั้งศิลปินและผู้ร่วมสร้างสรรค์ ที่เป็นผลงานจากปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์และถูกแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมผ่านการจัดแสดงเพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ

ทฤษฎีศิลปะเชิงสัมพันธ์ (Relational Art Theory)

จากแนวคิดและประเด็นสำคัญทางทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ในกรณีการทำงานร่วมกันระหว่างศิลปินกับบุคคลอื่น พบว่า นักวิชาการหลายรายมีความเห็นพ้องกันว่า การมีส่วนร่วมตามทฤษฎีศิลปะเชิงสัมพันธ์ของนิโกลาส์ บูริโยต์ (Nicolas Bourriaud) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการแสดงปฏิสัมพันธ์ของผู้ชม เมื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์ ที่ศิลปินสร้างหรือกำหนดขึ้น ตามขั้นตอนการปฏิบัติสร้างสรรค์ ซึ่งบูริโยต์ได้ให้คำจำกัดความว่า บทบาทของศิลปะไม่ได้ขึ้นอยู่กับภาพลักษณ์และแนวคิดเชิงอุดมคติแบบที่เคยเป็นมา แต่ศิลปะเป็นหนทางแห่งวิถีชีวิตและแนวทางปฏิบัติภายใต้โลกแห่งความเป็นจริง ขึ้นอยู่กับขอบเขตซึ่งศิลปินกำหนดขึ้น หัวใจสำคัญของศิลปะเชิงสัมพันธ์ คือ การมีส่วนร่วม และความเป็นปัจจุบันขณะในแต่ละสังคมที่ศิลปะเป็นสื่อนำไปสู่การเผชิญหน้ากันระหว่างผลงานและผู้ชม (Bourriaud, 2002)

จุดมุ่งหมายของศิลปินตามแนวทางศิลปะเชิงสัมพันธ์ คือ การสร้างศิลปะและนำเสนอสู่สาธารณะในรูปแบบใหม่ ด้วยวิธีการสร้างสถานการณ์ผ่านกิจกรรมศิลปะในพื้นที่ที่ศิลปินได้กำหนดขอบเขตขึ้น ใช้วิธีสื่อสารที่หลากหลายของศิลปินแต่ละรายเป็นเครื่องมือดึงดูดให้ผู้ชมและกลุ่มผู้ชมเข้ามีส่วนร่วม กับพื้นที่ศิลปะหรือสถานการณ์ของศิลปิน ด้วยจุดประสงค์ให้เกิดการรับรู้ทางสุนทรียะศิลป์รูปแบบใหม่ หรือเกิดประสบการณ์ใหม่แก่ผู้ชม ผ่านการแลกเปลี่ยนบทสนทนาและสัมผัสประสบการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งนี้ ในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสถานการณ์นั้น ๆ ของผู้ชม ถูกกำหนดด้วยช่วงเวลาชั่วขณะที่ได้เข้ามี

ส่วนร่วม อันเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง ที่สำคัญอย่างหนึ่งในกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งมีส่วนต่อความสำเร็จทางการสร้างสรรค์ของศิลปิน

คำอธิบายของ บูริโยต์ เอง ยังคงไม่สามารถสรุปคำจำกัดความในลักษณะและประเด็นสำคัญของรูปแบบศิลปะเชิงสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจน เช่นเดียวกันกับรูปแบบศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ของนักวิชาการคนอื่น เพราะการอธิบายถึงวิธีพยายามดึงดูดผู้ชมให้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของผลงานทำให้ศิลปินต่างต้องใช้วิธีการอย่างหลากหลาย ไม่เฉพาะเพียงการมีส่วนร่วมผ่านปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกันด้วยบทสนทนาอย่างกรณีของฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวณิช เท่านั้น แต่กรณีของ คาร์สเทน ฮอลเล่อร์ กับผลงาน Slide Installation ยังเข้าข่ายลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ด้วยปฏิกิริยา (Interaction) ที่บุคคลหนึ่งกระทำต่อบางสิ่งบางอย่าง ดังเช่นที่ มาเรีย ลินด์ได้แยกระดับการทำงานร่วมกันเป็นระดับ ความร่วมมือ (Cooperation) การรวมกลุ่ม (Collective) การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และ การมีส่วนร่วม (Participation)(Lind, 2009, p. 54)ตามบทบาทหรืออาการปฏิบัติที่ผู้ร่วมทำงานหรือผู้มีส่วนร่วมได้แสดงออกอย่างที่ศิลปินกำหนด

ดังนั้น แนวคิดและประเด็นสำคัญของศิลปะเชิงสัมพันธ์ จึงไม่ได้อยู่ที่การใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม แต่ต้องการสร้างรูปแบบใหม่ทางศิลปะเพื่อต่อต้านแนวคิดเดิม เพื่อให้ศิลปะเป็นความจริงที่เน้นให้ผู้ชมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างสรรค์ โดยการเข้ามีส่วนร่วมในสถานการณ์ที่ศิลปินได้กำหนดหรือสร้างขึ้น ผ่านการใช้สื่อใหม่ทางการสร้างสรรค์ การเผชิญหน้าระหว่างกันระหว่างผู้ชมกับสถานการณ์ในกระบวนการปฏิบัติที่ศิลปินสร้างขึ้น และประสบการณ์ใหม่ของผู้ชมต่อสถานการณ์ทางศิลปะที่เกิดขึ้นจากการรับรู้รูปแบบใหม่ ในช่วงเวลาและขอบเขตที่ศิลปินได้กำหนดไว้ ประสบการณ์จากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวนี้เอง ที่อาจพัฒนาไปสู่กระบวนการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ดังที่กาลินโดได้อธิบายไว้ และทำให้มักถูกนักวิชาการรายอื่นนำไปอธิบายร่วม เมื่อต้องการวิเคราะห์ผลงานสร้างสรรค์ในลักษณะการร่วมสร้างสรรค์ระหว่างศิลปินกับบุคคลอื่น (ที่ไม่ใช่ศิลปิน)

ทฤษฎีกฎเกณฑ์แห่งศิลปะ (The principle of art theory)

ทฤษฎีกฎเกณฑ์แห่งศิลปะของ อาร์ จี คอลลิงวู้ด (R.G. Collingwood) ตอบคำถามว่า ศิลปะ คือ อะไร โดยต้องแยกแยะอย่างชัดเจนว่าอะไรเป็นศิลปะ และอะไรไม่ใช่ศิลปะก่อน แล้วจึงให้ความหมายของศิลปะ (Collingwood, 1958) แนวคิดนี้จึงเหมาะสำหรับศิลปินและผู้ที่รู้จักศิลปะดี แต่เป็นความรู้จักและเข้าใจที่ต่างกันและมีลักษณะเฉพาะตน เพราะคำถามที่ใช้เป็นตัวนำการอธิบาย มีลักษณะที่ทำให้ได้คำตอบไม่เหมือนกัน ขึ้นกับความเข้าใจส่วนบุคคล และเงื่อนไขเรื่องเวลาและสถานที่

ใจความหลักของทฤษฎี คือ การให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์ (Process) ของศิลปินมากกว่าตัววัตถุทางศิลปะ ในท้ายที่สุดโดยอธิบายว่าเป็นกระบวนการแสดงออกของอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด ที่ศิลปินจะได้รับความเพลิดเพลินจากกระบวนการนี้ เมื่อศิลปินได้สร้างสรรค์ผลงานที่เป็นการผลิตซ้ำ (Reproduction) ภาพลักษณ์ทางความคิด ด้วยกระบวนการทางศิลปะซึ่งปราศจากการวางแผนล่วงหน้า จึงไม่สามารถคาดการณ์ต่อผลที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะเป็นกระบวนการปลดปล่อยอารมณ์ความรู้สึกภายใน เป็นการแสดงความรู้สึกส่วนจินตนาการ ที่เกิดจากการรับรู้ด้วยสัมผัสพิเศษของศิลปินโดยตรงต่อสิ่งที่มากระทบ และความพิเศษเช่นนี้ไม่ได้มีอยู่ในบุคคลทั่วไปทุกคน แต่เกิดขึ้นกับเฉพาะบางคนเท่านั้น มีความแตกต่างจากทักษะเชิงช่างที่สามารถฝึกฝนกันได้ และหมดไปได้เมื่อขาดการฝึกฝนหรือทำซ้ำเป็นประจำ

อย่างไรก็ตาม สำหรับงานวิจัยสร้างสรรค์ชุดนี้ทักษะเชิงช่างเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับศิลปินในการถ่ายทอดภาพในหัวของตน ด้วยการคลี่คลายความเป็นนามธรรมไปสู่รูปธรรม อันเป็นคุณค่าที่แท้จริงของผลงานศิลปะที่คอลลิงวู้ดเรียกว่า “การทำให้ปรากฏเป็นรูปลักษณ์ภายนอก” (Externalization) (โอชนา พูลทองดีวัฒนา, 2561) ความพิเศษของศิลปินในการรับรู้ต่อสิ่งที่มากระทบ และสามารถถ่ายทอดความคิดเพื่อสื่อสารกับผู้ชมได้นั้น เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ซึ่งในท้ายที่สุด จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ และซาบซึ้งในผลงานและเจตนาทางการสร้างสรรค์ของศิลปิน ที่ส่งผลต่อผู้ชม

ผลงานวิจัยสร้างสรรค์และผลงานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้อง

โครงการศิลปะนาข้าวขั้นบันไดแห่งเมืองแคสเสล (Kassel) ของสาคริณทร์ เครืออ่อน เป็นการนำเสนอลักษณะความเป็นไทยสู่สากลผ่านเวทีการจัดแสดงในเทศกาลศิลปะดอคูเมนต้า (Documenta) ประเทศเยอรมัน มีรูปแบบที่เกี่ยวข้องกับโครงข่ายทางสังคม โดยศิลปินในฐานะผู้มีบทบาทสำคัญ ได้เปลี่ยนพื้นที่ขั้นบันไดขนาดเจ็ดพันตารางเมตร บริเวณด้านหน้าปราสาท Wihelmshohe ให้เป็นนาขั้นบันได ตามแนวคิดของศิลปินที่กล่าวว่า

“การทำนาขั้นบันไดใน Kassel คือ ความพยายามทำในสิ่งที่แตกต่าง ในบริบทที่แตกต่าง ด้วยการหลอมรวมสองวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงทั้งในแง่สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา การหลอมรวมนี้ถูกนำเสนอผ่านกิจกรรมการทำนาแบบดั้งเดิม

ของวัฒนธรรมข้าวแห่งภูมิภาคอุษาคเนย์ ที่ถือกำเนิดมาตั้งแต่ยุคแรกเริ่ม ขั้นตอนของกิจกรรมปฏิบัติการเป็นเสมือนเครื่องมือตรวจสอบความร่วมแรงร่วมใจของผู้คน เพื่อเป็นเครื่องพิสูจน์ที่แสดงให้เห็นว่า ระบบสังคมที่แวดล้อมมนุษย์อยู่ในปัจจุบัน มิได้มีเพียงระบบเดียว แม้ว่าสังคมเกษตรอาจดูล้าหลังสำหรับบางกลุ่มสังคม และห่างไกลจากชีวิตประจำวันของชาวยุโรปจนเกือบเป็นเรื่องชวนฝัน แต่สังคมเกษตรในลักษณะแบบเดียวกันนี้ ยังคงมีอยู่และเป็นวิถีของผู้คนอีกหลายพื้นที่ในโลก” (ณัชชา เอกนาวา, 2557, หน้า 84)

ลักษณะโครงการแสดงการมีส่วนร่วมของผู้ชมด้วยกิจกรรมทางศิลปะ คือ การให้ชาวไทยที่อาศัยอยู่ในเยอรมันและชาวเยอรมันที่สนใจ เข้ามีส่วนร่วมลงแรง ในการปักดำข้าวในพื้นที่ขั้นบันไดที่เตรียมไว้ โดยศิลปินน่าจะไม่ได้คาดหวังว่าข้าวจะออกรวง แต่ใช้การมีส่วนร่วมของผู้คนในขั้นตอนการปฏิบัติเพื่อให้โครงการนี้สมบูรณ์ตามแนวคิดของศิลปิน ที่ปรากฏความงามหรือสุนทรียะศิลป์อยู่ในขั้นตอนปฏิบัติ ที่ศิลปินออกแบบให้ดึงดูดผู้ชมเข้าเป็นส่วนหนึ่งและมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่กำหนดขึ้นผ่านกิจกรรมศิลปะที่ใช้ต้นทุนจากวิถีวัฒนธรรมข้าวของไทย และการมีส่วนร่วมแบบที่วิถีวัฒนธรรมข้าว เรียกว่า “การลงแขก”

ผลการทำศิลปะนาขั้นบันไดเป็นไปตามเจตนาทางการสร้างสรรค์ ในการหลอมรวมความแตกต่างได้อย่างน่าสนใจถึงแม้ข้าวไม่ได้ออกรวงอย่างสมบูรณ์สวยงาม แต่วิถีวัฒนธรรมข้าวไทยและศิลปินไทยได้สร้างชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของชาวโลกเพิ่มมากขึ้น และแสดงให้ประจักษ์แก่สายตาชาวโลกว่า ยังมีความหลากหลายทางสังคมอีกมากมายบนโลกใบนี้ ที่ไม่อาจใช้มาตรฐานความเจริญของพื้นที่หนึ่งมาเป็นตัววัดความเจริญหรือล้าหลังของอีกที่หนึ่งได้ เพราะมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งเป็นปัจจัยสร้างความแตกต่างทางวิถีวัฒนธรรม

โครงการสาธารณศิลป์เพื่อนิเวศสุนทรีย์ในวิถีวัฒนธรรมข้าวไทย ของ วิจิตร อภิชาตเกรียงไกร เป็นโครงการศิลปะเพื่อสาธารณะโดยการเลือกสรรพื้นที่เฉพาะ (Site-specific) เพื่อสร้างสุนทรียะในวิถีวัฒนธรรมข้าวไทยให้สัมพันธ์กับผืนนาที่ถูกสร้างขึ้นให้มีโครงสร้างใหม่ ท่ามกลางผืนนาของชาวนา ตามหลักวิชาการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ร่วมกับการใช้พื้นที่เฉพาะ คือ บ้านของชาวนาในพื้นที่วิจัยเป็นศูนย์ศึกษาวิถีชีวิตของชาวนา ซึ่งถูกเรียกว่า “นานิเวศสุนทรีย์” บนพื้นที่สองไร่ ที่ตำบลงิ้วราย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

กระบวนการสร้างสรรค์นานิเวศสุนทรีย์มีลักษณะของพหุวิชาการ คือ การใช้องค์ความรู้ทางด้านศิลปะ, เกษตรกรรม, วัฒนธรรม และนิเวศวิทยา ร่วมกับกระบวนการทางสังคมศาสตร์ คือ การมีส่วนร่วมของชาวนาโดยรอบ ในการสร้างนานิเวศสุนทรีย์ ให้เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างศิลปิน ผู้มีส่วนร่วม (ทั้งที่เป็นชาวนาในพื้นที่และบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าร่วม) และพื้นที่ปฏิบัติการทางศิลปะ เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดศิลปะรูปแบบ “สาธารณศิลป์” ที่มีเป้าหมายให้ผู้ชมตระหนักในความสำคัญของวิถีวัฒนธรรมข้าว และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวนาหรือประชาชนในพื้นที่ กับบุคคลอื่นนอกพื้นที่ และตัวของศิลปิน ให้เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมทางศิลปะที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมข้าวที่ถูกสร้างขึ้น

ผลการวิจัยทำให้ได้นานิเวศสุนทรีย์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการ “การแต่งนา” ตามแบบที่ศิลปินกำหนด และแบบอิสระที่เน้นความพอใจและเข้าใจส่วนบุคคล เพื่อให้เกิดความเป็นสาธารณศิลป์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ผ่านการสื่อสารระหว่างศิลปินและผู้ร่วมปฏิบัติอย่างเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน เพื่อให้เกิดรูปแบบศิลปะแนวใหม่ที่ศิลปินต้องการ และใช้วิธีกำหนดขั้นตอนปฏิบัติที่ให้ผู้มีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติตาม แต่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความคิดหรือแนวคิดร่วมกันของผู้มีส่วนร่วม

ทั้งสองโครงการศิลปะใช้ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมข้าว ทั้งการปลูกข้าว และการลงแขกเอาแรงในการปักดำปลูกข้าว ที่ปรับไปสู่การมีส่วนร่วมของผู้อื่นในการลงมือปฏิบัติให้เกิดผลงานศิลปะ เป็นการทดลองสร้างสิ่งใหม่ตามปัจจัยด้านสภาพวิถีชีวิตของพื้นที่สร้างสรรค์ ด้วยการใช้ศิลปะเป็นตัวสื่อสารระหว่างศิลปินกับบุคคลอื่นนอกวงการศิลปะ เพื่อเชื่อมศิลปะให้เข้ากับวิถีชีวิตไปพร้อมกับการเผยแพร่วิถีวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง ซึ่งในทางการสร้างสรรค์ศิลปะนั้น ตัววัตถุทางศิลปะมีลักษณะเฉพาะที่ผูกติดอยู่กับพื้นที่การสร้างสรรค์ อาศัยการติดตั้งและจัดวางเป็นตัวช่วยในการนำเสนอกระบวนการสร้างสรรค์

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนปฏิบัติการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์

1.สำรวจและเก็บข้อมูลชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง เพื่อกำหนดพื้นที่เฉพาะ การเข้าร่วมและคุณสมบัติผู้ร่วมสร้างสรรค์ การสร้างสถานการณ์ผ่านกิจกรรมศิลปะ และการกำหนดบทบาทผู้ร่วมสร้างสรรค์

ชุมชนเครื่องปั้นดินเผา บ้านทุ่งหลวง เป็นชุมชนที่มีทักษะการทำเครื่องปั้นดินเผามายาวนาน เป็นชุมชนสำคัญบนแนวถนนพระร่วงในอดีต ที่เป็นถนนสายเศรษฐกิจและมีการถ่ายเททางวัฒนธรรมไปพร้อมการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างชุมชน ตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดดเด่นในฐานะชุมชนที่สมาชิกหาเลี้ยงชีพจากการผลิตเครื่องปั้นดินเผา มีชื่อเสียง

โด่งดังจากฝีมือช่างปั้นพื้นบ้านคนสำคัญอย่าง นางตี๋ เฮงสกุล ผู้ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ ประเภทเครื่องปั้นดินเผาไม่เคลือบ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ครั้งที่ 6 พ.ศ. 2533 และรางวัลผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการช่างศิลปะและช่างฝีมือ ประจำปี พ.ศ. 2534 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ในปัจจุบันยังคงผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ การพัฒนารูปแบบทางผลิตภัณฑ์ยังคงไม่พบความโดดเด่นและแปลกใหม่ แต่จากการทำงานโครงการวิจัยสร้างสรรค์ถนนพระร่วงฯที่ผ่านมา พบว่าแนวทางการสร้างชิ้นงานรูปทรงอิสระ ได้รับความสนใจจากผู้บริโภค ด้วยทักษะฝีมือเชิงช่างของสมาชิกในพื้นที่ จึงต้องการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทางนามธรรม คือ เรื่องราว ประสบการณ์ และประวัติความเป็นมา ที่แสดงรากเหง้าของชุมชน และทางรูปธรรมซึ่งปรากฏอย่างเด่นชัดผ่านรูปทรงผลงาน ด้วยทักษะเชิงช่าง มาใช้ในการสร้างสรรค์วิชาการงานทัศนศิลป์ เพื่อสร้างลักษณะเฉพาะอย่างเป็นสากล ให้เกิดกับการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัยชุดนี้

2.สำรวจเส้นทางสัญจรจากบ้านทุ่งหลวงไปพระแท่นศิลาอาสน์ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์เพื่อกำหนดกิจกรรมวิธีปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และเก็บข้อมูลการสร้างผลงานส่วนเนื้อหา และรูปทรง

3.กำหนดขั้นตอนปฏิบัติ 4 ขั้นตอนที่มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การกำหนดคุณสมบัติผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์

แนวคิดหลักและแนวเรื่องเป็นตัวกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้สนใจเข้าเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ และพบปะการสนทนาทำให้กำหนดคุณลักษณะเบื้องต้นสำหรับการหาผู้ร่วมสร้างสรรค์ ได้ดังต่อไปนี้

1. มีประสบการณ์ความทรงจำในอดีต จากการรับรู้และรับฟังนิทาน ตำนาน หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับงานบุญพระแท่นศิลาอาสน์

2. มีประสบการณ์เดินทางไปร่วมงานบุญพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์

3. มีทักษะในการทำเครื่องปั้นดินเผาบ้าง

4. มีเวลาและต้องการสร้างประสบการณ์แห่งการร่วมสร้างสรรค์

5. ไม่จำกัดเพศ หรืออายุ

3.2 การกำหนดพื้นที่เฉพาะ เป็นพื้นที่ปฏิบัติงานและจัดกิจกรรมศิลปะพื้นที่จัดกิจกรรมปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และพื้นที่นำเสนอผลงาน ได้เริ่มจากการพบปะพูดคุยกันครั้งแรก โดยความร่วมมือจากนางสถาพร ชนะภัย ในการชักชวนผู้สนใจเข้าร่วมตามคุณสมบัติเบื้องต้น ณ ศูนย์ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ เลขที่ 54 ในวันที่ 11 ตุลาคม 2563

3.3 สร้างสถานการณ์ผ่านกิจกรรมศิลปะการสัมมนาเชิงปฏิบัติการทางศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ครั้งที่ 1 และปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะ ณ วัดบึงภูเต่า

3.4 การกำหนดบทบาทศิลปินและผู้ร่วมสร้างสรรค์ขั้นตอนและวิธีปฏิบัติร่วมสร้างสรรค์ของทั้งศิลปินและกลุ่มผู้ร่วมสร้างสรรค์เรื่อง เทคนิค และการนำเสนอกระบวนการและผลการร่วมสร้างสรรค์

การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปิน และผู้ร่วมสร้างสรรค์

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของผู้ร่วมสร้างสรรค์

จากปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะได้ผู้เข้าร่วมสร้างสรรค์ที่เป็นนักวิจัยร่วม (สุธิดา มาอ่อน) และชาวทุ่งหลวงที่ ประกอบด้วย 1. นางประสิทธิ์ วังเสนา 2. นางสถาพร ชนะภัย 3. นางเนิ่นและนายกล้า โตมอญ 4. นางมุขและนายปัญญา ชนะภัย และ 5. นางสาวออลดา วงศ์ชมพู

เทคนิคการปั้นดินด้วยการขึ้นรูปอิสระ รูปทรงตันและกลวง และเผาไฟต่ำ สร้างรูปทรงผลงานด้วยดินเหนียวผสม เครื่องมือปั้นชนิดต่าง ๆ แป้นหมุน และเชื้อเพลิงสำหรับการเผา

เนื้อหา ผู้ร่วมสร้างสรรค์ได้กำหนดขึ้นจากประสบการณ์ส่วนบุคคลและการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และกับสมาชิกชุมชนตามแนวเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม”ที่เกิดจากจินตนาการและการตีความตามประสบการณ์ และทักษะเชิงช่างส่วนบุคคล

ภาพ 1 ผลงานของนางสถาพร ชนะภัย (ซ้าย) นางสาวออลดา วงศ์ชมพู (กลาง) และ นางมุข และนายปัญญา ชนะภัย (ขวา)

ภาพ 2 ผลงานนางประสิทธิ์ ชนะภัย (ซ้าย) และ นางเนิ่น และนายกล้า โตมอญ (กลางและขวา)

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินนักวิจัย

วัสดุและเทคนิคประกอบด้วย 1. เชื่อมโลหะ ประเภทเหล็ก ทองแดงแผ่น สำริดแผ่น และ สแตนเลส 2. แกะไม้ ทำสีโลหะและไม้ 3. ปั้นดิน ทำพิมพ์ และเผาดินไฟต่ำแบบชาวทุ่งหลวง 4. แกะโฟม 5. ต่อแผ่นอะคริลิคใส ร่วมกับการจัดวางผลงานเพื่อนำเสนอ

ใช้เนื้อหาจากประสบการณ์ส่วนบุคคล การมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกับผู้ร่วมสร้างสรรค์ และผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับแนวเรื่องที่กำหนด สร้างรูปทรงตามจินตนาการ ที่ได้จากการตีความจากประสบการณ์ และทักษะเชิงช่างส่วนบุคคลของผู้วิจัย วิธีการทำงานได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้ ประสบการณ์จากวิถีชีวิตของผู้วิจัยและผู้ร่วมสร้างสรรค์ บนพื้นฐานความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา การดำเนินชีวิตวิถีพุทธ การครองสติและระลึกรู้ตามอาการนั่ง นอน ยืน เดิน ตามขั้นตอนดังนี้

การสร้างภาพร่างความคิด

ชุดที่ 1นำไปสู่การสร้างรูปทรงผลงาน 2 ชุด คือ ส่วนของผลงาน “ด้วยกัน#2” และ“ยาน” เป็นจินตนาการที่เกิดจากประสบการณ์ความทรงจำเกี่ยวกับแม่และการเดินทางร่วมกันในวัยเด็กความผูกพันกับชาวทุ่งหลวง และสภาวะความเจ็บป่วยทางกายของแม่ก่อนเสียชีวิตช่วงต้นปี 2564 กับการเดินทางของชีวิตปัจจุบันในอิริยบทนอนกับพาหนะที่สามารถเคลื่อนที่ได้

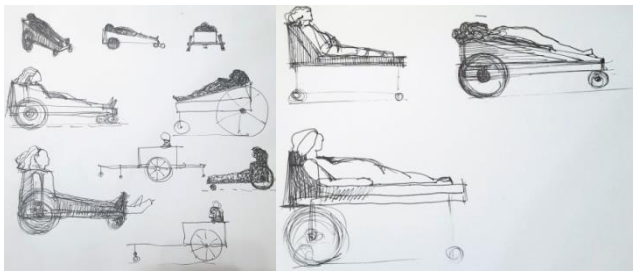

ภาพ 3 ภาพร่างความคิดชุดที่ 1 (ซ้าย) และชุดที่ 2 (ขวา)

ชุดที่ 2 เป็นการคลี่คลายรูปทรงไปสู่การเลือกใช้วัสดุและเทคนิคการสร้างรูปทรง ให้สื่อสารถึงความตั้งใจเดิมที่ต้องการพาแม่ไปเทศกาลพระแท่นศิลาอาสน์ช่วงวันเพ็ญเดือนสาม แต่แม่ได้เสียชีวิตก่อน จึงสร้างพาหนะการเดินทางเพื่อพาแม่ไปด้วยกันตามแผนที่ได้เล่าให้แม่ฟังอยู่เสมอ รูปทรงที่เกิดขึ้นเป็นภาพจำในปัจจุบันขณะสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ระยะแรก เมื่อสถานการณ์

เปลี่ยนแปลงไป จึงได้สังเคราะห์ประสบการณ์ดังกล่าวมาสู่รูปทรงที่เป็นรูปธรรมด้วยการสร้างรูปทรงบุคคลในท่ากึ่งนั่งกึ่งนอนเหยียดขา

ชุดที่ 3 คลี่คลายรูปทรงจากท่านอนกึ่งนั่งไปสู่ท่านั่ง ด้วยแนวเรื่องเดียวกับชุดที่ 2 แต่ปรับเป็นท่านั่ง และสร้างรูปทรงพาหนะที่สอดคล้องกับเนื้อหา ภาพร่างชุดนี้นำไปสู่การสร้างผลงานชุด “ด้วยกัน#1” “แม่#1” และส่วนของผลงาน “เพ็ญเดือนสาม” ที่ได้คลี่คลายไปสู่รูปทรงผลงาน “ด้วยกัน#2”ในท่ายืน โดยลดทอนรูปทรงเป็นเหลี่ยม และการใช้วัสดุและเทคนิคที่แตกต่างกัน

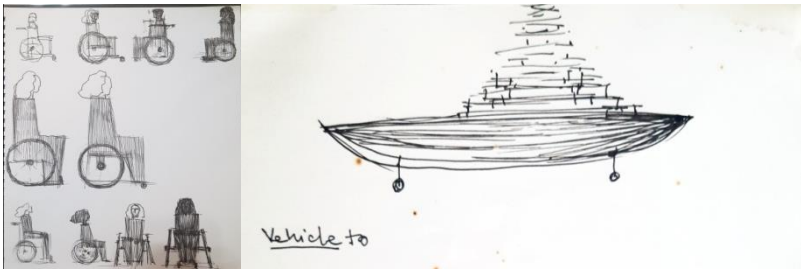

ภาพ 4 ภาพร่างความคิดชุดที่ 3 (ซ้าย) และ 4 (ขวา)

จากภาพร่างทั้ง 3 ชุดข้างต้น และที่มาของรูปทรงนั่ง นอน ยืน และเดิน ผสมกับรูปทรงพาหนะที่เสริมท่าทาง ทำให้เกิดรูปทรงพาหนะสำหรับการเดินทาง นอกเหนือจากการเดิน ที่เป็นวิธีการพื้นฐานของมนุษย์ ที่พัฒนาไปสู่ภาพร่างชุดที่ 4 เพื่อใช้สื่อถึงการเดินทางตามความหมายทางพุทธศาสนา ในฐานะพาหนะที่นำพาชีวิตของบุคคลที่แตกต่างกัน ไปสู่จุดหมายปลายทางภายใต้กฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในชุมชน หรือสังคมเดียวกัน เช่นเดียวกับการร่วมสร้างสรรค์ ที่ทุกคนต่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกันทางความคิด คือ การเดินทางไปสู่ความเจริญ ไปสู่เทศกาลวันเพ็ญเดือนสาม สำหรับชาวพุทธเขตภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งผู้สร้างสรรค์ได้ใช้เป็นตัวกำหนดรูปทรง ตามแนวคิดเรื่องการเดินทางร่วมกัน ในผลงานชุด “ยานใหญ่”นอกจากนั้น ภาพร่างชุดที่ 1 ยังนำไปสู่การสร้างรูปทรงผลงาน “ยาน” อีกด้วย โดยได้สังเคราะห์รูปทรงพาหนะที่แตกต่างกันสองลักษณะ คือ แบบที่นั่งยาวและที่นั่งสั้น โดยเลือกใช้แบบที่นั่งสั้นสำหรับผลงานชุด “ยาน” และการกำหนดวัสดุและเทคนิค

กลุ่มภาพร่างชุดที่ 5 ถูกคลี่คลายจากภาพร่างชุดที่ 1-3 โดยสร้างความชัดเจนและรายละเอียดมากขึ้น ได้ภาพร่างสำหรับผลงาน 4 ชุด คือ ผลงาน “ด้วยกัน#1” ส่วนบนของ “ด้วยกัน#2” “แม่#1” ส่วนของผลงาน “เพ็ญเดือนสาม”

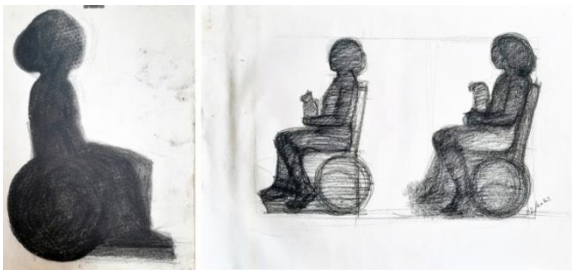

ภาพ 5 กลุ่มภาพร่างความคิดชุดที่ 5 (1)

กลุ่มภาพร่างชุดที่ 5 (2) ถูกออกแบบโครงสร้างรูปทรงให้ชัดเจน แสดงรายละเอียดรูปทรงด้วยการสร้างเส้นโครงสร้างรวมของรูปทรงทุกมิติ ให้เกิดมวลและปริมาตรตามหลักการสร้างรูปทรงสามมิติ เพื่อนำไปสู่การสร้างรูปทรงจริงของผลงาน

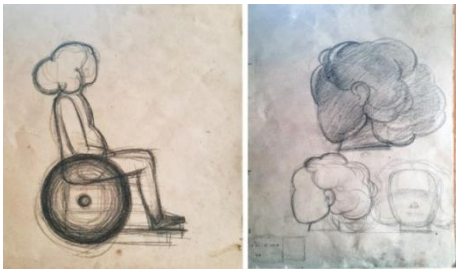

ภาพ 6 กลุ่มภาพร่างความคิดชุดที่ 5 (2)

ภาพร่างชุดที่ 6 สืบเนื่องจากผลงานของนางประสิทธิ์ วังเสนา ด้วยรูปทรงเต่าจำนวน 120 ตัว จากประสบการณ์ที่นางประสิทธิ์และครอบครัวเป็นเรี่ยวแรงสำคัญ ในการบูรณะก่อสร้างวัดบึงภู่เต่า ตำบลทุ่งหลวง ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งวัด นางประสิทธิ์เล่าว่าได้ขุดเจอเต่าจำนวนมากในบึงภายในวัด จึงเป็นที่มาของชื่อวัด และแรงบันดาลใจให้นางประสิทธิ์ปั้นเต่าจำนวนมาก

ภาพ 7 ภาพร่างความคิดชุดที่ 6

ผู้วิจัยร่วม (ดร.สุธิดา มาอ่อน) ใช้วิธีตั้งคำถามเพื่อสื่อสารกับผลงานที่นางประสิทธิ์ปั้นให้แสดงวิถีชีวิตร่วมสมัยผ่านชิ้นงานที่มีรูปทรงซ้ำกันจำนวนมาก จนเกิดภาพร่างในจินตนาการ ด้วยรูปทรงซ้ำเป็นแนวในทิศทางมุ่งตรงไปยังจุดมุ่งหมายเดียวกันมีลักษณะการซ้ำแบบซ้อนกันเป็นชั้น จากส่วนฐานไปสู่ยอดตามโครงสร้างรูปทรงสามเหลี่ยม นำไปสู่การใช้วัสดุแผ่นอะคริลิกใสแสดงความร่วมสมัยด้วยเนื้อและพื้นผิววัสดุ สะท้อนภาพวิถีวัฒนธรรมผ่านมุมมองร่วมสมัย ด้วยรูปทรงสี่เหลี่ยมผลงาน “ที่มาที่ไป” และ “บากบั่น”

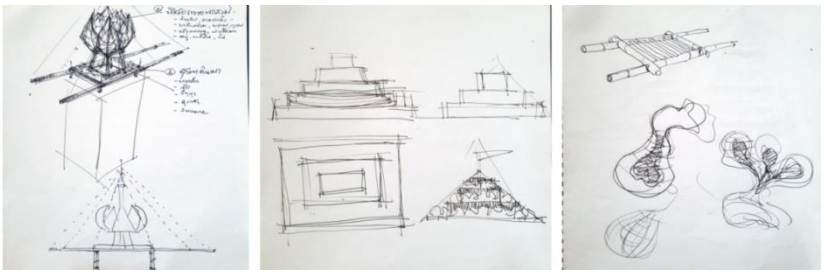

ภาพ 8 ภาพร่างความคิดชุดที่ 7 และส่วนฐานผลงาน “เพ็ญเดือนสาม”

ภาพร่างชุดที่ 7สำหรับผลงาน “เพ็ญเดือนสาม” ในกิจกรรมศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ณ วัดบึงภูเต่า มีชิ้นงานดินเผาของผู้ร่วมสร้างสรรค์ และวัสดุสำเร็จรูปเป็นตัวกำหนด ร่วมกับการติดตั้งและจัดวาง จึงได้ภาพร่างความคิดที่นำไปสู่การสร้างผลงานจริง ด้วยไม้ไผ่ เหล็ก ดินเผา และวัสดุสำเร็จรูป เทคนิคการปั้นดิน ทำพิมพ์ กดดิน เผา การต่อไม้ เชื่อมเหล็ก และการจัดวาง

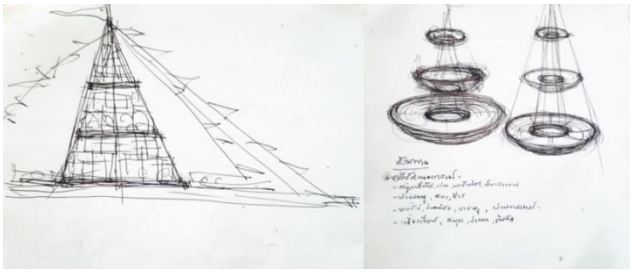

ภาพ 9 ภาพร่างความคิดชุดที่ 7 ส่วนบนของผลงาน

การสร้างรูปทรงผลงาน

1.การขึ้นรูปเพื่อสร้างรูปทรงด้วยการแกะโฟม

ใช้สำหรับขึ้นรูปโครงสร้างแบบหยาบ ร่วมกับเทคนิคอื่นเพื่อเก็บรายละเอียดของรูปทรง ในผลงาน “ด้วยกัน#1” และ “ยานใหญ่” การขึ้นรูปวิธีนี้ต้องมีขนาดรูปทรงที่ชัดเจน ด้วยการเขียนภาพร่างขนาดเท่าจริง สำหรับผลงาน “ด้วยกัน#1” ขึ้นรูปจากต้นแบบผลงาน “แม่#1”หลังจากนั้น จึงใช้เทคนิคการเชื่อมโลหะแผ่น เพื่อให้เกิดรูปทรงตามที่ออกแบบไว้

ภาพ 10 การขึ้นรูปด้วยการแกะโฟม ผลงาน "ด้วยกัน#1"(ซ้าย) และผลงาน “ยานใหญ่” (ขวาสุด)

1. การสร้างรูปทรงด้วยการปั้นดินและเผา

จากกลุ่มภาพร่างชุดที่ 5 ได้สร้างรูปทรงต้นแบบด้วยการปั้นดินน้ำมัน สำหรับส่วนบนผลงาน “ด้วยกัน#2” ก่อนนำไปทำพิมพ์

ภาพ 11 การปั้นดินรูปทรงต้นแบบผลงาน "ด้วยกัน#2”

นอกจากนั้น ยังปั้นดินเหนียวรูปทรงกลวงจากภาพร่างชุดที่ 5 แล้วนำชิ้นงานไปเผาไฟต่ำเพื่อใช้เป็นต้นแบบแกะโฟม สำหรับผลงาน “ด้วยกัน#1” รูปทรงที่ได้แสดงภาพลักษณ์สตรีนั่งบนรถเข็น ใช้วิธีการปั้นแบบทิ้งร่องรอยเครื่องมือ ให้พื้นผิวมีลักษณะขรุขระ แต่ไม่แสดงรายละเอียด

ภาพ 12 การปั้นดินต้นแบบจากภาพร่างความคิดกลุ่มที่ 5 (ซ้าย) และ รูปทรงพังพอน และแมว สำหรับผลงาน ด้วยกัน#2 (ขวาสุด)

เทคนิคการปั้นดินเหนียวยังถูกนำมาใช้สร้างรูปทรงแมวและพังพอน สำหรับส่วนของผลงาน “ด้วยกัน#2” ใช้การเผาไฟต่ำด้วยวิธีการของตนเองจึงได้สีดำต่างจากผลงานดินเผาอื่นที่ใช้การเผาไฟต่ำแบบชาวทุ่งหลวง โดยนำไปเผาร่วมกับผลงานของผู้ร่วมสร้างสรรค์รายอื่นๆ เพื่อเป็นส่วนของผลงานชุด “เพ็ญเดือนสาม” “ด้วยกัน#2 และ“แม่#1”

ภาพ 13 สีดินเผาเป็นส่วนของผลงานชุด “เพ็ญเดือนสาม”(ซ้าย) และ ส่วนของผลงาน “ด้วยกัน#2” (ขวา)

1. การทำพิมพ์และหล่อ

ต้นแบบส่วนบนของผลงาน ด้วยกัน#2 (ภาพ 11) ถูกนำไปทำพิมพ์ชิ้น เพราะต้องการชิ้นงานหลายชิ้น ด้วยวิธีการทำพิมพ์ปูนปาสเตอร์ เพื่อหล่อดินเหนียวแบบกลวง และเผาไฟต่ำแบบชาวทุ่งหลวง

ภาพ 14 พิมพ์ปูนปาสเตอร์แบบชิ้น (ซ้าย) และการหล่อชิ้นงานด้วยดินเหนียว (ขวา)

หลังจากนั้น จึงทำความสะอาดพิมพ์ ก่อนการหล่อด้วยดินเหนียว โดยกดดินเหนียวลงในพิมพ์จนแน่นทั้งสองส่วนประกบกัน และอุดดินเชื่อมรอยต่อระหว่างพิมพ์สองชิ้น เมื่อดินแน่นพอดีแล้ว จึงแกะพิมพ์ปูนออก เหลือชิ้นงานที่พร้อมนำไปเผา

2.การแกะไม้

ถูกนำมาใช้แกะชิ้นงานเพื่อประกอบเป็นส่วนผลงาน “ด้วยกัน#2” และ“ยาน” โดยแกะไม้รูปดอกบัวก่อนทำสี และแกะไม้เป็นรูปทรงเหลี่ยม สำหรับสวมลงบนชิ้นงานที่สร้างรูปทรงจากการเชื่อมโลหะ

ภาพ 15 การสร้างรูปทรงด้วยเทคนิคแกะไม้

2.การเชื่อมโลหะ

ใช้เทคนิคการเชื่อมทองแดงแผ่นกับการขึ้นรูปทรงผลงาน “ด้วยกัน#1” และบางส่วนของผลงาน “ยาน” โดยตัดทองแดงเป็นแผ่นตามต้นแบบโฟมที่ขึ้นรูปไว้ เชื่อมทองแดงแต่ละแผ่นเข้าด้วยกันเป็นรูปทรงปิดด้านในกลวง แต่งรอยเชื่อมด้วยเครื่องเจียร

ภาพ 16 การสร้างรูปทรงผลงาน “ด้วยกัน#1” ด้วยเทคนิคการเชื่อมทองแดงแผ่น

ภาพ 17 การขัดแต่งรอยเชื่อมด้วยการเจียร

ใช้เทคนิคเชื่อมเหล็กแป๊บสำหรับโครงสร้างภายในรูปทรงขนาดใหญ่ และเหล็กแผ่นสำหรับการสร้างรูปทรงภายนอกผลงาน “ยานใหญ่” โดยตัดเหล็กเป็นแผ่นตามต้นแบบโฟมที่ขึ้นรูปไว้ แล้วเชื่อมเหล็กแต่ละแผ่นเข้าด้วยกันเป็นรูปทรงปิดด้านในกลวง และใช้เทคนิคเชื่อมสำริดแผ่นในการสร้างรูปทรงผลงาน “ด้วยกัน#2” โดยตัดแผ่นสำริดเป็นรูปทรงเหลี่ยมตามขนาดที่กำหนด แล้วจึงเชื่อมสำริดแต่ละแผ่นเข้าด้วยกันเป็นรูปทรงปิดด้านในกลวง

ภาพ 18 การสร้างรูปทรงผลงาน “ยานใหญ่” เทคนิคการเชื่อมเหล็ก และ "ด้วยกัน#๒" เทคนิคเชื่อมสำริดแผ่น (ขวา

ใช้เทคนิคเชื่อมสแตนเลส สร้างรูปทรงผลงาน “ยาน” โดยตัดสแตนเลสเป็นแผ่นรูปเหลี่ยมตามขนาดที่กำหนด แล้วจึงเชื่อมแต่ละแผ่นเข้าด้วยกันเป็นรูปทรงปิดด้านในกลวง

ภาพ 19 การเชื่อมสแตนเลสสำหรับการสร้างรูปทรงผลงาน “ยาน”

2.การทำสีโลหะและสีชิ้นงาน

ใช้น้ำยาเคมีเปลี่ยนสีทองแดงให้เป็นสีเขียวจากสนิมได้รวดเร็วกว่าปล่อยไว้ตามธรรมชาติ ได้ทำสีเข้มก่อนแล้วทาทับด้วยน้ำยาเคมีสำหรับทำสนิมเขียวอีกชั้นหนึ่ง จนได้สีสนิมเขียวตามต้องการในผลงาน “ด้วยกัน#1 และ#2” และบางชิ้นของผลงาน “ยาน”

ภาพ 20 การทำสีโลหะด้วยน้ำยาเคมี

นอกจากนั้น ยังทำสีดำสำหรับรูปทรงจากการปั้นดิน สำหรับส่วนของผลงาน “ด้วยกัน#2” ด้วยวิธีเผาดินเผา จนได้สีดำเรียบเสมอกันโดยไม่ตั้งใจ จากการเผาด้วยวิธีครอบกระป๋องโลหะปิดชิ้นงานและสีดำสำหรับรูปทรงแกะไม้ สำหรับส่วนของผลงาน “ยาน” ด้วยการราดน้ำมันบนไม้ แล้วจุดไฟเผา ผลที่ได้เป็นไปตามที่วางแผนไว้ คือ ได้สีดำที่มีน้ำหนักเสมอกันทั่วทั้งชิ้นงาน

ภาพ 21 การเผาชิ้นงานด้วยไฟ ให้ได้สีดำ สำหรับส่วนของผลงาน “ยาน”

ภาพ 22 การเผาดินให้เป็นสีดำ สำหรับรูปทรงส่วนของผลงาน "ด้วยกัน#2”

นอกจากนั้น ยังทาสีทองบนชิ้นไม้แกะสลักส่วนของผลงานด้วยกัน#1 เพื่อสร้างจุดเด่นของส่วนที่เป็นสัญลักษณ์สื่อความหมาย

2.การสร้างรูปทรงเหลี่ยมด้วยแผ่นอะคริลิคใส

ตัดแผ่นอะคริลิคใส ความหนา 3 มิลลิเมตร ตามแบบและขนาดที่กำหนด เชื่อมแต่ละแผ่นด้วยกาวสำหรับติดแผ่นอะคริลิค ผลงาน“ที่มา ที่ไป” เป็นกล่องสี่เหลี่ยมลูกบาศก์ 3 ชิ้น ขนาด 24”x 24” 19”x 19” และ 14”x 14” และใช้แผ่นอะคริลิคใสหนา 2 มม. สำหรับกล่องขนาด 5” x 5” จำนวน 46 กล่อง เพื่อบรรจุเต่าดินเผาติดกาวยึดกับพื้นด้านในกล่อง สำหรับผลงาน “บากบั่น”

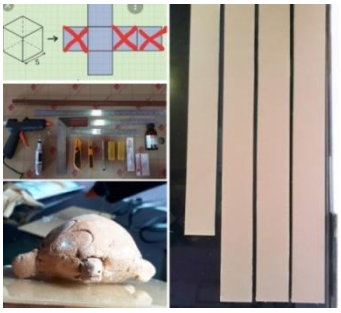

ภาพ 23 การสร้างรูปทรงเหลี่ยมด้วยแผ่นอะคริลิคใส

2.การสร้างรูปทรงผลงาน ”เพ็ญเดือนสาม“

ใช้เทคนิคการตอกไม้ เชื่อมเหล็ก ดินเผา วัสดุสำเร็จรูปและการจัดวาง ตามแบบภาพร่างชุดที่ 7 ใช้ไม้ไผ่ทำส่วนฐาน และเชื่อมเหล็กส่วนชั้นด้านบนที่มียอดแหลม

ภาพ 24 การสร้างรูปทรงไม้ไผ่ส่วนฐาน และการเชื่อมเหล็กส่วนบนของผลงาน

ภาพ 25 การจัดวางส่วนประกอบผลงาน#1

สำหรับวิธีปฏิบัติสร้างสรรค์ของผู้ร่วมสร้างสรรค์ ถูกกำหนดด้วยแนวเรื่อง “การทำความดี” จากประสบการณ์ส่วนบุคคล เพื่อใช้เป็นตัวเชื่อมโยงบทสนทนาระหว่างผู้ร่วมสร้างสรรค์ทุกราย ให้แสดงออกผ่านชิ้นงานดินเผา และประกอบกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนเรื่องการทำบุญในวันเพ็ญเดือนสาม-มาฆบูชา โดยใช้ผลงานร่วมสร้างสรรค์เชื่อมโยงกับบุคคลอื่น ที่มิใช่ศิลปินและผู้ร่วมสร้างสรรค์ ด้วยการส่งมอบในรูปวัตถุที่เป็นจัตุปัจจัยไทยธรรม ถวายแด่พระครูอุดมปัญญาวุฒิ เจ้าอาวาสวัดบึงภูเต่าและส่งต่อไปยังบุคคลที่ร่วมทำบุญกับวัดบึงภูเต่า โดยให้หยิบผลงานดินเผาได้ตามต้องการ ด้วยแนวคิดการสร้างกิจกรรมศิลปะเป็นเทศกาล “เพ็ญเดือนสาม” เนื่องในพุทธศาสนาในปีต่อไป เพื่อสนับสนุนการสร้างผลงานของชาวทุ่งหลวงรายอื่น ให้ยึดเป็นอาชีพได้เช่นเดียวกับผู้ร่วมสร้างสรรค์ จากกระบวนการสร้างรูปทรงดังกล่าวของศิลปินผู้วิจัย ได้ผลงานที่พร้อมนำไปติดตั้งและจัดวางร่วมกับผลงานของผู้ร่วมสร้างสรรค์ รวม 7 ชุดผลงาน ภายใต้แนวคิด “ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์” และ “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม”

ติดตั้งและจัดวางผลงานเพื่อการนำเสนอผลงาน

ติดตั้งและจัดวางผลงานชุด “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” จำนวน 7 ชุดผลงาน และภาพผลงานและกิจกรรมศิลปะชุด “เพ็ญเดือนสาม” คำอธิบายแนวคิดการสร้างสรรค์ ประวัติผู้ร่วมสร้างสรรค์พร้อมตัวอย่างผลงาน ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวร ในเดือนกรกฎาคม 2564 เพื่อเผยแพร่ เก็บข้อมูลภาพถ่ายสำหรับจัดทำสูจิบัตร และการเผยแพร่ออนไลน์

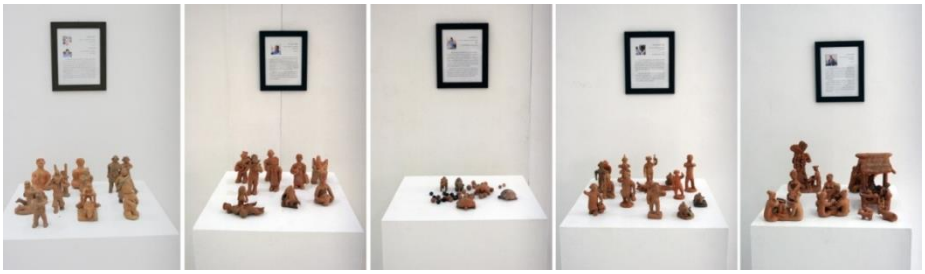

ภาพ 26 การจัดแสดงบนผนังแรกบริเวณทางเข้า

ภาพ 27 ตำแหน่งการติดตั้งผลงาน "แม่#1"

ภาพ 28 ตำแหน่งการติดตั้งและจัดวางผลงาน “ด้วยกัน#1 และ #2” และผลงาน “ยานใหญ่”

ผลการวิจัย

ผลการสร้างสรรค์งานประติมากรรมร่วมสมัยจำนวน 7 ชุดผลงาน ตามกระบวนการสร้างสรรค์ประติมากรรม และหลักทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่วิจัย

ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมสร้างสรรค์และสมาชิกชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวงผ่านกิจกรรมศิลปะเกิดขึ้น 2 ลักษณะ คือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวทุ่งหลวงผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมศิลปะจากการเข้าร่วมและชาวทุ่งหลวงผู้ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ 5 ราย ระหว่างกระบวนการเกิดผลงานจากกิจกรรมศิลปะชุด “เพ็ญเดือนสาม”, 2564 เทคนิคไม้ไผ่ ดินเผา และเครื่องปัจจัยไทยธรรม ขนาดผันแปรตามพื้นที่ นำเสนอผลงานและกิจกรรมศิลปะ ณ วัดบึงภูเต่า ในท้ายที่สุดกระบวนการร่วมสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะทำให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ทุกราย เต็มใจสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมดินเผาขนาดเล็ก จากจินตนาการและประสบการณ์ส่วนบุคคล จำนวน 7 ชุด โดยมีผลงานดังต่อไปนี้

1. ผลงาน “เพ็ญเดือนสาม”, 2564 (The Third Lunar Month, 2021)

เป็นผลงานร่วมสร้างสรรค์ระหว่าง สมหมาย มาอ่อน, สถาพร ชนะภัย, กล้าและเนิ่น โตมอญ, ปัญญา และมุข ชนะภัย, และออลดา วงศ์ชมภูเทคนิคไม้ไผ่ ดินเผา และเครื่องปัจจัยไทยธรรม, ขนาดผันแปรตามพื้นที่นำเสนอผ่านผลงานและกิจกรรมศิลปะ ณ วัดบึงภูเต่า ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย

ภาพ 29 ส่วนของผลงาน “เพ็ญเดือนสาม”

ผลงาน “เพ็ญเดือนสาม” เป็นผลจากปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ที่ทำให้ได้ 1. ตัวผลงาน และ 2. ประสบการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นร่วมกัน จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินผู้วิจัย ผู้ร่วมสร้างสรรค์ และผู้มีส่วนร่วม ตามสถานการณ์กิจกรรมศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นความสัมพันธ์กับพื้นที่เฉพาะ ซึ่งศิลปินได้เลือกใช้เพราะเกี่ยวข้องกับแนวเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ความผูกพัน

ระหว่างพื้นที่เฉพาะกับผู้ร่วมสร้างสรรค์ และศิลปินผู้วิจัย ตามบริบททางสังคมและสภาวการณ์โรคระบาดโควิด 19 ในขณะสร้างสรรค์

แนวคิดผลงานนอกจากการแสดงออกตามประสบการณ์ส่วนบุคคล ด้วยเนื้อหาเรื่องการทำความดี ที่เกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ยังต้องการสร้างแนวปฏิบัติวิถีวัฒนธรรมรูปแบบใหม่สำหรับชุมชน ให้ผูกพันกับการประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา และให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ได้สืบทอดการจัดเทศกาลงานบุญเพ็ญเดือนสามให้เป็นงานประจำปีของชุมชน ควบคู่กับการเผยแพร่ผลงานผ่านเทศกาลงานบุญสู่ภายนอก เพราะสามารถพัฒนาเป็นแหล่งที่มาของรายได้ จากการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมชุมชนต่อไป เช่นเดียวกับเทศกาลงานบุญประจำปีพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัดอุตรดิตถ์

ภาพ 30 ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะและผลงาน “เพ็ญเดือนสาม”

สำหรับประสบการณ์ใหม่ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์และปฏิบัติงานร่วมกัน และการทบทวนประสบการณ์ของผู้ร่วมสร้างสรรค์แต่ละราย ในการสร้างชิ้นงานตามแนวเรื่องการปฏิบัติดีของตนในอดีต ทำให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์ตระหนักถึงคุณค่าของความดี และการได้ทำงานร่วมกัน จากผลการสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอดออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรมและเผยแพร่สู่สาธารณะ

1. ผลงาน แม่“#1”, 2564 (Mom#1, 2021)

สร้างสรรค์โดย สมหมาย มาอ่อน เทคนิคดินเผา,ขนาด 33 x 18x 24 เซนติเมตร

ภาพ 31 ผลงาน “แม่#1”, 2564 (1)

ผลงาน “แม่#1” เทคนิคการปั้นดินและเผาไฟต่ำถูกจัดวางเป็นผลงานเปิดเพื่อเชื่อมโยงผลงานเทคนิคเชื่อมโลหะเข้ากับผลงานของผู้ร่วมสร้างสรรค์ เทคนิคดินเผาแบบชาวทุ่งหลวงแล้ว รูปทรงยังเป็นตัวนำไปสู่การสร้างรูปทรงหลักที่ซ้ำกันแต่ต่างเทคนิคในผลงาน “ด้วยกัน#1” ด้วย

รูปทรงแสดงภาพลักษณ์บุคคลเพศหญิง ในท่านั่งพิงพนักบนรถเข็นสองล้อ ทรงผมยาวปะบ่าเปิดหน้าผาก แสดงทรวดทรงอกและหน้าท้องกลมแบบสตรีสูงวัย นั่งในท่าผ่อนคลายหลังเอนเล็กน้อย ขาและเท้าแยก วางมือประสานกันบนตัก นุ่งผ้ายาวเกือบกรอมเท้า รูปทรงทึบตันแสดงปริมาตรและมวลจากการปั้นดินด้วยการขึ้นรูปอิสระ การเผาไฟต่ำทำให้เกิดสีอย่างเป็นธรรมชาติทั้งสีน้ำตาลอมส้ม อมแดงและเหลือง บางส่วนมีสีเทาดำ ที่ต่างกันในแต่ละตำแหน่ง และพื้นผิวขรุขระจากร่องรอยเครื่องมือปั้นแสดงพื้นผิวจริงที่เกิดขึ้นและสามารถสัมผัสเนื้อวัสดุได้จริง ภาพลักษณ์และสัดส่วนของรูปทรงแสดงการย่อส่วนบุคคลจริงเป็นสัญลักษณ์แทนแม่ของผู้วิจัยสร้างสรรค์ ตามชื่อผลงานในความหมายของแม่ผู้เป็นที่หนึ่งสำหรับลูก แสดงด้วยภาพในความทรงจำที่คงอยู่ในอารมณ์ความรู้สึก และเป็นส่วนหนึ่งของแรงบันดาลใจการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้

ในส่วนเนื้อหาจากการตีความตามแนวเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” เกี่ยวข้องกับแม่ในมิติที่ต้องการสื่อความหมายถึงการเดินทางของชีวิตตนเองและแม่ ที่มีความผูกพันทางสายโลหิตจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิตแม่ ถึงแม้เป็นการเดินทาง

ที่มีเป้าหมายแตกต่างกัน แต่มีจุดหมายปลายทางเช่นเดียวกัน คือ การกลับคืนสู่ธรรมชาติที่แม้ได้เดินทางไปก่อนแล้ว จึงเลือกใช้ดินเป็นวัสดุในการสร้างรูปทรง โดยจับอากัปกิริยาของแม่ที่โดดเด่นในความทรงจำ และนำเสนอภาพลักษณ์ของแม่แทนความรัก ความทรงจำ และแรงบันดาลใจ ให้สื่อความหมายตามแนวเรื่องการเดินทาง ที่ตีความถึงการเดินทางแห่งชีวิตมนุษย์

2. ผลงาน “ที่มา ที่ไป”, 2564 (For Some Way to Some Where, 2021)

ผลงานร่วมสร้างสรรค์ระหว่าง สุธิดา มาอ่อน และประสิทธิ์ วังเสนา เทคนิค แผ่นอะคริลิกใสขนาด 24x48x96 ซม. ประกอบด้วยรูปทรงย่อยแสดงความซ้ำของภาพลักษณ์เต่าดินเผาจำนวนมาก ถูกจัดเรียงให้แสดงทิศทางการเคลื่อนไหวด้วยการหันหัวเต่าส่วนมากไปในทิศทางเดียวกัน จากภายนอกมุ่งสู่ภายในรูปทรงกล่องอะคริลิคใสทรงลูกบาศก์ ซึ่งถูกวางเรียงซ้อนแบบเหลื่อมกัน และออกสู่ภายนอกกล่องใสอีกจำนวนหนึ่ง มีสองชิ้นงานหลุดออกไปจากฐานสีขาวที่รองรับชิ้นงานอยู่ ในบางจังหวะการจัดวางกลุ่มรูปทรงเต่า มีบางชิ้นกลับหัวไปในทิศทางที่แตกต่างจากชิ้นงานส่วนใหญ่บ้าง การจัดวางในลักษณะดังกล่าวทำให้บางมุมมองเกิดภาพสะท้อนของรูปทรงเต่าปรากฏบนแผ่นอะคริลิคใส เกิดมิติภาพลวงตาปรากฏแก่สายตาผู้ชม

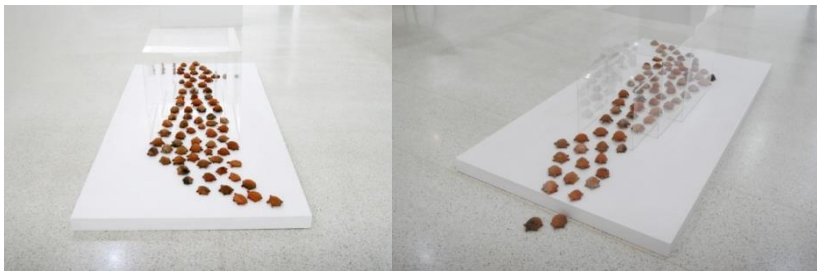

ภาพ 32 ผลงาน “ที่มา ที่ไป”, 2564 (For Some Way to Some Where, 2021)

เนื้อหาสื่อความหมายถึงการเดินทางของชีวิตมนุษย์ ตามประสบการณ์ชีวิตและสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่แตกต่างกัน จากวิถีชีวิตในอดีตสู่วิถีดิจิตอลร่วมสมัย ถูกแทนด้วยรูปทรงเต่าดินเผาและกล่องเหลี่ยมใส มีบางจังหวะของชีวิตที่เกิดประสบการณ์ร่วมกับบุคคลอื่น และกับผู้ร่วมสร้างสรรค์แต่ละรายด้วย แต่มีจุดเริ่มต้นและจุดหมายปลายทางเช่นเดียวกัน คือ จากที่ใดที่หนึ่งในธรรมชาติและกลับคืนสู่ธรรมชาติเช่นกัน

การติดตั้งและจัดวางรูปทรงให้หลอมรวมกับแนวเรื่อง ด้วยการใช้วัสดุและเทคนิคที่แตกต่างกันสองชนิดคือเครื่องปั้นดินเผารูปทรงเต่า และกล่องอะคริลิคใสทรงเหลี่ยมสร้างความแตกต่างของรูปทรง สี และพื้นผิว ให้ปรากฏถึงความขัดแย้งที่ส่งผลให้แนวเรื่องมีความชัดเจน และสื่อความหมายตามแนวคิดหลักโดยอาศัยจังหวะ ตำแหน่ง และทิศทางของการจัดวางชิ้นงานเป็นตัวหลอมรวมรูปทรงที่แตกต่างกันทั้งสองชนิดเข้าด้วยกันอย่างลงตัว

ความขัดแย้งของรูปทรงเต่าที่เป็นรูปธรรมกับสี่เหลี่ยมแบบนามธรรม เกิดขึ้นจากความแตกต่างของทัศนธาตุ คือ เส้นโครงสร้างรูปทรงที่คดเคี้ยวกับเส้นตรงน้ำหนักของรูปทรงจากมวลและปริมาตรทึบตันของเต่า และความโปร่งใสของกล่องพื้นผิวที่ขรุขระกับเรียบมัน และสีที่ทึบแสงกับโปร่งใส นอกจากนั้น การขัดแย้งของทิศทางและจังหวะระหว่างกลุ่มเต่า ยังปรากฏอย่างชัดเจนด้วยเส้นตั้งฉากที่เกิดจากเส้นโครงสร้างของกล่องใสซึ่งถูกวางคั่นกลางแนวขบวนกลุ่มเต่า ทำให้เกิดภาพการขัดจังหวะทิศทางในขบวนเต่าขึ้น

นอกจากนั้น ผลของการจัดวางรูปทรงผ่านกล่องใส ยังสร้างภาพสะท้อนที่เป็นภาพลวงตาอย่างชัดเจนในหลายมุมมองให้ปรากฏแก่สายตาผู้ชม ช่วยเน้นส่วนเนื้อหาที่มีความเป็นนามธรรมให้ปรากฏรูปขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมด้วยรูปทรงของภาพสะท้อน เพื่อสื่อถึงสภาวะเสมือนจริงในประสบการณ์ชีวิตร่วมสมัย ทั้งรูปทรง ภาพลักษณ์ จังหวะการติดตั้งและจัดวาง ต่างช่วยเสริมให้ส่วนเนื้อหากับรูปทรงหลอมรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกับแนวคิดหลักทางการสร้างสรรค์ผลงานชุดนี้ด้วย

3. ผลงาน “บากบั่น”, 2564 (Flounder, 2021)

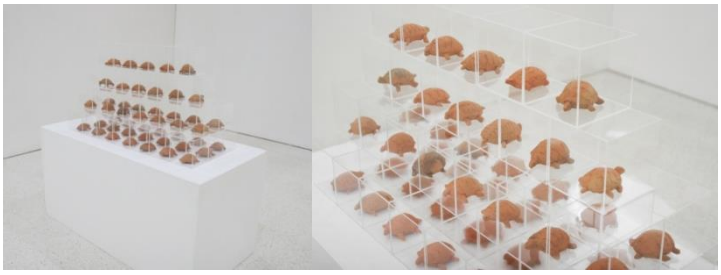

ภาพ 33 ผลงาน “บากบั่น”, 2564 (Flounder, 2021) (1)

ผลงานร่วมสร้างสรรค์ระหว่าง สุธิดา มาอ่อน และประสิทธิ์ วังเสนา เทคนิค ดินเผา และกล่องอะคริลิกใสขนาด 5 x 5x 5 เซนติเมตร จำนวน 46 กล่องใช้รูปทรงเต่าดินเผาของนางประสิทธิ์ จากประสบการณ์และความผูกพันกับวิถีวัฒนธรรม ที่เกี่ยวกับการทำนุบำรุงพุทธศาสนา และความตั้งมั่นในการประกอบกรรมดีตามแนวทางชาวพุทธ ที่สัมพันธ์กับแนวเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” และปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ ความเพียรในการประกอบกรรมดีของชาวพุทธ เปรียบเทียบได้กับความเพียรพยายามของยายประสิทธิ์ในการปั้นเต่าดินจำนวนมาก แม้ร่างกายจะมีสภาวะความเจ็บป่วยไม่สบายกาย แต่การลงมือปั้นเต่าจนได้ชิ้นงานจำนวนมากย่อมทำให้จิตใจละจากความเจ็บป่วยทางกาย และได้ผลเป็นเต่าจำนวนมากที่มีรายละเอียดของลวดลายต่างกัน

แสดงภาพลักษณ์ความซ้ำของรูปทรงเต่าที่ถูกบรรจุในกล่องอะคริลิคใสสี่เหลี่ยมจำนวน 46 กล่อง วางเรียงซ้อนกันจากส่วนฐานจำนวน 7 x 3 กล่อง (21 กล่อง) และวางลดหลั่นในชั้นที่สองจำนวน 7 x 2 กล่อง (14 กล่อง) ชั้นที่สามจำนวน 6 x 1 กล่อง (6 กล่อง) และชั้นบนสุด 5 x 1 กล่อง (5 กล่อง) รวมทั้งสิ้น 46 กล่อง กล่องแต่ละชั้นตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคงบนฐานที่มีขนาดกว้างและยาวกว่าชั้นอื่นๆ เต่าแต่ละตัวมีลวดลายแตกต่างกันถูกจัดวางในทิศทางหันหัวสลับกันในบางกล่อง สื่อถึงความเป็นอิสระภายใต้กรอบวิถีชีวิตร่วมสมัยที่ครอบอยู่โดยรอบแบบโปร่งใสเสมือนไร้ขอบเขต

การสร้างรูปทรงที่มีเส้นโครงสร้างรูปสามเหลี่ยม ฐานใหญ่ปลายแหลมเช่นนี้ อ้างอิงจากรูปทรงเจดีย์หรือพระพุทธรูป และเนื้อหาวรรณกรรมพุทธศาสนา ตอนสุวรรณกัจฉปชาดก กล่าวถึงพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นเต่าโพธิสัตว์ มีวรรณดุจทอง ด้วยความมุ่งมั่นในความเพียรบำเพ็ญทานบารมี ไม่ย่อท้อต่อความทุกข์ยากและอุปสรรคเพื่อบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ โดยการให้ชีวิตเพื่อรักษาชีวิตผู้อื่น ท้ายที่สุดกองกระดูกและกระดองเต่าทองได้ประดิษฐานดุจสุวรรณบรรพตตลอดกาล (คณะสงฆ์หนเหนือ, 2552)

การจัดวางรูปทรงย่อยจำนวนมาก ให้สื่อความหมายตามแนวเรื่องและแสดงเอกภาพในผลงาน เกิดขึ้นจากทัศนธาตุของเส้นโครงสร้างรูปทรงกล่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ที่ถูกบรรจุด้วยเต่าดินเผาจำนวน 46 ชิ้นงาน ทั้งแนวตั้งและนอนเป็นตัวประสานกันจากส่วนล่างขึ้นสู่ด้านบน ความแตกต่างของพื้นผิว สี วัสดุที่ใช้ และรูปทรงที่แตกต่าง สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นแก่รูปทรงผลงาน เป็นการสร้างเอกภาพกับผลงานด้วยกฎเกณฑ์ความขัดแย้งเช่นเดียวกับผลงาน “ที่มา ที่ไป” ซึ่งเกิดขึ้นโดยการหลอมรวมกันของทั้งรูปทรง เทคนิค และแนวเรื่อง อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

4. ผลงาน ด้วยกัน“#1”, 2564 (Together#1)

ผลงานร่วมสร้างสรรค์ระหว่าง สมหมาย มาอ่อน, สถาพร ชนะภัย, กล้าและเนิ่น โตมอญ, ปัญญา และมุก ชนะภัย, และออลดา วงศ์ชมพู เทคนิคไม้ และเชื่อมทองแดง ขนาด 68 x 35x 47 ซม. โดย สมหมาย มาอ่อน และดินเผา ขนาดผันแปรตามพื้นที่ โดยผู้ร่วมสร้างสรรค์ทั้ง 6 คน

ภาพ 34 ผลงาน “ด้วยกัน#1”, 2564

ส่วนของผลงาน “ด้วยกัน#1” แสดงรูปทรงสตรีนั่งบนรถเข็น เป็นรูปทรงหลักของผลงานมีขนาดใหญ่สุด ติดตั้งบนฐานสูงสุด กึ่งกลางแวดล้อมด้วยชิ้นงานดินเผาขนาดเล็ก รูปทรงเดี่ยวและกลุ่ม มีสีแดงแบบสีดินเผาตัดกับสีเขียวแบบสีสนิมโลหะของรูปทรงหลัก พื้นผิวสีเขียวของรูปทรงหลักมีความขรุขระ ที่เกิดจากรอยเชื่อมเนื้อโลหะทองแดงแผ่นเหลี่ยมขนาดเล็กเข้าด้วยกัน เป็นโครงสร้างรูปทรงสตรีทึบตัน ภายในกลวงสื่อถึงแม่ผู้เล่าเรื่องการเดินทางไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ช่วงเทศกาลงานบุญประจำปีให้ฟังเสมอ แต่แม่ได้ล้มป่วยลงและเสียชีวิตเมื่อเดือนสิงหาคม 2563 ความตั้งใจเดิมที่ต้องการพาแม่เดินทางไปร่วมงานบุญ จึงถูกแสดงผ่านผลงาน “ด้วยกัน#1” โดยมีผู้ร่วมสร้างสรรค์ชาวทุ่งหลวงเป็นผู้ร่วมทางไปด้วยกัน

โครงสร้างรูปทรงมีความชัดเจน ด้วยการลดทอนรายละเอียดส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น บริเวณส่วนศีรษะแสดงด้วยเส้นโครงสร้างทรงผมลักษณะยาวปะบ่า ในท่านั่งใช้เส้นโครงสร้างแสดงรูปทรงเครื่องแต่งกายแบบผ้านุ่งสตรียาวจรดข้อเท้า รถเข็นมีพนักพิงหลังและล้อรถสองข้าง ทั้งหมดถูกเชื่อมจากทองแดงแผ่นติดเป็นชิ้นเดียวกันลักษณะทึบตัน แสดงมวลและปริมาตรอย่างชัดเจน

บริเวณด้านหน้ากึ่งกลางรูปทรงหลักช่วงตักแสดงภาพลักษณ์มือที่ประสานกันสองข้างรองรับดอกบัวสีทอง แกะสลักจากไม้และทำสีทอง สื่อถึงยายของผู้วิจัย หรือแม่ของแม่ ชื่อ “บัวเหรียญ” และการเดินทางด้วยความผูกพันระหว่าง ยาย แม่ และผู้วิจัยที่มีประสบการณ์เรื่อง การเดินทางไปนมัสการงานบุญประจำปีวัดพระแท่นศิลาอาสน์ กับยายและแม่ แต่ครั้งนี้ผู้วิจัยเป็นผู้พายายแม่ และผู้ร่วมสร้างสรรค์ไปด้วยกัน สู่เป้าหมายเรื่องการทำความดี โดยมีงานบุญเนื่องในพุทธศาสนาเป็นตัวนำสู่จุดหมายปลายทาง

ติดตั้งและจัดวางผลงานโดยวางกลุ่มผลงานดินเผาล้อมรูปทรงหลักทางด้านหน้า ด้านซ้าย และขวา ในลักษณะการหันหน้าตามภาพลักษณ์รูปทรงหลัก แสดงอาการมุ่งหน้าไปสู่จุดหมายปลายทาง แต่มีพื้นที่รายล้อมให้ผู้ชมสามารถเดินชมได้โดยรอบ การเชื่อมโยงรูปทรงหลักที่มีขนาดใหญ่ เข้ากับส่วนชิ้นงานดินเผาที่มีความแตกต่างของรูปทรง ขนาด และพื้นผิวผลงานที่เกิดจากวัสดุต่างกัน ทำให้เลือกใช้ฐานสีขาวขนาดความสูงต่างกันเป็นตัวสร้างจุดนำสายตาของผู้ชม และเชื่อมความต่างของชิ้นงานดินเผากับรูปทรงหลัก ด้วยการเลือกชิ้นงานดินเผาบางส่วนวางบนแท่นรายรอบรูปทรงหลัก เพื่อเชื่อมไปสู่ชิ้นงานดินเผาที่อยู่รายล้อมเป็นวงกลมด้านล่าง ชิ้นงานดินเผามีทั้งเดี่ยวและกลุ่ม แสดงวิถีวัฒนธรรมชาวทุ่งหลวง ด้วยเนื้อหาเรื่องราวที่ต่างกันตามประสบการณ์และจินตนาการของผู้ร่วมสร้างสรรค์แต่ละราย แต่ละชิ้นงานจึงมีความต่าง และลักษณะเฉพาะจากทักษะเชิงช่างส่วนบุคคลเช่น เรื่องการทำนา วิถีชีวิตภายในครอบครัว การหุงหาอาหาร ตำข้าว หาปลา เลี้ยงสัตว์ พระสงฆ์บิณฑบาต หรือการละเล่นที่ตามวิถีชีวิตในอดีต

ผู้ร่วมสร้างสรรค์ใช้การสร้างรูปทรงอิสระแนวพื้นบ้าน มีการลดทอนและคลี่คลายรายละเอียด แต่จับส่วนสำคัญ และสร้างจุดเด่นของภาพลักษณ์ที่สื่อสารให้ผู้ชมรับรู้เรื่องราวที่ต้องการนำเสนอ ด้วยการใช้ทักษะเชิงช่างสร้างกลุ่มรูปทรงที่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน ส่งผลต่อการตั้งอยู่ได้ของชิ้นงาน เมื่อชิ้นงานย่อยทั้งเดี่ยวและกลุ่มรวมกันเป็นจำนวนมาก แสดงความซ้ำของหน่วยย่อยทำให้เกิดพลังของรูปทรงที่ส่งเสริมให้ภาพการร่วมมือกันทำงานมีความชัดเจน ตามแนวทางศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ โดยการใช้ประสบการณ์ จินตนาการ และทักษะเชิงช่าง ที่มีจุดร่วมระหว่างศิลปินผู้วิจัย กับผู้ร่วมสร้างสรรค์ ผลงาน “ด้วยกัน#1” จึงแสดงเอกภาพด้วยความแตกต่างของรูปทรงและภาพลักษณ์ระหว่างผลงานของศิลปินนักวิจัย และผู้ร่วมสร้างสรรค์ สะท้อนความแตกต่างระหว่างวิถีชีวิตที่เป็นความจริง ว่าสามารถอยู่ร่วมกันและดำเนินไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันอย่างสมบูรณ์

5. ผลงาน ด้วยกัน“#2”, 2564 (Together#2, 2021)

ผลงานร่วมสร้างสรรค์ระหว่าง สมหมาย มาอ่อน และสถาพร ชนะภัยใช้เทคนิคดินเผาและเชื่อมสัมฤทธิ์แผ่น (Bronze), ขนาด 87 x 18x 34 เซนติเมตร โดย สมหมาย มาอ่อน และ เทคนิคดินเผา ขนาดผันแปรตามพื้นที่ โดย สถาพร ชนะภัย

ติดตั้งและจัดวางรูปทรงผลงานหลักบนฐานไม้สีขาว รวมกับรูปทรงย่อยจำนวนหนึ่งตั้งเรียงไว้ที่ฐาน และอีกจำนวนหนึ่งตั้งบนฐานสีขาวในระดับต่ำกว่า ปรากฏภาพลักษณ์รูปทรงที่แตกต่างกันด้วยวัสดุและเทคนิค โดยรูปทรงหลักแสดงลักษณะบุคคลด้วยรายละเอียดส่วนศีรษะด้านบน มีใบหน้าและทรงผมแบบสตรี สีน้ำตาลอมแดงจากเทคนิคการปั้นดินและเผาไฟต่ำแบบชาวทุ่งหลวง ด้านล่างส่วนร่างกายใช้เทคนิคเชื่อมสัมฤทธิ์ และทำสีโลหะเป็นสีสนิมเขียว ด้านซ้ายและขวาของรูปทรงช่วงกลางลำตัวมีรูปทรงแมวและพังพอนสีดำวางบนแท่นสี่เหลี่ยมที่ยื่นออกไปจากช่วงตัว

ภาพ 35 ผลงาน “ด้วยกัน#2”, 2564

ส่วนเนื้อหาผลงาน คือ การพาแม่ พี่และน้องที่จากโลกนี้ไปแล้ว ร่วมเดินทางไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ โดยใช้สัญลักษณ์รูปทรงแมวและพังพอนตามชื่อของพี่และน้องและใช้ท่ายืนแทนท่านั่งในรูปทรงหลัก ส่วนที่ผลงานดินเผาของผู้ร่วมสร้างสรรค์ยังคงแสดงเรื่องราวจากประสบการณ์ของนางสถาพร เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชน และการใช้ชีวิตขณะเดินทางไปนมัสการพระแท่นศิลาอาสน์ เช่น การเดินทางในอดีตด้วยม้า วัว เกวียน และการเดินเท้า การหุงต้มอาหาร และการละเล่นพักผ่อนหย่อนใจต่าง ๆ เป็นต้น

ภาพ 36 รูปทรงย่อย ผลงาน “ด้วยกัน#2”

ในส่วนรูปทรงย่อยมีทั้งรูปทรงเดี่ยวและกลุ่ม มีรูปทรงบุคคลท่านอนรวมอยู่กับชิ้นงานที่แสดงท่านั่ง ยืน และเดิน ทั้งนี้เพื่อสื่อความหมายถึงแนวเรื่องการเดินทางของชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ตามแนวปรัชญาพุทธและวิถีชีวิตส่วนบุคคลอันหลากหลาย ทำให้ทั้งแนวเรื่องและรูปทรงสื่อสารออกมาได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยอาศัยการทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นเทคนิคพื้นฐานในการสร้างรูปทรงสามมิติ ที่มีมาอย่างยาวนานตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

การติดตั้งและจัดวางรูปทรงเดี่ยวของผลงานหลัก และรูปทรงย่อยที่แตกต่างกันด้วยขนาด สี และเทคนิค ให้เชื่อมโยงกันเป็นวิธีการสร้างความขัดแย้งให้โดดเด่น ขนาดของรูปทรงหลักที่ใหญ่กว่าขนาดของรูปทรงย่อยแต่ละชิ้น ถูกเชื่อมโยงเข้าหากันด้วยการครอบคลุมส่วนรูปทรงหลักด้านบน ด้วยเทคนิคเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำ เช่นเดียวกับส่วนล่างของผลงานที่เป็นชิ้นงานดินเผาของผู้ร่วมสร้างสรรค์ ทำให้ทั้งสองส่วนมีสี พื้นผิว และภาพลักษณ์ (รูปทรงและส่วนของรูปทรงมนุษย์) เหมือน กัน ในขณะที่ส่วนชิ้นงานดินเผาด้านล่าง ประกอบกันด้วยหน่วยย่อยของรูปทรงหลายรูปทรงนั้น มีลักษณะเส้นโครงสร้างของกลุ่มย่อยรูปเหลี่ยม ซึ่งถูกกำหนดด้วยรูปทรงเหลี่ยมของฐานสีขาว และรูปทรงอิสระเป็นส่วนย่อยด้านในที่เกิดจากส่วนของเส้นโค้งในรูปทรงมีความทับซ้อนกันทั้งภายในรูปทรงย่อยแต่ละชิ้น และระหว่างรูปทรงย่อยแต่ละชิ้น จึงทำให้เส้นภายในกลุ่มรูปทรงย่อย และเส้นโครงสร้างภายนอกกลุ่มรูปทรงย่อยมีทั้งเส้นตรงและเส้นโค้ง เช่นเดียวกับรูปทรงหลักที่เป็นโลหะ ทำให้เกิดความขัดแย้งที่สมดุลระหว่างสองส่วน ทั้งโครงสร้างหลัก และความเคลื่อนไหวของรูปทรง จึงสื่อความหมายถึงการเดินทางเคลื่อนที่ได้ด้วย

6. ผลงาน “ยาน”, 2564 (Conveyance, 2021)

สร้างสรรค์โดย สมหมาย มาอ่อน แบ่งผลงานเป็น 4 ชิ้นงาน 1. เทคนิคไม้ และเชื่อมทองแดงขนาด 20x 14x 32 เซนติเมตร 2. เทคนิค ไม้ และเชื่อม สแตนเลสขนาด 21x 13x 16 เซนติเมตร 3. เทคนิค ไม้ และเชื่อม สแตนเลสขนาด 28 x14x26 เซนติเมตร และ 4. เทคนิค ไม้ และเชื่อม สแตนเลส ขนาด 27 x 13.5x 29 เซนติเมตร

ภาพ 37 ผลงาน “ยาน”, 2564 (Conveyance, 2021)

ภาพลักษณ์ทั่วไปของเกวียนพาหนะเดินทางในอดีต ถูกนำมาใช้เป็นสื่อ ด้วยการคลี่คลายและลดทอนรูปทรง ให้แสดงความร่วมสมัยด้วยการใช้วัสดุ เทคนิค และการสร้างภาพลักษณ์ให้ตัวเรือนเป็นเหลี่ยม ด้านบนโค้งมน (2 ชิ้น /สีเขียว-โลหะ และน้ำตาล-ไม้) เป็นสามเหลี่ยม (1 ชิ้น/สีดำ-ไม้เผาไฟ) และทรงเหลี่ยมมุมมน (1 ชิ้น/ สีน้ำตาล-ไม้) มีส่วนที่ยื่นออกมาเป็นแกนตามลักษณะของเกวียน ทำด้วยแท่งไม้ และ สแตนเลส ตัวเรือนหรือรูปทรงตั้งอยู่บนฐานวงล้อทรงกลมด้านซ้ายและขวาในลักษณะล้อเกวียน ทั้งไม้และล้อทั้งสองทำหน้าที่ค้ำตัวเรือนให้ตั้งอยู่ได้ ใช้เทคนิคทางช่างสร้างรายละเอียดของรูปทรงทั้งสี่ให้แตกต่างกัน

ภาพ 38 ส่วนของผลงาน “ยาน”, เชื่อมทองแดงแผ่น และไม้ (ซ้าย) เชื่อมสแตนเลสแผ่น และไม้แกะสลัก (ขวา)

รูปทรงแรกตัวเรือนเกวียนเป็นสีเขียวสนิม จากการทำสีทองแดงแผ่น การเชื่อมต่อกันเป็นโครงสร้างรูปทรง แสดงมวลและปริมาตรทึบตัน สร้างพื้นผิวให้ปรากฏร่องรอยเชื่อม เจาะช่องสี่เหลี่ยมด้านหน้าและรูเล็กจำนวนมากบริเวณพื้นที่ช่องเจาะที่ยุบต่ำลงด้านใน เกิดที่ว่างจากภายนอกไหลเข้าสู่ภายใน ผ่านรูช่องเจาะเล็ก ๆ สีเขียวของสนิมทองแดงที่เกิดขึ้นช่วยเชื่อมต่อกับส่วนไม้ที่ยื่นออกไปจากใต้ท้องเรือนเกวียน และวางพาดอยู่บนพื้นได้อย่างเป็นธรรมชาติตามวัสดุและเทคนิคที่ใช้ การประสานของเส้นโครงสร้างส่วนฐาน รายละเอียดของส่วนประกอบเรือนเกวียน และแท่งไม้รูปทรงเหลี่ยม มีความเกี่ยวเนื่องกับส่วนของเส้นโค้งจากด้านบนหลังคาที่เป็นแนวขนานกันไปจากรอยต่อแผ่นทองแดง วงโค้งส่วนล้อ ส่งผลให้เกิดความเคลื่อนไหวต่อสายตาผู้ชมสอดคล้องกับความเป็นพาหนะที่พร้อมเคลื่อนไหวได้

รูปทรงที่สองแสดงภาพลักษณ์ด้วยการใช้ไม้เก่าและสแตนเลส ที่มีพื้นผิว สี และธรรมชาติของวัสดุแตกต่างกันอย่างชัดเจน แบ่งรูปทรงเป็นสองส่วนเท่ากัน ส่วนบนเป็นตัวเรือนเกวียนสีน้ำตาลจากไม้เก่าแกะสลัก ทำด้านบนเป็นทรงโค้งมน เจาะช่องสี่เหลี่ยมด้านหน้าและรูจำนวนมากในช่องสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับผลงานชิ้นแรก บนไม้มีร่องรอยแตก ร่องรู และสีที่แตกต่าง เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของไม้ ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ส่วนล่างของรูปทรงเป็นฐานสี่เหลี่ยมรองรับตัวเรือนไม้ ในลักษณะสวมส่วนไม้ลงไปในฐานสแตนเลส ที่ตั้งอยู่ได้บนวงกลมรูปล้อทั้งด้านซ้ายและขวา และแท่งสี่เหลี่ยมเป็นแกนยื่นออกมาจากใต้ฐานเหลี่ยม ความแตกต่างของวัสดุทำให้รูปทรงทั้งสองส่วนแบ่งแยกกันอย่างชัดเจน ความต่างระหว่างพื้นผิวไม้ที่ขรุขระกับความเรียบของผิวสแตนเลส ความด้านและทึบของสีน้ำตาลและดำจากไม้กับสีขาวและความมันแวววาวของสแตนเลส กลับทำให้รูปทรงมีความโดดเด่นอย่างชัดเจน รวมทั้งร่องรอยตามธรรมชาติของไม้เก่า ได้บอกเล่าถึงอดีตที่ยังคงอยู่ร่วมกับความเป็น

อุตสาหกรรมในปัจจุบันด้วยวัสดุสแตนเลส ช่วยสื่อสารแนวคิดเรื่องการเดินทางจากประสบการณ์ของศิลปินผู้สร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน

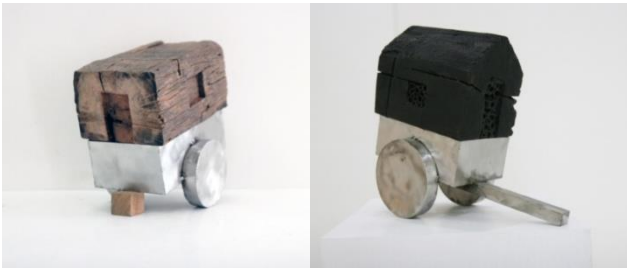

ภาพ 39 ส่วนของผลงาน “ยาน” (3) และ (4)

รูปทรงที่สามมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปทรงที่สอง ใช้ไม้เก่าและสแตนเลส ต่างกันตรงส่วนบนตัวเรือนที่เป็นทรงเหลี่ยม มีการเจาะช่องสี่เหลี่ยมเล็กด้านข้างเสมือนเป็นหน้าต่าง และเจาะช่องเหลี่ยมด้านหน้าคล้ายประตูแต่ไม่ได้เจาะรูเล็ก ๆ เต็มพื้นที่แบบรูปทรงที่สอง รวมทั้งไม่มีแกนเกวียนออกมาจากใต้ท้องเรือนเช่นรูปทรงอื่น ๆ ทำให้ตั้งอยู่ได้บนล้อสองด้านและชิ้นไม้สี่เหลี่ยมที่หนุนไว้ใต้เรือนเกวียน ส่วนของไม้ดูมีขนาดใหญ่กว่าส่วนโลหะด้านล่าง แต่เมื่อนำรูปทรงที่สองมาจัดวางร่วมกับรูปทรงที่สามบนฐานที่ต่ำและใหญ่กว่า จึงมีพลังมากพอและเป็นส่วนหนึ่งของการเชื่อมโยงรูปทรงแรกกับรูปทรงที่สี่เข้าด้วยกันอย่างเป็นสมบูรณ์

ภาพลักษณ์รูปทรงที่สีส่วนฐานเป็นสีโลหะสแตนเลสมันวาว ด้านบนเรือนเกวียนมีหลังคาสามเหลี่ยมหน้าจั่วแบบหลังคาบ้าน เจาะช่องประตูสี่เหลี่ยมด้านหน้าและรูกลมเล็กจำนวนมากเต็มพื้นที่สี่เหลี่ยม และเจาะช่องสี่เหลี่ยมเล็กด้านข้างแบบหน้าต่าง รวมทั้งเจาะรูกลมเล็กเต็มพื้นที่ช่องหน้าต่างเหลี่ยม มีสีดำที่เกิดจากการเผาไม้แกะสลัก จนได้สีดำสนิท ปรากฏร่องรอยการแตกของไม้เก่าอย่างชัดเจนเมื่อไม้ผ่านการเผา การเจาะช่องเหลี่ยมประตู หน้าต่าง และรูกลมเล็กจำนวนมากช่วยสร้างมิติของรูปทรงให้แสดงมวลและปริมาตรได้อย่างชัดเจน ลดความทึบตันและสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้นบนพื้นผิวสีดำสนิทได้อย่างชัดเจนด้วยการใช้เอกภาพของเส้นที่ขัดแย้งกัน ระหว่างเส้นตรงของเส้นโครงสร้างรูปทรงหลักและเส้นของกรอบหน้าต่างและประตู กับเส้นโค้งจำนวนมากของรูกลม ขณะเดียวกันยังทำให้เกิดพื้นผิวที่ขัดแย้งกัน ในรูปทรงหลักเดียวกันอย่างกลมกลืน

ส่วนฐานสแตนเลสที่รองรับเรือนเกวียนแสดงความแตกต่างระหว่างตัววัสดุ นอกจากทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสีดำและสีขาวอย่างชัดเจนแล้ว ยังแสดงน้ำหนักที่ขัดแย้งกันอีกด้วย รวมทั้งยังมีบางส่วนของพื้นผิวที่ขัดแย้งกันจากร่องรอยการเจาะรูและรอยแยกของเนื้อไม้ กับความเรียบของผิวโลหะ และความด้านของไม้สีดำกับความมันวาวของผิวโลหะ ความขัดแย้งดังกล่าวทำให้เกิดเอกภาพกับรูปทรงสองส่วนตามกฎเกณฑ์หลักพื้นฐานของความเป็นเอกภาพ

รูปทรงทั้งสี่ของผลงาน “ยาน” ถูกกันด้วยความซ้ำของรูปทรงที่สัมพันธ์กันด้วยสี พื้นผิว จากวัสดุ และจังหวะการจัดวางเส้นที่ซ้ำกันจากโครงสร้างรูปทรง จังหวะของเส้นภายในรูปทรงที่กระจายซ้ำกัน และเชื่อมโยงกัน ถูกแสดงออกด้วยภาพลักษณ์เกวียนร่วมสมัยที่เหมือนกันทุกรูปทรง ทำให้เกิดเอกภาพจากรูปทรงที่รวมตัวกันอย่างมีดุลภาพ สื่อสารแนวคิดศิลปินได้ตามประสบการณ์ทั้งในเรื่องเนื้อหา และแสดงออกผ่านรูปทรงด้วยเทคนิคและทักษะเชิงช่าง เมื่อนำมาจัดวางเพื่อเชื่อมผู้ชมจากผลงาน “ด้วยกัน#2” ไปสู่ผลงาน “ยานใหญ่” จึงช่วยสร้างจังหวะการชมให้ผู้ชมผ่อนคลายจากความซ้ำ ที่เกิดจากการจัดวางผลงานผู้ร่วมสร้างสรรค์ใน 2 ชุดแรก และการเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ผลงานจากรูปบุคคลไปสู่พาหนะ ที่ยังคงสื่อสารเนื้อหาตามแนวเรื่องได้อย่างครบถ้วนเช่นเดิม

7. **ผลงาน “ยานใหญ่”, 2564 (Big Vehicle, 2021)**

ผลงานร่วมสร้างสรรค์ระหว่าง สมหมาย มาอ่อน, ประสิทธิ์ วังเสนา, สถาพร ชนะภัย, กล้าและเนิ่น โตมอญ, ปัญญา และมุก ชนะภัย, และออลดา วงศ์ชมพู ผลงานส่วนเทคนิคเชื่อมเหล็ก ขนาด 129 x 44x 240 เซนติเมตร โดย สมหมาย มาอ่อน และดินเผา ขนาดผันแปรตามพื้นที่ โดย ผู้ร่วมสร้างสรรค์ชาวทุ่งหลวงทั้ง 7 คน

ภาพ 40 ผลงาน “ยานใหญ่”, 2564 (Big Vehicle, 2021)

ผลงาน “ยานใหญ่” ใช้การติดตั้งและจัดวางรูปทรงผลงาน เป็นส่วนสำคัญในการสื่อความหมาย แบ่งเป็นส่วนรูปทรงหลักที่เป็นรูปทรงเดี่ยวขนาดใหญ่ รูปทรงย่อยทำด้วยดินเผาอยู่ภายในรูปทรงใหญ่ และรูปทรงย่อยทรงกลมขนาดต่าง ๆ จำนวนมากด้านล่างอีกหนึ่งส่วน ทั้งสามส่วนแสดงแนวเรื่องการเดินทางตามวิถีวัฒนธรรมผู้ร่วมสร้างสรรค์ชาวทุ่งหลวงจากอดีตสู่ปัจจุบัน รูปทรงหลักขนาดใหญ่แสดงภาพลักษณ์เรือด้วยเทคนิคการเชื่อมโลหะแผ่นสีดำแบบสีโลหะเป็นส่วนบนของรูปทรง ส่วนล่างของรูปทรงทำด้วยเหล็กและไม้ ทำหน้าที่เป็นฐานรองรับรูปทรงเรือบริเวณช่วงกลางของรูปทรง ด้านบนเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกลางตำแหน่งเดียวกับส่วนที่ฐานรองรับ เป็นที่ติดตั้งและบรรจุผลงานย่อยส่วนที่สอง คือ ชิ้นงานดินเผาของผู้ร่วมสร้างสรรค์แสดงภาพลักษณ์วิถีวัฒนธรรมชาวทุ่งหลวง เช่น อาคารที่พัก คนในท่านั่งพนมมือ ยืนสะพายบาตร คนขี่ควาย เต่า ชีวิตภายในเรือน และลูกกลมขนาดและสีต่าง ๆ

การติดตั้งและจัดวางรูปทรงย่อยกับรูปทรงหลักให้อยู่รวมกันอย่างเป็นหนึ่งเดียว เกิดขึ้นจากการวางรูปทรงย่อยดินเผาเข้าไปในส่วนของที่ว่างสามมิติในรูปทรงหลักบริเวณช่วงกลาง แสดงการแทรกตัวของรูปทรงสามมิติย่อยในรูปทรงหลัก ซึ่งถูกเชื่อมกันด้วยสีดำจากลูกกลมดินเผากับสีของโลหะ และทรงกลมของลูกดินเผาสีน้ำตาลอมส้มกับสีดำยังเป็นตัวเชื่อมรูปทรงหลักที่ทำจากโลหะกับรูปทรงย่อยดินเผาอีกด้วย

นอกจากนั้น ยังใช้ความขัดแย้งที่เกิดจากสี พื้นผิว และวัสดุ ในการสร้างความโดดเด่นแบบสมดุลซ้ายขวา ในส่วนรูปทรงเรือด้านบน สีที่ต่างกันระหว่างน้ำตาลแดงแบบสีดินเผากับสีดำจากเหล็กกับตำแหน่งของรูปทรงย่อยที่กระจายไปทั้งทางด้านซ้ายและขวา พื้นที่เรียบของเหล็กทางด้านซ้ายและขวากับความขรุขระที่เกิดจากกลุ่มลูกกลมดินเผาในช่องว่างถูกเชื่อมเข้าด้วยกันโดยรูปทรงดินเผาย่อยทั้งหมด และความแตกต่างของวัสดุโลหะกับดินได้ถูกรวมเข้าด้วยกัน โดยตัวพื้นผิวจริงที่สามารถสัมผัสได้ถึงความเรียบของเหล็ก และหยาบขรุขระของดินเผา

ภาพ 41 รายละเอียดรูปทรงย่อยด้านใน ผลงาน “ยานใหญ่”

ส่วนล่างของรูปทรงเรือ คือ เหล็กและไม้ส่วนฐานกับพื้นที่ติดตั้ง ถูกปกคลุมด้วยกลุ่มลูกกลมดินเผาจำนวนมาก กระจายเป็นวงกลมรายรอบ เชื่อมโยงรูปทรงหลักส่วนบนและส่วนล่างเข้าด้วยกัน เพื่อแสดงแนวคิดปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงาน และแนวเรื่องการเดินทาง ที่ถูกแทนค่าด้วยความเคลื่อนไหวส่วนของเส้นโค้งต่าง ๆ จากโครงสร้างรูปทรง ซึ่งมีความต่อเนื่องกันจากการจัดวางรูปทรงย่อยดินเผา และส่วนโค้งของลูกกลมดินเผาทั้งภายในรูปทรงเรือด้านบนและส่วนฐานด้านล่าง

การเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์สู่สาธารณะ

การเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะ ประกอบด้วย 1. กิจกรรมปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และ 2. ผลงานสร้างสรรค์ตามกระบวนการสร้างรูปทรงประติมากรรม โดยส่วนที่หนึ่งส่งผลให้กระบวนสร้างสรรค์ส่วนที่สองมีความเป็นเอกภาพตามแนวเรื่องที่ถูกกำหนดขึ้น ภายใต้แนวคิดหลักเมื่อถูกนำไปติดตั้งและจัดวางเพื่อการเผยแพร่

การเผยแพร่ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ผ่านกิจกรรมศิลปะ 2 ครั้ง ดังนี้

1. กิจกรรมการสัมมนาและปฏิบัติการทางศิลปะ ในพื้นที่การวิจัยชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง เพื่อเผยแพร่กระบวนการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ มีชาวทุ่งหลวงเข้าร่วมกิจกรรม ณ ศูนย์ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ เลขที่ 54 หมู่ 3 ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ในฐานะผู้ร่วมสร้างสรรค์ และผู้มีส่วนร่วม

ผลจากกิจกรรมครั้งแรกเป็นไปตามวัตถุประสงค์การจัด และได้ผลดังนี้

1.1 ได้ดำเนินปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ตามแนวทางศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์

1.2 ได้เผยแพร่กระบวนการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ต่อสมาชิกชาวทุ่งหลวงผ่านการเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรม

1.3 ทำให้ผู้มีส่วนร่วมที่เป็นสมาชิกชาวทุ่งหลวง รู้จักและสนใจเข้าร่วมเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นจากจำนวนเริ่มต้น

1.4 ผลงานการปั้นดินด้วยเทคนิคการขึ้นรูปอิสระของผู้ร่วมสร้างสรรค์ได้รับความสนใจจากหน่วยงานเทศบาลตำบลทุ่งหลวง

1.5 เกิดความสามัคคีระหว่างสมาชิกในชุมชน

1.6 สืบสานประเพณีการไหว้ครูตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

ภาพ 42 สมาชิกชาวทุ่งหลวงที่เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในการเผยแพร่กิจกรรมศิลปะครั้งที่ 1

2. กิจกรรมปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และผลงาน ”เพ็ญเดือนสาม“ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 2564 มกราคม 28 ณ วัดบึงภูเต่า ตำบลทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัยนำเสนอผลงาน 1 ชุด เรื่องการทำความดีของผู้ร่วมสร้างสรรค์ทุกราย ในอดีตที่ผ่านมา

ภาพ 43 การนำเสนอผลงาน “เพ็ญเดือนสาม” และกิจกรรมศิลปะสู่สาธารณะ ณ วัดบึงภูเต่า อำเภอคีรีมาศ

ผลจากกระบวนการปฏิบัติร่วมสร้างสรรค์และการเผยแพร่ทำให้

2.1 ได้ผลงาน “เพ็ญเดือนสาม” จากกระบวนการร่วมสร้างสรรค์

2.2 เผยแพร่ผลงานการปั้นดินรูปทรงอิสระของผู้ร่วมสร้างสรรค์ชาวทุ่งหลวงให้เป็นที่รู้จักแก่ภายนอกพื้นที่มากขึ้น

2.3 ศิลปิน ผู้ร่วมสร้างสรรค์ ผู้มีส่วนร่วม และบุคคลอื่น ได้ร่วมบุญกัน

2.4 เกิดแนวทางการสร้างกิจกรรมศิลปะเชิงวิถีวัฒนธรรม ที่สามารถพัฒนาไปสู่เทศกาลศิลปะเพื่อการท่องเที่ยวในระดับชาติ

2.5 มีผู้ชมนอกพื้นที่การวิจัยเข้ามาทำบุญและรับผลงานดินเผาของผู้ร่วมสร้างสรรค์ไป

2.6 แสดงตัวตนกลุ่มผู้ร่วมสร้างสรรค์ที่สามารถพัฒนาไปสู่การประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตภายใต้วิถีวัฒนธรรมชุมชนฯ

2.7 ได้สืบสานประเพณีทางพุทธศาสนาเนื่องในวันเพ็ญเดือนสาม

ทั้งสองกิจกรรมถูกเผยแพร่สู่สาธารณะบนสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก เพจการเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม / The Pilgrimage on the third lunar month ส่งผลให้ผู้ร่วมสร้างสรรค์และผลงานดินเผาเป็นที่รู้จักมากขึ้น จำหน่ายผลงานปั้นได้มากและสม่ำเสมอผลงานสร้างสรรค์ตามกระบวนการสร้างรูปทรงประติมากรรม ถูกเผยแพร่ผ่านนิทรรศการ “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ณ หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ระหว่างวันที่ 27 กรกฎาคม ถึง 11 สิงหาคม 2564 ควบคู่ไปกับการนำเสนอกระบวนการติดตั้งและจัดวาง และนิทรรศการผ่านสื่อสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก ซึ่งเริ่มเผยแพร่โครงการฯ ตั้งแต่ตุลาคม 2563 และได้จัดทำแบบสำรวจการชมนิทรรศการทั้งช่องทางออนไลน์และที่หอศิลป์ เพื่อรับรู้ความเห็นของผู้ชมที่มีต่อการนำเสนอผลงาน

ผลการรับรู้ของผู้ชมต่อการชมนิทรรศการในเพจออนไลน์ มีผู้ติดตามเพจ 498 ราย (ถึงกันยายน 2564) มีผู้เข้าถึงเพจจำนวนมากที่สุด 1,216 ราย ในโพสต์เชิญชวนเข้าร่วมชมผลงาน สำหรับสถิติการเข้าชมช่วงการติดตั้งผลงานมีผู้เข้าชมมากที่สุดจำนวน 1,178 ราย ในวันที่ 21 กรกฎาคม นอกจากนี้ ยังมีการรายงานผลการเข้าชมของผู้ชมในแต่ละผลงาน เช่น ผู้เข้าถึงผลงาน “ยาน” จำนวน 521 ราย ผลงาน “ด้วยกัน#1” จำนวน 843 และ 651 ราย ผลงาน “บากบั่น” จำนวน 359 ราย ผลงาน “ยานใหญ่” จำนวน 826 ราย เป็นต้น และยังพบว่ามีผู้ชมจากต่างประเทศชมผลงานด้วย เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ เมียนมา ศรีลังกา เนเธอร์แลนด์ อินโดนีเซีย เวียดนาม และ สวีเดน ด้วย อย่างไรก็ตาม ผลการเข้าถึงเพจเป็นการเผยแพร่โดยผู้วิจัย และกลุ่มผู้ชมที่ชื่นชอบผลงาน ไม่มีการซื้อสื่อประชาสัมพันธ์ หรือใช้บริการจากเฟซบุ๊ก จำนวนผู้เข้าถึงจึงเป็นตัวเลขที่เกิดขึ้นจริงจากผู้สนใจผลงานนอกจากนั้น ยังได้จัดพิมพ์สูจิบัตร “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” ส่งให้ผู้ชมที่เข้าชมนิทรรศการ ห้องสมุด และสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอนศิลปะทั่วประเทศ เพื่อเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณะอีกช่องทางหนึ่งด้วย

สรุปและอภิปรายผล

การใช้แนวทางทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ได้ช่วยอธิบายลักษณะและประเด็นสำคัญเฉพาะพื้นที่ตามหลักวิชาการว่าจุดเริ่มต้นเกิดจากศิลปินผู้มีบทบาทสำคัญ เป็นผู้มีและใช้ประสบการณ์และทักษะการสร้างสรรค์ทัศนศิลป์ ความรู้ และความรู้จักคุ้นเคยกับพื้นที่ เป็นผู้มีความเข้าใจอย่างแท้จริงในเรื่องวิถีวัฒนธรรมที่มีศักยภาพของพื้นที่ ทั้งจากประสบการณ์ตรงที่ได้สัมผัส และการศึกษาค้นคว้าภาคเอกสาร การพบปะพูดคุยกับผู้รู้หรือสมาชิกในชุมชน นำไปสู่กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานสองส่วนที่สัมพันธ์กัน คือ ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และกระบวนการสร้างรูปทรงตามแนวเรื่อง “การเดินทางเมื่อวันเพ็ญเดือนสาม” และการใช้เทคนิคการปั้นดินและเผาไฟต่ำแบบชาวทุ่งหลวง

ทั้งสองส่วนเป็นปัจจัยหลักที่เชื่อมศิลปินผู้วิจัยกับผู้ร่วมสร้างสรรค์ชาวทุ่งหลวงนำไปสู่การยอมรับ ไว้วางใจ ก่อให้เกิดความคุ้นเคย ความสัมพันธ์ผ่านการพบปะพูดคุย ก่อน ระหว่าง และหลังจากเข้าร่วมในสถานการณ์เฉพาะ ที่ศิลปินกำหนดขึ้นผ่านกิจกรรมศิลปะในพื้นที่เฉพาะ ในฐานะผู้ร่วมสร้างสรรค์และมีส่วนร่วม ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีลักษณะการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ทำงานร่วมกัน เสนอความคิดเห็น ลงมือปฏิบัติอย่างเป็นอิสระต่อกันในการสร้างรูปทรงผลงาน ภายใต้แนวคิดหลักที่ศิลปินเป็นผู้กำหนดขึ้น สำหรับชุมชนนี้ประกอบด้วย กิจกรรมการสัมมนาและปฏิบัติการทางศิลปะครั้งที่ 1 ที่นำไปสู่การตัดสินใจเข้าร่วมของผู้ร่วมสร้างสรรค์กลุ่มที่สอง และการวางแผนกิจกรรมศิลปะเชิงปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ผลงาน ภายใต้แนวเรื่อง “การประกอบกรรมดีที่ผ่านมา” ซึ่งถูกนำไปสร้างผลงาน “เพ็ญเดือนสาม” ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ และการเผยแพร่ผลงาน ณ วัดบึงภูเต่า เนื่องในวันเพ็ญเดือนสาม เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาให้พุทธศาสนิกชนได้ร่วมบุญ และนำชิ้นงานกลับไป เมื่อได้ร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด

ปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ภายใต้แนวคิดและแนวเรื่องดังกล่าว ถูกเชื่อมโยงกับประสบการณ์ ความทรงจำ และทักษะส่วนบุคคล ในการสร้างรูปทรงและภาพลักษณ์ผลงานที่แสดงวิถีวัฒนธรรมของผู้ร่วมสร้างสรรค์ จนได้ผลงาน 7 ชุด ถูกติดตั้งและจัดวางอย่างเป็นเอกภาพ เพื่อเผยแพร่สู่สาธารณะ อันเป็นวัตถุประสงค์สำคัญที่ส่งเสริมให้ผลงานสร้างสรรค์เป็นที่ยอมรับในวงกว้างผู้ร่วมสร้างสรรค์และชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง ได้รับความสนใจจากหน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชน เช่น สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดภาคเหนือ เทศบาลตำบลทุ่งหลวง ให้การส่งเสริมทุนและประชาสัมพันธ์ เอกชนหลายรายเข้ามาสั่งซื้อ สั่งทำและจัดตั้งกลุ่มสร้างงานเพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบศิลปะที่สามารถนำไปสู่นโยบายการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมหรือชุมชนอื่น ในการสร้างอาชีพ รายได้ แหล่งท่องเที่ยว หรือ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้ โดยมีศิลปินเป็นผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวคิดหลักของการแสดงออก ค้นหาและเลือกพื้นที่สร้างสรรค์ที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัวของวิถี

วัฒนธรรมในพื้นที่สำหรับการสร้างเนื้อหาและรูปทรงผลงาน โดยศิลปินผู้นำปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ ต้องเป็นผู้มีประสบการณ์และเชี่ยวชาญในทักษะการสร้างสรรค์ ระดับที่สามารถสร้างกระบวนการทำงานผ่านกิจกรรมศิลปะ หรือสถานการณ์ที่เหมาะกับพื้นที่เฉพาะ และเป็นที่ยอมรับไว้วางใจของผู้ร่วมสร้างสรรค์ที่เป็นสมาชิกในพื้นที่ เพราะจำเป็นต้องถ่ายทอดหรือสามารถพัฒนาทักษะเชิงช่างให้แก่ผู้ร่วมสร้างสรรค์ได้ และเมื่อได้ผลงานสร้างสรรค์แล้ว ต้องสามารถเผยแพร่ผลงานได้อย่างกว้างขวาง และได้รับการยอมรับจากสาธารณะ เพราะทักษะเชิงช่างที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ผลงานของผู้ร่วมสร้างสรรค์ และการยอมรับที่ตามมา สามารถพัฒนาไปสู่การประกอบอาชีพ เป็นธุรกิจที่สร้างรายได้ และดึงดูดความสนใจแก่ผู้ชมนอกพื้นที่ จนอาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้กับชุมชนต่อไปได้เช่น กรณีนางสถาพร ชนะภัย และนางสาวออลดา วงศ์ชมภู

นอกจากนั้น ในส่วนของกิจกรรมศิลปะ “เพ็ญเดือนสาม” สามารถพัฒนาไปสู่เทศกาลศิลปะและงานบุญเครื่องปั้นดินเผา “เพ็ญเดือนสาม” ประจำปีของชุมชน หรือ ของวัดบึงภูเต่าได้ เพราะผู้ร่วมสร้างสรรค์ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า สมควรทำเป็นประจำทุกปี ด้วยนอกจากได้ปฏิบัติทำบุญตามประเพณีเนื่องในวันมาฆบูชาแล้ว ยังเป็นช่องทางการเผยแพร่ผลงานสร้างสรรค์ของชุมชนออกสู่สาธารณะด้วย หากได้นำศิลปินอื่นหรือบุคคลอื่นเข้าร่วมสร้างสรรค์ผลงาน จะทำให้เกิดรูปแบบประเพณีประจำท้องถิ่นใหม่อันอาจพัฒนาไปสู่เทศกาลท่องเที่ยวประจำปีของอำเภอและจังหวัดต่อไปได้ในอนาคต

อภิปรายผล

จากปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์พบว่า กระบวนการทำงานมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เฉพาะ คือ ชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง เพราะส่งผลต่อปัจจัยและขั้นตอนการทำงาน โดยเมื่อเปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ กับการปฏิบัติสร้างสรรค์ผลงาน ที่มีความสัมพันธ์ ครอบคลุมแนวคิด เนื้อหา และรูปทรงผลงาน ด้วยเงื่อนไขการใช้ต้นทุนทางวิถีวัฒนธรรมเรื่องเทคนิคการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของสมาชิกในพื้นที่การวิจัย เป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวผู้วิจัย ผู้ร่วมสร้างสรรค์ และพื้นที่การวิจัยส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางบวกต่อวิถีชีวิตของผู้ร่วมสร้างสรรค์ ดังนี้

1.นางสถาพร ชนะภัย และนางสาวออลดา วงศ์ชมภู ร่วมกันทำงานปั้นดินจากประสบการณ์ เทคนิคการขึ้นรูปอิสระ เป็นอาชีพหลัก เพราะสร้างรายได้อย่างสม่ำเสมอ และได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดภาคเหนือ

2.นายปัญญา และนางมุข ชนะภัย สามีภรรยาวางแผนสร้างเตาเผาแบบปิดในที่ดินของตน และวางแผนประกอบอาชีพเช่นเดียวกันกับนางสถาพร และนางสาวออลดา โดยจะรวมกลุ่มกับลูกและหลาน

3.นายกล้า และนางเนิ่น โตมอญ หลังจากนายกล้าเสียชีวิตเมื่อเดือนเมษายน 2564 นางเนิ่นยังคงยึดอาชีพการทำภาชนะดินเผา และยังคงร่วมกลุ่มกับนางสถาพร โดยนำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของตน มาฝากวางจำหน่ายที่ศูนย์ปฏิบัติการฯ

ผลงานผู้ร่วมสร้างสรรค์ที่ใช้การปั้นดินและเผาไฟต่ำแบบชาวทุ่งหลวง เทคนิคการขึ้นรูปอิสระ แสดงชีวิตชีวาและมีเอกลักษณ์เฉพาะตนแบบพื้นบ้านอย่างชัดเจนในงานชุดแรก ๆ แต่หลังจาก ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ร่วมสร้างสรรค์กรณีนางสถาพร ชนะภัย กับสมาชิกในชุมชนรายอื่น ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้วิธีขึ้นรูปอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ทำให้สร้างชิ้นงานได้อย่างรวดเร็ว แต่ทำให้เอกลักษณ์และร่องรอยความสดและชีวิตชีวาในชิ้นงานเลือนหายไป อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ให้อิสระทางความคิดและการแสดงออกแก่ผู้ร่วมสร้างสรรค์ เพราะต้องการให้เกิดความมั่นใจและเลือกแนวทางการทำงานของตนเอง แต่ได้อธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างของกระบวนการขึ้นรูปทรงชิ้นงาน และความแตกต่างกันของภาพลักษณ์ที่ปรากฏในชิ้นงาน

ผลงานที่เพิ่มขึ้นจากแผนงาน เกิดจากผู้ร่วมสร้างสรรค์รายล่าสุด นางประสิทธิ์ วังเสนา ที่ตัดสินใจเข้าร่วมหลังการสัมมนาเชิงปฏิบัติการฯ ครั้งแรก และเห็นผู้ร่วมสร้างสรรค์รายอื่นทำงาน และร่วมวางแผนกิจกรรม จึงลงมือทำงานด้วยเทคนิคการขึ้นรูปอิสระแบบรูปทรงกลวง เป็นรูปเต่าจำนวนมาก ทั้งที่ก่อนหน้าไม่ยอมทำงานเพราะไม่มั่นใจในตนเอง คิดว่าไม่สามารถทำได้ แต่จากผลงานแสดงให้เห็นว่านางประสิทธิ์ต้องมีความรู้อยู่บ้างจึงสามารถสร้างรูปทรง และทำลวดลายได้หลากหลาย ความรู้และทักษะที่มีอาจเกิดจากการเห็นผู้อื่นในชุมชนปั้นมาตั้งแต่เด็ก

กรณีนายปัญญา ชนะภัย นอกจากปั้นชิ้นงานได้จำนวนหนึ่งแล้ว นายปัญญายังเป็นผู้สร้างเตาเผาแบบปิด ที่ลดการใช้เชื้อเพลิง และมลพิษควันไฟจากการเผาชิ้นงานได้มากกว่าร้อยละ 50 สำหรับใช้ในโครงการนี้ด้วย แต่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจทำให้นายปัญญาต้องประกอบอาชีพค้าขายของเก่าเป็นหลัก ไม่สามารถปั้นชิ้นงานได้อย่างต่อเนื่อง แต่เมื่อสิ้นสุดโครงการ พบว่านางสถาพร ผู้ยึดการปั้นดิน-เผาเป็นอาชีพหลัก มีรายได้สม่ำเสมอมั่นคง ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดและเทศบาลฯ ทำให้นายปัญญาวางแผนทำงานปั้นดิน ควบคู่กับการรับสร้างและพัฒนาเตาเผาแบบปิดที่ตนเชี่ยวชาญ ด้วยหวังยึดเป็นอาชีพหลัก หากนายปัญญาสามารถเปิดร้านได้อย่างที่วางแผนไว้ ทำให้เกิดย่านการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นผลดีต่อการท่องเที่ยววิถีชุมชน

ส่วนผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคจากทักษะเชิงช่างและประสบการณ์สร้างรูปทรงประติมากรรมเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการนำเสนอส่วนเนื้อหาที่แสดงแนวเรื่องจากภาพในจินตนาการ และปฏิบัติการศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ตามกระบวนการทางความคิดที่

ผู้สร้างสรรค์มีความเข้าใจอย่างแจ่มชัด ทำให้ชิ้นงานสามารถเผชิญหน้าและอยู่ร่วมกับผลงานของผู้ร่วมสร้างสรรค์ได้ โดยใช้การติดตั้งและจัดวางที่สัมพันธ์กับพื้นที่จัดแสดง เป็นตัวเชื่อมสองส่วนเข้าด้วยกัน จากภาพในจินตนาการอย่างอิสระของผู้ร่วมสร้างสรรค์แต่ละราย ว่าจะปรากฏภาพลักษณ์อย่างไร

กระบวนการสร้างสรรค์ดังกล่าว เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกส่วนจินตนาการ ที่ผู้วิจัยได้สัมผัส จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมสร้างสรรค์ และถ่ายทอดออกมาอย่างเป็นรูปธรรมผ่านผลงานและการติดตั้งจัดวาง กระบวนการสร้างสรรค์ทั้งหมดจึงมิได้อยู่เพียงแค่กระบวนการสร้างรูปทรงเท่านั้น แต่หมายรวมตั้งแต่กระบวนปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ จนถึงการติดตั้งและจัดวาง ที่ผู้วิจัยเลือกอธิบายถึงเจตนาทางการสร้างสรรค์ผลงานด้วยทฤษฎีกฎเกณฑ์แห่งศิลปะ ของ อาร์ จี คอลลิงวู้ด (R.G. Collingwood) ซึ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างสรรค์ (Process) ของศิลปินมากกว่าตัววัตถุทางศิลปะ เพราะตลอดทั้งกระบวนการสร้างสรรค์ได้กระตุ้นให้เกิดการรับรู้ ประสบการณ์ใหม่ และความซาบซึ้งในผลงานตามเจตนาสร้างสรรค์ของศิลปิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมสร้างสรรค์ทุกรายอย่างเห็นได้ชัด

นอกจากตัวผลงานที่ได้อย่างเป็นรูปธรรมในท้ายที่สุดแล้ว ยังพบว่าการเชื่อมโยงกระบวนการสร้างรูปทรงของผู้ร่วมสร้างสรรค์และผู้วิจัย กับปฏิบัติการร่วมสร้างสรรค์ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ร่วมสร้างสรรค์ และระหว่างผู้ร่วมสร้างสรรค์ด้วยกันเอง เนื่องจากเกือบทั้งหมด เริ่มต้นจากผู้ไม่มีประสบการณ์ปั้นดินเป็นรูปทรงต่าง ๆ ด้วยเทคนิคการขึ้นรูปอิสระมาก่อน รวมทั้งบางรายยังไม่เคยจับดินปั้นเลย แต่สามารถพัฒนาไปสู่ความเชี่ยวชาญในระดับที่สามารถยึดเป็นอาชีพหลักได้ นอกจากการเผยแพร่ผลงานตามวัตถุประสงค์การวิจัยแล้ว ผู้วิจัยยังได้จัดกิจกรรมเสวนา เพื่อให้ข้อมูลการดำเนินงานวิจัยแก่ผู้ร่วมชมผลงาน ผ่านการถามตอบระหว่างกัน และมีการถ่ายทอดสดผ่านช่องทางเพจเฟซบุ๊ก ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมสร้างสรรค์ในหลายด้าน ดังนี้

1. เกิดประสบการณ์ใหม่จากการรับชมผลงานผ่านสื่อสังคมออนไลน์ให้แก่ผู้ร่วมสร้างสรรค์และผู้ชม
2. เกิดความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ ด้วยการใช้สื่อดิจิทัลเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เช่น กรณี นางสถาพร ชนะภัย ได้ติดต่อกับผู้วิจัยอย่างสม่ำเสมอผ่านทางสื่อดิจิทัล และเริ่มใช้เป็นสื่อในการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานและผลิตภัณฑ์ของตน
3. เกิดการเรียนรู้ทางสังคมรูปแบบใหม่ ช่วยเปิดมุมมองและความรู้ให้แก่ผู้ร่วมสร้างสรรค์อย่างนางสถาพร นางสาวออลดา
4. ผู้ร่วมสร้างสรรค์เกิดความภาคภูมิใจและมั่นใจในตนเอง เป็นที่ยอมรับด้วยผลงานร่วมสร้างสรรค์ ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต
5. การเผยแพร่ผลงานเป็นไปอย่างกว้างขวางผ่านนิทรรศการออนไลน์ ทำให้ผู้ชมสามารถเข้าถึงได้จากทั่วทุกมุมโลก
6. สร้างชื่อเสียงด้านบวก ซึ่งแตกต่างจากที่เคยเป็นให้กับชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง

6.1.ทำให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้กระบวนการเผยแพร่ผลงานผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากขึ้น

6.2 นิทรรศการออนไลน์เป็นทางออกที่เหมาะสำหรับการแก้ปัญหาการห้ามร่วมกลุ่ม หรือเดินทางติดต่อกัน อันเนื่องมาจากโรคระบาดโควิด 19 ที่สามารถทดแทนกิจกรรมสัมมนาและปฏิบัติการศิลปะครั้งที่ 2 ในด้านการเผยแพร่โครงการ ซึ่งไม่สามารถดำเนินการได้

6.3 การเผยแพร่ออนไลน์สามารถทำได้โดยไม่จำกัดเวลา และเป็นการบันทึกและเก็บข้อมูลเพื่อการค้นคว้าต่อไปในอนาคตได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการสร้างสรรค์ตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดที่เป็นไปตามเจตนาการสร้างสรรค์ของศิลปิน และสำหรับงานวิจัยชุดนี้ถึงแม้ให้ความสำคัญกับการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคม แต่ตัวผลงานในท้ายที่สุดก็มิได้ละเลยสุนทรียะศิลป์ที่ปรากฏในผลงาน ทั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานกันของแนวทางการร่วมสร้างสรรค์ระหว่างศิลปินกับศิลปิน และศิลปินกับบุคคลอื่น ด้วยการปรากฏเอกลักษณ์เฉพาะตนในรูปทรงผลงาน ดังเช่นการร่วมสร้างสรรค์ระหว่างศิลปินกับศิลปิน และการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นโดยนำแนวคิดทฤษฎีสุนทรียศาสตร์เชิงสัมพันธ์มาใช้ในการกำหนดพื้นที่เฉพาะ และการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยในฐานะผู้สร้างสรรค์ กับสมาชิกในพื้นที่เฉพาะในฐานะผู้ร่วมสร้างสรรค์ แสดงให้เห็นการพัฒนารูปแบบการสร้างสรรค์เฉพาะบุคคลของผู้วิจัยให้เปลี่ยนแปลงไปจากแนวทางเดิม บนพื้นฐานประสบการณ์การสร้างสรรค์ ที่ยังคงคุณค่าด้านความงามและการแสดงอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน เพื่อเป็นสื่อแห่งความคิดและความหมายจากผู้สร้างสรรค์ไปสู่ผู้ชม ด้วยการนำเสนอเรื่องราววิถีวัฒนธรรมชุมชนในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง

นอกจากนั้น กระบวนการร่วมสร้างสรรค์ในครั้งนี้ยังแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้บทบาทของศิลปินจะเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก แต่ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมศิลปะเชิงสัมพันธ์ถือเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่นำไปสู่การเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ ตามแนวทางศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ที่ผู้ร่วมสร้างสรรค์ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญส่วนหนึ่งของกระบวนการ ซึ่งเกิดขึ้นจากความสมัครใจ มีอิสระทางความคิด และการแสดงออก เช่น กรณีนางประสิทธิ์ วังเสนา ผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 มีความสนใจโดยสมัครใจเข้าเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ และได้สร้างสรรค์ผลงานปั้นเต่าจำนวนมากจนสำเร็จสมบูรณ์ตามแนวทางของ

ตนเอง ในขณะที่ผู้มีส่วนร่วมในศิลปะเชิงสัมพันธ์นั้น คือ องค์ประกอบส่วนหนึ่งของกระบวนการ ที่ผู้ชมถูกเปลี่ยนสถานะให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการโดยไม่รู้ตัว ภายใต้เงื่อนไขของเวลาและขอบเขตของสถานการณ์ ที่ศิลปินเป็นผู้กำหนดขึ้น การผสมผสานทางรูปแบบดังกล่าว จึงทำให้กระบวนการสร้างสรรค์งานวิจัยชุดนี้มีความเป็นรูปธรรม และปรากฏลักษณะเฉพาะอย่างชัดเจนในขอบเขตพื้นที่การวิจัย

เอกสารอ้างอิง

คณะสงฆ์หนเหนือ. (2552). **ปัญญาสชาดก**. กรุงเทพฯ: อาทรการพิมพ์.

ณัชชา เอกนาวา. (2557) .**กระแสการสร้างสรรค์ศิลปะสื่อประสมของศิลปินหัวก้าวหน้าในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528-2556.** มหาวิทยาลัยศิลปากร, ภาควิชาทงฤษฎีศิลป์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2554**. สืบค้นเมื่อ 15ตุลาคม2564, จาก https://dictionary.orst.go.th/index.php: https://dictionary.orst.go.th/

สุธิดา มาอ่อน. (2565). ศิลปะแห่งการร่วมสร้างสรรค์ ในชุมชนเครื่องปั้นดินเผาบ้านทุ่งหลวง อำเภอคีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย. **วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร** (1), 33.

โอชนา พูลทองดีวัฒนา. (2561). **ประวัติสุนทรียศาสตร์ตะวันตก**. กรุงเทพฯ: ทวีวัฒน์การพิมพ์.

Bishop, C. (2006, February). The Social Turn: Collaboration And Its Discontents. **Art Forum**, 6 (6), p. 178.

Collingwood, R. G. (1958). **The Principle of Art Theory**. New York: Oxford University Press.

Dolores Galindo. (n.d.). **Theories of Participation and Collaboration in Art**. Retrieved January 22, 2021, from Goldsmiths.academia.edu/DGalindo:

https://www.academia.edu/8902589/Theories_of_Participation_and_Collaboration_in_Art_How_these_factors_generate_meaning_in_cultural_projects

Farlex Inc. (2003-2021). **The Free Dictionary by Farlex**. Retrieved November 20, 2020, from The Free Dictionary by Farlex: https://www.thefreedictionary.com/collaboration

Laia Guillamet, D. R. (2017). **The Double Face of Collaborative Art: The Exchange of Theory and Practice**. Retrieved April 2019, from Interartive a Platform of Contemporary Art: https://interartive.org/2013/10/collaborative-art

Bourriaud, N. (2002). **Relational Aesthetics**. Dijon, France: Les Presse Du Reel.

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืน ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

แมนฤทธิ์ เต็งยะ

Product development to increase values from folk Wisdom for sustainability of community enterprise group Ngiu Rai, Nakhon Pathom

Manrit Tengya

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์
Faculty of Architecture and Design; Rajamangala University of Technology Rattanakosin
*Corresponding author. E-mail address: manrittengya@hotmail.com
Received: May 5,2022; revised: August 2,2022; accepted: October 20,2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยกำหนดหัวข้อดังนี้ 1. เพื่อออกแบบอัตลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม 2. เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐมเก็บข้อมูลจากกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและกลุ่มตัวอย่าง โดยการสุ่มแบบบังเอิญ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ แบบสำรวจความต้องการและแบบสอบถามความพึงพอใจ ใช้กระบวนการออกแบบ ได้แก่ การออกแบบอัตลักษณ์องค์กร (Corporate identity) การวิเคราะห์กราฟิกและโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ (Design analysis) และต้นแบบ (Prototype) ผลการวิจัยพบว่า 1. การศึกษาอัตลักษณ์และรูปแบบบรรจุภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ผู้วิจัยนำเอกลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนงิ้วราย มาใช้ออกแบบ พบว่าผลิตภัณฑ์สามารถเป็นที่จดจำ และสร้างมูลค่าเพิ่มได้เป็นอย่างดี โดยสรุปอัตลักษณ์ของชุมชนงิ้วราย ดังนี้ 1. สถานีรถไฟวัดงิ้วราย 2. ลักษณะบ้านทรงไทย 3. การขนส่งทางเรือ 4. วิถีชุมชนเกษตร ผลการประเมินความพึงพอใจ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม มีผลการประเมินความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$= 4.32 , S.D. = 0.75) 2. การประชาสัมพันธ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย ผู้วิจัยเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์เพราะเป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยจัดตั้งเฟซบุ๊กแฟนเพจ ภายใต้ชื่อร้าน “Ng Coconut Oil” เพื่อประชาสัมพันธ์และขายสินค้าออนไลน์ พบว่า มีผู้พบเห็นสินค้ามากขึ้น และชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายสินค้าออนไลน์

คำสำคัญ: อัตลักษณ์องค์กร ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์

ABSTRACT

This research had a purpose to study the guidelines for product development by determining 2 topics as follows: 1. To design identity of Community Enterprise Group Ngiu Rai Sub-district, Nakhon Pathom Province, and 2. to information about the products of Community Enterprise Group Ngiu Rai Sub-district, Nakhon Pathom Province by collecting data from the community enterprise group and samples. The samples were chosen using random sampling method. The research instruments were survey form for the needs, and questionnaire for opinions, using designing process including Corporate Identity, Design Analysis, and Prototype. The findings indicated that: 1.The study of identity and packaging form of cold-brew coconut oil bringing Ngiu Rai Community’s identity into the design showed that the product itself immediately becomes memorable and valuable. The identity as mentioned consists of 1. Ngiu Rai Temple Train Station, 2. traditional Thai house, 3. Boat transportation, and 4. agricultural community. The satisfaction evaluation

results of the product development to increase values from folk wisdom for sustainability of Community Enterprise Group Ngiu Rai Sub-district, Nakhon Pathom Province had overall satisfaction level at good ($\overline{X}$= 4.32, S.D. = 0.75). Researcher chose Facebook Fanpage: “Ng Coconut Oil”, as the channel to information the community enterprise group as the social media is very popular at present. The results showed that there were more audiences seeing the products, and the community gained more income by e-commerce.

Keywords: Organization identity, product, packaging

บทนำ

เนื่องด้วยยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2556-2561 ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ได้แก่การเสริมสร้างเศรษฐกิจรากฐานชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ผลิต ผู้ประกอบการและการตลาด OTOP สู่สากล และเพื่อส่งเสริมการใช้นวัตกรรมสู่การผลิตสินค้าชุมชน ส่งผลให้ปัจจุบันมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนสนองนโยบาย โดยให้การสนับสนุนสินค้าชุมชนเป็นจำนวนมาก

การพัฒนายกระดับสินค้า OTOP จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งไม่เพียงแต่จะสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนและสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนเท่านั้น ยังส่งเสริมให้เกิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศในภาพรวมอีกด้วย จากการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น การเตรียมพร้อมเพื่อก้าวสู่วิสาหกิจชุมชนที่ยั่งยืน จึงเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาและออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้สามารถป้องกันหรือปกป้องไม่ให้ผลิตภัณฑ์เสียหาย อีกทั้งยังเพิ่มคุณค่าทางด้านจิตวิทยาต่อผู้บริโภค โดยอาศัยการออกแบบเพื่อเพิ่มมูลค่า (สุทธิศักดิ์ กลิ่นแก้ว ณรงค์, 2558)

การออกแบบอัตลักษณ์ คือการสื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กรอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ได้แก่การสร้างจุดจดจำซึ่งจะสามารถสะท้อนแก่นหรือเนื้อหาของผลิตภัณฑ์ที่ช่วยให้ผู้บริโภคจดจำและสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับองค์กรนั้น ๆ ผ่านกระบวนการออกแบบ อธิบายความงามด้วยสุนทรียภาพ การใช้ส่วนประกอบทางศิลปะเป็นเครื่องมือโน้มน้าวต่อผู้บริโภค เช่น จุด เส้น ระนาบ สี ตัวอักษร การออกแบบอัตลักษณ์นับเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้องค์กรเกิดความน่าสนใจและพร้อมสู่ตลาดการแข่งขัน

การประชาสัมพันธ์นับเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้องค์กรหรือสินค้าเป็นที่รู้จัก การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน เนื่องจากสะดวก รวดเร็ว อีกทั้งยังมีโอกาสในการขายสินค้าได้มาก สามารถแก้ปัญหาด้านต้นทุนร้านค้าได้เป็นอย่างดี ปัจจุบันผู้บริโภคนิยมซื้อสินค้าออนไลน์ ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทั้งในและต่างประเทศ การประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อออนไลน์จึงเป็นช่องทางสำคัญที่จะแนะนำองค์กร หรือสินค้าของตนให้เป็นที่รู้จัก และสามารถสร้างการแข่งขันในโลกธุรกิจได้เป็นอย่างดี

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหมู่ที่ 3 ตำบลงิ้วราย จังหวัดนครปฐม เป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่มีการผลิตน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นโดยนำวัตถุดิบจากในพื้นที่มาสร้างมูลค่าเพิ่ม มีวัตถุประสงค์การจัดตั้งกลุ่มเพื่อสร้างรายได้ให้แก่คนในพื้นที่และประชาสัมพันธ์ชุมชนให้เป็นที่รู้จัก แม้ผลิตภัณฑ์จะผลิตด้วยขั้นตอนที่ได้มาตรฐาน แต่ในปัจจุบันพบว่าผลิตภัณฑ์ยังไม่ได้รับการรับรองมาตรฐานอาหารและยา ยังขาดซึ่งอัตลักษณ์และการออกแบบเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ การประชาสัมพันธ์ การพัฒนาสินค้าให้มีความน่าสนใจ ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ผู้วิจัยเห็นว่ามีโอกาสและความเป็นไปได้สูงในการพัฒนา เนื่องจากปัจจุบันเขตชุมชนงิ้วรายได้รับการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน โดย องค์การบริหารส่วนตำบลงิ้วราย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม ผลที่ได้จากการศึกษาคาดว่าจะช่วยพัฒนาและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ได้มาตรฐานในตลาดการแข่งขันและยกระดับสู่สินค้า OTOP ให้เกิดขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อออกแบบอัตลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย และสร้างมูลค่าเพิ่มจากการออกแบบ แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สำรวจสภาพทางกายภาพของชุมชน เพื่อศึกษาและค้นหาอัตลักษณ์ที่สำคัญ ระดมความคิดเพื่อรวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบอัตลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

1.1 เก็บข้อมูลจากชุมชนด้วยวิธีสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิก กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

1.2 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการทบทวนวรรณกรรม การเก็บข้อมูลบนพื้นที่ และการสังเกต

1.3 นำข้อมูลทั้งหมด มาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นต่าง ๆ เพื่อเป็นหัวข้อสำหรับการออกแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบอัตลักษณ์ และพัฒนากราฟิกบรรจุภัณฑ์

นำข้อมูลขั้นพื้นฐานของชุมชนมาวิเคราะห์ เพื่อใช้เป็นหลักสำคัญสำหรับการออกแบบอัตลักษณ์องค์กร สรุปสู่ความคิดรวบยอด (Concept design) โดยมุ่งเน้นการออกแบบที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ ทุนทางวัฒนธรรม ถ่ายทอดความเป็นชุมชนงิ้วรายให้ชัดเจนมากที่สุด ใช้แนวคิดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นกรอบการดำเนินงาน ดังนี้ ผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบใหม่ ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ (Full,G.W. 1994) เตรียมพร้อมสำหรับการออกแบบ ได้แก่ การออกแบบตราสัญลักษณ์ กราฟิก และบรรจุภัณฑ์ ต่อไป

2.1. การออกแบบตราสัญลักษณ์เพื่อสร้างคุณค่า และประสบการณ์ที่ดี ที่ผู้บริโภคพึงหวังเมื่อใช้ตราสินค้ายี่ห้อหนึ่ง (วิทวัส รุ่งเรืองผล, 2545) ผู้วิจัยคำนึงถึงเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องต่อชุมชนงิ้วราย เช่น ธรรมชาติ สวนมะพร้าว บ้านเรือนสมัยเก่า การเดินทางรถไฟ และทางน้ำ จากนั้นสร้างแบบร่างในหลายแนวทาง เพื่อหาจุดเด่นและจุดด้อย โดยสรุปเป็น 4 แนวทาง ได้แก่ A ใช้ลักษณะภาพและตัวอักษรแบบกึ่งทางการ B ใช้ภาพมากกว่าตัวอักษร C ใช้ตัวอักษรเป็นส่วนใหญ่ D ใช้ตัวอักษรเพียงอย่างเดียว จากนั้นนำเสนอต่อชุมชนเพื่อหาข้อสรุป ได้แก่รูปแบบ A ซึ่งเป็นรูปแบบที่ง่ายต่อการจดจำ มีความหนักแน่น และแสดงถึงวัฒนธรรมชุมชนงิ้วรายได้อย่างครบถ้วน คือ รูปแบบบ้านทรงไทยเก่าในชุมชน สีทอง น้ำตาล และตัวอักษรลายมือ

ภาพ 1 การออกแบบตราสัญลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม แมนฤทธิ์ เต็งยะ (2564)

2.2 การออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์เฉพาะหน่วย ผู้วิจัยออกแบบภายใต้แนวคิด Thai contemporary โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากผลิตภัณฑ์น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นในท้องตลาด เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการออกแบบ สรุปได้ดังนี้ ด้านกราฟิก 1. จัดวางตราสัญลักษณ์ไว้ตรงกลาง เพื่อง่ายต่อการอ่านและดึงดูดลูกค้า 2. ใช้พื้นหลังสีขาวเป็นส่วนใหญ่ ถ่ายทอดความรู้สึกสดชื่น สะอาด และสัมผัสถึงธรรมชาติ 3. ใช้ตัวอักษรไม่มีเท้า (San serif) ดูทันสมัย ให้ความรู้สึกเข้าถึงง่าย 4. มีองค์ประกอบสีเขียวและสีน้ำตาลเป็นหลัก ถ่ายทอดความรู้สึกถึงธรรมชาติ สีของใบมะพร้าว กะลา และดิน 5. ใช้ภาพมะพร้าวในการสื่อสาร เพื่อให้ความรู้สึกถึงผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ 100% ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ 1. ใช้บรรจุภัณฑ์โปร่งแสง

2. ใช้บรรจุภัณฑ์ทรงสูง 3. ฝาขวดมีลักษณะเกลียว 4. ฝาขวดมีสีขาวและดำ 5. บรรจุภัณฑ์ทำจากวัสดุที่ไม่แตกหักง่าย จากนั้นออกแบบกราฟิกและภาพประกอบที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาพวัตถุดิบ ผลมะพร้าว ใบ จากนั้นสรุปรูปแบบต่อชุมชน การออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ชั้นใน ผู้วิจัยนำองค์ประกอบจากการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์เฉพาะหน่วยมาใช้ เพื่อให้เกิดเอกภาพประกอบกับการสำรวจความต้องการด้านการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ชั้นใน โดยกลุ่มตัวอย่างได้แก่ บุคคลทั่วไป ในจังหวัดนครปฐม จำนวน 100 คน สรุปประเด็นในการออกแบบได้ดังนี้ 1. บรรจุผลิตภัณฑ์เฉพาะหน่วยจำนวน 3 ชิ้น 2. ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้แข็งแรง ปกป้องสินค้าได้ดี และมองเห็นสินค้าได้ 3. ออกแบบกราฟิกภายใต้แนวความคิด รูปแบบธรรมชาติและรูปแบบร่วมสมัย เมื่อระดมความคิดร่วมกับชุมชน พบข้อสังเกตว่า คุณสมบัติการมองเห็นสินค้าได้นั้น ไม่สอดคล้องต่อวิธีเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ที่ต้องจัดเก็บรักษาในที่ร่ม ไม่โดนแสงแดด ดังนั้น เพื่อให้บรรจุภัณฑ์ชั้นในสามารถปกป้องบรรจุภัณฑ์เฉพาะหน่วยเกิดประโยชน์สูงสุด ผู้วิจัยจึงไม่นำคุณสมบัติข้อนี้มาใช้ในการออกแบบ

ตาราง 1 ผลการสำรวจความต้องการด้านการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ชั้นใน การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

รายการ	จำนวน (คน)	ร้อยละ
หากมีการจัดทำบรรจุภัณฑ์ในลักษณะรวมชุด (Box Set) ท่านมีความสนใจในการซื้อหรือไม่		
สนใจ	80	80
ไม่สนใจ	20	20
จำนวนการซื้อต่อครั้ง		
1 ชิ้น	54	54.5
2 - 3 ชิ้น	43	43.4
4 - 5 ชิ้น	2	2
6 ชิ้นขึ้นไป	0	0
คุณสมบัติบรรจุภัณฑ์ชั้นใน		
ความสะดวกในการจับถือ	5	5
ป้องกันสินค้าได้ดี แข็งแรง	54	54
สามารถมองเห็นสินค้าได้ (เจาะทะลุโปร่งแสง)	30	30
เปิด-ปิด สะดวก	9	9
ใช้งานสะดวก	2	2
ความต้องการด้านกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์		
รูปแบบสมัยใหม่	6	6
รูปแบบซับซ้อน	5	5
รูปแบบวัฒนธรรมพื้นถิ่น	15	15
รูปแบบธรรมชาติ	54	54
รูปแบบร่วมสมัย	20	20

ภาพ 2 การพัฒนากราฟิกบรรจุภัณฑ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม
ที่มา: แมนฤทธิ์ เต็งยะ ,2564

ภาพ 3 การพัฒนากราฟิกบรรจุภัณฑ์เฉพาะหน่วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม
ที่มา: แมนฤทธิ์ เต็งยะ ,2564

ภาพ 4 การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ชั้นใน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม
ที่มา: แมนฤทธิ์ เต็งยะ ,2564

ขั้นตอนที่ 3 การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคคลทั่วไปในจังหวัดนครปฐม จำนวน 100 คน โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental sampling)

3.2 การสร้างแบบประเมินความพึงพอใจสำหรับกลุ่มตัวอย่าง

1. ศึกษาวิธีการสร้างแบบประเมินความพึงพอใจกลุ่มตัวอย่างจากหนังสือ ระเบียบวิธีวิจัยเบื้องต้น (ชูศรี วงศ์รัตนะ, 2541)

2. ทำการร่างแบบประเมินความพึงพอใจกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) ช่วงคะแนนเฉลี่ย 4.50 – 5.00 หมายถึง ดีมาก ช่วงคะแนนเฉลี่ย 3.50 – 4.49 หมายถึง ดี ช่วงคะแนนเฉลี่ย 2.50 – 3.49 หมายถึง พอใช้ ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.50 – 2.49 หมายถึง น้อย ช่วงคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง น้อยมาก

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลเบื้องต้น ใช้ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) การประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม ใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยใช้สูตร (ชูศรี วงศ์รัตนะ ,2541)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาการออกแบบอัตลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

การออกแบบอัตลักษณ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์คนในชุมชน พบว่า ชุมชนมีเอกลักษณ์ด้านธรรมชาติและสถานที่สำคัญที่น่าสนใจ สามารถใช้เล่าเรื่องเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าได้ โดยมุ่งเน้นให้ผู้บริโภคสัมผัสถึงบุคคลและความคิด นอกเหนือจากสิ่งที่จับต้องได้ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2541) เช่น สถานีรถไฟวัดงิ้วราย บ้านทรงไทย ผู้วิจัยใช้หลักการออกแบบอัตลักษณ์องค์กรในการออกแบบ สามารถสรุปอัตลักษณ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม ได้ดังนี้ ด้านความหมาย 1. สถานีรถไฟวัดงิ้วราย 2. ลักษณะบ้านทรงไทย 3. การขนส่งทางเรือ 4. วิถีชุมชนเกษตร ด้านโครงสร้างบรรจุภัณฑ์ ใช้บรรจุภัณฑ์ชนิด PET ทรงสูงให้ความรู้สึกน่าใช้ ทันสมัย มีขนาดความกว้าง 3.5 เซ็นติเมตร ความยาว 16 เซ็นติเมตร มีคุณสมบัติแข็งแรง ไม่แตกหักง่าย จับถือได้ถนัด สามารถป้องกันการซึมผ่านของก๊าซได้ดี และยังเป็นที่นิยมในการบรรจุน้ำหรือน้ำมันอีกด้วย การออกแบบตราสัญลักษณ์ ได้แก่ 1. สี ได้แก่ สีเหลืองทอง หมายถึง ความรุ่งเรืองในอดีต วิถีชีวิต และศาสนา สีน้ำตาล หมายถึงผืนแผ่นดิน และพื้นที่การเกษตร 2. รูปทรง ได้นำอัตลักษณ์ด้านความหมายได้แก่ ลักษณะบ้านทรงไทย ลดทอนรายละเอียดเพื่อให้จดจำได้ง่าย ลายเส้นรูปทรงจั่วให้ความรู้สึกของบ้าน แสดงถึงความอบอุ่น ครอบครัว แข็งแรงมั่นคง 3. ตัวอักษรคำว่า “งิ้วราย” มาจากชื่อชุมชนแต่ดั้งเดิม ช่วยย้ำถึงอดีตและสร้างความจดจำต่อชื่อชุมชน ใช้การออกแบบตัวอักษรชนิดไม่มีเชิง (San serif) เพื่อให้รู้สึกทันสมัย ออกแบบตัวอักษรลายมือ (Handwriting) ด้วยลายเส้นอิสระ ให้ความรู้สึกเข้าถึงง่ายและเป็นกันเอง บอกเล่าความเป็นพื้นถิ่น ได้แก่ ชาวบ้าน คนในชุมชน ด้านการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ ผู้วิจัยนำผลการสำรวจความต้องการด้านการออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ชั้นใน มาใช้กำหนดแนวความคิด ได้แก่ การใช้รูปแบบธรรมชาติ และรูปแบบร่วมสมัย ใช้การออกแบบภายใต้แนวความคิด Thai contemporary กล่องบรรจุภัณฑ์ชั้นในมีขนาดความกว้าง 11 เซ็นติเมตร ความยาว 16.4 เซ็นติเมตร ฉลากบรรจุภัณฑ์เฉพาะหน่วยมีขนาดความกว้าง 3 เซ็นติเมตร ความยาว 7 เซ็นติเมตร การใช้สีสันและภาพประกอบ ต้องการสะท้อนถึงผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ เช่น สีเขียวจากใบมะพร้าว สีน้ำตาลจากกะลามะพร้าว เป็นต้น ภาพพื้นหลังใช้รูปทรงก้านมะพร้าวเรียงต่อเป็นลวดลาย แสดงถึงสวนมะพร้าวในพื้นที่ของชุมชน ภาพประกอบถูกเขียนด้วยสีน้ำ เพื่อให้รู้สึกถึงความเป็นงานฝีมือ (Craft) สอดคล้องกับการออกแบบผลิตภัณฑ์เฉพาะหน่วย

2. ผลการประชาสัมพันธ์ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

การประชาสัมพันธ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย ผู้วิจัยใช้ช่องทางสังคมออนไลน์ โดยถ่ายทอดเทคโนโลยีการตั้งร้านค้าออนไลน์และการออนไลน์ขายสดให้กับชุมชน จัดตั้งเฟซบุ๊กแฟนเพจ เพื่อประชาสัมพันธ์และขายสินค้าทางออนไลน์ ภายใต้ชื่อร้าน “Ng Coconut Oil” และทางเว็บไซต์ “Romshopsi” ซึ่งสอดคล้องกับ (เกศริน รัตนพรรณทอง ,2555) ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาการประชาสัมพันธ์เพื่อสนับสนุนการตลาดของสินค้าอุปโภคบริโภคบนเฟซบุ๊กแฟนเพจ พบว่า ปัจจุบันผู้บริโภคซื้อสินค้าช่องทางออนไลน์มากถึง 93% อีกทั้งการตลาดออนไลน์ยังสามารถเพิ่มยอดขายจากทั่วโลกได้ จากเดิมชุมชนใช้ช่องทางการขายหน้าร้านเพียงทางเดียว มีจำนวนการขายเฉลี่ยไตรมาสละ 45 ขวด หรือเฉลี่ยเดือนละ 15 ขวด ผู้วิจัยพัฒนา

ทักษะ (Skill) ของคนในชุมชน พบว่าชุมชนสามารถใช้เทคโนโลยีการใช้ร้านค้าออนไลน์ได้ดี จากการประชาสัมพันธ์ทางสังคมออนไลน์ พบว่าชุมชนมียอดขายเพิ่มขึ้นเท่าตัว แบ่งเป็น ช่องทางออฟไลน์ ร้อยละ 33 ช่องทางออนไลน์ ร้อยละ 100 โดยมีผู้เข้าถึงหน้าร้าน Ng Coconut Oil จำนวน 1,500 คน โดยเก็บสถิติช่วงทดสอบตลาด ตั้งแต่เดือน 15 มีนาคม-30 เมษายน 2564

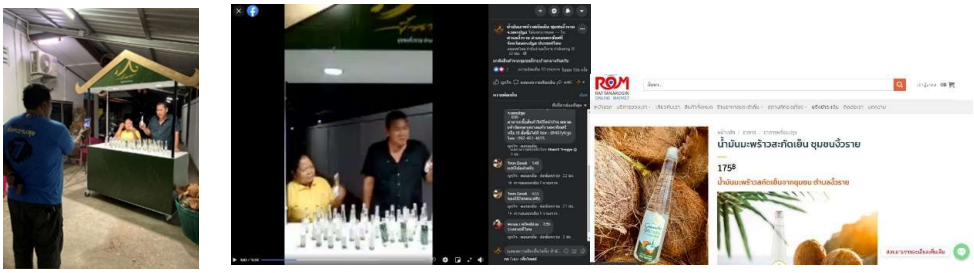

ภาพ 5 การทดสอบตลาดร้านค้าออนไลน์

3. ผลการประเมินการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากเป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 56 เพศชายร้อยละ 43 มีอายุในช่วง 31-40 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 56 รองลงมาเป็นช่วง 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 27 รองลงมาเป็นช่วง 21-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 16 ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม มีผลการประเมินในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.32 , S.D. = 0.75)

ตาราง 2 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม

ลำดับ	รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	แปลผล
1	ด้านประโยชน์ใช้สอย			
1.1	บรรจุภัณฑ์มีความแข็งแรงเหมาะสม ปกป้องผลิตภัณฑ์ได้	4.61	0.59	ดีมาก
1.2	มีความสะดวกในการเคลื่อนย้าย	4.53	0.65	ดีมาก
1.3	เปิด ปิดได้ง่าย	4.09	0.96	ดี
1.4	วัสดุที่ใช้เหมาะสม	4.47	0.66	ดี
1.5	ผลิตภัณฑ์มีขนาดเหมาะสมแก่การใช้งาน	4.25	0.74	ดี
2	ด้านการออกแบบกราฟิก			
2.1	สีและลวดลายกราฟิกมีความเหมาะสม	4.29	0.78	ดี
2.2	รูปแบบตัวอักษรมองเห็นได้ชัดเจน	4.25	0.84	ดี
2.3	ภาพประกอบมีความเหมาะสม	4.04	0.88	ดี
2.4	ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ เป็นที่จดจำ	4.37	0.68	ดี
2.5	ผลิตภัณฑ์ในภาพรวมมีความเหมาะสม	4.33	0.72	ดี
	ผลรวมทุกด้าน	4.32	0.75	ดี

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม ใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นแนวความคิดหลักในการออกแบบเพื่อสร้างอัตลักษณ์ พบว่า ผลิตภัณฑ์สามารถเป็นที่จดจำ และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้เป็นอย่างดี สรุปการออกแบบอัตลักษณ์ชุมชนงิ้วราย ดังนี้ เชิงความหมาย 1. สถานีรถไฟวัดงิ้วราย 2. ลักษณะบ้านทรงไทย 3. การขนส่งทางเรือ 4. วิถีชุมชนเกษตร โครงสร้างบรรจุภัณฑ์ ใช้ขวดชนิด PET ทรงสูงให้ความรู้สึกน่าใช้ ทันสมัย มีคุณสมบัติแข็งแรง ไม่แตกหักง่าย การออกแบบตราสัญลักษณ์ ใช้ลักษณะภาพและตัวอักษร (Combination mark) เพื่อให้สามารถจดจำได้ง่ายทั้งภาพและชื่อแบรนด์ ใช้สีเหลืองทอง เป็นสีหลัก แสดงถึงความรุ่งเรือง วิถีชีวิต รูปทรง ใช้อัตลักษณ์เชิงความหมายในการออกแบบ ได้แก่บ้านทรงไทยในพื้นที่ ตัดทอนรายละเอียดสู่รูปแบบ 2 มิติ เพื่อให้ร่วมสมัยและง่ายต่อการจดจำ คำว่า “งิ้วราย” มาจากชื่อชุมชน ตัวอักษร (Font) เป็นตัวอักษรที่ถูกเขียนขึ้นใหม่ เพื่อสร้างเอกลักษณ์และสะท้อนถึงประสบการณ์อันยาวนานของชุมชน การออกแบบกราฟิกบรรจุภัณฑ์ นำผลการสำรวจความต้องการกำหนดแนวความคิดหลักในการออกแบบ ได้แก่ การใช้รูปแบบธรรมชาติและรูปแบบร่วมสมัย นำวัตถุดิบในพื้นที่ได้แก่มะพร้าวเป็นภาพหลักในการออกแบบภาพประกอบใช้การเขียนสีน้ำ สื่อถึงงานฝีมือ (Craft) สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตขึ้นจากวิธีธรรมชาติ การใช้สี ได้แก่สีเขียว จากใบมะพร้าว สีขาวจากส่วนเนื้อ สร้างความจดจำต่อวัตถุดิบหลัก หลังการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางชุมชนเห็นว่าผลิตภัณฑ์สามารถจำหน่ายได้ดีกว่าเดิม อีกทั้งยังเกิดความภาคภูมิใจในพื้นที่ของตน เนื่องจากมีอัตลักษณ์ของชุมชนในผลิตภัณฑ์ทุกส่วน สอดคล้องกับ (ปัทมา กระแสเสวตร ,2558) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาและออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกต้นแบบและบรรจุภัณฑ์สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม พบว่า การออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าเชิงวัฒนธรรมนั้น เป็นการสร้างเอกลักษณ์ เมื่อมีผู้พบเห็นแล้วสามารถระลึกถึงสถานที่นั้นได้ ส่วนมากผู้ประกอบการมักให้ความสำคัญต่อเรื่องยอดขาย โดยพิจารณาถึงความคุ้มค่าเพียงอย่างเดียว หากพัฒนาผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ของชุมชนแล้วนั้นจะสามารถสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ในระยะยาว แม้การแข่งขันในตลาดผลิตภัณฑ์น้ำมันมะพร้าวสกัดเย็นจะสูงเมื่อเทียบกับผู้ผลิตรายใหญ่ ทว่าชุมชนพร้อมจะผลักดันผลิตภัณฑ์บนอัตลักษณ์ชุมชนงิ้วราย สู่ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในอนาคต (OTOP)

ผลการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์กลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม ผู้วิจัยใช้ช่องทางสังคมออนไลน์ ในการทดสอบตลาด เนื่องจากเป็นที่นิยมของผู้บริโภคในปัจจุบัน โดยทำการจัดตั้งเฟซบุ๊กแฟนเพจ เพื่อประชาสัมพันธ์และขายสินค้าทางออนไลน์ภายใต้ชื่อร้าน Ng Coconut Oil พบว่า มีผู้บริโภคพบเห็น ผลิตภัณฑ์ และชุมชนเกิดรายได้จากช่องทางออนไลน์ เพิ่มมากขึ้นคิดเป็นร้อยละ 100 สอดคล้องกับ พลวัต พฤกษ์มณี (2558) ทำการวิจัยเรื่อง สามเหลี่ยมความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ พบว่า รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่นั้นอยู่ในรูปแบบสามเหลี่ยมความรู้ ซึ่งกระบวนการพัฒนาประกอบด้วย 6 ขั้นตอน 1. ขั้นตอนการหาแนวคิด 2. ขั้นตอนการสร้างแบบจำลองทางธุรกิจ 3. ขั้นตอนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ 4. ขั้นตอนการทดสอบตลาด 5. ขั้นตอนการผลิตและจัดจำหน่าย และ 6. ขั้นตอนการติดตามประเมินผล

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนงิ้วราย จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.32 , S.D. = 0.75) เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านประโยชน์ใช้สอย บรรจุภัณฑ์มีความแข็งแรงเหมาะสม ปกป้องผลิตภัณฑ์ได้ อยู่ในเกณฑ์ดีมาก ($\overline{X}$ = 4.61 , S.D. = 0.59) มีความสะดวกในการเคลื่อนย้าย อยู่ในเกณฑ์ดีมาก ($\overline{X}$ = 4.53 , S.D. = 0.65) เปิด ปิดได้ง่าย อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.09 , S.D. = 0.96) วัสดุที่ใช้เหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.47 , S.D. = 0.66) ผลิตภัณฑ์มีขนาดเหมาะสมแก่การใช้งาน อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.25 , S.D. = 0.74) ด้านการออกแบบกราฟิก สีและลวดลายกราฟิกมีความเหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.29 , S.D. = 0.78) รูปแบบตัวอักษรมองเห็นได้ชัดเจน อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.25 , S.D. = 0.84) ภาพประกอบมีความเหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.04 , S.D. = 0.88) ผลิตภัณฑ์มีเอกลักษณ์ เป็นที่จดจำ อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.37 , S.D. = 0.68) ผลิตภัณฑ์ในภาพรวมมีความเหมาะสม อยู่ในเกณฑ์ดี ($\overline{X}$ = 4.33 , S.D. = 0.72) เมื่อพิจารณาโดยรวมทุกด้านพบว่าสอดคล้องกับแนวคิดของ ปุ่น คงเจริญเกียรติ (2541) กล่าวว่า กราฟิกต้องสะท้อนถึงเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น สามารถ สื่อสารแก่ผู้บริโภค และนักท่องเที่ยว ตลอดจนการให้รายละเอียดบนบรรจุภัณฑ์ที่สื่อความหมายถึงตัวผลิตภัณฑ์ภายในการออกแบบกราฟิกบนบรรจุภัณฑ์จำต้องมีลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ภายใน ภาพประกอบ ตัวอักษร เครื่องหมายมาตรฐาน และสัญลักษณ์ต่าง ๆ

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อความยั่งยืนของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนจิ้วราย จังหวัดนครปฐม ขอขอบพระคุณการสนับสนุนทุนวิจัยโดย หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

เอกสารอ้างอิง

เกศริน รัตนพรรณทอง. (2555). **การวิเคราะห์เนื้อหาการประชาสัมพันธ์เพื่อสนับสนุนการตลาดของสินค้าอุปโภคบริโภคบนเฟซบุ๊กแฟนเพจ**. (นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2541). **เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพ ฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัทมา กระแสเสวตร. (2558). **การศึกษาและออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกต้นแบบและบรรจุภัณฑ์สำหรับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงสถาปัตยกรรมพระราชวังสนามจันทร์ จังหวัดนครปฐม.** (ครุศาสตร์อุตสาหกรรมมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

ปุ่น คงเจริญเกียรติ. (2541). **บรรจุภัณฑ์อาหาร.** กรุงเทพฯ: แพคเมทส์.

พลวัต พฤกษ์มณี (2558). **สามเหลี่ยมความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่.** (วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิท วัส รุ่งเรืองผล. (2545). **หลักการตลาด Principle of Marketing.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์. และคณะ. (2541). **พฤติกรรมผู้บริโภค.** กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

สุทธิศักดิ์ กลิ่นแก้วณรงค์. (2558)**.** การออกแบบบรรจุภัณฑ์ เพื่อผลักดันผลิตภัณฑ์ OTOP**. วารสารกรมวิทยาศาสตร์บริการ**, 19-21.

Fuller, G.W. (1994). **New Product Development from Concept to Marketplace.** CRC Press. London, UK. 4. Marshall, D.